www.libtool.com.cn



www.libtool.com.cn

P Neth 329.1

Harvard College Library

BOUGHT WITH INCOME

FROM THE BEQUEST OF

HENRY LILLIE PIERCE

OF BOSTON

UNDER A VOTE OF THE PRESIDENT AND FELLOWS
OCTOBER 24, 1898

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH INDIË.

III
1

www.libtool.com.cn

JOH. TH. S. A. VAN DRIEL.

BIJDRAGEN

www.libtool.com.cn

TOT DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH INDIË.

UITGEGEVEN

DOOR

HET KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

DERDE VOLGREEKS.

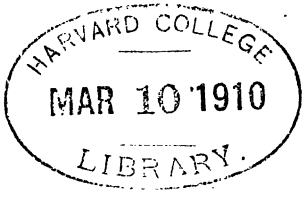
EERSTE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1866.

GEDRUKT BIJ H. L. SMITS.

Phett 329.1

www.libtool.com.cn



Pierce fund



www.libtool.com.cn



BOSCHNEGERS IN DE KOLONIE SURINAME.

www.libtool.com.cn

DE BOSCHNEGERS IN DE KOLONIE SURINAME.

HUN LEVEN, ZEDEN EN GEWOONTEN.

DOOR

A. M. COSTER,

TE PARAMARIBO.

INLEIDING.

Na het plantageleven in de kolonie Suriname verlaten te hebben, kwam ik in het begin van 't jaar 1851 aldaar terug met het plan om, ingevolge eene door mij met een Belgisch huis getroffen overeenkomst, scheepsladingen hout naar het moederland en België te verzenden.

Hiertoe ondernam ik mijne reizen naar de boschnegers en bezocht de meeste hunner woonplaatsen; iets dat met moeite en groote kosten gepaard ging, daar ik overal ruime geschenken uitdeelde, met het doel om ook daardoor hun vertrouwen te verwerven, dat zij niet ligt aan blanken schenken.

Reeds bij mijne eerste ontmoeting nam ik de voorzorg elk hunner zonder onderscheid beleefd te groeten en de hand te schudden; eene door hen in de laatste tijden van de blanken overgenomen gewoonte, die hen van welgezindheid verzekert, welke zij wel onderling, maar nimmer van een blanke ondervinden.

Ik sprak hen vertrouwelijk en vriendelijk toe, ging in hunne hutten naast hen op hunne lage bankjes zitten, en nam deel aan hunne maaltijden. In 't kort — ik woonde eenigen tijd zonder terughoudendheid of vreeze onder hen, betalende voor alles wat ik genoot ruimschoots op deze of gene wijze.

Ook stond ik hun toe, wanneer zij van mijnen voorraad dranken, als wijn, bier, brandewijn en jenever, wilden gebruiken, mij zulks gerust te vragen, ten einde mijne bedienden te kunnen gelasten hun het verlangde aan te bieden. Bovendien voorzag ik

hen ruim van dram, [1] kruid en lood, en gaf, om ook aan de vrouwen gulheid te toonen, aan deze en den kinderen vaak beschuit, koek of eenige geldstukken.

In het eerst waren zij zeer terughoudend en wantrouwend, doch werden langzamerhand, en na eenige moeitevolle jaren, meer vertrouwelijk met mij, zoodat ik, mij geheel naar hunne gewoonte schikkende, mijn plan om het benoodigde hout door hen te doen bewerken, heb kunnen ten uitvoer brengen.

Veel hout werd door mij besteld en alles wat ik ontving werd naar de werkelijke waarde en volgens gesloten overeenkomst betaald.

Ik leende verscheidene hunner geld in weerwil van reeds dikwerf door hen misleid en bedrogen te zijn, en ging voort hen hartelijk te behandelen, kleedingstukken te schenken, ja, somtijds voor slecht hout, dat zij mij onder goede stukken poogden op te dringen, niettegenstaande ik zulks bemerkte, toch behoorlijk even als voor goed hout te betalen, waardoor ik hen deed inzien, dat ik op toegevende wijze wilde te werk gaan.

Zoo leerde ik meer en meer hunne levenswijze, zeden en gewoonten kennen, eerbiedigde deze in alles, en mogt eindelijk slagen hen van verscheidene slechte gewoonten en gebreken te doen terugkomen en een meer eerlijken handel jegens mij in acht te nemen. Ik heb het zelfs zoo ver kunnen brengen, dat ik thans een blind vertrouwen geniet en wederkeerig aan sommigen mijn geheel vertrouwen heb kunnen schenken.

Sedert het begin van 1857 ben ik eigenaar van eenen houtzaagmolen, waarmede de vorige eigenaar weinig of niets konde uitvoeren, omdat hem altijd de tot zagen van planken benoodigde houtblokken ontbraken, terwijl ik daarentegen van de boschnegers zooveel hout erlang, dat het mij dikwijls te veel is.

Vele hunner, die niet eens tot mijne vaste werklieden behooren, weigeren hun hout op plantage te verkoopen, en brengen het tot aan mijnen bij de stad gelegen zaagmolen, omdat zij, naar hun beweren, ook willen deelen in die voorregten, welke de andere boschnegers volgens hun met mij gesloten verbond, genieten.

De meeste boschnegers kennen mij, zoo niet in persoon, dan toch bij naam.

Ook heb ik hun moeten beloven, dat ik mijn zoon zal op-

[1] Soort van inlandsche rum (suiker-spiritus).

leiden, om later in mijne plaats te kunnen optreden en met hunne nakomelingen op dezelfde wijze om te gaan als ik thans met hen doe, terwijl ook zij hunne kinderen inprenten, zich jegens mijn zoon zoo te gedragen, als de ouders zich jegens mij betoonen. Zij willen zoodoende eene scheiding tusschen de mijnen en de hunnen ook in de toekomst onmogelijk maken.

Bij het reeds aangehaalde omtrent een door mij met hen gesloten verbond acht ik het niet ondoelmatig hierbij eene schets te geven van de wijze, waarop ik aangezocht werd, dat verbond met hen aan te gaan, en wat er gebeurde, vóór zij zich aan mij op zoo buitengewone wijze hebben aangesloten.

Nadat ik reeds eenigen tijd steeds vertrouwelijker met hen had omgegaan en mijne reizen, om hen te bezoeken, veelvuldiger waren geworden, maakte eenige opperhoofden mij in vertrouwen bekend, dat, hoewel zij mij reeds geruimen tijd hadden leeren kennen, en mij als een goed en eerlijk man beschouwden, daar zij van mij betere behandeling ondervonden hadden dan van vele anderen, waarmede zij reeds omgang hadden gehad, zij toch niet zoo los weg konden aannemen, dat ik altijd dezelfde zou blijven, en dat ik welligt geheel andere bedoelingen met hen had die zij later konden betreuren. Daarom waren nog velen hunner weigerachtig gebleven, zich vast te verbinden voor mij te arbeiden. Om dat wantrouwen geheel bij hen te doen ophouden, vertoefde ik nog geruimen tijd onder hen in het bosch en toonde steeds eerlijke bedoelingen met hen te hebben, tot ik na eenige weken, door het ruim wegschenken van kost en dranken, bemerkte dat ik aan alles gebrek kreeg, en genoodzaakt was mijn vaartuig naar Paramaribo te zenden om het benoodigde voor mij te halen, waardoor ik mij geheel alleen onder hen bevond.

Toen ik dus na het vertrek van mijn vaartuig bij den hoofdman van het dorp, Sparri Passi [1] geheeten, eenigen uren in zijne hut al pratende over mijne plannen doorbragt, raadde hij mij ten sterkste aan thans het bij hen gebruikelijke verbond te sluiten. Ik bewilligde hierin en verzocht hem dadelijk mij door een boschpad naar het naastgelegen dorp Manjaondro [2] te vergezellen, ten einde aan den aldaar wonenden kapitein Kwassi jenni te verzoeken alle beschikbare korjalen [3] te bemannen, en naar de kampen der boschnegers rond te zenden, ten einde alle Auka-

[1] Sparri (een groote platte visch) weg.

[2] Onder de Manjaboom.

[3] Kleine vaartuigen, vervaardigd van boomstammen.

ners in dien omtrek te boodschappen, dat ik mij geheel alleen onder hen bevindende, hen allen bij elkander wenschte te zien, ten einde mij de gelegenheid te geven op de door hen te bepalen plaats, overeenkomstig hunne wijze en gebruiken, den verbondseed af te leggen om ten allen tijde elkaar getrouw te blijven.

Drie dagen verliepen met overwegingen en beraadslagingen tusschen verscheidene kapiteins, raadslieden en ouden, alvorens het mij kon gelukken hunne toestemming hiertoe te verkrijgen.

Eindelijk echter werd besloten op Vrijdag (een' bij hen heiligen dag), wanneer de zon haar middagpunt zou bereikt hebben, de verbondsplegtigheid te doen plaats vinden.

Op dien dag, omstreeks elf ure op den voormiddag, nam een der oudste en invloedrijkste onder hen een schoon theekopje, deed daarin wat dram met kruid gemengd, en nam eenige fijn gestampte planten, die hij met rivierwater bevochtigde, en in het kopje uitperste.

Mij en zeven der voornaamsten werden toen met een scheermes drie kleine kerven op de regterhand gesneden. Het bloed daaruit met een vlokje boomwol opgenomen, werd mede in het kopje uitgeperst, en de boomwol zoo dikwerf met rivierwater uitgewasschen en uitgedrukt, dat zich geene teekenen van bloed daaraan meer vertoonden. Een en ander in het kopje goed omgeroerd, werd dit op een bankje in de open lucht geplaatst. Tegen 12 ure precies verzamelde zich een groot aantal mannen, vrouwen en kinderen rondom het bankje, waarop het kopje stond, aan welks zijde men mij plaatste.

Er werden drie geweerschoten gelost. Onder al de aanwezigen heerschte eene diepe stilte, waarop eerst mij en toen de andere zeven personen, wier bloed met het mijne was vermengd, het kopje werd aangeboden om van den inhoud een teug te drinken, waarna het bij alle mannen moest rond gaan om er, hoe weinig ook, iets uit te drinken of maar te ruiken, ja! toen het geledigd was, moesten de overigen, die nog niet gedronken of geroken hadden, het aflekken.

Daarop werd ik door de hoofdlieden en vele der vrouwen omhelsd; zij sloegen den regterarm over mijn linker schouder en den linkerarm onder mijn regterarm, en rustten een' oogenblik met het hoofd tegen mijn regterwang.

Na den afloop, terwijl er veel dram gedronken werd, heerschte eer eene algemeene, uitbundige vrolijkheid, en werd

mij toen eerst gezegd, dat zij mij opzettelijk het eerst gesneden en het eerst te drinken gegeven hadden, om zich te overtuigen of ik hen volkomen vertrouwde, dan wel of ik vrees zou getoond hebben, mij zoo geheel alleen aan hunnen wil te onderwerpen en te doen, wat zij van mij verlangden; terwijl zij mij verzekerden, dat, wanneer ik geweigerd had de eerste te willen zijn, geen der hunne het verbond met mij zou hebben willen sluiten.

www.libtool.com.cn

Indien ik mij dus niet naar hunnen zin had gedragen, zou ik deze voor mij zoo hoogst belangrijke en voordeelige verbindtenis geheel hebben gemist.

Den volgenden dag kwamen vele hunner mij zeggen, dat hunne werkplaatsen aan de rivier Cottica weinig van die houtsoorten opleverden, die door mij ter bewerking waren opgegeven, doch dat zij zich bereid verklaarden die terstond voor mij aan de rivier Boven-Commewijne te gaan bewerken, waar zij zeker waren rijker bosschen te zullen vinden.

Daar laatstgenoemde rivier destijds door een gouvernements besluit voor hen gesloten was, rekwestreerde ik in het jaar 1854 om toegang te verkrijgen, ten einde met hen aan die rivier te kunnen arbeiden. Dit werd mij toegestaan, en sedert houden zich daar eenige honderde boschnegers op, die woningen en kostlanden hebben aangelegd, terwijl zij voortdurend met voorbeeldeloozen ijver het door mij benoodigde hout bewerken en tot aan den zaagmolen afbrengen.

HOOFDSTUK I.

TOPOGRAPHISCHE BESCHRIJVING DER KOLONIE SURINAME.

Suriname of Nederlandsch Guyana wordt ten noorden begrensd door den Atlantischen Oceaan, ten oosten door Cayenne of Fransch Guyana, waarvan het gescheiden wordt door de rivier de Marowyne; ten zuiden verliest het zich in eeuwenoude, nog nimmer doorzochte wouden tot daar, waar het Tumutumaquegebergte de grens stelt aan Brazilie; eindelijk ten westen wordt het door de rivier Corantyn gescheiden van Berbice of Britsch Guyana.

De afstand tusschen de grensrivieren Marowyne en Corantyn is zes en vijftig een en half uur. Volgens de laatste opnemingen

is de ligging bepaald tusschen 54 en 57° W. L. en 2 en 6° N. B. en heeft de kolonie eene uitgestrektheid van 2500 □ G. M., waarvan nog geen 700 bekend zijn.

De naam Suriname stamt, volgens algemeen gevoelen, af van een Indiaanschen stam Surinen geheeten, dien men bij de ontdekking aldaar vond, doch die zich later tot de takken der Amazonerivier teruggetrokken heeft.

De rivier werd door de inlanders nooit anders genoemd dan groote Coma (groote rivier).

De bevolking telt, volgens het laatste verslag aan de staten-generaal aangeboden, 67,709 zielen, als: 15,567 vrije, 38,042 op 1°. Julij 1863 vrijgegevenen, 8,000 Boschnegers, 1,000 Indianen, 5,000 schuilhouders of ontvlugtte slaven.

HOOFDSTUK II.

OORSPRONG EN VESTIGING DER BOSCHNEGERS.

De boschnegers stammen af van weggeloopen slaven in vroeger tijden, en later, in 1712, van die slaven, welke door hunne eigenaars in de bosschen werden verscholen om de brandschatting van Cassard te ontkomen, doch niet tot hunne meesters terugkeerden; na den vrede, dien zij met de blanken den 19 September 1762 hebben gesloten, ontvingen zij den naam van bevredigde boschnegers. Van toen af ontvingen zij van het Nederlandsche gouvernement jaarlijks geschenken, uit geweren, kruid, lood, tabak, rijst, zout, dram, enz. bestaande.

Deze werden echter in later tijd door het gouvernement langzamerhand verminderd, en eindelijk geheel afgeschaft, waardoor de negers dan ook niet meer zoo gewillig en zonder belooning het gouvernement van dienst willen zijn; daar zij meenen, dat zij bij het sluiten van den vrede met het gouvernement waren overeengekomen, dat van hunne zijde de blanken in niets meer zouden worden gehinderd, terwijl zij zich zouden beijveren, het gouvernement, waar zulks noodig was, bij te staan, waartegen hun van wege het gouvernement de hierboven vermelde geschenken jaarlijks zouden worden uitgereikt. Thans klagen zij over de handelwijze van het gouvernement en willen niet gelooven, dat zij de blanken kunnen en mogen vertrouwen.

De boschnegers zijn verdeeld in vier stammen:

1°. Aucaners, die aan de rivier Marowyne hunne woonplaats Auca en aan de rivier boven Cottica, waar zij door de Wanakreek uit de Marowyne komen, hunne werkplaatsen hebben. Zij worden onderling Joeka en door de blanken Aucaners genoemd naar de plantagie Auca, waar den 19 October 1760 de vrede met hen werd gesloten.

2°. Saramaccaners, die aan de rivier boven Suriname, hoofdzakelijk bij den waterval Arasoebanja bij Gjengjen en Prakieki wonen, en langs diezelfde rivier en in de kreek Taaiboto Kouloegron en Kassipora hunne werkplaatsen hebben. Zij worden door de blanken Saramaccaners, naar de rivier van dien naam (alwaar zij vroeger woonden), en onderling Wousie of Moejéré genoemd.

3°. Mantoewari, die aan de rivier boven Saramacca hunne woonplaats en langs diezelfde rivier, op Maripaston en in de kreek Mindrinetie hunne werkplaatsen hebben. Zij worden even als de Saramaccaners genoemd, daar ook zij, hoewel afgescheiden, aan diezelfde rivier wonen.

4°. Bonnienegers, wonende aan de rivier boven Marowyne; ze waren tot 1862 in slavenstaat bij de Aucaners, doch werden toen door tusschenkomst van het gouvernement daarvan ontheven. Hun naam zou afstammen van een vroeger weggeloopen neger, die zich aan hun hoofd had gesteld.

HOOFDSTUK III.

REGERING, WETTEN, REGTSPLEGING.

Elk dezer stammen, behalve de Bonnienegers, heeft een opperhoofd, dat zij Granman (gouverneur) noemen; de aan deze door het gouvernement gegeven uniform, is een blaauwe rok met epauletten, steek met witte pluche.

Bij de Aucaners is het opperhoofd Byman genaamd, een geslepen, moedig en verstandig man, omstreeks 63 jaren oud.

Het opperhoofd der Saramaccaners heet Abram, een gebrekkig oud man, die zeer zwak van karakter is en weinig invloed heeft.

De Mantoewarienegers hebben een opperhoofd, Kalkoen genaamd, die, ofschoon bejaard en gebrekkig, toch nog ferm van karakter kan genoemd worden.

Onder hunne opperhoofden hebben zij een zeker aantal kapiteins en raadslieden. De eersten zijn verdeeld in boschkapiteins, die het bevel bij oorlogen op zich nemen, en in huis- of landkapiteins, die de inwendige zaken met het opperhoofd behandelen. Het hun door het gouvernement geschonken teeken hunner waardigheid bestaat in een grooten stok met ronden zilveren bol (tamboermajoorstok), waarop het Nederlandsche wapen met „Je maintiendrai."

Zij bezitten eene groote, opene loods, die hun als hof dient en die zij Kroetoehoso noemen (waarschijnlijk afgeleid van het engelsche Court house).

Hunne wetgeving is zeer beperkt. Die een ander doodt, wordt met den dood gestraft; die iemand vergiftigt, ondergaat den marteldood, mits dat degelijke onomstootbare bewijzen voorhanden zijn. (Zie verder hoofdstuk XI.) Is de doodstraf niet van toepassing, zoo wordt de schuldige veroordeeld in zijn geslacht de vergelding te vinden. Zijne kinderen, kindskinderen en achterkleinkinderen moeten aan het geslacht van den vergiftigden persoon slaafsche diensten bewijzen.

Overigens handelen zij meest naar het oordeel en de beslissing hunner ouden of raadslieden. De meeste straffen bestaan in zweepslagen.

HOOFDSTUK IV.

WAPENEN.

Deze bestaan uit geweren, houwers, boog en pijlen en lansen. In sommige gevallen bedienen zij zich ook van een soort knodsen. [1] Het gevaarlijkste echter wat zij bezitten, is eene menigte plantaardige vergiften, waarmede zij hunne vijanden heimelijk weten te treffen, en waarvan de gevolgen zich langzaam openbaren, maar meest doodelijk zijn. Zij mengen die niet alleen met een of ander voedsel, of in snuif en tabak, maar weten sommige slechts met een deel van het ligchaam in aanraking te brengen, en daardoor tot de besmettelijkste gevolgen aanleiding te geven.

[1] Een Indiaansch wapentuig Apoetoe genaamd.

HOOFDSTUK V.

WONINGEN, ZEDEN, GEBRUIKEN, HUISHOUDEN.

www.libtool.com.cn

Hunne hutten zijn laag van den grond opgetrokken uit onbewerkt rondhout, met pina, de bladen van een palmsoort [1], gedekt en met palisaden latten omslagen.

De rustbanken en slaapplaatsen daar binnen zijn mede van pallisaden gemaakt.

In de hut bevindt zich de haard of vuurplaats, waarop zij koken, en waarop zij altijd vuur aanhouden, daar zij ongaarne zonder blijven, ten minste niet zonder vuurtje slapen. Hunne wapenen hangen boven hunne slaapplaats, zijnde een hangmat, waarin somtijds man en vrouw te zamen liggen. Zelden wonen in ééne hut meer dan een man en eene vrouw, met hunne kleine kinderen.

In pagalen, een soort gevlochten mandwerk, worden hunne kleedingstukken, benevens andere kleinigheden, geborgen; terwijl zij water, sterke dranken, suikersap, rijst, zout enz. in kallebassen en godos [2] bewaren.

Sommige hunner hebben cederhouten kleederkisten, welke vooral veel met koper moeten gemonteerd zijn; ook vindt men er soms likeurkelders met vergulde flesschen.

Voor het overige staat in de hut alles open.

Bij hunne maaltijden komen dikwerf vele mannen te zaam in eene hut, en eten uit eene groote kom of kallebas. De vrouwen verwijderen zich dan, na verschillende kallebassen of kommen met eten voor hunne mannen in den kring, waarin zij gezeten zijn, op zeer lage tafeltjes te hebben geplaatst, waarbij zij nimmer vergeten een grooten kallebas met zuiver water te voegen, om vóór en na het eten de handen te wasschen. De vrouwen verzamelen zich later in een andere hut om hetgeen zij vooraf voor zich hebben gehouden en wat door hunne mannen is overgelaten, te nuttigen.

Bevindt zich een grijsaard of hooggeplaatst persoon in hun midden, zoo wordt dezen den kallebas met eten het eerst aangeboden, om daaruit te gebruiken wat hij verlangt en het ten dien einde van een gewoon bord, ofschoon in den kring zittende,

---

[1] Euterpe oleracea Mart.

[2] Beide uitgeholde vruchtschalen van de Crescentia Cagete L. en de Cucurbita lagenaria L., planten uit de fam. der Cucurbitaceen.

alleen te eten, terwijl de anderen uit de groote kom hunnen maaltijd doen. Over het algemeen praten zij onder het eten met elkander, aan welk gesprek ook de hooggeplaatste deel neemt.

www.libtool.com.cn

De beleefdheid voor een gast ontspruit uit het denkbeeld, dat een hunner welligt onwetend een stuk zou kunnen nemen, dat de voorname persoon juist wenschte te hebben, en ofschoon hierop nu geene aanmerking zou gemaakt worden, kon het toch gebeuren dat dit den gast, voor wien zij bijzondere hoogachting koesteren, zou hinderen of dat hij zich hierdoor beleedigd zou achten. Het is vooral de ouderdom, dien ze hooge vereering toedragen.

HOOFDSTUK VI.

HUIS- EN VELDGEREEDSCHAPPEN.

De boschnegers gebruiken meest dissels om hunne corjalen of canos uit eerst gedeeltelijk uitgebrande boomen te houwen; voorts schaven en beitels om hunne (gewoonlijk cederhouten) [1] bankjes en parels of pagaaijen [2] te bewerken. Zij zijn er bijzonder op gesteld dat deze met vele figuren ingesneden zijn. De houwer is voor hen een onmisbaar werktuig, dat zij altijd bij zich dragen, en als kapmes, sabel en mes gebruiken, ja zelfs, om met de punt splinters of doornen uit de voeten te snijden. Veldaksen of bijlen gebruiken zij om bosschen te vellen, ten einde hunne kleine bouwgronden aan te leggen, en het hout dat zij bij vlotten afbrengen en verkoopen, te bewerken.

De vrouwen bezitten behalve een houwer of mes ook houweelen, waarmede zij hunne landerijen en de plaats bij de woning schoon houden; bezems maken zij van pinapalm bloemtrossen, of van in schoven gebonden rijstaren. Scharen, naalden en spelden hebben zij gaarne, terwijl zij om te breijen een puntigen en omgebogen spijker gebruiken.

Met een zeker werktuig, dat zij kéké noemen, spinnen zij van boomwol hun naaigaren; ook hebben zij een rond houten werktuig, sepoe genaamd, waarmede zij zeer netjes en sterk

[1] Cedrela odorata L.

[2] Handroeispaan.

pandjes of kleedingstukken en andere breiwerken vervaardigen. Ook weten zij zeer mooije hangmatten van boomwol te maken.

www.libtool.com.cn

HOOFDSTUK VII.

VOEDSEL, DRANKEN, VERSNAPERINGEN, ENZ.

Hun dagelijksch voedsel is meestal rijst en cassave [1], brood dat op eene ijzeren plaat wordt gebakken, en een smakelijk, langen tijd te bewaren voedsel oplevert. In den droogen tijd, de maanden September, October en November, levert de grond hun nog eene zeer melige en smakelijke aardvrucht, nappi [2] genaamd; het geheele jaar door echter verbouwen zij yams, zoete patatten [3], tayers [4] en cassave.

Bananen hebben zij alleen van tijd tot tijd, wanneer zij die op plantagies inruilen tegen vierkant hout, dat zij opzettelijk voor deze ruiling bewerken. Wild en visch weten zij zich veel te verschaffen; zout is een zeer gezocht artikel.

Zij bereiden hun voedsel steeds met veel inlandsche peper [5] en koken in hunne soep of blaf verscheidene boschgroenten [6], die zij dan met fijn gestampte bananen (afoefoe genaamd) of wel met cassave brood of rijst er in gedoopt, nuttigen.

Hunne lepels maken zij van een langen strook van de kallebasschil.

Zij zijn groote liefhebbers van pinda [7], een soort van aardnoot, waarvan zij verschillende lekkernijen maken.

Van spek houden zij bijzonder veel en koopen het zoo dikwerf zij in de stad zijn, gezouten en gerookt; zij nemen dikwijls vaten vol daarvan mede in het bosch en zijn er hoogst zuinig op.

---

[1] Zoete cassaba, het zetmeel uit den wortel van Janipha Manihot, niet te verwarren met Jatropha Manihot, die de bittere cassaba geeft, welke, hoezeer door koken en gedurig afwasschen is te verwijderen, een zeer giftig bestanddeel bevat.

[2] Dioscorea sativa en Dioscorea alata L.

[3] Convolvulus Batatas L. en Batatas edulis Choisy.

[4] Wortel van Arum esculentum.

[5] Allen capsicum soorten.

[6] Kraroe, kalalve van de Amarantus oleraceus, Tajabladen van een arumsoort.

[7] Arachis hypogoea L.

Blom of meel koopen zij alleen dan, wanneer zij een slechten rijstoogst hebben.

Als drank gebruiken zij rum of dram en maken soms van het sap uit suikerriet, dat zij op plantagies opdoen, een soort van gistenden drank, dien zij vooral bij feesten gebruiken. Zij geven aan jenever en bier de voorkeur boven wijn, waarvan zij geen groote liefhebbers zijn. De vrouwen houden veel van likeur.

Vele mannen en vrouwen rooken Amerikaanschen tabak uit korte goudsche pijpen. Het snuiven is bij eenigen eene hartstogtelijke gewoonte.

HOOFDSTUK VIII.

FEESTEN, SPELEN, GODEN.

Vaste tijden voor de aanbidding hunner goden hebben zij niet, en doen dit alleen dan, wanneer zij ruim voorzien zijn van sterken drank, en zich een vrolijken tijd van drie of vier dagen willen verschaffen. Dan roepen zij alle buren te zamen om deel te nemen aan de te geven feesten, die bestaan in het aanroepen hunner goden, onder aanhoudend dansen en overmatig drinken.

Zij beginnen die feesten niet anders dan op een' Vrijdag en eindigen gewoonlijk 's Zondags of 's Maandags, afhangende van den meerderen of minderen voorraad drank, zoodat bij het gemis hiervan, het feest eindigt. Na den afloop zijn zij meestal uiterst moê en lusteloos, en geven zich dan minstens twee of drie dagen geheel aan de rust over.

Het is een bepaald vereischte bij die feesten zeer ruim van sterken drank voorzien te zijn, omdat er onverpoosd moet gedronken worden, ten einde in eene voortdurende bedwelming te blijven. Bij elken dronk storten zij vooraf een weinig op den grond, — opdat ook deze, waarop zij zich zoo vrolijk bevinden, in hunne genietingen deele.

De feestvierders zorgen dan, dat het hun volstrekt niet aan visch, wild, spek, rijst enz. ontbreke, daar zij er eer in stellen bij zulke gelegenheden de gulste gastvrijheid aan den dag te leggen.

De goden, die zij vereeren, zijn:

Loango Gado,
Papa Gado,
Cromantie Gado,

namen voorzeker afkomstig van de verschillende afrikaansche volkstammen van die namen.

In de twee eersten verheerlijken zij de natuur en al het geschapene, waaruit dus blijkt, dat deze slechts ondergeschikte goden zijn van den ongenoemden eenigen grooten geest. De laatste wordt vooral als middelaar door hen beschouwd, die hunne wenschen aan den grooten geest overbrengt; hij wordt vooral bij lijkplegtigheden en voor raadpleging in ernstige ziekten aangeroepen.

Andere eere- of godsdienst hebben zij, voor zoover ik te weten kon komen, niet; alleen nog de vaste gewoonte om in de maanden October of November, nadat de groote drooge tijd zich voor goed heeft ingesteld, op den eersten Vrijdag van nieuwe maan, te zamen en met hun opperhoofd en kapiteins een groot feest te vieren, dat een algemeen verzoenings doel heeft, om hen van hunne bedreven misdaden te zuiveren. Dit feest, waarop varkens en pluimvee wordt geofferd, moet vier weken aanhouden en eindigt alzoo met de volgende nieuwe maan. Zij bidden dan dansende en zingende, terwijl ze van tijd tot tijd knielen om zegen af te bidden.

Op de plaats waar hun afgod staat, steken zij op zekere afstanden lange stokken in den grond, waaraan zij lange, smalle reepjes wit katoen bij wijze van vlaggen in menigte laten waaijen.

Dit feest, waarbij geene kosten worden ontzien, vieren zij met alle mogelijke plegtigheid; het wordt door oud en jong bijgewoond, en heeft bij hen zeer veel waarde.

HOOFDSTUK IX.

DENKBEELDEN OVER DOOD EN EEUWIGHEID.

Zij gelooven, dat met den dood het bestaan van den mensch eindigt, doch dat de geest van den afgestorvene niet geheel verdwijnt maar nog langen tijd onder hen blijft. Ook gelooven zij aan ongelukkige geesten, die door een vroeger misdadig leven, rusteloos moeten ronddwalen, terwijl het leven op aarde der rustige geesten vrij van misdaden zou zijn geweest.

Belooning hier namaals voor goede daden nemen zij niet aan;

misdaden worden echter, naar hunne meening, gestraft met rusteloos rondzwerven.

Zij zeggen dat die geesten alles weten wat er omgaat, en dat zij op hunne feesten er mede in aanraking kunnen komen, menigen wenk en opheldering ontvangen, en door verborgen teekens middelen tegen ziekten te weten komen, waaraan zij het volste vertrouwen hechten.

www.nbtool.com.cn

HOOFDSTUK X.

HUWELIJK EN HUWELIJKSLEVEN.

Hunne huwelijken vinden met weinig ceremoniën plaats. Dikwijls vragen jongelingen en ook wel mannen aan zwangere vrouwen, om indien zij eene dochter ter wereld mogten brengen, dat meisje voor hunne vrouw te bestemmen, en is dit eenmaal toegezegd zoo blijft zij ook bepaald als verloofde van den aanvrager beschouwd. Zoodra zij dan huwbaar is wordt zij met of zonder hare toestemming aan haren man overgegeven, en het mag een zeldzaam geval genoemd worden, wanneer zulk eene belofte verbroken wordt.

De haar toegezegde man ziet zijne toekomstige vrouw soms niet eerder dan bij zijne verloving, doch meestal bemoeit hij zich met hare opvoeding en geeft haar van tijd tot tijd geschenken, uit geld, pantjes en koralen bestaande.

Sommige nemen het hun toegezegde meisje reeds met het derde of vierde jaar tot zich, om haar dan verder groot te brengen.

De toezegging van pasgeboren meisjes vindt het meeste plaats zoo er tusschen ouders verpligtingen bestaan, zoo als in Hoofdstuk III is vermeld en bij de slaafsche onderwerping, die van de eene familie aan de andere bij vergiftiging moet plaats vinden enz.

Het is eene alledaagsche gebeurtenis, dat eene vrouw haren man of een man zijne vrouw om anderen verlaat.

Veelwijverij is sterk in gebruik en ik ken onder mijne werklieden verscheidene die drie of vier vrouwen hebben, waarvan de meeste zeer jong zijn. Enkele echter bezitten slechts eene vrouw.

Opmerkelijk is het, dat al de vrouwen met den man in eene hut slapen, terwijl hij dan nog wel een meisje, die hij tot zijne vrouw opleidt, ook bij zich houdt. Eene vrouw bevindt

zich bij hem in de hangmat, en ligt met de voeten aan het hoofdeinde van den man en deze omgekeerd met de voeten aan het hoofdeinde van de vrouw, terwijl de andere vrouwen in hare hangmatten slapen.

www.libtool.com.cn

Gaat een boschneger uit, hetzij om feest te vieren, of om hout naar de stad te vlotten, zoo neemt hij al zijne vrouwen mede; slechts in geval van ziekte blijven deze achter.

Zijne vrouwen krijgen afzonderlijk geld, waarom zij dan ook afzonderlijk voor zijn eten moeten zorgen, zoodat de eene des morgens, de andere des middags, eene derde des avonds de pot kookt, enz. Deze wijze van leven en hunne jaloersche aard brengen vaak huiselijke twisten te weeg, die zelden anders dan met bloedig vechten eindigen.

Bij het sluiten van een huwelijk is de man verpligt de ouders van het meisje als huwelijksgift eene lange, breede, wit katoenen slaapdeken, verscheidene gekleurde doeken en pantjes, eenig aardewerk zoo als kommen en borden, ijzeren potten en pannen en zoo al meer te geven, terwijl hij verpligt is bij die gelegenheid voor een ruimen voorraad sterken drank en suikerwijn te zorgen.

Feesten, spel of dans hebben zij bij hunne huwelijken niet.

Wordt een huwelijk ontbonden, zoo gaan de beide partijen weêr ieder naar zijne familie; zoo de daarin betrokkenen en ouden echter zulks afkeuren, gebeurt het, dat man en vrouw gedwongen worden met elkaâr te blijven leven, vooral wanneer er geene degelijke redenen en grieven bestaan.

De man is verpligt zijne vrouw of zijne vrouwen van voedsel, kleeding en sieraden te voorzien; zij, om den man overal te volgen, voor hem te kooken, te wasschen, en de huishouding waar te nemen.

De vrouwen zijn voorbeeldig zindelijk; borden, kommen en pannen worden altijd uitermate schoon gehouden, en ook bij het kooken van hun eten nemen zij de meeste reinheid in acht.

Bevinden zij zich in den tijd der menstruatie, zoo geven zij haren man onmiddellijk blijk daarvan door zich uit zijne woning te verwijderen en bij andere vrouwen in afzondering te houden; zij kooken, noch doen in dien staat het geringste voor hem, komen hem zelfs niet onder de oogen en blijven tot het einde afgezonderd; wanneer zij zich hebben gereinigd en aangekleed, versieren zij de schouders en armen met witte strepen, ten teeken

dat zij weder in hunnen normalen toestand zijn teruggekeerd. De strepen worden gemaakt door gestampte Adroe [1] met gemalen krijt en water te mengen.

Ook het voorhoofd en den hals besmeren zij soms op die wijze en verschijnen zoo voor hunnen man.

www.libtool.com.cn

Tijdens hare afzondering bereidt en brengt eene andere vrouw, die tot de familie behoort, of ook wel eene vriendin, dagelijks eten, dat echter ten koste van de afgezonderde vrouw is. Deze dienst bewijzen zij elkaar wederkeerig.

De kinderen leeren al zeer vroeg hunne dansen en spelen en zijn bij de feesten altijd tegenwoordig.

Van de vroegste jeugd af wordt hun geleerd oudere menschen te achten en te eerbiedigen; vergrijpen tegen deze verpligte hoogachting worden streng gestraft.

Vooral de jongens worden reeds vroeg mede naar het bosch genomen en blijven daar bij het bewerken van hout of andere verrigtingen, zoomede bij jagt en visscherij en leeren al zeer spoedig zwemmen.

Mannen, vrouwen en kinderen baden zich dagelijks afzonderlijk in de rivier.

HOOFDSTUK XI.

LIJKDIENSTEN EN ANDERE PLEGTIGHEDEN.

De lijkdiensten vieren zij zeer plegtig. Sterft een hunner in Auca, dat is hun land, dan wordt het lijk gereinigd, de nagels geknipt, en in eene doodkist gelegd, waarin verscheidene en vooral kostbare kleedingstukken van den overledene worden gedaan en waarbij al de betrekkingen ook een nieuw stuk kleed (meestal doeken en pantjes) als aandenken medegeven; een afscheidsteeken waarop veel prijs wordt gesteld. Vandaar dat zij altijd zorgen een genoegzamen voorraad nieuwe en ongebruikte doeken te bezitten.

Gewoonlijk ligt het lijk, vóór de begrafenis plaats vindt, een dag in de opene kist om er afscheid van te kunnen nemen. De betrekkingen zitten dan rondom de kist en weenen onop-

[1] Een knobbelachtige wortelstok van den Cyperus rotundus L.

houdelijk op eene hun eigenaardige, meestal zingende wijze, waarbij zich ook van tijd tot tijd de bezoekers voegen.

Na de ter aarde bestelling gaan de naaste bloedverwanten gedurende acht dagen op een op den grond gespreide mat, de treurdagen houden. Gedurende dien tijd wordt er bij afwisseling luid geweend, waarbij de vreemdsoortigste gebaren worden gemaakt, terwijl dag en nacht, doorgaans bij afwisseling, sprookjes met vele zinspelingen, en altijd eindigende met een morele oplossing, worden verteld.

In deze sprookjes, Anansitori (Spinnekopgeschiedenis) genaamd, speelt meestal de spin als een persoonlijk wezen de hoofdrol.

De vrouwelijke nabestaanden dragen over man, vader en moeder als teeken van rouw, een jaar lang, witte of blaauwe doeken om het hoofd, en een witten doek om het lijf. De mannen dragen slechts drie maanden een witten doek om hoofd en lijf, doch bedekken zich gedurende een geheel jaar, (daar zij dan niet geheel gekleed mogen gaan) enkel met een zwart schaamdoekje. Ook onthouden zij zich een geheel jaar van het dragen van sieraden.

Sterft een hunner op de werkplaats, in de stad of elders, dan wordt het lijk een weinig haar van het voorhoofd afgeschoren, en vervolgens zonder plegtigheden begraven. Dit haar wordt in een nieuw stuk linnen of katoen gebonden en naar Auca of hunne vaste woonplaats gebragt, waar het dan eene behoorlijke begrafenis ondergaat, waarbij al de gewone plegtigheden worden in acht genomen alsof het lijk daar ware.

Wanneer een hunner plotseling of aan eene vreemde ziekte overlijdt, waardoor er vermoeden van vergiftiging kan bestaan, wordt het lijk onmiddellijk na den dood en vóór gewasschen te zijn in een Boesipapaja [1] boom (die gespleten en dan te zaam gebonden is even als een halve holle boom) van ten minste vijf voet lang, gelegd. Deze soort van kist wordt door twee geheel vreemde en onpartijdige mannen, die daartoe van andere plaatsen uitgenoodigd zijn, van het Oosten naar het Westen gedragen langs al de aanwezigen, die daartoe in twee rijen moeten geschaard zijn.

Waar nu het lijk de twee dragers door zware drukking op het

[1] Het is een holle boom van zeer zacht en onbruikbaar hout, dat opengespleten, van binnen op de bamboes gelijkt; de bladeren zijn breed en raspachtig.

hoofd dwingt stil te staan, daar begint het onderzoek, en men vraagt aan het lijk of hier, waar nu stilgestaan wordt, de plaats is, waar opheldering gegeven kan worden. Wanneer men eene duidelijke beweging van den geholden boom opmerkt, zoo is het eene bevestiging. Indien, nadat driemaal de vraag is herhaald, geene in het oog loopende beweging wordt waargenomen, is het antwoord ontkennend, en men gaat met het lijk door tot aan het einde van de aan weêrszijde geschaarde menigte. Elk beijvert zich bij zulke gevallen tegenwoordig te zijn, om geen blaam op zich te werpen of verdenking te verwekken.

Wanneer echter bevestigend is geantwoord, dan vraagt men, of hier de juiste persoon of wel een naastbestaande van dien zich bevindt; wordt ook hierop bevestigend geantwoord, zoo vervolgt men met naar den graad van bloedverwantschap te onderzoeken, totdat men eindelijk zal hebben uitgevonden, wie de eigenlijke persoon is. Daar dit in het bijzijn van zoovele personen als getuigen geschiedt, wordt het als een geldig bewijs aangemerkt, en het lijk begraven. Hoe onbegrijpelijk en onmogelijk dit ook schijne, is deze handelwijze toch inderdaad bij de boschnegers steeds in gebruik. Ik ben daarvan meermalen ooggetuige geweest.

Eenige dagen later wordt de aangeduide persoon, wanneer hij niet tegenwoordig was bij bovenvermeld onderzoek, opgespoord, des noods met geweld gehaald, en voor den gouverneur of het opperhoofd gebragt, die hem in tegenwoordigheid der kapiteins of raadslieden ondervraagt. Bij ontkenning wordt hem iets te drinken aangeboden, waaraan hij echter niet zal voldoen, wanneer hij schuldig is, daar het gebleken is, dat wie daarvan drinkt met een kloppend of ongerust hart, dikwijls directe kenteekenen openbaart, zoo als braking, opzwelling, bleekzucht enz. Wanneer de persoon, die (in weerwil van de overtuiging zijns misdrijfs) dit heeft willen trotseren, wordt hij door de afschuwelijkste en ongehoordste folteringen ter dood gebragt, terwijl bij bekentenis hij met de zweep gedwongen wordt op te geven, wie hij in zijn leven meer heeft vergiftigd.

Daarop worden al de betrekkingen van den vergiftigden persoon geroepen bij de strafoefening tegenwoordig te zijn, en hem met een nijptang de een na den ander, met alle mogelijke kracht aan de ooren te trekken. Vervolgens wordt hem een schotel met pindablaf voorgezet, waarin een schildpad moet gekookt zijn, benevens eene tomtom, van rijpe bananen gemaakt. Dit alles toch wordt als het lekkerste eten beschouwd. Hij wordt dan

weder met de zweep zwaar geslagen, waarna hij het voor hem gereed gemaakte eten moet, en onmiddellijk daarop op een roostersgewijze aangelegd groot vuur ongebonden gaan zitten, zoodat hij totaal tot asch verbrandt.

www.libool.com.cn

Nooit echter wordt een beschuldigde vóór het verloop van drie maanden na het onderzoek ter dood gebragt, omdat er misschien nog kans zoude kunnen bestaan, dat zijne onschuld bleek.

Bij eene bekentenis en bij het leveren van duidelijke bewijzen dat de gestorvene redenen heeft gegeven om te worden vergiftigd, komt dikwijls de schuldige met een ligte straf vrij; somtijds wordt ook met algemeene goedkeuring vergiffenis geschonken, onder voorwaarde, dat de schuldige tot in zijn derde geslacht, de verpligting op zich neme, om de nazaten van den mishandelde in alles van dienst te zijn. Het gebeurt ook wel dat bij verschillende andere misdaden den dader zijne misdaad geheel wordt vergeven, doch op zijne kinderen tot in het derde geslacht de verpligting wordt opgelegd om even als bij vergiftiging slaafsche diensten te bewijzen.

De meeste dier slaafsche diensten bestaan gewoonlijk in het geven van geld, sterken drank of levensbehoeften, waardoor dikwijls veel gearbeid moet worden, om daaraan te kunnen voldoen. Zij hebben daardoor iederen dag de vrees dat van hen dit of dat kan gevergd worden. Er zijn echter voorbeelden, dat daarvan geen te groot misbruik wordt gemaakt.

Twaalf maanden na de begrafenis vindt er altijd eene groote bijeenkomst in de hut van den overledene plaats, alwaar de rouwtijd met vreugdebedrijven eindigt. Uitbundige feesten worden er dan gevierd, en dien nacht buitengewoon veel gedronken, gegeten en eereschoten gedaan. Ieder in de buurt, voor zoover het hem mogelijk is, is daarbij tegenwoordig.

Dit feest wordt Tesa, het eindigen van den rouwtijd, genoemd, en neemt een aanvang, nadat een der naastbestaande, die het meest in aanzien is, eene groote callebas vol water in de regterhand neemt, en daarmede uit de hut langs de naastbij gelegene andere woningen langzaam voortwandelt, en door een groote hoop volks gevolgd wordt, waarbij hij hier en daar het water Trowéwatra dropsgewijze op den grond sprengt, zeggende: gelijk dit water zal ook de ziel des overledene zuiver zijn, en alles wat hem lief was, zal op aarde rustig blijven zonder door hem, die als geest zich in de geestenwereld bevindt, te worden gestoord.

Daarop volgt een tweede, die even als de eerste een callebas, maar thans met geestrijken drank gevuld, in handen heeft, en van tijd tot tijd eenige droppels daarvan op den grond sprengt, ten teeken, dat zij bij deze gelegenheid ook door drank den overledene met vreugde gedenken.

www.nbtoor.com.cn

Dan begeven zij zich weder in de woning, waar allen verzameld zijn, en vieren tot het aanbreken van den dag een genoegelijken nacht met zang en dans.

HOOFDSTUK XII.

KARAKTER, DEUGDEN EN ONDEUGDEN.

De boschneger heeft, zoo als ik reeds hier boven zeide, zeer veel eerbied voor den ouderdom en voor aanzienlijken; zij zijn jegens hunne naaste betrekkingen eerlijk, waarop zij anders niet kunnen roemen. In hunne gewone bezigheden zijn zij niet lui, maar werken wanneer het moet, onvermoeid. Omtrent vreemden zijn zij gulhartig en voorkomend, te meer wanneer zij veronderstellen kunnen op belooning aanspraak te mogen maken. Jaloezij, afgunst en kwaadsprekendheid zijn hunne grootste ondeugden. Zij hebben omtrent vele zaken eene antipathie, die zij trefoe (treef) noemen. Zoo eet bijv. de een dit, de ander dat niet. Ook zijn zij zeer bijgeloovig in kleinigheden, waaraan zij zich tot in verre nageslachten houden, dat noemen zij obia (woordelijk vertaald betoovering, tooverij).

Eene Aucasche meid, die door gehechtheid aan mijne vrouw en mij al ruim vijf jaar bij ons in de stad woont, daar zij sedert het overlijden van haren man, die een mijner vertrouwdste werklieden was, zich aan geen ander wilde verbinden, en allerlei huiswerk bij ons verrigt, drijft haren trefoe om geen ongeschubden visch te eten zoo ver, dat zij niet eens het vuur, waarop een pot waarin vroeger eens ongeschubde visch was bereid, zal gebruiken om haar eten te koken. Een andere ken ik die geen melk gebruikt, en ook geen vleesch hoegenaamd (met uitzondering van spek) eet, of 't moet wild zijn en wel, dat door haar gereed is gemaakt, voorgevende, dat alles met boter bereid wordt, en dat boter van melk komt. Kaas echter eet zij wel, zeggende, dat daar volstrekt geen melk in voorkomt.

HOOFDSTUK XIII.

ZIEKTEN, KWALEN ENZ.

De grootste geessel is ook bij hen de Lepra Boasi, (melaatschheid en Elephantiasis Fuchs), venerische ziekten, been- en ligchaamspijnen en zweren. Zij genezen zich meestal met kruiden, die zij in menigte bezitten en waarmede zij dikwerf bijzonder gelukkig werken. Abcessen snijden zij zelf open, zetten zich in de meeste gevallen bloedige koppen, die zij van kleine callebassen maken. Voor vele pijnen wrijven zij zich met spiritus op paradijszaad [1] getrokken en met krapaolie in, die zij van de krapanoten [2] verkrijgen.

Bij moeijelijke gevallen en gevaarlijke ziekten vragen zij echter raad aan den Cromantie gado, dat niet dan door middel van zang en dans kan geschieden, waarbij veel gedronken wordt.

Een daartoe geregtigde Wentie man (afrikaansch afgodenpriester of priesteres) of een invloedrijk persoon weet zich door drank, zang en dans bij de anderen zoo op te winden, dat hij op eene razende wijze, zonder besef wat hij doet, bovenmenschelijke sprongen, krommingen en verdraaijingen met zijn ligchaam maakt, in het vuur springt en danst, totdat hij eindelijk bewusteloos op den grond valt, en als een ton rollende, schuimbekkende, de akeligste en vreemdsoortigste geluiden geeft, dat zoo lang aanhoudt, tot hij eindelijk voor dood ergens wordt nedergelegd. Zoo lang hij zonder eenige beweging of geluid als in diepen slaap blijft liggen, mag men hem volstrekt niet nabij komen of aanraken, maar moet steeds zorgen hem in zijne vaart uit den weg te gaan en in niets hinderlijk te zijn.

Ligt hij daar als dood neder, met uitzondering alleen dat zijne oogen vonkelen en in hare kassen geheel verdraaid zijn, waarbij men dikwijls alleen het wit en het rood ziet, en hij naar lucht hijgende zijn borst beweegt, dan wordt hij voorzigtig naar de plaats, waar de Cromantie gado gesteld is, gebragt, alwaar hem vragen betrekkelijk die ziekte worden gedaan, welke men wenscht te genezen en waarbij zich de zieke of, bij diens afwezigheid, eenige zijner laatstgedragen kleedingstukken moeten bevinden.

Die vragen worden met zeer veel plegtigheid gedaan, en door

---

[1] Sem. paradisie Ningre kondre pepre van de Amomum paradise Afsel.

[2] Carapa gujanens Obl.

den daar liggende beantwoord. Zeer dikwijls zijn de bij die gelegenheden opgegeven en vreemdsoortigste kruiden van gunstig gevolg geweest.

Wanneer zij tot zulke gevallen overgaan, dan is de lijder verpligt, zoo lang hij niet genezen is, de opgegeven medicijnen te blijven gebruiken, wat dikwerf tot uitkomst heeft gehad dat de zieke na lang lijden toch eindelijk genas.

www.libtool.com.cn

Wanneer hij in het minste de bij die gelegenheid opgegeven middelen veronachtzaamt, kan hij er vaak op rekenen, dat er voor hem geen baat meer bestaat, omdat hij zonder den bepaalden eerbied en inachtneming der voorschriften, roekeloos de Cromantie gado tot herstel heeft aangeroepen.

Hoe deze zaak ook moge beschouwd worden, is het toch eene zekere waarheid, dat zij vast gelooven, dat de uitkomst niet zal falen, mits men zich in niets te buiten ga en verwaarlooze.

Het gebeurt dan soms, dat iemand na zijne genezing, zich gedurende zijn geheele leven van het een of ander onthoudt, wat hem tot herstel geboden is. Vele beweren dat de Lepra, die zij krijgen, is toe te schrijven aan het niet in acht nemen van datgene wat hun of wel hunne ouders verboden was.

Meest alle boschnegers hebben Wentie of opwekkingen der afrikaansche afgodische dansrazernij, dat men moet zien, om het te kunnen gelooven en begrijpen. Zij kunnen dikwijls wel vijf minuten lang in een sterk vuur ongekleed en barrevoets dansen, zonder zich in het minste te branden, en zonder dat eenig teeken van zenging aan hen te zien is.

Als blanke moet men groot vertrouwen van hen genieten, wil men de vergunning verkrijgen diergelijke plegtigheden bij te wonen. Nimmer zal ik de gewaarwording vergeten, toen ik een dergelijk feest bijwoonde; het had plaats van zeven uur 's avonds tot twee uur in den morgen. Gedurende al dien tijd bevond ik mij in eene zeer onaangename spanning. Ofschoon ik ver van het door ons bewoonde gedeelte (namelijk de stad Paramaribo) mij in het hooge bosch alleen in hun midden bevond, toch was ik door de stellige overtuiging van mijnen invloed op hen, niet bevreesd. Ik was echter dien nacht niet gerust, en ware het niet, om hen niet te hinderen, of niet te toonen, dat ik mij bij deze plegtigheid niet op mijn gemak gevoelde, ik zou, hoe gaarne de uitslag der bewegingen wenschende te zien, mij verwijderd hebben. Ik bleef echter tot alles afgeloopen was, ook om de onderscheiding die mij te beurt viel van daarbij tegenwoordig te

mogen zijn, en om het in mij gesteld vertrouwen niet te kwetsen, terwijl ik mij in gedachte verheugde later aan anderen de beschrijving dezer plegtigheid te kunnen geven.

www.libtool.com.cn

HOOFDSTUK XIV.

SPRAAK, ODO'S EN VERTELLINGEN [1].

Hunne spraak bestaat in het alhier gewoonlijk gesproken wordende negerengelsch, doch op een zangerigen toon met een eigenaardig accent.

Als bewijs dat zij gedurende het gesprek u goed begrijpen, herhalen zij voortdurend het „Yaa!"

Wordt er een kind onder hen geboren, dan geven zij het buiten een algemeenen ook nog een dagnaam, waarin bij hen bijzondere beteekenissen schuilen, bijv.:

De op Zondag	geboren	jongens	Kwassie	de	meisjes	Kwassiba.
„ „ Maandag	„	„	Kodjo	„	„	Adjuba.
„ „ Dingsdag	„	„	Kwamina	„	„	Abenie.
„ „ Woensdag	„	„	Kwakoe	„	„	Akoeba.
„ „ Donderdag	„	„	Jauw	„	„	Jaba.
„ „ Vrijdag	„	„	Kofi	„	„	Afie.
„ „ Zaturdag	„	„	Kwami	„	„	Amba.

Hunne odo's of spreekwoorden hebben in den regel betrekking op hun eenvoudig boschleven, bijv.:

„Te pikien boessi kiebrie joe boen, dan joe no moesoe falla „biegie boessi te joe toeka naka hen;" d. i.

„Wanneer gij door een klein bosch beschut zijt, wees er „tevreden mede, en eischt het grootere niet, dat gij toeval„lig ziet."

Eene andere beteekenis is:

„Kan het weinige voldoen, tracht dan naar het meerdere niet."

„Na srefie avie die de falla pikien bon, de falla bigie „wantoe;" d. i.

„De bijl, die kleine boomen velt, velt groote boomen ook."

Eene andere beteekenis is:

„God die den worm niet verlaat, zal ook den mensch niet „verlaten," of wel:

[1] Odo, spreekwoord, vertellingen Fori, en sprookjes Anansi-tori geheeten.

„Niemand is zoo ongelukkig of er kunnen dagen van voor-
„spoed voor hem komen;" ook.

„Acht uw vijand niet te ligt."

www.libtool.com.cn

HOOFDSTUK XV.

ALGEMEENE KENNIS.

Deze staat bij hen op een zeer lagen trap, en bepaalt zich hoofdzakelijk tot eene grondige kennis van houtsoorten en geneeskrachtige planten, bij hen in gebruik.

HOOFDSTUK XVI.

WIJZE VAN REIZEN, ENZ.

Hunne wijze van reizen is zeer eenvoudig. Meestal vergezellen vrouw en kinderen hen, hoogst zeldzaam gaan zij alleen. Voedingsmiddelen nemen zij nooit meer mede dan zij hoog noodig achten, ten einde geen last van groote bagaadjes te hebben, waarvoor hunne kleine, smalle, uit een boomstam gemaakte vaartuigen ook weinig geschiktheid bezitten.

Als natuurmenschen kunnen zij zeer goed tegen ontberingen, maar dragen toch steeds zorg om wanneer zij op reis gaan, gewapend te wezen. Deze jagt- en oorlogswapenen bestaan in geweren, kruid, lood, boog en pijlen, benevens een houwer en een bijl.

Dikwijls kunnen zij zich weken lang op die reizen in een klein smal corjaal (cano) ophouden; aan gemakken is natuurlijk veel gebrek, doch zij stellen zich hiermede tevreden, mits zij slechts een plekje in het corjaal hebben waar zij een vlammend vuurtje kunnen aanhouden, hetwelk dient tot bereiding van spijzen en omdat de neger in het algemeen daarin eene voor hem aangename gezelligheid vindt. Van veel beteekenis zijn hunne reizen niet, zij strekken zich nooit over zee uit, wat bij de verschillende Indiaansche stammen wel het geval is.

HOOFDSTUK XVII.

WIJZE VAN OORLOGVOEREN, PLEGTIGHEDEN BIJ HET SLUITEN VAN VREDE EN VERBOND.

www.libtool.com.cn

Oorlog wordt bij en onder hen zeldzaam gevoerd, doch heeft dit plaats, dan draagt hun strijd het karakter van wraakzucht, list en haat.

Bij het sluiten van vrede, verbindt de onderworpene partij zich aan de eischen des overwinnaars te zullen voldoen, mits die onderling als billijk zijn geoordeeld. Bij de plegtigheden, welke daarbij in het oog worden gehouden, behoort ook een groot gebruik van dram.

De vredesbepalingen worden in een groot gebouw (loods) beslist. Deze loods is geheel open, zij noemen die hun geregtshof, afgeleid van Kroetoe hoso of piketti [1]. Wanneer zij zich daar bevinden, hetzij dit plaats vindt na het eindigen van eenen onderlingen strijd, of wel tusschen echtgenooten, familieleden of vroegere vrienden, dan verzamelen de hoofden der partijen zich in de bedoelde loods, en kiezen hunne plaatsen in het oppergedeelte van het gebouw. Vervolgens plaatsen zich de in deze zaak betrokkenen in de nabijheid der hoofden, en rondom dezen al de daar aanwezigen, die het publiek uitmaken.

Allen geplaatst zijnde, neemt een der hoofden een beker, (in den regel een callebas) gevuld met dram, of nog niet gegist suikerriet. Daarvan stort hij op verscheidene plaatsen in de loods eenige droppels op den grond, hetgeen beteekent, dat hunne voorvaders, die op die plek ook eens gezeten en regtgesproken hebben, in aller herinnering moet opgewekt worden en waarbij de afgestorvenen, door hen het eerst dit offer aan te bieden, eere bewezen wordt.

Deze plegtigheid volbragt zijnde, gaat de beker bij ieder rond en elk der aanwezigen neemt er een kleine teug uit. Nadat die geledigd is, en geen hunner zich hieraan onttrokken heeft, wordt de vrede als gesloten beschouwd; alle veeten zijn vergeven, en de vijandschap heeft opgehouden te bestaan.

Gebeurt het echter dat een der aanwezigen weigert te drinken, dan moet hij van zijne weigering openlijk reden geven, en dan geschiedt het wel eens dat de overweging omtrent het geschil op nieuw een aanvang neemt.

[1] Piketti, plaats waar de executie der straf plaats vindt.

Alsdan verwijderen de ouden of raadslieden zich gewoonlijk uit de loods en laten hun Granman [1] alleen achter. Zij, die zich verwijderd hebben, verdeelen zich in onderscheiden groepen en houden onderling raad, maken de zaak duidelijk kenbaar en deelen elkander hunne beschouwingen mede, hoe zij de punten van verschil wenschen opgelost te zien. Zijn zij het daaromtrent eens, dan keeren zij tot het opperhoofd in de loods terug en de behandeling der zaak vindt daarna op nieuw plaats, tot er eindelijk overeenstemming bestaat. Gedurende deze beraadslaging der ouden of raadslieden heerscht er onder hen een plegtige ernst. Vrouwen worden bij deze vergaderingen soms toegelaten, doch hebben nooit eene stem, en komen slechts om te luisteren en te zien.

www.libtool.com.cn

Nadat de zaak tot genoegen van alle partijen is beslist, gaat de beker nog eenige keeren onder de aanwezigen rond, en daarna begeeft ieder zich stil en rustig naar zijn kamp of woning.

HOOFDSTUK XVIII.

MUZIJK, MUZIJKINSTRUMENTEN.

Hunne muzijk is zeer eenvoudig en eentoonig, men maakt er gebruik van onder begeleiding van zang en dans, bij feestvieringen en eeredienst-plegtigheden.

De instrumenten worden verschillend gebruikt en wel naar den aard der gebeurtenissen. Zoo wordt de zoogenaamde lange trom, Agida [2] geheeten, bij eeredienst-plegtigheden bespeeld; bij andere gelegenheden gebruikt men de kleine of Apientie-trom. Vervolgens hebben zij een instrument, door hen kwakwabankje geheeten, zijnde een bankje of plank van zeer hard hout, waarop met twee stokjes geslagen wordt.

Dansen zij de Papaá-wenti, een Afrikaansche afgodendans, dan gebruiken zij de Agida-trom. Bij den Songé of gewonen dans, bespelen zij de kleine trom of Apienti.

De Soessa dansen zij op den maatslag der kleine trom en van het kwakwabankje; bij het uitvoeren van den laatstgenoemden dans heerscht er onder de dansers een groote naijver en hij die

---

[1] Hoofd, ook Gouverneur.

[2] Papáá-trom.

het langst volhoudt en de vlugste en juiste uitvoerder der hierbij bepaalde passen is, wordt als overwinnaar toegejuicht.

Banja of Baljaar behoort tot de echt Afrikaansche dansen. Dezen naam geeft men ook aan de Afrikaansche guitar, een muzijkinstrument vroeger in de volkplanting algemeen bekend, thans geheel verdwenen. Dezen dans voert men uit onder den maatslag der beide trommels en het kwakwabankje. Bij dezen dans voorzien de vrouwen zich van een saka-saka, een speeltuig den vorm hebbende van een grooten rammelaar, gemaakt van een callebas met koralen of pitten van de canna indica en canna lutea gevuld, ook door hen viengoe geheeten. Deze saka-saka draaijen en schudden zij volgens de maat van den door hen aangeheven zang, hetgeen een eigenaardig vreemd geluid verwekt.

www.inbtool.com.cn

HOOFDSTUK XIX.

KLEEDING, SIERADEN, TATOEËERING.

Hunne kleeding is zeer eenvoudig. De vrouwen dragen gewoonlijk slechts een stuk gekleurd lijnwaad of katoen-streep en bont geheeten, van twee el lengte en één en een kwart el breedte. Dit slaan zij om hun midden, en laten het tot onder de knie-gewrichten afhangen, hetgeen zij pangi noemen. Dit onderkleed der negerinnen wordt alzoo genoemd naar Pano (Spaansch) en Pagne (Fransch). In den regel dragen zij het bovenlijf bloot, terwijl zij om den hals, de handpolsen en voetenkels koraalsnoeren dragen, waarmede zij zeer ingenomen zijn. Het hoofdhaar vlechten zij gewoonlijk in eene menigte kleine tressen en binden de uiteinden daarvan met wit katoenen draden. Eenige hunner dragen het haar uitgekamd, waardoor hunne hoofden, op eenen afstand gezien, veel op groote ragebollen gelijken. Zij zijn zeer verzot op bloedkoralen, die als versiersel bij hen groote waarde hebben.

Vieren zij feest, dan dragen zij nog eene menigte gekleurde doeken van katoen of neteldoek om den hals, en tooijen zich verder met koperen en ijzeren ringen om de polsen, waartusschen koraalsnoeren, op dezelfde wijze als het Europeesche meisje hare armbanden draagt. Aan de vingers dragen zij eene menigte koperen ringen, soms wel tot tien stuks; ook wordt de duim over het algemeen hiermede versierd.

De mannen vergenoegen zich in den regel slechts met een eenvoudigen schaamtedoek of gordel, doch gaan zij er toe over om zich op te schikken, dan dragen zij een breed geranden hoed, welke meestal met bonte kleuren geschilderd is; rond den bol dragen zij een breed lint, waarvan de einden lang over den rand afhangen.

www.nlboom.com.cn

Om hunnen hals dragen zij dikwijls een snoer bestaande uit tijgertanden, de slag- en gewone tanden van de boschzwijnen (de Pakier en Piengo) en die van andere diersoorten, welke zij op de jagt hebben buit gemaakt; dezelfde versierselen dragen zij aan eenen breeden band hangende onder de knieën, hierbij wordt nu en dan eene schelp, een stuk koper, ijzer, lood enz. gevoegd. Tot hunne versierselen behooren ook de Papagaai- en West-Indische raven-[1] veren en kleine kwastjes van boomwol vervaardigd.

De laatst bedoelde versierselen noemen zij obia's.[2] Even als de vrouwen dragen zij gekleurde doeken om den hals.

Gelijk bijna alle tropische en afrikaansche volkeren tatoeëeren zij zich. Mannen, vrouwen en kinderen ondergaan deze kunstbewerking en ofschoon zij er op gesteld zijn die als versiersel te bezitten, zoo zien zij op den met vele tatoeëeringen versierden man, gelijk de Europeaan op eenen verwijfden pronker neder. Er zijn er onder hen wier gelaat en ligchaam met deze insnijdingen als bedekt zijn, maar zij worden door de arbeidzamen en meest in geest ontwikkelden met verachting aangezien. Zij zeggen dat deze zich te veel aan de weelde hechten en luiaards moeten zijn, om aan de zucht dier pronkerij zoo veel tijd te verspillen. Wanneer door den tijd en vergroeijing der huid de insnijdingen verflaauwen, worden die door hernieuwde kerving weder opgewekt.

---

[1] Lafroe Psittacus Macao L.

[2] Obia, toovermiddel. Hierin zien zij dezelfde werkende krachten als het bijgeloof in amuletten en talisman's.

HOOFDSTUK XX.

DE HOUDING TEGENOVER EUROPEANEN EN DE BEHANDELING VAN DEZEN TEGENOVER HEN.

www.libtool.com.cn

De boschnegers beginnen, wanneer zij weinig sterken drank, kruid en lood meer in voorraad hebben, aan den arbeid te denken, zij verlaten hun kamp en gaan naar de werkplaatsen, waar zij gewoon zijn boomen te vellen en die tot vierkant hout te bewerken, hetgeen zij vervolgens tot vlotten te zamen binden en de rivieren af voeren om het op de plantages en te Paramaribo te verkoopen.

Sommigen hunner, vooral de Saramacaners, brengen korjalen, pindanooten [1], ook aardnooten en Tonkaboonen [2] naar het door Europeanen bewoonde gedeelte der kolonie; zij verruilen gewoonlijk dit alles voor sterke dranken. Te bejammeren is het, dat hun handel met de blanken dikwerf met onaangenaamheden gepaard gaat. Doorgaans behandelen de laatstgenoemden hen met minachting. Vooral vindt zulks maar al te dikwerf op de plantages plaats, waardoor natuurlijk bij de boschnegers vrees en ontevredenheid tegenover de blanken ontstaat; het is dus niet te verwonderen dat zij, na herhaaldelijk in hunne billijke regten te kort gedaan te zijn, door wantrouwen en wraak gedreven, dikwijls wederkeerig de Europeanen trachten te bedriegen.

Om hunne verhouding tegenover de Europeanen duidelijk te maken zal ik eenige handelingen aanhalen, die mij in vroegere jaren zijn bekend geworden en die nog niet geheel in de kolonie opgehouden hebben.

Zoo is mij bekend dat zij met houtwaren, die zij aan hunne korjalen of kanos binden, na ze met boschtouwen (taaije lianenstengels) tot vlotten gemaakt te hebben, naar de een of andere plantage gegaan zijn om die te verkoopen, en de Europeanen op eene schromelijke wijze hebben misleid.

Zij vlotten hun vierkanthout op de volgende wijze. Vier dikke sterke rondhouten worden regt-dwars, twee boven en twee onder het korjaal aan elkander gebonden; daartusschen wordt het hout ingeschoven en vast gemaakt, zoodat het geheel een stevig langwerpig vierkant vormt, in het midden waarvan de korjaal en

---

[1] Arachis hypogoea L.

[2] De vrucht van den Dipteryx.

waarmede zij verre reizen van de boven naar de beneden rivieren afleggen. Deze tot vlotten gemaakte en door het korjaal medegevoerde houtwaren, noemen zij kokroko; ligt en drijvend hout binden zij aan lange sparren met boschtouw (boessitetei) geheeten [1]; zoo aan het zware hout verbonden slepen zij het mede de rivieren af.

www.liblool.com.cn

HOOFDSTUK XXI.

ONDERLINGE VERSTANDHOUDING.

Niet lang geleden bevond ik mij bij hen in de rivier Boven-Commewijne in de Tempati (een zijtak der genoemde rivier links in het opvaren; deze zijtak loopt tot in het gebergte, dat als roodenberg vermeld staat).

Bij hen vertoevende deed ik vele pogingen om hen te bewegen de niet tot hunne stammen behoorende schuilhouders en wegloopers van lateren tijd op te sporen en hen bekend te maken dat er bij gouvernements besluit in den loop van het jaar 1863, vóór de emancipatie, eene algemeene amnestie omtrent hen is uitgevaardigd, zoodat zij zonder vrees voor eenige straf naar hunne vroegere woonplaatsen konden terug keeren. De reden die mij bewoog hen hiermede bekend te maken, was, dat ik in het terugkeeren dezer schuilhouders een belangrijk voordeel voor de kolonie zag, daar het gebrek aan arbeiders bij den landbouw zich steeds dringender doet gevoelen.

Ook beloofden zij aan mijnen wensch te voldoen door de bij hen gebruikelijke teekens daar te stellen, die de schuilhouders zouden bekend maken met mijn verlangen om hun de goede tijding mede te deelen.

Ten einde de schuilhouders te doen weten, dat zij werden aangezocht uit het woud te komen, gaan zij op de volgende wijze te werk.

Zij binden witte en blaauwe, ook wel witte en zwarte lapjes katoen, ter lengte van een half el en ter breedte van 3 duim Rijnlandsch aan de boventakken der boomen, aanvangende in het diepst gedeelte van het woud en voortgaande naar den rivier-

[1] Van de copaiva.

oever. De hoogst geplaatste vlaggetjes zijn van donkere kleur, terwijl de allengs lager gebondene lapjes naar de rivierzijde wit zijn.

De schuilhouders, die zich in die streek ophouden en bij de jagt het bosch doorkruisen, ontdekken deze teekens en zien daaruit dat er iets gaande is; hetzij dat andere schuilhouders zich met hen in aanraking willen stellen of dat zij voor gevaar te vreezen hebben.

De wijze, waarop die teekens aan de boomen gehecht zijn, doet hen verstaan, dat wanneer zij dieper boschwaarts ingaan, er voor hen eene donkere en gevaarlijke toekomst zal geboren worden, terwijl, wanneer zij er toe kunnen besluiten om zich naar den rivieroever te begeven, zij een wit, dat is, een helder pad zullen kunnen bewandelen en dat zij die witte vlagjes volgende menschen zullen vinden, die of met hen gemeene zaak willen maken of hun belangrijke inlichtingen wenschen te geven.

Daar deze schuilhouders steeds bevreesd zijn voor overrompeling of misleiding, is het vertrouwen in deze teekens niet altijd terstond gevestigd en dus begeven zich eerst eenige hunner met list en voorzigtigheid benedenwaarts. Komen zij in de meer bewoonde streken dan bespieden en onderzoeken zij alles wat zij verlangen te weten, dikwerf strekt zich dat onderzoek tot aan Paramaribo uit. Nu dachten de boschnegers dat wanneer zij hierin hunne gewoonte volgden, het hun duidelijk zijn zou waarom die teekens in het bosch geplaatst waren en dat zij naar aanleiding daarvan al spoedig met de uitgevaardigde amnestie bekend zouden worden.

Ik moet hier nog bijvoegen, dat er later werkelijk vele wegloopers of schuilhouders uit de bosschen gekomen zijn, waaronder vooral genoemd moet worden de zooveel opgang gemaakt hebbende Broos, opperhoofd van een schuilhouderkamp achter de plantage Rac a Rac, die door velen gevolgd terugkwam.

Ik moet bekennen dat ik dit opperhoofd nooit gezien heb, en mij met deze gebeurtenis volstrekt niet heb ingelaten; de vraag is echter of deze Broos en gevolg uit eigen beweging teruggekomen zijn, dan wel of zij zich zonder vrees onder de blanken begeven hebben door de op mijn verzoek geplaatste geruststellende teekens.

Dat de aan mij verkleefde boschnegers door het plaatsen van

teekens aan mijn verzoek hebben voldaan, is niet te betwijfelen, doch welke uitkomst daar het gevolg van is geweest kan niet met zekerheid gezegd worden.

www.libtool.com.cn

HOOFDSTUK XXII.

MISLEIDING JEGENS HEN GEPLEEGD.

Met een enkel woord sprak ik in hoofdstuk XX en vroeger van de misleidingen die de blanken tegenover de boschnegers plegen. Ik was eerst beschroomd de waarheid hieromtrent onverholen mede te deelen. Daar die echter door mij niet wordt vermeld als algemeen van toepassing te zijn, omdat zooals in alles ook hier gunstige uitzonderingen bestaan, zoo acht ik het mij ten pligt mijne bevinding bekend te maken.

De boschnegers, het valt niet te ontkennen, hebben door de menigvuldige misleidingen, die zij van de Europeanen en andere vrije bewoners dezer volksplanting ondervonden een afkeer jegens hen gekregen. Zij stellen dus bedrog tegenover bedrog, en list tegenover list.

Het is mij gebleken dat vele hunner wanneer zij met houtvlotten op de plantages aankomen om het hout daar te verkoopen, na menigmaal bedrogen te zijn, alle listen in het werk stellen om van hunne zijde de Europeanen te bedriegen. Ik laat nu in het midden, wie van beide partijen de voorname of aanleidende oorzaak is en de grootste schuld in deze verkeerde handelingen heeft. Wanneer eene familie boschnegers met vlotten hout op eene plantaadje aanlandt, dan gaat de man aan den wal, doch mag zich volgens oud plantaadje gebruik niet verder begeven dan tot aan de woning des gezagvoerders, die naar de soorten en de prijzen per voetmaat vraagt (de prijzen verschillen veel naar gelang van kwaliteit en dikte). In den regel neemt men met den gevraagden prijs geen genoegen en dingt tot dat de verkooper zich met 40 centen voor hout van 64 tevreden stelt.

Is de koop gesloten dan staat de gezagvoerder toe om het houtvlot in de plantaadjekreek te brengen, dat dan vervolgens, na het eindigen van den veldarbeid, door de hulp der negers van de plantaadje, des avonds op den wal wordt gesleept.

Den volgenden morgen wordt het hout geïnspecteerd en gemeten, en gewoonlijk, al is het hout nog zoo goed en geheel

volgens de opgave des verkoopers, worden er nog vele aanmerkingen gemaakt, en het gedane bod op 32 of 24 centen de voet gebragt.

Wat moet nu de arme boschneger doen? Het hout terug nemen is moeijelijk, schier onmogelijk, want, daar hij gewoonlijk met zijne vrouw en een paar kinderen daar is, zijn zij te weinig in getal om de groote stukken van 25 tot 40 voeten lengte, bij eene dikte van 7/7 tot 10/10 duimen, weder van den wal in het water te slepen. Hij is alzoo geheel afhankelijk van den goeden wil en de hulp des gezagvoerders en der veldarbeiders van de plantaadje. Het daar laten liggen gaat even moeijelijk, want, welligt wanneer hij met eenige zijner stamgenooten tot hulp terug komt, wordt hem niet toegestaan het hout weg te halen. Hij neemt het lage bod dus aan. Doch daarmede zijn de misleidingen nog niet ten einde. Het accoord nu voor goed gesloten zijnde, gaat men tot de meting over, en het behoort waarlijk niet onder de vreemde verschijnselen, dat men daartoe een maat van 6 voet gebruikt, die men den boschneger verklaart slechts 5 voet lengte te hebben.

Deze bedriegerijen van meer of minder strafwaardigen aard, vinden helaas maar al te dikwijls plaats, en gedurende mijn vijfjarig plantaadjeleven was ik er menigmaal ooggetuige van. Is het dus te verwonderen dat deze menschen, na herhaaldelijk te zijn bedrogen, zulks de blanken ook trachten te doen?

Wanneer bijv. de boschneger in het hooge woud een boom heeft geveld en ontdekt dat die binnen in bijna hol is, dan bewerkt hij dien, niettegenstaande dit gebrek, tot een vierkant blok, zorg dragende de zigtbare holten boven en onder, door er houten pennen in te slaan, onzigtbaar te maken. Daarna neemt hij klei en modder en weet elk spoor te doen verdwijnen, de ontdekking van welk bedrog ook zelden plaats vindt, vóór dat er een stuk van het blok is afgezaagd.

Ook plegen zij veel bedrog door verschillende kwaliteiten hout van veel en weinig waarde, doch die elkander gelijken, den kooper voor goede waar in de hand te stoppen, bijv. eene weinig geachte kwaliteit zwarte kabbes [1] voor bruinhardhout [2] te verkoopen, welke beide soorten alleen door houtkenners te onderkennen zijn.

---

[1] Andira retusa H. B. K.

[2] Andira bij de Arrawakken Indianen Wassila geheeten.

Hebben zij hout bewerkt dat aan de eene zijde reeds eenigzins verrot is, of wel is het wormsteekig of gescheurd, dan weten zij het zoodanig in hunne vlotten te plaatsen, dat de goede kant boven ligt, welk bedrog eerst ontdekt kan worden, wanneer het op den wal gesleept is en men door elk stuk om te draaijen en scherp na te zien hiervan overtuigd wordt.

www.libtool.com.cn

Is het hen mogelijk bij de blanken iets te kunnen ontvreemden, zij zullen het niet laten. Ook maken zij zich schuldig aan logentaal en geven zich de namen van hen, die nog vertrouwen bij de blanken bezitten, hetgeen zij ongestraft kunnen doen, omdat de gelijkheid hunner kleur en gelaatstrekken het na eenig afzijn voor de blanken hoogst moeijelijk maakt hen te herkennen.

Dat herhaaldelijk bedriegen heeft dan ook te weeg gebragt, dat de blanken hen tot schurken en leugenaars verklaren, maar de boschnegers, ofschoon zij zulks niet openlijk doen, zeggen hetzelfde van hen, en beschouwen zich zelven als veel trouwer en braver. Dat zij zulks met eenigen schijn van regt doen, valt niet te ontkennen; immers tegenover elkander als stamgenooten zijn zij zeer eerlijk, en vertrouwen op elkanders woord. Dikwerf gebeurt het onder hen dat eene familie uit het kamp op reis gaat of afwezig is, en deze het bebouwd land met rijst, aardvruchten, bananen, bakoven en suikerriet beplant, onafgesloten achter moet laten. Doch nooit zal een ander hunner daarvan iets ontvreemden. Zoo ook zijn hunne woningen open, daar de ingang door geen deur afgesloten is; bij hun vertrek laten zij daarin het een en ander achter, doch nooit zullen zij bij hunne terugkomst daar iets van missen. Zeker draagt hiertoe bij, dat in de nabijheid van ieders bezitting een teeken of afgodisch zinnebeeld staat, door hen Obia geheeten, waaraan eene groote kracht wordt toegeschreven, en voor hen die misschien oneerlijke handelingen zou willen plegen, aangemerkt kan worden als bij de Europeaan het opschrift: „Hier liggen voetangels en klemmen." De vrees, die zij voor deze Obia's hebben is niet ten onregte, want gebeurde het al eens dat misbruik van vertrouwen plaats vond, dan zal de schuldige, hoe lang zulks ook duurt, bij ontdekking de wraak van den bedrogene niet ontgaan, welke wraak dikwijls bestaat in het toedienen van geheime middelen waardoor vreeselijke ziekten en kwalen zoo niet de dood ontstaan.

Zij zijn zeer naijverig op de trouw hunner vrouw of vrouwen,

want de boschneger is zeer jaloersch, terwijl de vrouwen niet zijn vrij te spreken voor verleiding vatbaar te zijn. Het vindt dan ook onder hen nog al eens plaats dat de huwelijkstrouw geschonden wordt.

www.libtool.com.cn

Van de onderscheidene stammen zijn de Aucaners de meest beschaafde, maar daarentegen ook de listigste, hetgeen men kan toeschrijven aan hun meerderen omgang met Europeanen. Onder hunne stammen zijn zij de magtigste, en hun getalsterkte wordt op 4 à 5000 zielen berekend.

Volgens de verklaring der boschnegers genoot tot heden nog geen blanke het vertrouwen en de gehechtheid, die ik van hen ondervond. Hoe geheimzinnig zij zich ook steeds tegenover de blanken gedragen, omtrent mij maken zij daarin eene uitzondering. Is er iets geheimzinnigs onder hen, dat ik gaarne wensch te weten, zoo zullen zij het mij op mijn verzoek dadelijk zonder eenige beschroomdheid mededeelen.

Ook moet ik gelooven, dat zij voor mij meer dan algemeene hoogachting koesteren, daar zij nu reeds tien jaren lang getrouwe arbeiders voor mij waren; een voorregt, waarop geen bewoner in deze volkplanting buiten mij aanspraak kan maken.

Eene familie onder hen, wier hoofdman onlangs is gestorven — naar hun zeggen door vergiftiging, welke misdaad zou hebben plaats gevonden uit wangunst, daar ik hem boven anderen bevoorregtte, hetgeen hij om zijne trouw en arbeidzaamheid verdiende — heeft in de nabijheid harer afgodsteekenen een hut gebouwd, waarin zij een ruw beeld, van cederhout gesneden, plaatste en het met witte verw beschilderde. Naast dat beeld hadden zij een tafeltje gesteld en daarop eenige vogelslagpennen van de Pouwies [1], een klein fleschje met zwart vocht, inkt verbeeldende, benevens eenige strookjes papier gelegd. Nabij dit tafeltje hebben zij eenige treden in den grond gegraven, en bij de onderste trede eene goot gemaakt, die naar de rigting der rivier loopt. Willen zij nu, wanneer zij dansende feest vieren, mij vereeren, dan plaatsen zij eenige kinderen daarbij die voortdurend in pullen aangevoerd water storten, dat van de treden af in de goot vlietende, rivierwaarts stroomt. Terwijl deze ceremonie plaats vindt, worden er door de feestvierende menigte gezangen ter mijner eere aangeheven.

Het beeld moet nu volgens hun begrip, mijne afbeelding zijn,

[1] Een fasant de Crax Alector L.

37-49

de witte kleur het teeken dat ik een blanken ben, terwijl pennen, papier en inkt de attributen zijn van der blanken hoogere beschaving, het stroomende water dat ik afstam van over de zee hier heen gekomen volkplanters.

www.nlbook.com.cn

De vrouw van de hierboven aangehaalde hoofdman kwam kort na het overlijden van haren man bij mij in de stad, en bleef in mijn huisgezin voor vast haar verblijf kiezen, waarin ik haar gaarne toegaf. Getrouw en oplettend volbrengt zij niet alleen eene menigte huishoudelijke diensten, maar voorkomt zelfs de wenschen mijner echtgenoot daaromtrent, en weigert uit liefde voor ons elke geldelijke belooning.

Ik hoop met deze schets eenigzins te hebben bijgedragen tot meerdere bekendmaking van hetgeen onze schoone maar weinig bekende kolonie Suriname belangrijks bevat.

165 سڤرت تلر دو سبندڠ ڤچه سات ڤچه كدو *
166 سڤرت ڬاجه دڠن سڤكلان *
167 سڤرت لت دڠن مرقه *
www.libtool.com.cn
168 امڤام اير دڬڤكم تاءتيرس *
169 سڤرت ڤوچق دڠن ڤلڤه *
170 كالو كربو سكندڠ داڤت دكاولكن منوسي سوءڠ تياد داڤت دمعلومكن *
171 سڤرت منڤڠ تياد بربرس *
172 تلنتڠ بريسي اير تهارڤ بريسي تانه *
173 سڤرت ڬروق دڠن سيسر *
174 دكنچڤكن سندوڠ كارڤ دان چانڠ دماينكن *
175 دتورنكن بلبس ڤاكن دڬولڤكن دڠن ڤسان *
176 سڤرت سوترا ددالم لكاسن *
177 سڤرت كاڤر دهوجڠ تلنجق *
178 ڤچه كاڤي ڤوتس سواجي *
179 سڤرت سلودڠ منولق مايڠ *
180 سكوتق برس باسه دتمڤي تاءبرلايڠ د اندڠ تاءبرانته هوجڠن تياد د سودو اوله ايتق *
181 هيدڠ تاء منچڠ ڤيڤي ترسورڠ ٢ *
182 بلم دودق برلنجر دهول *

139 مينم اير براس دوري *
140 منيوف سولڠ بربوبي بڤسي مک بڤسي دتيوف ترڤاته٢ *
141 مات تيدور بنتل ملجاڭ *
142 ماتيله كومن كنا ڤلنتق سكليڠ عالم لمڤه داڑهن *
143 هريمو ماتي منڤڭلكن بلڠ ڭاجه ماتي منڤڭلكن تولڠ *
144 هوتڠ امس دائت دباير هوتڠ بودي دباو ماتي اداڽ *
145 هيلڠ بين بوله دچهاري هيلڠ بودي بادن چلاک *
146 علم دان عقل دهالي بالي ايتوله تندا اورڠ يڠ لالي *
147 لاڠت بركليكر بومي برتمبيرڠ ساله٢ فيكر منجادي همب اورڠ *
148 كمان تمڤهكن كوه كالو تيدقكن ناسي *
149 ڭورو كنچڠ برديري انق مريد كنچڠ برلاري *
150 ڤڤكر تمڠ بلاتق منڤڠ ماتي *
151 بڭمان هاري تاءهوجن كاتق بتڠ ددالم تلاک برتريق سلالو*
152 بڭمان ڤوهن تيدقكن تمڠ دڤانه هللنتر سبب بالڠ كولت اد د اتڤن "
153 فد تتكل ربڠ تياد دڤاتهكن مک كتيک سده منجادي اور٢ اڤاكه ڭنان *
154 ڭاجه مهامه اريس بايک دايكت كرا يڠ كچل مماكن بوه كايو *
155 مولت باو مادو ڤنتت باو سڠت *
156 سڠرت مهنجت تركنا سرود *
157 سڠرت ڤورق دنليكن *
158 سڠرت تمڤڠ منوجو جه *
159 سڠرت ڤڤكن دڠن مڤكق ساله سديكت هندق برانتق *
160 سڠرت ڤينڠ ڤولڠ كتمڤق *
161 سڠرت سيره ڤولڠ كڤاڭڤ *
162 سڠرت كوچڠ بيرقكن رمبوت باڭي تندق برسندي ڭادڠ *
163 سڠرت ڤاسر دتڤي ڤنتي مک تتكل تمڤس اير بولهله كيت ڤرباڭيكن "
164 سڠرت دورين دڠن منتيون *

109 دائت تياد تيڤ ٢ سوات ايت كبالي اي كڤد اصلن *
110 دودق سڤرت كاتق دباوه تمڤورڠ *
111 دڠركن جرترا بورڠ انق دڤڤكو دلڤسكن *
112 دهول تيمه سكارڠ بسي *
113 سڤرت ڤينڠ دبله دو *
114 سڤرت رابق دڠن اڤي *
115 سڤرت ايتق منڤركن كنتر *
116 سياڤ براني منڤكڤ هريمو *
117 سڤرت اور د تارق سڤسڠ *
118 سسل دهول ڤندافتنن سسل كمدين ايت سواتڤون تياد اڤ كونن *
119 سيكر چاچڠ منلن ناك *
120 سڤرت تلر دهوجڠ تندق *
121 سڤوله كاڤل داتڤڤون انجڠ برچاوت ايكر جوك *
122 سڤرت تبو ايرن دماكن همڤسن دبوڠ *
123 سڤرت امبق مبنتڠ ديرين *
124 سارڠ اونم دماسكي كتم منجادي اومڠ ٢
125 ڤانه كمودي دڠن ابين *
126 ڤلندقله لڤاكن جرت تتاڤي جرت تياد ملڤاكن ڤلندق ادان *
127 ڤراهو ڤاڤن برموت انتن *
128 ڤاسڠ ڤليت دلڤكر تيكس *
129 كايو دكتاكن باتو دان لاڠت هندق دچاڤي دڠن تاڠن *
130 كاڤل ساتو نخود دو *
131 لقسان ڤنچالڠ ترسارت تياد كتيمر تياد كبارت *
132 لايڠ٢ ڤوتس تلين *
133 مڤماليقكن مانكم ايت كدالم چمبلن *
134 ممبوڠ كارم كدالم لاوت *
135 ماكين باڤق اورڠ ماكين باڤق نيڤ *
136 مڠڠ بسي ڤانس *
137 ماهل دبلي سوكر دچاري *
138 مالو كالو انق هريمو منجادي انق كوچڠ *

84 امبل ڤاتين بوڠكن هڤسن *
85 اڤيل اير تنڠ جاڠن دسڠك تياد بواي *
86 برفيكركن دوسنن ايت عالم اين دان بلالڠ دسڠكان لڠ *
87 بالق بلاكڠ لاين بچار *
88 باڠ سياف براني مڠامڠ تاء داڤت تياد براني ملاون جوڠ *
89 بلالڠ منجادي لڠ دڤيجت منجادي كور٢ دان چاچڠ منجادي اولو ناڠ *
90 بودق٢ موييت مندافت بوڠ اداكه اي تاهو اكن فايده بوڠ ايت *
91 براڤاكه تڠكين تربڠ باڠو ايت اخرن هڤڠف اي دبلاكڠ كربو جوڠ *
92 باڠ سياف مڠكالي لوبڠ اي جوڠ ترڤروسق كدالمن *
93 باڠ تركڠكم جاته ترلڤس *
94 براني مالو تاكت ماتي *
95 تياد سبب هايم سكير مڠتهوي هاري سيڠ *
96 تيف٢ باتو يڠ اد بركولق سلالو دالم سوڠي ايت تيادالة د هڤڠف اولة لومت اكن دي *
97 تالي يڠ تيڠ لبر ايت تاسواڠ ٢ ڤوتس *
98 تياد روتن اكر ڤون بركون *
99 تياد ماكن نڠكان مك كنا كتهن *
100 تاڠن يڠ چلاك كرج جاته *
101 جوهري جوڠ يڠ مڠنل مانكم *
102 جكلو براف باڤق ڤون انجيڠ مڤالق بوكت بولهكه رنته *
103 جكلو سڤوهن كايو باڤق اكرن لاڠ تڠه اڤاكه دتاكتكن ريبت *
104 جكلو تياد داڤت دبايكي تتاڤي جاڠن دڤچهكن *
105 جكلو د هول ايرن كره داڤت تياد د هيلرن ڤون كره جوڠ ادان *
106 جكلو منڤي جاڠن تمڤه ڤادين *
107 دتمڤت تياد لڠ كات بلالڠ اكولة لڠ *
108 ددڠر اد دڤاكي تيدق *

72 جاوه باو بوڠ دكت باو تاهي * ارتين - ترلبه بايك بركاسه كسيهن اتو برصحابة درجاوه در ڤد بردكت٢ ايت داڤت تياد ادله بارڠ ڤركار يڠ منداتڠكن برساكت‌سكيتن هاتي *

www.libfoot.com.cn

73 بنتڠ دلاڠت داڤت دبيلڠ تتاڤي ارڠ دموك تياد سدر * ارتين ببراڤ كجهاتن اورڠ يڠ جاوه سكلين داڤت دليهتن دان دبيلڠن دان دكتهوين اكن تتاڤي كجهاتنن سنديري تياد تاهو دان سدر *

74 تولكن تڠك كاكي برايون * ارتين - دتولكن بارڠ سوات يڠ منداتڠكن فايده كمدين كلق سوسه اكن داتڠ *

75 تاهو ماكن تاهو سڤن * ارتين - اڤبيل سده ممبوت جاهت مك هندقله اي تاهو منوتڤ اكن دي *

76 بواين ڤون دكنچڠ انق ڤون دچوبت * ارتين - ڤكرجاءن موك٢ كڤد سوءرڠ دتكهكن دان كڤد سؤرڠ دسورهكن منجاديله بركلاهي *

---

77 ايتق د اجر برنڠ "

78 اورڠ يڠ تانم ڤوكق پور تركادڠ ٢ تياد ماكن بواهن *

79 اداكه ايرينڠ ڤنه ددالم توڠ ايت بركوچق مليڠكن ايرينڠ ستڤه توڠ ايت جوك يڠ بركوچق *

80 ادڤون هريمو ايت دتكوتي اورڠ اوله سبب كيكين مك جكلو تياد لاكي كيكين اڤاكه يڠ دتاكتكن اورڠ اكن دي "

81 اڤي ايت ڤد تتكال كچلن يائيت كاون اڤبيل بسر منجادي لاون "

82 امڤام بوه كڤايڠ دماكن مابق دبوڠ سايڠ *

83 اورڠ مڠنتق دسورڠكن بنتل *

60 كورڠ٢ بوبر لبه٢ سودو * ارتين - كورڠ٢ اورڠ يڠ بركواس دان كفال ايت مبيري حكم اتو بركات ترلبه٢ ڤول اورڠ يڠ دباوهن ايت *

61 دكڠكم تاكت ماتي دلڤسكن تاكت تربڠ * ارتين - دبوڠ روكي دان هندق دتاره تاكت مندات چلاك *

62 سڤرت تيكس جاته كبرس * ارتين - ماكن مينم تياد برکير٢ دان بلنج ڤون تياد برتاهن ٢ ملينكن دڠن ميو سهاج *

63 اد كول ادله سموت * ارتين - بارڠ دمان اد مكانن اتو واڠ اتو مندات انتڠ مك دسانله بايڤ اورڠ بركڤڠ *

64 سڤرت كاين خاص د اتس دوري * ارتين - بارڠ سوات ڤركار يڠ ترلالو سوسه ددات اتو هندق مڤلورکن دي مك هندقله دڠن ڤراهن دان دڠن صبر ساڠت سڤاي جاڠن منجادي روسق اتو هيلڠ سكالي *

65 سڤرت كهبڠ دكليتي * ارتين - پاو كلور دربادن اتو بارڠ سوات يڠ ترلبه ساڠت ساكت دكلورکن اتو يڠ ترلبه سوسه مندات اتو يڠ ترلبه سوسه دكرجاكن *

66 مولت دسواف ڤيسڠ ڤنتت دكايت اونق * ارتين - سوڠ بركات دهادڤن كيت دڠن ڤركتان مانس اكن تتاڤي دبلاكڠ د امڤتن اتو دبوتكنن ڤكرجان يڠ مندانڤكن بهاي دان سباكين *

67 سبب تياد تاهو مناري دكتاكن لبب * ارتين - سبب تياد اي تاهو ممبوت ڤكرجان ايت دان سباكين دكتاكنن ڤركاكسنن تياد بايك اتو تمڤتن اتو وقتون تياد بتل دان تياد بايك *

68 هابس امڤن كيروڠ ٢ تياد داڤت * ارتين - هابس بارڠ سموان دبريكن اكن تتاڤي اف يڠ دكهندكي ايت تياد داڤت *

69 دتاڠ سڤرت ميڤق يڠ ڤنه "

70 سڤرت منيف اڤي د اتس اير " * ارتين - دڤلهراكنن سڤرت مملهراكن جيوان دڠن تياد سديكت ڤون بركورڠ اف٢ *

71 براف ڤنجڠ لنجور بكيتوله سلامة * ارتين - بارڠ اف ڤربواتن يڠ كيت هندق ڤربوت ايت هندقله برقدر جكلو مسكين چار مسكين جكلو كاي چار كاي سڤاي سلامة *

48 سبب بوه ككنالن ڤوهنن * ارتين - بارڠ سوات سبب ڤركتاءن ايت داڤت دكتهوي اكن دي اورڠ بايك اتو اورڠ جاهت *

49 اير دتتق تياد اكن ڤوتس * ارتين - اورڠ انق برانق سودار برسودار بڬمان ڤون اي برموسه كيدين كلق اي برداميي جوڬ *

50 سڤرت كوچڠ داتس تمبق * ارتين - بارڠ سوات ڤكرجاءن يڠ تياد تنتو بارڠكالي اين بارڠكالي ايت *

51 سڤرت ايكن ددالم بلت * ارتين - تڤت يڠ سمڤت اتو ددالم حكم اورڠ تياد بوله كيت ممبوت بارڠ كهندق كيت سنديري *

52 ڤوتڠ هيدڠ روسق موك * ارتين - جكلو دتڤاكن اورڠ كسلاهن انق استري كيت نسچاي كيت سنديري جوڬ مندافت مالو *

53 ليمڤر باتو سمبڤيكن تاءن * ارتين - دسورهكن ممبوت بارڠسوات اكن تتاڤي اي مڤبڤيكن ديرين سڤاي جاءن دكتهوي اورڠ *

54 بلاكڠ ڤارڠ لاڬ جكلو د اسه نسچاي تاجم * ارتين جكلو اورڠ بوده دان اورڠ يڠ تياد بركهندق سكالڤون جكلو د اجر دان د اسوه ڤد تيڤ٢ هاري نسچاي منجادي چرديق دان تاهه دان ماو *

55 سڤرت موڤت مندافت بوڠ * ارتين - بارڠ يڠ انده٢ ايت داڤت كتاءن اورڠ يڠ بوده مك دڠن سبنتر جوڬ دروسقكن *

56 سڤرت روس ماسق كمڤڠ * ارتين - ادڤون اورڠ يڠ تياد ڤرنه ماسق كدالم مجليس اتو ڤكرجاءن نسچاي چڤڠ جوڬ *

57 اير سام اير كلق منجادي ساتو سمڤه ايت كتڤي جوڬ * ارتين - اورڠ بسر٢ دڠن اورڠ بسر٢ اتو بربڠس منجادي ساتو اورڠ كچل اتو بڠس لاين تربوڠ جوڬ *

58 براڤ برت مات منتڠ برت جوڬ باهو ميكل * ارتين - تياد سوسه كڤد اورڠ يڠ مندڠ اتو هندق ممبري اختيار سوسه جوڬ كڤد اورڠ يڠ مڤرجاكن *

59 ساتو دتتق سڤوله ربه * ارتين - دكتاكن كڤد سوءڠ اكن تتاڤي اورڠ باڤق يڠ كنا دان يڠ مراس ساكت هاتي *

37 دبوت دڠن كارن الله منجادي مركا الله * ارتين - بارڠ سوات ڤكرجائن دبوت دڠن نية يڠ بايك كمدين داتڠله جاهت *

38 انده خبر در روف * ارتين - خبر ايت تراله انده درڤد روفان يڠ سڠكه٢ *

39 اڠكت باتڠ كلور چاچڠ كلڠ ٢ * ارتين - جكلو دكتاكن كڤد اورڠ نسچاي سكلين كجهاتن دان مالون دكتهوي اورڠ *

40 دتڤق اير د دولڠ تفرچيق موك سنديري جوك * ارتين - جكلو دچرتراكن حال انق استري كيت ڤون كسلاهن كڤد اورڠ لاين نسچاي كيت جوك منداڤت مالو سبب سده دكتهوي اورڠ اكن رهسي ايت *

41 اوكر باجو د بادن سنديري * ارتين - بارڠ سوات يڠ اي سده بياس بربوت مك دمكينله ڤد سڠكان ڤد اورڠ لاين ڤون بوله جادي دمكين *

42 سڤرت چنچن دڠن ڤرمات " سڤرت راج دڠن منتري " سڤرت سوسو دڠن ساكر " ارتين - بارڠ سوات ڤكرجائن يڠ ستوجو دان سڤاتت دان يڠ برڤتوتن سوات دڠن سوات *

43 سبب بهاس منجڤكن بڤس * ارتين - ڤركتائن يڠ هالس ايت منجڤكن بڤس بايك دمكين لاك بهاس جاهت *

44 اولر د ڤوكل جاڠن ماتي كايو د تاڠن جاڠن ڤاته دان تانه ڤون جاڠن چاچت * ارتين - جكلو سوڑڠ مڠاجر سوڑڠ اتو بركات كڤد سوڑڠ بيرله دڠن لمه لمبوت لاك دڠن موك يڠ مانس سرت بودي بهاس يڠ هالس سڤاي جاڠن منجادي هاتي اورڠ ساكت *

45 جاڠن دڠڤكم سڤرت بار راس هاڠت دلڤسكن * ارتين - جاڠنله مبوت بارڠ سوات وقت سنڠ سهاج مك تتكل داتڠ سوسهن تياد ماو *

46 تيڤ ٢ بوسق ايت مرواف جوك ادان * ارتين - تيڤ ٢ كجهاتن ايت داڤت تياد اكن دكتهوي اورڠ جوك ادان لمبت لاون *

47 بڤكي كاجه بولهكه دتوتڤ دڠن ڤيرو * ارتين - بارڠ سوات رهسيا يڠ بسر ايت بولهكه دتوتڤ دڠن ڤركار يڠ كچل٢ ايت *

25 هارڤكن انق بوت مات سبله هارڤكن تمن بوت كدوان *
ارتين - كالو كيت ڤرچاي اكن اورڠ بايكّ٢ ايت اد سديكت
انياين دان كالو ڤرچاي اورڠ جاهت ايت اڤ لاڭي *
26 تاكتكن توم دبوڠكن كاين در بادن * ارتين - سبب تاكت اكن
بهاي يڠ كچل مكّ دبوڠكنن كاءنتوڠنن يڠ بسر٢ *
27 سبب بركلاهي دڠن ڤريكي اخرن ماتي دهاڠ * ارتين -
اوله سبب مالو هندق كڤد اورڠ يڠ مله‌راكن دي اخرن
منجادي هيلڠ كاءنتوڠنن *
28 اورڠ يڠ منڤكو ڤريكي ايت بولهكه اي ماتي دهاڠ * ارتين -
اورڠ يڠ مڠڠ واڠ اتو بارڠ سباڭين بولهكه اي كڤتوس بلنج
اتو تياد داڤت ماكن *
29 ڭاجه سام ڭاجه برجوڠ ڤلندق ماتي دتڠه٢ * ارتين - اورڠ
بسر٢ دڠن اورڠ بسر٢ ايت بركلاهي اورڠ٢ كچل ايت
ماتي سام تڠه *
30 ماتي ڭاجه تياد داڤت بلالي ماتي هريمو تياد داڤت بلڠن *
ارتين - تاهو ممبوت ڤكرجاءن يڠ جاهت دان تاهو مڤبڤيكن
دان مڤهيلڤكن دي *
31 سڤرت كاڤق مڤلم بليوڠ * ارتين - يڠ دسورة ڤون تڤڭلم دان
يڠ دسورة ڤڤڭل اكن دي ايتڤون تڤڭلم *
32 ڭته د اڠكت كورن ڤون تيبا * ارتين - بارڠ سوات ڤركار يڠ برڭون
ايت سده هابس بهوله دكهنداكي اتو مكانن سده هابس
بهوله اورڠ لاين هندق داتڠ ماكن *
33 سڤرت ڭنتڠ ماكن دهوجڠ * ارتين - سؤرڠ يڠ تياد دسڤك
تتاڤي دڠن سمبوڤي دان فرلاهن٢ دلكوكنن ڤربواتنن *
34 روسق راڭي دبوت تاڤي * ارتين - روسقله نام يڠ بايكّ ايت
اوله سبب ڤربواتن جاهت يڠ سديكت ايت *
35 سبب نيل ستيتق روسق سوسو سبلاڠ * ارتين - سبب
ڤربواتن جاهت يڠ سديكت ايت روسقله كبچيكن يڠ
باڤق٢ ايت *
36 تاكت تيتق لالو تمڤه * ارتين - سبب تاكت روڭي يڠ
سديكت ايت اخرن منجادي روڭي باڤق سكالي *

16 سڠرت هريمو مڤمڤيکن کوکون * ارتين - سؤرڠ يڠ ڤندي لاڬي کاي دسمبيکن کڤندايننن دان کليائنن *

17 دودق سڠرت کوچڠ ملمڤت سڠرت هريمو * ارتين - سؤرڠ ڤنديم لاڬي کلهاتن ترلالو بودة تتاڤي اد کتکان ترلالو ڤندي دان ڬادة *

18 کالو اولر مڤوسر اکر بولهکه هيلڠ بسان * ارتين - جکلو اورڠ ملي اتو کاي ايت مرندهکن ديرين ڤد اورڠ مسکين اتو هين اداکه کورڠ کمليائنن اتو ککيائنن *

19 کربو ڤون سوسو سائي ڤون نام * ارتين - بارڠ سوات سڤدر نام سهاج دي ڤون تتاڤي اورڠ لاين مندائت فايدهن *

20 داونن جاتة ملايڠ بوهن جاتة کڤڠکل جوڬ * ارتين - اورڠ يڠ تياد بربڠس دان يڠ تياد کتهوٴن کجدينن ايت جکلو بکمان سکالڤون بايکن اتو باڤق کڤندايننن مک سکالي تاسکالي دانجڤکنن جوڬ *

21 جکلو سچاون اير تاور دتوڠکن کدالم لاوت بولهکه اير لاوت ايت منجادي تاور * ارتين - جکلو سديکت ڤڠجارن سهاج دبري کڤد اورڠ بودة اتو جاهت بولهکه اي منجادي ڤندي اتو بايک *

22 بهاس ايت تياد دجوال اتو دبلي * ارتين - ڤرکتاٴن يڠ بايک ايت دکلورکن دڠن تياد بلنج جکلو بايک کلورن بايک جوابن *

23 ڤڤو ايت برتلر بريبو٢ سؤرڠ ڤون تياد تاهو تتاڤي ايم برتلر سبيجي ڤڠه سبوة نکري * ارتين - اورڠ بسر٢ اورڠ کاي٢ ايت بربوت بارڠ سوات اتو مندائت انتڠ بسر سؤرڠ ڤون تياد تاهو تتاڤي کالو اورڠ کچل ممبوت بارڠ سوات اتو مندائت انتڠ نسچاي ڤڠه سبوة نکري *

24 سيکر کومن د بنو چينا داڤت دليمت تتاڤي ڬاجه برتڠکق دباتڠ هيدڠ تياد سدر * ارتين - کالو اورڠ لاين ممبوت سديکت جاهت ساج دجديکنن بسر تتاڤي کجهاتنن سنديري مسکڤون براڤ بسر سکالڤون دسمبيکنن دڠن سبولهٴن *

6 ڤانس ستاهن دهاڤسكن اوله هوجن سهاري * ارتين - كبايكن برتاهن٢ منجادي تياد برڬون سبب سكالي سهاج ڤون كجهاتن *

7 اڤاكه ڬون بولن ترڠ دالم هوتن جكلو دالم نڬري الڤكه بايكن * ارتين - اڤاكه ڬنان بربوت دان منلجقكن ڤكرجائن يڠ بسر دنڬري اسڠ ٢ جكلو ددالم نڬري دان دهداڤن اديق كاكق دان قوم كلورڬ ايت الڤكه بايكن *

8 تابر بجيڬن د اتس تاسق تياد اكن تمبه * ارتين جكلو كيت بربوت بايك ڤد اورڠ لاين يڠ تياد برڤنڤن جادي تربوڠله كبجيكن كيت ايت *

9 كالو كنا تمڤر بير دڠن تاڠن يڠ ڤاكي چنچن كالو كنا تندڠ بير دڠن كاكي يڠ ڤاكي كاست * ارتين - كالو دماكي اورڠ بيرله اورڠ بايك٢ مماكي دان كنا ڤوكل ڤون بيرله اورڠ يڠ براصل دان بايك *

10 ماتي٢ مندي بير باسه ماتي ٢ برداوت بيرله هيتم * ارتين ماتي٢ بربوت بايك باڠ سوات اتو بايك اتو جاهت بيرله سڤي٢ جاڠن سكرت جالن سهاج *

11 كالو مڤبرڠ سوڠي بير د تلن اوله بواي تتاڤي جاڠنله دڤاكت اوله ايكن كچل٢ * ارتين - كالو كيت سده٢ بربوت ساله بيرله راج اتو اورڠ بسر٢ مڤحكمكن تتاڤي جاڠن دماكي دان نستا اوله اورڠ كچل٢ *

12 كالو لاڠت هندق منڤه بومي بولهكه دتاهنكن دڠن تلنجق * ارتين - كالو راج٢ اتو اورڠ بسر٢ اتو توان٢ هندق مڠنييايكن همبان بولهكه دتاهنكن اوله سورڠ كچل *

13 هوجن بربالق كلاڠت * ارتين - اورڠ كاي اتو اورڠ بركواس ايت داتڠ مينت تولڠ ڤد اورڠ مسكين دان يڠ له *

14 تلنجق جوڬ مڤوچق مات * ڤاكر جوڬ مماكن ڤادي * ارتين - اورڠ يڠ دڤرچيائ دان يڠ دهارڤ جوڬ مبوت انياي اتو مندااتڤكن جاهت *

15 سڤرت هريمو مننجقكن بلڠن - سڤرت درين منلجقكن ڤڠسان * ارتين - ڤركتائن سنديري دان كلكوئن جوڬ مننجقكن ڤربواتن جاهت دان بايك٢ن *

www.libtool.com.cn

ڤرامڤماءن ملايو

1 ادڤون مانكم جكلو دجاتهكن كدالم لمباهن سكالڤون نسچاي تياد اكن هيلڠ چهيان ارتين جكلو سورڠ يڠ براصل بايك ايت جكلو اي مسكين اتو منجاد هيب سكالڤون مك طبيعتن دان كلكون دان تڠكه لكون دان بودي بهسان بايك جوك ادان *

2 ارڠ ايت جكلو د باسه دڠن ايرماور سكالڤون تياد اكن ڤوته * ارتين - اورڠ يڠ جاهت دان هين ايت جكلو كيت بربوت بايك دان مڤاجر ڤدان ڤركار يڠ ملي٢ دان جالن يڠ بايك مك سكلينن ايت تياد د اندهكن دان تياد جوك اي هندق منجاد بايك *

3 يڠ دكجر تياد داڤت دان يڠ دكندڠ برچچيرن *

4 هارڤكن كنتر د لاڠت ايرد تمڤاين دچورهكن * ارتين - سبب طع اكن ڤركار يڠ باڤق دان يڠ بسر ايت دبوڠكنن ڤركار يڠ كچل دان سديكت مك ڤد اخرن يڠ بسر ايت تياد ددافتين دان يڠ كچل ايتڤون هيلڠ *

5 اداكه درڤد تلاك يڠ جرنه ايت مڤالر ايريڠ كره * ارتين - اداكه اورڠ يڠ بڤساون دان اورڠ يڠ بايك ٢ دان يڠ اد برڤلجارن ايت مڤلورکن ڤركتاءن يڠ تياد بايك دان يڠ كوتر٢ سڤرت ماكي دان چريبوت دان ڤركتاءن يڠ مڤكيتي هاتي اورڠ دان مبوت كمراهن كڤد اورڠ *

www.libtool.com.cn

EENIGE

MALEISCHE SPREEKWOORDEN

EN

SPREEKWIJZEN,

VERZAMELD, VERTAALD EN OPGEHELDERD

DOOR

H. C. KLINKERT.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

EENIGE OPHELDERINGEN

OMTRENT DE

MALEISCHE SPREEKWOORDEN EN SPREEKWIJZEN.

Het Maleisch schijnt aan spreekwoorden minder rijk te zijn dan het Javaansch. Vele handschriften kan men doorlezen zonder één enkel te ontmoeten. Met vele Maleijers kan men over allerlei onderwerpen hebben gesproken, zonder ook maar één uit hunnen mond te hebben vernomen.

Meermalen heb ik er hun opzettelijk naar gevraagd, doch na veel bedenkens bragten zij het niet verder dan tot de mededeeling van twee of drie, die van zeer algemeene bekendheid waren en die ik daardoor reeds sedert lang in mijne verzameling had opgenomen.

Nogtans geloof ik dat er buiten de hier opgegeven nog een groot aantal onder hen schuilt, doch die men alleen zou kunnen te weten komen door meerdere bekendheid met hunne minnedichten (*pantons*) en door dikwerf getuige te zijn van hunne scherts. Beide hebben zij niet, of zeer zelden voor den Europeaan veil. Over den inhoud hunner minnedichten schamen zij zich voor ons te veel, dan dat zij ons die gereedelijk in handen zouden geven, en zij zijn in onze tegenwoordigheid te ernstig, te bedaard, om tot gekscheren over te gaan, al ware het dan ook slechts met elkander. De bewering echter dat de Maleijers hunne pantons niet in schrift zouden brengen en die als beurtzang slechts *ex tempore* voordragen, is bezijden de waarheid. De meeste zijn van vroegeren oorsprong, daar de priesters het opstellen daarvan, als strijdig met het ware geloof, thans tegengaan. Vooral de vrouwen houden zich met het overschrijven daarvan bezig, en geen Maleijer kan ze zingen, tenzij hij ze, òf vooraf uit 't hoofd geleerd òf ze in schrift voor zich heeft.

De hier medegedeelde spreekwoorden heb ik gedeeltelijk uit de werken van Abdoellah bin Abdoel Kadir Moensji, voornamelijk uit zijne *Hikajat Abdoellah* en zijne *Pĕlajaran*, die ook om het menigvuldig en juist gebruik van spreekwoorden boven andere Maleische schriften zijn te schatten. [1] Andere heb ik uit een paar pantons; sommige, maar dat waren witte raven, ook uit den mond der Maleijers en uit andere Hikajats opgeteekend. Vele heb ik ook verkregen door de vriendelijke hulp van den Eerw. heer B. F. Keasberry te Singapoera, een man, die van zijne jeugd tot zijne grijsheid de Maleijers en hunne taal heeft bestudeerd, en het voorregt heeft gehad van bovengenoemden Abdoellah tot zijn leermeester en adsistent te hebben. [2]

www.libtool.com.cn

De verklaringen, bij de eerste zes en zeventig spreekwoorden opgegeven, zijn afkomstig van een kundigen Maleijer te Singapoera. Bij de overige heb ik geen verklaring in het Maleisch gevoegd, omdat ik het werk van Maleijers niet met het mijne wilde vermengen. Wat ik dus hier in arabisch letterschrift heb gegeven is alleen van hen afkomstig.

Eerst had ik het plan gevormd om door een Maleijer van het eiland *Pĕnjĕngat*, den zetel des onderkonings van Riouw, die

---

[1] Buiten de beide opgenoemde werken bestaat van denzelfden schrijver nog eene vertaling van de *Pantja Tandrân*, een indisch fabelboek, onder den Mal. titel *Hikajat Kalilah dan Daminah*. Dit zijn dus geen twee verschillende werken, maar wel verschillende titels voor hetzelfde werk. Het is tijdens zijn leven te Singapoera gedrukt, doch geheel uitverkocht. Verder: *Sjaïr dari hal Singapoera tĕrbakar; Hikajat pada mĕnjatakĕn pri hal doenia sĕrta kaädaännja dĕngan sĕgala isinja; Kitab pada mĕnjatakĕn dari hal djĕnis djĕnis ilmoe kapandeijan orang Eropah* en *Hikajat doenia ïja itoe pada mĕnjatakĕn dari hal bĕnoea Asia dan Afrika sĕrta dĕngan toekoeng toekoeng poelaoe di tanah Malajoe*. De drie laatste geheel of gedeeltelijk uit het Eng. vertaald en te Singapoera gedrukt met arabisch karakter.

[2] Abdoellah is reeds eenige jaren dood. Hij werd te *Mĕkah*, terwijl hij als bedevaartganger daar was en zich ook naar *Konstantinopel* wilde begeven, hoogst waarschijnlijk vergiftigd, omdat hij de aanteekeningen omtrent zijne reis aldaar op 't papier stelde, ondanks zulks te *Mĕkah* is verboden. Zijn zoon bragt die papieren mede naar *Singapoera*, waar zij in 't bezit zijn van den heer Keasberry.

verklaringen te laten opstellen, doch hen, die ik hier ken, acht ik onbekwaam dit naar eisch te doen. Zij zouden mij, aan zich zelven overgelaten, menige scheve verklaring hebben gegeven, daar zij op verre na niet al de hier opgegeven spreekwoorden kennen. Ook zouden stijl en spelling door mij veel hebben moeten verbeterd worden, zoodat ik zoodoende toch bijna mijne eigene verklaringen in het Maleisch zou hebben geleverd, wat ik om zoo even genoemde reden opzettelijk nalaat.

www.nbbook.com.cn

Ik moet erkennen dat de verzameling, vergeleken met die der Javaansche spreekwoorden, niet groot is, doch daarom toch niet onbelangrijk, al loopt er ook menige bloote zegswijze onder. Spreekwoorden vooral doen het karakter van taal en volk in vele bijzonderheden kennen, zoodat elke kleine bijdrage op dat gebied op goedkeuring kan hopen. Daarbij is mij niet bewust, dat er ooit eene verzameling van Maleische spreekwoorden is uitgegeven. Dwaal ik hierin, dan wijte men zulks aan mijn verblijf in Indie, waar men niet dan zeer moeijelijk op de hoogte kan blijven van alles wat op wetenschappelijk gebied in het licht komt.

Met de openbaring van dit weinige heb ik echter nog een bijzonder doel. Ik veronderstel namelijk dat zij, die meer en langer dan ik het Maleisch hebben beoefend, deze verzameling met menig, mij en anderen onbekend spreekwoord zullen kunnen aanvullen. Daartoe wilde ik hen uitlokken, opdat de Maleische taalstudie niet ten achteren blijve bij de beoefening van het Javaansch, dat in de laatste jaren wel wat te uitsluitend den voorrang heeft genoten. [1]

Ik geef hierbij een transcriptie en de vertaling benevens de verklaring van die spreekwoorden, die daarvan niet in het Maleisch zijn voorzien, naar aanleiding van hetgeen mij door mijn maleischen schrijver daaromtrent is medegedeeld. Ik doe dit om misverstand te voorkomen, daar men in Europa dikwerf dwaalt in de spelling, uitspraak en beteekenis der woorden. Is het hier reeds moeijelijk menig woord goed te verstaan, hoeveel te meer daar, waar men zich niet of hoogst zelden tot een Maleijer om inlichting kan wenden. Dit is dan ook de reden waarom in Maleische woordenboeken, zamengesteld in Europa, bij nog zoo hooggeroemde voorlichting, zulk eene menigte fouten voorkomt, dat de correctie alleen reeds een boekdeel zou ver-

[1] Op het punt dit naar Europa te zenden verneem ik, dat de heer Von Dewall, wien ik mijn voornemen had medegedeeld, daardoor is aangespoord, om ook eene verzameling van Mal. spreekwoorden te maken.

eischen lijviger dan zulk een woordenboek. Daarenboven kan men zich eenigzins voorstellen hoe mager de inhoud van die woordenboeken zijn moet, als men bedenkt, dat hij voor 't grootste gedeelte bestaat uit woorden, die men in enkele ten dienste staande handschriften en in gebrekkige en verouderde lexica heeft gevonden. En hoe weinig handelen die H. S. nog over de zaken des dagelijkschen levens. Meestal zijn het sprookjes, handelende over goden en geesten, vorsten en helden, prinsen en princessen, die reizen, bovennatuurlijke daden verrigten en dit met eten, drinken en mingenot afwisselen. Werken van eenigzins degelijken inhoud zijn weinig in getal.

www.libook.com.cn

Men noemt de Maleische taal arm, en zij is het ook, doch niet zoo als men zich dikwerf voorstelt, vooral niet wat haren woordenschat betreft. Dat zij ons voor afgetrokken begrippen vele malen geen woord kan aanbieden, heeft ze met alle talen van den Indischen Archipel, of liever van alle volken, die nog niet tot de hoogte van onze christelijke beschaving en ontwikkeling zijn opgeklommen, gemeen, maar men beoordeele toch vooral haren rijkdom of hare armoede niet naar de bestaande woordenboeken of den inhoud der gekende handschriften. Wanneer de Maleijers met elkander op de *balei-balei* zitten te keuvelen over allerlei onderwerpen uit het dagelijksche leven, zijn zij om geen woorden verlegen, en die gesprekken zouden, indien ze werden opgeteekend, onze bestaande woordenboeken vrij wat *bijvoegsels*, *vermeerderingen*, *verbeteringen* en *aanhangsels* verschaffen. De verzameling van spreekwoorden, die ik hier geef, kan daarvoor ten bewijze strekken.

Wat de spelling van het Maleisch geschreven met arabisch karakter aangaat, moet ik verschooning vragen voor de enkele fouten, die, tegen mijn wil daarin zijn geslopen. Eenmaal afgeschreven is het arabische schrift zeer moeijelijk te corrigeren. Ik hoop hierbij op de vriendelijke hulp van hem, die zich met de correctie der drukproeven zal willen belasten. De fout, die eenige malen terugkeert, is het verkeerde gebruik van de ا de و en de ي, waaraan de Maleijers zich altijd schuldig maken, hoe men zich daartegen ook verzet. [1]

Bij de transcriptie heb ik zoo weinig mogelijk vreemde teekens

---

[1] Aan dit verzoek is slechts ten deele door mij voldaan, daar het gebruik der genoemde letters zelfs in gesloten lettergrepen duidelijkheidshalve geschiedt. De corrector.

gebruikt, mij alleen tot de noodzakelijkste bepaald en mij door geen stelsels van anderen laten binden.

Hopende met deze verzameling iets te hebben bijgedragen tot de kennis eener zoo liefelijke taal, het Italiaansch van den Indischen Archipel, en tevreden met het nut en genoegen dat ze mij heeft verschaft, beveel ik haar in de welwillende belangstelling der beoefenaren van het Maleisch aan.

Riouw, 15 Februarij 1865.

H. C. KLINKERT.

TRANSCRIPTIE EN VERTALING.

1. *Adapon manikam itoe djikalaoe di djatohkĕn kadalam lĕmbakan sa'kalipon nistjaja tiada akan hilang tjahjanja.*
Al laat men een juweel ook in een modderpoel vallen, zijn glans gaat zeker niet verloren.
Artinja: djikalaoe sa'orang jang bĕrasal baik itoe djikalaoe ia mĕskin ataw mĕndjadi hamba sa'kalipon maka tabiatnja dan kalakoewan dan tingkah lakoenja dan boedi bahasanja baik djoega adanja.
Beteekenis: al wordt iemand van goede afkomst ook arm of een dienstknecht, zoo blijven zijn inborst en gedrag en benemingen en manieren toch goed.
2. *Arang itoe djikalaoe di basoh dĕngan aĕr mawar sa'kalipon tiada akan poetih.*
Houtskool, al wordt zij ook met rozewater gewasschen, zal niet wit worden.
Artinja: orang jang djahat dan hina itoe djikalaoe kita bĕrboewat baik dan mĕngadjar padanja perkara jang moelia moelia dan djalan jang baik, maka sa'kaliannja itoe tiada di indahkĕn dan tiada djoega ia hĕndak mĕndjadi baik.
Beteekenis: een slecht en laag mensch, al doen wij hem goed en leeren hem kostelijke dingen en den goeden weg, zal dit alles niet achten noch goed willen worden.
3. *Jang di kĕdjar tiada dapat dan jang di kandoeng bĕrtjĕtjĕran.*
Het nagejaagde niet krijgen en wat gedragen wordt stort hier en daar bij beetjes uit. (Vrij vert. Wat men najaagt niet verkrijgen en wat men heeft intusschen verliezen.)
4. *Harapkĕn goentoer di langit aĕr di tampajan di tjoerahkĕn.*

Hopende op donder uit den hemel, het water uit het aarden vat gieten.

Artinja: sebab tama' akan pĕrkara jang banjak dan jang bĕsar itoe di hoewangkĕnnja pĕrkara jang kĕljil dan sa'dikit maka pada achirnja jang bĕsar itoe tiada di dapatinja dan jang kĕtjil itoepon hilang.

www.indoo1.com.nl

Beteekenis: door begeerte naar vele en groote dingen wordt door hem het kleine en weinige weg geworpen; zoo vindt hij ten laatste het groote niet, en gaat het kleine ook verloren.

5. *Adakah daripada tĕlaga jang djĕrnih itoe mĕngalir aĕr jang kĕroeh?*

Vloeit er wel troebel water uit een helder meer?

Artinja: adakah orang jang bangsawan dan orang baik-baik dan jang bĕrpĕladjaran itoe mĕngĕloewarkĕn pĕrkataän jang tiada baik dan jang kotor-kotor sapĕrti maki dan tjĕrĕwet[1] *dan pĕrkataän jang mĕnjakiti hati orang dan mĕmboewat kamarahan kapada orang?*

Beteekenis: Uit iemand van goede afkomst, een geschikt en wel onderwezen mensch, ooit slechte en vuile woorden, zoo als schelden en gesnater en woorden die iemands gemoed ergeren of hem toornig maken?

6. *Panas satahoen di hapoeskĕn oleh hoedjan sahari.*

De hitte van een jaar wordt weggevaagd door den regen van een dag.

Artinja: kabaikan bĕrtahoen-tahoen mĕndjadi tiada bĕrgoena sĕbab sakali sahadja poenja kadjahatan.

Beteekenis: de goede werken van vele jaren worden onnut door slechts ééne wandaad (lett. door de ondeugd van slechts ééne keer.)

7. *Apakah goena boelan tĕrang di dalam hoetan djikalaoe di dalam nagri alangkah baiknja.*

Wat nut het als de maan in 't bosch schijnt, zoo 't in de stad ware hoeveel beter zou dit zijn?

Artinja: apakah goenanja bĕrboewat dan mĕnoendjoekkĕn pakĕrdjaän jang bĕsar di nagri asing-asing djikalaoe di dalam nagri dan di hadapan adik kakak dan kaoem kaloewarga itoe alangkah baiknja?

Beteekenis: wat nut het groote werken te doen en te toonen in

---

[1] Volgens het Maleisch schrift (zie bl. 39) zoude de uitspraak moeten zijn *tjĕrèwèt.* Corrector.

vreemde landen? Indien men zulks in eigen land en voor broeders en zusters en verwanten deed, hoeveel beter zou dat zijn!

8. *Taboer bidjian di atas tasik tiada akan toemboeh.*
Zaad op een meer gestrooid zal niet opkomen.
www.inhool.com.cn
Artinja: djikalaoe kita bĕrboewat baik pada orang lain jang tiada bĕrpĕngĕnangan mĕndjadi tĕrboewanglah kabĕdjikan kita itoe.
Beteekenis: Als wij goed doen aan anderen die er niet mede gediend zijn, dan worden onze weldaden als weg geworpen.

9. *Kalaoe kĕna tampar biar dĕngan tangan pakei tjintjin; kalaoe kĕna tĕndang biar dĕngan kaki jang pakei kasoet.*
Als men een klap in 't aangezigt krijgt, laat het met een hand zijn, waaraan een ring is; als men getrapt wordt, laat het wezen met een voet, die een schoen aan heeft.
Artinja: kalaoe di maki orang, biarlah orang baik-baik mĕmaki, dan kĕna poekoel pon biarlah orang jang bĕrasal dan baik.
Beteekenis: als men gescholden wordt, laat het een behoorlijk mensch zijn, die scheldt, en als men slaag krijgt, laat het dan ook wezen van een voornaam en goed persoon.

10. *Mati-mati mandi biar basah; mati-mati berdawat biarlah hitam.*
Als men goed (of tot verzadiging toe) heeft gebaad, laat men dan nat zijn, en als men genoegzaam inkt heeft gebruikt, laat het dan zwart wezen.
Artinja: mati-mati bĕrboewat baik barang soeatoe, ataw baik ataw djahat, biarlah sampei-sampei, djangan sa'kĕrat djalan sahadja.
Beteekenis: het een of ander goeds geheel en al doen, hetzij goed, hetzij kwaad, laat het ten volle zijn, niet slechts een stukje van den weg.

11. *Kalaoe mĕnjĕbrang soengei, biar di tĕlan oleh boewaja, tĕtapi djanganlah di pagoet oleh ikan kĕtjil-kĕtjil.*
Als men eene rivier doorwaadt, laat men dan door een krokodil ingeslikt, maar niet door de kleine visschen (het vleesch van 't lijf) gebeten worden.
Artinja: kalaoe kita soedah bĕrboewat salah, biarlah radja ataw orang bĕsar-bĕsar mĕnghoekoemkĕn, tĕtapi djangan di maki dan di nista oleh orang kĕtjil-kĕtjil.
Beteekenis: als we eene fout begaan hebben, laat de vorst of de aanzienlijken ons oordeelen, maar laat ons niet door den geringen man worden gescholden en verguisd.

12. *Kalaoe langit hěndak měnimpah boemi, bolehkah di tahankěn dĕngan tĕloendjoek?*
Als de hemel op aarde wil vallen, kan hij door een' wijsvinger worden tegengehouden?
www.nbtoa.com.cn
Artinja: kalaoe radja-radja ataw orang bĕsar-bĕsar hĕndak mĕnganiajakĕn hambanja, bolehkah di tahankĕn oleh sa'orang kĕtjil?
Beteekenis: als vorsten of grooten of heeren hunne dienaren willen onderdrukken, kan de kleine man dat weerhouden?

13. *Hoedjan berbalik kalangit.*
De regen keert weer naar den hemel.
Artinja: orang kaja ataw orang bĕrkoewasa itoe datĕng měminta toeloeng pada orang měskin dan jang lĕmah.
Beteekenis: een rijke en magtige komt hulp vragen bij een arme en zwakke.

14. *Tĕloendjoek djoega měnjoetjoek mata; pagar djoega mĕmakan padi.*
Zelfs de wijsvinger steekt oogen uit; zelfs de heining eet rijst.
Artinja: orang jang di pĕrtjajai dan jang di harap djoega mĕmboewat aniaja ataw měndatĕngkĕn djahat.
Beteekenis: zelfs de mensch, dien men vertrouwt en op wien men hoopt, verdrukt en brengt onheil aan.

15. *Saperti harimaoe mĕnoendjoekkĕn bĕlangnja; sapĕrti doerian mĕnoendjoekkĕn pangsanja.*
Gelijk een tijger zijne vlekken vertoont, gelijk eene doerianvrucht hare vakken laat zien.
Aanm. Men kan aan den buitenkant der doerian-vrucht aan hare naden zien waar de vakken inwendig zich van elkander scheiden.
Artinja: pĕrkataännja sĕndiri dan kalakoewannja djoega mĕnoendjoekkĕn pĕrboewatan djahat dan baik-baiknja.
Beteekenis: zijne eigene woorden en ook zijne gedragingen toonen zijne slechte en goede daden.

16. *Sapĕrti harimaoe mĕnjĕmboenjikĕn koekoenja.*
Gelijk een tijger zijne nagels verbergt.
Artinja: sa'orang jang pandei, lagi kaja, di sĕmboenjikĕn kapandeïjannja dan kamoeliaänja.
Beteekenis: een kundig en rijk man zijne kunde en uitnemendheid verbergende.

17. *Doedoek sapĕrti koetjing; mĕlompat sapĕrti harimaoe.*

Zitten als eene kat; springen als een tijger.

Artinja: sa'orang pĕndiam, lagi kalihatan tĕrlaloe bodoh, tĕtapi ada koetikanja tĕrlaloe pandei dan gadoeh.

Beteekenis: een zwijger, die bovendien er zeer dom uitziet, maar die tijden heeft waarop hij zeer knap en luidruchtig is.

18. *Kalaoe oelar menjoesoer akar bolehkah hilang bisanja?*

Als een slang langs een wortel strijkt, gaat daardoor zijn gif verloren?

Artinja: djikalaoe orang moelia ataw kaja itoe mĕrĕndahkĕn dirinja pada orang mĕskin ataw hina, adakah koerang kamoeliaännja ataw kakajaänja?

Beteekenis: als een voornaam of groot man zich nederbuigt tot de armen of geringen, vermindert daardoor zijne voornaamhĕid of grootheid?

19. *Karbaoe poenja soesoe, sapi poenja nama.*

De melk is van den buffel, den naam heeft de koe.

Artinja: barang soeatoe sakĕdar nama sahadja dia poenja, tĕtapi orang lain mĕndapat faédahnja.

Beteekenis: van het een of ander heeft hij slechts zooveel als den naam, doch anderen hebben er het voordeel van.

20. *Daoennja djatoh mĕlajang, boewahnja djatoh kapangkal djoega.*

De bladeren vallen zwevende, de vruchten echter aan den voet van den stam.

Artinja: orang jang tiada bĕrbangsa dan jang tiada katahoeän kadjadiannja itoe, djikalaoe bagimana sa'kalipon baiknja ataw banjak kapandeïjannja, maka sa'kali ta' sa'kali di oendjoekkĕnnja djoega.

Beteekenis: iemand van geen aanzienlijk geslacht en wiens afkomst onbekend is, al is zijne goedheid ook nog zoo groot of zijn zijne kundigheden nog zoo vele, den een of anderen keer zal hij zulks toch doen blijken.

21. *Djikalaoe sa'tjawan aĕr tawar di toewangkĕn kadalam laoet, bolehkah aĕr laoet itoe mĕndjadi tawar?*

Als een kopje zoet water in de zee gegoten wordt, kan de zee daardoor zoet worden?

Artinja: djikalaoe sa'dikit pĕngadjaran sahadja di bĕri kapada orang bodoh ataw djahat bolehkah ia mĕndjadi pandei ataw baik?

Beteekenis: als slechts een weinig onderrigt gegeven wordt aan een dom of slecht mensch, kan hij daardoor wijs of goed worden?

22. *Bahasa itoe tiada di djoewal ataw di bĕli.*
De taal wordt niet verkocht noch gekocht.
Artinja: pĕrkataän jang baik itoe di kĕloewarkĕn dĕngan tiada bĕlandja, djikalaoe baik kĕloewarnja baiklah djawabnja.
www.indtool.com.cn
Beteekenis: goede woorden worden zonder onkosten geuit; zoo hun naar buiten komen goed is, zal ook het wederwoord goed zijn.

23. *Pĕnjoe itoe bĕrtĕlor bĕriboe-riboe, sa'orang pon tiada tahoe, tĕtapi ajam bĕrtĕlor sa'bidji, pĕtjah sa'boewah nagri.*
De schildpad legt duizende eijeren en niemand weet het; de hen legt er slechts één en 't wordt in heel eene stad bekend (letterl. geheel eene stad breekt er van).
Artinja: orang bĕsar-bĕsar ataw orang kaja-kaja itoe bĕrboewat barang soeatoe ataw mĕndapat oentoeng bĕsar, sa'orang pon tiada tahoe, tĕtapi kalaoe orang kĕtjil mĕmboewat barang soeatoe ataw mĕndapat oentoeng, nistjaja pĕtjah sa'boewah nagri.
Beteekenis: als de grooten en aanzienlijken wat doen of groot voordeel behalen, weet niemand er iets van, maar als de kleine man iets verrigt of een gelukje heeft dan wordt het door geheel eene stad bekend.

24. *Sa'ekoer koemoen*[1] *di bĕnoea tjina dapat di lihat, tĕtapi gadjah bĕrtĕngkek di batang hidoeng tiada ia sĕdar.*
Een insektje in het land van China kan hij zien, maar een olifant, op zijn neusbeen zittende, wordt hij niet gewaar.
Artinja: kalaoe orang lain mĕmboewat sa'dikit djahat sahadja di djadikĕnnja bĕsar, tĕtapi kadjahatannja sĕndiri, maskipon bĕrapa bĕsar sakalipon, di sĕmboenjikĕnnja dĕngan sa'boleh-bolehnja.
Beteekenis: als andere slechts een weinig kwaads verrigten maakt hij het groot, maar zijn eigen kwaad, al is 't ook nog zoo groot, wordt door hem zooveel mogelijk verborgen.

25. *Harapkĕn anak, boeta mata sa'bĕlah; harapkĕn tĕman, boeta kadoewanja.*
Vertrouwen op een kind is blindheid aan één oog; vertrouwen op een kameraad is blindheid aan beide.
Artinja: kalaoe kita pĕrtjaja akan orang baik-baik itoe ada sa'dikit aniajanja, dan kalaoe pĕrtjaja orang djahat itoe apa lagi?

[1] In N°. 142 is de transcriptie *koeman*. Corrector.

Beteekenis: als wij vertrouwen op een goed mensch, zoo is er eenig leed bij, hoeveel te meer als we op een ondeugd ons vertrouwen stellen.

26. *Takoetkĕn toema di boewangkĕn kain dari badan.*
Uit vrees voor luizen het kleed van 't lijf werpen.
Artinja: sĕbab takoet akan bahaja jang kĕtjil maka di boewangkĕnnja kaoentoengannja jang bĕsar-bĕsar itoe.
Beteekenis: uit vrees voor een klein onheil wordt door hen zijn groot geluk verworpen.

27. *Sĕbab bĕrkalahi dĕngan pĕrigi achirnja mati dahaga.*
Door met den put te twisten ten laatste van dorst sterven.
Artinja: oleh sĕbab maloe hĕndak toendoek kapada orang jang mĕmĕliharakĕn dia, achirja mendjadi hilang kaoentoengannja.
Beteekenis: door niet te willen buigen voor den man die hem onderhoudt, gaat ten laatste zijn voordeel verloren.

28. *Orang jang mĕnoenggoe pĕrigi itoe bolehkah ia mati dahaga?*
Kan hij, die den put bewaakt, wel van dorst sterven?
Artinja: orang jang mĕmĕgang wang ataw barang sa'bageinja, bolehkah ia kapoetoesan bĕlandja ataw tiada dapat makan?
Beteekenis: kan hij, die geld of iets dergelijks beheert, wel ten einde geld geraken of niet te eten krijgen?

29. *Gadjah sama gadjah bĕrdjoewang, pĕlandoek mati di tĕngah-tĕngah.*
De eene olifant vecht met den ander, het dwerghert sterft in hun midden.
Artinja: orang bĕsar-bĕsar dĕngan orang bĕsar-bĕsar itoe bĕrkalahi, orang-orang kĕtjil itoe mati sama tĕngah.
Beteekenis: de grooten twisten met de grooten, de kleine man sterft in hun midden.

30. *Mati gadjah tiada dapat boelalei, mati harimaoe tiada dapat bĕlangnja.*
De olifant sterft en de snuit wordt niet gevonden; de tijger sterft en zijne vlekken vindt men niet.
Artinja: tahoe mĕmboewat pakĕrdjaän jang djahat dan tahoe mĕnjĕmboenjikĕn dan mĕnghilangkĕn dia.
Beteekenis: het kwade weten te doen en het weten te verbergen of te doen verdwijnen.

31. *Sapĕrti kapak mĕnjĕlam balioeng.*

Gelijk een bijl duikt naar een dissel.

Artinja: jang di soeroeh pon tĕnggĕlam dan jang di soeroeh panggil akan dia itoepon tĕnggĕlam.

Beteekenis: en die uitgezonden is blijft weg, en die gestuurd wordt hem te roepen komt ook niet weer boven water. (letterl. die uitgezonden is zinkt en die gestuurd wordt om hem te roepen zinkt ook).

www.libtool.com.cn

32. *Gĕtah di angkat koeran pon tiba.*

Aanmerking. Met alle mogelijke navraag is het mij hier nog niet gelukt de beteekenis der woorden *gĕtah* en *koeran* te weten te komen. Ik heb dit spreekwoord letterlijk overgeschreven, hoewel ik veronderstel, dat het eerste woord fout gespeld is en ڬيتا *gĕta*, een soort van zetel of zitbank voor aanzienlijken, moet wezen. Maleijers van *Pĕnjĕngat*, door mij geraadpleegd, houden *koeran* voor een of ander gereedschap uit de huishouding, maar konden niet zeggen welk. Zij veronderstellen dat dit spreekwoord van de oostkust van het Maleisch Schiereiland afkomstig is en het woord *koeran* daar wel zou worden verstaan. Ik ben niet in de gelegenheid de waarheid van die bewering te onderzoeken. Is hunne veronderstelling gegrond dan zou de vertaling zijn: Bij het wegnemen van de zitbank komt de *koeran* (een zeker gereedschap? dat zoek was) voor den dag.

Artinja: barang soeatoe pĕrkara jang bĕrgoena itoe soedah habis, baharoelah di kahĕndaki orang, ataw makanan soedah habis, baharoelah orang lain hĕndak datĕng makan.

Beteekenis: de een of andere nuttige zaak is afgeloopen, dan krijgt men pas begeerte daarnaar; of: het eten is op, dan pas wil een ander komen eten.

33. *Sapĕrti goenting makan di hoedjoeng.*

Gelijk de schaar snijdt aan de punten.

Artinja: sa'orang jang tiada di sangka, tĕtapi dĕngan sĕmboenji-sĕmboenji dan pĕrlahan di lakoekĕnnja pĕrboewatannja.

Beteekenis: iemand, van wien het niet gedacht wordt, maar die (toch) stilletjes en langzaam zijne daden verrigt.

34. *Roesak ragi di boewat tapei.*

De gist bederft als er tapei van gemaakt wordt.

Aanmerking. De zin van dit spreekwoord is moeijelijk zonder omschrijving terug te geven. *Tapei* is eene versnapering, die bereid wordt uit kleefrijst (*poeloet*) door die eerst boven

den wasem van heet water te gaan koken, nadat ze is bekoeld met gist te vermengen, dan in kleine hoeveelheden ter grootte van een mondvol te verdeelen, elk deel afzonderlijk in pisang-blad te wikkelen en zoo droog in eene pot gedurende twee etmalen te laten gisten. Deze *tapei* heeft dan een zoeten wijnsmaak en is, even als het vocht, dat zich daaruit heeft afgescheiden eenigzins bedwelmend. De kleur van dit vocht is als die van witte brandewijn. De bereiding moet met de grootste omzigtigheid geschieden; want één droppeltje regenwater of één korreltje zout of de onzuivere adem van de bereidster doet de gisting totaal mislukken. Met deze in alle deelen juiste opgave gelieve men te vergelijken de verklaringen, die in de Maleische woordenboeken van *tapei* worden gegeven en men zal verbaasd staan over de onjuistheid en onvolledigheid daarvan. Zooals dit spreekwoord hier is opgegeven is het min verstaanbaar. Duidelijker zou het zijn (en dit is ook geheel de bedoeling) als er stond: *Sapĕrti roesak ragi tatkala di boewat tapei.* Hiervoor pleit zeer de opgave der beteekenis in het Maleisch, die hier volgt:

Artinja: roesaklah nama jang baik itoe oleh sĕbab perboewatan djahat jang sa'dikit itoe.

Beteekenis: een goede naam bederft door een weinig slechte daden.

35. *Sĕbab nila sa'titik roesak soesoe sa'bĕlanga.*

Door één droppel indigo bederft een geheele pot met melk.

Artinja: sĕbab pĕrboewatan djahat jang sa'dikit itoe roesaklah kabĕdjikan jang banjak-banjak itoe.

Beteekenis: door een weinig slechte daden bederven vele goede werken.

36. *Takoet titik laloe toempah.*

Uit vrees voor spatten overgaan tot storten.

Artinja: sĕbab takoet roegi jang sa'dikit itoe achirnja mĕndjadi roegi banjak sa'kali.

Beteekenis: uit vrees voor een weinig verlies wordt ten laatste zeer veel nadeel geboren.

37. *Di boewat dĕngan karĕna Allah mĕndjadi moerka Allah.*

Gedaan om Godswil verwekt Gods toorn.

Artinja: barang soeatoe pakĕrdjaän di boewat dĕngan niat jang baik, kamoedian datĕnglah djahat.

Beteekenis: het een of ander werk wordt met goede bedoeling verrigt, doch daarna komt er kwaad uit voort.

38. *Indah chabar dari roepa.*
De tijding is schooner dan de gedaante.
Artinja: chabar itoe tërlëbeh indah daripada roepanja jang soenggoeh soenggoeh.
www.lihtool.com.cn
Beteekenis: het gerucht is schooner dan de wezenlijke gedaante er van.

39. *Angkat batang këloewar tjatjing gëlang-gëlang.*
Ligt de rottende boomstam op en de aardwormen komen voor den dag.
Artinja: djakalaoe di katakën kapada orang nistjaja sa'kalian kadjahatannja dan maloenja di këtahoeï orang.
Beteekenis: als het iemand gezegd wordt dan weet men voorzeker al zijne ondeugden en zijne schande.
Aanmerking. Deze zin is niet zeer duidelijk, doch de bedoeling van den schrijver kan men gemakkelijk raden.

40. *Di tëpok aër di doelang tëpërtjik moeka sëndiri djoega.*
Wordt het water in een houten schotel geklopt dan wordt (des kloppers) eigen aangezigt ook bespat.
Artinja: djikalaoe di tjaritërakën kal anak istri kita poenja kasalahan kapada orang lain, nistjaja kita djoega mëndapat maloe, sëbab soedah di këtahoeï orang akan rahasia itoe.
Beteekenis: als de fouten van onze vrouw en kinderen worden verteld aan anderen, dan krijgen wij voorzeker ook schande, door dat men die (onze) geheimen weet.

41. *Oekoer badjoe di badan sëndiri.*
Het baadje (en niet *baaitje* zoo als Siegenbeek en Weiland verkeerdelijk opgeven) meten aan eigen lijf.
Artinja: barang soeatoe jang ia soedah biasa bërboewat maka dëmkianlah pada sangkanja pada orang lain pon boleh djadi dëmkian.
Beteekenis: het een of ander, dat hij gewoon is te verrigten, denkt hij dat juist zóó ook bij anderen kan geschieden.

42. *Sa'përti tjintjin dëngan përmata;*
Sa'përti radja dëngan mantri;
Sa'përti soesoe dëngan sakar;
Gelijk de ring met het juweel.
Gelijk de vorst met de ministers.
Gelijk melk met suiker.
Artinja: barang soeatoe pakërdjaän jang sa'toedjoe dan sa'patoet dan jang bërpatoetan soeatoe dëngan soeatoe.

Beteekenis: eenig werk, waarvan het eene met het andere overeenkomt en overeenstemt en het eene bij het andere behoort.

43. *Sĕbab bahasa mĕnoendjoekkĕn bangsa.*
www.libool.com.cn
Aan de taal kent men het volk.
Artinja: pĕrkataän jang haloes itoe mĕnoendjoekkĕn bangsa baik, dĕmkian lagi bahasa djahat.
Beteekenis: beschaafde woorden duiden goed volk aan, zoo ook slechte taal (het tegenovergestelde).

44. *Oelar di poekoel, djangan mati; kajoe di tangan djangan patah dan tanah pon tjatjat djangan.*
Wordt de slang geslagen, laat het niet zijn ten doode; laat het hout in de hand niet breken en laat ook de grond geene gebreken hebben.
Aanm. Deze vertaling is volgens mijn schrijver. Ik zou liever vertalen: laat de grond niet besmet wezen, nam. met het bloed van den slang.
Artinja: djikalaoe sa'orang mĕngadjar akan sa'orang ataw bĕrkata kapada sa'orang, biarlah dĕngan lĕmah lĕmboet, lagi dĕngan moeka jang manis sĕrta boedi bahasa jang haloes, sopaja djangan mĕndjadi hati orang sakit.
Beteekenis: indien men iemand onderwijst of met iemand spreekt, laat het met zachtheid en met een vriendelijk gelaat en fijne manieren geschieden, opdat iemands hart niet verbitterd worde.

45. *Djangan di gĕnggam sapĕrti bara, rasa hangat di lĕpaskĕn.*
Laat het niet in de vuist gehouden worden als eene kool vuurs, bij 't voelen der warmte wordt het los gelaten.
Artinja: djanganlah mĕmboewat barang soeatoe waktoe sĕnang sahadja, maka tatkala datĕng soesahnja tiada maoe.
Beteekenis: doe niet het een of ander alleen bij eene goede gelegenheid en als de moeijelijkheden komen dan niet willen.

46. *Tiap-tiap boesoek mĕrĕwap djoega adanja.*
Elke bedorvene zaak wasemt ook uit (doet haren stank opstijgen).
Artinja: tiap-tiap kadjahatan itoe dapat tiada akan di kĕtahoeï orang djoega adanja lambat laoen.
Beteekenis: het kan niet missen of elk bijzonder kwaad zal ten langen laatste door de menschen geweten worden.

47. *Bangkeï gadjah bolehkah di toetoep dĕngan njiroe?*

Kan ook het kreng eens olifants bedekt worden met eene rijstwan?

Artinja: barang soeatoe rahasia jang bĕsar itoe bolehkah di toetoep dĕngan pĕrkara jang kĕtjil-kĕtjil itoe?

www.libtool.com.cn

Beteekenis: kan ook het een of ander groote geheim bedekt worden met kleine zaken?

48. *Sĕbab boewah kakĕnalan pohonnja.*

Aan de vrucht wordt de boom gekend.

Artinja: barang soeatoe sĕbab pĕrkataän itoe dapat di kĕtahoei akan dia orang baik ataw orang djahat.

Beteekenis: (In) een of ander aan de woorden kan het ten opzigte van hem geweten worden (of hij) een goed of slecht mensch is.

49. *Aĕr di tĕtak tiada akan poetoes.*

Water, gehouwen wordende, zal niet breken.

Artinja: orang anak bĕranak ataw saoedara bĕrsaoedara bagimanapon ia bĕrmoesoeh kĕmoedian kĕlak ia bĕrdamei djoega.

Beteekenis: hoe ook ouders en kinderen of broeders en zusters elkander vijandig zijn, daarna zullen zij weder vrede maken.

50. *Sa'pĕrti koetjing di atas tèmbok.*

Als eene kat op den muur.

Artinja: barang soeatoe pakĕrdjaän jang tiada tĕntoe barangkali ini, barangkali itoe.

Beteekenis: het een of ander werk, dat niet zeker is, mogelijk dit, mogelijk dat.

Aanm. De zin van dit spreekwoord is minder duidelijk opgegeven. Het is ontleend aan de wijze waarop eene kat op een muur zit, alsof zij in onzekerheid verkeerde wat te doen en daarover in alle deftigheid nadenkt. Bij haar wordt een mensch vergeleken van wien wij zeggen: hij zit met zijne ziel onder den arm.

51. *Sa'pĕrti ikan dalam bĕlat.*

Als een visch in een fuik.

Artinja: dalam tĕmpat jang soempit ataw dalam hoekoem orang tiada boleh kita mĕmboewat barang kahĕndak kita sĕndiri.

Beteekenis: in eene bekrompene plaats of onder het gebied van menschen kunnen wij onzen wil niet ten uitvoer brengen.

52. *Potong hidoeng roesak moeka.*

(Vrij vert.) Die zijn neus schendt, schendt zijn aangezigt.
Artinja: djikalaoe di njatakĕn pada orang kasalahan anak istri kita, nistjaja kita sĕndiri djoega mĕndapat maloe.
Beteekenis: als aan anderen de fouten van onze vrouw en kinderen worden geopenbaard dan krijgen wij zelf voorzeker ook schande.

53. *Limpar batoe sĕmboenjikĕn tangan.*
Met steenen gooijen en de hand verbergen.
Artinja: di soeroehkĕn mĕmboewat barang soeatoe akan tĕtapi ia mĕnjĕmboenjikĕn dirinja sopaja djangan di kĕtahoei orang.
Beteekenis: het een of ander wordt (door hem) bevolen te doen, maar hij verbergt zich zelven, opdat het niet door de menschen geweten worde (dat hij de bewerker is).

54. *Bĕlakang parang lagi djikalaoe di asah nistjaja tadjĕm.*
Zelfs de rug van een hakmes, als hij geslepen wordt, zal zeker scherp zijn.
Artinja: djikalaoe orang bodoh dan orang jang tiada bĕrkahĕndak sa'kalipon, djikalaoe di adjar dan di asoeh pada tiap-tiap kari, nistjaja mĕndjadi tjĕrdik dan tahoe dan maoe.
Beteekenis: indien een dom en zeer onwillig mensch iederen dag onderwezen en opgevoed wordt, zoo zal hij zeker bij de hand en kundig en willig worden.

55. *Sapĕrti monjet mĕndapat boenga.*
Zoo als een aap die bloemen vindt.
Artinja: barang jang indah-indah itoe dapat katangan orang jang bodoh, maka dĕngan sabĕntar djoega di roesakkĕn.
Beteekenis: kostbare zaken, in handen van domme menschen gekomen, worden in één oogenblik bedorven.

56. *Sapĕrti roesa masok kampoeng.*
Gelijk een hert komt in eene buurt.
Artinja: adapon orang, jang tiada pĕrnah masok kadalam madjĕlis ataw pakĕrdjaän, nistjaja tjĕngkoeng[1] *djoega.*
Beteekenis: iemand die nooit in eene vergadering of eene betrekking is geweest zal zeker verlegen zijn (als hij pas daarin komt).

57. *Aĕr sama aĕr kĕlak mĕndjadi satoe, sampah itoe katĕpi djoega.*
Water met water zal spoedig één worden; het vuil (drijft) toch naar den kant.

---

[1] De text heeft جغكع Corrector.

Artinja: orang bĕsar-bĕsar dĕngan orang bĕsar-bĕsar ataw bĕrbangsa mĕndjadi satoe, orang kĕtjil ataw bangsa lain tĕrboewang djoega.

Beteekenis: grooten met grooten of aanzienlijken worden het eens, de kleine man of iemand van een ander geslacht is toch verworpen.

58. *Bĕrapa bĕrat mata mĕnĕntang bĕrat djoega bahoe mĕmikoel.*
Hoe zwaar het oog het aanziet, zwaar inderdaad is het voor den dragenden schouder.
Artinja: tiada soesah kapada orang jang mĕmandang ataw hĕndak mĕmbĕri ichtiar, soesah djoega kapada orang jang mĕngĕrdjakĕn.
Beteekenis: 't is niet moeijelijk voor iemand, die toekijkt, of die teregtwijzingen wil geven, wèl is het moeijelijk voor hem, die het ten uitvoer brengt.

59. *Satoe di tĕtak sa'poeloeh rĕbah,*
Één wordt gehouwen, tien vallen om.
Artinja: di katakĕn kapada sa'orang akan tĕtapi orang banjak jang kĕna dan jang mĕrasa sakit hati.
Beteekenis: tot één mensch wordt er over gesproken, doch vele menschen worden geraakt en gevoelen ergernis.

60. *Koerang-koerang boeboer, lĕbih-lĕbih soedoe.*
Hoe minder pap, hoe meer lepels.
Artinja: koerang-koerang orang jang bĕrkoewasa dan kapala itoe mĕmbĕri hoekoem atan bĕrkata, tĕrlĕbih-lĕbih poela orang jang di bawahnja itoe.
Beteekenis: hoe minder magtigen en hoofden bevelen geven of spreken, zooveel te meer de lieden, die onder hen zijn.

61. *Di gĕnggam takoet mati, di lĕpaskĕn takoet tĕrbang.*
In de vuist gehouden vreezen (dat hij) dood gaat, los gelaten vreezen (dat hij) weg vliegt.
Artinja: hĕndak di boewang takoet roegi, dan hĕndak di taroh takoet mĕndapat tjilaka.
Beteekenis: zoo 't weg geworpen wordt verlies vreezen en zoo 't behouden wordt vreezen een ongeluk te krijgen.

62. *Sapĕrti tikoes djatoh kabĕras.*
Gelijk eene rot op de rijst valt.
Artinja: Makan minoem tiada bĕrkira-kira dan bĕlandja pon tiada bĕrtahan-tahan, mĕlainken dĕngan mewa sahadja.
Beteekenis: eten en drinken zonder maat, en de kosten niet kunnen dragen, behalve dit, alles slechts in overdaad.

63. *Ada goela, adalah sĕmoet.*
Is er suiker dan zijn er mieren.
Artinja: barang di mana ada makanan ataw wang ataw mĕndapat oentong, maka di sanalah banjak orang bĕrkampoeng.
Beteekenis: waar eten of geld is of voordeel verkregen wordt, daar vergaderen veel menschen.

64. *Saperti kain chasa di atas doeri.*
Gelijk fijn katoen op doornen.
Artinja: barang soeatoe pĕrkara jang tĕrlaloe soesah di dapati ataw hĕndak mĕngĕloewarkĕn dia, maka hĕndaklah dĕngan pĕrlahan dan dĕngan sabar sangat, sopaja djangan mĕndjadi roesak ataw hilang sa'kali.
Beteekenis: de eene of andere zaak, die te moeijelijk is om te verkrijgen of om uit te brengen, laat die langzaam en met zeer veel geduld (geschieden), opdat zij niet bedorven worde of geheel en al verloren ga.
Aanm. De bedoeling van deze spreekwijze is: gelijk zeer fijn katoen, dat toevallig op doornstruiken is teregt gekomen, niet dan langzaam en met veel geduld daarvan is af te krijgen zonder te scheuren, zoo dient men ook geduld te gebruiken bij moeijelijk te verkrijgen zaken, die door overijling en geweld zouden bedorven worden of verloren gaan.

65. *Sapĕrti kambing di koeliti.*
Als een schaap dat gevild wordt.
Artinja: njawa kĕloewar dari badan, ataw barang soeatoe jang tĕrlĕbih sangat sakit di kĕloewarkĕn, ataw jang tĕrlĕbih soesah mĕndapat, ataw jang tĕrlĕbih soesah di kĕrdjakĕn.
Beteekenis: (dit wordt gezegd) van de ziel, het ligchaam verlatende; of het een of ander dat uitermate pijnlijk om uit te halen (naar buiten te brengen), of zeer moeijelijk te verkrijgen, of uiterst moeijelijk uit te voeren is.

66. *Moeloet di soewap pisang, pantat di kait oenak.*
De mond gestopt met pisang-vrucht, de anus gestoken met een doorn.
Artinja: sa'orang bĕrkata di hadapan kita dĕngan pĕrkataän manis, akan tĕtapi di bĕlakang di oempatnja ataw di boewatkĕnnja pakĕrdjaän jang mĕndatĕngkĕn bahaja dan sa'bageinja.
Beteekenis: (als) iemand in onze tegenwoordigheid zoete

woorden spreekt, doch achter (onzen rug) door hem wordt gelasterd of eene daad verrigt, die onheil aanbrengt en wat dies meer zij.

67. *Sĕbab tiada tahoe mĕnari, di katakĕn tĕmbab.*
Omdat (hij) niet dansen kan zegt (hij) 't is modderig.
Aanm. De Maleijers dansen niet zoo als wij in besloten vertrekken of danszalen, maar in de open lucht op den naakten grond. Als de grond week en modderig is behoort hun dansen tot de onmogelijkheden, daar het hoofdzakelijk bestaat in een aanhoudend trappen en stampen met de voeten.
Artinja: Sĕbab tiada ia tahoe mĕmboewat pakĕrdjaan itoe dan sa'bageinja di katakĕnnja pĕrkakasannja tiada baik, atan tĕmpatnja, ataw waktoenja tiada bĕtoel dan tiada baik.
Beteekenis: daar hij het werk of iets van dien aard niet doen kan, zegt hij dat de werktuigen niet deugen, of dat de plaats of het tijdstip niet juist en niet goed is.

68. *Habis oempan keroeng-keroeng tiada dapat*
Al het aas is op en men krijgt het vischje (dat keroeng-keroeng genoemd wordt) niet.
Artinja: habis barang samowa di bĕrikĕn, akan tĕtapi apa jang di kahĕndaki itoe tiada dapat.
Beteekenis: al de zaken zijn weg geschonken, doch hetgeen verlangd werd, wordt niet verkregen.

69. *Di tating sapĕrti minjak jang pĕnoh.*
(Vrij vert.) Op de handen gedragen als eene pot vol olie. (Letterl. als olie die vol is.)

70. *Sapĕrti mĕnioep api di atas aĕr.*
Gelijk vuur aanblazen op 't water (een brandend hout, dat op 't water drijft, met blazen aanhouden).
Artinja: di pĕliharakĕn sapĕrti mĕmĕliharakĕn djiwanja, dĕngan tiada sa'dikit pon bĕrkoerang apa-apa.
Beteekenis: onderhouden worden zoo als (men) zijne ziel onderhoudt, zonder dat er iets, al ware 't ook een weinig, aan ontbreekt.

71. *Bĕrapa pandjang landjoer bagitoelah salimoet.*
Zoo lang als de statuur des ligchaams is, zoo lang zij ook de deken.
Artinja: barang apa pĕrboewatan, jang kita hĕndak pĕrboewat itoe, hĕndaklah bĕrkĕdar; djikalaoe mĕskin, tjara mĕskin, djikalaoe kaja, tjara kaja, sopaja sĕlamat.
Beteekenis: welk werk wij ook willen verrigten, laat het

naar onzen stand zijn; zijn wij arm, op de wijze der armen, zijn wij rijk, op de wijze der rijken, opdat het ons welga.

72. *Djaoeh baoe boenga, dĕkat baoe tahi.*
Van verre bloemengeur, van nabij drekstank.
Artinja: tĕrlĕbih baik bĕrkasih kasihan ataw bĕrsahabat dari djaoeh dari pada bĕrdĕkat dĕkat itoe, dapat tiada adalah barang pĕrkara jang mĕndatĕngkĕn bĕrsakit-sakitan hati.
Beteekenis: 't is veel beter elkander lief te hebben en met elkander bevriend te zijn van verre dan van nabij; (in 't laatste geval) kan 't niet missen of er is iets dat van weêrskanten misnoegen doet ontstaan.

73. *Bintang di langit dapat di bilang, tĕtapi arang di moeka tiada sĕdar.*
De sterren aan den hemel kunnen geteld worden, maar van het koolzwart in 't aangezigt is men onbewust.
Artinja: bĕbĕrapa kadjahatan orang jang djaoeh sa'kalian dapat di lihatnja dan di bilangnja dan di kĕtahoeïnja, akan tĕtapi kadjahatannja sĕndiri tiada tahoe dan sĕdar.
Beteekenis: De vele ondeugden van lieden, die verre zijn, kunnen alle door hem gezien, geteld en geweten worden, maar zijne eigene ondeugden weet en beseft hij niet.

74. *Toelakkĕn tangga, kaki bĕrajoen.*
Zoo de ladder weg gestooten wordt, slingeren de beenen.
Artinja: di toelakkĕn barang soeatoe, jang mĕndatĕngkĕn faidah, kamoedian kĕlak soesah akan datĕng.
Beteekenis: als het een of ander, dat nut aanbrengt, wordt weg gestooten zal spoedig daarna de moeite komen.

75. *Tahoe makan, tahoe mĕnjimpan.*
Weten te eten, weten te bewaren.
Artinja: apabila soedah mĕmboewat djahat, maka hĕndaklah ia tahoe mĕnoetoep akan dia.
Beteekenis: Als hij kwaad gedaan heeft, laat hij weten het te bedekken.

76. *Boewajan pon di gontjang, anak pon di tjoebit.*
De wieg wordt wel bewogen, (maar) het kind wordt ook geknepen.
Artinja: pakĕrdjaän moeka-moeka kapada sa'orang di tĕgahkĕn dan kapada sa'orang di soeroehkĕn, mĕndjadilah bĕrkalahi.

Beteekenis: oogendienst, (een werk om iemands gunst te winnen) bij den eenen mensch tegengegaan en den anderen bevolen, veroorzaakt twist.

www.libtool.com.cn

De volgende spreekwoorden zonder verklaring van het Maleisch.

77. *Itik di adjar bĕrĕnang.*
Eene eend wordt zwemmen geleerd.
Aanm. dit is hoogst waarschijnlijk geen zuiver Maleische spreekwijze, maar uit het Javaansch overgenomen door Maleijers, die veel met Javanen verkeeren. In de taal luidt het ꦧꦧꦺꦏ꧀ ꦢꦶ ꦮꦸꦫꦸꦏ꧀ ꦔꦺꦭꦁꦏꦶ *bèbèk di woeroek ngĕlangi* en de beteekenis daarvan vindt men opgegeven in de Jav. zamenspraken door C. F. Winter Sr., II deelen, pag. ꦱꦤ꧀ nº. ꦏꦫꦤꦁ

78. *Orang jang tanam pokok nioer*[1] *tĕrkadang-kadang tiada makan boewahnja.*
Hij, die kokospalmen plant, eet dikwerf daarvan de vruchten niet.
Aanm. Omdat het bij de gewone soort meestal zeven jaren duurt eer zij vrucht dragen. Dit spreekwoord wordt gebruikt als men van lieden spreekt, die iets nuttigs tot stand hebben gebragt, waarvan anderen met de voordeelen gaan strijken.

79. *Adakah aĕr jang pĕnoh didalam tong itoe bĕrkotjak, mĕlainkĕn aĕr jang satĕngah tong itoe djoega jang bĕrkotjak.*
Schudt ook het water in een vollen emmer? Integendeel, het water in een half vollen emmer is het dat schudt.
Aanm. Dit spreekwoord wordt gebruikt dan, wanneer wij zouden zeggen: Ledige vaten klinken het hardst. Het is ontleend aan het waterdragen, dat voor gemakkelijker gehouden wordt met volle emmers, daar de halfvolle te veel slingeren en schudden.

80. *Adapon harimaoe itoe di takoeti orang oleh sĕbab giginja maka djikalaoe tiada lagi giginja, apakah jang di takoetkĕn orang akan dia?*

---

[1] De text heeft ﻧﻮﺭ zoodat de uitspraak *njur* en dus eenlettergrepig zoude zijn. Corrector.

Den tijger vreest men om zijne tanden, maar zijn zijne tanden er niet meer, waarom zal men hem dan vreezen?
Aanm. Dit spreekwoord wordt gebruikt van onderdrukkers gesproken, die, zoolang ze aan het bestuur zijn en de magt in handen hebben, worden gevreesd, doch, zoodra hun die magt ontnomen is, niet meer worden geteld.

81. *Api itoe pada tatkala kětjilnja, ija itoe kawan, apabila bĕsar mĕndjadi lawan.*
Het vuur, als het klein is, is onze vriend, als het groot is wordt het onze vijand.
Aanm. Dit wordt veelal toegepast op de driften en neigingen van het menschelijk hart.

82. *Oempama boewah kapajang; di makan mabok, di boewang sajang.*
't Is als met de kapajang-vrucht, wordt ze gegeten (dan wordt men) dronken; wordt ze weggeworpen, dat is jammer.
Aanm. Dit wordt gezegd van iets dat te slecht is om gebruikt, en te goed om weggeworpen te worden.

83. *Orang mĕngantoek di soeroengkĕn bantal*
Een slaperig mensch een kussen onder (het hoofd) schuiven.
d. i. Den hoogmoed en eigen waan van domme lieden nog meer voedsel geven door ze te prijzen.

84. *Ambil patinja, boewangkĕn hampasnja.*
Het zetmeel er van nemen, de vezels er van weg werpen.
D. i. van een zekere zaak het kwade verwerpen en het goede behouden.
Aanm. Deze spreekwijze is ontleend aan de vervaardiging van araroet en sagoe, waarbij het zetmeel uit de plantenvezels door uitwassching en drooging wordt verkregen.

85. *Apabila aĕr tĕnang, djangan di sangka tiada boewaja.*
Als het water stil is, laat dan niet gedacht worden, dat er geen krokodillen zijn.
D. i. al schijnt het uitwendig rustig en stil, zoo kan er toch wel gevaar bestaan.

86. *Bĕrpikirkĕn doesoennja itoe alam ini dan bilalang di sangkanja lang.*
Zij denken dat hun dorp de geheele wereld is en een sprinkhaan meenen zij een kiekendief te zijn.

87. *Balik bĕlakang, lain bitjara.*
Men keert zich om en anders zijn de woorden.
Aanm. Dit wordt gezegd van iemand, die in onze tegen-

woordigheid geheel anders spreekt dan in onze afwezigheid. Men zegt daarvoor ook wel: *Di moeka lain di bělakang lain* d. i. van voren anders, van achteren anders.

88. *Barang siapa bĕrani mĕngamang-amang ta'dapat tiada bĕrani mĕlawan djoega.*
Wie moed heeft om te dreigen, moet ook moed hebben om te wederstaan; d. i. wie met den mond iets kan, moet het ook met de daad kunnen.

89. *Bilalang mĕndjadi lang dan pidjat mĕndjadi koera-koera dan tjatjing mĕndjadi oelar naga.*
Een sprinkhaan wordt een kiekendief, een wandluis wordt een schildpad en een worm wordt een draak.
Aanm. Wij zouden zeggen: als niet komt tot iet, is 't allemans verdriet.

90. *Boedak boedak monjet mĕndapat boenga, adakah ia tahoe akan faidah boenga itoe?*
Als apenkinderen bloemen vinden, kennen zij dan het nut van die bloemen?
Beteekenis: als iets kostbaars of wat kunstwaarde heeft in handen komt van lieden, die er geen verstand van hebben, dan zullen zij het bederven, even als de jonge apen de bloemen stuk plukken.

91. *Bĕrapakah tingginja tĕrbang bangaoe itoe achirnja hinggap ia di bĕlakang kĕrbaoe djoega.*
Hoe hoog de reiger ook moge vliegen, ten laatste gaat hij toch op den rug eens buffels zitten.
Aanm. De beteekenis hiervan is: al is iemand nog zoo'n hoogvlieger, hij moet toch bij de dommen en eenvoudigen, bij de zoogenaamde werkezels teregt komen. De inlanders schrijven dezelfde eigenschappen aan den buffel toe als wij aan den ezel.

92. *Barang siapa mĕnggali lobang, ia djoega tĕrprosok kadalamnja.*
Wie een kuil graaft (voor een ander) valt er zelf wel in.
Aanm. *Tĕrprosok* is eigenlijk met den voet zonder opzet ergens doorheen trappen. Men moet hier denken aan een valkuil, welks opening met een ligt vlechtwerk van bamboe gesloten en een weinig aarde en gras overdekt is.

93. *Barang tĕrgĕnggam djatoh tĕrlĕpas.*
Het in de vuist gehoudene valt er uit; d. i. wat men met zekerheid meende te bezitten, verliest men.

94. *Bĕrani maloe, takoet mati.*
Moed hebben om te schamen, vreezen om te sterven; d. i. liever smaad en schande dragen dan zich in de bres stellen voor waarheid en regt.

www.ibtool.com.cn

95. *Tiada sĕbab hajam sa'ekoer mĕngatahoeï hari siang.*
Niet omdat één haan het weet wordt het dag, d. i. belangrijke zaken zouden toch wel tot stand komen, al heeft daarvan ook een ingebeelde gek den mond niet vol.

96. *Tiap-tiap batoe, jang ada bĕrgoelik sĕlaloe di dalam soengei itoe, tiadalah di hinggap oleh loemoet akan dia.*
Elke steen, die voortdurend in de rivier heen en weêr rolt, zal niet door kroos (of zoetwater-polypen?) bezet worden; d. i. hij, die veel moeijelijkheden in de wereld ondervindt, wordt niet zoo ligt met het kwade besmet.

97. *Tali jang tiga lĕmbar itoe ta'soewang-soewang poetoes.*
Een drievuldig snoer zal niet ligt verbroken worden.

98. *Tiada rotan, akar pon bĕrgoena.*
Is er geen bindrotting, wortels kunnen ook dienen.
Aanm. De rotting vervult bij de inlanders de plaats van touw. Hebben zij geen rotting dan gebruiken zij voor hetzelfde doel de luchtwortels van sommige boomen en slingerplanten, die zeer taai en lenig zijn.

99. *Tiada makan nangkanja, maka kĕna gĕtahnja.*
Geen nangka-vrucht eten en toch met hare gom besmet worden; d. i. geen deel genomen hebben aan iets en toch de gevolgen daarvan moeten lijden.
Aanm. Uit de schil en den steel der nangka-vrucht vloeit een zeer sterk klevende gom, die voor vogellijm gebruikt wordt en onuitwischbare vlekken in de kleederen maakt. Deze gom is de schaduwzijde der anders aangename vrucht.

100. *Tangan jang tjĕlaka kĕrdja djatoh.*
De ongelukkige hand doet vallen.
Dit wordt gezegd van een ongeluksvogel, wien alles tegenloopt.

101. *Djaoehari djoega jang mĕngĕnal manikam.*
Een juwelier kent de juweelen wel; d. i. alleen een man van 't vak kan de dingen beoordeelen, die tot dat vak behooren.

102. *Djikalaoe bĕrapa banjak pon andjing mĕnjalak, boekit bolehkah roentoeh?*
Al blaffen nog zooveel honden, kan een berg daardoor omvallen?

103. *Djikalaoe sa'pohon kajoe banjak akarnja lagi tĕgoh, apakah di takoetkĕn riboet?*

Als een boom vele en sterke wortels heeft, waarom zou hij den storm vreezen?

104. *Djikalaoe tiada dapat di baiki, tĕtapi djangan di pĕtjahkĕn.*
Kan het niet hersteld, laat het daarom niet verbroken worden; d. i. kunt ge er geen goed aan doen, doet er dan ten minste geen kwaad aan.

www.libtool.com.cn

105. *Djikalaoe di hoeloe ăĕrnja kĕroeh, dapat tiada di hilirnja pon kĕroeh djoega adanja.*
Als het water boven (aan den oorsprong) troebel is, dan kan 't niet anders of het zal ook beneden troebel wezen.

106. *Djikalaoe mĕnampi, djangan toempah padinja.*
Als (men) want, dan geen rijst gestort; d. i. werp met het kaf het graan niet weg.

107. *Di tĕmpat tiada lang, kata bilalang: akoelah lang.*
Waar geen kiekendieven zijn zegt de sprinkhaan: *ik* ben kiekendief; d. i. in het land der blinden is éénoog koning.

108. *Di dĕngar ada, di pakei tidak.*
Naar men hoort is 't er, wil men 't gebruiken dan is 't er niet. (Vrij vert.)

109. *Dapat tiada tiap-tiap soeatoe itoe kĕmbali ia kapada asalnja.*
't Kan niet missen of elk ding keert tot zijn oorsprong weder.

110. *Doedoek sapĕrti katak di bawah tĕmpoeroeng.*
Zitten als een kikker onder een kokosdop.
Dit wordt gezegd van iemand, die in benaauwdheid zit en niet weet hoe er uit te komen.

111. *Dĕngarkĕn tjaritra boeroeng, anak di pangkoe di lĕpaskĕn.*
Al luisterende naar het verhaal eens vogels het kind van den schoot laten vallen; d. i. gewigtige zaken voor beuzelingen laten varen.

112. *Dahoeloe timah, sa'karang bĕsi.*
Vroeger lood, nu ijzer; d. i. vroeger was hij zacht, tegenwoordig is hij streng.

113. *Sapĕrti pinang di bĕlah doewa.*
Als een in tweeën gespleten areka noot; d. i. zij lijken op elkander als 't eene ei op 't ander.

114. *Sapĕrti raboek dĕngan api.*
Als tonder en vuur; d. i. als vuur bij stroo.

115. *Sapĕrti itik mĕnĕngarkĕn goentoer.*
Als een eend die naar den donder luistert.
Aanm. Wij zeggen daarvoor: hij heeft de klok hooren luiden, maar weet niet waar de klepel hangt.

Als het dondert, zitten de eenden onder een zacht gekwaak bijeen met den kop schuin en het eene oog naar den hemel gerigt naar den donder te luisteren, alsof ze het volmaakste begrip daarvan hadden.

www.nbtool.com.cn

116. *Siapa bĕrani mĕnangkap harimaoe?*
Wie heeft den moed om een tijger met de handen aan te pakken? d. i. wie durft de kastanjes uit het vuur halen?

117. *Sapĕrti awoer-awoer di tarik soengsang.*
Gelijk bamboe tegen het beloop der takken is voortgetrokken.
Aanm. *Tarik soengsang* wordt gezegd van alles wat verkeerd, 't achterste voor, 't onderste boven, of bij de beenen wordt voortgetrokken. Een bamboe aldus voort te trekken is zeer moeijelijk, omdat alles in de takken blijft hangen en zij overal blijven haken.

118. *Sĕsal dahoeloe pĕndapatannja, sĕsal kĕmoedian itoe soeatoepon tiada apa goenanja.*
Berouw vooraf heeft zijn voordeel, maar berouw daarna is volstrekt zonder nut.

119. *Sa'ekoer tjatjing mĕnĕlan naga.*
Een worm slikt een draak in.

120. *Sapĕrti tĕlor di hoedjoeng tandoek.*
Als een ei op de punt eens horens. Dit wordt gezegd om de moeijelijkheid van een of ander werk aan te duiden.

121. *Sapoeloeh kapal datĕng pon andjing bĕrtjawat ekoer djoega.*
Al komen er ook tien schepen, de honden loopen toch met den staart tusschen de pooten.

122. *Sapĕrti tĕboe, ăernja di makan, hampasnja di boewang.*
Gelijk aan suikerriet; het sap wordt gedronken (lett. gegeten), de vezels worden weg geworpen.
Dit sprw. is gelijk aan nº. 84.

123. *Sapĕrti ombak mĕmbanting dirinja.*
Gelijk golven, die zich zelven slaan.

124. *Sarang oenam di masokki kĕtam mĕndjadi oemang oemang.*
Als in het nest der zeeslakken een krab gedaan wordt dan komt er opschudding.
Aanm. Wij zouden zeggen: als er een vreemde eend in de bijt komt enz.

125. *Patah kĕmoedi dĕngan ĕbamnja.*
Stuk is het roer met de roerboom; d. i. alle hoop is verloren.

126. *Pĕlandoeklah loepakĕn djĕrat, tĕtapi djĕrat tiada mĕloepakĕn pĕlandoek adanja.*

Het dwerghert is 't, dat den strik vergeet, maar de strik vergeet het dwerghert niet.

127. *Prahoe papan bĕrmoewat intan.*
Een planken schuit met diamanten geladen; d. i. een kostelijke schat in een aarden vat.

www.libtool.com.cn

128. *Pasang pĕlita di langgar tikoes.*
Steek de lamp aan, zij wordt door een rot omver geloopen.

129. *Kajoe di katakĕn batoe dan langit hĕndak di tjapei dĕngan tangan.*
Hout wordt steen genoemd en den hemel wil men met de hand vatten.
Aanm. Hiermede wil men de domheid en verwaandheid van iemand aantoonen.

130. *Kapal satoe nakhoda doewa.*
Een schip met twee gezagvoerders.
Aanm. Hiermede zinspeelt men op elke zaak, waarin twee personen om strijd hun gezag willen handhaven en haar daardoor te gronde rigten.

131. *Laksana pĕntjalang tĕrsarat, tiada katimoer, tiada kabarat.*
Gelijk een te zwaar geladen vaartuig (*pentjalang* genoemd), dat noch oost noch westwaarts kan; d. i. een met zorg beladene, die niet weet waarheen zich te wenden.

132. *Lajang-lajang poetoes talinja.*
Een vlieger, waarvan het touw gebroken is. De beteekenis hiervan is als die van nº. 125.

133. *Mĕngĕmbalikkĕn manikam itoe kadalam tjĕmboelnja.*
Het edelgesteente weder in zijn doosje doen; d. i. zaken of personen, die bij elkander behooren, weder tot elkander brengen.

134. *Mĕmboewang garam kadalam laoet.*
Zout in zee werpen; d. i. monnikenwerk doen.

135. *Makin banjak orang makin banjak niat.*
Hoe meer menschen, hoe meer bedoelingen; d. i. veel hoofden, veel zinnen.

136. *Mĕmĕgang bĕsi panas.*
Heet ijzer in de hand houden.

137. *Mahal di beli, soekar di tjahari.*
Duur om te koopen, moeijelijk om te vinden. Dit wordt gezegd van iets zeldzaams, waarvoor wij zeggen: Het zijn witte raven.

138. *Maloe kalaoe anak harimaoe mĕndjadi anak koetjing.*
't Is schande als een tijgerjong een kattenkind wordt.

139. *Minoem aĕr bĕrasa doeri.*
Water drinken, doornen smaken (of proeven, gevoelen). Dit zegt men om de hevigheid eener ziekte aan te duiden of ook in de beteekenis van: brood der smarte eten.

140. *Mĕnioep soeling bĕrboenji bangsi, maka bangsi di tioep tĕrpatah-patah.*
Blaast men op de fluit dan speelt de flageolet, en wordt de flageolet geblazen dan breekt ze aan stukken.

141. *Mata tidoer bantal mĕndjaga.*
Het oog slaapt en het kussen houdt de wacht.

142. *Matilah koeman kĕna pĕlĕntik, sa'kalian alam limpah darahnja.*
Een insektje wordt met de vingers dood geknipt, de geheele wereld wordt overstroomd met deszelfs bloed; d. i. veel geschreeuw voor niet-met-al.

143. *Harimaoe mati mĕninggalkĕn bĕlang; Gadjah mati mĕninggalkĕn toelang.*
Sterft de tijger, hij laat vlekken na; sterft de olifant, hij laat beenderen na; d. i. na iemands dood kan men zien wat hij was bij zijn leven.

144. *Hoetang ĕmas dapat di bajar, hoetang boedi di bawa mati adanja.*
Schuld in goud kan worden betaald; de schuld des verstands (d. i. wat men aan verstand te kort gekomen is) voert de dood mede (naar de eeuwigheid.)

145. *Hilang bini, boleh di tjahari; hilang boedi, badan tjĕlaka.*
Eene vrouw verloren, die kan gezocht worden; d. i. wijsheid verloren, ongelukkig het ligchaam!

146. *Ilmoe dan akal di halei balei itoelah tanda orangjang lalei.*
Als wetenschap en verstand verwaarloosd worden is dit een teeken van een beuzelachtig mensch.

147. *Langit bĕrkĕlikir, boemi bĕrtumbirang; Salah-salah pikir mĕndjadi hamba orang.*
De hemel met een kransstrop, de aarde met een scheepswant; Door gebrekkig nadenken wordt men eens anders knecht.
Aanm. De eerste regel van dit sprw. in verband gebragt met de laatste, geeft geen zin. De reden daarvan is, dat het berijmd is op de wijze der *pantons*. Zie daarover de

Handleiding bij de beoefening der Mal. taal- en letterkunde, door Dr. J. J. de Hollander, 3e dr. pag. 296.

148. *Kamana toempahkĕn koewah kalaoe tidakkĕn nasi.*
Waarop zal de saus uitgegoten worden als er geen rijst is; d. i. wat baat het dat iemand schatten vergadert, als hij moet sterven zonder erven; of wat baat iemand zijne geleerdheid, als hij ze aan niemand kan kwijt raken?

149. *Goeroe kĕntjang bĕrdiri, anak moerid kĕntjang bĕrlari.*
De meester kan 't met staan, de scholieren met 't weg loopen uithouden; d. i. zoo ijverig de opziener bij eenig werk is om daartoe aan te drijven, zoo ijverig zijn ook de arbeidslieden om er zich van af te maken.

150. *Poenggoer toembang bĕlatoek mĕnoempang mati.*
De vermolmde tronk valt om, de specht woont in het sterfhuis. Dit wordt gezegd van iemand, die bij een ouden rijkaard is gaan inwonen om bij zijn overlijden zijne nalatenschap magtig te worden, en die ook werkelijk daardoor heeft verkregen.

151. *Bagimana hari ta'hoedjan, katak bĕtoeng di dalam tĕlaga bĕrtareak sa'laloe.*
Hoe zou er van daag geen regen zijn, daar de *bĕtoeng-kikker* (een soort van gele kikker met zwarte spikkels) voortdurend kwakt; d. i. hoe zou de vogel heden niet door de kat gepakt zijn, daar hij al zoo vroeg van morgen heeft gezongen.

152. *Bagimana pohon tidakkĕn toembang di panah halilintar, sĕbab baloeng koelit ada di batangnja.*
Hoe zou de boom niet omvallen als hij door den bliksem wordt getroffen, want er is een gat in zijn stam; d. i. 't was te verwachten dat hij door dit onheil vallen zou, want reeds lang stond hij wrak.
Aanm. Door *baloeng koelit* verstaan de Maleijers een groot gat overlangs in den stam eens booms, over welks randen de bast naar binnen is gegroeid, zoo als men dit aan holle boomen meestal waarneemt.

153. *Pada tatkala rĕboeng tiada di patahkĕn, maka koetika soedah mĕndjadi awoer-awoer apakah goenanja?*
Toen het een bamboe-uitspruitsel was werd het niet afgebroken, en nu het volwassen bamboe is geworden, waartoe is het nut?
Aanm. Wij zouden zeggen: men moet den boom buigen

als hij jong is. Men moet hierbij bedenken, dat de jonge bamboe-loten, fijn gesneden en gestoofd, eene welsmakende groente opleveren en eene zoogenaamde rijsttafel niet ontsieren. Ook maakt men daarvan een aangenaam tafelzuur. Een weinig te oud geworden kan men ze gerust laten staan want dan zijn de zachte, suikerhoudende vezels reeds in houtvezels overgegaan.

www.libtool.com.cn

154. *Gadjah mĕmamah aris, baik di ikat kĕra jang kĕtjil mĕmakan boewah kajoe.*

De olifant kaauwt de jonge loten (der boomen) ('t is daarom) goed dat hij gebonden worde, (opdat) de kleine apen de boschvruchten kunnen eten; d. w. z. De grooten moeten in hunne hebzucht gefnuikt worden, opdat de kleine man ook wat kan te eten krijgen. De constructie van dit sprw. is zeer onvolmaakt, doch ik geef het weder zoo als ik het in een handschrift gevonden heb.

155. *Moeloet bawa madoe, pantat bawa sĕngat.*

De mond brengt honig, het achterste brengt een angel.

Aanm. Dit sprw. is ontleend aan de bijen en wordt gebruikt om lieden aan te duiden, die zich in onze tegenwoordigheid lief voordoen, doch naderhand blijkt, dat zij ons ongeluk hebben gezocht.

156. *Sapĕrti mĕmandjat tĕrkĕna saroeda.*

Gelijk (iemand die) klimt en aan de doornen blijft haken.

Aanm. Eigenlijk is *saroeda* een doornenkrans, die om het midden van den stam der kokospalmen gemaakt wordt van de scherpe, vaneen gespleten houtvezels van den niboengboom. Deze vezels worden met de punten naar boven als een krans om den stam gebonden, ter halver hoogte van den boom. Wanneer des nachts iemand daarin klimt om vruchten te stelen vereischt het te veel tijd om den boom daarvan eerst te ontdoen. De dief klimt voort, doch wee hem! zoo hij bij het afdalen het ongeluk heeft aan die stekels te blijven hangen, want dan komt hij niet zoo spoedig los en kan zich zwaar bezeeren.

De beteekenis van deze uitdrukking is: Iets ondernemen en er niet zonder kleerscheuren afkomen.

157. *Sapĕrti porok di nalikĕn.*

Als een kokosdop in twee keeren raak.

Aanm. Dit gezegde is ontleend aan een spel, bij de Maleijers op *Pĕnjĕngat* in zwang. Men gebruikt daarbij twee

geheele doppen van kokosnoten, die door een daarin gemaakt gaatje van hunnen inhoud worden ontlast en uitgehoold. Één daarvan ligt stil, de andere wordt door eene wrijvende beweging tusschen de beide voetzolen des op den grond zittenden spelers, zoodanig geworpen of voortgestuwd, dat de stil liggende daarmede wordt geraakt. Geschiedt zulks in éénen keer, dan noemen de Maleijers dit *ratoes*, in twee keeren *nali*, in drie keeren *makan lawan* en zoo hij in 't geheel niet geraakt kan worden *loentjas*.

www.indoo.com.cn

Deze spreekwijze wordt gebruikt van iets, dat men door eene herhaalde poging magtig wordt.

158. *Sapĕrti tempoeng mĕnoedjoe djih.*

Gelijk een werpsteen op het mikstokje afgaat. Dit is mede ontleend aan een spel der Maleijers, waarbij zij met een ronden, gladden steen naar een in den grond gestoken stokje werpen om dat te doen omvallen. Men gebruikt dit woord om aan te duiden, dat iemand vast en snel op zijn doel afgaat.

159. *Sapĕrti pinggan dĕngan mangkok, salah sa'dikit hĕndak bĕrantok.*

Gelijk het schoteltje met het kopje, een weinig verkeerd (gehouden) willen (ze) tegen elkander stooten.

Dit sprw. wordt gebruikt sprekende van twee personen, die op elkander naijverig zijn, en daardoor telkens twist krijgen.

160. *Sapĕrti pinang poelang katampoek.*

Gelijk een areca-noot terugkeert tot de vruchtstoel.

161. *Sapĕrti sirih poelang kagagang.*

Gelijk betelblad terugkeert tot het bladsteeltje.

Beide deze spreekwijzen worden gebruikt als men spreekt over geringe lieden, die groot zijn geworden, doch weder tot hun vorigen staat terug vallen.

162. *Sapĕrti koetjing berakkĕn ramboet.*

Gelijk eene kat, die haar afgaat.

Aanm. Dit wordt gezegd van iemand, die alles ten halve doet en niets geheel afwerkt. De spreekwijze is ontleend aan eene kat, die een zeker dier met huid en haar opgegeten heeft en daarvan de lastige gevolgen moet ondervinden.

163. *Bagei tandoek bĕrsindei gading.*

Gelijk een horen met ivoren geledingen.

Dit zegt men van twee personen of twee volken, zoo als b. v. de Nederlanders en de Maleijers, die met elkander

verbonden zijn, doch waarvan de eene edeler is dan de andere.

164. *Sapĕrti pasir di tĕpi pantei, maka tatkala timpas ačr bolehlah kita pĕrbahageikĕn.*

Gelijk het zand aan den oever; als het water terug geloopen is kan het door ons gedeeld worden.

Aanm. Dit sprw. wordt gebruikt als men den toorn van een hooggeplaatst persoon of een vorst heeft ondervonden, en men bedoelt daarmede dat, na het bedaren van dien toorn, de geschikte tijd daar is om weêr in de gunst te komen, even als het zand, nadat het water is afgeloopen, alleen geschikt is om daarin figuren te teekenen, want zoo lang het door den golfslag wordt beroerd is zulks onmogelijk.

165. *Sapĕrti doerian dĕngan mantimoen.*

Als de doerian-vrucht met den komkommer; d. i. twee zaken of personen behooren bij elkander als die beide vruchten.

166. *Sapĕrti tĕlor doewa sa'bandoeng, pĕtjah satoe, pĕtjah kadoewa.*

Als twee aan elkander vast zittende eijeren, breekt een dan breken beide.

Aanm. Deze spreekwijze is ontleend aan eene eigenaardigheid van de hagedis-eijeren, want andere, uitgenomen die van insekten, kleven nooit aan elkander, wèl vruchten, bladen bloemen en ook zelfs levend ter wereld komende wezens. De beteekenis is: Als iemand zijnen broeder vijandig is en hem in 't ongeluk stort, dan zal ook hij zeker ongelukkig worden.

167. *Sapĕrti gadjah dĕngan sangkalanja.*

Gelijk een olifant met zijn voetbeugel; d. i. een groot en magtig man met „een blok aan 't been."

168. *Sapĕrti lot dĕngan mĕrkah.*

Gelijk een dieplood met de merkteekenen.

Aanm. Om dit gezegde te begrijpen moet men zich een dieplood voorstellen, aan welks lijn de vademen met daaraan bevestigde witte lapjes zijn gemerkt. Men zegt zulks van een kundig mensch, die door zijne kundigheden de dommen voornit gaat en hen achter zich medevoert, even als het lood door zijne zwaarte 't eerst zinkt en de lijn met die merken naar de diepte trekt.

169. *Oempama ačr di gĕnggam ta'tiris.*

Gelijk water (zóó) in de vuist gehouden (dat het) niet doorsijpelt; d. i. zóó gierig en vasthoudend, dat men op een halve cent dood blijft.

170. *Sapĕrti poetjoek dĕngan pĕlĕpah.*
Gelijk een uitspruitsel bij een volwassen palmtak.
Aanm. Dit wordt gezegd van een nuttig doch arm man, vergeleken bij een onnutten rijkaard. De jonge uitspruitsels der palmen zijn eetbaar, doch hebben nog geen bladeren. De volwassen takken echter kunnen niet gegeten worden en spreiden zich wijd en breed uit.

171. *Kalaoe karbaoe sa'kandang dapat di kawalkĕn, manoesia sa'orang tiada dapat di mâloemkĕn.*
Op een hok vol buffels kan men passen, maar één enkel mensch kan niet tot rede gebragt worden.

172. *Sapĕrti mĕnĕpoeng tiada bĕrbĕras.*
Gelijk meel stampen zonder rijst te hebben; d. i. iets ondernemen zonder daarvoor de noodige kennis of het vereischte geld te bezitten.

173. *Tĕlĕntang bĕrisi aĕr, tiharap bĕrisi tanah.*
Achterover liggende vol water zijn, voorover liggende vol aarde.
Dit is ontleend aan een op den grond liggenden kokosdop en beteekent: Bemoei u niet met eens anders zaken, want keer hem van den eenen naar den anderen kant, altijd zal er iets aan hem wezen, dat niet goed is.

174. *Sapĕrti gĕroek dĕngan sisir.*
Gelijk de houten lijst van een weverskam met de kam; d. i. zoo onafscheidelijk zijn zij verbonden.

175. *Di kĕntjangkĕn sandoeng, karap dan tjanang di mainkĕn.*
Wordt het pedaal aangedrukt dan komen het weefgetouw en houten balansje in speling.
Aanm. Dit sprw. is moeijelijk goed te vertalen. *Sandoeng* is de trapper of het pedaal van een weefmachine, zoo als de Maleijers die gebruiken. Dit werktuig verschilt zooveel met dat der Europeanen, dat ik elk deel daarvan niet goed benoemen kan. *Sandoeng* is hoogst waarschijnlijk uit het Javaansch overgenomen, want de Maleijers zeggen daarvoor meestal *tangga*, nml. in de beteekenis van pedaal. *Karap* is mede een onderdeel van eene weefmachine en bestaat uit twee stel elk van vier ronde stokken, *gĕligin* genoemd, waarvan elke vier met eene menigte dunne touwtjes zijn bespannen. Beide stellen hangen aan de uiteinden van een houtje, dat als eene balans werkt en ze doet op en neder gaan. Dit houtje wordt *tjanang* genoemd. Wordt het pedaal

nu met den voet aangedrukt dan komen die beide zaken in werking.

Dit sprw. wordt gebruikt als men spreekt van personen, die niets uitvoeren, maar door geld of bedreiging of aansporing worden overgehaald om iets te verrigten.

www.libtool.com.cn

176. *Di toeroenkĕn bĕlĕbas, pakan di goeloengkĕn dĕngan pĕsanja.*

Het spouwhout (of de weversliniaal) wordt naar beneden gedrukt, de inslag wordt opgerold met de houten rol.

Aanm. Ook dit sprw. is duister, door dat de namen der details van eene weefmachine zoo moeijelijk zijn te vertalen als men bij niemand kan informeren hoe die details in onze taal worden genoemd. Mij schiet dus niet anders over als ze te omschrijven.

Bĕlĕbas is een lang, plat hout in den vorm van eene liniaal, dat door de weefsters tusschen de draden wordt gestoken om die van elkander te houden.

Pĕsa is de houten rol, waarop het afgeweefde doek gewikkeld wordt.

Dat die liniaal wordt neêr gelaten en de inslag met die rol te zamen wordt opgerold is, omdat het weven is afgeloopen. Deze spreekwijze wordt dan ook gebruikt om aan te duiden, dat een werk beëindigd is en alle zaken aan een kant zijn gedaan.

177. *Sapĕrti soetra di dalam likasan.*

Gelijk zijde op den haspel; d. i. gelijk het zijden-garen op een haspel geheel geschikt is om voor het weven gebruikt te worden, daar het behoorlijk is gesponnen en glad gemaakt; zoo is ook iemand, die in zijne jeugd goed is onderwezen, geschikt om als een bruikbaar lid van de maatschappij op te treden.

178. *Sapĕrti kapoer di hoedjoeng tĕloendjoek.*

Als kalk op den top van den wijsvinger; d. i. het een of ander geliefd werk is zoo gemakkelijk als het houden van een weinig sirih-kalk op den top van den wijsvinger, om daarmede het sirih-blad te besmeren.

179. *Pĕtjah kapi, poetoes soewadji.*

Gebroken is het hijschblok, stuk is de broek; d. i. het een of ander voornemen wordt verijdeld, b. v. men wil gaan wandelen doch komt een vriend tegen, met wien men weêr naar huis keert; of een schip gaat onder zeil, maar krijgt storm, waarom het weêr binnen loopt.

Deze spreekwijze is ontleend aan de manier, waarop een anker wordt opgeheschen en aan den voorsteven bevestigd. Aan dat anker is een broek, dat is een touw, waaraan twee oogen gesplitst zijn. In die oogen wordt de haak van het blok geslagen. Indien nu een vaartuig onder zeil is en dat blok of die broek breekt, dan loopt het anker af en het schip kan niet voortgaan.

www.lfotool.com.cn

180. *Sapĕrti saloedang mĕnoelak majang.*

Gelijk een bloemhulsel den kokosbloemtros weg stoot.

Dit zegt men b. v. van lieden, die een kind hebben aangenomen, door hetzelve met ondank worden beloond en het daarom weêr van zich afstooten.

Dit sprw. is ontleend aan den bloemtros der kokospalmen, die door een groot, langwerpig, schuitvormig hulsel wordt beschermd. Deze tros wordt door het rijpen der vruchten hoe langer hoe zwaarder, buigt zich meer en meer van dat hulsel af naar beneden en valt eindelijk ter aarde.

181. *Sa'koetoek bĕras basah, di tampi ta'bĕrlajang, di indang ta'bĕrantah, hoedjoengnja tiada di soedoe oleh itik.*

Een maatje natte rijst, gewand, laat geen kaf vliegen, heen en weêr geschud op eene wan heeft het geen ongepelde korrels, het gruis er van wordt door de eenden niet gelepeld (met hun snavel opgeschept.)

Dit sprw. is ontleend aan de wijze, waarop men de gepelde rijst schoon maakt eer men ze kookt. Zij wordt daartoe eerst gewand op eene wan, die een ronde, platte vorm heeft, vervolgens heen en weêr geschud opdat zij zich uitspreide en de ongepelde korrels zigtbaar worden. Die korrels werpt men er uit als ook het fijne gruis, dat tot voeder voor eenden en kippen wordt gebruikt. Is die rijst nat, dan kan men ze niet uitzuiveren, en is ze dit door zeewater geworden, wat hier de veronderstelling is, dan lusten zelfs de eenden het niet.

Bij zulk een onbruikbaar maatje rijst vergelijkt men iemand, die tot niets deugt. De maten, waarmede rijst gemeten wordt zijn: een *kojan* = 40 *pikoel*, een *pikoel* = 100 *kati* of 20 *gantang* of 2 *parak*, een *parak* = 10 *gantang*, een *gantang* = 4 *tjoepak*, een *tjoepak* = 2 *kal*; een *kal* = 2 *koetoek*, een *koetoek* = 2 *ling*, een *ling* = 2 *gĕngam*.

182. *Hidoeng ta'mantjoeng, pipi tĕrsoeroeng-soeroeng.*

De neus is niet gebogen (en toch) zijn de wangen bol (neêrhangende van dikte); d. i. Men heeft de kenmerken niet van hooge afkomst [1] en toch neemt men het air daarvan aan.

www.libtool.com.cn

183. *Bĕlom doedoek bĕrlandjoer dahoeloe.*

Nog niet gezeten zijn de beenen al uitstrekken; d. i. Verteringen maken van gelden, die men nog ontvangen moet, of op rekening van eene betrekking, die men hoopt te krijgen.

[1] De Maleijers beschouwen de Arabieren als het voornaamste volk der aarde. Daar deze met haviksneuzen zijn bedeeld, geldt zulk een neus voor een teeken van voornaamheid of van Arabische afkomst, wat hetzelfde is.

DRUKFOUTEN.

bl.	39	regel	2	lees:	جكلو سؤرغ
"	47	"	6	"	دان ڤيجت
"	49	"	16	"	ان د باتڤن

www.libtool.com.cn

IETS OVER DE

MALEISCHE SCHOOL- EN VOLKSLEESBOEKEN,

BEKROOND EN UITGEGEVEN DOOR HET NEDERLANDSCH INDISCHE GOUVERNEMENT.

Toen het gouvernement eenige jaren geleden het besluit nam om school- en volksleesboeken in de verschillende talen van den Indischen Archipel uit te geven, ten einde daardoor beschaving en verlichting onder de inlanders te verspreiden, was het in de eerste plaats er op bedacht, door het uitloven van goede beloningen (*f* 100 en meer per vel druks gewoon 8° en zilveren en gouden medailles van verschillende waarde) bekwame personen uit te lokken tot het vervaardigen en aanbieden van dergelijke werkjes.

Deze handelwijze werd in de particuliere bladen zeer toegejuicht en met regt; want door haar werd het duidelijk, dat het 't gouvernement ernst was met de intellectuele ontwikkeling der volken, aan zijn bestuur toevertrouwd. Men vleide zich toen met de hoop, dat er binnen kort een aantal goede boeken in handen van den inlander zou komen en dat, als gevolg daarvan, onwetenheid en fanatisme meer en meer bij hem zouden verdwijnen, zoodat men met hem over iets anders zou kunnen praten dan over *naik hadji* en *nasi* met *tjabei* en *belatjan*. Het gouvernement zag beter ontwikkelde inlandsche ambtenaren en verstandiger landbouwers in het verschiet, de handelaar en de industrieel dachten aan bekwamer mandoers en kundiger inlandsche schrijvers, de Evangelische zending vleide zich met de hoop dat weldra een grooter aantal inlanders in staat zou zijn de hun aangeboden Heilige Schriften te kunnen lezen en onderzoeken.

Dit resultaat zou dan ook werkelijk met zulk een middel kunnen

verkregen worden, indien er niet met de belangen van gouvernement en inlander op eene schromelijke wijze ware gespeeld en de poort wijd opengezet voor de meest nietige en onbruikbare opstellen.

Om deze beschuldiging te bewijzen zal ik mij bepalen tot eene korte beschouwing van eenige Maleische werkjes, door het gouvernement uitgegeven, terwijl ik die over de Javaansche en Soendaneesche aan meer bevoegde beoordeelaars overlaat.

www.liptool.com.cn

In 't algemeen moet ik vooraf zeggen, dat de Maleische boekjes, die in mijn bezit zijn, geen verschoonende beoordeeling toelaten, omdat kennelijk de meeste zijn opgesteld met het doel om met een weinigje kennis van de taal en de minst mogelijke moeite het gouvernement veel geld afhandig te maken, d. i. de goede bedoeling van het gouvernement ten bate van eigen beurs te exploiteren. De Maleijer heeft hiervoor een aardig spreekwoord, namelijk: *ada goela adalah sĕmoet*, d. i.: is er suiker dan zijn er mieren. Ik zou dan ook de moeite niet genomen hebben die boekjes te critiseren, indien het belang van eenige millioenen inlanders niet vorderde, dat eens duidelijk wierd aangetoond, welke knollen hun voor citroenen worden in handen gestopt.

Vraagt men hoe het gouvernement er toe kon komen om zulke boeken op 's lands kosten uit te geven, te beloonen, te bekroonen, dan is het antwoord daarop, naar ik meen, niet moeijelijk; want het blijkt duidelijk dat de meeste ter vooraf gaande beoordeeling moeten zijn in handen gesteld van personen, die òf in de Maleische taal even bekwaam waren als de vervaardigers, òf uit ongeoorloofde gunst en protectie de handen opzettelijk voor de oogen hebben gehouden. Anders is het niet te verklaren, waarom zij niet beter voor het belang van gouvernement en inlander hebben gewaakt.

De groote schuld van het in de wereld zenden dier misgeboorten in 't Maleisch, komt dus voor rekening van hen, die door het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen zijn gekozen om over die boekjes hun advies uit te brengen en die niet hebben geaarzeld voor de uitgave en bekrooning te adviseren. Hoe zij daarmede het gouvernement zoowel als het genootschap hebben gecompromitteerd en den inlander weinig gebaat, kan uit mijne beschouwing dier boekjes blijken, waartoe ik thans overga.

I. Het eerste werkje, dat mij in de handen komt, is getiteld: *Ilmoe boemi, ja iloe pengatahoe-an segala hal*

doenia. Tertra di negri Batavia, pada kantor tjitak gouvernement pada tahon 1859.

De schrijver daarvan heeft, blijkens den inhoud, iets in het zuiver Maleisch willen leveren. Laat ons zien hoe hij daarin is geslaagd. Die titel vertaald, luidt aldus: *Aardrijkskunde, och hemel! die kennis van al de aangelegenheden der wereld. Gedrukt (?) in de stad Batavia aan het drukkantoor van het gouvernement in het jaar* 1859. Hierop zijn nog al eenige aanmerkingen te maken. De S. gebruikt *ja itoe* voor *ija itoe*, doch dat mag volstrekt niet; want de Maleijers hebben maar één *ja* en dat is een uitroep van verwondering of verbazing, zooals ons: och hemel! of iets dergelijks. Voor *drukken* schijnt de S. niet te hebben geweten welk woord hij moest gebruiken en daarom neemt hij er twee verschillende woorden voor in éénen zin, op hoop van bij één den bal raak te slaan: *tra* (beter *tara*) en *tjitak*. Het eerste wordt door de Maleijers in die beteekenis niet verstaan. In plaats van *Batawi*, zoo als de Maleijers en Javanen gewoon zijn te schrijven, bezigt hij *Batavia* en vermeldt het jaar der uitgave 1859 zonder meer, doch in een werk voor Maleijers, die altijd met twee tijdrekeningen te doen hebben, dient er bij gezegd te worden volgens welke van die beide een jaar is. Zij zelf verzuimen dit bijna nooit in hunne geschriften.

Sla ik het titelblad om en beschouw den inhoud, dan zie ik dat het boekje 83 pag. gew. 8° bevat, dat bijna de geheele inhoud daarvan is eene dorre opnoeming van namen en cijfers, waarvan vele bovendien fout zijn. Iets boeijends of wetenswaardigs zoekt men daarin te vergeefs. Die namen en cijfers vullen bijna elke bladzijde en dat soms nog wel liefst in enkele kolommen, waar plaats was voor drie, de ledige ruimte met stippellijnen aangevuld. Voor de aardigheid zou ik wel eens eenige voorbeelden willen aanhalen, te meer, omdat het gouvernement daarvoor *f* 100 per vel druks heeft betaald, doch ik zou te veel ruimte behoeven en verwijs dus belanghebbenden liever naar de pag. 24, 31, 32, (waar men onder anderen al de kleine Duitsche staten opgenoemd vindt tot *Schwartsburg Sonderhausen* in cluis.) Verder pag. 33, 34, 42, 52, 65, 70, 71 en 75. De overige pag. zijn daarop eene variatie, daar zij met een aantal namen en cijfers, in doorloopende regels met groote spaties wit papier er tusschen, prijken, zóó zelfs, dat de meeste bladzijden maar voor de helft, een derde, ja soms een vierde zijn volgedrukt.

Zoo doende kan men zeer gemakkelijk eenige honderden gul-

dens verdienen en medailles meester worden, maar hoe wordt de inlander daarmede gebaat? Wat zal hij door zulk een boek spoedig ontwikkelen; wat zal hij dat met belangstelling lezen en bestuderen; wat zal hij daardoor veel lust krijgen in eene wetenschap, die hem zóó smakelijk wordt gemaakt! Zoo hier geen ongeoorloofde gunst den S. ware bewezen, dan had het werkje in druk niet de helft dier uitgebreidheid verkregen; want andere boekjes zijn vrij wat compresser gedrukt, ja, het ware niet gedrukt; want er bestond op 's Lands drukkerij reeds een beter.

www.libtool.com.cn

Ik ga voort en wil den inhoud nader beschouwen, doch kan daartoe niet komen zonder te stuiten op de inhouds-opgave. De S. noemt die *daftar*, een arabisch woord, dat door de meeste Maleijers niet verstaan wordt en waarvoor zij gebruiken: *isi kitab*, inhoud van een boek. Vervolgens schrijft hij *pada lembar*, dat moet beteekenen: op de bladzijde, doch hiervoor zegt de Maleijer *moeka soerat*. Bovendien is *lĕmbar* javaansch en heeft dezelfde beteekenis als *lei* of *hĕlei* in 't maleisch, zoodat als de Javanen zeggen: *karthas salĕmbar*, de Maleijers daarvoor gebruiken *karthas sa'lei*. Wel komt *lĕmbar* ook in 't maleisch voor, doch in eene geheel andere beteekenis.

Verder vind ik in de meeste afschriften der hoofdstukken het woord *akan* gebruikt voor *over*, b. v. *akan ilmoe boemi*, over de aardrijkskunde, enz., doch dit is onjuist overgezet. De Maleijers gebruiken in hunne werken, die in hoofdstukken afgedeeld zijn, daarvoor òf *pada mĕnjatakĕn*, zie de Kroon aller Koningen, Batavia 1827 pag. 8, òf *dari hal*, zie de Hikajat Abdoellah, gedrukt te Singapoere, en andere. Zoo iets moet men toch weten vóór men zijne handen aan de vervaardiging van een Maleisch boek slaat.

Onder die opschriften vindt men enkele curiositeiten. Ik zal er één van aanhalen. Dat op pag. 12 luidt: *akan sapandjang boemi dan salebar boemi*, d. i. aangaande de geheele lengte der aarde en de geheele breedte der aarde, terwijl S. daarmede bedoelt: over de aardrijkskundige lengte en breedte. Laat de Maleijer dat nu maar raden!

De aardrijkskundige namen, hoe moeijelijk ook voor den Maleijer om uit te spreken en ondanks hij zelf de bij hem bekende in spelling en uitspraak heeft gewijzigd, zijn door S. geheel onveranderd gelaten, zoodat, om den Maleijer aardrijkskunde uit zijn boekje te leeren, men hem eerst wel mag onderrigten hoe de Nederlanders, en wel zij als de alleen gezaghebbenden,

die landen, steden, rivieren enz. gelieven te noemen. Ja, zelfs de namen van plaatsen in den Indischen Archipel heeft de S. soms gegeven, zooals ze door de Europeanen misvormd zijn. Zoo vindt men op een kaartje van den Indischen Archipel, dat in zijn boekje voorkomt:

www.inktoot.com.cn

Malakka	in	plaats	van	*Malaka*,
Sumatra	"	"	"	*Sĕmantra*,
				of *poelaoe Pertjah*,
Bengkoelen	"	"	"	*Bangka hoeloe*,
Linga	"	"	"	*Lingga*,
Banka	"	"	"	*Bangka*,
Biliton	"	"	"	*Bĕlitoeng*,
Sunda	"	"	"	*Soenda*,
Madura	"	"	"	*Madoera*,
Makkassar	"	"	"	*Mangkasar*,
enz. enz.				

Voor archipel of eilandengroep schrijft hij *himponan poeloe*. Hier ontbreekt slechts eene *h* achter het laatste woord en dan beteekent het *verzameling van tientallen*. Eiland is in het maleisch *poelaoe* en voor groep van eilanden heeft men in die taal *toekong*, zoodat archipel zooals de Indische, die uit vele groepen bestaat, had moeten vertaald worden: *toekong-toekong poeloe*. Dit kon hij weten; want dagelijks hoort men den Maleijer dit woord bezigen.

De inhoudsopgave, waarvan ik al een paar malen afgestapt ben, zal ik voor goed daarlaten om den inhoud nog wat nader te bekijken. Een Maleijer, als hij zich ooit de moeite zal willen geven om dit boek te lezen, zal dadelijk vragen: maar waar is dan toch het *begin?* De kundige vertaler geeft zijn Nederlandsch lessenboekje woord voor woord terug in het Maleisch en vangt aldus aan: *Ilmoe boemi itoe pengatahoeän* enz. d. i. Aardrijkskunde is de kennis van enz. Maar zoo begint een Maleijer nooit een boek of hoofdstuk. Hij heeft een geheel andere stijl dan wij. Dit is door den S. en ook door die der andere werkjes òf vergeten, òf niet geweten, zoodat ze er toe gekomen zijn om in waarheid onzin te schrijven. Zoo vindt men hier onder anderen op pag. 1 eene beschrijving van het nut der Aardrijkskunde, waarin wordt beweerd: "dat wij door haar met de gewoonten "van elk volk bekend worden, opdat wij van hetzelve kunnen "afnemen al wat wij denken, dat ons nuttig kan zijn." Dit is de vertaling van dezen zin: *akan mengenal segala adat tiap-*

tiap bangsa, sopaja kita boleh mengambil dari padanja barang apa jang kita fikir boleh bergoena akan kita. Ik zwijg over het verkeerd gebruik van *mĕngĕnal*, en vraag: wat moet een inlander, als hij dit leest, denken, zoo hij daarbij het oog vestigt op onze overheersching en hare gevolgen?!!!

www.inbook.com.cn

Zoo spreekt de S. op dezelfde pag. van *hawa jang di loewar boemi*, d. i. lucht buiten de aarde, en wil daarmede zeggen: de dampkring, die de aarde omringt; van *ajer jang ada pada boemi*, d. i. het water, dat aan de aarde is, en bedoelt daarmede het water op de aarde; op pag. 2 van *gambarnja sekalian boemi ataw sabagiannja*, d. i. kaarten van alle aardbodems of geheel de deelen daarvan, i. pl. v. kaarten van de geheele aarde of van hare deelen, en zegt daarbij: *maka petta* (beter *pĕta*) *daratan itoe akan menerangken hal kaadaän tanah boemi itoe*, d. i. dat de vastlandkaarten dienen om den toestand van den grond der aarde te verduidelijken, dus om aan te geven of die grond hier of daar vet of schraal, zandig of molmig is, terwijl hij meende te zeggen dat landkaarten dienen om de verdeeling en gesteldheid van de verschillende landen aan te toonen. Op pag. 3 schrijft hij *beridar-idar mengoeliling mata hari* i. pl. v. *bĕridar-idar bĕrkoeliling mata-hari; bintang berdjalan*, de wandelende ster, (alsof eene ster van pootjes ware voorzien) i. pl. v. *bintang bĕridar-idar* dwaalster. Op pag. 4 brengt hij den inlander in den waan, dat de maan na 27 dagen ophoudt met draaijen en dat men ook *stevige* sterren heeft in de beteekenis van stevig binden, *bintang tegoh* voor *bintang jang tĕtap;* dat er sterren zijn, die geen kringvormigen omloop, dus een drie- of veelhoekigen, hebben; dat er aan eene komeet een stuk is gelascht (*samboeṇgan*) b. v. door aanplakking of aantimmering, dat zon en maan verloren gaan (*hilang*, in pl. v. *tiada nampak*) voor ons gezigt (*penglihaṭan* in pl. v. *pĕmandangan*) en onder en bij dit alles zondigt hij zeer tegen de grammaticale regelen, zoodat hij soms den activen en passiven vorm tegelijk bij één woord gebruikt, b. v. *di mengoelilingi* in pl. v. *di koelilingi* pag. 4! Dergelijke fouten wil ik echter daarlaten, en slechts nog eenige fraaije zinnen aanhalen, om daarna voor goed van dit aardrijkskundige werk afscheid te nemen.

Op pag. 6, van eenige bergen sprekende, zegt de S. *maka itoelah lebeh koerang salaksa kaki atas moeka laoet*; d. i. en die zijn ± tienduizend voet op (i. pl. v. boven) de oppervlakte der zee; en een weinig verder: *maka baharoelah dapat sapand-*

jangnja sipat blahan boelat boemi, d. i. en pas verkrijgt de geheele lengte der lijn (?) van het splijtsel der wereldbol. Wie kan daar iets uit maken?

Op dezelfde pag. vind ik *maka idaran sahari itoe mengoeliling poesat boemi sendiri*, d. i. en de omloop of ronddwaling van een geheelen dag omringt den navel der aarde zelf.

www.libool.com.cn

Uit deze en andere plaatsen blijkt duidelijk dat de S. het onderscheid niet kent tusschen *idar*, *poesing* en *koeliling*, tusschen *atas*, *di atas* en *dari atas*, *di* en *pada*, *dalam* en *didalam*, *pada* en *kapada*, dat hij zelfs de beteekenis van het voorvoegsel *sa'* zoo min als van de woorden *poesat* en *sipat* weet. En toch is zijn boek aangenomen, beloond en uitgegeven door het gouvernement. Er valt niet meer aan te twijfelen of zij, die voor de uitgave hebben geadviseerd, hebben het gouvernement en den Maleijer geen groote dienst bewezen. Doch ik zal dit werkje met zijne *pool oetara*, *cirkel*, *graad*, *minuut*, *seconde*, *mijl*, *paal*, *linie* en ik weet niet wat al, voor 't oog van den Maleijer zeer geleerde woorden, maar stil weder in mijne kast zetten, want op de eerste achttien half volgedrukte pag. is de oogst reeds groot en de rest tot pag. 83 bevat niets dan namen en cijfers.

II. Het tweede boekje, dat mij bij 't onverschillig grijpen uit mijne kast in handen komt, is getiteld: *Bagej-bagej hikajet dhoeloe kala*, *terkarang oleh* G. R. P. F. Gonggrijp.

Dit kon iets goeds zijn en dient zulks ook wel te wezen. Waarom? Het antwoord daarop laat ik aan den heer Gonggrijp over. Ik verwacht dan ook geen boekje in het locaal, maar wel in het zuiver Maleisch. De S. heeft getracht dit te leveren. Laat ons zien hoe 't hem is gelukt.

Op den titel hebben wij niets anders aan te merken dan dat *hikajet* fout is en *hikajat* moet zijn. De arabische aanhef *Bismi' illahi rrahmani' rrahimi wabihi nastaino* voor een Maleisch schoolboekje, gedrukt met rom. karakter en inhoudende de geschiedenissen, vermeld in het O. T., is eene imitatie van den stijl der Maleijers, die wel een weinig heeft van *kumbug*. Dit willen wij echter door de vingers zien met een legio spelfouten er bij, als de inhoud maar degelijk en verstaanbaar is. Opdat het echter den schijn niet zou hebben, dat ik den S. wegens zijne spelling onverdiend wil zwart maken, zoo zal ik kortelijk eenige foutief geschreven woorden met de verbetering opgeven.

www.libtool.com.cn

fuejdat moet zijn *faedah*,
zeman " " *zaman*,
rindah " " *rĕndah*,
sajor " " *sajoer*,
tomboh " " *toemboeh*,
ganap " " *gĕnap*,
kidjoe " " *kidjaoe*,
komedian " " *kĕmoedian*, (afgel. van *kĕmoedi*).
songgoh " " *soenggoeh*,
semporna " " *sampoerna*,
kan (het achtervoegsel v. e. woord voor den Caus. vorm). " " *kĕn*,
itoe poen " " *itoepon*,
terlalo " " *tĕrlaloe*,
Hewa (*Eva*) " " *Hawa*,
Noach " " *Noeh*,

enz. enz. enz.

Laat ons nu zien wat de S. den Maleijers mededeelt van de geschiedenis des O. T.

Hij begint natuurlijk bij de schepping en zegt: "dat God beval (*soeroeh*) dat het licht zou worden." Dit is zeer oneerbiedig van God gesproken. Van God sprekende gebruikt de Maleijer dit woord nooit in deze beteekenis. Vervolgens vertelt hij, hoe op Gods bevel de hemel openging op de wijze der bloemen en zonneschermen (*berkambanglah!*), de plaatsen der helderheid of opgehelderde plaatsen (*penerangan*, dat zijn de sterren), zigtbaar werden, opdat de dagen konden worden uitgerekend (*di hitong*) in plaats van geteld. Het voorkomen van die sterren was van zooveel verschillende soorten, dat de meeste van hun voorkomen niet te tellen waren (*di tepermanai!*). God vulde toen de geheele wereld met boomen en cultures (*tanam-tanaman*) en beesten (zoo als men een vat vult *mengisiken*). Daarop nam God een klomp was-aarde (*tanah-lilin*! De S. bedoelt zeker *tanah liat* klei), en gaf daaraan een vorm naar een mensch en riep hem aan of vermeldde hem (*seboet akan dia*) Adam, dat is aarden-kind (*anak tanah*). Zoo deed God de menschen zijn eigen voorkomen volgen. Toen gaf God een groente- of bloementuintje (*kebon* in pl. v. *taman*, hof) aan dien eersten mensch om er in te wonen en aan

het oosten van dien tuin was eene rivier, die met eenen nap het water over dien tuin uitgoot (*siram*) en dat water was helder en koud en van daar vloeide die rivier en werd vier water-loten (*tjabang-ajer*). En God verliet (*kasih tinggal*) Adam in dien tuin enz. Daarna toonde God aan Adam allerlei dieren, opdat hij hunne namen zou vermelden (*seboet*) volgens zijn voorkomen (*toeroet dia poenja roepa*). Zoo werd Adam raad (*bitjara*) geleerd. Vervolgens gaf God Adam te dommelen totdat hij sliep (*kasih mengantok sampej ija tidor*) en van Adams rib werd door Hem de eerste vrouw gewerkt (*di kerdjakennja*). Toen Adam ontwaakte en Eva zag was hij buitensporig verblijd van hart (*terlalo amat ija bersoeka ati.*)

Mijn schrijven zou te uitvoerig worden, als ik den S. verder op den voet wilde volgen en ik zal dus slechts hier en daar eene greep doen. Op pag. 10 laat hij God tot de slang zeggen: Zijt gij vervloekt van al de dieren.... het menschengeslacht (*bangsa manoesia*) zal jou (*loe* Chin.) die al te ondeugend zijt (*jang terlalo djahat*) haten, totdat de mensch uwen kop zal aftrappen (*sampej manoesia nanti innjak* (!) *poetoes kapalamoe*) maar gij zult zijne voeten bijten (*tetapi angkan nanti gigit kakinja.*)

Op pag. 12 verandert het citroengras (*serej* in pl. v. *sri*, glans, heerlijkheid) van Kajins aangezigt, en op pag. 13 neemt hij Abel meê naar het bosch. Abel ging meê, omdat hij geen kwaad vermoeden had. Toen de beide broeders ver van huns vaders huis waren, hield Kajin zijn jongeren broeder vast (*pegang*) en hief zijn wandelstok op (*tongkatnja*) en knuppelde hem (*pentong* Jav.) totdat hij stierf!

Op pag. 14 vertelt de S. dat Seth een goed mensch werd (*Seth djadi orang baik*) en dat hij ook begon andere lieden aan te sporen om gemeenschappelijk te bidden. Zoo zullen wij dezen niet zeer fraaijen zin ter wille van den S. vertalen: *ija djoega jang moelai adjak lajin orang akan koempoel sombahjang bersama sama.* C'est ainsi qu'on écrit l'histoire!

Ik zal den lezer niet meer opdisschen van dit onsmakelijk geregt, hoe wel het werkje de liefhebbers nog overvloedig kan voorzien. Het beslaat 157 pag., vrij wat compresser gedrukt dan dat sub nº. 1, waaruit men kan opmaken, dat de S. niet zoo bijzonder in de gunst van de Directie van 's lands drukkerij stond. Na al hetgeen ik van dit en het vorige boekje gezegd heb, denke men echter niet, dat ik opzettelijk de slechtste ter beoordeeling heb uitgekozen. Ik durf te verzekeren, dat de beide

hier behandelde nog tot de beste behooren van die gouvernements schoolboeken, welke in mijn bezit zijn. Het derde, tot welks beschouwing ik nu zal overgaan, is van vrij wat minder gehalte en daarom zal ik er maar niet veel van zeggen. Het is getiteld:

III. *Kitab batja akan manúsia, binatang dan tatanaman, gúna sakalyen anakh-anakh jang tahú batju. Terkarang awleh* N. Graafland. Ook dezen titel wil ik laten voor 't geen die is en overgaan tot het citeren van eenige bijzonderheden uit den inhoud. Het boekje handelt over den mensch, de dieren en de planten. Eigenlijk beteekent *tatanaman* dat, wat met de handen geplant wordt. Voor de algemeene benaming „planten" zeggen de Maleijers *toemboeh-toemboehan.*

Dit boekje heeft iets bijzonders, namelijk, dat het gedrukt schijnt te zijn voor half blinden, ik geloof met *groot-kanon*-letter, want ik weet niet regt hoe de zonen van Koster die dikke **vette** letters noemen. Genoeg, het is daarom alléén geene bijzonderheid. Men leze slechts wat hier volgt.

De S. begint: o kinderen! hier vindt ge terug een nieuw boek (dat verloren was?). Onder de hand gij gereed zijt hebt leeren lezen. Dat is de vertaling van: *Hei, anakh-anakh! di sini kamú dapat kombali sawatú kitab baharúw. Sedang kamú sadija súdah beladjar batja.* Het verkeerd gebruik van *sědang* en *sěmpat* is eene eigenaardigheid van dit boekje, dat volgens den S. hooger is dan de andere, die de kinderen in het bovenland (*di hoeloe* in pl. v. *da hoeloe*) hebben gelezen. Op pag. 4 wordt gezegd, dat de mensch een schepsel *heeft* in plaats van *is* en daar wordt een van de vloeijendste en welluidendste zinnen gevonden, die ik ooit in het Mal. heb aangetroffen; hij luidt: *Maka kamo akan batja akan túboh, akan djiwa, dan akan perbowatan-perbowatan manúsia!* Op de volgende pag. geeft de S. de vijf zinnen van den mensch aldus op:

a. *panglihat*	moet	zijn	*pěnglihatan*	het gezigt
b. *penengar*	„	„	*pěněngaran*	het gehoor
c. *pentjijúm*	„	„	*pěntjioeman*	de reuk
d. *penglidah* (een zeer groote houten spatel, waarmede men eene groote hoeveelheid gekookte rijst omroert)	„	„	*pěrasaän jang didalam moeloet*	de smaak
e. *pěngrasa*	„	„	*pěrasaän*	het gevoel.

Over de oogen sprekende zegt de S., dat de policie-oppasser (*mata-mata*) een geheel ding hebben, dat ten eenenmale wonderlijk is (*ada sabarang hejran sakali-kali*), dat iemand, moedig wordende, naar een leeuw met vlammende policie-oppasser keek; dat onze policie-oppassers fijne en zeer zachte leden hebben; dat God onze policie-oppassers gewerkt heeft met groote kundigheden; dat de verschillende soorten van oogharen (*búlú-búlú mata*)..... behooren onze policie-oppassers te onderhouden; dat die policie-oppassers ons zeer nuttig zijn, omdat we door hen kunnen kennen en door en door begrijpen (*mengarti trus trang!*) al wat er is en gebeurt rondom ons; dat het ons voordeel is als wij goede policie-oppassers bezitten (*berpínja!*) enz.

Ik heb geene andere dan deze vreemdklinkende vertaling van 's schrijvers woorden kunnen geven, omdat hij permanent *mata-mata* heeft gebruikt voor oogen, meenende door de reduplicatie het meervoud te moeten uitdrukken. Dit is eene dwaling, die te meer bevreemding baart, als men in aanmerking neemt dat de S. behoorlijk onderwijs in de Mal. taal moet hebben genoten. Doch al ware dit niet het geval, dan weet toch ieder, die slechts eenige maanden in Indië is, dat *mata-mata* niets anders beteekent dan policie-bedienden, stille wakers, spionnen van de policie zoowel te land als te water. Iedere Maleijer dus, die des S. verhandeling over het gezigt leest, zal moeten lagchen, dat hem de tranen in de oogen komen. En niet alleen hierover, maar over nog zoo vele absurditeiten meer. Zoo vertelt de S. op pag. 6 van een' leeuw, die een wild beest *heeft*, in plaats van *is*, en dat hij ook allerlei soorten van menschen (*manúsija-manúsija* in tegenoverstelling van beesten) weet aan te vallen. Op pag. 7 leert hij dat wij met verschillende soorten van ooren hooren (*kamy menengar dengan telinga-telinga*). Daaronder zullen dan zekere zeer lange ooren ook wel kunnen gerekend worden. Op pag. 8 wordt door hem beweerd, dat de buitenrand van het oor meer open is, opdat het beter de muzijkinstrumenten zou kunnen vatten (*tangkap bunji-bunjian lebeh bajik*) en dat de Heer Jezus....., doch neen, zoo ik dit ter neder schreef zou het al te profaan worden.

Op pag. 10 begint een hoofdstuk, gewijd aan dien grooten houten rijstspaan (*penglidah*), d. i. de smaak, die onderzoekt of eenige vrucht zuur, zoet of bitter *heeft* (pag. 11) en op pag. 12 geeft S. den kinderen eene proef aan de hand om zich te verzekeren, dat zij gevoel hebben, zeggende: probeert eene

naald te nemen en prikt uw ligchaam met die naald op alle plaatsen, gij zult er wel van houden (*kamú súka djúga*)! Op pag. 13 over den mond handelende beweert hij, dat daarin bijterijen of bijtsels (*gigit gigit* in pl. v. *gigi*) en *wango?* bijtsels (*gigit gigit wango!*) zijn.

Doch ik houd op; want op pag. 14 gaat de S. verhuizen om aangaande de ziel te raadplegen (*kami berpindah akan bitjara akan djiwanja*) en op pag. 15 heeft hij geen tijd (*tiada sampat*) om over de ziel zooveel te spreken als over het ligchaam, omdat de ziel niet zigtbaar is! Zoo ik op deze wijze voortging tot pag. 92, de laatste van het werkje, dan vrees ik, dat mijne lezers al te *kĕnjang* zullen worden en ik heb nog meer grieven op het hart.

IV. Het vierde werkje, dat mij in de handen valt, heeft tot opschrift: *Babrapa perkara deri sekaliĕn alam jang karoes di katahoein. Tertara di Pertra-an Karadja-an Wolanda di Batawi* 1861. Het beslaat 51 pag. gr. 8°. en is opgeluisterd met eenige goed uitgevoerde plaatjes. Zoo als de S. op den titel heeft trachten uit te drukken, is het zijn doel om in dit boek eenige zaken te geven uit het heelal, die behooren geweten te worden, doch uit den inhoud blijkt reeds op de eerste pag. dat hij door *sekalian alam* de natuur wil verstaan hebben. Het denkbeeld is niet kwaad, als nu de uitvoering maar goed is. Dat hij voor den transitiven vorm van een woord doorgaans het achtervoegsel *in* en niet *i* gebruikt, zou ons doen veronderstellen, dat hij te Batavia met der woon gevestigd is en niet veel verder dan die plaats moet hebben gekeken. Dit is echter van minder belang. Van meer belang is het, dat hij het onderscheid niet schijnt te weten tusschen *rijk* en *koningrijk*, zoodat hij de drie rijken der natuur, ongelukkig genoeg, heeft vertaald door: *karadjaän binatang* — het koningrijk der dieren, waartoe de mensch behoort! *karadjaän pohon-pohonan* — het koningrijk van de boompjes, en *karadjaän tanah tambang* — het koningrijk van mijn-aarde. Deze vertaling herinnert mij aan een christelijk Maleisch Almanakje, hoogst waarschijnlijk uit dezelfde fabriek, gedrukt te Batavia, waarvan de S. het onderscheid niet scheen te kennen tusschen *schrikken* — verspringen, zoo als in *schrikkeljaar* en *schrikken* — ontstellen, zoodat hij *schrikkeljaar* vertaald door *tahoen kaget* — het jaar der verschrikking of waarin men schrikken zal. Komt er nu toevallig een komeet in dat jaar, dan zou die christelijke almanak in staat zijn de inlanders krankzinnig van angst te maken. Doch ik hoop daarvan later

meer te zeggen, als ik in de gelegenheid ben, ook de zoogenaamde christelijke Maleische tractaatjes en boekjes te beschouwen. Ik ben echter huiverig daaraan te beginnen, omdat ik dan nog vrij wat meer onjuistheden zal moeten aantoonen, en bovendien de grofste profanie citeren, die onbedacht en door groote onkunde ter neder geschreven is. Doch ik keer tot het gouvernements prentenboekje terug.

Al kon ik er ook mijn leven mede redden, zoo zou ik toch onmogelijk eene goede vertaling van slechts één hoofdstuk, laat staan van het gansche werkje, kunnen leveren. Elke regel daarvan is onzin, louter onzin. Dit komt niet daar-van-daan, dat het in 't locale Maleisch van Java geschreven is; want, daarin kan men zich met eenig overleg tamelijk geregeld en verstaanbaar uitdrukken, als men maar niet te hoog wil vliegen, maar de reden van al die nonsens is dat de S. noch Nederd. noch Mal. verstaat en weet te gebruiken. Indien ik het boek niet in mijne handen had, zou ik nooit hebben geloofd, dat zoo iets voor gouvernements rekening kon uitgegeven en bovendien met *f* 100 per vel druks beloond worden. Eenige onzinnen daaruit aan te halen is een hopeloos werk. Ik zal mij dus tot eenige zot vertaalde woorden moeten bepalen en behoef waarlijk daarnaar niet te zoeken, want elke bladzijde is daarmede vol gedrukt. Zoo vertaalt de S. galblaas door *kalamboengan pait*, d. i. de bittere pens of krop, in pl. v. door *boeli-boeli hampĕdoe;* maag door *tampat makanan*, d. i. de plaats van het eten, in pl. v. door *hati* of *tĕmbolok;* strot door *tenggorokkan?* dat onvertaalbaar is. *Gorokan* is in 't Mal. halsafsnijding en in 't Jav. strot, doch het juiste woord voor *strot* is in het Mal. *krongkongan;* slagader door *oerat tepoekoel*, d. i. de geklopte of afgeranselde ader,' in pl. v. *oerat bĕrdĕnjoet-dĕnjoet;* verrekijker door *keker* (verb. Ned.) in pl. v. *tropong*, enz. enz. Over fouten, die wij reeds bij het derde werkje hebben besproken, zoo als *penglidah* enz., zullen wij thans zwijgen. Men vindt ze hier echter nog erger terug. Ook zullen wij de honderde Jav. woorden, die door S. gebruikt zijn in de plaats van Mal. stil laten staan, al geven ze hier en daar ook aanleiding tot misverstand. Het zal genoeg zijn nog eenige voorbeelden van onbetwistbaren onzin aan te halen, om daarna voor goed ook van dit meesterstuk afscheid te nemen. Zoo spreekt onze auteur van *satoe koelit dengan kalamboengan gemok*, d. i. een huid, met een pens van vet, (die de weeke beenderen omgeeft); van *perboewatan djiwa oleh*

daja-oepaja otak, d. i. de daden der ziel door de listen der hersenen; van *paparoe* (in pl. v. *pĕparaoe*) *jang ada deri kalemboengan ketjil-ketjil*, d. i. de longen, die van allerlei pensen (of kroppen) zijn; van *hati orang jang segar tepoekoel* 60 *kali dalam satoe minit*, d. i. het frissche hart des menschen wordt of is zestigmaal geslagen of afgeranseld in ééne minuut, en zoo gaat de S. voort tot pag. 51, waar hij gelukkig tot *tamat* gekomen is. Ik sla het boek digt, in de vaste overtuiging, dat de lezer mij de rest wel ten goede zal houden.

V. Het boekje, dat thans een plaatsje vraagt in de rij der hier behandelde, het vijfde dat mij in de handen komt, heeft een titel zoo lang als de groote postweg over Java. Hij luidt: *Ini-lah pintú gerbang pengatahúwan itú apatah di bukaken gúna orang-orang padúdokh tanah Minahasa ini oleh* J. G. F. Riedel. *Bahagïjan kalima artinja pada menjataken babarapa perkara deri pada hhikajatnja tuwah tanah Minahasa sampej pada kadatangan orang kúlit pútih Nederlanda itú.* Buiten en behalve dit staat er nog eene spreuk in het Mal. op, die ik hier maar achterwege zal laten om plaats te winnen voor eene vertaling van dit curieuse opschrift. Zij luidt: Dit is de stadspoort der wetenschap, wat toch wordt geopend het nut der bewoners van dit land Minahasa door J. G. F. Riedel. Vijfde deel, dat wil zeggen, om te verklaren eenige zaken van wege de versleten geschiedenis van het land Minahasa tot op de komst der Nederlandsche blanken.

Dat klinkt nu eens regt oostersch, zou een *baas* zeggen. De Maleijer daarentegen zal beweren, dat het walgelijk westersch is en het houden voor eene onbegrijpelijke schoonheid uit onze taal overgegoten in de zijne. Met een weinig meer kennis van het Maleisch zou de S. zijne meening beter aldus hebben kunnen weêr geven. *Bahoea inilah pintoe pĕngatahoeän jang di boekakĕn oleh* J. G. F. Riedel *akan goena sĕkalian orang kadoedoekan tanah Minahasa. Bahagian jang kalima, ija itoe pada mĕnjatakĕn bĕbrapa pĕrkara dari hal tanah Minahasa pada zaman dahoeloe kala sampei kapada masa kadatangan orang-orang koelit poetih adanja.* Doch ook zóó zou het nog een onvergeeflijke bluf zijn, want ziet men het werkje ook maar even in, dan wordt men gewaar dat de heer Riedel op alles aanspraak kan maken behalve op de eer van daarmede de poort der wetenschap te hebben geopend voor de bewoners der Minahasa. Vooreerst heeft hij, zelf een geboren Minahasser, al

is hij ook „van Duitschen bloed", op eene zeer gebrekkige wijze geschreven in eene taal, die vreemd is aan de bewoners van die streken. Hij heeft die taal daarenboven nog zóó verminkt en doorspekt met aan haar geheel vreemde woorden, dat het geen Maleisch meer mag genoemd worden. Ten tweede heeft hij in zijn boekje slechts de sprookjes opgedischt, die de priesters den inlanders veel beter zelf in hunne eigene taal, het zoogenaamde Alfoersch, kunnen vertellen, namelijk de *sagen*, die onder hen bestaan omtrent de vroegere geschiedenis der Minahassa. Dat hij die ongerijmde vertelsels den Europeaan mededeelt, kan zijn nut hebben, maar den inlander laat hij daarmede zoo wijs als hij reeds was. Ik geloof dat de inlander toch nog iets anders tot zijne ontwikkeling noodig heeft. Men heeft het aan de christelijke zendelingen dikwerf voor de voeten geworpen, dat zij *slechts den Bijbel!* tot grondslag van hun onderwijs maakten en dat daardoor alléén geen bekwame leden van de Maatschappij konden worden gevormd. Ik moet openhartig verklaren dat, als ik moet kiezen tusschen het Bijbelsch onderwijs der protestantsche zendelingen, al gebruiken zij dan ook maar alleen den Bijbel, wat echter eene onwaarheid is, en het ontwikkelingsproces, dat de regering met hare schoolboeken den inlander wil laten doorgaan, ik aan het eerste verre de voorkeur geef. Met den Bijbel in de hand geven de zendelingen, als zij hem goed gebruiken, aan den inlander, behalve de rust voor 't gemoed en een vaste hoop op de eeuwigheid, nog eene volmaakte zedeleer met de sprekendste voorbeelden opgehelderd, eene zuivere en ware geschiedenis, voor allen van het hoogste belang, loopende over een tijdvak van 4000 jaren, eene aardrijkskundige beschrijving, die de meest interessante en leerzaamste moet genoemd worden, enz. En wat stellen de gouvernements schoolboeken, wat stelt het boekje van den heer Riedel daartegenover? Eenige beuzelpraat, die met goud en *f* 100 per vel druks wordt bekroond!

Doch laat ik tot het boekske terugkeeren. Den inhoud wil ik verder laten voor hetgeen die is en mij alleen bepalen tot eenige zotheden, die S., door zijne hoogst gebrekkige kennis van de taal, onder de oogen van den inlander heeft gebragt. Hij begint met te zeggen dat: *wat betreft en de versleten geschiedenis van het land Minahasa ontwikkeld is* (zoo als b. v. een pakje met een stuk papier) *met den nevel der duisternis der verhalen van den ouden tijd der raadselen het voorkomen er van, gesprekken geheel een geheim de inhoud er van, wat toch wordt met meer*

verklarende kleinkinderen der afstammelingen. Eene meer zamenhangende vertaling kan ik niet geven van deze woorden: *Adapon maka hhikajat tuwah tanah Minahasa ini terbongkus dengan kabut kagelapan tjeritra purbakala penarka rupanja tutor tutoran sarahasïja bunjinja, apatah tijada di ngartiken lagi anakh tjutju turon-turonan itu.* Zoo de S. nu inderdaad heeft gemeend, dat dit Mal. stijl en eene juiste keuze van woorden is en daarbij eene transscriptie overeenkomstig met de uitspraak der Mal. taal, dan heeft hij zich zeer vergist. Ik wil aannemen dat het Mal. in de Minahasa door onhandige invoerders zeer verbasterd is, doch dat het volk zoo van alle grammaticaal gevoel zou vervreemd zijn, dat men om verstaan te worden zoo moet schrijven en spreken, kan ik niet gelooven. Ik houd mij dus ook overtuigd dat de S. zal erkennen, dat hij wartaal heeft geschreven.

Op deze wijze is hij in zijn boekje voortgegaan tot het einde, pag. 55, zoodat het uiterst moeijelijk is ook daarvan alles te critiseren, wat verkeerd is. Hetgeen mij 't meest verwondering baart is, dat hij, die in Indië is geboren en langer in Indië dan in Nederland heeft geleefd, van zoovele Nederlandsche woorden en zinnen eene al te letterlijke vertaling geeft, zoo geheel in strijd met de eigenaardigheden der Mal. taal, die veel juister woorden aanbiedt dan de door S. gebruikte. Zoo vertaalt hij „van af de eerste dagen" door *deri pada harij harij pertama!* „op dezen tijd" (namelijk een lang vervlogen tijd, waarvan sprake is) door *pada masa ini*, „verbonden met de eilanden" door *terikat dengan pulow-pulowan!* „vlakte" door *tanah rata!* „de een en de ander" door *sawatu dan lajin!* „het overschot van een volk" door *sisahnja sawatu bangsa!* „grens" door *sipat tanah!* „ging wonen" door *pergi berdiam!* „zoo als hier volgt" door *seperti di perikot ini!* „opeenstapeling van oneenigheden" door *perbantahannja berlapis-lapis!* „landbezit" door *kapunjaän tanah!* „aan de geboorte of den dood waren geen feesten verbonden" door *tiada di perhubongken masa raja!* enz. enz. te veel om opgenoemd te worden. Als een proefje van stijl kunnen de zestien eerste pag. van 's S. werkje bij uitnemendheid dienen, waar bijna elke zin een afzonderlijk hoofdstuk is met een eigen opschrift in kapitale letters, die ongelukkiger wijze zoo goed verraden dat de philanthropie van den S. een goed oogje had op de edelmoedigheid van de regering. Op pag. 8, 9, 10, 11 en 12 beginnen al die zinnen met *maka kaluwarlah!* Dat de S. zijn Mal. niet

beter verstaat is schande, want als ambtenaar *moet* hij het kennen, dat hij zich de moeite niet heeft willen getroosten in een lexicon naar betere woorden te zoeken, is nog grooter schande, maar dat voor in zijn boekje in 't Nederlandsch staat: *Gedrukt te Batavia ter Landsdrukkerij* 1862, en achter op den omslag in het Maleisch: *Maka tertaralah kitab ini deri pada fihakh lagi balandja Gúbernement Hindija Nederlanda pada tahún Nasarany* 1862 *itú*, dat is de grootste schande, want met zulk werk kan de regering wel spot of medelijden inoogsten, geen nut stichten.

VI. Tot mijn genoegen kom ik nu aan een paar boekskens, waarvan ik een beter getuigenis kan geven dan van de voorgaande. Het eerste is een rekenboek, getiteld: *Ilmoe hitoengan, terkarang oleh* I. R. P. F. Gonggrijp, gedrukt te Batavia ter Landsdrukkerij 1861, groot 51 pag. gewoon 8o. en behandelende de vier hoofdregelen der rekenkunde met toepasselijke voorstellen. De aard van het boekje brengt meê, dat de meerdere of mindere taalkennis van den S. daarin niet bijzonder kan uitkomen. Uitgenomen eenige Javaansche woorden, die er onnoodig zijn ingebragt, en hier en daar eene al te letterlijke vertaling, kan het werkje bruikbaar genoemd worden. Jammer echter dat S. het *ilmoe hitoengan uitrekenkunde* heeft genoemd en niet zooals de Maleijers gewoon zijn te schrijven: *ilmoe kira-kira*, zie de werken van *Abdoellah* en verder alle Mal. boeken, die te Singapoer in druk zijn verschenen.

Dit rekenboekje geeft mij aanleiding hier ter loops over een ander te spreken, dat ook op 's lands kosten is uitgegeven. Eenige exemplaren heb ik daarvan vroeger in mijn bezit gehad, doch ben ze allen weêr kwijt geraakt. Dat was even als het vroeger behandelde boekje over de aardrijkskunde ingerigt met een goed oog op de gouv. belooningen, die zoo bijzonder geschikt zijn om één vel tot drie te doen dijen. In ruim 70 pag. bragt het toch den leerling niet verder dan de optelling! Eene menigte pag. was gevuld of liever hier en daar bedrukt met kleine opgaven ter optelling, bestaande uit 3, 4, 5 en 6 enkele cijfers onder elkander en zoo wijd mogelijk van elkander.

Men stelle zich voor dat de S. de geheele theorie der rekenkunde tot en met de logarithmen op deze wijze voor het gouv. in het Mal. giet, dan heeft hij zeker zeven vrachtwagens noodig om zijn manuscript naar 's Landsdrukkerij te brengen en kan daarna stil gaan leven, plukkende de vruchten van zijn zuren arbeid. Tot geruststelling kan ik hier echter bijvoegen, dat het

bij de telling en optelling schijnt gebleven te zijn, want ik heb later niets van eenig vervolgstuk vernomen.

VII. Het tweede werkje, dat niet verdient afgekeurd te worden, heeft tot opschrift: *Kitab akan di batja anak-anak di skola Djawa.* Daarvan bestaan twee stukjes, beide gevuld met verhalen, die eene zedelijke strekking hebben. Het eerste is in het locaal Maleisch van Java geschreven en de S. is consequent gebleven, zoodat hij niet verder heeft willen springen dan zijn stok lang was en ook geen: „Mausendreck und Koriander, Alles gemischt hat durch einander." Maar wat nut heeft een schoolboekje in zulk Mal. voor den Maleijer? Voor de strand-Javanen, die dat patois verstaan, bestaan reeds beter zedekundige werkjes in hunne eigene taal. Het kan echter gebruikt worden op de Javaansche scholen van het gouv., waar men de leerlingen ook het Maleisch met romeinsch karakter leert lezen, maar als zij toch eene hun vreemde taal moeten leeren, waarom dan niet goed, waarom slechts eene verbastering?

Het tweede stukje is in meer zuiver Maleisch, hoewel ook al doorspekt met Javaansche woorden. Het bevat de vertaling van een 43tal fabelen. Het verwondert mij dat de regering tot de uitgave van zoo vele fabelboekjes heeft kunnen overgaan, daar het den Maleijers vrij wat meer dienst zou gedaan hebben met eene nieuwe uitgave van de *Hikajat Kalilah dan Daminah*, eene verzameling van zeer schoone indische fabelen door *Abdoellah bin Abdoel Kadir Moensji*, van Malaka, uit de Hindoetaal in het Maleisch overgebragt en uitgegeven te Singapoer. Dat werk had onder de Maleijers zooveel aftrek, dat het binnen zeer korten tijd geheel was uitverkocht. Thans is het zoo schaars, dat zelfs de uitgever noch een enkel exemplaar, noch het manuscript meer bezit. Hoogst waarschijnlijk zijn hem die door de Maleijers ontvreemd. Doch welligt heeft ook het gouv. eene uitgave daarvan bezorgd, daar ik in de Javasche Courant heb gezien, dat door den heer Gonggrijp eene eigenhandige vertaling van de fabelen van *Bidpai*, die men zegt dezelfde te zijn (zie de Handl. bij de beoef. der Mal. taal- en letterkunde van Dr. de Hollander, 3e druk, pag. 345) aan het gouv. is geleverd. Doch zonder het werk van den heer Gonggrijp te willen geringschatten, geloof ik toch, dat eene vertaling, geleverd door den geleerdsten Maleijer uit den laatsten tijd, wel de voorkeur zal verdienen boven het werk van een Europeaan, of het werk van *Abdoellah* moest door eene verkeerde annonce den heer Gong-

grijp aangerekend worden, wat wij niet kunnen veronderstellen.

VIII—IX. Het genoegen van een paar bruikbare onder de schoolboeken van het gouv. te hebben aangetroffen, wordt rijkelijk vergald door een paar, dat nu aan de beurt ligt en waarvan met regt kan worden gezegd, dat de taal daarvan nog beneden het *pasar* Maleisch staat. Het ééne is getiteld: *Tjeritah deri satoe anak laki-laki njang tjinta orang toewahnja*, het andere *Beladjaran hadat boewat anak moeda*, beiden vervaardigd door A. A. Voorneman. Gelukkig zijn het maar gouv. tractaatjes te noemen; want het eene beslaat slechts 7 en het andere 8 pag. In dat opzigt zijn zij een zeer belangrijk verschijnsel op het gebied der literatuur; want tot op heden bestond er nog geen voorbeeld van, dat tractaatjes van regeringswege werden uitgegeven. Nu, de moraal er van is dan ook zeer water- en melkachtig. In het eerste wordt verteld van een kleinen jongen, oud 14 jaar, die, om zijne arme ouders te helpen, van Bantam naar Batavia gaat, om daar werk te zoeken. Hij wordt knecht bij een rijken Hollander, dient er twee jaren en verdient goed geld. In al dien tijd laat hij zijne ouders in hunne ellende zitten, zonder iets aan hen te doen of van zich te laten hooren, hoewel hij zelf een lekker leventje heeft en Batavia zoo digt bij Bantam ligt. Na twee jaar afzijns komt hij terug, dus op zestienjarigen leeftijd, en dat wel rijk! Hij koopt een huis met landerijen, buffels, kleeren voor zijne ouders, trouwt en laat zijne ouders bij hem inwonen — uit, pag. 7. — Als de inlanders dit tractaatje lezen en ze gaan dan uitrekenen, wat een zuinige jongen te Batavia 's jaars van zijn loon kan overhouden, dan zullen ze niet weinig verwonderd zijn, dat dit geval den argwaan der politie niet heeft opgewekt! En nu de taal, waarin dat verhaal geschreven is. Als men een weinig werk van het locaal Maleisch van Java maakt, dan bespeurt men alras, dat, hoe gebrekkig en vermengd dat taaltje ook is, over 't algemeen de hoofdregelen die in 't Mal. en Jav. gezag hebben, daarin vrij goed worden inachtgenomen. De heer Voorneman heeft het echter hier en daar zoo Nederlandsch mogelijk gemaakt en op andere plaatsen noch Nederlandsch noch markt-Maleisch, maar louter wartaal geleverd. Daarenboven schijnt hij een groot liefhebber te zijn van het overtollig gebruik der *h* in woorden, die daardoor eene geheel andere beteekenis krijgen. Zoo schrijft hij onder anderen:

tjeritah in plaats van *tjĕritra* vertelling;
toewah " " " *toewa* oud;

www.libtool.com.cn

koewasah	in	plaats	van	*koewasa*	magtig;
bisah	"	"	"	*bisa*	kunnen;
loepah	"	"	"	*loepa*	vergeten;
pertjajahan	"	"	"	*pertjajaän*	geloof;
bawah	"	"	"	*bawa*	brengen.

www.libtool.com.cn

Als proefjes van Nederl. stijl in het Mal. door S. geleverd haal ik hier aan, wat men op pag. 3 vindt: *itoe baik sekali dari itoe orang kampong*, dat was zeer goed van die kampong-lieden, *si kamoen tjinta sekali bapanja dan iboenja*. Kamoen beminde zijnen vader en zijne moeder zeer. Het is opmerkelijk en ook hier blijkt het weêr, dat de S. van de gouv. schoolboeken het in de Mal. taal nog niet zóó ver hebben gebragt, om te weten dat vele woorden in die taal juist vóór andere woorden worden geplaatst, waar zij in onze taal er achter staan. Zoo zegt men in het Mal. niet *bapa dan iboe*, maar *iboe bapa*, niet *sini sana* maar *sana sini*, niet *bini dan anak* maar *anak-bini*, enz.

Als staaltjes van onjuiste overzetting kunnen nog dienen: *Ini anak kita poenja bisah*, en *sebab tiada satoe apa dia poenja bawahan malingken itoe tjelanah!* pag. 5.

Het tweede tractaatje van den heer V. bevat eenige zedekundige regelen voor de jeugd, maar helaas! door onbekendheid met de taal en groote onbedachtzaamheid heeft de S. hier en daar zelfs onzedelijkheid gepredikt. Men overtuige zich daarvan door het volgende. Op pag. 3 staat: *Peladjaran hadat itoe boeat anak moeda, di bagi doewa*, d. i. woordelijk vertaald: De les der gewoonten (of gebruiken of zeden) maakt jonge kinderen, worden in tweeën verdeeld. *Boewat* is hier zeer verkeerd gebruikt om ons *voor* terug te geven. Ik weet wel, dat men dit woord in de markttaal wel eens gebruikt om ons woordje *om* te vertalen, b. v. wijn is goed *om* het ligchaam te versterken, *aer anggoer itoe baik boewat bikin koewat badan*, doch in de plaats van ons *voor*, zooals *voor kinderen*, *boewat anak-anak*, heb ik het nog nooit aangetroffen.

Verder: *Allah ta-ala, njang bikin dan piara diri kita, njang maka besar, maka njang kita mesti menjoembah soedjoed sijang dan malam*, d. i.: De allerhoogste God, die ons eigen maakt en onderhoudt, die de allerhoogste is, en voor wien wij nacht en dag met de knieën, handen en het aangezigt op den grond moeten liggen. Dit laatste is de beteekenis van *mĕnjĕmbah soedjoed*. De S. heeft zeker willen zeggen: verheffelijken of aanbidden of danken, maar daarvoor bestaan geheel andere woorden.

Van de eer, die wij aan anderen moeten geven, sprekende zegt hij: „dat die in vieren verdeeld is, namelijk 1°. de eer „aan de hoofden van het land, 2°. de eer aan ouders, 3°. de „eer aan oude lieden en 4°. de eer aan de vrouwen!„ En dat in een schoolboekje of tractaatje voor jonge kinderen, en dat geschreven door een gouv. schoolmeester voor de gouv. scholen! Verder gaat hij niet, dus is de rest van het menschdom onze achting niet waard.

www.libtool.com.cn

Over de zorg voor ons ligchaam handelende wordt hij op pag. 5 onbegrijpelijk duidelijk als hij zegt: „Laat het ligchaam niet „vuil zijn als het niet zal stinken van het zweet; laat ons niet „vergeten te baden om alle huidvuil weg te werpen.... wie vuil „is stinkt zeker, — wie stinkt, kan niet voor God staan.„ Zou hij de zaak met mogelijkheid nog platter hebben kunnen voorstellen?

Op pag. 6 leert hij den kinderen goed te groeten „opdat de „menschen zouden kunnen zeggen, dat ze beleefd zijn,„ dus minder omdat de liefde en achting, den naaste verschuldigd, hun dit tot pligt maakt. Op dezelfde pag. treft men weêr een van die fraaije uitdrukkingen aan, zooals ze bij duizenden uit de gouv. schoolboeken kunnen gehaald worden; het luidt: *sopaja sampe kita hidoep dengan pengtjarian kita, tiada oesah kita bergantong boedi orang lain.* Dit is onvertaalbaar. De groote fout zit in het weglaten van *kapada* voor *boedi*, doch stond dat woord er, dan was de zin nog niet goed.

Op pag. 7 vindt men een dergelijk staaltje in de woorden: *maka hormat diri kita, dan nanti djadinja pengabisan kita hormat kapada Allah, toehan kita*, d. i.: en de eer van ons zelven, en daarvan zal worden het einde wij eer aan God, onzen Heer. Zoo hangt alles in zijn boekje aan elkander als droog zand. De laatste pag. levert niet de minste dwaasheden. Daar zegt de S.: *Koeliling Toehan kita ada* rondom den Heer zijn wij! *tïada boleh kita bersemboenie di mana-mana* het kan niet dat wij ons overal verbergen! Alsof de kinderen dat niet wisten, alsof ze niet dagelijks met hare wegstoppertje deze theorie in practijk bragten.

Het slot van het blaadje is zoo duister als de verhandeling over de reinheid des ligchaams duidelijk was. Het luidt: *segala kabaikan dari agama dan kapada Allah, segala hormat dengan agama dan kapada Allah.* Dit te vertalen zonder de hulp eener goede verbeelding in te roepen is voorwaar eene schwierige Aufgabe.

X. En nu ligt een poëtisch gewrocht aan de beurt, getiteld:

Sair tjaritra orang pamales di karang oleh raden Moehamad Hoessen Hoofdpanghoeloe Krawang. Di soeroeh tjitak oleh kangdjeng Goepernement di Batavia, tahoen 1863.

Dit boekje is vermaard door het geschrijf, dat het heeft uitgelokt in de Javabode 1864 no. 25, 27 en 33. In no. 25 van die Courant kan men daarvan eene zeer poëtische en in vele opzigten billijke! beoordeeling vinden. Ik zal hier kortelijk mijn gevoelen omtrent het werkje mededeelen.

Blijkens den inhoud schijnt de S., hoewel mohammedaansch hoogepriester, een trouwe aanhangeling te zijn van het gouv. Dat is inderdaad een verblijdend verschijnsel. Ook schijnt hij meer ontwikkeld te zijn dan vele anderen van zijne collega's; want hij heeft een juisten blik geslagen op de verbeteringen door het gouv. overal aangebragt en geeft daarover zijne gedachten in eene hem vreemde taal tamelijk zuiver terug. Hoewel Javaan, heeft hij het Mal. zuiverder geschreven dan de meeste Europeanen, die gouv. schoolboeken hebben geleverd. Hij is althans voor dien onovertrefbaren onzin bewaard gebleven, al is er ook iets af te dingen op zijne consequentie in de spelling, zoowel van den Arab. tekst als van de transcriptie. Zijn gedicht heeft eene algemeen zedelijke strekking en geen zweem van Mohammedanisme is er in te vinden. Daarbij is het in hem te prijzen, dat hij zelf heeft gesteld en niet maar vertaald of anderen nageschreven.

Dat de gebreken, die zijn werk aankleven, zeer vele zijn, erkent hij zelf en vraagt daarvoor verschooning.

De inhoud van zijn boekje, waarvan de bladzijden voor de eene helft met den Arab. tekst, voor de andere helft met de transcriptie zijn gevuld, handelt over de nadeelen der luiheid en de voordeelen van ijver en arbeidzaamheid. Hij geeft tot opheldering eene korte, maar wel wat wonderlijke geschiedenis van iemand, die door zijne luiheid ongelukkig werd en wijst daarna op de ijverige pogingen van het gouv. om het lot van den inlander te verbeteren. Daaronder telt hij het behoorlijk regelen van het bestuur en het aanstellen van geschikte hoofden, het uitoefenen van regt en geregtigheid, het daarstellen van publieke werken ten algemeene nutte, zooals kanalen, dijken, wegen, spoorwegen, telegrafen, ziekenhuizen met Javasche geneesheeren, gevangenissen, scholen enz. Verder schildert hij de toenemende welvaart der verschillende districten van het Krawangsche door de bemoeijingen van het gouv., die hij dankbaar erkent, en vergelijkt die welvaart met den ellendigen toestand van vroeger.

Ook geeft hij duidelijk aan in welke opzigten het tegenwoordig bestuur van het gouv. te verkiezen is boven het inlandsche bestuur van vroegere dagen, terwijl hij de inlandsche bevolking aanspoort om zich de voordeelen, daaruit voortvloeijende, ten nutte te maken en door ijver en vlijt haren toestand nog meer te verbeteren. De middelen, die daartoe door haar moeten worden aangewend, geeft hij duidelijk aan de hand.

www.liblool.com.cn

Verdiende dit boekje dan niet door het gouv. uitgegeven te worden? Neen! want de taal is geen zuiver Maleisch, maar vermengd met een legio Javaansche en andere vreemde woorden; de moraal er van is te waterachtig en gelijkt veel op eene gift uit de homaeopatische apotheek. De inhoud bevat niets wetenschappelijks, dat den inlander intellectueel zou kunnen ontwikkelen. Ook maakt die uitgave op naam en voor rekening van het gouv. den inhoud voor den inlander wel ietwat verdacht. Verstandiger ware het mogelijk geweest, indien men de regering had geraden den S. te beloonen en hem te verzoeken het voor zijne rekening uit te geven, met de belofte, zoo daarop eenig geldelijk verlies kwam, dat dit door de regering zou worden vergoed. Dat verlies zou echter zoo groot niet zijn; want opmerkelijk is het, dat overal op Java een dorst bestaat naar lectuur, mits dat zij zich aan den smaak en denkwijs der bevolking eenigzings aansluite. En hiermede leg ik ook dit werkje ter zijde en ga over tot de beschouwing van een ander, dat, hoewel ook door een inlander geschreven, in zuiverheid van taal verre achter staat bij het zoo even behandelde. Het is getiteld:

XI. *Lima poeloe toedjoe dongeng dari binatang pada menjatakan tjeritanja dari Radhen Bagoes Moedjarad* en bevat in 46 pag. gewoon 8°. eenige fabelen, die uit het Nederl. in het plaatselijk Mal. van Java zijn overgebragt. Hoogstwaarschijnlijk is dit geschied met de hulp van den een of anderen Europeaan, en daaraan zal het wel toe te schrijven zijn dat de taal zoo slecht is.

Veel zal ik over dit boekje niet zeggen. De titel wijst reeds genoegzaam aan hoe de inhoud zal zijn en de eerste bladzijde kan met roem den gandschen inhoud vertegenwoordigen. Ik zal wel niet behoeven aan te toonen, dat er in dien titel vier grove spelfouten en één Jav. woord te vinden zijn en dat hij bovendien louter onzin is. Zonder de spelfouten, die aan sommige woorden eene geheel andere beteekenis geven, b. v. *toedjoe* en *toedjoeh*, in aanmerking te nemen, luidt die titel aldus: *Zeven en vijftig vertellingen van wege de dieren om te verklaren het*

verhaal van wege Radhen Bagoes Moedjarad; iets gerijmders is er niet uit te lezen.

De eerste pagina levert een goeden oogst van Javanismen en andere fouten op: b. v.:

www.libtool.com.cn

lempar pantjing	voor	*mĕmboewang kail*,
di ajer	"	*kadalam aĕr*,
ati-ati	"	*djagi baik-baik*,
angkat dia	"	*mĕngangkatkĕn dia*,
maoe di masoekken	"	*hĕndak di masokkĕnnja*,
di tampat	"	*kadalam tampat*,
akan lepas dirinja	"	*hĕndak mĕlĕpasken dirinja*,
ja itoe	"	*ïja itoe*,
kerojok	"	*teloer*,
lepasken saja-tak	"	*lĕpaskĕn tak sahaja*,
sabentar tentoe nanti dapat	"	*tĕntoe sabĕntar dapat*,
bedajaïn	"	*mĕmpĕrdajakĕn*,
salamanja tiada angkau maoe	"	*sa'kali-kali tiada ĕngkaoe maoe*,
itoe	"	*ïja itoelah*,

enz. Dit zijn zoo wat de voornaamste fouten uit de eerste pag., die slechts 20 regels bevat. Wat moeten dan de 45 overige niet opleveren? Ik zal daarom maar zoo spoedig mogelijk van dit fabelboek afstappen en een ander de revue laten passeren.

XII. Het papieren kind dat nu voorkomt, heeft tot naam: *Soerat hikajat-hikajat jang baik, lagipoen bergoena di batja oleh anak-anak*. Het is op 's lands drukkerij geboren in den jare 1861, bevattende slechts 16 pag. gew. 8°. Dus alweder een gouv. tractaatje! Het is mij onbekend gebleven wie de schrijver is, maar uit den inhoud blijkt, dat het een Europeaan moet zijn. Dit blaadje bevat negen zedekundige verhaaltjes, als: 1. van een slimmen regter; 2. van de Ruiter te Marokko; 3. van een ondankbaren zoon; 4. van koning Kanoet aan het strand; 5. van iemand die zeven stomme zonen kreeg, omdat hij in zijne jeugd den vogels de tong had uitgerukt; 6. van een kind, dat van een brandend schip op den rug van een schaap gebonden aan het strand werd gebragt; 7. van het spoedig ophangen in Turkije; 8. van de kinderen, die eenen houten [1] voor hunne ouders maakten om hen daaruit te laten eten als zij oud zouden zijn geworden, even als zij hunnen ouden vader lieten doen; 9. van een zekeren dommen Hans, die tot in 't oneindige beet genomen wordt.

[1] In 't Handschr. van den heer Kl. is hier een gaping. Corrector.

De S. heeft getracht zuiver Maleisch te bezigen, doch ook hem is het hier en daar slecht van de hand gegaan. Hij, even als al de anderen, schijnt zich maar niet van de Javaansche woorden te hebben kunnen ontdoen, om daarvoor zuiver Mal. in de plaats te stellen. Zoo vind ik in zijn geschriftje herhaaldelijk de woorden *pintar*, *bisa*, *sore*, *soemoer*, *gangsa* enz. gebezigd, waarvoor men toch in zuiver Mal. *pandei*, *dapat*, *pětang*, *prigi* en *angsa* heeft. Als voorbeelden van fraai Mal. haal ik hier aan, dat hij van de Ruiter zegt: *mendjadi jonges di kapal*, dat hij *satoe kajoe sakelat* schrijft i. pl. v. *sakělat sa'kajoe*; *saja brani mengassi* voor *branilah sahaja kasih*; *tiada maoe kasini* voor *tiada maoe kamari*;- *melembekken hati* voor *mělěmboetkěn hati*; *Ja toewan de Ruiter! Ja berontong di dalam dagang* voor *ia beroentoeng dalam berdagang*, *bli dari padanja* voor *běli kapadaja*, *bapamoe serta iboemoe* voor *iboe-bapamoe*, *katemoe kapada* voor *bertemoe dengan*, *tiga tahoen lamanja* voor *tiga tahoen laloe*, *mendjirat* voor *měndjěrat*, *bingis* voor *běngis*, *dalam biliknja kapal* voor *dalam koeroeng kapal* en zoo zou ik nog eenige dozijnen verkeerd vertaalde uitdrukkingen kunnen aanhalen, doch ik meen, dat dit reeds genoeg is om den lezer te overtuigen, dat ook dit blaadje niet verdiende door het gouv. uitgegeven te worden.

En zoo ben ik dan aan het einde gekomen van mijne beschouwing der Mal. werkjes, door het gouv. beloond, bekroond en uitgegeven. Er zijn nog eenige, die ik niet in mijn bezit heb, en ook door mijne verre verwijdering van Batavia moeijelijk kan ontbieden. Sommigen daarvan zijn niet meer te verkrijgen, daar de eerste oplage aan den man is gebragt en door een bevoegde autoriteit een herdruk bepaald is afgeraden. Nog één werkje heb ik in mijn bezit, waarover ik het stilzwijgen zal bewaren. Ik leg dus hier de pen neder met de betuiging, dat het mij leed doet geen gunstiger oordeel te hebben kunnen uitspreken en met den wensch, dat het gouv. door deze zijne mislukte poging niet zal afgeschrikt zijn om een tweede te doen. Wil het in ernst goede boeken voor den inlander, dan zorge het dat de ingekomen werkjes in handen worden gesteld van bekwame beoordeelaars. Mij dunkt het belang der zaak is zulks wel waard.

Riouw, 30 Mei 1865.

H. C. KLINKERT.

www.libtool.com.cn

OVERZIGT

DER TAAL- EN LETTERKUNDE

VAN NEDERLANDSCH OOST-INDIE.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZIGT DER TAAL- EN LETTERKUNDE VAN NEDERLANDSCH OOST-INDIË.

Op uitnoodiging van het Bestuur van het Instituut voor de taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, heeft schrijver dezes gaarne op zich genomen een jaarverslag te geven over hetgeen in 1862—1864 in het vak van taal- en letterkunde van Nederlandsch Indië is verschenen, en daaraan een algemeen overzigt van vroeger uitgegeven geschriften te laten voorafgaan. Hij wenscht dit overzigt te leveren aan de hand der geschiedenis en zal daarom beginnen met de taal, die het eerst door de Nederlanders is beoefend. Hij bedoelt natuurlijk de Maleische.

Vooraf moet hij herinneren aan eenige opstellen en werken, waarin over de taal- en letterkunde van Nederlandsch Oost-Indië in het algemeen gehandeld wordt, nl.:

Marsden. Miscellaneous works.

Crawfurd. History of the Indian Archipelago.

" Malayan Grammar. Preliminary Dissertation.

" On the alphabets and writing materials of the nations of the Ind. Archip. (Journal of the Ind. Arch. 1848).

In de stukken van Logan (in hetzelfde tijdschrift Jaarg. 1851 en 1852) worden hoofdzakelijk de Dravidische en Transgangetische talen behandeld. (Of hij in latere jaargangen meer over die van den Ind. Archipel daaraan toegevoegd heeft, weet ik niet zeker.)

J. Leyden. On the languages and literature of the Indo.-Chinese nations (Asiatic Researches X).

Von Humboldt. Ueber die Kawi Sprache auf der Insel Java.

De geschriften van H. N. van der Tuuk, inzonderheid het vierde deel van zijn Bataksch leesboek, bevatten ook veel dat op

verschillende talen van den Indischen Archipel betrekking heeft. Woordenlijsten van verschillende talen van den Ind. Archipel komen voor in Raffles History of Java en meer andere werken.

Nog eenige bronnen voor de taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, te Londen, door A. B. Cohen Stuart (Bijdr. v. het Inst. dl. VI) Vgl. beneden.

www.liptool.com.cn

Bronnen voor de taal- land- en volkenkunde van Nederl. Indië (archief Nahuys, van de bibl. der Delftsche akademie), ibid. dl. VII.

De Indische talen en oudheden, volgens de regeringsverslagen van 1849—1860, ibid.

Een overzigt van de taal- en letterkunde van Ned. Indië gaf P. J. Veth (Gids Dec. 1863, Febr. en Maart 1864).

Het eerste werk over de Maleische taal, een glossarium, is door F. Houtman, 1604 te Amst. uitgegeven. Het werd in de eerste helft der 17e eeuw gevolgd door vocabularien van Wiltens en Danckaerts, die meermalen achtereenvolgens door J. Heurnius, F. Gueynier en P. van der Vorm verbeterd en vermeerderd, zijn herdrukt. In 1612 verscheen de Spieghel der Maleysche tale van Albert Ruijl, waaraan ook een Nederd. en Mal. vocabularium is toegevoegd. Later verschenen: een Engelsch Mal. en Mal. Eng. Woordenboek van T. Bowrey, Londen 1701 en de Nederd. Mal. en Latijnsch Maleische Collectanea Malaïca van A. Le Loderus, Bat. 1707—1708, dat eene verzameling is van bijna alle tot dien tijd toe uitgegevene Mal. woordenboeken; een Ned. Mal. en Portug. Woordenschat, Bat. 1780; een Malay English en English Malay Dictionary van J. Howison, Londen 1801, een zeer gebrekkig werk; een Mal. Eng. en Eng. Mal. Dictionary van Marsden Londen 1812, in het Nederd. en Fransch vertaald door C. P. J. Elout, Haarlem 1825—26; Dictionnaire Français et Malais par Boze, Paris 1825; Nederd. Mal. en Mal. Nederd. Woordenb. door P. P. Roorda van Eysinga, Bat. 1824—25; een Nederd. Mal. glossarium onder den titel: Gids ter beoefening van het Mal. enz. door denzelfden, Breda 1836.

Noodzakelijk Handwoordenboek der Nederd. en Mal. taal door denzelfde, 12°, Amst. 1848, zeer beknopt.

Alg. Nederd. Mal. Woordenb. door denzelfde, 's Hage 1855.

Maleisch Nederd. Woordenboek naar het werk van W. Marsden en andere bronnen bewerkt door Dr. Pijnappel, 's Hage 1863. Zie hierover beneden het verslag.

W. A. P. Roorda van Eysinga, Mal. Nederd. Woordenboek, in Rom. karakter, Alkmaar 1856, kl. 8°.

De eerste afzonderlijke spraakkunst der Mal. taal gaf Joa. Roman, Amst. 1655.

Veel beter was die van G. H. Werndly, die in 1736 te Amst. verscheen en op nieuw werd uitgegeven door C. van Angelbeek Bat. 1823, doch met weglating van een belangrijk gedeelte.

www.hbtoolcsm.cn

In 1800 gaf een ongenoemde te Londen uit: a Grammar of the Malay language, as spoken in the peninsula of Malacca, the islands of Sumatra, Java, Borneo etc., compiled from Bowrey's Dictionary and other authentic documents, MS and printed.

Voorts vermelden wij: W. Marsden, Grammar of the Malayan language (met inleiding en chrestomathie) London 1812. De holl. vertaling is bewerkt door C. P. J. Elout, Haarlem 1824.

An attempt to elucidate the principles of Malayan orthography bij W. Robinson. Fort Marlborough 1823. Deze verhandeling is in het Nederduitsch vertaald door E. Netscher (Werken van het Bat. Gen. Dl. 24; eene kritiek door A. B. Cohen Stuart en anti-kritiek in het Tijdschrift van dit Gen. Dl. VI.)

A. A. E. Schleiermacher Grammaire Malaie, gevoegd achter zijn opstel: De l'influence de l'écriture sur le langage. Darmst. 1835.

P. P. Roorda v. Eysinga, Beknopte Mal. spraakkunst en chrestomathie, met glossarium. Breda 1839.

Maleisch leesboek voor eerstbeginnenden en meergevorderden, door Dr. A. Meursinge 3 stukjes Leiden 1842—47. Als vervolgen op dit leesboek zijn uitgegeven: door Pijnappel: De reis van Abdallah ben Abdelkader Moensji van Singapore naar Kalantan, Leiden 1855, en een verhaal van den aanvang der Padri Onlusten op Sumatra, door Sjech Djilál eddîn, door De Hollander 1857.

E. Dulaurier, Chrestomathie Malaye, Premier Fascicule, onder den titel: Lettres et pièces diplomatiques etc. Paris. 1825.

J. J. De Hollander Handleiding tot de kennis der Mal. taal, meermalen herdrukt. Het bevat een zeer kort overzigt van de spraakkunst, eenige laag Mal. stukken, Nederd. opstellen ter vertaling, gesprekken en woordenlijst.

Handleiding bij de beoefening der Mal. taal en letterkunde, door denzelfde, 2e druk. Breda 1856. Bevat eene spraakkunst, chrestomathie en mededeelingen over Mal. taal- en letterkunde. In den tweeden druk is de spraakkunst aanmerkelijk gewijzigd en in vele opzigten verbeterd; ook de chrestomathie is eenigzins gewijzigd en boven die bij den eersten druk te verkiezen.

Mal. spraakkunst door J. Pijnappel Gz., 's Hage 1863. Straks nader te bespreken.

Spraakkunsten zijn ook toegevoegd aan de woordenboeken van Bowrey en Howison.

Als Miscellanea vermelden wij nog:

J. C. Leyden, Comparative vocabulary of the Barma, Malayan en Thai languages. Serampore 1810.

www.hbtoor.com.cn

Scheepstermen en kommando's in de Hollandsche en Maleische talen door J. Büchler, met een voorberigt van P. A. Leupe. Kampen 1848.

Over Maleische taal- en letterkunde vindt men nog een en ander in het Tijdschr. van het Batav. Gen., nl.: Iets over het schrift der Maleijers, door R. Friederich, Dl. II, dat ook voorkomt in de Zeitschrift der Deutschen morgenländischen Gesellschaft (het daar geopperde gevoelen wordt bestreden door H. N. van der Tuuk. Bataksch leesboek. Dl. IV pag. 115).

Waarom heet de duif in het Mal. *marapati* = heer des doods, door R. Friederich Tijdschr. Bat. Gen. Dl. II.

Ontwerp van een Mal. Woordenboek en eene Mal. Spraakkunst door H. Von Dewall. Ibid. Dl. VI. Men weet dat H. Von Dewall door het Gouvernement met de bearbeiding dezer beide werken is belast.

Eenige opmerkingen naar aanleiding van dit stuk gaf A. B. Cohen Stuart, waarop een antwoord van H. Von Dewall en eene repliek van den eerstgenoemde zijn gevolgd. Ibid. Dl. VII, VIII en XII.

H. Von Dewall. Verklaring van het Mal. woord *pakajan*. Ibid. Dl. VII.

Vaststelling der beteekenis van eenige Mal. woorden, door denzelfden. Ibid. Dl. XI.

Over het Arabisch Mal. alphabet en de Mal. spelling bestaat een opstel van Pijnappel in de Bijdragen van ons Instituut. Dl. III der Nieuwe Volgreeks.

Marsden Malayan Miscellanies Bencoolen 1820—22, 2 deelen. Men heeft mij gezegd dat er nog een derde deel van bestaat, maar dit heb ik nooit gezien; in de Londensche bibliotheken, die ik bezocht heb, was het ook niet.

H. N. van der Tuuk. Iets over de Hoogmaleische Bijbelvertaling. (Bijdr. v. het Kon. Instituut enz. N. V. Dl. I.)

Tekstuitgaven van Mal. werken zijn:

In dichtmaat: Sjaïr Bidasari, met vertaling en aanteekeningen, door Dr. van Hoëvell (Werken van het Bat. Gen. Dl. 19.) Eene kritiek daarvan en dupliek verschenen in het Indisch Magazijn.

Sjaïr Abdoel Moeloek, door Radja Ali van Riouw, uitgeg. door P. P. Roorda van Eysinga in het Tijdschrift v. N. I. Jaarg. IX, met vrije vertaling en aanteekeningen.

Sjaïr Ken Tamboehan, uitgeg. door De Hollander.

www.libtool.com.cn

Nog vóór deze afzonderlijke uitgave had dezelfde schrijver het in zijn geheel opgenomen in zijne Mal. Chrestomathie achter zijne Mal. spraakkunst. Fragmenten van dit gedicht verschenen nog vroeger in Marsden's Mal. spraakkunst. De tekst dezer fragmenten wijkt zeer af van die van De Hollander. Van der Tuuk Bataksch leesboek, dl. IV, p. 117, zegt van de afzonderlijke uitgave dat de echt Maleische redactie hemelbreed verschilt van De Hollander's uitgave, waarbij eene op Java bewerkte redactie is gevolgd.

De Rijksbestierder, een zeer klein gedicht, met Holl. vertaling, uitgegeven in het tijdschrift van Ned. Indië, jaarg. IV.

De twaalf spreukgedichten, een Mal. gedicht door Radja Ali van Riouw, uitgegeven met vertaling en aanteekeningen door E. Netscher, Tijdschr. van het Bat. Gen., dl. II.

Raadgeving, een Mal. gedicht van denzelfden, met vertaling van E. Netscher, Ibid. dl. VII.

Nog verschenen eenige kleinere gedichten in de Chrestomathien van Marsden en De Hollander. De belangrijkste zijn de uittreksels uit een ethisch gedicht bij den eerstgenoemde, pag. 327, vgg.

Van historische werken, waaraan de Mal. literatuur uitermate arm is, zijn uitgegeven:

Eene zeer magere kronijk van Atjeh, door Dulaurier, Journal Asiat. Juillet 1839. Een uittreksel uit eene andere dergelijke kronijk van Atjeh, komt voor in Marsden's Mal. Chrestomathie en eene vertaling uit het Mal. van een veel grooter en belangrijker uittreksel uit eene geschiedenis van dit rijk in de Hist. of Sumatra van denzelfden.

Geschiedenis van Sjech Djiláloe-d-dîn, die tafereelen bevat uit den krijg met de Padri's; zij is geschreven in een sterk naar het Menangkabosche overhellend dialect door een wetgeleerde uit Agam. Nadat eerst Meursinge in zijn Leesboek een uittreksel daarvan had medegedeeld, is zij later door De Hollander in haar geheel afzonderlijk uitgegeven. Vertalingen van dit verhaal en van nog een ander over de Padri onlusten door Toewankoe Imám vindt men als bijlage achter De Stuers, De vestiging en uitbreiding der Nederlanders ter Westkust van Sumatra.

Geslachtslijst der vorsten van Sambas, met vertaling en aan-

teekeningen uitgegeven door E. Netscher (Tijdschr. van het Bat. Gen., dl. I.)

Geschiedenis der eerste Al Qadrî's, met vertaling, door denzelfden. Ibid. Dl. IV.

www.lbtool.com.cn

Geschiedenis van Abdallah. Singapore 1849. Zij bevat zijne autobiographie en vele bijzonderheden omtrent de geschiedenis van zijn' tijd zijn daarbij vermeld. Een uitvoerig verslag van dit werk gaf schrijver dezes in het Tijdschr. van Ned. Indië 1854.

Uittreksels uit eene geschiedenis van Riouw gaf Meursinge in zijn Leesboek, 3e stukje. Eene bijdrage over de geschiedenis van Djohor is te vinden in het Tijdschr. van het Bat. Gen., dl. I.

Aan de historische werken sluiten zich die, welke voornamelijk ethnologische détails bevatten, namelijk: de geschiedenis van Bali, door Abdallah ben Mohammed alMiçri in het T. N. I., Jaarg. VII.

De zeereis van Abdallah ben Abdelkader Moensji van Singapore naar Kalantan. Singapore 1838 en 1852, door Pijnappel uitgegeven, te Leiden 1855. In 1850 is zij door Dulaurier in het Fransch vertaald.

Eenige historische bijzonderheden, doch meest legenden en mythen, bevatten:

Soelálatoe-s-Salathîna of Sjedjrat malájoe. (Bij Dulaurier, Mein., lettres et rapports. Paris 1843 en T. N. I., dl. VI, vindt men mededeelingen omtrent den inhoud.) Gedrukt te Singapore omstreeks 1830. Later gaf Dulaurier het werk uit in zijne Collection des principales chroniques Malaies. Paris 1849. Doch de uitgave is onvoltooid gebleven. Leyden's Malayan Annals zijn eene vertaling daarvan.

In dezelfde Collection gaf Dulaurier eene Geschiedenis der vorsten van Pasei uit. Een paar Menangkabosche legenden bevat Meursinge Leesb. Dl. III; eene vrije vertaling der voornaamste legenden van Menangkabo gaf E. Netscher (Ind. Archief. Dl. III.)

Van wetboeken (oendang oendang) zijn uitgegeven:

De scheepvaartwetten van Malaka door Dulaurier in Pardes sus Collection de lois maritimes. Eene vertaling daarvan naar een Mal. MS gaf Raffles As. Res. Vol. XII. (Zie ook beneden.)

Scheepvaartwetten van Makassar en Boni, in dezelfde Collection, door Dulaurier, tegelijk met den Boegineschen tekst. De eersten (die van Malaka) verschenen ook afzonderlijk. Paris 1845.

Wetten van Moko moko, met Engelsche vertaling uitgeg. door Raffles in de Mal. Miscellanies II.

Uittreksels uit een wetboek van Malaka gaf De Hollander in zijne Chrestomathie. Eene vertaling van dit geheele wetboek komt voor bij Newbold in zijn werk over de Straits Settlements.

Te Bengkoelen verscheen:

www.jiptool.com.cn

A code of laws, as established by the Pangeran's court at Fort Marlborough, edited by Lewis 1821. Mal. tekst, (circa 20 pag. fol.)

Van de Annals of Keddáh (Kědah) gaf Low eene vertaling in het Journal of the Ind. Arch. 1849. Vol. III.

Tot de wetboekenliteratuur behooren ook de extracten uit de 'Adat Achin, door Braddell uit het Mal. vertaald, ibid. Jaarg. 1855. In denzelfden jaargang is ook eene vertaling van de wetten van Djohor te vinden.

In de Asiatic Researches Dl. XII, gaf Raffles een stuk getiteld: On the Malayan nation, with a translation of its maritime institutions. Hierin worden ook eenige bijzonderheden omtrent andere wetboeken van den Ind. Archipel vermeld.

Werken over Mohammedaansch regt zijn:

Meursinge Handboek voor het Moh. regt. Amst. 1844, waarbij het werk van een Atjineesch priester, getiteld: Tjermin segala marika jang menoentoet ilmoe fiqhi etc. tot grondslag diende. Een berigt omtrent dit werk door Prof. Keyzer is te vinden in het 7e deel N. V. van dit Tijdschrift. Dezelfde gaf eene gedeeltelijke vertaling daarvan met aanteekeningen in zijn Handboek van het Moh. Strafregt.

Een klein stukje van een wetboek, Hokm qanoen getiteld, komt voor in R. v. Eysinga's Chrestomathie.

Den hoofdinhoud van de Cirátoe-l-moestaqîm, een geschrift, waarin de Moh. gebruiken bij de eeredienst, bij huwelijk, sterfgevallen etc. behandeld worden, gaf Roorda van Eysinga vertaald in zijn Handboek voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederl. Indie en een kleiner uittreksel met den tekst in zijne Chrestomathie.

Van ethischen aard zijn:

De Kroon der Koningen. (Makoeta segala radja radja) met vertaling uitgeg. door R. v. Eysinga. Bat. 1827. Abdallah van Singapore gaf eene Mal. vertaling van de Kalilah wa Daminah die, zoo als men weet, oorspronkelijk in de Sanskritsche literatuur te huis behoort en onder den titel Pantjatantra in vele omwerkingen en vertalingen is verbreid. Uittreksels geeft De Hollander in zijne bloemlezing.

Uittreksels uit ethische geschriften vindt men: in de Chrestomathie van Marsden, in het Handb. voor taal- land- en volkenkunde van R. v. Eysinga en in de Chrestomathie van De Hollander; het voornaamste is ontleend aan de Hidájatoe-s-sálikîna en in de twee laatstgenoemde werken te vinden. De Hidájatoe-s-sálikîna is eene Mal. omwerking van een Arab. werk van Ghazzáli en bevat ook veel over het religieuse regt van den islam. Overigens is er van theologische geschriften niets in het Mal. gedrukt, behalve een paar stukjes in de Chrestomathien van Marsden en Roorda van Eysinga.

www.libtool.com.cn

Op de werken over Mohammedaansch regt enz. laat ik de Mohammedaansche legenden volgen, doch heb hieromtrent slechts op te merken dat er nog niets van gedrukt is dan: De geschiedenis van Sulthán Ibrahim ben Adham, vorst van Irak, waarvan eerst eene uitgave verscheen door Roorda van Eysinga (Bat. 1822) bewerkt, later eene betere door Lenting. Breda 1846. Eene vertaling van de Madjlis Achin, die regelen omtrent het gedrag van vorsten bevatten, gaf Braddell in het Journal of the Ind Arch. 1855. Voorts noemen wij eenige stukken in de Chrestomathien van De Hollander en Roorda van Eysinga, waarvan de voornaamste zijn: die uit de geschiedenissen van Hamza en Radja Iskander Dzoe-l-karnain. Eene vrije vertaling van een MS over de Mi'rádj (nachtreis van Mohammed naar den hemel) gaf Roorda van Eysinga in zijn Handb. v. land- en volkenkunde. Een berigt omtrent het wonder van de splitsing der maan door Mohammed, uit een Mal. Hs. vertaald, vindt men in het Tijdschr. v. het Bat. Gen. Dl. VII. In het Asiatic Journal 1824 p. 447—53 staat een extract uit een Mal. MS, getiteld: a thousand Christians converted to Muhammedanism in one day.

Van hier is de overgang tot de Hindoesche mythen en romans zeer geleidelijk. Ja, werken als de bovengenoemde geschiedenissen van Hamza, Iskander en Sulthan Ibrahim kan men reeds met regt romans noemen.

Van de geschiedenis van Rama staan fragmenten in de Chrestomathien van Marsden, R. v. Eysinga en De Hollander. Zij is door R. v. Eysinga afzonderlijk uitgegeven. Amst. 1843. Dezelfde gaf ook uit: de geschiedenis van Ismá Jatîm. Bat. 1821 en een verslag omtrent dit werk in de Verhandel. van het Bat. Gen. Dl. X.

Geschiedenis van vorst Bispoe Radja door J. C. Fraissinet. Breda 1849, waarvan in 1842 reeds een uittreksel verschenen was in Meursinge Mal. leesboek I. Eene kritiek van deze uit-

gaven gaf H. N. van der Tuuk, Tijdschr. v. Nederl. Indie. Jaargang 1849, waaruit tevens blijkt dat de naam van den vorst Poespa Wirádja moet luiden.

Geschiedenis van de prinses Djauhar Manikam door De Hollander. Breda 1845.

www.libtool.com.cn

Uittreksels uit andere Mal. romans, van weinig belang, komen in de Chrestomathien van Marsden, Roorda v. Eysinga en De Hollander voor, b. v. uit de geschiedenissen van Ghalám, Nadir Sjah, uit de Boenga Rampei, (eene bloemlezing van verhalen), uit de geschiedenis van Sjah i Merdân enz.; het laatst genoemde staat alleen in de eerste editie van De Hollander's Chrestomathie.

Eene geschiedenis van Birma Sjahdán is in 1856 door Roorda v. Eysinga te Rotterdam uitgegeven, met Rom. karakter.

Een uittreksel uit eene geschiedenis van Mahmoed, sulthan van Badar, staat achter het Mal. Nederl. Woordenboek van denzelfden. Bat. 1826.

Mal. brieven uit verschillende streken van den Archipel zijn te vinden in al de genoemde Chrestomathien. Bovendien gaf Dulaurier nog eene verzameling gelithographeerde brieven uit, onder den titel: Chrestomathie Malaie, Lettres et pièces diplomatiques etc. 1er Fascicule Paris 1845; dit werk is niet verder voortgezet.

Als Miscellanea noem ik: de Gesprekken over staathuishoudkunde bij Meursinge Mal. Leesb. III en de uittreksels uit de Ta'bîr mimpi, in de Chrestomathie van De Hollander.

Vertalingen uit Europesche talen in het Maleisch kan ik hier niet nader vermelden. Ik vergenoeg mij dus met te zeggen dat zij meerendeels bestaan uit vertalingen van den Bijbel of van enkele Bijbelboeken en van eenige christelijke geschriften.

Mededeelingen van verschillenden aard omtrent Mal. taal en literatuur vindt men in vele werken; het ware onmogelijk die alle hier op te noemen. Opgaven der titels en meermalen ook van den inhoud van ongedrukte Mal. werken komen voor bij Valentijn, Werndly Mal. spraakkunst, Dulaurier's Mémoire, lettres et rapports etc., vóór de uitgaven van Sulthán Ibrahim, Bidasari, in het Journal Asiatique 1832 door Jacquet en ibid. 1840 door Dulaurier, bij de Chrestomathie van De Hollander, bij Leyden in zijne verhandeling On the Indo-Chinese languages, Newbold Statist en polit. account of the British Straits-settlements, Anderson Mission to the Eastcoast of Sumatra en in

den Catalogus der Bibliotheca Marsdeniana. Voorts in de Bijdragen van dit Instituut door A. B. Cohen Stuart. Dl. VII, in het Tijdschr. v. Ned. Indie Jaarg. 1849 door H. N. van der Tuuk, en in De Inleiding tot de kennis van den Islam. Rott. 1861 van schrijver dezes, pag. 474 vgg.

www.libtool.com.cn

Wat de overige talen van Sumatra betreft, met uitzondering van het Bataksch, waarover nader in het Jaarverslag, slechts woordenlijsten zijn daarvan gedrukt.

Woordenlijsten van het Lampoengsch gaven Raffles, Crawfurd en Marsden, na hen Zollinger. (Tijdschr. v. N. I. Jaarg. IX.)

Van het Rĕdjangsch en Korintjisch vindt men eene kleine woordenlijst bij Marsden, Hist. of Sumatra en in zijne Miscellaneous Works. Dezelfde gaf in eerstgenoemd werk ook eene Atjinesche woordenlijst. Ook eenige Bataksche woorden zijn bij Crawfurd en Marsden te vinden. Woordenlijsten van Bataksche dialecten vindt men ook in Junghuhn's Battaländer, Anderson Mission to the Eastcoast of Sumatra en bij Von Rosenberg in het Tijdschr. van het Bat. Gen. Dl. III.

Eene woordenlijst van de taal der Oeloe's en Loeboe's door De Rochemont Muller staat in het Tijdschrift v. het Bat. Gen. Dl. IV.

Een en ander over de taal in het Palembangsche komt voor in De Sturler's Beschrijving van Palembang. Hij geeft ook een facsimile van het Rentjongschrift. De letterschriften van de Lampoengs, Rĕdjangs en Bataks komen voor in de Hist. of Sumatra van Marsden en in zijne Miscellaneous Works en daaruit gereproduceerd bij Crawfurd Malay Grammar. Het Rentjongschrift bij De Sturler komt nagenoeg geheel overeen met het Rĕdjang alphabet bij Marsden.

In de Malayan Miscellanies Dl. II staan enkele Sĕramba's (liedjes, die veel van Mal. pantoens hebben) in de taal der Sĕrawi. Zij zijn daaruit overgenomen door Newbold in zijn straks genoemd werk. In deze Miscellanies deelt Presgrave een en ander mede over de talen der Sĕrawi en Pasoemah's.

Er bestaan ook woordenlijsten van de talen van eenige der eilanden ten Westen van Sumatra. Woordenlijsten van de taal van Nias gaven Marsden in zijne Miscellaneous Works en in de Malayan Miscellanies, alsmede Horner in het T. v. N. I. Jaarg. III, die Crawfurd in de Preliminary Dissertation van zijne Mal. spraakkunst heeft overgenomen. Van de taal der Pageh Eil. hebben Marsden l. l. en Crisp in de Asiatic Researches Dl. VI

woordenlijsten gegeven. Nog vermelden wij: die van de taal der Mantawei eilanden, T. v. het Bat. Gen. Dl. I, door Von Rosenberg, van de taal van Engano, door denzelfden, en eene andere door J. van der Straten en P. Severijn, en eene grootere vergelijkende woordenlijst van de talen van Atjeh, Singkel, Pak-pak, Toba en de Banjak Eil., mede door Von Rosenberg. Ibid. Dl. III. Van de taal der Orang-lom op Bangka verscheen eene woordenlijst in hetzelfde tijdschrift Dl. II.

Voor de beoefening van het Javaansch verschenen de woordenboeken van G. Bruckner, omstreeks 1830, en P. P. R. v. Eysinga in 1834 en 1835. Doch een bruikbaar woordenboek gaf het eerst J. F. C. Gericke, dat door T. Roorda in 1847 is uitgegeven, waarop in 1863 een bijvoegsel verscheen, door T. Roorda en J. J. Meinsma, waarover straks nader. Een Nederl. Jav. Woordenboekje, geheel in romeinsch karakter, gaven de zendelingen Jansz. en Klinkert; Samarang en Amsterdam, 1861. Eene bijdrage tot de kennis van het Soendasch verscheen in 1841, nl. het Ned., Mal. en Soend. Woordenboek van A. de Wilde, uitgegeven door T. Roorda. Deze eerste proeve is in 1862 gevolgd door J. Rigg's Dict. of the Sunda and English language. Dit werk komt natuurlijk straks ter sprake. De woordenlijsten van het Jav. en Soendasch, die men in verschillende werken, het uitvoerigst bij Raffles Hist. of Java, aantreft, verdienen geen afzonderlijke vermelding.

De genoemde zendeling G. Bruckner was de eerste, die de Jav. spraakkunst behandelde in zijne Proeve, die in 1830 te Serampore verscheen. In het volgende jaar gaf Gericke zijne Eerste gronden der Javaansche taal in het licht, waaraan een leesboek en glossarium waren toegevoegd.

Gericke bezorgde in 1833 ook de uitgave der Jav. Spraakkunst van A. D. Cornets de Groot, die in 1843 door T. Roorda voor de tweede maal werd uitgegeven, met een leesboek en een nieuw woordenboek vermeerderd. In 1835 gaf P. P. Roorda van Eysinga eene Jav. spraakkunst. De handleiding bij de beoefening der Jav. taal- en letterkunde van Dr. De Hollander verscheen in 1848. De laatst verschenene Jav. grammatica is die van T. Roorda, Amst. 1855.

Sedert 1862 is nog een en ander betrekkelijk Javaansche grammatica en lexicographie in het licht verschenen, waaromtrent wij naar het Verslag, dat hier beneden volgt, verwijzen.

Uitgaven van Jav. teksten zijn te vinden in de anthologien

toegevoegd aan de genoemde grammatica's van A. D. Cornets de Groot, De Hollander en T. Roorda. Afzonderlijke uitgaven van Jav. teksten zijn de volgende:

T. Roorda, Jav. gesprekken in de onderscheidene taalsoorten opgesteld door een Jav. van Soerakarta. Amst. 1843.

www.hbtool.com.cn

T. Roorda. Het boek Rådjå Pirangon, enz., eene Jav. legende. 's Hage 1844.

D. L. Mounier. Het (wet)boek der Nawålå Pradåtå in Tijdschr. N. I. Jaargang VI. Dl. I.

T. Roorda. Jav. wetten, nl. de Nawålå Pradåtå, Anggĕr Sadåså, Anggĕr agĕng, Anggĕr goenoeng en Anggĕr aroe biroe Amst. 1844.

C. F. Winter, de Brått Joedå, Råmå en Ardjoenå Såsrå, in proza verkort, uitgegeven door T. Roorda. 1845.

S. Keyzer. Kitab Toehpah. Jav. Moh. wetboek 's Hage. 1853.

C. F. Winter. Jav. zamenspraken over verschillende onderwerpen, uitgeg. door T. Roorda, 1e deel. Amst. 1845, waarvan in 1862 eene nieuwe editie verscheen. Het 2e deel is in 1858 uitgegeven door S. Keyzer.

C. F. Winter. 1001 Nacht. Arab. vertellingen, in het Jav. vertaald, uitgeg. door T. Roorda. 1847 2 deelen.

T. Roorda. Jav. brieven, berigten, verslagen enz. naar handschriften uitgeg. Amst. 1845.

J. A. Wilkens. Het Wajang verhaal Prĕgiwå, met vertaling enz. (Tijdschr. N. I. Jaarg. VIII.)

C. F. Winter. Het boek Adji Såkå, oude fabelachtige geschiedenis van Java. Uitg. door T. Roorda en J. J. B. Gaal. Amst. 1857. Ook reeds herdrukt.

Beschrijving van de koffij- en suikercultuur in het plat Mal. en Jav. voor Jav. ambtenaren, uitg. door T. Roorda. (Bijdragen van het Kon. Inst. voor Land- en Volkenkunde. Nieuwe Volgreeks. Dl. I.)

Al deze geschriften zijn in proza. In poëzy verschenen:

A. B. Cohen Stuart, Gesch. van Baron Sakendher, Bat. 1851 (in het Indisch Archief) met vertaling, annotatie en Wdbk.

Wilkens, De Sewåkå, in het Tijdschr. van N. I. 1850 en 1851, met vertaling, aanteekeningen en Woordenboek.

Gericke Wiwåhå of Mintårågå, met vert. en aant. Verh. Bat. Gen. Dl. 20.

C. F. Winter, Råmå Verh. Bat. Gen. Dl. 21.

" " " Hangling Darmå Verh. Bat. Gen. Dl. 25.

J. J. de Hollander, Manik Måjå, Ibid. Dl. 24.

C. F. Winter, Sĕrat Ardjoenå Såsrå Bahoe, Samarang 1853.

A. B. Cohen Stuart, De Brâtâ Joedå, Verh. v. h. Bat. Gen. Dl.

www.libtool.com.cn

Winter, Darmå Wasitå.

In het Kawi gaf R. Friederich uit:

Ardjoenå Wiwåhå, Verh. Bat. Gen., Dl. 23.

Wrettå Santjåjå (eene verzameling van metra), Verh. Bat. Gen., Dl. 22.

Bomå Kawjå, Verh. Bat. Gen., Dl. 24.

Jav. teksten met Romeinsch karakter vindt men bij Raffles en in het handboek der Land- en Volkenkunde van N. I. door P. P. Roorda van Eysinga.

Nog moeten wij vermelden: Bruckners vertaling van het N. T. en Gericke's overzetting van den geheelen Bijbel, en eene Koranvertaling, waaraan men nog eenige boekjes voor het onderwijs kan toevoegen. De voornaamste zijn die van Palmer van den Broek over reken- en meetkunde, van T. v. d. Valk over geographie van Ned. Indië enz. De zendelingen Jansz., Hoezoo en Jellesma lieten enkele boekjes voor het onderwijs in de godsdienst drukken. Ook Jav. almanakken worden sints eenige jaren uitgegeven. Winter gaf een tijd lang een tijdschrift in het Jav. te Solo uit. Wij meenen dat er nog steeds een dergelijk Jav. tijdschrift verschijnt. Wij verzuimden boven nog te noemen:

C. F. Winter, Jav. Anecdoten en leerzame verhalen van Schmidt, uitgegeven door T. Roorda. Delft 1850.

Een vervolg hierop van denzelfden schrijver en mede door T. Roorda uitgegeven, verscheen te Delft 1857.

C. F. Winter, Sĕrat Menak. Bat. 1854.

" " " Lajang pipiritan såkå hing paribasan sartå woelang walåndå. 1855.

Een Bijbelsch leesboek voor de Javanen verscheen te 's Hage zonder jaartal.

In 1861 verscheen te Bandjermasin: De brief van Paulus aan de Romeinen, met opheldernde schriftuurplaatsen, uitgegeven door van wijlen J. Emde te Soerabaja (sic). — Nederlandsch Jav. Zakwoordenboekje, voornamelijk ten dienste van wie zich 't Jav. schrift nog niet hebben eigen gemaakt door P. Jansz. en H. C. Klinkert. Samarang en Amsterdam 1861.

Van Soendasche teksten zijn gedrukt:

Eene vertaling van het Kitab Toehpah; een Soendasch leesboek;

een paar stukken achter het bovenvermeld woordenboek van De Wilde.

Eenige Soendasche verhalen en stukken van anderen aard.

In het Tijdschr. v. h. Bat. Gen., Dl. 6 en 10 gaf K. T. Holle eene proeve van Soendasche poezy en 101 Soendasche spreekwoorden, tekst en vertaling.

www.libtool.com.cn

Een kort berigt omtrent Soendasche taal- en literatuur van H. N. van der Tuuk, staat in het Tijdschr. v. N. Indië, 1851 I. p. 340.

Opgaven in het Nederduitsch van den inhoud van Jav. werken, meest van MSS., zijn in verschillende tijdschriften verspreid. In het Indisch Magazijn gaf de heer Mounier berigten over Jav. geschiedenis, namelijk uittreksels uit de Babad, alsook overzigten van de Jav. mythen omtrent Ardjoenå en Råmå. In het Tijdschr. van N. I. vindt men I. Lipjes, vertaling der Wajang Raden Bambang Soemitro's huwelijk (Jaarg. IV); een uittreksel uit de Manik Måjå (Jaarg. III); Winter's Vertaling van Jav. stukken tot de regtspleging behoorende; (Jaarg. VII); uittreksels uit het boek Rådjå Pirangon, ibid. Jaarg. 1849, door J. J. De Hollander In den vijfden jaargang gaf D. L. Mounier eene vertaling van de Panniti Sastrå en Winter van de Manik Måjå. In de Verhand. van het Bat. Gen. staat het begin van eene Jav. historie, genaamd Sĕdjårå rådjå Djåwå, door I. van Iperen, vertaald door Gordijn, Dl. 1, 2 en 3, waarop in Dl. 10 D. Overbeek eenige aanmerkingen gaf, terwijl in Dl. 8 een translaat staat van een Jav. geslachtregister van de vorsten van Java. In het Tijdschr. van dit Gen. gaf C. F. Philips overzigten van twee Jav. verhalen, Sasi Kiråna en Poetoet Gåndå Prånå, alsmede een uittreksel uit de wajang Kĕrnå Tandingan (Dl. 4, 6 en 7). De Oosterling, Dl. I. bevat een stuk over de voorspellingen der Javanen bij de verschijning van kometen door H. J. Domis. In de Bijdragen van dit Instituut staan ook verschillende stukken van de HH. T. Roorda, Keyzer, Cohen Stuart en Meinsma, enz. nl.: een verslag van een MS. over de geschiedenis van Djåjå Lĕngkårå, Dl. I. — Verhaal van den oorsprong en 't begin van den opstand van Dipå Nĕgårå volgens een Jav. MS., door T. Roorda N. V. Dl. III. — De lotgev. van Radèn Pandji, volgens de Jav. wajangverhalen door denzelfden, N. V. Dl. 7. — Vertaling van Jav. spreekwoorden enz. door S. Keyzer, Ib. Dl. 6. — Eenige alphabetten en proeven van oud Jav. schrift door denzelfden en C. Stuart, Ibid. — Opmerkingen daarover door C. Stuart, Dl. VII, pag. 169 sqq. — De twee

eerste Soera's van den Jav. Koran, vertaald met Aant. door S. Keyzer, Dl. VI. — Het Fort te Kartåsoerå in 1741 (volgens de Jav. babad's) door J. J. Meinsma, Dl. VI. — Inlandsche verhalen van den regent van Tjiandjoer, uit het laag Mal. vertaald door Stockhausen, Dl. VI. — Eene vertaling van oud Jav. wetten, onder den titel Soerjo Alam, door Mr. van der Hout, Ibid. (cf. Raffles I, App. p. 33). Mededeelingen over Jav. wetten vindt men ook in het Tijdschr. Het Regt van Ned. Indië. — Wat het Kawi betreft, vindt men in het Tijdschr. van N. I., (Jaargang II) eenige zedespreuken uit de Niti Sastrå Kawi door Roorda v. Eysinga en in het Tijdschr. v. het Bat. Gen. Dl. VIII eene inhoudsopgave van het Kawi MS. Pamentjangah Ngoerah Sideman. In de Gids van 1849 gaf. Prof. Pijnappel: Iets over het Kawi en de Jav. poezy, namelijk eene beoordeeling van R. v. Eysinga's vertaling der Bråtå Joedå, Leiden 1849. De tekstuitgave van R. v. Eysinga is slechts ten deele afgedrukt. Reeds in 1841 had T. Roorda te Leeuwarden eene Proeve van Jav. poezy uit het heldendicht de Bråtå Joedå uitgegeven.

Ons rest nog te spreken van de inscriptien en opgaven omtrent MSS. Over de eersten vindt men inzonderheid veel in de werken van het Bat. Gen., Dl. 8, 10, 19, 23 en 24. De meest bekende stukken zijn: C. J. van der Vlis: Verklaring der oudheden en inscriptien van Soekoe en Tjetto in Dl. 19 en R. Friederich Inscriptien v. Java en Sumatra voor het eerst ontcijferd, Dl. 24. Dezelfde gaf in het Tijdschr. van genoemd Genootschap eene verklaring van den Batoe toelis in Buitenzorg en in hetzelfde tijdschrift nog verklaringen van eenige andere inscriptien van minder belang; ook de HH. E. Netscher en Hageman gaven aldaar bijdragen over dit onderwerp. Wij verwijzen hieromtrent verder naar het alphabetisch Register op dit tijdschrift, dat in Dl. 12 voorkomt. Nog vermelden wij: eene bijdrage van E. Selberg over eene inscriptie in Prambanan (Kunstblatt 1839, N°. 100) en een stuk van J. Rigg over inscriptien van Panataran in het Journal of the Ind. Archip. 1851. Over Jav. inscriptien is ook een en ander te vinden bij Raffles en bij Lassen in zijne Indische Alterthumskunde en in de Zeitschrift der Deutschen Morgenl. Gesellschaft, Dl. X. De laatste houdt zich voornamelijk bezig met hetgeen Friederich daarover geschreven heeft.

Opgaven van titels van Jav. MSS., vermengd met mededeelingen omtrent hun inhoud zijn te vinden: bij Raffles Hist. of Java en bij De Hollander in zijn bovengenoemde Handleiding. In

weerwil van de gebreken, die de schrijver zelf gaarne zal erkennen, is het daar gegeven overzigt der Jav. literatuur nog steeds het beste dat wij bezitten. Verder verwijs ik hier naar Winter, Jav. zamenspr. Dl. I, pag. 350 vgg. Opgaven omtrent de Jav. MSS. in Londensche bibliotheken gaven Jacquet (Journal Asiat. 1832), Dulaurier in zijne Mémoire, lettres et rapports, S. Keyzer en A. B. Cohen Stuart in de Bijdragen van het Instituut en schrijver dezes in zijne Inleiding tot de kennis van den islam. pag. 478 vgg. Berigten omtrent eenige Kawi MSS., die in de Preanger Regentsch. ontdekt zijn, vindt men in het Tijdschr. van het Bat. Gen. door E. Netscher, Dl. I.

www.libtool.com.cn

Een berigt omtrent drie Kawi MSS. is te vinden in de Zeitschr. der Deutschen Morgenl. Ges. Dl. IX. Een verslag omtrent een Jav. MS. over de Geschiedenis van Mangkoe Nĕgårå gaf schrijver dezes in het Journal of the Royal Asiatic Society, Vol. XX.

Een en ander over Javaansche taal is verder te vinden in Leyden On the languages en literature of the Indo-Chinese nations As. Researches X, bij Von Humboldt Ueber die Kawisprache, Crawfurd Malay Grammar, Prelim. Dissert., en in het stuk van denzelfden On the Malayan and Polynesian languages and races (I. of the Ind. Arch. 1848), alsmede bij Bopp Ueber die Verwandschaft der Mal. Polynes. Sprachen mit den Indisch Europ. Berlin 1841 en in meer andere bronnen, reeds op pag. 113 en 114 vermeld.

De hier genoemde gedrukte stukken worden ook opgegeven in het Art. Java van het Geograph. Statist. Woordenboek van N. Indië; de daar vermelde Beoordeelingen en Kritieken heeft schrijver dezes hier achterwege gelaten, doch in andere opzigten het daar ontbrekende aangevuld. Het nieuwste doch zeer korte overzigt over Jav. taal- en literatuur is van de hand van Prof. Veth (Gids Jan. 1864)

Wat Madoera betreft, eene woordenlijst in twee dialecten van dit eiland en eenige phrasen vindt men bij Raffles. Berigten omtrent Madoeresche taal- en literatuur geeft Van Hoevell, Reis over Java Dl. II p. 42. Pijnappel, Geographie van N. I. pag. 86 houdt het Madoereesch voor een dialect van het Jav., hetgeen betwist wordt in den Economist. Januarij 1864.

Wat de talen betreft, die op Borneo gesproken worden, onze kennis hiervan bepaalt zich tot de talen die in het N. W., dat onder Engelschen invloed staat heerschen en tot die van het Z. O., waar het Nederlandsch gezag gevestigd is. Van die in

het N. W. hebben wij hoofdzakelijk slechts woordenlijsten, nl. die, welke voorkomen in de werken van Keppel, Expedition to Borneo of H. M. ship Dido, Londen 1846 en van Spenser St. John, Life in the forests of the far East, Londen 1862. In het Journal of the Indian Archip. Dl. IV, 1849 gaf Burns eenige berigten over de taal der Kajans. De Amerikaansche zendelingen lieten in 1845 en 1847 twee catechismussen drukken in de taal der Dajaks van die streek van Borneo's Westerafdeeling, waar zij gevestigd waren. Woordenlijsten van de dialecten dier afdeeling zijn ook uitgegeven door O. van Kessel, Statistieke aanteekeningen omtrent het stroomgebied der Kapoeas (Indisch Archief, Jaarg. I); zij zijn van zeer weinig belang.

Veel meer weten wij van de taal der Dajaks in het Zuidoosten van Borneo. Hierover zijn uitgegeven de volgende werken:

H. C. von der Gabelentz, Grammatik der Dajaksprache, als eerste stuk van zijne Beiträge zur Sprachenkunde, Leipzig 1852.

Grammatik der Pulopetak Dajaksprache für Anfänger. Barmen 1856.

A. Hardeland, Versuch einer Grammatik der Dajakischen Sprache. Amsterdam 1858.

A. Hardeland, Wörterbuch der Dajakischen Sprache. Amst. 1859.

De vertaling van den Bijbel in het Dajaksch door denzelfde verscheen in 1858.

In het Tijdschrift van Nederl. Indie, jaarg. VIII, gaf Hupe in zijne „Korte verhandeling over de godsdienst, zeden enz. der Dajakkers" mede eenige proeven van de taal der Dajaks in de streek van Bandjermasin.

Nog gaven de zendelingen van het Rijnsch Genootschap eenige boekjes uit voor het onderwijs, voornamelijk in de christelijke godsdienst, alle in het dialect der Dajaks van Poelopetak.

In de spraakkunst en het woordenboek van Hardeland wordt de taal der Dajaks behandeld, die gesproken wordt in de districten Mangkatip, Doesoen, Poelopetak, Mantangan, Kapoeas en Kahajan.

Omtrent Celebes valt op te merken: eene zeer naauwkeurige bibliographie van Celebes, die ook het vak van taal- en letterkunde omvat, door Prof. Millies bewerkt, komt voor in het Aardrijkskundig en statistisch woordenboek van Nederl. Indië. Wij hebben er slechts enkele opgaven van later verschenen werken bij te voegen.

Slechts van ééne der talen van Celebes bezitten wij eene rede-

lijke mate van kennis, namelijk van het Makassaarsch. Wij zijn die verschuldigd aan B. F. Matthes, afgevaardigde van het Nederl. Bijbelgenootschap. Hij gaf:

Proeve eener Makassaarsche vertaling des Korans (in de Bijdragen van dit instituut N. V., Dl. I).

www.hotoor.com.cn

Mededeelingen over Makassaarsche en Boeginesche taal- en letterkunde in de Zeitschr. der Deutschen Morgenl. Ges. 1849, Dl. III; 1850 Dl. IV; 1852 Dl. VI; 1856 Dl. X; 1857 Dl. XI).

Makassaarsche spraakkunst. Amst. 1858.

Makass. Hollandsch woordenboek. Amst. 1859.

Makass. Chrestomathie. Amst. 1859.

Een verslag omtrent de drie laatstgenoemde werken gaf schrijver dezes in zijne Meded. over Makass. taal- en letterkunde, in de Bijdr. van dit Inst. N. V. Dl. VI.

De vertaling eener verzameling van Makassaarsche wetten staat in Het Regt van Ned. Indië, Jaarg. IV. Uit Matthes Makass. Chrestom. leert men deze wetten volledíger en naauwkeuriger kennen. Eene geschiedenis van het Makassaarsche Celebes en onderhoorigheden, door R. Blok uit het Makassaarsch vertaald (omstreeks 1756—1760) komt voor in het T. v. N. I., Jaarg. X. Alphabetten komen ook voor bij Marsden Miscell. works en Balbi Atlas Ethnographique. Paris 1826.

In de Meded. van het Ned. Zendelinggen. Dl. V gaf Donselaar eene „Proeve van de godsdienstige literatuur der Makassaren.

Als bijdragen tot de kennis der Makassaarsche zoowel als der Boeginesche letterkunde zijn aan te merken:

E. Dulaurier, Code maritime des royaumes Mangkassar et Bougui, in Pardessus Collection de lois maritimes etc. Dl. VI. Paris 1845. Eene vertaling van de Maleische overzetting dezer Mak. en Boeg. wetten gaf P. A. Leupe in het T. v. N. I. 1849, Dl. I.

Eene woordenlijst van Makassaarsch en Boegineesch in de Verhand. v. het Bat. Gen., Dl. IV.

In of over de Boeginesche taal verschenen:

A code of Bugis maritime laws, with a translation and vocabulary. Singapore 1832.

(C. H. Thomsen) Vocabulary of the English, Bugis and Malay languages. Singapore 1833.

Chrestomathies Océaniennes Textes en langue Bougui. Paris.

Die Sprache der Bugis Wien. 1854. Een blad in pl.

B. F. Matthes, Boegin. Heldendicht op Daëng Kalaboe, waarin o. a. de dood van den ambtenaar T. Baron Collot d'Escury en

de zegepraal der Hollandsche wapenen bezongen worden. Makassar 1858.

Boeg. heldendicht op den eersten Bonischen veldtogt van 1859, met vertaling, aant. en hist. inleiding, door denzelfden. Makassar 1862.

www.libtool.com.cn

Aldaar verscheen ook in 1863 de eerste aflevering van eene Boeginesche Chrestomathie door denzelfde.

W. C. H. Toewater, Over Boegin. poezij (T. v. N. I. 1844 Deel VI.)

Over Boegin. studien van denzelfde vindt men een en ander in de Handel. v. h. Nederl. Bijbelg. 1840 en 1842, in de berigten betreffende Bijbelverspreiding nº. 69 en in de Verhandel. v. h. Bat. Gen., Dl. 20. Verslag p. 17.

Bijdragen tot de kennis der Boeg. letterkunde komen voor in: B. F. Matthes, Beknopt verslag van eene reis in de binnenlanden van Celebes waar Boegin. gesproken wordt, in 1856 (berigten betreffende de Bijbelverspr. n. 91.)

Mémoires de la société ethnologique, Paris 1841, Tom. I 2me partie p. 198 sq.

Over Boegin MSS., alphabet enz. vindt men een en ander in het Journal Asiatique, Paris 1832 I. p. 130, 226, 245, 256, 262 en 485, II. p. 557.

Eene opgave van „things, for which the Bugguese have a number of names" komt voor in de Malayan Miscellanies Dl. I.

In 1856 verscheen een: Spécimen des caractères de la langue de Macassar et de la langue Bouguie, gravés et fondus par N. Tetterode sous la direction de H. C. Millies, waarover een verslag verscheen in het T. v. N. I. 1856. Dl. II. Mededeelingen over Boegin. letterkunde gaf Leyden in zijne meermalen genoemde verhandeling in de Asiatic Researches Vol X. Boeginesche Woordenlijsten vindt men ook bij Crawfurd in zijne Hist. of the Ind. Arch. en in de Prelim Disc. van zijne Mal. Grammar.

Van 1827—1833 zijn te Singapore vier Christelijke tractaten in het Boeg. gedrukt.

Over het Alfoersch van de Minahassa kunnen de volgende geschriften geraadpleegd worden:

P. P. Roorda v. Eysinga, Handb. der land en volkenkunde van Ned. Indie. Amst. 1841, Dl. I, p. 227 sqq.

Röttger Briefe über Hinterindien. Berlin 1844 p. 137.

A. J. F. Jansen. Vergelijkende woordenlijst van talen en dialecten in de residentie Menado (Tijdschr. van het Bat. Gen. Dl. IV).

De woordenlijst van drie dialecten bij van der Crab. De Molukksche eil. enz. Bat. 1862.

Dumont d'Urville. Voyage etc. de l'Astrolabe Philologie T. II. pag. 193 sqq.

www.ftool.com.cn

Proeve van Alfoersche poezy. Ibid. Dl. VI.

Mededeel. van het Nederl. Zendelinggenootschap Dl. VI vindt men eene proeve van Oud-Alfoersch teekenschrift en in Dl. VII C. P. Tiele's gissingen daarover. Ibidem gaf de zendeling Wilken eenige gebeden en religieuse formulen in een Alfoersch dialect.

Een catechismus in het dialect van Tomohon verscheen in 1841, op de daar aanwezige pers gedrukt.

In 1848 gaf K. T. Herrmann een catechismus in het dialect van Amoerang met Mal. vertaling.

In hetzelfde dialect gaf dezelfde zendeling eene vertaling van het Evang. van Mattheus, in 1852 te Amsterdam gedrukt.

Raffles geeft een Makass. alphabet en eene woordenlijst van het Boegineesch, Makassaarsch, en van de talen van Boetoeng, Menado, Gorontalo, Mandhar en de Sangi Eil. (4°. ed. Dl. II).

Van de talen van eenige nabij Celebes gelegene eilanden komen ook woordenlijsten voor, vooreerst in de bovengenoemde vergelijkende woordenlijst van Jansen (T. v. h. Batav. Gen. Dl. IV), wat betreft de Talaur-, Sangi- en Togian Eil.; voorts:

A. de Stuers. Woordenlijst van de taal van Salibabo (T. v. N. I. Jaarg. IV).

Berigten omtrent de taal der Sangi Eil. en Woordenlijst van het Manganitoe, door J. F. Riedel (Tijdschr. v. h. Bat. Gen. Dl. X.)

Eene kleine woordenlijst van de taal van Salajar (Saleijer) gaf Donselaar in de Meded. v. het Nederl. Zendelinggenootschap, Dl. I.

Van de talen der Molukken en der eilanden ten Oosten van Java bezitten wij bijna niet anders dan Woordenlijsten. Wij spreken het eerst over Bali, welks taal en letterkunde in de meeste opzigten naauw verwant zijn met die van Java.

Eene woordenlijst en eenige phrasen van het Balineesch vindt men bij Raffles Hist. of Java. Dl. II, 4°.

Belangrijke mededeelingen omtrent Balinesche taal- en letterkunde gaf Friederich (Werken v. h. Bat. Gen. Dl. 22 en 23). Dezelfde gaf ook Balinesche teksten uit, nl. de Oesana Bali (T. v. N. I. Jaarg. IX. Dl. 3) en een Balineschen Commentaar van de Ardjoenå Wiwåhå Kawi, tusschen de regels van den Kawi tekst

geplaatst (Verh. Bat. Gen. Dl. 23.) In de boven reeds vermelde Wretta Santjaja gaf hij ons tevens eene proeve van Balineesch schrift.

Over zijne wetenschappelijke nasporingen op Bali verschenen reeds vroeger een paar berigten in het Tijdschr. v. N. Indie (Jaarg. VIII, Dl. III en IV).

Van het Sasaksch, dat op Lombok gesproken wordt, heeft Zollinger eene woordenlijst gegeven (T. v. N. I. Jaarg. IX, Dl. 2) en overigens bezitten wij daarvan slechts enkele veel kleinere, zeer onbeduidende woordenlijsten.

De talen van Soembawa, het Soembawasch, Bimasch, Sangareesch en Tamborasch zijn uit de woordenlijsten bij Raffles eenigzins bekend. Zollinger heeft die (Verhand. v. het Bat. Gen. Dl. 23) aangevuld en verbeterd en berigt tevens dat het Tamborasch bijna is uitgestorven. Ook vindt men daar het oude alphabet van Bima afgebeeld.

Wat Flores betreft, van de taal van Ende zijn kleine woordenlijsten, te vinden bij Raffles, Crawfurd Mal. Grammar, Prelim Diss. p. XCIV, Zollinger l. l. en T. v. N. I., Jaarg. 1855, Dl. I, p. 290 sqq. Eene woordenlijst van de taal van Mangerai komt voor bij Crawfurd, l. l. p. CCXXIII sqq.

De talen van Timor zijn eenigermate bekend door vergelijkende woordenlijsten namelijk in de Mal. Miscellanies, (Dl. I), waar men eene woordenlijst vindt van Manatoetoe, een Beloneesch dialect en van het Timoreesch, Rottineesch en Savoeneesch. Beter is de vergelijkende woordenlijst van S. Muller (Reize. Amst. 1857. Dl. II, pag. 307 vgg.) van de Mal., Rottinesche, Timoresche, Savoenesche en Soloresche talen.

In het Journal of the Ind. Archip. Dl. II, p. 704 gaf Earl eene woordenlijst van het Rottineesch, het Timoreesch dialect van Koepang en het Beloneesch van Viale. In hetzelfde tijdschrift gaf Earl ook eene woordenlijst der taal van Kisser.

Eene woordenlijst der talen van Ende, Timor en het Oosten van Soemba komt voor in het T. v. N. I. Jaarg. 1855, Dl. I p. 290 vgg.

Eene woordenlijst der talen van Letti, Timor (nl. van drie op dit eiland gesprokene dialecten), Rotti, Savoe, Solor, Ende en Soemba is medegedeeld door Heymering, in het T. v. N. I. Jaarg. VIII, Dl. IV. Hierbij zijn eenige berigten omtrent de grammatica der taal van Letti gevoegd, alsmede eenige uittreksels uit geschriften in die taal.

Eene soort van kleinen catechismus daarin gaf de zendeling Luyke uit, getiteld: Wenijatutu enz. Van al de genoemde talen der eilanden beoosten Java bestaan ook kleine woordenlijsten bij Crawfurd l. l. passim.

www.libtool.com.cn

Zeer kleine woordenlijsten van de talen der Aroe, Kei- en Tenimber eilanden vindt men bij Earl. in het Journal of the Ind. Arch. l. l. — Eene proeve over de taal der Aroe eilanden gaf Brumund in het T. v. N. I., Jaargang VI., Dl. II.

Het ontbreekt ook niet aan woordenlijsten van de talen der Molukken. Enkele Moluksche woorden heeft reeds Valentijn bijeengebragt en verklaard.

Kleine woordenlijsten van de talen van Ceram, Saparoewa en Ternate komen voor bij Raffles.

De woordenlijst bij van der Crab De Moluksche eilanden enz. Batavia 1862, loopt over twee dialecten van Ambon, een van Haroekoe, twee van Boeroe, van Ternate en Tidore elk een, drie van Djilolo, twee van Makian en drie van de Minahassa.

Bij van Doren, (Boeroe en Manipa Amst. 1859) vindt men ook eene woordenlijst van dialecten der Ambonsche eilanden.

In de Meded. van het Nederl. zendeling genootschap Dl. VIII is eene veel grootere, van dialecten op Ceram, Haroekoe en Saparoewa gesproken. gedrukt. Zij is het werk van den zendeling Van Ekris, die sedert lang te Kamarian op Ceram woont.

Eene kleine woordenlijst van de taal der Papoe's bij Doreh op N. Guinea, geeft Von Rosenberg (Natuurk. tijdschr. v. N. I., Dl. XXII), aan een MS woordenboek van den zendeling Ottow ontleend.

Eene grootere woordenlijst van dezelfde taal is aan het Verslag der Commissie toegevoegd, die in 1858 een deel van N. Guinea heeft onderzocht (Bijdr. v. het Instituut Dl. V).

Proeve van vier dialecten van N. Guinea en van eene der talen van Ceram vindt men bij S. Muller, Reizen I p. 113 vgg.

In het Tijdschr. van het Batav. Gen. Dl. IV vermeldt G. J. Fabritius de telwoorden van eenige stammen der Papoes.

Ik meen mijne taak hiermede als geeindigd te mogen beschouwen. De uitnoodiging van het Bestuur, bepaalt die slechts tot Ned. Oost-Indië. Indien ik ook een overzigt wilde geven van hetgeen er verschenen is over de verwante talen der Philippinen, van Madagascar, Formosa enz., om nog niet eens te spreken van die der Zuidzee-Eilanden, ware het streven naar volledigheid nog veel moeijelijker. Bovendien acht ik mij thans in de eerste plaats geroepen het Jaarverslag over 1862—64 te geven.

VERSLAG DER AFDEELING TAAL- EN LETTERKUNDE VAN HET INSTITUUT OVER 1862—1864.

Het jaar 1862 is voor de taal- en letterkunde van N. I. bijzonder vruchtbaar geweest. Terwijl ik gereed stond een verslag te geven omtrent de werken, die hierop betrekking hebben, ontving het publiek reeds van Prof. Veth een overzigt van hetgeen tot dusver op dit gebied is verrigt, in eenige Nos van de Gids van 1863 en 1864. Ik ben daardoor in staat gesteld dit verslag te bekorten, door den lezer naar genoemd overzigt te verwijzen.

www.libtool.com.cn

Voor de studie der Maleische taal verscheen in het laatst van 1862 de Maleische spraakkunst voor eerstbeginnenden door Dr. J. Pijnappel Gz. 's Hage, M. Nijhoff, 26 pag., kl. 8°. In de opmerkingen van Prof. Veth omtrent dit werkje ligt ongetwijfeld zeer veel waarheid. Met regt acht hij het al te kort, ja schraal, en gispt bij het volslagen gemis aan voorbeelden tot opheldering. „Wat bv. de heer P. § 29—38 over de woordvormen zegt, blijft, bij gemis van alle voorbeelden, zoo abstract en mist zoozeer alle aanschouwelijkheid, dat een eerstbeginnende, tenzij zijn leermeester het aanvulle, er zeker niets uit leeren zal en liever naar de uitvoerige handleiding van De Hollander zal grijpen" zegt Prof. Veth (Gids, Maart 1864 p. 608). Wij moeten tot ons leedwezen dit oordeel ten volle beamen, maar merken toch op dat Prof. Pijnappel het boekje in de eerste plaats bestemde tot gebruik bij zijne lessen, waarbij het natuurlijk aangevuld en opgehelderd zal worden. Ook hetgeen over de uitspraak wordt medegedeeld is te kort. Voorts meenen wij, dat orde en duidelijkheid bevorderd zouden zijn, indien de schrijver de voornaamste affixen, met name *bĕr*, *ka* en *an* niet tweemaal op verschillende plaatsen had besproken, maar die in afzonderlijke paragraphen had behandeld. Dit geldt ook van de herhaling der woorden. Dan had hij geene bijzondere § aan de bijvoegelijke naamwoorden behoeven te wijden. Wat de partikelen betreft, schijnt het verkieselijker al zulke woorden, die niet wel met voorzetsels of voegwoorden van Indo Germaansche talen op ééne lijn te plaatsen zijn, zooals: *akan*, *maka*, *adapoen*, *dĕri pada* enz. op zich zelve te beschouwen, dan ze onder de rubriek van voorzetsels en voegwoorden te behandelen. Als men zich in het midden der taal stelt en aan hare voornaamste verschijnselen eene afzonderlijke plaats van behandeling geeft, erlangt men meer eenheid, orde, eenvoudigheid en duidelijkheid, dan wanneer men de rededeelen van Europesche

talen tot leiddraad neemt in de grammatica eener taal, die zoo geheel van deze verschilt. „De beteekenis van modale woordjes zooals *bahoewa*, *djoega*, *poen*, *lah* enz. leert het woordenboek," zoo leest men in § 50. Maar het door den schrijver uitgegeven woordenboek geeft s. v. *djoega* volstrekt niets tot opheldering, maar bloot eenige hollandsche woordjes, waarmede men *djoega* nu en dan kan vertalen en over *lah* en *poen* wordt ook al te weinig gezegd. De syntaxis schijnt mij toe beter bewerkt te zijn dan het voorafgaande gedeelte. Evenwel ontbreekt het ook hier niet aan onduidelijkheid, door te groote kortheid ontstaan. Wij denken hier b. v. aan den derden volzin van § 60. Juister, vollediger en duidelijker is eene dergelijke constructie in de Javaansche taal besproken door T. Roorda in het Kort begrip der Jav. woordvormleer voor eerstbeginnenden, § 474 der Jav. Grammatica. Het zou gemakkelijk zijn nog meer aanmerkingen op deze spraakkunst te maken. Maar genoeg! hare leemten vloeijen voor een groot deel voort uit hare te groote beknoptheid. En den stand der wetenschap in aanmerking genomen, waarvan Pijnappel in zijne Voorrede p. V, zeer veel waars zegt, meenen wij dat men van eene Maleische spraakkunst thans nog niet al te veel mag verlangen.

In 1863 verscheen het Mal. Nederd. Woordenboek, naar het werk van W. Marsden en andere bronnen bewerkt door Dr. J. Pijnappel Gz. De hier genoemde andere bronnen, waaruit Marsden's Woordenboek is aangevuld en verbeterd, zijn: dat van Crawfurd, van Leydekker (in MS), de door van der Tuuk in zijn Bataksch Woordenboek en elders verspreide mededeelingen en die van Von Dewall in het Tijdschrift van het Batav. Genootschap, een Maleisch Botanisch Woordenboek van de Leidsche bibliotheek in MS, en nog enkele andere, waarvan hij slechts een zeer spaarzaam gebruik kon maken. Tot de schaduwzijden van dit Woordenboek reken ik: zijne te groote beknoptheid in de opgaven der beteekenis van de woorden, vooral van verscheidene zoogenaamde modale woorden, het gebrek aan voorbeelden, die al te karig gegeven worden, in welk opzigt het bij Marsden achter staat, de opneming der Arabische woorden in een aanhangsel, hetgeen het gemak bij het gebruik niet bevordert en bovendien nog andere zwarigheden heeft, zoo als Prof. Veth l. l. p. 617 in een paar voorbeelden heeft aangetoond. Wij hadden ook gaarne nog meer Arabische woorden opgenomen gezien. Nu ontbreken er eenige die dikwijls voorkomen; wij noemen slechts

qáli, *'áqibat* en *çáleh*, die alle drie in het begin van De Hollander's Chrestomathie staan. Men zou hieraan nog vrij wat meer andere kunnen toevoegen. Wij maken en passant nog op eene kleine misstelling opmerkzaam; s. v. *dzoe* of *doe* is in plaats van: *laatste en voorlaatste* te lezen: *voorlaatste en laatste*; zoo als er nu staat, heeft het den schijn, alsof *dzoe-l-hiddjat* de voorlaatste maand van het jaar is. De correctie laat ook wel iets te wenschen over; wij hebben verscheidene fouten opgemerkt, die klaarblijkelijk drukfouten en voor eerstbeginnenden lastig kunnen zijn. Ook in de vergelijking van verwante talen zijn eenige leemten overgebleven. Zoo hadden b. v. vergeleken moeten worden, bij *boeneka* het Portugesche *boneca* = pop, bij *talam* het Tamilsche woord, bij *tamĕk* het Arab. *tam'*, bij *kapista* het Sanskritsche *papista*, bij *santri* het Jav. *tjantriq*, bij *tongkap* en *koesoeng* de Jav. woorden *tjoengkoeb* en *kotong* enz. *Kamedja* is van een Arabisch woord af te leiden, dat wederom van Sanskritschen oorsprong is (cf. Engelmann's Glossaire des mots Espagnols et Portugais dérivés de l'Arabe). Of het dus door het Portugeesch in het Maleisch is gekomen, zoo als Dr. Pijnappel wil, is minstens onzeker; *wat* is Siameesch. Wij stippen dit weinige, dat gemakkelijk te vermeerderen was, slechts aan, maar doen overigens hulde aan de bedoeling van den schrijver met de vergelijking der verwante talen, die wij als eene verdienste van zijn woordenboek beschouwen. Tot die verdiensten rekenen wij verder: de verbeterde spelling en doorgaande bepaaldheid in de opgave der beteekenissen. Wij verblijden ons dat zijn werk het licht heeft gezien, want de behoefte aan een nieuw woordenboek was dringend, nu het werk van Marsden is uitverkocht. De gebreken van zijn arbeid zijn voor een goed deel zeker ook te wijten aan het lage standpunt, waarop onze kennis van de Maleische taal nog staat en die een gevolg is van de veronachtzaming der linguistiek van den Indischen Archipel in vroegere jaren. Bij de groote bescheidenheid, waarmede de schrijver zelf (in de voorrede) over zijn werk spreekt, en zijn doel in aanmerking genomen, gelooven wij dat men ook hier, evenmin als bij eene Maleische grammatica, de eischen te hoog moet stellen.

De Elements de la grammaire Malaise ou Malaye par A. Tugault, Paris 1863 is een zeer oppervlakkig boekje, dat beneden de meeste andere Maleische Grammatica's staat. Wij kunnen hier niet uitweiden over een tal van onnaauwkeurigheden en misslagen, die de schrijver had kunnen vermijden en waar-

door zijne grammatica eene schrede achterwaarts is in de beoefening der Maleische taal. Hetgeen het meest in het oog valt is de onregelmatigheid in de behandeling der stof. Om die te doen kennen, volgt hier eene opgave van den inhoud: Introduction p. 1—4. Grammaire 1er partie. Sons de la langue malaise. Du verbe. Des pronoms personnels. Manière d'exprimer la pluralité. Des Numérales. Manière d'exprimer le Masculin et le Feminin. Affixes 1er chapitre. Exercices sur les premières notions grammaticales. Système graphique Arabe Malais. Tableau des lettres classées suivant leur forme. Emploi de ces caractères. Des signes orthographiques. Lettres dans l'ordre alphabétique, p. 4—26. Leçons pratiques. Première leçon.; texte extrait de la Couronne des Sultans, transcrit, traduit et analysé. Exercice. 2e leçon, fable extraite de Kalilah dan Daminah. Exercice p. 27—44. Grammaire, 2me en 3me partie. Effets de la réduplication. Affixes, 2me chapitre. Noms de nombres. Numérales, 2me chap. Exercice. Variétés de formes usitées pour certaines lettres Arabes. Signes orthographiques. Pronoms personnels réfléchis, relatifs etc. Sur les adjectifs. Sur les adverbes. Mots suppléant à la ponctuation. Tableau des affixes. Dialectes p. 44—68. Textes Malais, transcrits et annotés, p. 68—102. Appendice p. 102—112. Dit bevat eenige woorden en spreekwijzen. Wij zouden onzen tijd verbeuzelen met nog langer bij dit boekje stil te staan. Ook bij het onbeduidend Nieuw Hollandsch Laag Mal. Woordenboekje van Dr. J. A. van Dissel en H. G. Lucardi, Leiden 1862 mogen wij ons niet ophouden.

In 1862 verscheen ook het supplement op het Jav. Woordenboek door T. Roorda en J. J. Meinsma. Wij verheugen ons over de verschijning van dezen arbeid, in zoover er behoefte bestond dat alles wat tot dusver in verschillende woordenlijsten verspreid was, eens tot één geheel werd vereenigd, en ook wegens de nieuwe bijdragen, die het werk bevat. Prof. Veth heeft in de Gids opgemerkt dat daarbij geen gebruik is gemaakt van de woordenlijst achter Wilkens uitgave der Sewåkå. Wij laten ons hier niet in met de vraag waarom dit niet is geschied, maar merken alleen op dat het supplement daardoor toch met slechts zeer weinig woorden vermeerderd zoude zijn. Bovendien mogen wij weldra een zeer uitvoerig woordenboek van Wilkens verwachten. Andere, meerendeels gegronde, aanmerkingen op dit supplement gemaakt, gaan wij met stilzwijgen voorbij, omdat wij niet te uitvoerig wenschen te worden. Wij vragen echter: waar is een lexicographische arbeid te vinden, althans op het

gebied van Aziatische talen, waarin men geen leemten van meerder of minder belang heeft ontdekt? Hoe onvolledig b. v. is niet het Arabisch Lexicon van Freytag en welke belagchelijke fouten treft men daarin niet aan! En toch welk een verdienstelijk werk!

www.libtool.com.cn

Verder moeten wij nog gewag maken van de: Aanleiding tot de kennis der Jav. spraakkunst, benevens een lijst van spreekwijzen en eenige gesprekken, alsmede een tal van verbeteringen en bijvoegselen op het Nederd. Jav. zakwoordenboekje door P. Jansz, Samarang en Amsterdam 1862. Deze titel duidt den inhoud reeds aan. Wij achten het werkje niet ongeschikt voor hen, die een weinig Javaansch willen spreken en verstaan; zij kunnen daardoor op weg geholpen worden om zich zelven verder te oefenen, namelijk zij die liefst over de brug van de Hollandsche grammatica tot het Javaansch willen gaan. Wie het Jav. grondig wil leeren, wie in de gedachtenwereld van den Javaan wil doordringen en Jav. geschriften lezen, zal natuurlijk eene wetenschappelijke beoefening der taal verkiezen. Overigens, schoon Jansz veelal de termen der grammatica van het Hollandsch gebruikt en zijn werk op die leest is geschoeid, is het toch duidelijk zijn streven zooveel mogelijk daarbij gebruik te maken van T. Roorda's Jav. grammatica. Eenvoudigheid en duidelijkheid hebben onder deze tweeslachtigheid soms geleden, vooral b. v. in hetgeen hij over werkwoorden p. 27 en 28 en elders over herhaling en verdubbeling der woorden zegt. Bij het laatste zijn ook de beteekenissen van duur of aanhoudendheid en versterking niet vermeld. Hetgeen p. 58 omtrent *tak* wordt medegedeeld komt bij Roorda niet voor en is dus misschien in het Soerakartasche minder gebruikelijk en meer in Djapårå te huis. Onder de spreekwijzen zijn enkele phrasen, die een verhollandscht Javaansch zijn, bv.: elk huis heeft zijn kruis, 't hinkende paard komt achteraan, onder de hand enz. Van den anderen kant moeten wij zeggen dat in de spreekwijzen een streven is om den lezer op het verschil tusschen Hollandsche en Jav. uitdrukkingen opmerkzaam te maken, dat, moge het ook niet overal even wel geslaagd zijn, in het algemeen leerzaam is te noemen. Wij meenden deze aanmerkingen te moeten maken, maar hiermede is het boekje volstrekt niet geheel verworpen. Wij achten het voor zijn doel namelijk geschikt en zeer bruikbaar voor hen, die iets van de taal willen leeren, maar geen tijd of middelen hebben tot grondiger beoefening. Het zakwoordenboekje is boven reeds genoemd en daar het in 1861 verscheen, is het geen onderwerp voor dit

Verslag. Wij merken ten slotte slechts op dat Jansz een goed werk heeft verrigt, omdat zijne boekjes het Jav. meer algemeen toegankelijk maken. Daardoor kan de weg gebaand worden dat ook eene grondiger beoefening van lieverlede meer algemeen wordt.

www.libtool.com.cn

Veel minder gunstig moeten wij oordeelen over J. Rigg's Dictionary of the Sunda language, Batavia 1862. (Deel XXIX der Werken van het Batav. Genootschap). Het is geheel in Romeinsch alphabet en in de uitspraak is het Engelsch gevolgd. In de Preface worden o. a. eenige opmerkingen over de grammatica medegedeeld. Opgave van uitspraak en verklaring der beteekenis van de woorden, vooral van vele redewoorden, klanknabootsende woorden enz. laten veel te wenschen over. Het Javaansch, Sanskrit, Arabisch en andere talen worden hier en daar vergeleken. Maar inzonderheid in het oog vallend is de vergelijking van het Singaleesch, dat gedurig als met de haren er bij gesleept wordt en den schrijver dikwijls belagchelijke etymologische conjecturen doet maken. Nu en dan ontmoet men eene aanteekening van Friederich. Deze aanteekeningen, waarin het door Rigg gezegde ook meermalen wordt verbeterd, zijn het voornamelijk die nog eenige waarde geven aan een zoo gebrekkig werk als dit woordenboek. Wij achten het onnoodig in meer bijzonderheden te treden, te minder daar de heer Koorders reeds vroeger in de Javabode een zeer afkeurend oordeel over dit werk heeft geveld, dat in de hoofdzaak met het bovengezegde overeenkomt.

Voor de kennis van het Bataksch ontvingen wij in hetzelfde jaar eene Inhoudsopgave van de drie stukken van het Bataksch leesboek, aanteekeningen op de daarin voorkomende moeijelijke plaatsen, vertaalde stukken en een taalkundige bladwijzer door H. N. van der Tuuk, Amsterdam, F. Muller. De inhoud van dit boek is door den hier afgeschreven titel genoeg aangeduid. Het is zeer moeijelijk een oordeel, dat eenige waarde heeft, daarover uit te spreken, zonder daarbij tevens de genoemde deelen van het Bataksch leesboek en het Bataksch woordenboek te beschouwen. Wij hopen dit welligt later te doen. Wij vergenoegen ons daarom thans met de opmerking, dat het een' schat van belangrijke bijzonderheden bevat, voornamelijk van linguistischen, doch ook van literarischen en ethnologischen aard, maar ontsierd wordt door menigen scherpen uitval tegen verscheidene schrijvers over de talen van den Indischen Archipel. De te verwachten Bataksche spraakkunst van den heer van der Tuuk zal moeten bewijzen of deze Inhoudsopgave enz. werkelijk de moeijelijke plaatsen

genoegzaam opheldert en hétgeen in het woordenboek ontbreekt, aanvult. Er staat zeker velerlei in, dat er volgens den titel en het oorspronkelijk doel des schrijvers niet in zou behooren, maar, de bovengenoemde uitvallen uitgezonderd, meenen wij hem zeer dankbaar te moeten zijn voor zooveel wetenswaardigs als hier is medegedeeld. Dat er ook wel een en ander in voorkomt, dat nog nader bewijs behoeft, alvorens het als eigendom der wetenschap is te beschouwen, zal de schrijver zelf wel toegeven.

www.inbook.com.cn

Voor het Boegineesch gaf de heer Matthes belangrijke bijdragen door de uitgave van een Boegineesch heldendicht op den eersten Bonischen veldtogt van 1859, dat van eene vertaling en aanteekeningen is voorzien en te Makassar het licht zag in 1862. Eene historische inleiding heeft Matthes daaraan toegevoegd, die een verhaal bevat van de genoemde expeditie, dat de vele dwalingen in historisch opzigt van den dichter aantoont. Overigens is de aesthetische waarde van het gedicht zeer gering, maar voor de kennis der taal en literatuur is het zeker van gewigt te achten. Ook voor hen, die eens willen weten hoe de Bonier de roemrijke daden onzer land- en zeemagt bezingt, is de lectuur misschien niet van eenig belang ontbloot.

In 1863 gaf M. eveneens te Makassar de eerste aflevering uit van eene Boeginesche chrestomathie. Zij bevat eene legende over het ontstaan van het rijk van Wadjo. Men vindt die legende reeds in het kort in zijn: Beknopt verslag mijner reize in de binnenlanden van Celebes in 1857 en 1861, welk stuk o. a. in de berigten van het Nederl. Bijbelgenootschap van 1862 is opgenomen. Voorts bevat deze aflevering de geschiedenis van Sultan Indilâji. Dit verhaal is eene zeer vrije Boeginesche redactie van de Maleische hikájat Poespa Wirádja. Zoo als uit ons overzigt blijkt, is dit Mal. werk door J. C. Fraissinet in zijn geheel uitgegeven.

In hetzelfde jaar heeft M. ook eene Makassaarsche en Boeginesche vertaling van het Evangelie van Mattheus in het licht gegeven. Deze arbeid kwam mij nog niet onder de oogen.

Of er in de jaren 1862 en 1863 nog meer werken van linguistischen aard in Nederl. Indië zijn verschenen, is mij niet bekend. De stukken, die in verschillende tijdschriften voorkwamen, zijn in het Algemeen Overzigt vermeld.

In 1864 verschenen:

Een derde druk van De Hollander's Handleiding bij de beoefening der Maleische taal- en letterkunde. Ook dit geschrift

strekt ten bewijze dat onze kennis van het Maleisch nog op betrekkelijk lagen trap staat. Hetgeen de schrijver over de uitspraak zegt is ten deele in tegenspraak met Pijnappel en Von Dewall. Wat de vormen der werkwoorden betreft, hier is alles evenzeer op de leest van het Javaansch geschoeid als in den 2n druk. Een en ander, dat minder juist of onzeker is en nader onderzoek vordert, wordt als erkende waarheid gesteld. Evenwel is, in hetgeen wij over de werkwoorden lezen, een groote vooruitgang zigtbaar in vergelijking met de eerste uitgave, waarin de schrijver meer aan den leiband liep van het Hollandsch. In de behandeling der Partikelen moeten wij vooreerst de verdeeling in Bijwoorden, Voorzetsels en Voegwoorden afkeuren. Hiertoe zijn verscheidene modale woorden gebragt, die men niet wel tot eene dezer drie woordsoorten kan rekenen, zoo als *poen*, *djoega*, *maka*, *bahoewa* enz. Indien de schrijver de Partikelen alle of althans de voornaamste in één Hoofdstuk had behandeld, zou men een duidelijker overzigt hebben gekregen dan nu het geval is. Het verwondert ons dat *sahadan* en *hatta* geheel ontbreken. De conjecturen van Von Dewall omtrent deze woorden hadden eerder vermelding verdiend dan die van Schleiermacher omtrent andere, die enkele malen worden geciteerd. Ook is het af te keuren dat meer gelet is op de vertaling der Partikelen in het Hollandsch dan op hunne eigenaardige beteekenis. Deze aanmerking geldt vooral het Hoofdstuk over de Voegwoorden, inzonderheid hetgeen daarin gezegd is over *poen* en *djoega*. Voorts is geen gebruik gemaakt van de bijdragen, die van der Tuuk geleverd heeft tot de kennis van het Maleisch. Toch verdient deze spraakkunst om hare duidelijkheid en wetenschappelijkheid grooten lof. Het meest betreuren wij het, dat geen vooruitgang zigtbaar is in deze derde uitgave, gelijk wij van den zoo verdienstelijken schrijver wel hadden mogen verwachten. De Chrestomathie is ook geheel dezelfde als die van den tweeden druk, schoon hier en daar de tekst is verbeterd. Het is jammer dat Dr. De Hollander geen gebruik heeft gemaakt van Maleische MSS. te Londen, waardoor ook zijne Chrestomathie in belangrijkheid en bruikbaarheid veel had kunnen winnen.

Tobasche spraakkunst, in dienst en op kosten van het Nederlandsch Bijbelgenootschap vervaardigd door H. N. van der Tuuk. Amst. 1864. Eerste stuk. Klankstelsel. Deze titel is onvolledig, want ook het Klankstelsel der beide andere hoofddialecten, het Mandaïlingsch en Daïrisch, wordt hier behandeld.

Het tweede gedeelte loopt over den Woordvorm, het derde over de Klankverwisselingen en het vierde over de Spelling. In de Voorrede erkent de schrijver zelf dat zijn arbeid, zoo als die daar ligt, niet geschikt is voor eerstbeginnenden. Toch is zij ook voor hen bruikbaar, indien zij zich bij de bestudering der 25 eerste paginas bepalen en zich daarbij verder aan de aanwijzingen in de voorrede houden. Daar geeft van der Tuuk te kennen dat men van zijne spraakkunst niet te veel moet verwachten, omdat hij niet in de gelegenheid was verschillende andere talen van Sumatra, in het bijzonder het Loeboesch of Oeloesch, ter plaatse te bestuderen. Wij merken intusschen met genoegen op dat dit eerste stuk zich onderscheidt door grondigheid en helderheid van voorstelling. Het is een waar sieraad van de linguistiek op dit gebied. Ook voor den beoefenaar van andere Nederlandsch-Indische talen, die zich juist niet met het Bataksch bezig houdt, is uit dit geschrift te leeren. Het is zeker een der beste, die wij tot nog toe van Van der Tuuk ontvingen. Eenige drukfouten en misslagen zijn gecorrigeerd in de Errata en achter de nu onlangs verschenen brochure van den schrijver tegen de heeren Koorders en Cohen Stuart.

Wat het Boegineesch betreft, de heer Matthes zet zijne uitgave der Boeginesche Chrestomathie voort. In dit jaar verscheen het 2e stuk. Van den inhoud gaf hij zelf een kort berigt in het Tijdschr. van Neerl.-Indië, 1865. Men vindt hier een werk getiteld: Budi istikárat îndra bostáni'-l-aripîna, welks schrijver zich noemt Noerelimán, ibn Sjamseddini. Het is van ethischen aard. Gelijk reeds uit den titel blijkt, is het aan Perzische of Arabische bronnen ontleend. Ook in het Maleisch bestaat eene redactie van dit werk, waarvan o. a. een exemplaar is in de bibliotheek der Royal Asiatic Society.

In verschillende tijdschriften verscheen een en ander; dat op het gebied der linguistiek van N. I. behoort, namelijk:

On the existing Dictionaries of the Malay language by Dr. H. N. van der Tuuk, in: the Journal of the R. A. Society. Eene kleine woordenlijst is aan dit stukje toegevoegd.

In de Bijdragen van dit Instituut komen voor:

Opmerkingen over de alphabetten en proeven van oud Jav. schrift, voorkomende in de Bijdragen, dl. VI, p. 280 vgg., door A. B. Cohen Stuart.

Bronnen voor de taal- land- en volkenkunde van N. I. Dit stuk is een catalogus van de MSS., door Mevr. Nahuys aan de

voormalige Kon. Akademie te Delft geschonken, opgemaakt door Dr. Wap. Hierin komen ook eenige stukken voor, die op het gebied der linguistiek te huis behooren.

De lotgevallen van Raden Pandji, volgens de Jav. Wajang-verhalen, naar een Jav. MS., door T. Roorda.

www.libtool.com.cn

De Indische talen en oudheden, volgens de Regeringsverslagen omtrent den Staat en het beheer van Nederlandsch Indië, over de jaren 1849—60.

De spiegel voor leergierige wetgeleerden. Dit stuk is eene vertaling door S. Keyzer van de Voorrede van het dus getitelde Mal. werk, waarvan Dr. Meursinge uittreksels heeft gegeven in zijn Handboek voor het Mohammedaansch regt. De Mal. tekst der voorrede is hieraan toegevoegd.

Bijdrage tot de Jav. taalstudie, door T. Roorda. Dit is eene repliek op de brochure van H. N. van der Tuuk: Taco Roorda's beoefening van het Jav. bekeken.

In de Mededeelingen van wege het Nederlandsch Zendeling-genootschap:

Woordenlijst van eenige dialecten der landtaal op de Ambonsche eilanden door A. van Ekris, zendeling te Kamarian op Ceram.

Op het gebied der linguistiek van Ned. Indië verschenen ook een paar brochures, namelijk:

H. N. van der Tuuk. Opmerkingen naar aanleiding van eene taalkundige bijdrage van den hoogleeraar T. Roorda, Amsterdam Loman en Verster. Zoo als reeds de titel aanduidt, is dit stuk eene repliek op bovenvermelde Bijdrage van T. Roorda.

Open brief van een nieuw-gast aan een oud-gast over het Mal. Woordenboek van Dr. J. Pijnappel Gz., Amst. C. van Helden. Dit is eene scherpe kritiek van genoemd Woordenboek; de ongenoemde schrijver tracht daarin vooral aan te toonen dat het voor eerstbeginnenden ongeschikt is.

Het 31 deel der Verhandelingen van het Batav. genootschap van kunsten en wetenschappen bevat een vrij uitvoerig en zeer belangrijk opstel van H. von de Wall, over de vormveranderingen der Maleische taal. Men mag zich verblijden over de verschijning van dit stuk, waarin de schrijver zoovele bewijzen geeft van geleerdheid en grondige kennis van zijn onderwerp. Na eene korte inleiding bespreekt hij eerst de Flexien van Verba en Substantiva en daarop de vormen, die de verschillende Derivata, zooals Verba, Substantiva, Adjectiva enz. enz. aannemen. Om-

trent deze wijze van behandeling merken wij op dat daardoor dezelfde vorm somtijds meer dan eens voorkomt, naar gelang hij als Flexie of Derivatum beschouwd is, of ook naarmate hij als Verbum, Substantivum, Adjectivum of Adverbium fungeert. Deze herhaling ware vermeden, indien de schrijver niet de begrippen van Flexie en Derivatum, maar de vormen zelven, namelijk de verschillende Affixa en de Reduplicatie tot uitgangspunt had genomen bij de bewerking der stof. Hierdoor ware bovendien een klaarder inzigt in den geest der taal verkregen en er zou meer eenheid in de behandeling gekomen zijn. Tegen de terminologie hebben wij voornamelijk dit bezwaar, dat de schrijver te veel termen wil invoeren en dat sommige, om maar iets te noemen b. v. Participiaal-infinitief, te zeer den stempel dragen der Latijnsche grammatica. Wij vergenoegen ons met deze algemeene opmerkingen, daar het hier de plaats niet is in verdere bijzonderheden te treden.

Het 14e deel van het Tijdschrift voor taal- land- en volkenkunde van Nederl. Indië, door genoemd genootschap uitgegeven, bevat ook nog enkele bijdragen van linguistischen aard. Zij zijn:

A. B. Cohen Stuart. Een Maleisch handschrift met klankteekens. Dit is een kort verslag omtrent eene interlineaire Maleische vertaling van een' Arabischen Koran.

Eene woordenlijst der taal van Noord Engano (Engano ten zuidwesten van Sumatra is hier bedoeld). Er is maar zeer weinig overeenstemming tusschen dezelfde woorden in deze woordenlijst van ruim 250 woorden en die van de heeren Von Rosenberg en Severijn in Deel III van hetzelfde tijdschrift.

De stukken van J. G. F. Riedel, getiteld: De eedsaflegging bij de Tooe-oen-boeloe in de Minahasa en: een Tooe-oen-boeloesch ordalium, bevatten eenige formulen in een in de Minahassa gesproken Alfoersch hoofddialect namelijk dat der Tooe-oen-boeloe of Tooemboeloe, met vrije vertaling.

H. C. van Eijbergen, korte woordenlijst van de taal der Aroe en Keij eilanden.

Rotterdam, Jan. 1866. G. K. NIEMANN.

BIJVOEGSELEN EN VERBETERINGEN.

Toen schrijver dezes de hand legde aan dit Verslag, waarvan de uitgave lang is vertraagd, had hij nog geen inzage kunnen

nemen van de Soendasche stukken, die in 1862—64 in Indië zijn uitgegeven. Tot aanvulling van het bovenstaande meent hij die hier nog te moeten vermelden, voor zoover zij tot zijne kennis kwamen:

www.libtool.com.cn

De gedichten: Woelang Poetra, door Raden Adi Widjaja.

Radja Darma, door Raden Danoe Koesoema.

" Soedibja " " Hadji Moehamad Moesa.

Soendasche gedichten en fabelen, door denzelfden.

Woelang Krama, een zededicht " "

Djaka Miskin, een gedicht, vervaardigd onder leiding van den regent van Soekapoera, Raden Toemenggoeng Wira Tanoe Baija. Allen verschenen in 1862.

In 1863 kwamen uit: Tjarios si miskin, door Raden Rangga Danoe Koesoema.

Soendasche gedichten, Dongeng dongèng toeladan, door Raden Prawira Koesoemah.

Bidajatoessalik, een zededicht, door Raden Demang Brata Widjaja.

Geschiedenis van Abdoerahman en Abdoerahim, uit het Arabisch vertaald door den boven reeds genoemden Raden Hadji Moehamad Moesa, hoofdpriester van Limbangan (Preanger Reg.)

Eene geschiedenis van Setja Nala, bevattende lessen voor den boeren- en handelsstand, door denzelfden.

In 1864 verscheen: Ali Moehtar, alsmede: eene Handleiding tot de kultuur van padi op sawahs, beiden door denzelfden.

Behalve nog een paar stukjes van minder belang, zijn mij geen meer Soendasche geschriften, in 1862—64 verschenen, in handen gekomen.

Bij de vermelding der Mohammedaansche legenden in het Maleisch is verzuimd op te merken dat er ook zulke legenden staan in de Kroon der Koningen en in andere geschriften van gemengden inhoud.

Het Javaansch Zakwoordenboekje van Jansz. en Klinkert is bij vergissing tweemaal vermeld.

Op pag. 122 is omtrent het aldaar genoemde Rentjongschrift op te merken dat de Heer Gramberg het in zijn onlangs verschenen werkje: De inlijving van Pasoemah, Rantjongschrift noemt.

www.libtool.com.cn

ALGEMEENE VERGADERING

DER

LEDEN VAN HET INSTITUUT,

GEHOUDEN TE 'S GRAVENHAGE, DEN 27 MEI 1865, TEN TWEE URE.

Tegenwoordig de heeren Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg (Voorzitter), Dr. P. Bleeker, H. D. Potter, J. D. van Herwerden, Jhr. Mr. W. T. Gevers Deynoot, A. D. van der Gon Netscher, D. W. Schiff, Dr. W. R. baron van Hoëvell, P. J. Bachiene, Graaf D. van Hogendorp, Professor J. Hoffman, Dr. G. K. Nieman, A. P. Godon, P. J. B. C. Robidé van der Aa, S. van Deventer, Mr. S. Keyzer, P. A. Leupe, J. J. Meinsma, J. Fransen van de Putte, M. Nijhoff en de Secretaris.

De notulen der vorige algemeene vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Daarna noodigt de Voorzitter de heeren A. D. van der Gon Netscher en D. W. Schiff uit, om ten overstaan van den Penningmeester de rekening en verantwoording van het afgeloopen Instituutsjaar te willen onderzoeken. Hieraan gevolg gegeven zijnde, blijkt, dat de ontvangsten hebben bedragen *f* 6664.41, waaronder eene remise van *f* 2075.— van heeren commissarissen te Batavia, de uitgaven daarentegen *f* 5481.27, waaronder evenwel op prolongatie uitgezette gelden, ten bedrage van *f* 3,500, zoodat behalve deze laatste som, het saldo in kas op de nieuwe rekening was *f* 1183.14.

Bij vergelijking met de begrooting, gesteld op *f* 3700.— hadden alzoo de werkelijke uitgaven slechts *f* 1981.27 beloopen; het saldo in kas onder ultimo April 1864 bedroeg *f* 2604.73; terwijl het thans is *f* 4683.14, met inbegrip van uitgezette gelden.

De vergadering betuigt hare goedkeuring over deze verantwoording.

De Secretaris leest vervolgens voor het verslag van den staat en de werkzaamheden van het Instituut over het afgeloopen jaar.

www.liptool.com.cn

De heer Mr. S. Keyzer meent eene bedenking te moeten maken over eene zinsnede in dat verslag ten aanzien der bewerking van een Javaansch Wetboek Anggar Gladag, dat hij aanvankelijk op zich had genomen, doch waarvan later door hem zou zijn afgezien.

Na eenige woordenwisseling hierover, waarbij de voorzitter de toezegging geeft om de over die bewerking gevoerde correspondentie nader te zullen raadplegen, verklaart de vergadering voormeld verslag goed te keuren.

Namens de vergadering wordt den Penningmeester en den Secretaris haar dank voor hunnen arbeid betuigd.

Het Bestuur geeft kennis, dat een zevental plaatsen in het Bestuur zijn open gevallen, deels door den dood van twee leden, deels door de aftreding van anderen. Aan de verdiensten der overledenen is reeds in het verslag hulde gebragt; aan de laatsten wordt door den Voorzitter dank betuigd voor de diensten, het Instituut bewezen, en de medewerking, door het Bestuur steeds van hen ondervonden.

Vervolgens wordt tot de keuze van nieuwe bestuursleden overgegaan en worden bij meerderheid van stemmen daartoe aangewezen:

de heeren Jhr. Mr. H. C. van der Wijck,
A. D. van der Gon Netscher,
Prof. P. J. Veth,
P. J. Bachiene,
J. Millard,
A. P. Godon;

terwijl tusschen de heeren Prof. J. Hoffman en W. J. M. van Schmid, die een gelijk getal stemmen op zich vereenigen, eene herstemming plaats heeft, met dien uitslag, dat de heer Hoffman gekozen wordt. — De benoemden, met uitzondering der heeren van der Wijck en Veth, die afwezig zijn, verklaren de benoeming aan te nemen, waarvoor hun de erkentelijkheid der leden wordt betuigd.

De Voorzitter brengt ter tafel een ontwerp van herziening van het Reglement des Instituuts, ontvouwt de aanleiding en het doel dier herziening en geeft ook mededeeling van eene door het lid, den heer Robidé van der Aa, aangeboden nota van wijzigingen met toelichtingen, welke dat lid verzoekt, aan de leden

gedrukt te doen rondzenden. Hij stelt uit dien hoofde, zoowel als om het reeds vergevorderde uur voor, de beraadslaging over de herziening tot eene volgende gelegenheid uit te stellen.

De meerderheid verklaart zich voor dat uitstel en tevens voor het denkbeeld om de nota van den heer Robidé van der Aa inmiddels te doen drukken en onder de leden te verspreiden, wordende dien ten gevolge verworpen het voorstel van den heer Gevers Deynoot, om bij convocatiebillet voor de volgende algemeene vergadering melding van die nota te maken en deze ter lezing te doen nederleggen in de vergaderzaal des Instituuts.

www.iblooi.com.cn

In overweging zijnde gegeven door den heer Bachiene om den zetel des Instituuts in het Reglement uit te drukken, en door den heer Nijhoff om de vergaderingen des avonds te doen plaats hebben, verklaart de president, na eene korte voorloopige discussie daarover, die punten aan de volgende algemeene vergadering te zullen onderwerpen.

Aan de vergadering wordt vervolgens medegedeeld, dat de heer Dr. Scheltema, te Haarlem, lid-donateur, zich bij den Voorzitter heeft beklaagd over het in het ongereede geraken, althans het niet terug ontvangen van de kaarten, gevoegd geweest bij eene aan het Instituut afgestane bijdrage over de Karimon-Java eilanden.

De Voorzitter verklaart niet in het bezit te zijn dier kaarten; evenmin erkent de uitgever Fred. Muller die te hebben ontvangen. Ook de heer Dr. Bleeker als tijdelijk, en de heer Millard als laatstelijk opgetreden secretaris dragen, blijkens hunne mededeeling, geene kennis van die kaarten, zoodat het Bestuur zal besluiten den voormaligen secretaris van het Instituut, Mr. S. Keyzer, die inmiddels deze vergadering heeft verlaten en wien het werk van den heer Scheltema in handen was gesteld, daaromtrent opheldering te vragen.

Geen der leden eenig voorstel meer aanbiedende, wordt deze vergadering gesloten.

www.libtool.com.cn

ALGEMEENE VERGADERING

GEHOUDEN TE 'S GRAVENHAGE OP 27 JULIJ 1865.

Tegenwoordig de heeren Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg (Voorzitter), Jhr. Mr. H. C. van der Wijck, Jhr. Mr. W. T. Gevers Deynoot, Prof. J. Hoffman, E. Francis, D. A. van der Gon Netscher, P. J. Bachiene, A. P. Godon, P. J. B. C. Robidé van der Aa, P. A. Leupe, Mr. D. J. baron Mackay, Dr. C. Swaving en de Secretaris.

De vergadering wordt door den Voorzitter geopend ten half zeven ure en den leden herinnerd, dat het hoofddoel dezer bijeenkomst is om te beraadslagen over het ontwerp van herziening van het Reglement des Instituuts; dat echter sedert de laatste algemeene vergadering van den 27 Mei jl. de hoogleeraar P. J. Veth, daarin gekozen tot lid des Bestuurs, om onderscheidene redenen die benoeming niet heeft aangenomen, weshalve thans in de eerste plaats in die vacature behoort te worden voorzien, waartoe het Bestuur aan de beslissing dezer vergadering eene voordragt van een drietal kandidaten onderwerpt, zamengesteld uit de heeren:

P. J. B. C. Robidé van der Aa,
G. H. Uhlenbeck en
Jhr. F. van Capelle.

Bij meerderheid van stemmen wordt de keuze gevestigd op den heer Robidé van der Aa, die verklaart zich die aanstelling te willen laten welgevallen, waarvoor hem de dank des Bestuurs betuigd wordt.

Het bovenvermeld ontwerp van herziening, de toelichtingen daarvan door het Bestuur en de wijzigingen, daarin voorgesteld door de heeren Robidé van der Aa en Engelhard, worden thans in overweging genomen en artikelsgewijze behandeld, zijnde de zakelijke inhoud daarvan als volgt:

Art. I geeft aanleiding tot de vraag, of de honoraria, in het bestaande reglement ad art. 24 vermeld en aan inzenders van bijdragen toe te kennen, moeten geacht worden te zijn vervallen.

Deze vraag wordt in ontkennenden zin beantwoord, vermits het ontworpen art I, zonder die honoraria opzettelijk te noemen, nogtans ze niet uitsluit, maar in het algemeen aan het Bestuur de middelen laat om ook daardoor het oogmerk des Instituuts te bereiken.

§ *d* van hetzelfde artikel doet eene discussie ontstaan over het intrekken of het behoud der afdeelingen, waarvan het nut door enkele leden betwist, door anderen verdedigd wordt. Het imperative in deze paragraaf achten sommige leden onraadzaam; zij wenschen het al dan niet behouden der afdeelingen in het midden te laten, waartegenover echter het gevoelen wordt geopperd, dat het weglaten van deze paragraaf ook de bevoegdheid, om afdeelingen te vormen, ten eenenmale zou uitsluiten.

Ten slotte verklaart de meerderheid zich voor de opname van § *d* bij dit artikel.

Art. II wordt zonder discussie aangenomen.

Art. III. De vergadering, van oordeel zijnde, dat elke bedreiging van ontslag als lid, bij nalatigheid in de voldoening der contributiën, overtollig en doelloos geacht kan worden, verwerpt het voorstel om zoodanige poenale clausule in het reglement op te nemen, en bij dit artikel § 5, alleen de bijvoeging *„of gedelegeerden"* en de verandering van het woord *Indië* in *„de kolonien"* noodig achtende, wordt het zoodanig vastgesteld.

Art. IV. Bij de beraadslaging hierover geeft de Voorzitter kennis van een voorstel van het lid des Bestuurs (thans afwezig), den hoogleeraar T. Roorda, om bij dit artikel uit te drukken, dat de zetel des Instituuts zal zijn te Leiden, hoofdzakelijk omdat aldaar is gevestigd de Rijks-instelling van taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië.

De vergadering verklaart zich daartegen, zoowel omdat het grooter aantal leden des Instituuts zich te 's Hage bevindt, als uit aanmerking dat de Instelling van gelijken aard te Delft, of die, welke voor Utrecht wordt ontworpen, gelijke aanspraken zoude kunnen doen gelden, zoodat het met de onzijdigheid meer strookt om geen bepaalden zetel in het Reglement uit te drukken.

Nadat het denkbeeld, om de keuze van eenen Voorzitter en eenen Onder-Voorzitter door de algemeene vergadering te doen geschieden, in stede van die aan het Bestuur zelf over te laten,

door de meerderheid is verworpen, doch de voorgestelde titulatuur van *algemeenen Secretaris* in die van „Secretaris" wordt gewijzigd, vereenigt zich de Vergadering met het voorgesteld artikel.

Art. V. Bedenkingen worden geopperd tegen het niet vermelden der bevoegdheid om den Secretaris een honorarium of eene vergoeding van kosten toe te kennen. Ook wordt het denkbeeld aangegeven om den Secretaris, die tevens Bestuurslid moet zijn, van zoodanig honorarium uit te sluiten.

De meerderheid is van oordeel, dat het stilzwijgen van dat art. over het honorarium geenszins de bevoegdheid aan het Bestuur ontneemt om, naar gelang van omstandigheden, al dan niet zoodanig honorarium toe te leggen, en dat een verbod om eenen Secretaris, die in de Directie tevens zitting heeft, daarmede te gemoet te komen, eene ondoelmatige en in sommige gevallen min kiesche bepaling zoude zijn.

Dien ten gevolge wordt de voorgestelde redactie van dit artikel aangenomen.

De artt. VI, VII, VIII, IX, X, XI en XII worden aangenomen, met bijvoeging in art. X der woorden „met uitzondering van den Secretaris", omdat de vergadering het ondoelmatig acht, dat hem ook het presidium zou kunnen worden opgedragen.

Art. XIII. (Nieuw artikel.) Naar aanleiding van het voorstel van den heer Robidé van der Aa wordt dit artikel door een ander vervangen, luidende: „De Secretaris is belast met de uitgave der werken en Bijdragen van het Instituut en met de bewaring der boekverzameling. Hij kan in zijne werkzaamheden worden bijgestaan door eenen op zijn verzoek en op zijne voordragt te benoemen adjunct-secretaris."

Ook hierin acht de vergadering het onnoodig van de toekenning van bezoldiging opzettelijk melding te maken, en wordt in verband tot dit voorstel ook in art. V de vermelding van eenen Amanuensis tevens Bibliothecaris weggelaten.

Art. XIV. De meerderheid beaamt de noodzakelijkheid om het gebruik van de bibliotheek des Instituuts met meerdere voorzorgen te doen gepaard gaan en aan zekere regelen te binden, weshalve de wijziging, voorgesteld door den heer Robidé van der Aa, wordt aangenomen en het artikel thans luidt: „Onder toezigt van den Secretaris of van zijn adjunct is de bibliotheek van het Instituut voor de leden toegankelijk. Zij kunnen op bewijs van ontvangst voor veertien dagen boeken ter leen bekomen.

Art. XIII (thans XV). Bij de beraadslaging hierover wordt ook de wijziging, voorgesteld door den heer Engelhard, overwogen, doch niet aangenomen, als in strijd met de beslissing, door de vergadering genomen ten aanzien der afdeelingen, vermeld bij § *d* van art. I.

www.indtool.com.cn

Art. XV (thans XVI.) Eenige leden vinden in dit artikel aanleiding om de verhouding van Commissarissen in Indië tot het Bestuur te bespreken, ook de moeijelijkheden, die ondervonden zijn in de inning van contributien, in het verspreiden der bijdragen en werken, het gemis van volledige lijsten der Indische leden en in het algemeen de bezwaren voor de leden-commissarissen om steeds met de vereischte naauwkeurigheid de belangen des Instituuts te behartigen; zoodat het wenschelijk schijnt daarin op afdoende wijze te voorzien of in het Reglement de latitude te vinden, om aan anderen, zij het ook tegen zekere remuneratie, werkzaamheden op te dragen, die niet wel van heeren commissarissen op den duur kunnen gevergd worden.

De vergadering, oordeelende dat de bijvoeging der woorden *of gedelegeerden* achter „leden-commissarissen" tot voorschreven doel den weg open- en de keuze vrijlaat, besluit die woorden, zoowel in dit artikel als in art. III, § 5, in te lasschen.

Art. XVI (thans XVII) zonder discussie aangenomen.

Art. XVII (thans XVIII.) Bij dit artikel wordt algemeen de doelmatigheid erkend om het Bestuur de verpligting op te leggen om, op aanvraag van een zeker getal leden, eene Algemeene Vergadering te beleggen.

Dien ten gevolge wordt dat getal op *twaalf* vastgesteld en in dien zin het voorgesteld artikel gewijzigd.

Art. XVIII en XIX (thans XIX en XX) aangenomen.

Art. XX (thans XXI.) In de redactie worden doorgehaald de woorden „volstrekte" en „der aanwezige medestemmende leden" en eenvoudig uitgedrukt het opmaken van besluiten bij meerderheid van stemmen der algemeene vergadering.

Art. XXI (thans XXII). De tijdige kennisgave van voorstellen tot veranderingen in het reglement wordt door de vergadering noodig geacht, waarvoor, naar het oordeel der meerderheid, een termijn dient te worden vastgesteld, weshalve in dit artikel de redactie wordt gewijzigd als volgt:

„Over veranderingen in dit reglement mag in geene Algemeene Vergadering gestemd worden, indien zij niet minstens acht dagen te voren aan de leden in Nederland zijn toegezonden;

voor de aanneming wordt de goedkeuring van twee derden der stemmende leden vereischt."

De laatste zinsnede van het artikel geeft aanleiding tot een verschil van gevoelen over de noodzakelijkheid of doelmatigheid om de koninklijke sanctie op veranderingen of wijzigingen in het reglement in te roepen.

www.libtool.com.cn

De stemmen daarover stakende, beslist de Voorzitter en wordt dienovereenkomstig een nieuw art. XXIII bijgevoegd luidende: "Het Bestuur geeft van de veranderingen in het Reglement, in het vorig artikel vermeld, kennis aan den Koning-Beschermheer."

Ten slotte wordt beraadslaagd over den titel van het Instituut. De vergadering, overwegende dat in het wezen der zaak een te onbeduidend verschil bestaat tusschen de bestaande titulatuur van *Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indie* met de voorgestelde: *Koninklijk Instituut voor de Indische Taal-, Land- en Volkenkunde*, — dat onder de eerste zoowel kan worden begrepen West- als Oost-Indië, — dat bovendien thans overal in het Reglement de algemeene uitdrukking "kolonien" is opgenomen, zoodat deswege geen verkeerd begrip kan worden verondersteld, — dat het behoud der oude benaming onjuiste gevolgtrekkingen of de opvatting kan voorkomen, als ware er van eene veranderde of nieuwe regeling en niet slechts van enkele door den tijd en de omstandigheden geboden wijzigingen sprake, besluit om in die benaming geene veranderingen te brengen.

Het ontwerp, zoo als het in deze Vergadering gewijzigd of aangevuld is, wordt eindelijk in zijn geheel aan de stemming der Algemeene Vergadering onderworpen en met algemeene stemmen op ééne na aangenomen en mitsdien gearresteerd, waarna de bijeenkomst gesloten wordt.

www.libtool.com.cn

VERSLAG

VAN

DEN STAAT EN DE WERKZAAMHEDEN

GEDURENDE HET INSTITUUTSJAAR 1864/65,

UITGEBRAGT IN DE ALGEMEENE VERGADERING VAN 27 MEI 1865.

Het verslag, door het reglement van het Instituut, het Bestuur tot taak gesteld, waarvan wij ons thans kwijten, zal, M. H., getuigenis geven van de afwisseling der lotgevallen, waaraan instellingen als de onze steeds zijn onderworpen.

Even als in het dagelijksch leven, heeft ook het Instituut in het afgeloopen twaalfde jaar van zijn bestaan stof tot verblijden gehad, maar ook teleurstelling en bezwaren ondervonden. Wij hebben levendige belangstelling bij enkelen, maar ook gemis aan zamenwerking bij velen ontmoet. Mogten wij ons verheugen in beduidende aanwinst, wij hebben daarentegen ook treffende verliezen te betreuren.

De indruk van die verliezen is nog zoo versch, M. H., dat wij ons gedrongen gevoelen in de eerste plaats daarvan te gewagen en regtmatige hulde te brengen aan de nagedachtenis der heeren P. van Rees en T. J. Willer, die aan het Bestuur door den dood zijn ontvallen.

De verdiensten dier mannen als dienaren van den Staat in de Oost-Indische bezittingen hebben wij thans niet te schetsen; maar onze lofspraak mogen wij niet terughouden, als wij ons herinneren hun ijver voor den bloei van het Instituut, en de krachtige medewerking door hunne kennis en ondervinding ons steeds verleend: de een als Voorzilter van de tweede afdeeling Land en Volkenkunde, beide als leden van het Bestuur des Instituuts.

De heer van Rees, laatstelijk als Commissaris speciaal des Konings belast met eene politieke zending naar Venezuela, onderscheidde zich vervolgens bijzonder door zijn ijver op de jaarlijksche Congressen

voor den landbouw, waar hij de belangen van den landbouw op Java herhaaldelijk besprak en voorstond (*). De heer Willer maakte zich op het gebied der wetenschap verdienstelijk door eene belangrijke verzameling Batahsche Wetten en instellingen, een overzigt van land en volk, opgenomen in het tijdschrift van Nederlandsch-Indie (jaargang 1846); ook door de uitgaaf in 1858 van een werk over het eiland Boeroe, (†) een werk dat, door latere berigten aangevuld, een verrassend licht verspreidt over den vroeger bijna onbekenden toestand en de bemoedigende toekomst van dat eiland en zijne bewoners. Met een enkel woord mogen wij hier een ander bewijs nog geven van den ijver, den practischen zin en den juisten blik van den Heer Willer in het Indisch volksleven, bij het door hem als lid der voormalige Rijks-Commissie voor de statistiek gemaakt ontwerp eener volkstelling in Nederlandsch-Indië, dat voorzeker niet de aandacht zal ontgaan van de ambtenaren, thans in Indië geroepen tot statistische onderzoekingen, en alsdan ongetwijfeld goede vruchten zal afwerpen. Ook mogen wij hier niet onvermeld laten zijne verhandelingen over de zijde- en cynthiakultuur, laatstelijk te zamen met onzen geachten vice-president Dr. P. Bleeker en zijn geschrift «La Question de l'esclavage», dat meer in het bijzonder, het moeijelijke vraagstuk der slavernij in de Vereenigde Staten behandelt, in verband tot beschouwingen, ten aanzien van eenen overgangsmaatregel, overeenstemmende met de in Nederlandsch-Indië aangenomen wettelijke regeling van het pandelingschap.

(*) Blijkens een uitvoerig rapport, voorkomende in het verslag van het verhandelde op het XIXe Nederlandsch Landhuishoudkundig Congres, is die belangstelling niet zonder vrucht geweest.

Door eene Commissie, bestaande uit de heeren: P. van Rees, als voorzitter; C. J. Hasselman, op den huize Djoerang bij Zoelen; R. Stuffken, Ambtenaar bij het Boschwezen te Njareng Rembang; H. D. Potter, Oud-Resident op Java, thans te 's Hage; J. Tissot, gew. Suikerfabriekant op Java, thans te 's Hage; J. Millard, Oud-Indisch ambtenaar, Suikercontractant op Java, thans te 's Hage; allen leden, de laatste tevens Secretaris, en J. Boeke te Haren bij Groningen als adviserend lid, zijn de geschiktste landbouwwerktuigen voor Java aangewezen en als proeve reeds naar Java verzonden, waartoe de onbekrompenheid van den Heer P. Lebret te Passaroeang de geldelijke middelen heeft verschaft.

(†) Het eiland Boeroe, zijne exploitatie en Halfoersche instellingen, beschreven door T. J. Willer, oud-resident van de Westerafdeeling van Borneo en van Riouw. Uitgegeven met bijdragen en toelichtingen, in verband tot Europesche kolonisatie in Nederlandsch-Indie door Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg; met eene schets van Boeroe, volgens het origineel bij het Ministerie van Kolonien. — Amsterdam, Frederik Muller, 1858.

De onverbiddelijke dood moge zulke verdienstelijke mannen uit ons midden wegrukken en hun werkking sluiten, hun arbeid zal als een levende getuige achterblijven dat, al brandt eene tropische zon, gedurende een groot gedeelte huns levens, tweemaal in het jaar regtstandig boven het hoofd onzer Indische landgenooten, zij den ijver en de zucht tot kennis en tot wetenschappelijk onderzoek bij velen niet kan doen verflaauwen of verdwijnen.

Nog door andere onvermijdelijke omstandigheden verloren wij den steun van leden des Bestuurs, die, aan het hoofd van afdeelingen geplaatst, onze verwachting van den goeden uitslag dier inrigting allezins wettigden. De heer G. S. de Veer, zich elders vestigende, moest zich aan het lidmaatschap des bestuurs en aan het presidium der vierde afdeeling (West-Indië en Kust van Guinea) onttrekken en de heer J. G. A. Gallois, door ambtbezigheden tot herhaalde afwezigheid gedwongen, zag zich insgelijks genoopt af te treden als Bestuurslid en Voorzitter van de derde afdeeling (Geschiedenis en Oudheidkunde).

Bij dit alles ontstond voor het Bestuur nog eene andere moeijelijkheid. De heer Mr. S. Keyzer, secretaris van het Instituut, werd geroepen aan het hoofd der in 1864 te Delft tot stand gekomen inrigting van onderwijs in de Indische taal-, land- en volkenkunde en legde zijne betrekking, waarin hij vroeger uitnemende diensten had bewezen, mitsdien neder. Zijne taak, door onzen vice-president Dr. P. Blleeker slechts zeer tijdelijk opgevat, omdat andere omvangrijke wetenschappelijke arbeid hem geene gelegenheid overliet zich daaraan voortdurend te wijden, is onlangs, op dringende uitnoodiging, met de meeste welwillendheid en geheel belangeloos aanvaard door den bij u allen ongetwijfeld zeer goed bekenden heer J. Millard, die wel nog weinig tijd heeft gehad zich met den nieuwen werkkring vertrouwd te maken, maar van wiens talenten en uitstekenden ijver ontwijfelbaar de beste vruchten voor het Instituut te verwachten zijn.

Kan het bij u, M. H., verwondering verwekken, dat die verliezen en die omstandigheden van bijzonderen aard, invloed gehad hebben op de werkzaamheden van het Instituut? — dat zij ook de gewone uitgaaf onzer Bijdragen eenigermate belemmerd en vertraagd hebben? In het secretariaat is nu doeltreffend voorzien; maar op dit oogenblik zijn drie der afdeelingen nog zonder voorzitter en wij hebben u de vervulling voor te dragen van niet minder dan zeven opengevallen plaatsen in het Bestuur, daaronder begrepen die der leden, wier beurt van aftreding gekomen is.

Maar wij hebben bovendien, M. H., levendig gevoeld en betreurd,

het gemis aan werkzaamheid van de zijde der leden van het Instituut in het algemeen. Wel bestonden er zeer loffelijke uitzonderingen, maar de berigten, welke wij van de afdeelingen ontvingen, roemen geenszins de getrouwe opkomst harer leden.

www.nbtool.com.cn

De beweging, die het leven des Instituuts onderhoudt en verhoogt, M. H., moet haar middenpunt vinden in het ligchaam des Instituuts; het hoofd kan die slechts leiden en regelen.

De afdeelingen kunnen in dezen zin ongetwijfeld van bijzonder nut zijn. Vooral de eerste afdeeling «Taal en letterkunde», waarvan sommige leden zich eene schier Europesche vermaardheid hebben verworven, kan een krachtige impulsie geven, waarvan de terugwerking op de overige zich zeker spoedig zal doen gevoelen.

Sommigen, wier arbeid ons was toegezegd en waarop de redactie van ons tijdschrift had gerekend, stelden ons te leur, anderen verschoven dien langer dan wij verwacht hadden.

M. H., de klagt die wij, zonder terughouding doen hooren, klinkt welligt wat luide, doch aan u en aan ons zelven achten wij ons verpligt, de stoornis en de gebreken, waarmede wij hebben te kampen gehad, niet te verheelen. De kundige geneesheer herkent door eene juiste diagnosis de middelen tot herstel. Ook wij volgen dien weg en uit zelfkennis zullen wij het vermogen putten, het kwaad te bestrijden en zoo mogelijk te overwinnen.

Weinig zielskracht verraadt het toch, in enkele ziekelijke verschijnselen van voorbijgaanden aard het dreigend gevaar van den naderenden dood te vreezen; weinig veerkracht zouden wij, M. H., aan den dag leggen, en weinig vertrouwen u inboezemen, indien wij door oogenblikkelijke, maar te overkomen bezwaren ontmoedigd, door treffend, maar toch herstelbaar verlies ter nedergeslagen, door te leur gestelde, maar weder op nieuw opgewekte en gegronde verwachtingen vervuld, u, M. H.! en ons zelven niet met vaste hoop op eene betere toekomst konden wijzen.

Ons vorig verslag sloot met de betuiging: «*van sterven mag geene sprake zijn:*» wij zeggen thans met zekerheid: *van sterven* IS *geene sprake*, maar wel van nieuwen levenslust, van krachtige elementen voor den bloei en de werkzaamheid des Instituuts.

De mannen, die wij u zullen voordragen of op wie uwe betere keuze zal vallen, om in het Bestuur op te treden, waarborgen onvermoeide medewerking en gewigtige diensten aan het Instituut. De afdeelingen zullen zich, overeenkomstig de bepalingen, voorzitters kiezen, die, naar wij vertrouwen, ijvervol zullen streven naar het doel, dat daarmede wordt beoogd, opdat de ondervinding door

eene nieuwe proeve leere of het gekozene middel niet eigenaardig en doeltreffend was.

Niet daarop alleen, M. H., gronden wij onze verwachtingen en de verzekering van een toestand, het Instituut waardig. Wij hebben de bewijzen voor ons, dat, al moest het Bestuur kortstondig zwichten voor ongunstige omstandigheden, het Instituut een tijdperk van weligen bloei kan te gemoet zien.

Niet alleen dat het 3e en 4e stuk der Bijdragen ter perse is en weldra zal verschijnen; maar wij hebben thans reeds meer dan voldoende bouwstof tot voortgaande uitbreiding der kennis onzer overzeesche bezittingen.

In de eerste plaats vermelden wij een manuscript door den Heer C. B. H. von Rosenberg, ambtenaar belast met een natuurkundig onderzoek in Indië, behelzende Reistogten in de afdeeling Gorontalo, op last van de Indische regering.

Wij hebben het te danken aan de welwillende tusschenkomst van ons medelid, den Hoogleeraar H. Schlegel, te Leiden, dat het Instituut in het bezit is gekomen van dit geschrift van den Heer von Rosenberg, die door vele beschrijvingen van onderscheidene gedeelten van den Oost-Indischen archipel reeds lang als verdienstelijk natuuronderzoeker zich heeft bekend gemaakt.

De belangrijkheid van dit werk wenschen wij in korte trekken aan te toonen.

Tot dus ver behoorde de afdeeling Gorontalo, in weerwil der eeuwen oude vestiging onzer landgenooten en der Portugeezen ter hoofdplaats, tot de zeer weinig bekende gedeelten van Nederlandsch-Indië. Na den Hoogleeraar Reinwardt werd die afdeeling door geen natuuronderzoeker bezocht, — het onderzoek van dien geleerde bepaalde zich in 1821 tot het eigenlijke rijk van Gorontalo en de naburige gewesten.

De hoogst belangrijke reis van den kapitein ter zee C. van der Hart rondom het eiland Celebes en naar eenige der Moluksche eilanden in 1850, waarvan het verslag in 1854 door ons Instituut is uitgegeven, heeft de kuststreek van verschillende landen langs den golf van Tomini of Gorontalo beter doen kennen; maar het zuidelijke deel van dien golf, de gewesten van Saoessoe en Posso, werd op dien togt niet aangedaan.

In het Tijdschrift van Nederl. Indië (2e deel van den 7en Jaargang) vinden wij aanteekeningen over Gorontalo; — hoezeer niet onbelangrijk, bepalen zij zich tot de goudmijnen.

Dr. Bleeker, die in 1855 den Gouverneur-Generaal Duymaer van

Twist, en de heer P. van der Crab, die in 1860 den Gouverneur-Generaal Pahud naar de Molukken vergezelden, deelen verschillende officiële bescheiden mede over de afdeeling Gorontalo; tot een persoonlijk bezoek schijnt hun echter de gelegenheid ontbroken te hebben.

www.libtool.com.cn

Na een langdurig verblijf in de rijken Gorontalo en Limbotto heeft de heer Von Rosenberg hunne natuurlijke en maatschappelijke gesteldheid, hunne fauna en flora naauwkeuriger dan eenig ander in het licht gesteld. Hij was, na Prof. Reinwardt, wiens «Iets over de goudmijnen van de Noordkust van Celebes en over het goud daaruit verkregen,» in de Bataviasche Courant van 1822, nº. 50, is opgenomen, de eerste wetenschappelijk gevormde Europeaan, die de goudmijnen op de Noordkust van Celebes heeft bezocht en beschreven.

Zeer belangrijk is zijne mededeeling over de gewesten Saoessoe, Posso en Bongko, wier juiste ligging zelfs, tot dusver geheel onzeker was, zoo zeer dat op de kaart van Noord- en Oost-Celebes van P. Melvill van Carnbée, in zijnen grooten Atlas van Nederlandsch Indië, in 1854, derhalve na de reis van den kapitein ter zee van der Hart in het licht verschenen, de landstreken Saoessoe en Bongko, door Prof. de Hollander Ampanan genoemd, in zijne Handleiding tot de beoefening der land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, in het geheel niet vermeld zijn en Posso daar ten oosten van Todjo geplaatst is. Voorzeker moet het ons geacht medelid, Prof. de Hollander eene aangename zelfdoening verschaffen, dat deze reistogten van den heer Von Rosenberg geheel bevestigen de opmerking, door hem in zijne Handleiding gemaakt, dat Posso, even als Saoessoe, bewesten Todjo ligt, tusschen dit land en Parigi, in het zuidelijkste gedeelte van den golf van Tomini.

Het werk van den heer Von Rosenberg is verdeeld in twee deelen. Het eerste bevat zijne onderzoekingen in het jaar 1863, het tweede behelst de beschrijving van twee reistogten naar de Togian eilanden, en naar de vallei van Toelabollo, het bergland van het nabij Gorontalo gelegen rijkje Boné. Het werk is bovendien verrijkt met een aantal platen en kaarten.

Het Bestuur kan met eenigen grond het uitzigt geven, dat binnen zeer weinig tijds, dit werk naauwkeurig en fraai uitgevoerd, den leden van het Instituut zal worden aangeboden.

Wij durven ons ook vleijen, dat de heer Von Rosenberg, door ons, ter erkenning der waarde van zijnen arbeid, tot lid van het Instituut benoemd, zich zal aangespoord gevoelen om, indien gevolg is gegeven aan zijn voornemen om later andermaal de afdeeling

Gorontalo te bezoeken en dan bepaaldelijk eene poging te wagen, in het binnenland van Saoessoe en van Posso door te dringen en dat nader te leeren kennen, het Instituut te verpligten met de mededeeling ook van die onderzoekingen.

www.libtool.com.cn

Wij kunnen van dit geschrift niet afstappen M. H., zonder ook de hooge belangrijkheid daarvan voor de beoefenaars der Indische taalkunde aan te wijzen; het bevat toch eene woordenlijst van de Gorontaleesche taal, het waarschijnlijk oorspronkelijk op Celebes te huis behoorende dialect; rijker en volledíger dan eenige lijst tot dusver uitgegeven, aangevuld bovendien door opmerkingen over de woordvoeging en taalkundige vormen en door eene kleinere lijst van de taal der Togianezen.

Ons geacht medelid, de Hoogleeraar Veth, heeft in het tijdschrift de Gids (1e deel van 1864 Jan. en Febr.), onder den titel «*De nieuwste literatuur over Nederl. Indië*», een overzigt gegeven van de kennis, die wij van de verschillende talen in den Archipel bezitten en hij leert ons hoe gering die is ten opzigte der Alfoersche dialecten, in het vroeger onder het Gouvernement der Molukken behoorende deel van Celebes, in weerwil der overoude betrekkingen der Nederlanders met de Minahassa.

Gij zult, M. H., daaruit de gevolgtrekking kunnen maken, hoezeer door dit taalkundig gedeelte van den arbeid des heeren Von Rosenberg de wetenschap zal worden verrijkt.

De kennismaking met deze reistogten heeft de aandacht doen vestigen op de onjuiste en onvolledige voorstelling van den golf van Gorontalo of Tomini in Melvill's grooten Atlas, en zij heeft geleid tot het onderzoek naar eene kaart uit de tijden der Oost-Indische Compagnie, in 's Rijks archief onder de zeekaarten aanwezig, met het opschrift «de Bocht van Tomini beseylt met den hoeker de Brandtgans anno 1682.» Zij wordt geacht naauwkeuriger en volledíger te zijn dan die van Melvill en zelfs voor de hedendaagsche zeevaart van groot gewigt.

Onze ijverige medeleden de heeren Obreen, Leupe en Robidé van der Aa, wien wij deze belangwekkende opmerkingen hebben te danken, verklaren zich bereid, op hydrografische, historische en geografische gronden, die oude kaart toe te lichten, en het Bestuur is van oordeel, dat nu de uitgaaf van de reizen des heeren Von Rosenberg de aandacht der geleerde wereld zal vestigen op de zoo weinig bekende afdeeling Gorontalo, door een juiste afdruk dier kaart, verrijkt met de toelichtingen, waarvan wij gewaagden, kan het zijn als aanhangsel van de reis van Von Rosenberg, der wetenschap geen onbeduidende

dienst bewezen zal worden; want reeds in het door ons aangehaald werk van Van der Hart, waarbij eene kaart van de golf van Gorontalo ontbreekt, is geklaagd over de onjuistheid der door hem gebruikte, zoodat hij genoodzaakt was, op de aanwijzingen van een inlandschen loods te varen, en niet van de Togean-eilanden naar de tegenovergestelde kust van Balante kon oversteken, omdat deze nimmer door dien loods was aangedaan. In dit Zuidoostelijk gedeelte van den golf is de kaart, waarop wij doelen, juist het uitvoerigst. (*)

Ook op politisch-historisch gebied, hebben wij u, M. H., eene belangrijke bijdrage aan te kondigen, ter plaatsing ons afgestaan door de welwillendheid van den Minister van Kolonien. Wij bedoelen het door den Raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck op den 27 Januarij 1806 gearresteerd «*Reglement, op het beleid der regering en het Justitie-wezen in de Asiatische bezittingen van de Bataafsche republiek en van den handel op en in dezelve*», vooraf gegaan door eene belangwekkende, geschiedkundige beschouwing van de koloniale politiek onder den genoemden Raadpensionaris, bewerkt door ons geacht medelid den heer D. W. Schiff.

Wie de rijke verzameling kent van Instructiën, ordonnantiën en reglementen voor de regering van Ned.-Indië, door ons geacht medelid Mr. P. Mijer in 1848 te Batavia uitgegeven, zal het wel bejammerd hebben, dat onder de historische stukken, die daarin ontbreken, ook dit regeringsreglement geteld moet worden, te meer omdat het hoogst gewigtig, wel bekend rapport der Staatscommissie van 1803 en het door haar voorgedragen *charter* «*opzichtelijk het «beleid der Politie en Justitie, mitsgaders het drijven van den handel «in de Asiatische bezittingen der Bataafsche republiek*", tot grondslag van dat reglement gediend heeft, gelijk in 1862 is opgemerkt in een geschrift: *Over het beheer onzer kolonien* (†.)

Niet enkel als antiquarisch staatsstuk is deze bijdrage belangrijk te achten, maar vooral als vergelijks-punten met de actualiteit aanbiedende, ten opzigte van het monopolie van koffij en peper, het erkennen van den grondeigendom en de kadastrale opname van Java, het afschaffen van heerediensten, de vrije kultuur en de vrije beschikking over het suikerprodukt, het verbod van pandelingschap en het streven naar de uitroeijing van het opium-gebruik.

(*) Het Bestuur heeft in het belang der zeevaart besloten tot het afzonderlijk verkrijgbaar stellen dier kaart met de toelichting, zoowel in Nederland als buiten 's lands.

(†) Door jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg, bladz. 26 sqq.

Het is voorzeker opmerkelijk, dat vele denkbeelden en inzigten van onzen leeftijd, hoezeer thans meer ontwikkeld op den voorgrond gesteld, in meer dan één geschrift van een verleden tijdvak worden terug gevonden, waarvan vooral de waardering van argumenten en drijfveren, in verband tot den toenmaligen toestand voor de actualiteit niet zonder waarde is.

www.libtool.com.cn

Deze beschouwing heeft het Bestuur ook geleid om het gevoelen van de 3e afdeeling van het Instituut in te winnen, omtrent het publiceren van een geschrift van de Raden van Indië van Imhoff, de Haze en van Schinne, betreffende van Imhoff's consideratiën over den tegenwoordigen staat van de Ned. Oost-Indische maatschappij.

Hoezeer die afdeeling dat stuk niet van genoegzame historische waarde oordeelt om door het Instituut te worden uitgegeven, ook omdat daarvan eene Fransche vertaling bestaat, wordt de belangrijkheid daarvan geenszins ontkend, in aanmerking genomen den tijd, waarin het is geschreven.

Enkele hoofdstukken daarvan staan in verband met vraagstukken van den dag, zooals daar zijn: de meerdere verkoop van producten in Indië, gedeeltelijke wijziging in het monopoliestelsel, proefnemingen in het klein met landbouw-kolonisten enz. Het is niet gelukt op te sporen, welk gevolg een en ander in dien tijd gehad heeft, of tot welke beschouwingen zulks aanleiding heeft gegeven.

Dewijl in 's Rijks archief het oorspronkelijke stuk aanwezig is, voorzien van belangrijke kantteekeningen, heeft het Bestuur hoezeer om de aangegeven redenen niet kunnende besluiten tot eene uitgaaf, echter gemeend in dit verslag daarop de aandacht te moeten vestigen, voor het geval, dat de leden ter eeniger tijd mogten wenschen dit thans in de boekerij des Instituuts bewaard manuscript te raadplegen.

Reeds in het vorig verslag maakte het Bestuur gewag van bezwaren door de vierde afdeeling des Instituuts (West-Indië en de Kust van Guinea) geopperd en die haar het bereiken van het doel, waarmede die afdeeling was ingesteld, niet scheen te beloven. Thans klaagt zij over gebrek aan belangstelling hier te lande in onze West-Indische koloniën en in de bezittingen ter Kuste van Guinea; zij beweert dat studiën op het gebied van taal- land- en volkenkunde voor onze Amerikaansche en Afrikaansche koloniën tot geene, althans weinig practische resultaten kunnen leiden, en zij gevoelt zich daardoor zoo zeer ontmoedigd, dat zij in overweging geeft haar te ontbinden.

Het Bestuur, M. H., gevoelt geenszins die moedeloosheid; het is verklaarbaar, dat in een tijdperk van overgang, zoo gewigtig voor

onze West-Indische koloniën, de aandacht hier te lande en in de kolonie zelve meer uitsluitend op het staatkundig dan op het wetenschappelijk gebied is gevestigd. Maar eene proeve van zoo korten duur, sedert de instelling dier afdeeling, kan, naar ons inzien, geen beslissend oordeel vestigen. — Deze opmerking geldt ook de Kust van Guinea. Hier bestond bovendien een hinderpaal door de langdurige afwezigheid van den Gouverneur, den Heer H. A. Elias, lid van het Instituut, die eerst zeer onlangs derwaarts terugkeerde. — De belangen onzer nederzetting op dit gedeelte der kust van Afrika, zijn in de Tweede Kamer der Staten Generaal nog onlangs ter sprake gekomen. Uit het verhandelde in de zitting van den 9den dezer schijnt te blijken, dat de Regering zich bezig houdt met het zamenstellen van een nieuw reglement voor ons bestuur aldaar, en de meening werd geuit, dat, wanneer er eenmaal meer gelegenheid zijn zal om vrije arbeiders uit Guinea over te voeren, eene regtstreeksche stoomcommunicatie tusschen die bezitting en Suriname te verwachten is. Die meerdere gemeenschap zou, naar ons oordeel, middellijk een gunstigen invloed uitoefenen op onze betrekkingen met de leden van ons Instituut, en wij mogen dan ook de hoop uiten, dat het Bestuur in het vervolg ook van hen bijdragen ontvange.

Hoe de denkbeelden over de toekomst der West-Indische Koloniën mogen uiteenloopen, niemand zal ontkennen, dat de emancipatie der slaven, het invoeren van nieuwe regerings-reglementen, en het eerlang vaststellen eener nieuwe wetgeving, een naauwelijks te berekenen invloed op den materieelen en intellectueelen toestand dier koloniën moet uitoefenen, en, naar wij vertrouwen, den geest van onderzoek en de zucht tot kennis opwekken zal en de vele bronnen van geschiedkundigen aard, die daar nog ongeopend liggen, rijkelijk zullen doen vloeijen en dat in vele andere opzigten ruime stof gevonden zal worden voor den werkkring onzer vierde afdeeling.

Wel moeten wij het beamen, dat de afdeeling nog weinig gelegenheid heeft gehad, hare krachten te besteden aan de voorgestelde taak, dat op haar de invloed van den staatkundigen toestand der kolonie zich merkbaar heeft doen gevoelen, en haar verstoken heeft van de medewerking der leden zelven in West-Indië gevestigd, gepaard aan de nog onvolkomene betrekkingen met de Commissarissen van het Instituut aldaar, en den onverwachten dood van een hunner, den Heer S. E. J. Slengarde, maar de grond waarop onze hoop was gebouwd, is volstrekt niet ondermijnd, integendeel, wij verblijden ons een bewijs te kunnen laten volgen, dat wat het verleden ons heeft onthouden, de toekomst ons nog kan schen-

ken, wanneer het voorbeeld navolging vindt waarop wij thans willen wijzen.

Ons medelid te Paramaribo, de Heer A. M. Coster, zond het Bestuur des Instituuts eene schets, getiteld: «De Boschnegers in de «Kolonie Suriname, hun leven, hunne zeden en gewoonten», vergezeld van photographische afbeeldingen, door hem opgedragen aan de leden van ons Instituut. Hij heeft nog daarbij gevoegd het verslag eener reis, door hem gedaan in de bovenlanden van de rivier Coppename.

Het Bestuur is den Heer Coster voor dien uitmuntenden arbeid erkentelijk, en twijfelt geenszins of zijne bijdrage tot de kennis van het door hem beschreven volkenras, zal niet alleen hen boeijen, die meer dan anderen van nabij met West-Indië bekend zijn; maar zal ook op prijs gesteld worden door allen, die naar zoodanige kennis streven.

De vierde afdeeling zal daarover een grondiger oordeel kunnen vellen dan waartoe wij thans in staat zijn, hetwelk wij zullen afwachten alvorens tot de plaatsing van dit stuk in een der volgende Bijdragen over te gaan.

Inmiddels kunnen wij nog berigten dat een geschiedkundig overzigt van ons ijverig medelid, den Heer Leupe, betreffende de invoering der koffijkultuur in Suriname, op het gunstig advies der vierde afdeeling, in onze Bijdragen opgenomen wordt en reeds ter perse ligt.

In het vorig verslag maakten wij gewag van een overzigt door Dr. G. K. Niemann, van het belangrijkste dat in de taal- en letterkunde van Neerlandsch-Indië in het licht is verschenen.

De plaatsing daarvan in de «Bijdragen» is eenigen tijd verschoven; het bestuur was van oordeel dat eene aanvulling met een later tijdvak veel waarde zou hebben. De Heer Niemann heeft daarmede ingestemd, en ons die aanvulling binnen zeer kort toegezegd, zoodat dit overzigt aan volledigheid winnende, weldra in het licht zal kunnen komen.

Diezelfde geleerde heeft de plaatsing in onze Bijdragen verzocht van een opstel over de Batahsche letterkunde, of een overzigt van de voornaamste litterarische voortbrengselen, die in de drie Batahsche hoofddialecten, het Tobasche, Mandhelingsche en Dairsche uitgegeven zijn, op het voetspoor van het overzigt, door den Heer Niemann geleverd, over de Makassaarsche taal- en letterkunde, opgenomen in de Bijdragen van het Instituut.

Nog is het Bestuur met den Hoogleeraar Dr. T. Roorda, den ge-

achten Voorzitter der eerste afdeeling, overeen gekomen, omtrent de uitgave door het Instituut van een Javaansch werk, stukken bevattende uit de Wayang Poerwa, met verklaringen en ophelderingen, gevolgd door den Javaanschen tekst van het Wayang-verhaal van de lotgevallen van Raden-Pandji, waarvan de leden de vertaling hebben ontvangen in het 1e stuk van het 7e deel.

Zoodanige bijdragen, die de kennis van de godsdienst en taal, zeden en begrippen van de Javasche bevolking uitbreiden, kunnen wel niet anders dan het nut van onze instelling onmiskenbaar in het oog doen vallen.

Daarom verheugt het ons ook dat de heer T. A. F. van der Valk te Soerakarta, gereedelijk gehoor heeft gegeven aan het verzoek van het Bestuur, om inlichting betreffende de beteekenis van sommige woorden en zaken, voorkomende in een tot dus ver onuitgegeven Javaansch Wetboek, genaamd Anggar Gladag, handelende over de heerediensten, vervoermiddelen en opbrengsten aan den Souverein verschuldigd.

Ook ons medelid de heer A. B. Cohen Stuart heeft, met die belangstelling en dien ijver, welke wij van hem gewoon zijn, het Bestuur de toezegging gedaan om voor de Javaansche chronologie soortgelijke tabellen zamen te stellen, als Dr. Wüstenfeld voor de Muselmansche tijdrekenkunde vervaardigd heeft, en waarvan de waarde, omgewerkt en toegelicht, door den heer Cohen Stuart beoordeeld wordt in een brief, waarvan de hoofdzakelijke inhoud gevonden wordt in de gedrukte Notulen der 85ste Vergadering van het Instituut, zoodat wij ons van herhaling daarvan hier onthouden.

Wij kunnen ons derhalve vleijen dat het Bestuur weldra in staat zal gesteld worden in de behoefte aan zoodanige tabellen, door de uitstekende kennis van dat onderwerp van den heer Stuart, te voorzien.

Bovendien vertrouwen wij op de medewerking van een der deskundige leden des Instituuts om de Anggar Gladag te bewerken, waardoor wij in de gelegenheid zullen komen, om ook dat werk in het licht te doen verschijnen. Ons geacht medelid, Mr. S. Keyzer, had die bewerking aanvankelijk op zich genomen, maar heeft daarvan afgezien. Wij eerbiedigen de redenen, die hem daartoe kunnen genoopt hebben, doch hopen dat hij later zijn ijver en zijne kennis op nieuw zal gelieven ten beste geven.

Gij zult, M. H., ongetwijfeld met voldoening vernomen hebben dat het veld, waarop het Instituut zijn arbeid voortzet, goede vruchten belooft en dat, al is de oogst wat ten achter geraakt, het uitzigt

bestaat op krachtigen groei en rijker inzameling van hetgeen de taal- en letterkunde, de land- en volkenkunde van onze overzeesche bezittingen aanbieden.

Maar wij zouden aan de volledigheid van ons verslag te kort doen, indien wij geheel zwegen van een tak der wetenschap, de *oudheidkunde*, die het Instituut zich ook heeft voorgesteld zooveel mogelijk te blijven behartigen. Het ligt in den aard der zaak, dat de gelegenheid daartoe niet overvloedig is; maar wij verheugen ons toch, dat in de wetenschappelijke onderzoekingen daardoor geene leemte ontstaat. Wij hebben slechts tot bewijs daarvan uwe aandacht te vestigen op het breedvoerig verslag in de Staats-Courant van den 8sten April van dit jaar door ons vroeger medelid, den verdienstelijken Directeur van 's Rijks Museum van Oudheden en 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden, den heer Dr. C. Leemans, waaruit blijkt dat die belangrijke verzameling door velerlei geschenken uit onze bezittingen beduidend uitgebreid is; dat het geheele Ethnographische Museum der voormalige Koninklijke Academie te Delft, bij gezegde Rijksinstellingen is overgegaan en dat door het Bestuur van ons Instituut eenige voorwerpen, vroeger insgelijks te Delft berustende, aan het Nieuwe Rijks Ethnographisch Museum, onder voorbehoud van eigendomsregt, ter tentoonstelling, in bewaring is gegeven. (*)

De Bijdragen van het Instituut hebben getuigd van hetgeen door de Regering in het tijdvak van 1849—1860 gedaan is in het belang der Javaansche oudheden; wij achten het hier de geschikte plaats om op nieuw te wijzen op de blijken van belangstelling, die de Indische Regering voortdurend geeft in het behoud van oudheidkundige verzamelingen, en hare blijvende zorg daarvoor. Immers in het Bijblad op de Indische Staatsbladen treffen wij een Gouvernements besluit aan, gedagteekend 15 Februarij 1864 No. 9, eene aanbeveling behelzende om te doen waken, dat verzamelingen door geleerden, in dienst van den lande bijeengebragt, niet met voorbijgang van onze *eigene*, aan *vreemde* musea worden gezonden; ook eene aanschrijving van 18 Julij 1864 aan de hoofden van gewestelijk bestuur, waarbij de aandacht wordt gevestigd op de wenschelijkheid om voorwerpen van oudheidkundige waarde, inzonderheid uit den Boedha-tijd afkomstig, bijeen te brengen en aan de Regering in te zenden.

In ons vorig verslag maakten wij melding van de maatregelen door

(*) Eene allezins belangrijke bijdrage over „*Oudheidkundige ondersoekingen en ontdekkingen op Java, mededeeling van Dr. C. Leemans*, wordt aangetroffen in de *Verslagen* en *Mededeelingen* der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afdeeling letterkunde, achtste deel, derde stuk.

ons genomen om licht te verschaffen over de kennis van het landbezit op Java.

Wij mogen niet ontveinzen, dat de poging om door het stellen van een honderdtal vragen over dat gewigtig punt, afzonderlijk in druk naar Java verzonden aan voormalige kweekelingen van de Delftsche Akademie en anderen, niet aan de verwachting heeft beantwoord.

www.libtool.com.cn

Met erkentelijkheid maakt het Bestuur nogtans gewag van de uitzonderingen hierop door den Heer Lebret te Kadawoeng en den Heer Mensing te Banjoemaas, die geene moeite hebben gespaard om die vragen toe te lichten, en wier voorbeeld wij ons nog eenigzins durven vleijen, dat door anderen later zal worden gevolgd, naarmate tijd en gelegenheid hun zulks zullen toelaten.

Licht te erlangen en te verspreiden over zulk een belangrijk onderwerp, een der gewigtigste koloniale vraagstukken, zietdaar M. H., het oogmerk dat het Instituut zich had voorgesteld. Maar valt dat licht van eene andere zijde dan wij meer bepaaldelijk hadden verwacht, niet minder welkom is het; want wij willen de schatten onzer kennis verzamelen, waar wij ze vinden en daarom M. H., wijzen wij u als eene rijke bron, op hetgeen het Tijdschrift van Nederlandsch Indie in den laatsten tijd deswege bevat, maar bovenal op het gewigtig werk van ons medelid den heer S. van Deventer Js. Zn., getiteld: «Bijdragen tot de kennis van het landelijk stelsel op Java, op last van Z. Exc. den Minister van Kolonien J. D. Fransen van de Putte bijeen verzameld,» waarvan het Instituut in dank een exemplaar ten geschenke heeft ontvangen.

Deze voortreffelijke arbeid bevat een aantal tot dusver weinig of niet bekende staatsstukken uit de rijksarchieven te voorschijn gebragt en met een aantal aanteekeningen voorzien, die ons met verlangen naar het toegezegd vervolg doet uitzien, en ons met meer grond dan wij tot heden hadden, tot een oordeel zullen kunnen leiden, over eene steeds hangende en onbesliste vraag, waarvan de oplossing zoo diep ingrijpt in de Indische maatschappelijke toestanden.

De taak door het Instituut aanvankelijk op zich genomen, wordt daardoor grootendeels door den schrijver overgenomen en vervuld.

De overige tot dus ver onbeantwoorde vragen met betrekking tot Nederlandsch-Indie, tot de West-Indische Kolonien en de Kust van Guinea, meent het Bestuur nog eens te moeten herhalen.

Wij hebben M. H. in de schets van den toestand des Instituuts stil gestaan bij het voorname doel van deze instelling, haar intellectueel streven; voorzeker mag daartoe worden gerekend het aanknoopen

van betrekkingen met de buitenlandsche genootschappen en geleerden, die eene gelijke rigting hebben.

Het Bestuur meent daarin niet te zijn te kort geschoten. De naamlijst zal u als nieuwe Buitenlandsche leden doen kennen de heeren:

L. P. A. E. Sédillot, Secretaris van het Collège de France, van l'école des langues orientales, lid van het Bestuur der Société Asiatique.

Uit l'école des langues orientales zijn sedert een halve eeuw, beroemde orientalisten voortgekomen, niet alleen van Frankrijk maar ook van Duitschland, Engeland en Rusland.

l'Abbé P. E. Favre, die zeventien jaren in Britsch Indië, hoofdzakelijk te Malakka, doorgebragt heeft en thans aan l'école Impériale des langues orientales vivantes het Javaansch en Maleisch doceert;

J. P. Reinaud, President van gezegde school en membre de l'instituut, voorzitter van la Société Asiatique, die, opgerigt in 1822, het met roem bekend Journal Asiatique uitgeeft.

Wij vleijen ons met het vooruitzigt, dat de band tusschen ons Instituut en de geleerde genootschappen gelegd, wederkeerig tot veel nut strekken en duurzaam zal onderhouden worden.

Onze Commissarissen in Nederlandsch Indië hebben door een brief van een hunner, den Heer Levyssohn Norman, het Bestuur eenige bijzonderheden medegedeeld, ten opzigte der geldelijke vorderingen van het Instituut en de ontvangst der Bijdragen en werken van onze Instelling; gelijktijdig werd het Bestuur in het bezit gesteld van eenen wissel ten bedrage van f 2075 in mindering van hetgeen het Instituut uit Indië heeft te wachten.

Dit schrijven bevat bovendien het berigt, dat de Commissaris, de heer N. P. van den Berg, zijne betrekking zal overdragen aan ons medelid en vroeger Tweeden Secretaris van het Instituut, den heer H. J. Bool, zoodra de eerste de geldelijke aangelegenheden van het Instituut zal hebben in orde gebragt.

Sedert bleef het bestuur van nadere berigten verstoken, hoezeer het heeren Commissarissen de belangen van het Instituut met aandrang heeft aanbevolen. Het valt niet te ontkennen, dat zij met eigenaardige moeijelijkheden en bezwaren hebben te kampen gehad; maar wij meenen toch te mogen verwachten, dat zij krachtig zullen medewerken, om de belangstelling in het Instituut ook in Indië op te wekken en levendig te houden, onze medeleden daar tot werkzaamheid in het belang der instelling, die nergens meer dan in Nederlandsch Indië sympathie moest vinden, aan te sporen en dat zij geene gelegenheid voorbij laten gaan om onze Bijdragen te ver-

rijken met zoo menig onschatbaren, aan het oog des algemeen onttrokken, in het stof der archieven bedolven, en daardoor voor de wetenschap tot dusver verloren arbeid van statistischen, geschiedkundigen of economischen aard.

www.libtool.com.cn

De vroegere toezending van stukken, ons Instituut in elk opzigt waardig en waarvan in ons vorig verslag melding werd gemaakt, is ons een waarborg, dat wij niet vergeefs zullen rekenen op de zucht van heeren Commissarissen om den bloei der instelling, door hen in Indië vertegenwoordigd, met alle inspanning te bevorderen.

Wat de staat der geldmiddelen van het Instituut aangaat, zal de rekening en verantwoording daarvan straks aan uwe goedkeuring te onderwerpen, u, M. H., naar wij vertrouwen, reden tot tevredenheid geven. Het blijkt daaruit dat het Instituut geenszins ontbloot is van de stoffelijke middelen, om ons intellectueel leven te onderhouden.

Het getal leden van het Instituut, dat volgens het laatst algemeen verslag 303 beliep, is thans geklommen tot 337, in weêrwil dat een aantal het Instituut door den dood of andere omstandigheden is ontvallen; — wanneer wij te zamen tellen de contribuerende en de wetenschappelijke instellingen, waarmede het Instituut in betrekking staat en de Buitenlandsche leden, dan mogen wij rekenen op een getal van 352 Leden.

Voor de bibliotheek van het Instituut ontving het Bestuur vele geschenken, waaronder van groote waarde door den Minister van Koloniën, breedvoeriger vermeld in de gedrukte Notulen der Bestuursvergaderingen.

Wij zijn thans genaderd, M. H., tot een onderwerp, dat een der doeleinden dezer vergadering uitmaakt en waarvoor wij in het bijzonder uwe aandacht inroepen: de herziening van het reglement des Instituuts.

Wij voorzien de vraag, waaraan dit voorstel zijn oorsprong heeft te danken, wat de behoefte daaraan is en welke gevolgen met eene herziening beoogd worden?

Reeds vroeger is de noodzakelijkheid van verbetering beaamd. Immers sommige bepalingen in het bestaande Reglement, waarop wij aanstonds zullen wijzen, zijn in de practijk veroordeeld. Maar bovendien zijn door veranderde omstandigheden en inzigten toestanden ontstaan, die regeling en wettiging vereischen, als daar zijn: het verplaatsen van den zetel, als gevolg der opheffing van de Ko-

ninklijke Academie te Delft, ter opleiding van ambtenaren voor Nederlandsch-Indië, waarvan het Instituut bij zijne oprigting een uitvloeisel was; het stichten van afdeelingen; en het uitbreiden van onzen werkkring tot alle Nederlandsche Bezittingen en Kolonien. Ook bleef geenszins buiten invloed de meening van den Minister van Kolonien, dat het Instituut nu vooral het karakter behoort aan te nemen van eene wetenschappelijke instelling, die *in eigene kracht* haren steun zoekt.

www.libtool.com.cn

Op de leden van het Instituut zal nu, volgens het ontwerp der herziening, de verpligting rusten, zelfstandig het doel der instelling te bevorderen. Maar dit sluit niet uit, dat hoopvol gerekend wordt op ondersteuning en medewerking van elders. Het Departement van Kolonien blijft ontwijfelbaar even goedgezind als vroeger en door de stichting te Leiden en te Delft van instellingen van onderwijs in de Indische Taal-, Land en Volkenkunde wordt nu beoogd, wat de oprigters van de Delftsche Akademie oorspronkelijk zich, meer beperkt, ten doel stelden. Ook van die zijde mag, uit den aard van ons streven, op de vroegere sympathie worden staat gemaakt.

De behoefte des tijds heeft de Delftsche Akademie gesloopt; maar bij de geboorte der nieuwe instellingen mag met grond eene nieuwe luisterrijke periode van vooruitgang en van meer algemeene verspreiding der Indische wetenschap verwacht worden. Moge ons Instituut, in eigene veerkracht en in eigen werkkring, den prikkel vinden om te blijven ijveren naar eene waardige vervulling van zijne eenmaal opgevatte taak.

In dezen geest, M. H., is het ontwerp van herziening opgemaakt. Het reglement moge nu nog beknopter en nog eenvoudiger zijn dan tot dus ver, die geest straalt daarin onmiskenbaar door.

Wel ontstond bij het Bestuur de vraag of een geheel nieuw, of slechts een herzien, een gewijzigd Reglement noodig ware, — verreweg de meerderheid onzer heeft zich echter verklaard voor het laatste. In reglementaire bepalingen, M. H., ligt trouwens niet het levensbeginsel. Genootschappen als de onze ontleenen niet aan hunne statuten, maar wel aan hunne werkzaamheid, de belangrijkheid, waarop zij kunnen bogen. Hoevele bewijzen zouden wij daarvoor niet kunnen aanhalen! Bij enkelen zelfs is een reglement slechts bij name bekend, soms verouderd, vaak niet meer te vinden.

Niettemin heeft het Bestuur toch de wenschelijkheid ingezien om, hoezeer het Reglement slechts als een kleed is te beschouwen, het toch in te rigten en u voor te dragen naar den tegenwoordigen vorm en leeftijd des Instituuts.

Zietdaar tevens, M. H., het eenvoudig antwoord op de vraag, welke gevolgen van deze herziening tegemoet gezien worden.

Op de hoofdpunten dier herziening hebben wij reeds uwe aandacht ingeroepen, de overige zijn van meer ondergeschikten aard en voorzien in ondervonden leemten, of bevatten eene verbeterde redactie, als:

het benoemen van leden, door het Bestuur, instede van aanzoeken daartoe af te wachten;

de aanstelling van eenen algemeenen secretaris met bevoegdheid dien eenen amanuensis, tevens bibliothekaris, toe te voegen;

het voorschrift dat de briefwisseling wordt gevoerd door den President en den algemeenen Secretaris namens het Bestuur, instede van die altijd aan den Secretaris over te laten;

het wegvallen eener uitdrukkelijke bepaling, omtrent de honoraria aan inzenders van stukken, omdat deze bevoegdheid begrepen is in eene nieuwe redactie van artikel 1 (§ *c*), terwijl het handhaven of het wijzigen van het bestaande tarief gerekend moet worden te behooren tot de huishoudelijke regelingen van het bestuur;

het jaarlijksch vaststellen eener begrooting van de ontvangsten en uitgaven;

het ruimer stellen der bevoegdheid van de leden tot het doen van voorstellen;

eindelijk, de opheffing der bepaling dat het Instituutsjaar met 1 Mei ingaat, waarvoor thans 1 Januarij is gesteld.

Wij gelooven dat verdere uitweiding hier te veel tijd zou vorderen. Mondeling zullen u de inlichtingen worden voorgedragen, die nog noodig zijn of verlangd mogten worden.

Hiermede meenen wij M. H. onze taak te hebben volbragt.

Allen die bijgedragen hebben om onze pogingen te steunen of onze Bibliotheek te verrijken, zij de welgemeende dank des Bestuurs toegebragt.

Met eenen vasten wil en een onverzwakt streven, door volharding en inspanning, zal het Bestuur blijven trachten over de bezwaren, waarmede het te kampen of te worstelen heeft, te zegevieren.

Van de leden des Instituuts, verwacht het Bestuur dat zij de gaven en talenten die zij bezitten, de middelen en gelegenheid die ze hebben, onverflaauwd zullen aanwenden om de grondzuilen dezer voortreffelijke instelling te schragen; om onvermoeid kostbare bouwstoffen aan te brengen tot haren bloei en toenemenden luister.

www.libtool.com.cn

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

INSTITUUT.

Het getal is 315, waarvan in Nederland 13 Donateurs en 120 gewone leden; en in de Koloniën 3 Donateurs en 179 gewone leden. Met 12 wetenschappelijke inrigtingen staat het Instituut in betrekking en het telt 8 buitenlandsche leden.

BESCHERMHEER:

Z. M. DE KONING.

BESTUUR:

Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG, *Voorzitter.*
Jhr. Mr. H. C. VAN DER WIJCK, *Onder-Voorzitter.*
Mr. W. WINTGENS.
Jhr. Mr. W. T. GEVERS DEYNOOT.
Dr. T. ROORDA.
E. FRANCIS.
P. J. BACHIENE.
A. D. VAN DER GON NETSCHER.
A. P. GODON, *Penningmeester.*
Prof. J. HOFFMANN.
P. J. B. C. ROBIDÉ VAN DER AA.
J. MILLARD, *Secretaris.*

IN NEDERLAND.

DONATEURS.

Z. K. H. Prins HENDRIK der Nederlanden.
Z. K. H. Prins FREDERIK der Nederlanden.
De Nederlandsche Handelmaatschappij.
J. J. ROCHUSSEN, 's Gravenhage.
Mr. A. J. DUYMAER VAN TWIST, Deventer.
Jhr. J. C. REYNST, 's Gravenhage.

Mr. C. VISSCHER, Arnhem.
A. L. WEDDIK, 's Gravenhage.
Prof. G. J. MULDER, Utrecht.
Mr. H. J. VAN BUREN, Rotterdam.
DUDOK VAN HEEL, Amsterdam.
D. SCHELTEMA, Haarlem.
P. VAN VLISSINGEN, Amsterdam.

www.libtool.com.cn

CONTRIBUERENDE INSTELLINGEN.

Het Nederlandsche Bijbelgenootschap,
Het Nederlandsche Zendelinggenootschap.
De Geneeskundige School te Rotterdam.

WETENSCHAPPELIJKE INSTELLINGEN, WAARMEDE HET INSTITUUT IN BETREKKING STAAT.

Koninklijke Academie van wetenschappen te Amsterdam.
Koninklijk Instituut van ingenieurs te 's Gravenhage.
Vereeniging van Statistiek te Amsterdam.
Indisch Genootschap te 's Gravenhage.
Maatschappij tot bevordering van Nijverheid te Haarlem.
Maatschappij van Nijverheid in Ned. Indië.
Statistisch en Historisch Bureau te Batavia.
Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te Batavia.
The Asiatic Society of Bengal.
The Royal Asiatic Society; — London.
La Société de Géographie à Paris.
Deutsche Morgenländische Gesellschaft in Leipzig.

BUITENLANDSCHE LEDEN.

J. CRAWFURD, Londen.
ED. DULAURIER, Parijs.
L'abbé P. E. L. FAVRE, Parijs.
H. C. VON DER GABELENTZ, Altenburg.
CHR. LASSEN, Bonn.
S. MÜLLER, Freiburg in Baden.
J. T. REINAUD, Parijs.
L. P. A. E. SEDILLOT, Parijs.

GEWONE LEDEN.

I. D. FRANSEN VAN DE PUTTE, Minister van Koloniën
Mr. L. A. J. W. Baron SLOET VAN DE BEELE, Gouverneur-Generaal van Ned. Indië.
R. F. VAN LANSBERGE, Gouverneur van Suriname.
J. D. CROL, Gouverneur van Curaçao.
H. A. ELIAS, Gouverneur ter kust van Guinea.

EERSTE AFDEELING, TAAL- EN LETTERKUNDE.

Prof. T. ROORDA, Leiden, *Voorzitter.*
Prof. J. HOFFMAN, Leiden.
Prof. J. J. DE HOLLANDER, Breda.
Prof. S. KEYZER, Delft.
J. J. MEINSMA, Delft.
F. MULLER, Amsterdam.
Dr. G. K. NIEMANN, Rotterdam.
Dr. H. NEUBRONNER VAN DER TUUK, Amsterdam.

www.libtool.com.cn

TWEEDE AFDEELING, LAND- EN VOLKENKUNDE.

P. J. B. C. ROBIDÉ VAN DER AA, 's Gravenhage, *Secretaris.*
D. VAN AALST, 's Gravenhage.
G. L. BAUD, 's Gravenhage.
H. C. BEKKING, 's Gravenhage.
Dr. P. BLEEKER, 's Gravenhage.
Mr. P. BRUNSVELD VAN HULTEN, 's Gravenhage.
Dr. S. A. BUDDINGH, Arnhem.
P. A. O. VAN WAVEREN PANCRAS CLIFFORD, Nijmegen.
Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG, 's Gravenhage.
S. VAN DEVENTER JSZ., 's Gravenhage.
J. B. J. VAN DOREN, Gent.
DUDOK VAN HEEL, Amsterdam.
Mr. A. J. DUYMAER VAN TWIST, Deventer.
J. L. B. ENGELHARD, 's Gravenhage.
Jhr. Mr. D. T. GEVERS VAN ENDEGEEST 's Gravenhage.
A. P. GODON, 's Gravenhage,
E. FRANCIS, Delft.
J. J. HASSELMAN, Herwijnen.
M. G. VAN HEEL, 's Gravenhage.
Prof. J. HOFFMANN, Leiden,
J. C. HOOYKAAS, 's Gravenhage.
Mr. C. HULTMAN, Delft.
Jhr. Mr. D. A. JUNIUS VAN HEMERT, 's Gravenhage.
H. KLEYN VAN DE POLL, Wageningen.
A. H. W. Baron DE KOCK, 's Gravenhage.
H. T. KRABBE, 's Gravenhage,
J. R. LANGE, 's Gravenhage.
Mr. J. LOUDON, 's Gravenhage.
J. MILLARD, 's Gravenhage.
Prof. G. J. MULDER, Utrecht.
M. NIJHOFF, 's Gravenhage.
J. M. OBREEN, 's Gravenhage.
W. POOLMAN, 's Gravenhage.
H. D. POTTER, 's Gravenhage.
J. FRANSEN VAN DE PUTTE, Goes.
Jhr. J. C. REYNST, 's Gravenhage.
J. J. ROCHUSSEN, 's Gravenhage.
W. A. ROEST, 's Gravenhage.
F. C. ROSE, 's Gravenhage.
J. J. A. SANTHAGENS, Amsterdam.
D. SCHELTEMA, Haarlem.
W. J. M. VAN SCHMID, 's Gravenhage.
G. C. SCHONK, Amerongen.
G. DE SERIÈRE, 's Gravenhage.
J. W. H. SMISSAERT, 's Gravenhage,
J. L. VAN TOL, Arnhem.
Mr. W. A. P. VERKERK PISTORIUS, 's Gravenhage.
Prof. P. J. VETH, Leiden.
P. VREEDE BIK, 's Gravenhage.
Mr. J. O. WIJNMALEN, Utrecht.
A. L. WEDDIK, 's Gravenhage.

DERDE AFDEELING, GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE.

C. T. VAN ASSENDELFT DE CONINGH, Naarden.
D. F. A. BAUDUIN, Breda.
Dr. P. BLEEKER, 's Gravenhage.
J. BLOK, 's Gravenhage.
F. W. C. BLOM, 's Gravenhage.
Mr. P. A. S. VAN LIMBURG BROUWER, 's Gravenhage.
Mr. H. J. VAN BUREN, Rotterdam.
F. D. COCHIUS, Breda.
Dr. A. L. GASTMANN, Haarlem.
Jhr. Mr. W. T. GEVERS DEYNOOT, 's Gravenhage.
Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, 's Gravenhage.
J. D. VAN HERWERDEN, 's Gravenhage.
F. VAN HEUKELOM, Amsterdam.
H. HIEBINK, Rotterdam.
Prof. S. KEYZER, Delft.
Jhr. Mr. F. L. W. DE KOCK, 's Gravenhage.

H. T. KRABBE, 's Gravenhage.
Mr. D. J. Baron MACKAY, 's Gravenhage.
E. P. DE MONCHY, Amsterdam.
Mr. P. MIJER, Elburg.
A. NOTTEBOHM, Rotterdam.
L. F. REVIUS, 's Gravenhage, *Secretaris.*
C. H. F. RIESZ, Breda.
C. RUEB, Rotterdam.
C. RUEB CZ., Rotterdam.
Prof. H. SCHLEGEL, Leiden.
J. W. H. SMISSAERT, 's Gravenhage.
G. SUERMONDT, Voorburg.
Y. D. C. SUERMONDT, Utrecht.
G. H. UHLENBECK, 's Gravenhage.
W. A. VIRULY VERBRUGGE, 's Gravenhage.
Mr. C. VISSCHER, Arnhem.
P. VAN VLISSINGEN, Amsterdam.
Prof. G. W. VREEDE, Utrecht.
Dr. A. VROLIK, 's Gravenhage.

www.hptool.com.cn

VIERDE AFDEELING, WEST-INDIË EN KUST VAN GUINEA.

G. C. BOSCH REITZ, Amsterdam.
M. BARNET LYON, Brussel.
C. J. M. NAGTGLAS, 's Gravenhage.
A. D. VAN DER GON NETSCHER, Delft.
J. F. ROUX, 's Gravenhage.
D. SCHELTEMA, Haarlem.
E. VAN EMDEN, 's Gravenhage.

RECAPUTILATIE IN NEDERLAND.

P. J. B. C. ROBIDÉ VAN DER AA, 's Gravenhage.
D. VAN AALST, 's Gravenhage.
J. W. ARNOLD, 's Gravenhage.
C. T. VAN ASSENDELFT DE CONINGH, Naarden.
PH. J. BACHIENE, 's Gravenhage.
Mr. J. E. BANCK, 's Gravenhage.
G. L. BAUD, 's Gravenhage.
D. F. A. BAUDUIN, Breda.
H. C. BEKKING, 's Gravenhage.
L. BIENFAIT, Amsterdam.
P. VREEDE BIK, 's Gravenhage.
Dr. P. BLEEKER, 's Gravenhage.
F. W. C. BLOM, Rotterdam.
G. C. BOSCH REITZ, Amsterdam.
J. VAN LIMBURG BROUWER, 's Gravenhage.
Mr. P. A. S. VAN LIMBURG BROUWER, 's Gravenhage.
Dr. S. A. BUDDINGH, Arnhem.
Mr. H. J. VAN BUREN, *Donateur*, Rotterdam.
Mr. L. A. P. F. BUYN, Breda.
NED. BIJBELGENOOTSCHAP, Amsterdam.
Mr. E. J. A. Graaf VAN BYLANDT, Zwolle.
W. CANNEMAN, Brussel.
Jhr. TH. VAN CAPELLE, Delft.
E. C. LE CLERCQ, 's Gravenhage.
F. D. COCHIUS, Breda.
Mr. S. L. COHEN, Amsterdam.
J. VAN DER CRAB, Amsterdam.
S. VAN DEVENTER, 's Gravenhage.
J. B. J. VAN DOREN, Gent.
B. J. VAN ECK, Rotterdam.
A. W. EGTER VAN WISSEKERKE, 's Gravenhage.
E. VAN EMDEN, 's Gravenhage.
J. L. B. ENGELHARD, 's Gravenhage.
Mr. J. A. VAN EYK, Amsterdam.
E. FRANCIS, Delft.
Z. K. H. PRINS FREDERIK, *Donateur.*
GENEESKUNDIGE SCHOOL te Rotterdam.
Jhr. Mr. W. T. GEVERS DEYNOOT, 's Gravenhage.
Jhr. Mr. D. T. GEVERS VAN ENDEGEEST, 's Gravenhage.
A. P. GODON, 's Gravenhage.
Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, 's Gravenhage.
Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG, 's Gravenhage.
Jhr. A. W. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG, 's Gravenhage.
NED. HANDELMAATSCHAPPIJ, *Donateur*, Amsterdam.
Jhr. C. HARTSEN, Amsterdam.
J. J. HASSELMAN, Herwijnen.
M. G. VAN HEEL, 's Gravenhage.
DUDOK VAN HEEL, *Donateur*, Amsterdam.
Jhr. Mr. D. A. JUNIUS VAN HEMERT, 's Gravenhage.
Z. K. H. PRINS HENDRIK, *Donateur.*
J. D. VAN HERWERDEN, 's Gravenhage.
F. VAN HEUKELOM, Amsterdam.
H. HIEBINK, Rotterdam.

Prof. J. HOFFMANN, Leiden.
Prof. J. J. DE HOLLANDER, Breda.
Mr. D. C. A. Graaf VAN HOGENDORP, 's Gravenhage.
J. C. HOOYKAAS, 's Gravenhage.
G. L. J. VAN DER HUCHT, Haarlem.
Jhr. Mr. J. HUYDECOPER VAN MAARSSEVEEN, Maarsseveen.
Mr. P. BRUNSVELD VAN HULTEN, 's Gravenhage.
Mr. C. HULTMAN, Delft.
Prof. S. KEYZER, Delft.
Mr. L. W. C. KEUCHENIUS, *Donateur*, 's Gravenhage.
A. H. W. Baron DE KOCK, 's Gravenhage.
Jhr. Mr. F. L. W. DE KOCK, 's Gravenhage.
H. T. KRABBE, 's Gravenhage.
J. R. LANGE, 's Gravenhage.
P. A. LEUPE, 's Gravenhage.
Mr. J. LOUDON, 's Gravenhage.
TH. LUCASSEN, 's Gravenhage.
Mr. BARNET LYON, Brussel.
Mr. D. J. Baron MACKAY, 's Gravenhage.
Mr. W. C. MEES, Amsterdam.
J. J. MEINSMA, Delft.
J. MILLARD, 's Gravenhage.
E. P. DE MONCHY, Amsterdam.
Prof. G. J. MULDER, *Donateur*, Utrecht.
FRED. MULLER, Amsterdam.
Mr. P. MIJER, Elburg.
J. MIJNSSEN, Amsterdam.
C. J. M. NAGTGLAS, 's Gravenhage.
A. D. VAN DER GON NETSCHER, Delft.
Dr. G. K. NIEMANN, Rotterdam.
F. N. NIEUWENHUIJZEN, 's Gravenhage.
A. NOTTEBOHM, Rotterdam.
M. NIJHOFF, 's Gravenhage.
J. M. OBREEN, 's Gravenhage.
Mr. W. A. P. VERKERK PISTORIUS, 's Gravenhage.
H. KLEYN VAN DE POLL, Wageningen.
W. POOLMAN, 's Gravenhage.
H. D. POTTER, 's Gravenhage.
J. FRANSEN VAN DE PUTTE, Goes.
I. D. FRANSEN VAN DE PUTTE, 's Gravenhage.
L. F. REVIUS, 's Gravenhage.
Jhr. J. C. REYNST, *Donateur*, 's Gravenhage.
C. H. F. RIESZ, Breda.
J. J. ROCHUSSEN, *Donateur*, 's Gravenhage.
W. A. ROEST, 's Gravenhage.
Prof. T. ROORDA, Leiden.
F. C. ROSE, 's Gravenhage.
J. F. ROUX, 's Gravenhage.
C. RUEB, Rotterdam.
C. RUEB CZ., Rotterdam.
J. A. J. SANTHAGENS, Amsterdam.
Dr. S. SARPHATI, Amsterdam.
D. SCHELTEMA, *Donateur*, Haarlem.
R. SCHERIUS,
C. P. SCHIMPF, Brussel.
Prof. H. SCHLEGEL, Leiden.
G. C. SCHONCK, Amerongen.
J. W. VAN DER SCHOOREN, 's Gravenhage.
W. J. M. VAN SCHMID, 's Gravenhage.
J. W. H. SMISSAERT, 's Gravenhage.
Mr. H. J. SMIT, Zaandam.
G. SUERMONDT, 's Gravenhage.
Y. D. C. SUERMONDT, Utrecht.
Dr. C. SWAVING, Delft.
J. L. VAN TOL, Arnhem.
Mr. A. J. DUYMAER VAN TWIST, *Donateur*, Deventer.
G. H. UHLENBECK, 's Gravenhage.
Prof. P. J. VETH, Leiden.
W. A. VIRULY VERBRUGGE, 's Gravenhage.
Mr. C. VISSCHER, *Donateur*, Arnhem.
P. VAN VLISSINGEN, *Donateur*, Amsterdam.
Prof. G. W. VREEDE, Utrecht.
Dr. A. VROLIK, 's Gravenhage.
A. L. WEDDIK, *Donateur*, 's Gravenhage.
G. F. WESTERMAN, Amsterdam.
Mr. W. WINTGENS, 's Gravenhage.
J. WOLBERS, Utrecht.
Jhr. Mr. H. C. VAN DER WIJCK, 's Gravenhage.
Mr. J. O. WIJNMALEN, Utrecht.
NEDERLANDSCH ZENDELING-GENOOTSCHAP, Rotterdam.

IN NEDERLANDSCH OOST-INDIË.

DONATEURS.

Mr. A. PRINS, Batavia.
Jhr. J. F. HORA SICCAMA, Batavia.
J. J. BREYMANN, Kediri.

GEWONE LEDEN.

J. E. ALBRECHT, Soerabaya.
T. AMENT, Batavia.
AQAUSIE BOACHIE, Kediri.
N. A. T. ARRIENS, Amboina.
J. H. L. D'AULNIS DE BROUILL, Preanger-Regentschappen.
A. J. BAKE, Soerabaya.
H. P. BARKMEIJER, Batavia.
Mr. W. A. BAUD, Preanger-Regentschappen.
Mr. J. W. S. VON BAUMHAUER, Montrado.
P. BEETS, Batavia.
N. P. VAN DEN BERG, Batavia.
Mr. W. R. BERGSMA, Toeban.
J. G. G. BIERHAUS, Batavia.
J. TH. BIK, Batavia.
J. DE BLAAUW.
H. VAN BLOMMESTEIN, Pekalongan.
Mr. H. A. BLUME.
Mr. P. A. à BRAKEL REIGER, Batavia.
A. H. BLOKZEYL, Bali.
H. J. BOOL, Batavia, *Commissaris.*
J. P. DE BORDES, Samarang.
C. J. BOSCH.
J. F. R. S. VAN DEN BOSSCHE, Padang.
Mr. L. G. BOURICIUS, Soerabaya.
G. A. BOUTMY, Batavia.
P. M. VAN MEETEREN BROUWER, Pasoeroean.
H. DE BRUYN, Batavia.
H. D. CANNE, Lampongs.
C. CASTENS, Batavia.
F. M. G. VAN CATTENBURGH, Amboina.
Mr. J. A. VAN DER CHYS, Batavia.
P. P. DU CLOUX, Tebing-tinggi.
J. A. COBLYN, Samarang.
A. B. COHEN STUART, Batavia.
J. CONRAD, Pontianak.
Mr. M. P. A. COSTER, Soerabaya.
J. CRAMER, Priaman.
A. J. B. VAN DELDEN, Batavia.
J. C. H. M. DENIE.
H. VON DEWALL, Riouw.
J. W. C. DIEPENHEIM, Batavia.
G. L. DORREPAAL, Samarang.
J. VAN DER EB, Pasoeroean.
H. C. VAN EYBERGEN, Amboina.
G. FABER, Batavia.
J. C. FRAISSINET, Soerakarta.
C. F. VON FRANQUEMONT, Oenarang.
J. P. DE GAAY FORTMANS, Amboina.
Mr. P. J. GERLINGS, Soerabaya.
J. P. F. GERICKE, Probolingo.
W. J. VAN DE GRAAFF, Batavia.
J. S. G. GRAMBERG, Palembang.
C. DE GROOT, Buitenzorg.
Mr. B. DE GROOT.
P. M. G. DE GRIJS, China.
J. F. HAASE, Rembang.
J. HAGEMAN JCZ., Soerabaya.
Mr. P. J. J. C. VAN NIEUWENHOVEN HELBACH, Samarang.
Jhr. Mr. F. JUNIUS VAN HEMERT, Batavia,
Mr. G. T. H. HENNY, Makassar.
Mr. G. J. B. HENNY, Batavia.
Mr. R. V. HEYLIGER, Batavia.
Mr. H. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, Batavia.
N. HOFSTEDE, Madioen.
K. F. HOLLE, Preanger-Regentschappen.
Jhr. A. HOLMBERG DE BECKFELT, Batavia.
H. C. HUMME, Pasoeroean.
P. JANSZ, Djapara.
W. A. JELLINGHAUS, Djapara.
W. DE JONG, Samarang.
A. W. KINDER DE CAMERECQ.
Mr. P. H. DER KINDEREN, Batavia.
J. KEUCHENIUS.
J. KNIPHORST, Cheribon.
G. J. C. KOLFF, Batavia.
M. H. J. KOLLMANN, Batavia.
Mr. D. KOORDERS, Batavia.
W. E. KROESEN, Batavia.
C. P. LAMMERS VAN TOORENBURGH, Soerakarta.
J. F. W. A. LANGE, Cheribon.
W. DE LANOY, Desima.
Mr. F. F. L. U. LAST, Batavia.
Jhr. Mr. H. J. W. VAN LAWICK VAN PABST, Vorstenlanden.
J. C. DE KOCK VAN LEEUWEN, Batavia.
A. LIGTVOET.
Mr. H. D. LEVYSSOHN NORMAN, Batavia, *Commissaris.*
Mr. A. LOUDON, Batavia.
G. R. LUCARDIE, Madioen.
E. W. A. LUDEKENS, Amboina.
Mr. P. C. MAAS GEESTERANUS, Palembang.
L. D. MEIJER.
P. W. MENU, Batavia.
A. MOHR, Batavia.
C. VAN DER MOORE, Tjandjoer.

www.libtool.com.cn

Mr. S. C. J. W. VAN MUSSCHENBROEK, Ambarawa.
A. L. H. A. NAGEL, Kedoe.
Jhr. Mr. H. G. B. NAHUYS, Djapara.
Mr. S. C. H. S. NEDERBURGH, Batavia.
E. NETSCHER, Riouw.
C. VAN DER GON NETSCHER, Batavia.
F. N. NIEUWENHUYZEN, Batavia.
Dr. P. L. ONNEN, Soerabaya.
P. C. V. OOSTERZEE, Batavia.
J. W. A. VAN OPHUYSEN, Benkoelen.
W. H. VON OVEN, Pasoeroean.
Mr. F. T. PAHUD, Buitenzorg.
PANGERAN ARIO TJONDRO NEGORO, Demak.
Mr. D. L. F. DE PAULY, Batavia.
J. K. H. PHITZINGER, Samarang.
A. S. FRANSEN VAN DE PUTTE, Probolingo.
RADEN MAS TOEMENGGOENG ARIO SOERIA TJONDRO NEGORO, Koedoes.
RADEN ADIPATI SOERIA DI REDJA, Cheribon.
RADEN ADIPATI TERTO NORTO, Bodjonegoro.
RADEN ADIPATI ARIO TJOKKRO NEGORO, Lamongan.
RADEN TOEMENGGOENG SOERO ADI NEGORO, Probolingo.
RADEN SALEH, Batavia.
Mr. W. RAPPARD, Batavia.
O. VAN REES, Batavia.
Jhr. O. RENDORP.
J. G. F. RIEDEL, Menado.
Mr. H. ROCHUSSEN, Batavia.
Mr. P. J. ROOSEGAARDE BISSCHOP, Samarang.
C. B. H. VON ROSENBERG.
J. D. RUYS, Batavia.
Mr. J. C. J. VAN DER SCHALK, Batavia.
Mr. G. A. IJSSEL DE SCHEPPER, Batavia.
D. W. SCHIFF, Batavia.
C. SCHLEGEL, Batavia.
H. SCHRODER VISSER, Batavia.
Mr. F. H. E. SCHLUSLER, Batavia.
J. C. A. SIMON THOMAS, Batavia.
Mr. L. A. J. W. Baron SLOET VAN DE BEELE, Batavia.
A. Baron SLOET VAN OLDRUITENBORG, Madioen.
N. D. VAN SLYPE, Salatiga.
J. W. C. VAN STEEDEN, Soerabaya.
C. P. C. STEINMETZ, Soerabaya.
Mr. A. J. SWART, Batavia.
A. SWAVING, Salajer.
J. E. TEYSMAN, Buitenzorg.
A. THYSSEN, Salatiga.
J. H. TOBIAS, Madura.
Mr. D. J. A. TOLLENS, Buitenzorg.
N. TRAKRANEN, Batavia.
C. TROMP, Batavia.
R. SLEESWIJK VEENSTRA, Batavia.
J. C. T. VIGELIUS, Kota-Nopan (Tapanoeli).
J. H. G. VOSMAER, Banka.
J. VYZELAAR, Pekalongan.
A. J. B. WATTENDORFF, Batavia.
C. F. W. WIGGERS VAN KERCHEM, Batavia.
C. WIGGERS, Probolingo.
H. M. ANDREE WILTENS, Makasser.
J. ZOETELIEF, Banjoemas.

IN NEDERLANDSCH WEST-INDIË.

GEWONE LEDEN.

S. ABENDANON SZ.
Mr. J. H. BEAUJON, Curaçao, *Commissaris.*
F. CARSTAIRS, Paramaribo.
Mr. P. COCKBURN PRINCE, Curaçao.
A. M. COSTER, Paramaribo.
J. D. CROL, Curaçao.
Dr. F. A. C. DUMONTIER, Paramaribo.
Mr. E. A. VAN EMDEN, Paramaribo, *Commissaris.*
T. J. EYKEN SLUYTERS, Paramaribo.
Mr. J. M. GANDERHEYDEN, Paramaribo.
H. VAN GENDEREN, Paramaribo.
J. H. A. W. Baron VAN HEERDT TOT EVERSBERG, Paramaribo.
J. DE JONG, Paramaribo.
Dr. J. J. JUDA, Paramaribo.
Dr. C. LANDRÉ, Paramaribo.
R. F. VAN LANSBERGE, Paramaribo.
M. S. VAN PRAAG, Paramaribo.
J. VAN PRAAG, Paramaribo.
Mr. G. J. A. BOSCH REITZ, Paramaribo.
Dr. N. ROGER, Curaçao.

Jhr. A. M. DE ROUVILLE, Curaçao, *Commissaris.*

H. G. ROUX, Paramaribo.
Dr. T. DE VEER, Curaçao.

IN DE NEDERLANDSCHE BEZITTINGEN TER WESTKUST VAN GUINEA.

GEWONE LEDEN.

C. L. DANIELS, *Commissaris.*
H. E. ELIAS.
A. MAGNIN.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

OORSPRONG VAN HET INSTITUUT.

I.

CIRCULAIRE.

DELFT, 3 Februarij 1851.

De belangstelling in de kennis van Nederlands Oost Indische bezittingen, zoowel wat de talen, als de landen en volken, en zeden en instellingen betreft, is in de laatste jaren aanmerkelijk bij ons toegenomen. Aanmerkelijk zijn ook de vorderingen, die daarin in de laatste jaren gemaakt zijn. Maar veel, zeer veel, blijft nog overig te doen; en veel krachtiger zou het doel van hen, die zich aan de bevordering van die kennis gewijd hebben of wenschen te wijden, in de hand gewerkt kunnen worden, indien eene vereeniging van allen, die in de zaak belang stellen, zich vormde, om gezamenlijk, ieder naar zijn vermogen, daartoe mede te-werken en bij te dragen.

Bij de Koninklijke Akademie te Delft is opgerigt het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, met het doel, om de wetenschap en de kunst van den Ingenieur in den uitgestrektsten zin door vereenigde krachten te bevorderen. Reeds drie jaren is dat Instituut met ruime deelneming en met gewenschte vrucht werkzaam.

Toen genoemd Instituut van Ingenieurs werd opgerigt, hebben de ondergeteekenden het terstond wenschelijk geacht, dat ook voor de andere afdeeling der Koninklijke Akademie, namelijk voor de taal- land en volkenkunde van Nederlandsch Indië, een dergelijk Instituut werd opgerigt. De politieke gebeurtenissen in 1848 hebben hen weêrhouden, reeds toen terstond de verwezenlijking van dien wensch te beproeven. Thans willen zij dit doen, en wel op de volgende voorloopig bepaalde grondslagen:

1°. Het Instituut zal, na daartoe verkregene vergunning van Zijne Majesteit den Koning, den naam dragen van Koninklijk Instituut voor de Taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië bij de Koninklijke Akademie te Delft.

2°. Het doel van het Instituut is de bevordering van de Taal-

land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, in den uitgestrektsten zin.

3°. Dit doel zal het trachten te bereiken door de medewerking van alle leden, die daartoe kunnen bijdragen, zoo hier te lande, als in Nederlandsch Indië. Het zal die medewerking zoo veel mogelijk trachten uit te lokken en aan te moedigen. De bijdragen, die het ontvangt, zal het uitgeven; de kleinere bijeenverzameld in eene volgreeks van deelen, als Bijdragen, of onder dergelijken titel; de meer uitgebreide als afzonderlijke werken. — Voorts zal het Instituut uitgeven alle zoodanige werken in de talen van den Indischen Archipel, welke voor de kennis van die talen, of voor de literatuur, geschiedenis en oudheidkunde, van het meeste belang zijn.

4°. De geldelijke bijdrage tot bestrijding van de hiertoe gevorderde onkosten zal zijn voor ieder lid twaalf gulden in het jaar; doch worden de leden, wier vermogen hen daartoe in staat stelt, uitgenoodigd deze bijdrage te verhoogen. Zij, die eene jaarlijksche bijdrage geven van vijf en twintig gulden en meer, zullen den titel dragen van *Leden-Donateurs*. — De leden zullen de bovengenoemde door het Instituut uit te geven Bijdragen gratis ontvangen, en de overige door het Instituut uit te geven werken tegen verminderden prijs met een vierde rabat.

5°. De leiding van het geheel zal worden opgedragen aan een door de leden te benoemen Bestuur met een President, Vice-president, Secretaris en Penningmeester. Het bestuur zal op bepaalde tijden vergaderen in een der lokalen van de Koninklijke Akademie te Delft, of, indien dit aan het meerendeel aangenaam zal zijn, te 's Gravenhage. In eene algemeene jaarlijksche vergadering van al de leden zal van de werkzaamheden van het Bestuur verslag worden gedaan, zullen nieuwe leden voor het Bestuur gekozen, en alle andere zaken van algemeen belang behandeld worden.

Een nader reglement voor het Instituut zal worden vastgesteld bij eene eerste algemeene vergadering, zoo spoedig mogelijk te houden, nadat het gebleken zal zijn, dat een genoegzaam aantal leden de oprigting gedoogen zal. Maar, indien de hierboven opgegevene algemeene voorloopige bepalingen Uwe goedkeuring wegdragen, hebben wij, van Uwe belangstelling in het voorgestelde doel overtuigd, de eer U voor te

stellen, om ons van Uwe medewerking en toetreding tot het lidmaatschap van het Instituut te verzekeren, door de hierbij gevoegde verklaring ingevuld en onderteekend terug te zenden aan den laatst ondergeteekende, onder nevensgaand couvert.

www.libtool.com.cn

J. C. BAUD.
G. SIMONS.
T. ROORDA.

II.

's GRAVENHAGE, den 2en Augustus 1851.

Lr. A No. 1.

Het doel van de instelling, de bevordering van de taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, acht de ondergeteekende nuttig, gelijk hij dan ook niet geaarzeld heeft persoonlijk bij te dragen om haar tot stand te brengen.

Wat de ontworpen statuten aangaat, deze hebben bij den ondergeteekende geene stof tot bedenkingen opgeleverd, en voor zoo veel hem aangaat, acht hij zich dan ook onbezwaard te adviseren om ze goed te keuren.

DE MINISTER VAN KOLONIEN,
PAHUD.

Aan den Koning.

III.

's GRAVENHAGE, den 4en Augustus 1851.

No. 55.

De Koning heeft Hoogstdeszelfs goedkeuring gehecht aan het door U bij adres van 21 Julij jl. aangeboden *Reglement* voor het Instituut over de Taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, en zal die beschikking, namens Hoogstdeszelven, door tusschenkomst van den heer Minister van Koloniën, aan u worden medegedeeld.

Inmiddels heb ik de eer, ingevolge 's Konings verdere bevelen, aan UEd. te melden dat Zijne Majesteit, ook de overige strekking van uw adres inwilligende, het *Beschermheerschap* van het voorschreven Instituut aanvaardt, met toekenning aan hetzelve van den titel van *Koninklijk*.

DE STAATSRAAD,
DIRECTEUR VAN HET KABINET DES KONINGS,
A. G. A. VAN RAPPARD.

Aan de Heeren J. C. Baud, G. Simons en T. Roorda.

IV.

's GRAVENHAGE, den 9en Augustus 1851.

Lr. A. No. 2.

Op last des Konings heb ik de eer u kennis te geven, dat Zijne Majesteit heeft goedgekeurd het reglement van het Instituut voor de Taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, door U aan Hoogstdezelve aangeboden bij adres van den 21en Julij dezes jaars.

www.lptool.com.cn

DE MINISTER VAN KOLONIEN,
PAHUD.

Aan de Heeren J. C. Baud, G. Simons en T. Roorda.

V.

's GRAVENHAGE, den 26en Augustus 1851.

La. A. No. 2.

Ten vervolge op mijnen brief van den 4 dezer, Lr. A, No 2, heb ik de eer U hiernevens te doen toekomen een geauthentiseerd afschrift van het door den Koning goedgekeurd reglement voor het Instituut voor de Taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië.

DE MINISTER VAN KOLONIEN,
PAHUD.

Aan de Heeren J. C. Baud, G. Simons en T. Roorda.

VI.

's GRAVENHAGE, den 12en Julij 1856.

Lr. A. N. 3.

Blijkens het Kabinets rescript van den 6 dezer, No. 65, heeft de Koning goedgekeurd en bekrachtigd het (nieuwe) reglement voor het Koninklijk Instituut voor de Taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, hetwelk tot dat einde Zijner Majesteit is aangeboden met het adres van den .. Junij jl. No. 75.

Terwijl ik de eer heb, op last des Konings, U daarvan bij deze kennis te geven, voeg ik tevens hierbij een geauthentiseerd exemplaar van gemeld reglement.

DE MINISTER VAN KOLONIEN.
P. MIJER.

Aan het Koninklijk Instituut voor de Taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië.

VII.

HET LOO, den 5en Junij 1859.

Ter voldoening aan de bevelen des Konings, heb ik de eer aan het Koninklijk Instituut voor de Taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië kennis te geven, dat Zijne Majesteit zijne goedkeuring hecht aan de veranderingen, te brengen in het voor het gezegde Instituut werkende reglement, zoo als die werden aangeboden bij brief van die instelling, d.d. 31 Mei jl.

DE DIRECTEUR VAN HET KABINET DES KONINGS,

DE KOCK.

Aan het Koninklijk Instituut voor de Taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië.

VIII.

Aan Zijne Majesteit den Koning.

SIRE!

Het Koninklijk Instituut voor de Taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, dat de eer heeft uwe Majesteit tot zijnen Beschermheer te hebben, heeft in zijne laatste algemeene vergadering tot eenige wijziging of herziening in zijn reglement besloten.

Wij bieden Uwe Majesteit hiernevens dit herzien Reglement aan, met eerbiedig verzoek het door Uwe Koninklijke goedkeuring te willen bekrachtigen.

Wij nemen deze gelegenheid te baat om het Instituut in Uwer Majesteits hooge bescherming voortdurend aan te bevelen en noemen ons met diepen eerbied

Van Uwe Majesteit

's GRAVENHAGE. de zeer gehoorzame onderdanen,

1 Oct. 1865. CORNETS DE GROOT, *Pres.*

MILLARD, *Secr.*

[Het gevolg van dit adres is geweest eene mededeeling van den Commissaris des Konings in de provincie Zuidholland, onder dagteekening van 20 December 1865, dat de gevraagde Koninklijke goedkeuring, volgens de bestaande wetgeving, niet wordt vereischt, daar de wet van 22 April 1855 (Staatsblad no. 32), blijkens art. 15, niet van toepassing is op vereenigingen, die, gelijk het Instituut, vóór het in werking treden dier wet bestonden.]

---

www.libtool.com.cn

REGLEMENT

VAN

HET KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

Artikel 1. Het doel van het Instituut is de taal-, land- en volkenkunde van 's Rijks overzeesche bezittingen en koloniën te bevorderen;

a. door het verzamelen van hetgeen daarover in druk bestaat of in manuscript te bekomen is;

b. door het uitgeven van Bijdragen en door het uitgeven, of het ondersteuuen der uitgave van afzonderlijke werken;

c. door het stellen van vragen ter beantwoording, en door het aanmoedigen en beloonen van verdienstelijke ondernemingen;

d. door de werkzaamheid van uit zijn midden gevormde afdeelingen;

e. door het onderhouden van betrekkingen met andere wetenschappelijke instellingen en personen in Nederland en zijne koloniën en in het buitenland.

Art 2. De kosten worden bestreden uit donatiën en contributiën van de leden en uit de bijdragen der Regering, wanneer, op haar verlangen, verslagen of werken door het Instituut uitgegeven worden, en tegemoetkoming in de kosten daarvan wordt ingewilligd.

Art. 3. De leden worden benoemd door het Bestuur. Zij zijn onderscheiden in leden-donateurs, gewone leden en buitenlandsche leden.

De *leden-donateurs* betalen minstens *f* 25 in het jaar.

De *gewone leden* betalen *f* 12 in het jaar.

De *buitenlandsche leden* zijn vrij van contributie.

Deze bijdragen worden betaald op kwitantie, in Nederland van den Penningmeester, in de koloniën van eenen Commissaris of gedelegeerde.

De contributie loopt van 1 Januarij tot ultimo December van elk jaar. Leden, na den 1^en^ Julij benoemd, betalen voor het jaar der benoeming de helft der contributie.

Art. 4. De leiding van het Instituut is opgedragen aan een bestuur van twaalf leden, daartoe in algemeene vergadering gekozen uit de leden-donateurs en de gewone leden. Elk jaar treden, naar rang van benoeming, drie leden af, die eerst na een jaar herkiesbaar zijn. Het Bestuur kiest zich uit zijn midden een President, een Vice-President, een Penningmeester en een Secretaris.

Art. 5. Het Bestuur is bevoegd den Secretaris, buiten het bestuur, uit de gewone leden te benoemen.

De buiten het bestuur benoemde Secretaris heeft in de bestuursvergaderingen slechts eene raadgevende stem.

Art. 6. Voor elke vacature in het bestuur, wordt aan de algemeene vergadering een drietal door het bestuur voorgesteld. De vergadering is daardoor in hare keuze niet gebonden. De benoeming geschiedt door volstrekte meerderheid van stemmen met ongeteekende briefjes.

Art. 7. Wanneer tusschentijds plaatsen in het bestuur openvallen, worden zij aangevuld in de eerstvolgende algemeene vergadering. De leden, op deze wijze benoemd, treden af op den tijd bepaald voor hen, in wier plaats zij gekozen zijn.

Art. 8. Het bestuur vergadert ten minste eens in de twee maanden. Leden van het bestuur, buiten 's Gravenhage woonachtig, hebben regt op vergoeding van kosten voor het opkomen ter vergadering. Tot het nemen van een besluit wordt de tegenwoordigheid van een derde der leden vereischt. Het verhandelde wordt in de Bijdragen medegedeeld. Het bestuur is bevoegd een huishoudelijk reglement vast te stellen.

Art. 9 De President leidt de orde der werkzaamheden in de bestuurs- en algemeene vergaderingen en handhaaft het reglement.

Art. 10. Bij afwezigheid van den President treedt de Vice-President in al zijne functiën; bij afwezigheid van beiden, de oudste in jaren der aanwezige leden van het bestuur, met uitzondering van den Secretaris.

Art. 11. De briefwisseling wordt namens het bestuur gevoerd door den President en den Secretaris.

Art. 12. Aan den Penningmeester is het beheer der geldmiddelen opgedragen. Hij doet geen betalingen, dan na daartoe door het Bestuur of door den President te zijn gemagtigd. Op zijn voorstel wordt telken jare eene begrooting van de ontvangsten en uitgaven door het bestuur vastgesteld.

Art. 13. De Secretaris is belast met de uitgave van de werken en bijdragen en met de bewaring der boekverzameling. Hij kan in zijne werkzaamheden worden bijgestaan door eenen op zijn verzoek en zijne voordragt te benoemen Adjunct-Secretaris.

www.libtool.com.cn

Art. 14. Onder toezigt van den Secretaris of van zijn Adjunct is de bibliotheek voor de leden toegankelijk; zij kunnen op bewijs van ontvangst voor veertien dagen boeken ter leen bekomen.

Art. 15. De afdeelingen werken naar afzonderlijke bepalingen, overeenstemmende met de grondslagen van dit reglement en door het bestuur goedgekeurd.

Art. 16. In de koloniën worden de belangen van het Instituut behartigd door leden-Commissarissen of Gedelegeerden, te benoemen door het bestuur en handelende volgens zijne voorschriften. Zij zijn bevoegd leden aan het bestuur voor te dragen. Jaarlijks wordt door hen aan het bestuur veaslag van hunne werkzaamheden en rekening en verantwoording gedaan.

Art. 17. De Bijdragen en de Werken worden bij de uitgave kosteloos aan de leden verstrekt en verder door middel van den boekhandel verkrijgbaar gesteld.

Art. 18. Algemeene vergaderingen hebben plaats zoo dikwijls het bestuur dat noodig oordeelt.

Op verzoek van twaalf leden is het Bestuur verpligt eene algemeene vergadering te beleggen.

De leden in Nederland worden ten minste acht dagen te voren tot het bijwonen dier vergaderingen opgeroepen, met opgaaf van de punten ter behandeling.

Het verhandelde wordt in de Bijdragen medegedeeld, voor zoover dit voor het doel der instelling noodig wordt geacht.

Art. 19. Eenmaal 's jaars, in de maand Maart, is eene algemeene vergadering verpligtend. Daarin doet het bestuur verslag van den staat en de werkzaamheden van het Instituut, gedurende het afgeloopen jaar, en rekening en verantwoording van het beheer der geldmiddelen.

In diezelfde vergadering heeft de gewone aftreding en benoeming van leden des bestuurs plaats.

Het jaarlijksch verslag wordt gedrukt in de Bijdragen.

Art. 20. Voorstellen van leden maken, na die van het bestuur, een onderwerp uit van dadelijke behandeling in de algemeene vergadering, voor zoo ver de tijd het toelaat en het bestuur daartegen geene bedenking heeft. In het tegenovergesteld geval wordt de behandeling verdaagd, het voorstel bij het bestuur overwogen en met zijn praeadvies in eene volgende algemeene vergadering gebragt.

Art. 21. De besluiten der algemeene vergadering worden opgemaakt bij meerderheid van stemmen. Bij het staken der stemmen heeft de President eene beslissende stem.

Art. 22. Over veranderingen in dit reglement mag in geene algemeene vergadering gestemd worden, indien zij niet ten minste acht dagen te voren aan de leden in Nederland zijn toegezonden. Voor de aanneming wordt de goedkeuring van twee derden der stemmende leden vereischt.

Art. 23. Het Bestuur geeft van de veranderingen in het reglement in het vorig artikel vermeld, kennis aan den Koning Beschermheer.

www.nbdoc.com.cn

www.libtool.com.cn

HET INSTELLEN VAN AFDEELINGEN,

(EXTRACT UIT HET VERSLAG VAN DEN STAAT EN DE WERKZAAMHEDEN DES INSTITUUTS 1862—1863).

Een voorname reden, waarom het Instituut niet altijd even gelukkig werkte, scheen te zijn, dat de kennis, die ontegenzeggelijk bij vele leden van het Instituut wordt gevonden, niet was vereenigd in brandpunten, en dat de hier en daar verspreide vonken door verschillende redenen werden teruggehouden om warmte gevende vlammen te vormen. Deze bezwaren op te heffen of ze ten minste zoo veel mogelijk te verhelpen, scheen het Bestuur nuttig, zelfs noodzakelijk toe. Het denkbeeld om afdeelingen te stichten, waaraan de leden van het Instituut ieder naar neiging en smaak, zich zouden kunnen aansluiten, zou, naar de verwachting van het Bestuur, daartoe kunnen medewerken. Naar aanleiding van art. 19 van ons reglement, kwam het Bestuur, in zijne vergadering van den 19 Julij 1862, mitsdien tot het besluit: «Er worden te zamengesteld afdeelingen van het Instituut, bestaande uit leden van het Bestuur en uit gewone leden. Drie van deze afdeelingen houden zich bezig met de taal- en letterkunde, met de land en volkenkunde (geographie, ethnographie en statistiek) en met de geschiedenis en oudheidkunde van Nederlandsch Oost-Indië. Een vierde afdeeling is gewijd aan vermeerdering van kennis der Nederlandsche Koloniën en bezittingen in West-Indië en op de kust van Guinea.» Voor deze afdeelingen zijn daarna vastgesteld de Bepalingen, welke hier volgen.

www.libtool.com.cn

BEPALINGEN

VOOR DE

AFDEELINGEN VAN HET INSTITUUT,

VASTGESTELD

IN DE BESTUURSVERGADERING VAN 21 MAART 1863.

ART. 1. Het doel der afdeelingen is het Instituut in het belang van de wetenschap en, wanneer het verlangd wordt, ten dienste van de Regering, te helpen vormen tot een centraal punt van kennis van de taal-, land en volkenkunde der koloniën, en het bestuur des Instituuts te ondersteunen in de taak, omschreven in art. 1 van het reglement.

ART. 2. De afdeelingen zijn zamengesteld uit leden van het Instituut. De aansluiting der leden tot de afdeelingen wordt door deze zooveel mogelijk bevorderd.

ART. 3. De afdeelingen zijn verdeeld als volgt:

1e. Afdeeling: taal- en letterkunde;
2e. « land- en volkenkunde;
3e « geschiedenis en oudheidkunde;
4e. « West-Indië en Kust van Guinea.

ART. 4. De afdeelingen kiezen zich door stemming met gesloten briefjes eenen Voorzitter en eenen Secretaris. De Secretarissen van het Instituut ondersteunen de afdeelingen daar, waar deze hunne medewerking of tegenwoordigheid verlangen.

De archiven der afdeelingen maken een deel uit van die des Bestuurs en worden daarbij gevoegd, wanneer ze tot dagelijksch gebruik niet meer noodig zijn.

Art. 5. De afdeelingen vergaderen ten minste eens in de twee maanden en houden die vergaderingen in het lokaal des Instituuts.

Van de bepalingen van dit artikel kan echter, om bijzondere redenen, door de Voorzitters der afdeelingen worden afgeweken.

ART. 6. De Voorzitters der afdeelingen leiden hare werkzaamheden en handhaven de daarvoor vastgestelde bepalingen. Bij afwezigheid van eenen Voorzitter wordt deze vervangen door den oudste in jaren der aanwezige leden.

www.libtool.com.cn

ART. 7. Alle besluiten worden vastgesteld bij volstrekte meerderheid van stemmen. Ingeval van staking der stemmen heeft de Voorzitter eene beslissende stem.

ART. 8. Tot het bijwonen der afdeelingsvergaderingen worden slechts uitgenoodigd de leden, die in Nederland zijn gevestigd.

Die uitnoodigingen geschieden kosteloos en ten minste drie dagen te voren.

De convocatiebiljetten vermelden den tijd en de plaats der bijeenkomst, alsmede, zooveel mogelijk, de onderwerpen, die behandeld zullen worden.

ART. 9. De bijeenkomsten der afdeelingen kunnen door de leden van het Bestuur en de Secretarissen van het Instituut worden bijgewoond.

Hun wordt tot dat einde van elke bijeenkomst een convocatiebiljet toegezonden.

Indien zij de bijeenkomst bijwonen en niet tevens leden der afdeeling zijn, hebben zij slechts eene raadgevende stem.

ART. 10. De Voorzitters en Secretarissen der afdeelingen worden gekozen voor een jaar, doch zijn weder benoembaar.

ART. 11. De afdeelingen werken niet naar buiten. Wordt briefwisseling met de Regering of gevestigde instellingen noodig geoordeeld, dan worden de ontwerpen daarvan aan het Bestuur voorgelegd.

ART. 12. Zonder voorafgaande goedkeuring van het Bestuur besluiten de afdeelingen tot geene geldelijke uitgaven. Hiervan zijn uitgezonderd de kleine voorschotten, die door de Secretarissen gedaan en door deze in rekening kunnen gebragt worden.

ART. 13. Raadpleging der afdeelingen door het Bestuur, geschiedt bij nota en het advies wordt op dezelfde wijze gegeven.

Op dezelfde wijze wordt door de afdeelingen onderling gehandeld of wanneer door deze voorstellen aan het Bestuur gedaan worden.

ART. 14. Verdere regeling van arbeid geschiedt door de afdeelingen, in onderling overleg der leden en met terugzigt tot de korte handleidingen, door het Bestuur aan de afdeeling bij hare stichting medegedeeld.

Hieronder is begrepen:

Vooreerst: het houden van geordende aanteekeningen van het meest belangrijke van hetgeen reeds in druk openbaar bekend gemaakt

mogt zijn omtrent de onderwerpen, met welke de afdeelingen zich bezig houden.

Deze aanteekeningen strekken tot vermeerdering van kennis in den boezem van het Instituut en tot rigtsnoer voor verder onderzoek.

Ten tweede, de mededeeling aan het Bestuur van bouwstoffen voor de Bijdragen van het Institnut en het opgeven van vragen door het Instituut uit te schrijven of aan bepaalde personen te rigten.

Ten derde, het bevorderen der raadpleging van de toegankelijke koloniale archieven en, na bekomen vergunning, van het historisch en statistisch bureau van het Ministerie van Koloniën en van de verzameling van kaarten en verslagen betreffende de Koloniën van de Ministeriën van Marine en Oorlog.

Ten vierde, het vermeerderen der bibliotheek en van de verzameling van manuscripten, monographiën, kaarten, platen enz. van het Instituut.

Art. 15. Elke afdeeling doet jaarlijks in de maand April verslag aan het Bestuur, van den staat en de werkzaamheden der afdeeling gedurende het afgeloopen Instituuts-jaar, als bouwstof voor het algemeen verslag van het Bestuur des Instituuts.

www.libtool.com.cn

VRAGEN, (*)

TER VOLDOENING AAN ART. 21 VAN HET VROEGERE REGLEMENT.

OOST-INDIE.

1. Men vindt genoemd *perdikan dessa's* (Ind. Staatsbl. 1853, no. 77). Daar de afleiding van het woord *perdikan* niet zeker is, zoo zouden opgaven omtrent die dessa's, wat hun getal, uitgestrektheid en verhouding jegens het Gouvernement betreft, en wat verder in aanmerking komt, belangrijk zijn. (Vergel. ook Ind. Staatsblad. 1857, no. 99, art. 2, lett *n*).

2. Om het dorpsleven van de Javanen goed te leeren kennen, worden gevraagd opstellen in het Javaansch, door inlandsche hoofden vervaardigd, zoo als er een is medegedeeld in de *Bijdragen*, Nieuwe Serie, Deel VI, pag. 271 tot 279. Men verlangt dergelijke opstellen uit de verschillende streken van Java.

3. Meermalen vindt men, zelfs in officiële stukken, vermeld de *oudsten van een dessa*. Hoe worden zij in het Javaansch genoemd? Vindt men ze overal op Java? Zoo neen, waar dan? Wat is de verhouding, waarin zij staan tot het dessahoofd, tot het dessabestuur en tot de ingezetenen van de dessa?

4. Bij de Javanen zijn een groote menigte volksverhalen in omloop. Men verlangt de mededeeling van dergelijke stukken, in het oorspronkelijke opgeschreven.

5. Aangezien de processen, die in een land gevoerd worden, zeer geschikt zijn, om ons bekend te maken met die bijzonderheden van het leven, welke zonder deze al ligt onbekend blijven; zoo wordt verlangd een collectie van processtukken, welke over een gegeven tijdvak voor de inlandsche regtbanken zijn gebragt.

6. Het is nog onbekend in welken regtstoestand de bijwijven (goendiks)

(*) De vroeger uitgeschreven vragen, welke nog niet beantwoord zijn, kan men als nog uitgeschreven beschouwen. Er zijn eenige nieuwe vragen opgenomen, om de aandacht ook op andere punten te vestigen.

verkeeren. Men vraagt daarom bijzonderheden omtrent den vorm van haar huwelijk, indien er eenige vorm wordt geobserveerd, het erfregt van haar kinderen, enz.

7. De priesterraden, die een groote rol vervullen in de regtspraak over de inlanders, zijn nog weinig bekend. Alle mededeelingen omtrent hun zamenstelling, bevoegdheid, behandeling van zaken enz. zullen gaarne worden aangenomen.

8. Er ligt nog veel wetenswaardigs in het duister omtrent de taal, de zeden en de gewoonten van de Arabieren, die ingezetenen van Ned. Ind. zijn. Men wenscht daarmede bekend te worden gemaakt en vooral met de wetgeleerde boeken, die deze Arabieren gebruiken.

9. De kennis van de geschiedenis en van den toestand der Armeniërs in Ned. Ind. is belangrijk. Ook hieromtrent vraagt men eene verhandeling.

10. Men vraagt, als bijdrage tot de geschiedenis van Ned. Ind., eene politieke geschiedenis van hetgeen de Engelschen, Portugezen en Denen aldaar, elk op zich zelven, hebben verrigt.

11. Eveneens zou het belangrijk zijn om een aaneengeschakeld verhaal te hebben van hetgeen de verschillende Europesche volken hebben bijgedragen tot het vormen van den tegenwoordigen toestand, der tegenwoordige zeden en gewoonten en in het algemeen van het maatschappelijke leven in Ned. Ind.

12. Er bestaat reeds veel voor de geschiedenis der Nederlanders in Ned Ind., hetgeen echter weinig gebruikt wordt, omdat het in verschillende tijdschriften van vroegeren en lateren tijd verspreid is. Hij, die zich de moeite wil geven, om die stukken te verzamelen en daarvan opgaven te doen, bewijst de geschiedenis een groote dienst.

13. Om de verhoudingen van de Indische Regering tot de Inlandsche Vorsten en Grooten in de verschillende gedeelten van Ned. Ind. te leeren kennen, moet men zich bedienen van de met hen gesloten tractaten. Volledige lijsten van die tractaten en van hun inhoud te verkrijgen, schijnt boven de krachten van enkelen; daarom wordt de medewerking van meerderen daartoe ingeroepen.

14. Een verzameling van tjappen zou misschien vele punten in de geschiedenis en in den tegenwoordigen toestand van Ned. Ind. opheldéren. Een ieder, die de gelegenheid heeft, om zich afdrukken van tjappen te verschaffen, wordt uitgenoodigd tot het verzamelen, mededeelen en toelichten daarvan.

15. In Winter's *Javaansche Zamenspraken* (Deel I, p. 75 en 76) wordt een verschil gemaakt tusschen ontgonnen woeste gronden,

waarvan de eene soort *babadan*, de andere *bĕbĕran* genoemd wordt. Bij de eerste soort geschiedt de ontginning door omkapping en verbranding van boomen; de laatste soort bevat de gronden, die vroeger bebouwd, maar later verlaten zijn. Bestaat dit of dergelijke verschil ook elders op Java? Veroorzaakt het ook een verschillenden regtstoestand voor den ontginner?

16. De verschijning van de twee nota's der residenten van Soerakarta en Jogjakarta, als bijlagen bij het Regeringsverslag over Oost-Indië van 1860, heeft op nieuw de aandacht gevestigd op de landhuur in de vorstenlanden, vooral met betrekking tot het landbezit van de inlanders. Met het oog hierop wordt gevraagd: hoe drukt de inlander zijn verhouding tot den Europeschen landhuurder uit? Nog altijd met de woorden bĕkĕl en loerah? Welke praestatiën moet hij hem doen en hoe worden zij met de eigenaardige Javaansche benamingen benoemd? Kan met bewijzen worden gestaafd de uitspraak, dat de vorst is onvoorwaardelijk eigenaar van den grond? enz. enz.

NB. Naauwkeurige opgave van de Jav. woorden is noodig, vooral omdat zij, waarschijnlijk door de afschrijvers, in de genoemde nota's deerlijk gehavend zijn.

WEST-INDIE EN KUST VAN GUINEA.

1. Men verlangt te bezitten portretten van Indianen der verschillende stammen uit de binnenlanden van Guïana. De portretten moeten zijn *en face* en *en profil*. — Waar de geheele ligchaamsbouw de stammen karakteriseert, zal het van belang zijn eene afbeelding ten voeten uit te ontvangen. De portretten moeten niet minder zijn dan eene vierde der natuurlijke grootte. Het is noodig, dat de afbeeldiug, behalve van de juiste aanwijzing der woonplaats van den individu, tevens van eene schriftelijke opgaaf der in hem voorgestelde type vergezeld zij.

Men maakt van deze gelegenheid gebruik ter aanbeveling van het verzamelen van schedels. In de belangrijkste schedel-collecties van ons Vaderland zijn schedels van Surinaamsche Indianen óf geheel onbekend óf uiterst zeldzaam.

2. Men vraagt eene zoo naauwkeurig mogelijke beschrijving der feesten, plegtigheden en volksvermaken onder de inlandsche bevolking van Suriname bij huwelijk, begravenis en dergelijke, en wel af-

zonderlijk onder de plantaadje-bewoners, de Boschnegers en de Indianen.

Eene opgaaf van den oorsprong dezer instellingen zou de waarde der beschrijving zeer verhoogen.

www.zbtool.com.cn

3. Dezelfde vraag wordt gedaan ten aanzien der bevolking van onze bezittingen ter Kuste van Guinea.

4. Men verlangt de bepalingen te kennen, die in evengemelde bezittingen gelden ten aanzien van de wettigheid der geboorte van kinderen en het erfregt onder de inlanders. Zekere twijfel aan de huwelijkstrouw schijnt tot regel te hebben gesteld, dat niet de kinderen des mans, maar zijne zusterskinderen hem in de erfenis opvolgen, van welken algemeenen regel echter in de residentie Akra eene uitzondering bestaat. Hoe luidt de legende, welke aan deze uitzondering geboorte gaf, en sedert hoe lang bestaat zij?

5. Men verlangt, ter aanvulling der historische bijdragen van den heer van Raders omtrent proeven van Europesche kolonisatie in Suriname in de helft der vorige eeuw, 's Gravenhage, 1860, eene geschiedenis van de eerste kolonisatie-vestiging in Suriname der Labadisten op de plantaadje Providence? (elders genoemd: proeve in 1684 met volgelingen van *De Labadie* aan de Boven-Suriname).

6. Men verlangt eene goede chronologische opgaaf van de eerste vestiging, den overgang in vreemd bezit, en de teruggave aan Nederland, van de verschillende koloniën en bezittingen van Nederland in West-Indië en ter Kuste van Guinea, uit officiële bronnen geput, en zooveel mogelijk met bijzonderheden verrijkt.

Men herinnert hierbij, dat onze bezittingen aan de Kust van Guinea zich steeds hebben staande gehouden, en dat ook na de inlijving van Nederland bij het Fransche Keizerrijk, de Hollandsche vlag aldaar is blijven waaijen.

7. Men verlangt eene verhandeling over de immigratie in de Britsche en Fransche West-Indische koloniën, en van hetgeen te dien aanzien voor Suriname kan worden gedaan om aldaar met vrucht te werken.

www.libtool.com.cn

CATALOGUS VAN DE BOEKEN.

A. ETHNOLOGIE, GEOGRAPHIE, TIJDREKENKUNDE, STATISTIEK.

N°. 1. C. DE BRUYN. Reizen door Klein Azië, 1714 . . . 2 deelen.
2. J. VAN DEN BOSCH. Nederlandsche bezittingen in Azie, Amerika en Afrika, 1818 . . . . . 2 »
3. J. B. J. VAN DOREN. Fragmenten uit de reizen in den Ind. Archipel, 1855 en 1856. Geschenk van den schrijver . . . . . 2 »
4. ——————— Herinneringen en schetsen van Ned. Oost-Indië, 1858 en 1860. Idem . . . . 2 »
5. Dr. F. WINDISCHMANN. Mithra, Ein Beitrag zur Mythengeschichte des Orients, 1857 . . . . . 1 deel.
6. Verslag op het adres van F. H. van Vlissingen c. s. betreffende de kolonisatie en ontwikkeling der buitenbezittingen, 1858 . . . . . 1 »
7. Dr. S. FRIEDMANN. Niederländisch Ost- und West-Indiën, 1860. Geschenk van den Minister van Koloniën in 1862 . . . . . 1 »
8. J. B. J. VAN DOREN. Emancipatie der slaven in West-Indië, 1855. Geschenk van den schrijver . . . 1 »
9. A. D. VAN DER GON NETSCHER. Bijdrage van grondslagen tot afschaffing der slavernij, 1858. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »
10. ——————— Beschouwing van het wetsontwerp tot afschaffing der slavernij in W. I., 1859. Geschenk van den schrijver. . . . . 1 »
11. ——————— Vrije arbeid en immigratie in W. I., 1860. Geschenk van den schrijver. 1 »
12. ——————— Immigratie uit Britsch Indië, 1862. Geschenk van den schrijver . . . 1 »
13. ——————— De opheffing van de slavernij en de toekomst van W. I. 1862. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »

www.libtool.com.cn

N°. 14. J. B. J VAN DOREN. Bijdragen tot de kennis van overzeesche landen en volken, 1861 en 1864. Geschenk van den schrijver . . . . . 2 deelen.

15. J. J. DE HOLLANDER. Handleiding tot de land- en volkenkunde van Ned. O. I., 1861 en 1864. Geschenk van den schrijver . . . . . 2 »

16. J. HAGEMAN JCZ. Handleiding tot de kennis der geschiedenis, aardrijkskunde, fabelleer en tijdrekenkunde van Java, 1852. Geschenk van den schrijver. 2 »

17. R. H. TH. FRIEDERICH. Over inscriptiën op Java en Sumatra, voor het eerst ontcijferd, 1857. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 deel.

18. J. F. G. BRUMUND. Het volksonderwijs onder de Javanen, 1857. Geschenk der Maatschappij tot Nut 't Algemeen in Oost-Indië . . . . . 1 »

19. ———— Indiana, (Recensie van Quarles van Ufford) 1854. Geschenk van den recensent . . . 1 »

20. G. F. DE BRUIJN KOPS. Statistiek van handel en scheepvaart op Java en Madura, sedert 1825. (1857 en 1859) . . . . . 2 deelen.

21. Verslag van den handel enz. op Java en Madura, 1860, 1861, 1862 en 1863. Geschenk van den Minister van Koloniën . . . . . 4 »

22. CH. F. PAHUD. Legging van den eersten steen van het gymnasium Willem III, te Batavia, 1860 . 1 deel.

23. Verslag omtrent het gymnasium Willem III . . 1 »

24. Periodieke volkstellingen op Java, 1862. . . . 1 »

25. G. A. DE LANGE. Nivellement van Cheribon. Geschenk van den Minister van Kolonien, ontvangen in 1862. 1 »

26. E. W. A. LUDEKING. Schets der residentie Agam (Sumatra). Geschenk van den schrijver . . . . 1 »

27. J. B. J. VAN DOREN. Episodes uit Palembang's hoofdstad, 1853 . . . . . 1 »

28. ———— Laatste oogenblikken van mijn verblijf in de Molukkos, 1852. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »

29. Dr. P. BLEEKER. Reis door de Minahassa en den Molukschen Archipel, 1856 . . . . . 2 deelen.

30. T. J. WILLER en Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG, Boeroe, Ceram, en Halmahéra, benevens historisch overzigt betreffende de kolonisatie in Ned. Indie, 1858. Geschenk van de schrijvers. 1 deel.

31. P. VAN DER CRAB. De Moluksehe eilanden (Reis van den Gouverneur Generaal Pahud) 1862. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »

N° 32. A. J. F. JANSEN. Over de Soloksche zeeroovers. Geschenk van den schrijver. . . . . 1 deel.
33. F. KAISER. Sterrekundige plaatsbepaling in den Ind. Archipel, 1851. Geschenk van den Minister van Koloniën in 1862. . . . . 1 »
34. A. MONTANUS. Gezantschappen aan de kaisaren van Japan, 1669 . . . . . 1 »
35. J. B. J. VAN DOREN. Openstelling van Japan, 1861. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »
36. Mr. L. C. D. VAN DIJK. Neêrlands betrekkingen met Borneo, den Solo-Archipel enz. 1862. Geschenk van zijne weduwe . . . . . 1 »
37. J. P. J. HOFFMANN. De Japansche tractaten met Nederland, Rusland, Engeland, de Vereenigde Staten en Frankrijk in 1858 gesloten (Facsimile van den Japanschen tekst) 1862. Geschenk van den schrijver. 1 »
38. J. B. J. VAN DOREN. Bijdragen tot de kennis der Chinezen op Java, 1853. . . . . 1 »
39. De Chineesche pelgrim Hioeên Tsang, 1853 . . 1 »
40. De Heilige boeken der Chinezen of de vier klassieke boeken van Confucius en Mencius. Haarlem, Brederode, 1862 . . . . . 1 »
41. Dr. J. PIJNAPPEL GZ. Geographie van Neêrlandsch Indië, 1863. . . . . 1 »
42. J. J. HASSELMAN en F H. VAN VLISSINGEN, Beschouwingen omtrent de exploitatie der Wester afdeeling van Borneo, 1859. . . . . 1 »
43. Ontwerp eener Nederl. West-Indische ontginningen handel-maatschappij, 1857 . . . . . 1 »
44. A. GOUDSWAARD. De Papoewa's van de Geelvinksbaai, 1863. Gesehenk van den uitgever Roelants . . . 1 »
45. NAGTGLAS. Een woord aangaande de vraag: Wat moet Nederland doen met zijne bezittingen ter Kuste van Guinea? Geschenk van den schrijver in 1863. 1 »
46. Verslag der Commissie uit het Indisch Genootschap over den aanleg van een spoorwegnet op Java. 1864. 1 »
47. F. KAISER. Verslag van den staat der sterrewacht te Leiden van Julij 1863 tot Junij 1864 . . . . 1 »
48. Verslag omtrent den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen over 1862—1863. Geschenk van den Minister van Binnenlandsche zaken . . . . 1 »
49. Statistiek van den handel en de scheepvaart van het koningrijk der Nederlanden over 1863. Geschenk van den Minister van Binnenlandsche Zaken . . 1 »
50. L. M. SÉDILLOT. Sur l'origine de nos chiffres. —

Lettre à M. le Prince Balthasar Boncompagni. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 deel.

N°. 51. Journal Asiatique ou recueil de mémoires, d'extraits et de notices relatifs à l'histoire, à la philosophie etc. des peuples orientaux. Paris, 1822—1842. Geschenk van Mevrouw de douairière van Rees-Moorrees. 42 deelen.

52. The works of Sir WILLIAM JONES, with a supplement. London, 1799—1801. Idem . . . . . 8 »

53. TEIGNMOUTH. Memoirs of the life, writings and correspondence of Sir William Jones. London, 1806. Id. 1 deel.

54. C. NIEBUHR. Reize naar Arabie en andere omliggende landen. Uit het Hoogduitsch vertaald. Amsterdam en Utrecht, 1776—1780. Idem . . . . 2 deelen.

55. ———— Beschrijving van Arabie, uit eigene waarnemingen en in 't land zelf verzamelde narigten. Uit het Hoogduitsch vertaald. Amsterdam en Utrecht, 1774. Idem . . . . . 1 deel.

56. J. D. MICHAËLIS. Vragen aan een gezelschap van geleerde mannen, die op bevel des Konings van Denemarken naar Arabie reizen, waarbij gevoegd is eene beoordeeling van Niebuhr's Beschrijving van Arabie. In 't Nederduitsch vertaald door J. VAN EKERS. Amsterdam en Utrecht, 1774. Idem . . . 1 »

57. Gedenkschriften in de hedendaagsche talen van de derde klasse van het Kon. Ned. Instituut van wetenschappen enz. 3e deel, bevattende dit deel o. a. eene verhandeling van C. J. C. REUVENS over drie groote steenen beelden, in 1819 uit Java naar de Nederlanden overgezonden. Amsterd., 1826. Idem. 1 »

58. W. WARD. A view of the history, literature and mythology of the Hindoos, London, 1822. Idem. 3 deelen.

59. G. viscount VALENTIA. Voyages and travels to India, Ceylon, the red Sea, Abyssinia and Egypt, in 1802—1806, with plates. London, 1811. Idem . . . 4 »

60. Statistics of the commerce of the United States. 1863. 1 deel.

61. Beschrijving van eenen togt naar de bovenlanden van Banjermassing enz. in het jaar 1790. (Overgedrukt uit de kronijk van het historisch genootschap te Utrecht) . . . . . 1 »

62. L. P. E. A. SÉDILLOT. Courtes observations sur quelques points de l'histoire de l'astronomie et des mathématiques chez les orientaux 1863. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »

63. V. LANGLOIS. Hérat-Dost-Mohammed et les influences politiques de la Russie et de l'Angleterre dans l'Asie

Centrale, 1864. Geschenk van den heer Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg . . . . . 1 deel.

B. STAATKUNDE, WETGEVING, REGTSWEZEN.

www.libtool.com.cn

N°. 1. Staatsblad van Nederlandsch Indië, 1854—1860. 7 deelen.
2. J. H. DE WAAL. Tweede vervolg-index op het Staatsblad van Ned. Indië, 1851—1854 . . . . . 1 deel.
3. Rapport van den Commissaris-Generaal DU BUS over het stelsel van kolonisatie, met bijlagen . . . . 3 deelen.
4. Verslagen van den Staat en het beheer der Koloniën in Ned. Oost- en West-Indië over 1858—1862. Geschenk van den Minister van Kolonien . . . 5 »
5. Staat der Ned. O. I. bezittingen onder den Gouverneur Generaal Daendels, 1814. . . . . 4 »
6. J. E. DOORNIK. Vrijmoedige gedachten over Ned. Indië, 1826. . . . . 1 deel.
7. W. H. SURINGAR. Eene stem uit Nederland over de cellulaire gevangenis te Bruchsal en de strafwetgeving in Baden en elders, in verband tot de strafwetgeving en het gevangeniswezen in Nederland, 1859 . . . . . 1 »
8. E. DE WAAL. Nederlandsch Indie in de Staten Generaal 1860—1861. Geschenk van den Minister van Koloniën in 1862 . . . . . 3 deelen.
9. Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG. Over het beheer onzer koloniën, 1862. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 deel.
10. Een compleet stel van het Nederl.-Indisch wetboek (gedrukt in O. I.) 1847 en 1848. Geschenk van den Minister van Koloniën in 1862 . . . . . 1 »
11. Algemeene bepalingen van wetgeving voor N. I. 1846. Idem . . . . . 1 »
12. Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der Justitie in Ned. Indië, 1846. Idem . . . 1 »
13. Burgerlijk Wetboek voor N. I. 1846. Idem . . 1 »
14. Wetboek van Koophandel voor N. I. 1846. Idem . . . . . 1 »
15. J. H. DE WAAL. Algemeene Index op de voormelde Wetboeken, 1853. . . . . 1 »
16. Dr. S. KEYSER. Kitab Toehpah. Javaansch-Mohammedaansch Wetboek, 1853 . . . . . 1 »
17. ———— Précis de jurisprudence musulmane, 1859. Geschenk van den Minister van Koloniën in 1862 . . . . . 1 »

www.libtool.com.cn

N°. 18. Almanak en Naamregister van N. I. voor 1861, 1863 en 1864 . . . . . 3 deelen.
19. Regerings-almanak voor Ned. Indie voor 1865. . 1 deel.
20. Naamlijst der Europesche inwoners van Ned. Oost-Indie enz. voor 1865. . . . . 1 »
21. Verslag over den staat van het schoolwezen in N. I. over 1859 en 1862 . . . . . 2 deelen.
22. Opmerkingen omtrent de kwestie van den geldsomloop in N. I. Geschenk van den Minister van Koloniën in 1863 . . . . . 1 deel.
23. Het muntwezen op Celebes. (Overgedrukt uit het Makassaarsch Handels- en Advertentieblad van 29 Febr. 1864). Geschenk van den Min. v. Koloniën. 1 »
24. De wetenschap der zamenleving. Idem in 1863 . . 1 »
25. G. K. graaf VAN HOGENDORP. Bijdragen tot de huishouding van Staat. Uitgegeven onder toezigt van Mr. J. R. Thorbecke, (aangekocht) . . . . . 5 deelen.
26. E. FRANCIS. De Regerings-beginselen van Ned. Indie. 1864 . . . . . 1 deel.
27. Memorie over het ontwerp van wet tot vaststelling der tarieven van in-, uit- en doorvoer in Ned. Indië, gerigt aan de Regering door de N. I. maatschappij van nijverheid en landbouw, 1865 . . . 1 »
28. S. VAN DEVENTER JZN. Bijdragen tot de kennis van het landelijk stelsel op Java, bijeenverzameld op last van den Minister van Koloniën 1e deel. (Geschenk van den Minister.) . . . . . 1 »

C. GESCHIEDENIS.

N°. 1. Mr. J. A. VAN DER CHIJS. De Bataviasche nouvelles van 1744—1746 en de Bataviasche Koloniale courant van 1810—1811 . . . . . 1 »
2. J. HAGEMAN JCZ. Geschiedenis van den oorlog op Java van 1825—1830. Geschenk van den schrijver in 1856 . . . . . 1 »
3. Mr. L. C. D. VAN DIJK. Zes jaren uit het leven van W. van Berchem. Geschenk van den schrijver in 1858 . . . . . 1 »
4. ——————— Mededeelingen uit het O. I. Archief n°. 1 van 1859: Twee togten naar de golf van Carpentaria. Geschenk van den schrijver . . 1 »
5. W. A. VAN REES. Montrado, 1858. . . . . 1 »
6. Jhr. Mr. J. K. J. DE JONGE. De opkomst van het Nederl. gezag in Oost-Indie, 1862 en 1864. Geschenk van den Minister van Koloniën . . . . 2 deelen.

N°. 7. Mr. J. H. J. HOEK. Herstel van het Nederl. gezag op Java, 1862. Geschenk van den schrijver . . 1 deel.
8. Nederl. historiepenningen. Vervolg op het werk van G. VAN LOON, 6e, 7e, 8e en 9e stuk. Geschenk van den Minister v. Koloniën . . . . . 4 deelen.
9. J. A. SPENGLER. De Nederlandsche Oost-Indische bezittingen onder het bestuur van den Gouv.-Gen. G. A. G. P. Baron van der Capellen, 1819—1825 (1ste ged.) . . . . . 1 deel.
10. P. A. LEUPE. Beleg en verovering van Malakka in 1640—1641, benevens rapport van den Commissaris Schouten over den toestand dier stad. (Overgedrukt uit de berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht). Geschenk van den schrijver in 1863. 1 »
11. J. S. VAN COEVERDEN. Lijst van gedenk- en legpenningen enz., betreffende 's Rijks Koloniën en bezittingen, 1863 . . . . . 1 »
12. Mr. S. KEYSER. Valentijn's Oud- en Nieuw-Oost-Indiën, Amsterdam, 1862 . . . . . 3 deelen.
13. Historie van de voornaamste gebeurtenissen op Ceilon sedert de komst van de eerste Nederlanders aldaar in 1602. (Overgedrukt uit de berichten van het Historisch genootschap te Utrecht). Geschenk van den heer Leupe in 1864 . . . . . 1 deel.

D. GEOLOGIE, BOTANIE, ZOÖLOGIE.

N°. 1. F. A. W. MIQUEL. Flora van Nederlandsch Indië, met Bijvoegsel over Sumatra. Geschenk van den Minister van Koloniën in 1862. . . . . 5 deelen.
2. G. H. DE VRIESE. Plantae Indiae Batavae Orientalis, 1856 en 1857 . . . . . 2 »
3. J. HOFFMANN en H. SCHULTES. Noms indigènes de plantes du Japon, 1853. Geschenk v. d. schrijver. 1 deel.
4. Ziekte der koffijboomen in Ceylon, 1859 . . . 1 »
5. H. F. MORBOTTER. De regeling der gouvernements suiker-cultuur, 1860. Geschenk van den schrijver . 1 »
6. D. DE FLORIS. De Culture der vanielje . . . . 1 »
7. Prof. S. BLEEKRODE. De kokosolie en hare verzending. 1 »
8. —————— Papierbereiding en Surinaamsche gutta-percha . . . . . 2 deelen.
9. —————— Katjang-olie, 1860 . . . . 1 deel.
10. —————— De koolformatie van Borneo . 1 »
11. —————— Platina-erts. . . . . 1 »
12. —————— Koper-erts uit Padangs bovenlanden . . . . . 1 »

13. Prof. S. BLEEKRODE. Antimonium en platina van Borneo . . . . . 1 deel.
14. W. L. DE STURLER. Voorlezing over de delving van metalen in onderscheidene landen, 1852. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »
15. C. LEEMANS. Gevonden steenen wiggen op Java. Geschenk van den schrijver in 1852 . . . . . 1 »
16. J. B. J. VAN DOREN. Delfstoffenrijk van Nieuw Holland. 1 »
17. J. M. VAN BEMMELEN. De Penghawar Djambi . . 1 »
18. Stukken betreffende het onderzoek der suiker-fabrieken op Java, 1857. Geschenk van den Minister van Kolonien in 1863 . . . . . 1 »
19. F. A. G. MIQUEL. Annales Musei Botanici Lugduno-Batavi, 1863—1865, 1ste deel, 2de deel, 1—5de aflevering. Geschenk van den Minister van Binnenlandsche Zaken. 2 deelen.
20. Verslag van het 17de landhuishoudkundig Congres in Junij 1862 . . . . . 1 deel.
21. Programma en andere stukken betrekkelijk het 19de landhuishoudkundig congres, in Junij 1864. (5 stuks.)
22. Dr. P. BLEEKER. De visschen van den Indischen Archipel, 1860 tweede deel . . . . . 1 »
23. ———— Atlas ichthylogique des Indes Orientales Néerlandaises, 1862—1865. 20 Livraisons.
24. F. A. G. MIQUEL. Choix de plantes rares, etc. cultivées dans le Jardin Botanique de Buitenzorg. La Haye 1863. Geschenk van den Min. van Kolonien. 1 »
25. K. F HOLLE. Proefhandleiding voor de cultuur en gewone inlandsche bereiding van koffij. Batavia, 1863. 1 »
26. C. DE GROOT. Overzigt van de voornaamste proeven omtrent mijn-ontginning, sedert een tiental jaren in Nederlandsch Indië genomen, met vervolg. Batavia, 1863 en 1864. Geschenk van den Minister van Kolonien . . . . . 2 deelen.
27. P. W. A. VAN SPALL. Verslag over de Koffij- en Kaneel-cultuur op het eiland Ceylon, in het jaar 1861. (Uitgegeven van wege de Indische regering door de Ned. Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw) Batavia, W. Ogilvie, 1863 . . . 1 deel.
28. W. L. DE STURLER. Handboek voor den Landbouw in Nederlandsch Oost-Indie, Leiden, 1863 . . . 1 »
29. Dr. J. HOFFMANN. Mededeeling aangaande de kweeking van den wilden zijdeworm in Japan. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »
30. A. W. KINDER DE CAMERECQ. Verslag aan den Minis-

www.libtool.com.cn

ter van Kolonien aangaande de kunstmatige bevruchting van granen en vruchtboomen, volgens de methode van D. Hooibrenk. (Overgedrukt uit de Ned. Staatscourant van den 23 Junij 1864, nº. 147). Geschenk van den Minister van Kolonien. . . . 1 deel.

Nº. 31. Voorstel van eene belangrijke wijziging in het planten van suikerriet op Java door een oud suikerfabrikant, 1864. . . . . 1 »

32. L. WEBER. Handleiding voor eenige kultures op Java, 1863. Geschenk van den Minister van Kolonien . 1 »

33. Mr. TH. VAN STOLK. Het suiker-tractaat en zijne bestrijders, 1865. (Geschenk van den schrijver). . 1 »

34. J. MILLARD en A. Baron SLOET VAN OLDRUITENBORGH, Het wetsontwerp betreffende den suikeraccijns in verband beschouwd tot de belangen der suikerindustrie op Java. — Adres aan de Tweede Kamer. 1 »

35. Rapport der Commissie voor verzending van landbouw-werktuigen naar Oost-Indië . . . . . 1 »

36. Memorie over de suikerindustrie in de gouvernementsresidentien van Midden-Java, door de Kamer van Koophandel te Samarang, 1865. . . . . 1 »

37. C. DE GROOT. Een woord aan het publiek betreffende eene beschouwing over de koolformatie van Borneo door S. BLEEKRODE, 1859. . . . . 1 »

38. ———— Een tweede woord aan het publiek, 1861 . . . . . 1 »

39. ———— Het eiland Blitong (Biliton met kaarten en platen). 1852 . . . . . 1 »

40. O. F. U. J. HUGUENIN. Mijnbouwkundig onderzoek der koperertsen in de residentie Padangsche bovenlanden, 1853 . . . . . 1 »

41. ———— Onderzoek naar het aanwezen van steenkolen in het terrein aan de Tjiletoekbaai, residentie Preanger regentschappen (met eene kaart), 1856 . . . . . 1 »

42. R. EVERWIJN. Onderzoek naar tinerts in het landschap Kandawangan, 1855 . . . . . 1 »

43. ———— De Wester-afdeeling van Borneo, 1858. . . . . 1 »

44. ———— Onderzoek naar kolen in de residentie Palembang (met eene teekening), 1859 . . . . 1 »

45. ———— Verslag van de verrigte onderzoekingen naar kopererts in het gebied van Mandhor, gelegen in de Wester-afdeeling van Borneo (met eene kaart), 1861 . . . . . 1 »

www.libtool.com.cn

No. 46. P. VAN DIJK. Inleiding tot de geologie van Sumatra's Westkust (met eene kaart), 1860 . . . . . 1 deel.
47. ———— Zwartkolen in en nabij de baai van Tapanoeli (met twee kaarten), 1859 . . . . . 1 »
48. ———— Koperaders in de Padangsche bovenlanden (met twee kaartjes), 1863 . . . . . 1 »
49. ———— Bruinkool van Ketaoen in de afdeeling Moko-Moko, assistent-residentie Benkoelen (met een kaartje), 1863 . . . . . 1 »
50. J. P. SCHLOSSER. Onderzoek naar mangaanerts, voorkomende te Tjikangkareng, regentschap Soekapoera, residentie Preanger regentschappen, medegedeeld naar de verslagen van den heer O. F. U. J. Huguenin, 1860 . . . . . 1 »
51. W. O. P. ARNTZENIUS. Onderzoek naar kolen in de residentie Djokdjokarta (met een kaartje), 1863. 1 »
52. P. W. A. V. SPALL. Rapport omtrent hetgeen er van Regeringswege kan worden gedaan om langs het geheele noorderstrand, waar daarvoor de gelegenheid bestaat, het aanleggen van vischvijvers te bevorderen, 1864. 1 »
53. J. A. KRAJENBRINK. Nota over de oorzaken der toenemende schaarschte en de hooge prijzen der rijst, 1865 . . . . . 1 »
54. V. J. VAN DOLDER en H. F. MORBOTTER. Verslag omtrent hunne bevindingen in de fabriek Poerwoedadie van A. Baron Sloet van Oldruitenborgh, betreffende de wijze van suikerbereiding aldaar onder de leiding van den heer Montclar, 1864. . . . . 1 »
55. A. MONTCLAR. La canne à sucre et la betterave, et le nègre et le blanc, comparés, 1865 . . . . 1 »
56. ———— La canne à sucre universellement en danger et particulièrement à l'île de Java, 1865 . 1 »
57. ———— La sucrerie exploitée par la raffinerie protégée au détriment du revenu public et de la consommation publique, 1865 . . . . . 1 »
58. H. A. VAN DER POEL. Nota over de rijstkultuur op Java, 1865 . . . . . 1 »
59. Beschouwingen over het ontwerp kultuurwet, 1865. 1 »

E. TAAL- EN LETTERKUNDE.

No. 1. E. NETSCHER. Gronden der Maleische spelling, 1855. 1 »
2. Dr. J. J. DE HOLLANDER. Maleisch leerboek (5de stukje). 1857 . . . . . 1 »
3. J. H. VAN DISSEL en H. G. LUCARDIE. Hollandsch-Laagmaleisch woordenboek . . . . . 1 »

www.libtool.com.cn

N°. 4. J. R. P. F. GONGGRIJP. Bagej Bagej Tjeritera (Verhalen in het Maleisch); 1859. Geschenk van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in O. I. . 1 deel.
5. J. CRAWFURD. A grammar and dictionary of the Malay language, 1852 . . . . . 2 deelen.
6. Dr. J. J. DE HOLLANDER. Handleiding bij de beoefening der Maleische taal- en letterkunde, 1856. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 deel.
7. ———————— Handleiding tot de kennis der Maleische taal, 1855. Idem . . . . . 1 »
8. Dr. P. P. ROORDA VAN EIJSINGA. Algemeen Nederduitsch-Maleisch Woordenboek, 1855. . . . . 1 »
9. H. N. VAN DER TUUK. Taalkundige aanteekeningen over het Bataksch, 1862. . . . . 1 »
10. ———————— Bataksch leesboek, 1860—1863. 3 deelen.
11. ———————— Genesis, Exodus, het Evangelie van Lukas en dat van Johannes in het Tobasch, 1859. Geschenk van den Min. v. Kol. in 1862. . 4 »
12. Dr. B. F. MATTHES. Makassaarsch-Hollandsch Woordenboek, 1859 . . . . . 1 deel.
13. ———————— Makassaarsche Chrestomathie. 1860 . . . . . 1 »
14. ———————— Makassaarsche Spraakkunst, 1858 . . . . . 1 »
15. A. HARDELAND. Grammatik der Dajacksen Sprache, 1858 . . . . . 1 »
16. ———————— Dajacksch-Deutsches Wörterbuch, 1859. 1 »
17. Dr. I. HOFFMANN. Catalogus van Chineesche matrijzen en drukletters, 1860. Geschenk van den schrijver. 1 »
18. Mededeeling daaromtrent. Idem . . . . . 1 »
19. ———————— Winkelgesprekken in het Hollandsch, Engelsch en Japansch, 1861. Idem . . 1 »
20. ———————— Proeve eener Japansche Spraakkunst, 1857. Idem . . . . . 1 »
21. H. C. VON DER GABELENTZ. Die Formosanische Sprache 1858. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »
22. ———————— Grammatik und Wörterbuch der Kassia-Sprache, 1858. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »
23. ———————— Die Melanesischen Sprachen, 1860. Geschenk van den schrijver . . . 1 »
24. R. LEPSIUS. Das allgemeine Linguistische Alphabet, 1855 . . . . . 1 »
25. C. LEEMANS. Het algemeen alphabet (3 stukjes), 1854 en 1855 . . . . . 1 »

No. 26. B. H. HODGSON. Essay the first on the Kocch, Bódo and Dhimäl tribes, 1847 . . . . . 1 deel.

27. Dr. J. J. DE HOLLANDER. Manik måjå (Javaansch gedicht), 1851 . . . . . 1 »

28. ——— Sjaïr kèn tamboehan (Maleisch gedicht) 1856 . . . . . 1 »

www.libtool.com.cn

29. A. B. COHEN STUART. Bråtå Joedå (Heldendicht) 1860. Geschenk van den schrijver . . . . . 2 deelen.

30. Råmå, in het Kawi . . . . . 1 deel.

31. J. F. R. GERICKE. Sĕrat Wiwåhå Djarwå (uit het 20ste deel der werken van het Bataviaasch Genootschap) Geschenk van den Minister van Kolonien . 1 »

32. R. FRIEDERICH. Ardjoenå Wiwåhå, een oorspronkelijk kawi-werk volgens een Balineesch manuscript met interlineairen commentarius (uit het 23ste deel der werken van het Bataviaasch Genootschap). Geschenk van als boven . . . . . 1 »

33. E. DULAURIER. Chroniques Malayes, 1856. Geschenk van den schrijver . . . . . 1 »

34. Dr. P. P. ROORDA VAN EYSINGA. Handwoordenboek der Ned. en laag- Mal. taal, 12°. druk, 1863 . 1 »

35. MARTINS (Hoogleeraar te Munchen). Woordenboek der Sjalabi of Caraibische taal. Geschenk van den Minister van Binnenl. Zaken in 1863 . . . . 1 »

36. Dr. J. HOFFMANN. The grand study (Ta Hio or Dai Gaku) The chinese text with an interlineary japanese version. Leiden, 1864. Geschenk van den schrijver. 2 deelen.

37. ——— Chinese printing types founded in the Netherlands. A new synopsis with the addition of all the recently acquired characters. Leiden, 1864 . . . . . 1 deel.

38. Javaansche almanak voor 1865, onder redactie van den heer A. B. COHEN STUART. Geschenk van den redacteur . . . . . 1 »

39. Jaarboekje Celebes 1864 en 1865 . . . . . 2 deelen.

40. Almanak voor Nederl. Indie voor 1865. Geschenk van den heer A. B. Cohen Stuart . . . . . 1 deel.

41. De Indische talen en oudheden volgens de regeringsverslagen omtrent den staat en het beheer van Nederlandsch Indie over 1849—1860. (Overgedr. uit de Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indie, deel 7, blz. 270.) . . . . . 1 »

F. TIJDSCHRIFTEN, DAGBLADEN, CATALOGUSSEN.

N°. 1. Bijdragen en Werken van het *Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Ned. Indië* [1].

2. *Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.*
Jaarboeken 1858—1865 . . . . . .8 deelen.
Verhandelingen 1854—1864 . . . . . .10 »
Verhandelingen afd. letterkunde 1858—1865 . .3 »
Verslagen en mededeelingen (afd. letterkunde) 1855—1865, deel 1—9.
——— (afd. natuurkunde) 1854—1865, deel 1—9; deel 10, 2e en 3e stuk; deel 11; deel 12, 1e en 3e stuk; deel 13—17; — 2e reeks, deel 1, 1e en 2e stuk.
Catalogus der boeken, 1e deel . . . . . .1 deel.

3. Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH. Register van Hollandsche en Zeeuwsche oorkonden, die in de Charterboeken van VAN MIERIS en KLUIT ontbreken, 1e afdeeling. — Op gezag der Kon. Akademie van wetenschappen verzameld . . . . . .1 »

4. *Kon. Instituut voor Ingenieurs te 's Gravenhage.*
Reglement en verordeningen, 1849 . . . . .2 deelen.
Algemeene verslagen en notulen 1853/54—1864/65. 12 »
Verhandelingen 1853/54—1864/65 . . . . . .12 »
Uittreksels van vreemde tijdschriften 1853/54, 1863/64, n . 3.
Répertoire des cartes, 1e—6e, 8e livr. . . . .7 »

5. *Indisch Genootschap te 's Gravenhage.*
Handelingen en geschriften 1854—1860 . . . .7 »
Verslag der algemeene vergaderingen sedert 1861.
Naamlijst der leden . . . . . .1 deel.
Catalogus der bibliotheek, 1863 . . . . . .1 »

6. *Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te Batavia.*
Verhandelingen, 1853—1864, deel 25—31. . . .7 deelen.
Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde deel 1—6; deel 7, afl. 1—4, 6; deel 8—12; deel 14 afl. 1—4.'
Notulen van de algemeene en bestuursvergaderingen, 1864. 1e deel . . . . . .1 deel.

7. *Nederl. Ind. Maatschappij van nijverheid en landbouw.*

---

[1] Zie de omschrijving van den inhoud van deze Bijdragen en Werken aan het slot van dezen Catalogus.

Tijdschrift 1854—1865, deel I—V; nieuwe serie deel I—IV.

Verslagen over de jaren 1860—1862 en notulen der algemeene en bestuursvergaderingen . . . . 3 deelen.

Notulen der bestuursvergaderingen Julij—Dec. 1861 en Julij—Dec. 1862 . . . . . 2 »

N° 8. *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in O. I.*

Wetten, 1853 . . . . . 1 deel.

Reglement voor de prijsvragen, 1857. . . . . 1 »

9. *Spaarbank te Batavia.*

Reglement 1857 . . . . . 1 »

Verslag der Commissie over 1863. . . . . 1 »

10. Journal of the Asiatic Society of Bengal 1854—1865 deel XXIII—XXXIV, with an index . . . . 13 deelen.

10bis. Himalayan ethnography en verdere stukken (in een pakje).

11. Journal of the royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland 1834—1863. . . . . 20 deelen.

30e, 31e, 39e en 40e annual reports. . . . . 4 »

Lists of members . . . . . 2 »

Rules and regulations. . . . . 1 deel.

12. Journal Asiatique de Paris, deel 5. (1855). . . 1 »

12bis. J. MOHL. Rapport annuel fait à la société asiatique, le 30 Juin 1863. . . . . 1 »

13. Bulletin de la Société de Géographie, 1851—1859; Jan.—Oct. 1860; Jan.—Avril, Oct.—Dec. 1861; 1862; 1863; Jan.—Sept., Nov., Dec. 1864; Jan.—Avril, Juill.—Nov. 1865.

14. C. LASSEN. Indische Alterthumskunde, 1852—1862; deel 2—4, met aanhangsel . . . . . 4 deelen.

14bis. Hetzelfde werk. Zweite Auflage, 1866. 1e deel, 1e gedeelte.

15. Dr. A. PETERMANN. Mittheilungen aus Justus Perthes geographischer Anstalt. 1855; 1856 no. 1, 3—12; 1857 no. 2—12; 1858 no. 1 en 2.

16. Prof H. BROCKHAUS. Abhandlungen fur die Kunde des Morgenlandes, 1857—1864 . . . . . 3 deelen.

17. ——————— Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 1856—1865, deel 10—19 10 deelen. (met register van deel I—X.)

18. M. AMARI. Bibliotheca Arabo-Sicula, 1855 en 1856. 3 »

19. Dr. E. ROER. Bibliotheca Indica, Collection of oriental works (1848—1864) no. 1—57, 95—159, 161, 163—200, 203, 204; new series no. 1—22, 24—41, 44—61.

20. Javasche courant, 1810, 1823—1838, 1843—1845. 20 deelen.
21. Lijst der bibliotheek van het Departement van Koloniën, 1858. Geschenk van den Minister van Koloniën in 1862. . . . . 1 deel.
22. Catalogus der bibliotheek te Arnhem, 1858 . . 1 »
23. » » » » Amsterdam, 1856—1858. . . . . 4 deelen.
24. Catalogus der Tentoonstelling van nijverheid in den Indischen Archipel te Batavia in 1853. Geschenk van den heer D. Scheltema in 1863 . . . . . 1 deel.
25. Almanak voor de Nederlandsch West-Indische Bezittingen en de kust van Guinea, 's Hage, 1860. Geschenk van Jhr. Cornets de Groot. . . . . 1 »
26. Catalogue de livres orientaux et d'ouvrages touchant la linguistique, l'histoire, et la Numismatique orientale, Amsterdam, 1864, Frederik Muller. Geschenk van den uitgever. . . . . 1 »
27. Berigten uit de Heidenwereld, van het Zendelinggenootschap te Zeist, betreffende de houding der Surinaamsche slaven bij en na hunne emancipatie. Geschenk van den heer G. S. de Veer . . . . 1 »
28. Verslag van het verhandelde in de algemeene vergadering van het prov. Utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen, den 27 Junij 1865 . 1 »
29. Tijdschrift voor Nederl. Indië. Jaargang 1865 . . 1 »
30. Programma certaminis poetici ab academia regia disciplinarum Neerlandica ex legato Hoeufftiano proposito anno 1864 . . . . . 1 stuk.
31. Senis vota pro patria carmen elegiacum Johanius van Leeuwen. Hollandi cui certaminis poetici praemium e legato Jacobi Henrici Hoeufft adjudicatum est in consessu publico academiae regiae disciplinarum Neerlandicae, die XIV m. Marth anni 1864 . . 1 deel.
32. Institut impérial de France. Annuaire pour 1864. Geschenk van den heer Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg . . . . . 1 »
33. Revue de l'Orient, de l'Algérie et des colonies. Bulletin de la Société Orientale de France. Janv.—Avril 1864 . . . . . 3 deelen.
34. Réglement du collège de France, 1857 . . . . 1 deel.
35. The transactions of the Royal Irish Academy, 1860. Vol. 24. Part. I. Science . . . . . 1 »
36. *Nederlandsche maatschappij ter bevordering van nijverheid.*
Wet der maatschappij 1856 . . . . . 1 deel.

Tijdschrift, 3e reeks, deel 6, 1e—11e stuk.
Programma en handelingen der 88e algemeene vergaderingen van het 9e nijverheidscongres.

No. 37. Satzungen des Vereines für Erdkunde in Dresden. 1 deel.
38. Erstes Jahresbericht des Vereines 1864 . . . . 1 »
39. Annual report of the board of regents of the Smithsonian institution, showing the operations etc. for the year 1863 . . . . . 1 »

www.libtool.com.cn

G. HANDSCHRIFTEN.

No. 1. Ambonsche Historie door Rumphius, zie lijst 1858. (Herkomstig van wijlen N. Engelhard en afgestaan door Jhr. F. E. M. van Alphen).
2. Hikajat Radja-radja Bandjar dan Radja Kotaringin, zie lijst 1858. Geschenk van den heer J. G. A. Gallois.
3. Statistieke beschrijving van de residentie Grissee, door den Resident A. D. Cornets de Groot, met afbeeldingen van huwelijksoptogten, wapens, kleeding, gereedschappen, muzijkinstrumenten, wajangs, dieren, graven, monumenten, beelden en andere oudheden 1822, zie lijst 1858.
NB. Dit is de merkwaardigste statistiek in dien tijd aan den Gouverneur-Gen. van der Capellen ingediend. Geschenk van Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg.
4. Kawi handschrift met interlineaire vertaling in 't Javaansch. (Herkomstig van wijlen N. Engelhard en in 1852 afgestaan door Jhr. F. E. M. van Alphen).
5. Verzameling van Chinesche wetten in het Nederduitsch door R. de Klerk aan Jakob Mossel, 1761, zie lijst 1856.
6. Hetzelfde, aangevuld met verdere stukken tot 1802. (Herkomstig en afgestaan als No. 4).
7. Algemeen verslag van Passaroean over 1832, door den Resident van Nes.
8. Rapport van den Comm.-Gen. Du Bus de Ghisignies over het stelsel van kolonisatie, 1827.
9. Een band, bevattende:
a. Translaat van de Angger-Ageng of het groote Wetboek der Javanen, 1818.
b. Brief van den Resident van Soerakarta van Junij 1822, handelende over den aard, de uitgestrektheid en verdere aangelegenheden van aan particulieren afgestane gronden der Vorstenlanden.
c. Circulaire van Commissarissen tot regeling der Vorstenlanden van September 1830, met het antwoord van den Resident van Djocjocarta;

d. Verslag van een onderzoek betreffende klagten tegen eenen Chinees, ter zake der tolpoortenbelasting in Djocjocarta.

10. Een band, bevattende:
    a. Beschouwingen over handel en nijverheid op Java, (onvolledig).
    b. Kopij rapport van den Gouv. Gen. van der Capellen van Febr. 1825, over het Londensch tractaat van Maart 1824.
    c. Een onvolledig stuk over den Javaanschen oorlog van 1825—1830.
11. Memorie over de Koloniën door Chastelein, 1705.
12. Mémorie van overgave van Java's Noordoostkust aan W. H. van Offenberch door N. Harting, 1761.
13. Korte beschrijving van de vorsten van Java tot 1755.
14. Een band, bevattende acht memoriën en andere stukken over de Javaansche hoven van 1773 en volgende jaren.
15. Een band, bevattende nagelaten memoriën van de Ministers aan het hof van Djocjocarta, 1749—1830.
16. Een band, bevattende:
    a. Nota over inlandsche huwelijken en boedels volgens den Koran;
    b. Instructie voor de Commissie tot verkoop van erven in de dessa's aan de Javanen.
    c. Nota betreffende het monopolie der gambier op Java.
17. Memorie over de suikercultuur te Passaroean door den Resident van Nes, 1832—1835, met contracten en verdere stukken.

    N°. 7—17 zijn geschenken van den Heer J. W. F. van Nes.

18. Beschrijving van de Tjandi Sewoe door H. C. Cornelius, 1806. (De teekeningen berusten in het Museum van oudheden te Leiden.)
19. Javaansche papieren van verschillenden inhoud als b. v. de staat des boedels van den Sultan Amangkoe Boewånå IV en dergelijke. — N°. 18 en 19 herkomstig en afgestaan als N°. 4.
20. Handschrift op lontarbladen in de Kawi-taal, gevonden in de residentie Kadoe. Geschenk in 1852 van den Heer J. C. Baud.
21. Handschrift van een Japanschen tolk, zijnde een verslag van het bezoek van Gibson aan Japan in 1826.
22. Stukken over Palembang in 't Nederduitsch en Maleisch. Instructien en pachtvoorwaarden, 1822—1824.
23. Uittreksel uit de Kitab Toogvah van straffen, door Sech Ibnoe Hadjer, getrokken uit den Koran, Javaansche tekst en Nederduitsche vertaling.
24. Compendium van inlandsche wetten voor Bonthain, Maros, Saleijer en Bima.

25. Memorie over Nederlandsch Indië van den Gouverneur Generaal van Imhoff, 1742. In 1859 ontvangen van den Minister van Koloniën.
26. Brief in 't Maleisch van den Datoe Selemateng van Lingga aan den Gouv.-Gen. van der Capellen.
27. Brief in 't Maleisch van den Sultan van Bima aan den Baron van der Capellen.
28. Een Maleisch handschrift over de gewoonten, zeden en gebruiken der Javanen, te Malang, 1854.
29. Beschrijving van Javaansche instellingen, titels enz. aan het hof van Soerakarta, 1824, onderteekend door Winter. (Half vergaan). Herkomstig van wijlen N. Engelhard en afgestaan door Jhr. F. E. M. van Alphen.
30. De nieuwjaarsdag te Soerakarta, zonder naam of dagteekening en voor eensluidend afschrift onderteekend door den algemeenen Secretaris in Indië, Mr. C. Visscher. Opgenomen in de «Bijdragen» van het Instituut 1859.
31. Namen en titels der prinsen en regenten te Djokjocarta zonder naam of dagteekening.
32. Beantwoording van door het Instituut in 1853 gedane vragen omtrent de gebruiken der Javanen bij besnijdenis, huwelijk en begrafenis, omtrent de volksvermaken, vooroordeelen, dessabestuur, straf van tentoonstelling enz. In 1860 ingezonden door den Heer J. G. A. Gallois, gewezen Resident op Java.
33. Het Javaansche wetboek Angger Ageng in het Nederduitsch. Ingezonden als N°. 4.
34. Javaansche tijdrekening zonder naam of dagteekening; herkomst onbekend.
35. Aanteekeningen omtrent dessabestuur, grondbezit en grensscheidingen, voornamelijk in Madioen, van den Controleur Deeleman, zonder dagteekening.
36. Toelichtingen omtrent modellen van Javaansche huizen, gereedschappen enz. van den Controleur Deeleman.
37. Nota omtrent de dagelijksche werkzaamheden in het regentschap Bangil, 1843, Javaansch handschrift met Maleische vertaling.
38. Instellingen te Mokko Mokko (Benkoelen). Afschrift van een Maleisch opstel van den Regent aldaar, 1855.
39. Beschrijving van de Mentawi-eilanden (Sumatra's Westkust) door den Luit. ter zee 1°. klasse, de Haes, 1859.
40. Stukken over Nieuw Guinea van Fabritius; — over Raffles en Benkoelen en over de taalstudiën te Delft. In 1854 ingezonden door den Heer P. van Rees, gewezen Resident op Java.
41. Nota over een aantal onderwerpen van historischen aard en

van land- en volkenkunde, betreffende de Molukko's, 1840. In 1852 ingezonden door den Oud-Gouverneur de Stuers.

No. 42. Précis de la tradition Javanaise sur Giri et son criss, behoorende tot de nagelaten papieren van Reinwardt.

43. Uittreksel uit de Javaansche geschiedenis Romo.

44. Verzameling van enkele stukken over Indische talen, behoorende tot de nagelaten papieren van Reinwardt.

45. Handschrift van de Ardjoenå Wiwåhå, afkomstig van Adipati Tjakra-diningrat, Panĕmbahan van Madura.

46. Fragmenten van oud Javaansche inscriptiën. Herkomst onbekend.

47. Vertaling in het Nederduitsch van de inscriptiën op eenen steen op den berg Bangliwang, onder den vorst Dobo. Herkomst onbekend.

48. Handschrift op lontarbladen, vermoedelijk Balineesch. Herkomst onbekend.

49. Rentjongschrift uit de binnenlanden van Palembang, in 1857 gezonden door den Minister van Koloniën.

50. Javaansch handschrift, bevattende fragmenten van Geschiedenis of levensbeschrijving van Javaansche Vorsten, beginnende met de fabuleuze tijden van Adji-Såkå en eindigende met de tijden van Pangeran Poeger. Herkomst onbekend.

51. Verhaal van de invoering van den Islam in de Preangerlanden. Maleisch handschrift van 1857, ingezonden door den Heer H. W. van Marle. Opgenomen in de Bijdragen Deel VI, 5de stuk, 1863.

52. Geschiedenis van den voormaligen regent van Tjiandjoer, Wira Tanoe-Datar. Maleisch handschrift van 1857, door den Heer H. W. van Marle ingezonden. Vertaald opgenomen in de Bijdragen, Deel VI, 5de stuk, 1863.

53. In het Javaansch vertaalde instructie voor de cultuur van vreemde kapas. April 1819.

54. Aanteekeningen der verrigtingen van den ambtenaar ter beschikking van den Gouverneur der Molukko's, gehouden op eene reis naar de Zuid-Wester eilanden in 1859. (Ingezonden door commissarissen van het Instituut in Indië.)

55. Memorie van den Commissaris-Generaal J. van den Bosch, 1834. (Ingezonden door commissarissen van het Instituut in Indië.)

56. Mr. J. A. VAN DER CHIJS. Nederland en Japan. 2 deelen.

57. Mr. H. G. NAHUYS VAN BURGST. Verovering van het eiland Java door Engelsche wapenen in 1811. 1 deel.

H. KAARTEN.

1. Kaart van het gouvernement van Sumatra's Westkust, ge-

tcekend door den Kapitein der Genie L. W. Beijerinck. Geschenk van den Minister van Koloniën. Zie lijst 1858.

2. Karte von Alt-Indiën zu Prof. Chr. Lassen Indische Alterthumskunde. Zie lijst 1858.
3. Plan der omstreken van Djocjocarta, met eene teekening van hetzelfde in 't Javaansch.
4. Twee schetsen van Oud Ninivé, Nimrod en Selamiyeh.
5. Kaart van centraal Assyrië.
6. Ethnographisch atlas, bevattende afbeeldingen van voorwerpen uit het leven en de huishouding der Makassaren, geteekend door C. A. Schröder Jr., dienende tot opheldering van het Makassaarsch Woordenboek van Dr. B. T. Matthes.
7. Kaart van de bocht van Tomine, Beseilt met de Hoeker de Brandtgans, Anno 1862. — Uitgegeven door het Kon. Instituut.
8. Carte des pavillons en usage chez les différénts peuples des Indes Orientales Néerlandaises. (Geschenk van den Minister van Kolonien.)
9. Lloyd's new map of the United States, the Canadas and New Brunswick.
10. Mapa fisico y politico de la republica de Venezuela.

I. PLATEN.

№. 1. Gravure van het eiland Decima, behoorende in de Bladen over Japan, van den Heer Levyssohn. Geschenk in 1852 van den graveur, den Heer Lobatto. Zie lijst 1858.

2. Platen behoorende bij de reis van Prof. Reinwardt in het oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel. Van den graveur T. Hooiberg, te Leiden. Zie lijst 1859.
3. Souvenir du Japon, vues d'après nature, par le comte de Lynden, 1860—1862. Geschenk van den Minister van Koloniën. Afl. 1—8.
4. Gezigten uit Neêrland's Indië, door J. W. M. van de Velde. Geschenk van den Minister van Marine in 1863.
5. SCHWANER. Schetsen van Borneo, geschenk van den Minister van Koloniën in 1858.

K. GEDRUKTE STUKKEN EN LITHOGRAPHIEN.

№. 1. Specimen des caractères de la langue des Bataks de l'ile de Sumatra, gravés et fondus par N. Tetterode, fondeur en caractères à Rotterdam, sous la direction de W. H. C. Millies à Amsterdam. Twee exemplaren, een van den Heer Millies en een van den Heer Tetterode, 1858.

2. Types Japonais, dite Katakana, gravés et fondus par le

même, d'après les dessins de Mr. J. Hoffmann à Leide, van den Heer Tetterode.

3. Die Sprache der Bugis. Wien, 1852, der K.K. Hof- und Staatsdruckerei, van den Heer Millies.
4. Gelithographeerde proeven van Maleisch schrift en brieven.

L. DIVERSE VOORWERPEN.

N°. 1. Maduresche beeldjes, voorstellende de verschillende standen op Madura, in hunne nationale en aangenomen kleederdragt; van den Heer T. N. Nieuwenhuijsen, adsistent-resident van Probolingo. Zie lijst 1858.

2. Modellen van Sumatrasche huizen; van den Heer J. Baud. Zie idem.
3. Javaansche wajangvoorstelling.

NB. De voorwerpen, vermeld onder N°. 1, 2 en 3, zijn, blijkens daarvan voorhanden bewijs, gedeponeerd in het museum der Koninklijke Akademie te Delft.

INHOUD

DER

BIJDRAGEN EN WERKEN

VAN HET

INSTITUUT.

www.libtool.com.cn

BIJDRAGEN:

EERSTE VOLGREEKS.

1e. DEEL, 1853.

Blz.

Voorwoord . . . . . III.
Verslag van de eerste algemeene vergadering 4 Junij 1851 . . . V.
Naamlijst der leden . . . . . VII.
Vragen (over Indische Taal-, Land- en Volkenkunde en Landbouw. IX.
Verslag van de tweede algemeene vergadering op 24 April 1852. XXI.
Overzigt van den staat en de werkzaamheden over 1851—52. XXIII.
J. C. BAUD, Aanspraak (over de betrekking van het Instituut tot de Ambtenaren van Nederlandsch Indië) 4 Junij 1851. . . . 1.
———— Palembang in 1811 en 1812. Met authentieke bijlagen. 7.
———— Bliton . . . . . 41.
Djâjâ Lengkârâ Pandji. — Overzigt van dit Javaansch heldendicht, door A. B. COHEN STUART. . . . . 44.
H. C. VAN DER WIJCK, De Amboinees . . . . . 70.
Mededeelingen. (Bezoek van den Boro-Boedo, door A. B. COHEN STUART. — Tempelgrotten in Bagalen). . . . . 76.
J. C. BAUD, Geschiedenis van den handel en het verbruik van opium in Nederlandsch Indië. Met statistieke opgaven en bijlagen door J. HOFFMANN en anderen . . . . . 79.
J. B. GAAL, (Overzigt van-, en taalkundige aanmerkingen op) Geschiedenis van Baron Sakendher . . . . . 221.
J. HOFFMANN, Het Hemel-Aarde-Verbond, Geheim Genootschap in China en onder de Chinezen in Indië. — MORRISON EN MILNE'S berigten daarover herzien, aangevuld en gehandhaafd tegen RÖTTGER. 260.
Reis van den Gouverneur Generaal van IMHOFF over Java, in het jaar 1746. Met vele authentieke bijlagen 291

IIe. DEEL, 1854.

Verslag van de derde Algemeene Vergadering en Overzigt van den staat en de werkzaamheden. . . . . III.
Naamlijst der leden . . . . . XIV en XXIX.
Vragen over Indische Taal-, Land- en Volkenkunde en Landbouw. XVI.
De rijstkultuur op Java, 50 jaren geleden. — Met bijlagen. . . 1.

Blz.

J. PIJNAPPEL, Gz., Overzigt van de geschiedenis der Nederlanders in Oost-Indië. . . . . 118.

———————— — Bijdragen tot de kennis der geheime genootschappen van de Chinezen (Zie Dl. I, bl. 260). . . . . 127.

Voorbeeld van voorvaderlijke gestrengheid. . . . . 148.

Djåjå Lengkårå (Vervolg van Dl. I, bl. 69). Met stamlijst . . . 150.

L. C. D. VAN DIJK, Bijvoegsels tot de proeve eener geschiedenis van den handel en het verbruik van opium in Nederlandsch Indië (Zie Dl. I, bl. 79) . . . . . 189.

Reizen en onderzoekingen in Sumatra, door Dr. S. MULLER en L. HORNER . . . . . 212.

J. PIJNAPPEL, Gz., Systematische inhoudsopgave van het *Tijdschrift van Nederlandsch Indië*. Jaarg. 1—10 . . . . . 272.

J. HOFFMANN, Bijdragen tot de kennis der geheime genootschappen van de Chinezen (Zie Dl. I, bl. 260 en Dl. II, bl. 127) . . 292.

S. KEYZER, De Javaansche Handschriften te Londen . . . . . 330.

J. PIJNAPPEL, Gz., Over de Papoea's in den Indischen Archipel . 345.

———————— Eenige bijzonderheden betreffende de Papoea's van de Geelvinksbaai van Nieuw-Guinea . . . . . 371.

De Verovering der Banda-Eilanden in 1616 en 1621. (Oud Hs., uitgegeven met eene inleiding door P. A. LEUPE) . . . . . 384.

Togten van Kolonel FARQUHAR tot het opsporen van een geschikte plaats ter vestiging eener kolonie in Malakka. . . . . 431.

Bladvulling (Bezoeken en ontvangst van Engelschen in Japan, in 1826). . . . . 462.

IIIe. DEEL, 1855.

Verslag van de vierde Algemeene Vergadering en Overzigt van den staat en de werkzaamheden des Instituuts gedurende 1853/1854. III.

Naamlijst der leden in Nederland en Nederlandsch Indië. — Buitenlandsche leden en Bestuur . . . . . XV.

Bibliotheek en Handschriften . . . . . XXI.

Vragen over Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, Geschiedenis en Landbouw . . . . . XXIII.

C. LEEMANS, Javaansche Tempels bij Prambanan. Met pl. . . . 1.

RYKLOFF VAN GOENS aan de Kaap de Goede Hoop in 1657. (Rapport aan de O. I. C., uitgegeven met eene inleiding door P. A. LEUPE). Met kaart der nieuw gevonden eilanden. . . . . 27.

Reizen en onderzoekingen in Sumatra, door Dr. S. MULLER en L. HORNER (Vervolg van Dl. II, bl. 271) . . . . . 193 en 313.

(Artus Gysels? en and.) Beschrijvinge van de Eilanden Banda, van de Molucse Eilanden en van de westkust van Sumatra in 1619? — Rapport medegedeeld door P. A. LEUPE . . . . . 73.

J. PIJNAPPEL, Gz., Systematische inhoud van: Werken van het

Blz.

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, Dl. 1—24. *Oosterling* Dl. I—III, 1. *Indisch Magazijn*, Dl. I, 1—12; II, 1—12. *Indisch Archief*. 4 Dl. . . . . 143.

W. M. Donselaar, Beknopte beschrijving van Bonthain en Boelecomba op Zuid-Celebes . . . . . 163.

Placcaat van J. P. Coen op de tollen, op de inkomende en uitgaande goederen, alsmede van de betaling op de tappers. Gegeven 1620. Medegedeeld door L. C. van Dijk . . . . . 188.

Rapport gedaen door den Predicant J. Heurnius, aengaende de gelegentheit van 't eijlandt Ende tot het voortplanten van de Christelijcke religie, en van wege de gelegentheit van Bali. Medegedeeld door P. A. Leupe. . . . . 250.

Stukken betrekkelijk Borneo, 1635—1636. Medegedeeld door P. A. Leupe. . . . . 268.

Verhael van de Belegeringhe der stadt Batavia in 't Koninckrijk van Jaccatra, anno 1628 ende anno 1629. Door eenen Ooggetuige. — Medegedeeld door P. A. Leupe. Zie Dl. VI, bl. 305. . . . 289.

A. B. Cohen Stuart, Antwoord aan den Heer Gaal, wegens zijn verslag van: Geschiedenis van Baron Sakendher. Zie Dl. I, bl. 221—259 . . . . . 389.

Javaansche schetsen. Naar het Hoogduisch van Fr. Gerstäcker. Met Bijvoegsel, Dl. IV, bl. 1*—12* . . . . . 413.

IVe. deel, 1856.

Verslag van de vijfde Algemeene Vergadering en Overzigt van den staat en de werkzaamheden des Instituuts gedurende 1854/1855. III.

Naamlijst der leden in Nederland en Nederl. Indië . . . . XV.

Bibliotheek, Platen en Handschriften . . . . . XXII.

Vragen over Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, Geschiedenis en Landbouw . . . . . XXIII.

H. Neubronner v. d. Tuuk, Over schrift en uitspraak der Tobasche taal, gesproken in de Batak-landen op Sumatra . . . . 1.

Oscar von Kessel, Reis in de nog onafhankelijke Batak-landen van Klein-Toba op Sumatra in 1844 . . . . . 55.

Sal. Muller, Over eenige Oudheden van Java en Sumatra. Met 11 pl. 98.

Stukken over Abel Janz. Tasman en Franchoys Jacobsz. Visscher, 1642—1644, en de ontdekking van het Zuidland. Medegedeeld door P. A. Leupe . . . . . 123.

Rapport van van Goens over den presenten staat van de Nederl. Oost-Indische Compagnie in 1655. Medegedeeld door P. A. Leupe. 141.

J. B. J. van Doren, Beknopte Beschrijving van Wahaai, op de Noord-Oostkust van het Eiland Ceram. Met plaat . . . . . 181.

Oscar von Kessel, Herinneringen aan Sumatra . . . . . 208.

J. G. A. Gallois, Aanteekeningen op eene reis langs de Oostkust

Blz.

van Borneo, verrigt op last van het Nederlandsch Indisch Gouvernement, in 1850. Met kaart . . . . . 221.

J. Hoffmann, De Chinesche feestdagen volgens den Javaanschen almanak voor het jaar dal 1783 (J. C. 1854/1855), toegelicht . 264.

Aquasie Boachie, prins van Ashanti, Ingenieur der Mijnen in Nederlandsch Indië te Buitenzorg. Mededeelingen over de Chinezen op het eiland Java . . . . . 278.

R. van Goens, Reijsbeschryving van den weg uijt Samarangh nae de koninckklyke hoofdplaats Mataram, mitsgaders de zeden, gewoonten ende regeringe van de Sousouhounan, koningk van Java, in 1655. Medegedeeld met eene inleiding door P. A. Leupe . 302.

R. van Goens, Corte Beschryvinge vant eylant Java, derselver Provintien, Landdeelinge, rijckdom en inwoonders; soodanigh 't selve nu (1656) bevonden ende geregeert wert. Medegedeeld door P. A. Leupe. 351.

NIEUWE VOLGREEKS.

Ve. deel, 1858. I.

Verslagen van de zesde en zevende Algemeene Vergaderingen en Overzigten van den staat en de werkzaamheden des Instituuts gedurende 1855/1857 . . . . . III en XXV.

Reglement van het Koninklijk Instituut . . . . . IX.

Naamlijst der leden in Nederland en Nederl. Indië. . . . . XV.

Bibliotheek, Kaarten en Handschriften . . . . . XX.

Lijst van geschriften, als afzonderlijke werken, of in Tijdschriften over Indische Taal-, land- en volkenkunde verschenen sedert Mei 1855 tot 1857 . . . . . XXXVII.

Het gezantschap naar Bali onder den Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer in 1633. Met aanteekeningen . . . . . 1.

Van Eybergen, Iets over Ceram en de Alfoeren . . . . . 72.

B. F. Matthes, Proeve eener Makassaarsche vertaling des Korans. 89.

J. de Rovere van Breugel. Bantam in 1786. Medegedeeld door J. C. Baud . . . . . 107.

H. Neubronner v. d. Tuuk, Iets over de hoog-Mal. Bijbelvertaling. 171.

P. A. Leupe, Iets over de reis van den schipper Commandeur Willem de Vlamingh naar Nieuw-Holland in 1696. Met bijlagen . 184.

———— Verslag eener reis naar de Noordkust van Nieuw-Holland in 1705. Met aanteekeningen . . . . . 193.

Aern. Lintgens, Bali in 1597. Medegedeeld door P. A. Leupe . 203.

Beschrijving van de suiker- en koffijcultuur, in het plat Maleisch en Javaansch, door Javaansche ambtenaren. Met aanteekeningen van G. T. Henny, J. D. van Herwerden en T. Roorda . . 235.

Burton en Ward, Verslag van eene reis in het land der Bataks, in het binnenland van Sumatra . . . . . 270.

Blz.

J. DE ROVERE VAN BREUGEL, Beschrijving van Bantam en de Lampongs, in 1787. Met tafels van de Sultans enz. op Bantam van 1682 tot 1786. Medegedeeld door J. C. BAUD . . . . . 309.

J. H. VAN HEEKEREN, Dagverhaal van het gezantschap bij de laatste investiture van een Bantamschen sultan, in 1802 . . . . . 363.

H. A. STEYN PARVÉ, Bijdrage tot de kennis van de rijstkultuur op Java. Met 13 tabellen . . . . . 399.

P. A. LEUPE, Raden Mas Kareta in 1778 . . . . . 441.

www.libtool.com.cn

VI^e. DEEL, 1859. II.

Verslag van de achtste Algemeene Vergadering en Overzigt van den staat en de werkzaamheden des Instituuts gedurende 1857/1858. III.

Naamlijst der leden van het Koninklijk Instituut . . . . . IX.

Bibliotheek. Kaarten en Handschriften . . . . . XIII.

Lijst van werken en verhandelingen, die betrekking hebben op Nederlandsch Indië (Vervolg van Dl. V, bl. XXXVII) . . . XVII.

P. A. LEUPE, Jan Pietersz. Coen. 1623—1627. Met authentieke Stukken . . . . . 1.

——— Het gebeurde in Amboina. 1623. Met authentieke Stukken. 23.

T. C. BOGAARDT, Moko-Moko in 1840 . . . . . 26.

P. A. LEUPE, Jan Carstenz. Nieuw-Guinea. 1623 . . . . . 43.

Togtje in de binnenlanden van Nieuw-Guinea . . . . . 47.

P. A. LEUPE, Invoering der koffijcultuur op Java, 1710—1750. Met statistieke tabellen . . . . . 53.

De verovering van het fort: la Sanctissima Trinidade op Formosa in 1642. Medegedeeld door P. A. LEUPE . . . . . 53.

P. A. LEUPE, Albert. Ruijl, Maleisch taalkundige . . . . . 102.

S. DANCKAERTS. Historisch verhael van den stand des Christendoms int quartier van Amboina, enz. 's Hage, A. MEURS, 1621. — Herdrukt. 105.

S. KEYZER, De hulpmiddelen tot beoefening van het regt der inlanders in den Indischen Archipel . . . . . 137.

J. PLNAPPEL Gz., Bijdrage tot de geschiedenis der vulkanen in Nederlandsch Indië . . . . . 265.

G. LAUTS, Jan Pietersz. Coen . . . . . 282.

——— Nederlandsche ontdekkingen in den Indischen Archipel. 303.

Kaart en Beschrijving der belegering van de stad Batavia 1628, door P. A. LEUPE. Met fac-similé der groote kaart van BERCKERODE. 305.

Stukken over Mathys Hendriksz. Quast, voor Goa, 1641. Medegedeeld door P. A. LEUPE . . . . . 313.

T. C. T. DEELEMAN, De Nieuwjaarsdag te Soerakarta. Met aanteekeningen en 11 met kleuren gedrukte platen . . . . . 348.

P. A. LEUPE, De Raden van Indië van Imhoff, de Hase en van Schinne in Holland, 1741—1742 . . . . . 361.

——— Barend Fockesz, 1676—1702 . . . . . 371.

Blz.
P. A. Leupe. Pieter de Bitter, commandeur der O. I. Retourvloot, 1665. 378.
———— Joris van Spilbergen, 1617 . . . . . 381.

www.libtool.com.cn

VII^e. deel, 1860. III.

Verslag van de negende Algemeene Vergadering en Overzigt van den staat en de werkzaamheden des Instituuts gedurende 1858/1859. III.
Reglement van het Koninklijk Instituut . . . . . XI.
Naamlijst der leden van het Koninklijk Instituut . . . . . XXII.
Vragen over Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, Geschiedenis en Landbouw . . . . . XXV.
J. C. Baud, De Bandjermasinsche afschuwelijkheid. Met bijlagen 1.
S. Keyzer, De beide Mohammedaansche feesten . . . . . 26.
Verslag van een gehouden plaatselijk onderzoek omtrent de kultuur en bereiding van indigo door partikulieren in de residentie Djokjokarta . 98.
Residenten op Java en Madura van A°. 1817 tot 1859 . . . . 117.
Verhaal van den oorsprong en het begin van den opstand van Dipå Negårå. Volgens een Javaansch Handschrift, met histor. en grammaticale aanteekeningen door T. Roorda . . . . . 137.
Over het Arabisch-Maleische Alphabet, door J. Pijnappel, Gz. . 229.
Beschrijving van het westelijk gedeelte van de Zuid- en Ooster-Afdeeling van Borneo (de afdeeling Sampit en de Zuidkust), naar aanleiding der Rapporten van von Gaffron, door J. Pijnappel, Gz. 243.

VIII^e. deel, 1862. IV.

Verslag van den staat en de werkzaamh. des Instituuts gedurende 1859/1860 . . . . . V.
Idem, gedurende 1860/1861 . . . . . VIII.
Reglement van het Koninklijk Instituut. . . . . XIV.
Naamlijst der leden . . . . . XIX.
Bestuur . . . . . XXIII.
Bibliotheek . . . . . XXIV.
Vragen over Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, oudheidkunde en geschiedenis . . . . . XXVI.
Beschrijving van een Kalaroehan in de Noorder afdeeling van het Regentschap Tjiandjoer, residentie Preanger-Regentschappen, door H. W. van Marle . . . . . 1.
Herbert de Jager, Geleerde Orientalist, door L. . . . . 17.
Opgave nopens de zamenstelling der Hooge regering van N. I. van 1816—1860 . . . . . 23.
Reis tusschen Benkoelen en Palembang naar het onafhankelijk landschap Lebong, in 1857, door F. G. Steck, Kapitein der infanterie . 31.
Beschrijving van de rijstkultuur, door Mr. G. T. H. Henny . . 42.
De Troonsopvolging der Muselmansche Vorsten, door Mr. S. Keyzer . 57.

Blz.

Topographische en Geographische beschrijving der Lampongsche districten, door F. G. Steck, Kapitein der infanterie . . . . . 69.
De Orang Benoea's of wilden op Malakka in 1642, door Leupe . 127.
Instructie voor een Inlandsch Hoofd uit den Engelschen tijd . . 134.
De rouw onder de Javanen, door Mr. S. Keyzer. . . . . 140.
Iets over Chinesche Lombardbriefjes, door Dr. J. Hoffmann . . 145.
Radicale beschrijving van Banjermassing, door den Raad van Indië A. Baron van Hohendorff, 1757. Opgespoord door Leupe. . 151.
Aanmerkingen van den Raad van Indië R. de Klerk, omtrent het koningrijk Banjer en deszelfs aangelegenheden voor de Compagnie 1757. 213.
Rapport aan den Gouverneur Generaal Mossel, door J. A. Paravicini, Commissaris van Timor, Rotti, Solor, Saroe, Seruba en Borneo. 1756. 217.
Instellingen, wetten en gewoonten in de ommelanden van Benkoelen, in de afdeeling Laïs, Kroë, Seloema, Manna en Kauer, ingezonden door Mr. H. D. Levyssohn Norman . . . . . 255.
Concept-instructie voor de Commissie belast met het verkoopen aan de Javanen in Cheribon, van de erven of Pakarangans in eene dessa, vastgesteld door den Resident J. J. van Sevenhoven . 317.
Kitab-Toepah, Javaansch-Mohammedaansch Wetboek, door Mr. S. Keyzer, kort overzigt daarvan door J. de Blaauw . . . . 243.
Yokohaama, de nieuwe Japansche Haven- en Handelsplaats bij Jedo, naar een Japansche schets, toegelicht door Dr. J. Hoffmann . 415.

IXe. deel, 1862. V.

Nieuw Guinea, ethnographisch en natuurkundig onderzocht en beschreven in 1858 door eene Nederlandsch-Indische Commissie, met Bijlagen, 26 platen en Atlas met 7 kaarten. Uitgegeven met toestemming van den Minister van Koloniën . . . . . 1—233.

Xe. deel, 1862. VI.

Verslag van de Algemeene Vergadering van 10 Mei 1862 . . . III.
Verslag van de werkzaamheden gedurende 1861/62 . . . . VIII.
Reglement . . . . . XI.
Naamlijst der Leden . . . . . XVI.
Bestuur . . . . . XX.
Bibliotheek . . . . . XXI.
Vragen . . . . . XXII.
Soerjo Alam, medegedeeld door Mr. van der Hout, te Batavia . 1.
Mededeelingen over Makassaarsche Taal- en Letterkunde, door Dr. G. K. Niemann . . . . . 58.
Eene Overlandreis uit Indië in 1674—1675. . . . . 89.
Dagregister van de Landrijs, gedaen bij mij Joannes Leeawenson, Secretaris van den Ed. Heer Rijckloff van Goens, Raed ord. van

Blz.

India, Super Intendent, Admiraal, Krijgs- en Veldoverste, soo te water als te lande; dienende tot bescherming van 't Eiland Ceylon, de custen van Coromandel, Mallebaer, Madere, etc., beginnende A°. 1674. 94.
Nog eenige bronnen voor de taal-, land- en volkenkunde onzer Indische Bezittingen, te Londen, aangewezen door A. B. Cohen Stuart. 145.
Eene verzameling van Javaansche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen, door Mr. S. Keyzer . . . . . 161 en 221.
De bevelhebber eener retourvloot . . . . . 202.
Opgave van alle diensten, die van rijkswege verrigt werden in het regentschap Bangil, van 1825—1843 . . . . . 216.
De Key-eilanden bij de Arroë-eilanden. . . . . 238.
Brief over het huwelijk van den Soesoehoenan van Soerakarta. 1824. 260.
Een opstel over het landbezit door den Wedånå van het district Bantjar (Rembang) . . . . . 271.
Eenige alphabetten en proeven van Oud-Javaansch Schrift, door A. B. Cohen Stuart . . . . . 280.
Inlandsche verhalen van den Regent van Tjiandjoer. 1857 . . . 291.
De twee eerste Soera's van den Javaanschen Koran, door Mr. S. Keyzer . . . . . 314.
Het Fort te Kartasoera in 1741, door J. J. Meinsma . . . . 367.
De leden van de Vorstengeslachten in Soerakarta en Jogjakarta. 380.
De oude Bataviasche Statuten, met Inleiding . . . . . 393.
Verslagen van de Vergaderingen van het Bestuur des Instituuts in Januarij, Maart en April 1863. . . . . 389, 519 en 522.

XI^e^ deel, 1863. VII.

Verslag van de Algemeene Vergadering van 9 Mei 1863. . . . III.
Verslag van den staat en de werkzaamheden gedurende 1862/1863. VI.
Naamlijst der leden . . . . . XII.
Reglement . . . . . XVIII.
Bepalingen voor de afdeelingen . . . . . XXIII.
Vragen . . . . . XVII.
Bibliotheek. . . . . XXXII.
De lotgevallen van Raden Pandji, volgens de Javaansche Wajangverhalen, afkomstig van den Regent van Gresik, door Dr. T. Roorda. 1.
De Tenimber-eilanden ten Zuidwesten van de Keij-eilanden . . . 67.
Verhaal van het gepasseerde te Kartasoera vóór en onder de belegering, item na het demolieren der vesting. 1742 . . . . 102.
Stukken betreffende het onderzoek aangaande het landbezit op Java. 145.
Iets over den Nederlandschen sterrekundige J. M. Mohr te Batavia. 160.
Opmerkingen over de alphabetten en proeven van oud Javaansch Schrift. 169.
De Japansche Traktaten met Nederland, Rusland en Engeland, de Vereenigde Staten en Frankrijk in 1858 te Jedo gesloten . . 174.
Bronnen voor de Taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië. 179.

www.libool.com.cn

Blz.
Rijkdom van Suriname's Planten- en Dierenrijk . . . . . 192.
De Spiegel voor Leergierige Wetgeleerden . . . . . 211.
Reis van den Gouverneur Generaal van Imhoff in en door de Jakatrasche bovenlanden in 1744 . . . . . 227.
De Javaansche Vorsten vóór de stichting van Mâdjâ-paït . . . . 260.
De Indische Talen en Oudheden, volgens de Regeringsverslagen 1849 tot 1860. . . . . 270.
Verslag van den Gouverneur-Generaal van den Bosch wegens zijne verrigtingen in 1830—1833 . . . . . 270.
Verslagen van de Vergaderingen van het Bestuur des Instituuts in Junij, Augustus, October 1863 . . . . . LIII, 142, 208.
Verslagen van de Vergaderingen van het Bestuur des Instituuts in Januarij en Maart 1864 . . . . . 482, 488, 491.

www.libool.com.cn

XII^e. DEEL, 1864—1865. VIII.

81ste Vergadering van het bestuur van het Instituut, gehouden te 's Gravenhage den 29 April 1864 . . . . . 3.
Algemeene Vergadering der leden, gehouden te Delft, den 14 Mei 1864. 7.
Verslag van den staat en de werkzaamheden, gedurende het Instituutsjaar 1863—1864 . . . . . 10.
Naamlijst der leden . . . . . 23.
Oorsprong van het Instituut . . . . . 31.
Reglement van het Instituut . . . . . 36.
Het instellen van Afdeelingen. . . . . 41.
Bepalingen voor de Afdeelingen . . . . . 42.
Vragen . . . . . 46.
Catalogus van de boeken . . . . . 50.
Inhoud der Bijdragen en werken. . . . . 67.
Bijdrage tot de Javaansche taalstudie . . . . . 77.
82ste Vergadering van het bestuur, op Zaturdag den 18 Junij 1864. . . . . 125.
Aanteekeningen der verrigtingen van den ambtenaar ter beschikking van den Gouverneur der Molukssche eilanden, belast met eene zending naar de Zuidwester-eilanden, bij besluit van den 10 Mei 1859, no. 4 . . . . . 129—196.
Iets over eenige gedenkpenningen en andere vereeringen door of van wege de Oost-Indische Compagnie gedaan . . . . 197—207.
Extract uit de resolutiën van den raad der Aziatische bezittingen van den 20 April 1801 . . . . . 208—214.
Een „laatster" woord . . . . . 217—218.
83ste—85ste Vergadering van het bestuur, op 20 Augustus, 17 September en 22 October 1864 . . . . . 219—227.
Aanteekeningen betreffende de koffij-kultuur in Suriname, in de eerste helft der vorige eeuw . . . . . 228—261.

Blz.

De verdediging van Ternate, onder den Gouverneur Johan Godfried Budach, 1796—1799 . . . . . 262—363.

86ste—89ste Vergadering van het bestuur op 28 December 1864, 4 en 7 Januarij en 18 April 1865 . . . . . 364—374.

De koloniale politiek onder den raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck . . . . . 375—389.

Extract uit het register der Staatsbesluiten van de Bataafsche republiek. . . . . 390—473.

Extract uit de Secrete Resolutien van den Raad der Aziatische Bezittingen en Etablissementen van de Bataafsche Republiek. 474—478.

Nadere secrete instructie voor Commissarissen-Generaal en den Gouverneur-Generaal over Bataafsch Indien . . . . . 479—481.

90ste—92ste Vergadering van het bestuur op 24 Mei, 8 en 27 Julij 1865 . . . . . 482—491.

www.bjtoo1.com.cn

www.libtool.com.cn

AFZONDERLIJKE WERKEN:

Croockewit, J. H. Banka, Malakka en Billiton, verslagen aan het bestuur van Nederlandsch Indië. 1852.

Winter Sr., C. F. Adji-Såkå (Het boek) uit de poëzij in Javaansch proza overgebragt, met een uitvoerig bijvoegsel tot het Javaansch Woordenboek van Gericke en Roorda. Amst. 1853.

Schwaner, C. A. L. M. Borneo, Beschrijving van het stroomgebied van den Barito en reizen langs eenige voorname rivieren in 1843—1847. 1853.

Keyzer, Mr. S. Kitab Toehpah, Javaansch-Mohammedaansch wetboek. 1853.

Hart, C. van der, Reizen rondom het eiland Celebes en naar eenige der Molukssche eilanden gedaan in den jare 1850. Amst. 1854.

Muller, S., Reizen en onderzoekingen in den Indischen Archipel, tusschen de jaren 1826—1836, met kaarten van Borneo en Nieuw-Guinea, 2 deelen. 1857.

Reinwardt, C. G. C., Reize naar het oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel in het jaar 1821. — Uit zijne nagelaten aanteekeningen opgesteld, met levensberigt en bijlagen vermeerderd door W. H. de Vriese, 1858, met 19 gekleurde lithograph. platen.

Vries, M. G., Reize naar Japan in 1643. Uitgegeven met bijlagen door P. A. Leupe. Met geographische en ethnographische aanteekeningen van P. F. von Siebold. Met kaart en fac-similé, 1858.

Chijs, Mr. J. A. van der, De Nederlanders te Jakatra. Uit onuitgegevene papieren van het O. I. Koloniaal Archief, 1860.

Nieuw Guinea, ethnographisch en natuurkundig onderzocht, met bijlagen, platen en atlas, in 1862 uitgegeven als Vde deel der nieuwe volgreeks in de Bijdragen.

Chijs, Mr. J. A. van der, Nederland's streven tot openstelling van Japan voor den Wereldhandel. 1864.

Rosenberg, C. B. H. von, Reistogten in de afdeeling Gorontalo. 1865.

www.libtool.com.cn

93ste BESTUURSVERGADERING

VAN 21 AUGUSTUS 1865.

Tegenwoordig de heeren jhr. mr. H. C. van der Wijck, vice-president, E. Francis, prof. J. Hoffman, A. D. van der Gon Netscher, A. P. Godon, P. J. B. C. Robidé van der Aa en de Secretaris.

Bij afwezigheid van den Voorzitter wordt de vergadering geopend door den vice-president.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

Daarna worden voorgelezen brieven van de heeren J. Keurenaer te Delft, dd. 27 Julij jl., G. H. J. Elliot Boswel, dd. 27 Julij jl., en C. Suermondt, namens den heer G. Suermondt, bevattende het verzoek om ontslag als leden van het Instituut.

Op grond van art. 4 van het Reglement wordt den Secretaris opgedragen, die heeren indachtig te maken, dat het Instituutsjaar reeds is ingegaan met 1 Mei.

De Secretaris deelt den inhoud mede van een brief van den heer dr. C. Swaving, lid-donateur, te Delft, dd. 1 dezer, de mededeeling behelzende, dat, dewijl hem sedert 1860 noch boeken of bijdragen, noch kwitantien zijn aangeboden, hij bezwaar maakt tegen de vordering van contributien sedert dat tijdstip, doch volgaarne over 1865 als gewoon lid zal bijdragen.

De vergadering, overwegende, dat, welke ook de oorzaak moge zijn, dat in Indië en later bij terugkomst in Nederland de bijdragen en werken aan voornoemd lid niet geregeld zijn toegezonden, de bedenkingen, door hem geopperd, niet ongegrond schijnen, besluit den heer Swaving te doen kennis geven, dat daarvan is aanteekening gehouden, en hij mitsdien als gewoon lid des Instituuts aangemerkt wordt.

De Penningmeester deelt mede, dat de leden, de heeren J. J.

Meder en W. Stricker, verklaren reeds vroeger voor het lidmaatschap des Instituuts te hebben bedankt.

Hoezeer niet blijkt, dat daarvan uit Indië, noch hier te lande berigt is ontvangen, wordt door het Bestuur daarin berust en daarvan aanteekening gehouden.

www.libtool.com.cn

De Secretaris geeft kennis, dat, overeenkomstig het besluit in de Bestuursvergadering van den 8sten Julij jl. genomen, mr. S. Keyzer als voormalig secretaris des Instituuts om inlichting is verzocht ten aanzien der daarbij bedoelde kaart van de Karimon-Java eilanden, gevoegd geweest bij eene in der tijd door den heer D. Scheltema ingezonden bijdrage, en dat dien ten gevolge eindelijk die kaart door den heer Keyzer terug bezorgd en door den Secretaris aan den eigenaar weder aangeboden is.

Vervolgens wordt een brief voorgelezen van genoemden heer Scheltema, dd. 16 dezer, de ontvangst erkennende van de bedoelde groote kaart, onder opmerking dat nog eene andere kleinere kaart ontbreekt, ook bedenkingen aanvoerende tegen het besluit omtrent de plaatsing van voormeld stuk, genomen in de Bestuursvergadering van den 28sten December 1864.

Dewijl de tegenwoordige Secretaris noch de kaarten noch het manuscript van den heer Scheltema immer onder de oogen heeft gehad en alzoo verklaart in deze zaak geene opheldering te kunnen geven, noch tot dusver eenige meerdere inlichting van zijnen voorganger te hebben erlangd, besluit het bestuur den heer D. Scheltema de verzekering te doen geven, dat nogmaals een onderzoek ook naar de door hem bedoelde kaart ingesteld en de uitslag daarvan hem zoo spoedig mogelijk medegedeeld zal worden.

Verder wordt voorlezing gedaan van een brief van het Hoofdbestuur van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, dd. 15 dezer, inlichting vragende, of de redactie der Bijdragen van het Instituut genegen is daarin op te nemen een opstel getiteld: *„Eenige Maleische spreekwoorden en spreekwijzen, verzameld, vertaald en opgehelderd door H. C. Klinkert"* en daarvan een zeker aantal, bijv. 50 exemplaren van het geheele stuk en 50 van den Maleischen tekst, afzonderlijk gratis af te staan aan den schrijver.

De Vergadering verklaart op de medewerking van het Bijbelgenootschap allezins prijs te stellen, doch acht het wenschelijk van voorschreven stuk kennis te nemen of het althans aan eene bevoegde beoordeeling te onderwerpen, alvorens tot de plaatsing in de Bijdragen des Instituuts te besluiten; zoodat de Secretaris wordt uitgenoodigd, het Hoofdbestuur van dat genootschap inzage

van voormeld manuscript te vragen, onder mededeeling, dat, bij de plaatsing daarvan, de gestelde voorwaarden ingewilligd zullen worden, het tijdstip dier plaatsing echter afhankelijk stellende van de gelegenheid, die de Redactie daartoe zal kunnen aanwijzen.

www.libtool.com.cn

Het Bestuur, het wenschelijk achtende dat omtrent de plaatsing van eene door het lid des Instituuts den heer A. M. Coster, te Suriname, ingezonden beschrijving van het leven, de zeden en gewoonten der Boschnegers in de kolonie Suriname en het daarbij gevoegd verslag eener reis in de bovenlanden van Coppename spoedig eene beslissing worde genomen, die tot dusver is vertraagd door de ontstentenis van een voorzitter en een secretaris van de 4e afdeeling, besluit inmiddels het lid des Bestuurs, den heer A. D. van der Gon Netscher, te verzoeken, het Bestuur met zijn advies omtrent het voormelde stuk te willen voorlichten.

De heer Robidé van der Aa, daartoe uitgenoodigd, verklaart zich bereid een verslag in te dienen omtrent de waarde en het al of niet wenschelijke tot opname in de Bijdragen des Instituuts van eenen indertijd ingezonden afstandswijzer van de Kust van Guinea.

De Secretaris geeft kennis, dat, vermits de heer dr. Keyzer, die in het bijzonder zich had belast met de uitgave van het werk van den heer mr. van der Chijs over Japan, daaromtrent geene inlichting heeft gegeven, aan den schrijver zelven het verzoek is gerigt, om ten aanzien der hem door den uitgever Fr. Muller te Amsterdam sedert geruimen tijd toegezonden laatste drukproeven eenig berigt te willen inzenden.

Eindelijk wordt ter sprake gebragt de benoeming van een adjunct-secretaris, doch vermeent de meerderheid der vergadering de beslissing daarover te moeten verdagen tot de volgende Bestuursvergadering; waarna deze bijeenkomst wordt gesloten.

94STE BESTUURSVERGADERING

VAN 21 OCTOBER 1865.

www.libtool.com.cn

Tegenwoordig de heeren jhr. Cornets de Groot van Kraaijenburg, voorzitter, E. Francis, Gevers Deynoot, van der Gon Netscher, Hoffman, Bachiene, Godon en de Secretaris.

De notulen der vorige vergadering worden voorgelezen en goedgekeurd.

De heeren J. F. Roux, jhr. C. A. van Sypesteyn en W. Canneman hebben kennis gegeven, dat zij voor het lidmaatschap des Instituuts bedanken.

Wijders wordt aanteekening gehouden, dat de heer H. G. Roux, thans te Amsterdam, in de meening verkeerd hebbende dat zijne benoeming tot lid des Instituuts niet gepaard ging met de betaling van contributiën, ten gevolge van de vordering daarvan, thans afziet van dat lidmaatschap; zullende dit lid echter worden verwezen naar het Reglement des Instituuts, waaruit hem duidelijk kon zijn gebleken, dat jaarlijksche contributiën zijn verschuldigd, telkens ingaande met 1° Mei.

Vervolgens wordt voorlezing gedaan van de missives:

a. der 3e afdeeling des Instituuts, dd. 31 Augustus jl., het berigt behelzende, dat in hare bijeenkomst van den 29 Augustus jl. gekozen is tot haren voorzitter de heer jhr. mr. W. T. Gevers Deynoot, die deze betrekking heeft aanvaard;

b. van den Secretaris der 2e afdeeling, dd. 14 dezer, bevattende hoofdzakelijk het volgende:

I. dat in de bijeenkomst dier Afdeeling op den 9n dezer verkozen zijn:

tot voorzitter de heer jhr. mr. H. C. van der Wijck, en
tot secretaris de heer P. J. B. C. Robidé van der Aa;

II. dat van den executeur in den boedel van wijlen den heer T. J. Willer zijn opgevorderd en ook ontvangen: de stukken, het Instituut in der tijd aangeboden door den heer jhr. F. A. V. Ridder de Steurs, en behelzende Aanteekeningen omtrent de Moluksche eilanden (zie Notulen der 75e Bestuursvergadering op 6 Junij 1863); de stukken van wijlen den heer van Kervel,

betreffende de Chinesche kongsies in de binnenlanden der Wester-Afdeeling van Borneo (zie Notulen der 81e Bestuursvergadering van 29 April 1864); benevens een rapport van den heer W. H. du Cloux, voormalig Gouvernements-commissaris voor de regeling van het regtswezen op de Buitenbezittingen, gedagteekend Menado 16 April 1855 en behelzende een advies over de inlandsche Christenen in het Gouvernement der Molukken (zie Notulen der 32e Bestuursvergadering van 3 April 1858), ten aanzien van welke bescheiden namens de 2e Afdeeling wordt medegedeeld, dat, op grond van een door haren Secretaris uitgebragt rapport en praeadvies, zij van oordeel is, dat de Nota van wijlen den heer F. A. C. van Kervel, assistent-resident van Sambas, — met weglating van het politieke gedeelte, daarin voorkomende, thans van belang ontbloot, — voor zoover daarin de inrigting der Chinesche kongsies in Montrado en Sambas wordt beschreven, eene plaats verdient in de Bijdragen des Instituuts, behoudens eenige opmerkingen ten opzigte van den sedert veranderden staatkundigen toestand der kongsies.

www.fibtool.com.cn

Wat betreft de Aanteekeningen van den heer de Steurs wordt opgemerkt, dat de inhoud daarvan deels reeds elders is uitgegeven, deels door latere geschriften verouderd en alzoo thans ongeschikt is voor de uitgave, met uitzondering evenwel van hetgeen daarin voorkomt over Tidoreesch Halmeira, dat hoogst belangrijk geacht wordt, maar waaraan eene bijlage, waarnaar verwezen wordt, ontbreekt.

Zoowel omtrent dit stuk, nadat een onderzoek zal zijn ingesteld naar voormelde bijlage, als omtrent de wenschelijkheid der uitgave van de niet onbelangrijke bijlagen van het stuk van den heer du Cloux behoudt de Tweede Afdeeling zich voor, haar eindoordeel later aan het Bestuur des Instituuts mede te deelen; terwijl eindelijk namens die Afdeeling het Bestuur in overweging wordt gegeven om een onderzoek in te stellen naar eenige stukken, waarop de heer E. Francis de aandacht der Afdeeling heeft gevestigd, namelijk op een dagregister door hem als resident van Sumatra's Westkust gehouden over de verrigtingen van het Civiel Bestuur in den oorlog met de Padries gedurende de jaren 1834—1837; op een ander dagregister eener reis, door hem als Gouvernements-commissaris van Menado in de jaren 1846 en 1847 gedaan naar de Tangir- en Talaut eilanden en verschillende andere deelen der Molukken, en eindelijk op een rapport

door hem in 1828 uitgebragt over een nieuwe regeling van het bestuur der Buitenbezittingen.

De vergadering besluit zich met dit advies der Tweede Afdeeling te vereenigen, mitsdien het aangewezen gedeelte der Nota van wijlen den heer van Kervel in de Bijdragen des Instituuts te zullen doen opnemen; het later oordeel der 2de afdeeling over de overige boven omschreven stukken af te wachten en zich inmiddels tot den Minister van Kolonien te wenden tot het bekomen van de dagregisters en het verslag, door den heer Francis zamengesteld.

Vervolgens brengt het lid des Bestuurs, de heer A. D. van der Gon Netscher, mondeling rapport uit over eene door hem op verzoek des Bestuurs uitgeschrevene bijeenkomst, die echter door de opkomst van slechts nog een lid, behalve den Secretaris des Instituuts, geen gevolg heeft gehad.

De heer van der Gon Netscher wijst op de geringe belangstelling in de West-Indische kolonien en het weinige nut, dat van eene afzonderlijke Afdeeling des Instituuts te wachten is.

Het Bestuur erkent, dat de werkkring der 4e Afdeeling voor het oogenblik beperkt is en inderdaad weinig medewerking ondervindt, overweegt echter, dat later meerdere blijken van belangstelling kunnen worden ondervonden, zelfs van personen, die niet onmiddellijk aan het Instituut zijn verbonden, en dat ook uit aanmerking van het niet onbeduidend aantal leden des Instituuts in Nederlandsch West-Indië, op wier werkzaamheid nog gehoopt wordt, het instandhouden der 4de afdeeling wenschelijk is, ook als geroepen om ten aanzien van stukken, die over de West-Indiën mogten inkomen, een oordeel uit te brengen en het Bestuur voor te lichten, zoodat de vergadering tot het besluit komt om vooreerst in de zamenstelling der Afdeelingen geene verandering te brengen en den heer A. D. van der Gon Netscher uit te noodigen om, althans voorloopig, het praesidium dier Afdeeling op zich te nemen, waartoe dat Bestuurslid zich bereid verklaart.

De Secretaris geeft kennis, dat het handschrift van den heer H. C. Klinkert, omschreven in de Notulen der vorige Bestuursvergadering, ontvangen is bij brief van den Secretaris van het Nederlandsch Bijbelgenootschap dd. 27 September 1865, met berigt dat de schrijver verlangt, dat de drukproeven door den heer Dr. Neubronner van der Tuuk zullen worden nagezien.

Het bestuur in aanmerking nemende dat volgens mededeeling

van het Bijbelgenootschap het bovenbedoelde stuk reeds vóór de inzending aan het Instituut door den heer Neubronner van der Tuuk gunstig is beoordeeld geworden, besluit tot de opname daarvan in de Bijdragen des Instituuts en den heer Dr. van der Tuuk te verzoeken zich met de correctie daarvan te willen belasten.

Vervolgens wordt mededeeling gedaan der volgende brieven:

a. van den heer Levyssohn Norman, te Batavia, lid en commissaris van het Instituut, gedagteekend 26 Junij jl., ten geleide van een handschrift van den heer C. T. M. De Grijs, tolk voor de Chinesche taal te Samarang, getiteld het Tractaat van Tien-tsin; hetwelk ter plaatsing wordt aangeboden, echter liefst zonder eenige bijvoeging of verandering en tegen afgifte van 50 afdrukken daarvan aan den heer H. G. de Grijs te Leiden.

b. van het Bestuurslid, den heer J. Hoffman, hoogleeraar te Leiden, dd. 5 dezer, behelzende eenige opmerkingen over voormeld geschrift.

Na de mondelinge toelichting door dat Bestuurslid wordt door de vergadering besloten, omtrent de plaatsing van bedoeld manuscript in de Bijdragen later uitspraak te doen.

c. van den heer A. D. van der Gon Netscher, dd. 4 dezer, in antwoord op de uitnoodiging des Bestuurs om een gevoelen uit te brengen over de handschriften, ingezonden door den heer A. M. Coster te Suriname, omschreven in de notulen der 89ste Bestuursvergadering, welk advies, nader door dat Bestuurslid mondeling toegelicht, hierop nederkomt: dat het *verslag eener reis in de rivier Boven-Coppename* voor de Bijdragen des Instituuts te weinig wetenschappelijks bevat om daarin te worden opgenomen, dat des inzenders *„Beschrijving van het leven, de zeden en gewoonten der Boschnegers in de kolonie Suriname"* inderdaad volledíger is dan andere uitgekomen schetsen en meer wetenswaardige bijzonderheden over dat volk bevat dan in andere werken worden aangetroffen; zoodat dit stuk, aangevuld met wat uit het eerstvermeld verslag verdient te worden overgenomen, als de stijl eenigermate verbeterd wordt, wel voor eene plaatsing in de Bijdragen des Instituuts in aanmerking kan komen.

Nadat de heer van der Gon Netscher, op verzoek des Bestuurs, zich bereid verklaart, om nader aan te wijzen wat zou behooren te worden overgenomen of weggelaten, besluit de vergadering het voormelde stuk in de Bijdragen te doen opnemen en voor de inzending den heer Coster dank te betuigen.

Hierna leest de Secretaris een brief voor, gerigt aan hh. commissarissen te Batavia, hoofdzakelijk het volgende bevattende:

I. dat het Bestuur, tot dusver geen antwoord bekomen hebbende op zijn schrijven van 17 October 1864, in het onzekere verkeert omtrent den juisten stand van zaken in Indië, het Instituut betreffende, en in het bijzonder omtrent de voorgenomen overgave van het beheer der geldelijke aangelegenheden door den heer commissaris van den Berg aan het medelid des Instituuts, den heer Bool;

II. dat het Bestuur er prijs op stelt, met de veranderingen of verbeteringen in de aangeboden lijst der leden in Indië bekend te worden;

III. dat, ingevolge de jongste beraadslaging over de herziening van het Reglement, de bevoegdheid is gegeven om zoowel leden-commissarissen als gedelegeerden in Indië aan te stellen en het dan ook nuttig en voor hh. commissarissen geriefelijk zou kunnen zijn, om iemand van hunne keuze tegen zekere remuneratie de verzending van boekwerken, de inning der contributiën en dergelijke details op te dragen;

IV. dat de Penningmeester des Instituuts zich de moeite heeft gegeven een staat in duplo op te maken „aantoonende de in „Nederlandsch Indië zich bevindende leden van het Instisuut, „met aanwijzing van hetgeen zij aan contributie verschuldigd „zouden zijn, waarbij voor een gedeelte hunner als basis is aan-„genomen de naamlijst van de onder ultimo December 1859 in „N. I. aanwezige leden, benevens de staat der achterstallige „contributiën, beide overgelegd bij brief van HH. commissarissen, „dd. 22 Februarij 1860, en voor de overige leden de datums „hunner benoeming tot lid des Instituuts,„ uit welken staat blijkt, dat het Instituut te vorderen zou hebben . . . *f* 9072
waarop in mindering is ontvangen . . . . . - 3500
Blijft. . . . . *f* 5572

terwijl ten slotte hh. commissarissen worden verzocht een exemplaar van den staat terug te zenden met opgave der wijzigingen, die daarin noodig zijn, in de hoop tevens weldra de gelden te ontvangen, waarop het Instituut nog aanspraak heeft.

De Vergadering hecht hare goedkeuring aan dat schrijven, onder opmerking, dat, dewijl thans de heer mr. L. W. C. Keuchenius in het moederland is teruggekeerd, de aandacht zal behooren te worden gevestigd op zijne vervanging als commissaris des Instituuts te Batavia.

Wijders brengt de Voorzitter ter tafel een ontwerp van een nieuw Huishoudelijk Reglement, krachtens het laatste lid van art. 8 van het herzien Reglement des Instituuts, met voorstel om dat ontwerp aan hh. Bestuursleden ter beoordeeling in rondlezing te zenden, om later daarover te beraadslagen, inmiddels in overweging gevende om reeds dadelijk eene beslissing te nemen omtrent een der daarin voorkomende artikelen, namelijk de uitgave te 's Gravenhage der Bijdragen en Werken van het Instituut.

www.dbnl.com.cn

De Voorzitter betoogt hoe herhaaldelijk reeds vroeger de wenschelijkheid dier uitgave te dezer plaatse, onder het meer onmiddellijk bereik en toezigt des Bestuurs is aangetoond en de zwarigheden, die ontstaan door den afstand van de pers, meermalen zijn ondervonden; terwijl de redenen, die tot dusver zich daartegen verzetten, opgehouden hebben te bestaan en de Secretaris er in geslaagd is om voorloopig en onder nadere goedkeuring des Bestuurs gunstige voorwaarden met den boekdrukker H. L. Smits, alhier, te bedingen; — weshalve de magtiging der Vergadering wordt gevraagd om overeenkomstig de aangegeven grondslagen eene overeenkomst met dien drukker te sluiten, nadat zoowel de Voorzitter, de Penningmeester als de Secretaris gezamenlijk een concept-contract zullen hebben vastgesteld.

De Vergadering vereenigt zich met de boven uiteengezette voorstellen des Voorzitters.

De Secretaris geeft kennis, dat door het lid van het Instituut, den heer P. A. Leupe, ter plaatsing in de Bijdragen zijn ingezonden twee stukken getiteld:

1°. Iets naders over Hubert de Jager.

2°. Een togtje door de Minahassa en Beschrijving der zeden van de Alfoeren aldaar door den Gouverneur der Molukken Padtbruggen.

Beide manuscripten zijn ten fine van advies gesteld in handen der Tweede Afdeeling, onder opmerking, dat, wat het eerste stuk betreft, dit tot aanvulling zou kunnen strekken van hetgeen omtrent den geleerden Oriëntalist de Jager reeds in het IV deel, nieuwe volgreeks, van de Bijdragen des Instituuts voorkomt, en ten opzigte van de Beschrijving der Alfoersche zeden en gewoonten, dat de aandacht wordt gevestigd op het voorstel, vervat in de onlangs hier ontvangen Notulen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, deel I, afl. 1 en 2, om een onderzoek in te stellen naar de godsdienstige en andere Alfoer-

sche gewoonten, die thans niet meer in zwang zijn, weshalve de plaatsing van deze bijdrage welligt zou kunnen beantwoorden aan de bedoeling van gemeld Genootschap.

Bij deze gelegenheid wordt de Vergadering ook opmerkzaam gemaakt op het voorkomende in de Notulen van het Bataviaasch Genootschap deel I, afl. 3 en 4, waarin gewezen wordt op de leemte in de geschiedenis van Nederlandsch-Indië door het gemis van juiste gegevens, onder anderen betreffende de verdediging van Ternate in 1797, met voorstel om omtrent die gebeurtenis een onderzoek in te stellen.

In de bijdragen van het Instituut (deel VIII, nieuwe volgreeks, 3 en 4 stuk) is inmiddels geplaatst een opstel door het medelid, den heer Leupe, ingezonden, getiteld: „De verdediging van Ternate", waardoor alzoo deze wensch van het Bataviaasch Genootschap reeds vervuld is.

De vergadering besluit hiervan in de notulen des Instituuts aanteekening te doen houden.

Hierna wordt kennis gegeven, dat ten gevolge van een voorstel van den heer Obreen, lid van het Instituut, en met het oogmerk om in naauwere aanraking te komen met onderscheidene buitenlandsche wetenschappelijke inrigtingen, onder nadere goedkeuring der vergadering, een exemplaar der kaart van de *bogt van Tomini* is gezonden aan:

Le dépôt des cartes de la marine, à Paris,
The Hydrographic office of the admiralty, at London;
Le dépôt des cartes de la marine, à Petersbourg;
idem à Madrid;
idem à Florence;
idem à Lissabon;
Kongl. Sjökarte kontoret, à Stockholm;
Marine-Department at Washington;

en een exemplaar van de reistogten in de afdeeling Gorontalo door C. B. H. von Rosenberg, aan:

De redactie der Mittheilungen aus der Geographischen Anstalt von Justes Perthes;
The geographical society at London;
The Asiatic society at Calcutta;
La société de Géographie à Paris.

Deze verrigting wordt door de vergadering goedgekeurd.

De Penningmeester geeft in overweging hem te magtigen om de fondsen onder zijne berusting, of een gedeelte daarvan te be-

leggen in soliede staats-effecten, betoogende dat het uitzigt op hoogere renten het Instituut meer voordeel belooft dan de tegenwoordige wijze van belegging.

De vereischte autorisatie wordt daarop met algemeene stemmen verleend.

www.libtool.com.cn

Ten slotte wordt aanteekening gehouden, dat ingezonden zijn de volgende boekwerken en kaarten:

door den heer C. de Groot, chef van het mijnwezen in Nederlandsch Indië:

I. Een woord aan het publiek betreffende eene beschouwing over de koolformatie van Borneo, naar aanleiding van de 18de en 19de bijdrage tot de geologische en mineralogische kennis van Nederlandsch Indie, door S. Bleekrode, door Corns. de Groot, L. K. J. J.;

II. Een tweede woord aan het publiek door Corns de Groot;

III. Bijdrage III tot de geologische en mineralogische kennis van Nederlandsch Indië door de Ingenieurs van het Mijnwezen in Ned. Indië: eiland Blitong (Biliton) door Corns de Groot (met kaarten en platen):

IV. Bijdrage VI tot de geologische en mineralogische kennis van Nederlandsch Indië door de Ingenieurs van het Mijnwezen in Ned. Indie: Mijnbouwkundig onderzoek der koperertsen in de residentie Padangsche bovenlanden door O. F. U. J. Huguenin;

V. Bijdrage XV: Onderzoek naar tinerts in het landschap Kandawangan door R. Everwijn;

VI. Bijdrage XVII: Onderzoek naar het aanwezen van steenkolen in het terrein aan de Tjeletockbaai, residentie Preanger regentschappen, door O. F. U. J. Huguenin (met eene kaart);

VII. Bijdrage XX: Wester-afdeeling van Borneo, door R. Everwijn;

VIII. Bijdrage XXI: Onderzoek naar kolen in de residentie Palembang door R. Everwijn (met eene teekening);

IX. Bijdragen XXII en XXIII: Inleiding tot de geologie van Sumatra's Weskust door P. van Dijk (met eene kaart) en ontginbare kolenlagen in de ommelanden van Benkoelen door P. van Dijk. (met twee kaartjes en een aanhangsel);

X. Bijdrage XXIV: Onderzoek naar mangaanerts, voorkomende te Tjikangkareng, regentschap Soekapoera (residentie Preanger regentschappen) door O. F. U. J. Huguenin en naar diens verslagen medegedeeld door J. P. Schlosser;

XI. Bijdrage XXV: Verslag van de verrigte onderzoekingen

naar koperertz in het gebied van Mandhor, gelegen in de Westerafdeeling van Borneo door R. Everwijn (met eene kaart);

XII. Bijdrage XXVI: Zwartkolen in en nabij de baai van Tapanolie door P van Dijk (met twee kaarten);

XIII. Bijdrage XXVII: Koperaders in de Padangsche bovenlanden door P. van Dijk (met twee kaartjes);

XIV. Bijdrage XXVIII: Bruinkool van Kataoen in de afdeeling Mokko-Mokko, assistent-residentie Benkoelen, door P. van Dijk (met een kaartje);

XV. Bijdrage XXIX: Onderzoek naar kolen in de residentie Djokdjokarta, door W. O. P. Arntzenius (met een kaartje);

door Mevrouw de douairière van Rees-Moorrees:

I. Journal Asiatique ou recueil de mémoires, d'extraits et de notices relatifs à l'histoire, à la philosophie etc. des peuples orientaux. Paris, 1822—1842 42 deelen;

II. The works of Sir William Jones; with a supplement. London, 1799—1801 8 deelen;

III. Teignmouth, Memoirs of the life, writings and correspondence of Sir William Jones. London, 1806.

IV. C. Niebuhr, Reize naar Arabie en andere omliggende landen. Uit het Hoogduitsch vertaald. Amsterdam en Utrecht, 1776—1780. 2 deelen;

V. C. Niebuhr, Beschrijving van Arabie, uit eigene waarnemingen en in 't land zelf verzamelde narigten. Uit het Hoogduitsch vertaald. Amsterdam en Utrecht, 1774;

VI. J. D. Michaëlis, Vragen aan een gezelschap van geleerde mannen, die op bevel des konings van Denemarken naar Arabie reizen, waarbij gevoegd is eene beoordeeling van Niebuhr's Beschrijving van Arabie. — In 't Nederduitsch vertaald door J. van Ekers. Amsterdam en Utrecht, 1774;

VII. Gedenkschriften in de hedendaagsche talen, van de derde klasse van het kon. Ned. Instituut van Wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten, 3e deel (bevattende dit deel o. a. eene verhandeling van C. J. C. Reuvens over drie groote steenen beelden, in den jare 1819 uit Java naar de Nederlanden overgezonden). Amsterdam, 1826;

VIII. W. Ward, A view of the history, literature and mythology of the Hindoes. London, 1822. 3 deelen;

IX. George, viscount Valentia, Voyages and travels to India, Ceylon, the Red-Sea, Abyssinia and Egypt, in the years 1802—1806, with plates. London, 1811. 4 deelen.

Lloyd's New Map of the United States, the Canadas and New Brunswick, from the latest surveys, showing every railroad and station finished to June 1862, the atlantic and gulf coasts;

Mapa fisico y politico de la republica de Venezuela, dedicado por su autor el coronel de ingenieros Augustin Codazzi;

wijders door onderscheidene instellingen:

Tijdschrift voor nijverheid in Nederlandsch Indië, uitgegeven door de Ned. Ind. maatschappij van nijverheid, onder hoofdredaktie van G. F. de Bruyn Kops:

deel VI, nieuwe serie deel I, afl. I—IV;
" VII " " " II " I—IV;

Tijdschrift voor nijverheid en landbouw in Nederlandsch Indië, uitgegeven door de Ned. Indische maatschappij van nijverheid en landbouw, deel VIII, nieuwe serie deel III;

Journal of the Asiatic Society of Bengal, edited bij the secretaries, N° CXX, CXXI, CXXIII—CXXVII; with an index for the year 1864;

E. Francis, De regerings-beginselen van Nederlandsch Indië, getoetst aan de behoefte van moederland en kolonie;

Jaarboek der Kon. Akademie van Wetenschappen, gevestigd te Amsterdam voor 1864 en 1865;

Verslagen en mededeelingen der Kon. Akademie van wetenschappen:

afdeeling Natuurkunde, 2e reeks, 1e deel, 1e en 2e stuk;
idem Letterkunde, 9e deel, 1e, 2e en 3e stuk;

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen, deel XXXI;

Verslag van het verhandelde in de algemeene vergadering van het provinciaal Utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen, gehouden den 27 Junij 1865;

Rapport van den inspecteur der cultures P. W. A. v. Spall, omtrent hetgeen er van Regeringswege kan worden gedaan, om langs het geheele noorderstrand, waar daarvoor de gelegenheid bestaat, het aanleggen van vischvijvers te bevorderen. Van wege de regering uitgegeven door de Ned. Ind. maatschappij van nijverheid en landbouw;

Bulletin de la Société de Géographie. Juillet, Aout, Sept., Oct. et Nov. 1865;

Verslagen over de jaren 1860, 1861 en 1862 en notulen der algemeene en bestuursvergaderingen van de Ned. Indische maatschappij van nijverheid en landbouw.

Notulen van de algemeene en bestuursvergaderingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, deel I, afl. 1—4.

Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft, 19er Band, III u. IV Heft;

Indische Alterthumskunde von Ch. Lassen, 1e deel, 1e ged. (door den schrijver);

Tijdschrift voor Ned. Indië, Oct., Nov. en Dec. 1865;

Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde deel XIII en XIV (Nieuwe serie deel IV en V);

Notulen der bestuursvergaderingen van de Ned Ind. maatschappij van nijverheid en landbouw, Julij—Dec. 1861; Julij—Dec. 1862;

Tijdschrift, uitgegeven door de Ned. maatschappij van nijverheid 3e reeks; deel VI, 1e—11e stuk.

Handelingen der 88e algemeene vergadering van de Ned. maatschappij van nijverheid.

Programma van de Ned. maatschappij van nijverheid 1865.

Wet voor de Ned. maatschappij van nijverheid 1865.

Algemeene vergaderingen van het Indisch Genootschap van 13 Oct., 3 en 17 nov. 1865;

Report of the Smithsonian institution for the year 1863.

Statistics of the commerce of the United States, 1863.

door het Ministerie van Koloniën:

Jaarboekje Celebes 1865;

Regerings-almanak voor Ned. Indië, 1865;

Naamlijst der Europesche inwoners van Ned. Indië voor 1865;

Memorie over het ontwerp van wet tot vaststelling der tariven van Ned. Indië; door de Ned. Indische maatschappij van nijverheid en landbouw;

Vervolg van het overzigt van de voornaamste proeven over mijn-ontginning in Ned. Indië, door C. de Groot;

La sucrerie exploitée par la raffinerie protégée au détriment du revenu public et de la consommation publique par A. Montclar.

Nota over de oorzaken der toenemende schaarschte en de hooge prijzen der rijst, door J. A. Krajenbrink;

Verslag van de heeren V. J. van Dolder en H. F. Morbotter omtrent hunne bevindingen in de fabriek Poerwoedadie van A. baron Sloet van Oldruitenburgh, betreffende de wijze van suikerbereiding aldaar door den heer Montclar;

La canne à sucre et la betterave, et le nègre et le blanc, comparés par A. Montclar;

La canne à sucre universellement en danger et particulièrement à l'île de Java, par A. Montclar;

Nota over de rijstkultuur op Java, door H. A. van der Poel;

Atlas Ichthyologique des Indes Orientales Neerlandaises, par P. Bleeker, 20e livraison;

Beschrijving van Nederlandsche historiepenningen, ten vervolge op het werk van mr. G. van Loon, 8e en 9e stuk.

Beschrijving van eenen togt naar de bovenlanden van Banjermassing enz. in het jaar 1790; *Geschenk van den schrijver.*

www.libtool.com.cn

MEDEDEELINGEN

OMTRENT

DE LETTERKUNDE DER BATAKS.

Het Bataksch behoort, volgens den Heer van der Tuuk, tot de consonantische talen van den Indischen Archipel. Hij onderscheidt namelijk in de Maleisch Polynesische taalfamilie twee hoofdafdeelingen. De Westelijke hoofdafdeeling, die van de Oostelijke voornamelijk door een krachtiger klankstelsel verschilt, splitst hij weder in twee afdeelingen: eene consonantische en vocalische. De eerste omvat de talen, waarin een woord door een' medeklinker gesloten kan worden; in de talen der laatste kan een woord slechts op een' klinker uitgaan, zooals bij voorbeeld, in het Malagasi, schoon in deze taal de eindklinker der woorden nagenoeg stom is [1]. In het midden tusschen beide afdeelingen staan de half vocalische talen, waarin slechts enkele medeklinkers als sluiters van een woord kunnen optreden, zoo als het Mĕnangkabausch, Makassaarsch en Boegineesch [2]. Er bestaan in het Bataksch drie hoofddialecten, het Tobasch, het Mandaïlingsch en het Daïrisch. Het eerste wordt gesproken ten Oosten en Noordoosten van Siboga, Baroes en Sorkam, in Silindong en in de aan het meer, het zoogenaamde Tao, gelegene landschappen. Het is te onderscheiden in echt Tobasch en in Sub-Tobasch, dat ook weder verschilt, naar mate het meer naar het Mandaïlingsch of naar het Daïrisch overhelt. Het Tobasch en Daïrisch worden ook in de binnenlanden der Oostkust van Sumatra gesproken. Het Mandaïlingsch is de heerschende taal van het

[1] Van der Tuuk brengt hier ook het Niasch tot de vocalische talen (Tobasche spraakkunst pag. III). Over het Malagasi zie men zijne Outlines of a Mal. grammar. (Journal of the R. A. Soc. 1865).

[2] In klankstelsel is het Bataksch het naast verwant met het Malagasi en in de grammatica met het Tagaalsch en het Kawi. Even als het Tagaalsch staat het door zijn grooten rijkdom aan grammatische vormen in ontwikkeling boven de meeste talen van den Indischen Archipel.

Ophirgebergte ten Zuiden tot aan de Noordelijke grenzen van Sipirok en van de Batang toroe [1]. Het taalgebied van het Daïrisch is ten Noorden en Noordwesten van Baroes en voorts Singkil en de binnenlanden dezer plaats. Het Bataksch kent ook verschillende taalsoorten, namelijk: de *andoeng*taal, die door de vrouwen gebezigd wordt, die over een lijk weeklagen. Zij bestaat in versierde uitdrukkingen, die nu eens verouderde woorden zijn, dan weer omschrijvende, waaraan men door het voorvoegsel *si* den vorm van een eigennaam geeft, bij voorbeeld: *si mandjodjak* = stapper in plaats van *pat* = been. Vooral in het Mandaïlingsch is deze taalsoort gebruikelijk, terwijl zij in het Daïrisch geheel ontbreekt. Zulke omschrijvende uitdrukkingen komen ook dikwerf voor in de *hata ni begoe sijar*, dat is: de taal die door personen wordt gebezigd, terwijl de geest van een' ander in hen is gevaren, uit wiens naam zij dan spreken. *Hata poda* (onderwijstaal) heet de taal der op boombast geschrevene boeken, die veelal in de verschillende soorten van wigchelarij onderrigt geven. Zij bevat vele woorden, die niet in dagelijksch gebruik zijn. Bovendien heeft elke soort van wigchelarij hare bijzondere termen [2]. Bij geestaanroepingen of feestelijke gelegenheden gebruikt de datoe of wigchelaar de *hata pangaraksaon*, eene versierde taal, waarin hij van levenlooze voorwerpen als van heeren en dames spreekt, die dan een' naam krijgen, aan deze of gene eigenschap van het voorwerp ontleend. Bij voorbeeld: *si adji marhirlo hirlo* = vorst flikkeraar, in plaats van *api* (vuur). *Hata tabas* heet de taal der gebeds- of tooverformulieren die men prevelt. Hare woorden zijn niet alleen verouderde, maar dikwijls geheel onbegrijpelijke, en juist hierdoor van onbegrijpelijk veel kracht. Ook de kamferhalers hebben hunne bijzondere taal (*hata ni partodoeng*), die zij bezigen om gelukkig te slagen in het vinden der kamfer. Bij de jagt en vischvangst is het gebruik van sommige woorden verboden, die dan door andere worden vervangen [3].

---

[1] Hiermede is bedoeld de vallei der Batang toroe, die in den Atlas van Melvill van Carnbée verkeerdelijk Batang Torroe, op andere kaarten nog minder juist Batang taroh genoemd wordt.

[2] Hata tondoeng is een andere minder deftige naam van de hata poda. In engeren zin beteekent hata tondoeng de taal, die bij wigchelarijen van minder belang gebezigd wordt.

[3] Op p. 55 der Tobasche spraakkunst gewaagt v. d. T. ook van eene dieventaal, die in het willekeurig verplaatsen der lettergrepen bestaat,

Het letterschrift der Bataks is naar alle waarschijnlijkheid uit het Oud-Indische ontstaan. De plaatsing van sommige klinkers en de figuur der *s* geven voornamelijk aanleiding tot dit vermoeden. Ook hebben enkele letters groote overeenkomst met hun aequivalenten in het schrift der Rédjangs en Lampongs. Kortheidshalve noemen wij hier geen meer analogien. Tot aanduiding der zinscheiding bestaat slechts één teeken. Aan het begin van een geschrift of van eene nieuwe afdeeling plaatst men de *bindoe's*, van welke teekens een viertal bekend is. Men schrijft van de linker naar de regterzijde, en steeds van onderen naar boven. Men is namelijk gewoon op bamboe te schrijven en wegens den kokerachtigen vorm kunnen de letters het gemakkelijkst in de lengte daarin gegrift worden. Somtijds schrijft men ook op de schors van den alimboom, waartoe men zich van eene soort zeer zwarten inkt en van de stokjes, die in het harig omkleedsel der arengboomen steken, bedient. Zulke geschriften op boombast heeten *poestaka* (van het Sanskritsche *poestaka* = boek, geschrift in het algemeen) of ook *lopijan*. De meesten bevatten voorschriften omtrent wigchelarij en slechts zelden verhalen [1]. Deze wigchelboeken zijn voor de kennis der dialecten van veel belang, daar men ze bijna in elk landschap vindt. Het is niet onwaarschijnlijk dat de oudste letterkunde der Bataks in producten van dien aard heeft bestaan. Overigens heeft men vertellingen, aanroepingen van geesten, weeklagten (*andoeng*), korte liedjes (*ende*) zoo wel als grootere gedichten, en raadsels, waarvan de oplossing door een verhaal moet geschieden. (*torhan torhanan*). De meeste stukken zijn in proza, waarin doorgaans vele rijmpjes hier en daar zijn ingevlochten. Men vindt geen eigenlijke vertalingen uit andere talen. Geschriften, die uit eene andere taal zijn ontleend, hebben eene zoo Bataksche kleur, dat slechts een hier en daar voorkomende eigennaam den vreemden invloed kan doen vermoeden. In het Mandaïlingsch dialect heeft men verhalen, die zingender wijs worden verteld, en met andoeng-

b. v. *tema* in pl. v. *mate* = sterven. Wij herinneren hier aan *kawi*, dat bij de Tagalen soms twee personen spreken, als zij niet willen dat anderen hen verstaan. Dit komt geheel overeen met genoemd Bataksch gebruik. In het Tagaalsch zegt men dan b. v. *bigtoe* in pl. v. *toebig* = water. De naam *kawi* is reeds eene omzetting van *wika* = zeggen, spreken, enz. (De los Santos Vocab. de la lengua Tagala s. v. *gerigonza*). Wij achten het overbodig meer analogien op te noemen.

[1] Men leest ook van wigcheltabellen, op buffelschoften gegrift. (Woordenb. s. v. *soerat*).

woorden doorweven zijn (*toeri toerijan*), en andere in de taal van het dagelijksche leven, die in den spreektoon worden voorgedragen. Wetboeken en opgeschrevene redeneringen zijn schaarsch, hetgeen te meer te bejammeren is, daar de laatsten zeker de schoonste producten der literatuur zouden zijn, omdat men vooral in Toba veel werk daarvan pleegt te maken.

www.nlbtoor.com.en

De eerste, die iets naders omtrent de letterkunde der Bataks heeft medegedeeld is J. Leyden in zijne bekende verhandeling: On the languages and literature of the Indo-Chinese nations. Hij noemt vier verhalen, waarvan ook een, namelijk de geschiedenis van Radja Oerang Mandopa, in het tweede deel van Van der Tuuks leesboek is opgenomen. Junghuhn, die lang in de Bataklanden reisde, doch de taal niet verstond, zegt van de letterkunde: „soviel jedoch habe ich aus den unvollkommenen Uebersetzungen, die mir geliefert wurden, erkannt, dass unter einem Wust von Unsinn, in diesen MSS. doch auch viele merkwürdige Sachen aufgezeichnet stehen, so dass ihr Studium alle Beachtung verdient." (Die Battaländer II p. 273).

Eenige berigten over Bataksche taal en letterkunde gaf de Heer Willer in het achtste deel van het Tijdschrift v. N. I. Zeer belangrijk zijn zijne mededeelingen omtrent Bataksche wetten. Hij geeft daar ter plaatse een overzigt, waaruit men zich met haar' geest en hare hoofdtrekken bekend kan maken en dat tevens tot handleiding kan dienen voor zijne opvolgers om tot volledíger kennis te geraken. Zijne bronnen waren zijne aanteekeningen omtrent alle zaken, die hem in zijne betrekking van civiel gezaghebber in het Mandaïlingsche werden voorgelegd en de latere aanvullingen van die aanteekeningen. Geschrevene wetten kreeg hij nooit te zien en men heeft ze tot nog toe niet gevonden. Ofschoon, zooals W. opmerkt, vele Bataksche boeken door de Padris zijn vernield, is er toch nog meer overgebleven dan hij toenmaals kon vermoeden, zooals reeds uit het Bataksch leesboek van Van der Tuuk blijkt. Door zijne geschriften is deze de eerste, die den toegang tot de letterkunde heeft gebaand. Wij stellen ons voor een en ander uit dit leesboek mede te deelen, waarbij men echter in het oog moet houden, dat er nog belangrijker geschriften in het Bataksch bestaan, dan de hier geleverde, omdat bij van der Tuuks' arbeid het linguistisch doel op den voorgrond stond. Dat het Bataksch leesboek evenwel ook uit ethnologisch oogpunt zeer lezenswaardig is, kan ook voor hen, die de taal niet verstaan, genoeg blijken

uit menige belangrijke aanteekening in het vierde deel van het werk. Met groote welwillendheid heeft v. d. T. ons menige opheldering gegeven omtrent plaatsen of uitdrukkingen, die ons duister waren. Moge hij zelf zich opgewekt gevoelen, later eens mededeelingen te geven, volledige dan de onze, omtrent dit onderwerp, waartoe hem zijne schoone verzameling van Bataksche MSS. zulk eene gewenschte gelegenheid biedt!

In het Tobasch dialect worden ons hier alleen verhalen en eenige in den vorm van een verhaal opgeloste raadsels medegedeeld. Het eerste verhaal behelst de geschiedenis van *Nan djomba ilik;* wij geven hiervan een kort overzigt.

In het dorp Padang matogoe leefde Singga Oeloebalang. Schoon met rijkdom gezegend, bezat hij echter geen kinderen. Eens droomde zijne vrouw, dat een jongeling haar bezocht en aanraadde twee kippen, die zekere bepaalde eigenschappen moesten hebben, te eten. Indien zij dit naliet, zou zij nadeelige gevolgen van dit verzuim ondervinden, maar zoo zij ze nuttigde, zou het haar welgaan. Na haar ontwaken sprak zij met haar man over dien droom en vervolgens bereidde zij de kippen toe, met de gewoonlijk daarbij genuttigde rijst. Zij gaf aan hare tondi haar voornemen te kennen de kippen te eten en gebruikte die daarop [1]. Toen zij nu weldra zwanger werd, verzocht haar man een' wigchelaar (datoe) een behoedmiddel (pagar) aan te wenden, bij welke gelegenheid deze hem voorspelde dat de vrucht, die zij zou baren, geen menschelijke gedaante zou hebben. Zij beviel vervolgens van eene soort van groene hagedis (ilik). Naar haren eigennaam, Nan djomba ilik, die zich evenwel niet voldoende laat verklaren, is het verhaal genoemd. Haar echtgenoot wilde de hagedis wegwerpen, doch deze hield hem daarvan terug door hem, indien hij haar doodde, onheil te voorspellen, en geluk, zoo hij haar in het leven liet. Op verzoek van Nan djomba ilik maakte Singga Oeloebalang eene hut boven in een' hoogen baniaanboom, die het verblijf was van een *sombaon* [2]. Na zeven nachten veranderde de hagedis in eene wonderschoone jonkvrouw. De glans, die van haar uitging, gaf aan het bosch het voorkomen, alsof het door de zon beschenen werd, zoodat de vogelen,

[1] *Tondi* is de geest of ziel van levende menschen, dieren, of gewassen. Later zal nog meermalen sprake zijn van de tondi.

[2] Geesten van hoogeren rang. Zij wonen meestal op hooge boomen nabij de dorpen of wel op sombere plaatsen. Nu en dan nemen zij de gedaante van eene slang aan.

ja de sombaon zelf met zijne zeven dochters, over dit ongewone verschijnsel in rep en roer geraakten. De beide zonen der jongste dochter van den sombaon werden op de jonkvrouw verliefd en geraakten met elkander in hevigen twist over de vraag, wie van hen beide haar tot vrouw zou erlangen. Doch de ouders bragten hen tot rust door hen te herinneren dat het niet vrijstond aan *begoe's*, [1] met de dochters van menschen te huwen. Een der zonen ging nu naar haar verblijf om geweld jegens haar te plegen, doch zij verschool zich in haar hulsel (de gedaante van eene groene hagedis), zoodat hij haar niet bespeurde en teleurgesteld terugkeerde. Eveneens ging het zijn broeder, toen deze hem volgde [2]. Nadat zij zich weer in eene jonkvrouw had veranderd, kreeg zij een bezoek van de dochters van den sombaon. Zij leerde haar vlechtwerk van pandanbladeren maken, waarin zij weldra zeer bedreven werden. De fraai gevlochten betelzak van eene dezer dochters wekte de bewondering van de dochter van een anderen sombaon, zoodat ook zij van Nan djomba ilik vlechten wenschte te leeren. Beide meisjes begaven zich nu tot haar, maar zij stelde hen uit scherts op de proef. Zij sprak namelijk een *tabas* uit, waardoor hare bezoeksters een tijd lang verdwaald raakten, totdat zij eindelijk de betoovering ophief [3]. Nadat zij voorts den wensch der vriendin van hare leerling bevredigd had, onderwees zij bovendien alle meisjes van het dorp van laatstgenoemden sombaon in het vlechten. Daarentegen leerde zij zelve van de dochters van den geest de middelen om de tondi van vijanden tot zich te laten komen. Hare leerlingen voorzagen haar ruimschoots van voedsel en bragten haar zulk een overvloed van betel, dat, hetgeen zij uitgekaauwd en neergespuwd had, aan den voet van haren boom opeengehoopt lag en daar een roodkleurigen plas vormde.

Drie maanden na het vertrek van Nan djomba ilik uit hare

---

[1] De begoe's, waarvan men zoo vaak hoort bij de Bataks, zijn eigenlijk geesten van dooden. III Leesb. p. 61 worden bij de inwijding van een huis de drie hoofdgoden, alsmede de sombaon en de Boraspati ni tano gezamenlijk begoe genoemd.

[2] Men leest in Bataksche verhalen meermalen van menschen, die in de gedaante van dieren geboren worden. Deze gedaante strekt hun tot een hulsel (*saroeng*, in het Daïrisch *sémboeng*), waarin zij zich naar willekeur kunnen verbergen.

[3] Een tabas is eigenlijk een formulier, dat men bij een geneesmiddel prevelt. Verder beteekent tabas ook een middel, waardoor men vijanden schade toevoegt en in het algemeen een toover-formulier, dat gepreveld wordt. (Woordenb. s. v. en Tob. Spraakkunst, pag. 14.)

geboorteplaats beviel hare moeder van een' zoon, die den naam kreeg van Radja Marpajoeng langit. Nan djomba ilik vernam dit, daar zij de gave bezat het verborgene te kunnen ontdekken, en zond toen een wolkengeest, die met haar zamenwoonde, naar het dorp Padang matogoe, om spijs en betel te halen. Dezen wolkengeest maakte zij met toovermiddelen tegen hoofdpijn en andere kwalen bekend en, daar zij voorzag dat weldra eene epidemie in het dorp zou uitbreken, zond zij hem nogmaals daarheen om een *patoelpak* te maken, d. i. een middel tot afwering van booze geesten of vijanden, dat veelal aan den ingang van een dorp wordt geplaatst.

Een jongere broeder van Singga Oeloebalang had een' zoon, met name Radja Manoeboeng di langit. Hij was zeer bedreven in het schieten van vogelen door een blaasroer. Zijne moeder gaf hem haar verlangen te kennen naar het bezit van drie vogelen, namelijk een' groote bejo d. i. eene soort van ekster, die geen vuil voedsel wil eten, een' ambarowa hoerlang, (groote soort van duif), die goed kon zingen, en een poewa poewa of wevervogel, die een kunstig nest weet te maken. De zoon ging op weg om die vogelen te zoeken, maar vond ze nergens. Op zijn togt kwam hij aan den boom, waar Nan djomba ilik vertoefde. Hij ging daaronder zitten en proefde de door haar uitgekaauwde betel, die aan den voet van den stam lag. Hij voelde dat zijne tong buigzaam was, d. i. dat het lekker smaakte. Vervolgens ontwaarde hij de hut boven in den boom en, daar hij vermoedde dat zij door iemand bewoond werd, smeekte hij dat men hem betel en spijs zou geven, want dat hij eene geheele maand lang geen gekookt eten had gebruikt. De bewoneres liet nu betel, wat rijst en in een kalebas eenig water naar beneden. De wolkengeest raadde haar den jongeling tot echtgenoot te nemen, maar zij vreesde dat hij haar zou ombrengen.

De wolkengeest bragt daarna kalk naar beneden en zeide den radja de woorden voor, die hij moest naspreken, daar hij zich bereid had verklaard zich plegtig te verbinden dat hij haar niet zou ombrengen. Deze woorden luiden: „indien het ooit in mijne gedachten mogt opkomen haar ten verderve te brengen of te dooden, o gij verbrande kalk waarbij hier deze eed geschiedt! dan mogen de geesten al mijne verwanten, en ons allen die tot dezelfde marga (stam) behooren, (als tot kalk) verbranden! [1]

[1] Wij herinneren hier aan een gebruik bij de Papoes omstreeks de Geelvinksbaai. Bij het sluiten van vrede hakt men daar een met kalk ge-

Nu ging de radja naar boven in de hut van Nan djomba. Hier zwoer hij haar dat, zoo hij ooit aan iemand openbaarde dat zij eene ilik (hagedis) was geweest, die in een mensch was veranderd, al zijne vrienden en bloedverwanten verdelgd mogten worden. Van hare zijde zwoer zij hem dat zij nimmer zou mededeelen dat hij iemand was, die in de wildernis was gevonden en dien zij niet tot echtgenoot had moeten nemen. Sedert leefden zij als man en vrouw zamen. Zij leerde hem allerlei toovermiddelen en hij onderrigtte haar in de toebereiding van *ipoe nattaoeë*, eene soort van vergif, waarmede men blaaspijlen vergiftigt, en in de daarbij gebruikelijke bezweringsformulen.

www.libtool.com.cn

Intusschen werden de ouders van Radja Manoeboeng di langit ongerust over het lang uitblijven van hun zoon. Zij besloten nu eene *sibaso* [1] te laten komen, om den geest, die haar bezielde, te raadplegen of hun zoon reeds overleden was, dan wel nog leefde. Men maakte nu muziek in het huis en liet eene sibaso dansen. Weldra daalde de geest Boroe Halsa di Partibi, de dochter van den geest Djimbolang, uit de *Tano batak toroe* d. i. de onderwereld, in haar neder. Hij vroeg in de versierde geestentaal: „waarom, o menschen! klinkt het geluid van een stel muziek-instrumenten beneden de in rijen geplaatste dakspar-ren boven den vloer van het huis?" De vader maakte nu zijn verlangen iets van het lot van zijn kind te weten bekend. Hierop gelastte de geest aan de muzikanten de muziek Gondang ni alamat mata ni intan te maken, die vereischt werd als zij het verborgene zou gaan raadplegen. De sibaso danste nu driemalen achtereen en verzocht vervolgens dat men de muziek van Batara Goeroe zou maken. Toen hieraan voldaan werd, danste zij weder. Deze melodie werd op haar verzoek weer vervangen door eene andere, Gondang panoekkoeni geheeten. Weder danste zij driemalen: toen zweeg de muziek en zij zelve en de aanwezigen, die tegelijk met haar gedanst hadden, hielden daarmede op. „Welaan! vader! hoofd van het dorp! zoo sprak nu de geest in haar; luister naar hetgeen ik u zal zeggen! ik heb mijne kunst het verborgene te ontdekken, geraadpleegd. Uw

vulden bamboeskoker door; elk der partijen neemt een stuk daarvan en de kalk wordt in de lucht gestrooid. Hierom hebben de daar aanwezige zendelingen de woorden van den engelenzang: «Vrede op aarde» vertaald door: kalkwerpen enz.

[1] Lieden, die het vermogen hebben een geest in zich te doen neerdalen. Het zijn doorgaans vrouwen. De naam beteekent eigenlijk: *het Woord*, namelijk dat men raadpleegt.

zoon is niet dood; hij is in een bosch, waar geesten huizen; hij is reeds gehuwd; hij zal komen met zijne vrouw. Maar, o gij onze vorst! waarschijnlijk zal hij opspraak bij u verwekken; waarschijnlijk zal gebeuren wat nog nooit gebeurd is!" De geest verhaalde hem verder dat de vrouw van zijn zoon vroeger eene ilik was geweest, hoe beiden, door elkanders schoonheid bekoord, verliefd waren geworden op elkander en ten slotte in den echt waren getreden. De vader vroeg haar nu hoe hij het moest aanleggen om zijn zoon van deze vrouw te scheiden. Het antwoord van den geest heeft de schrijver niet medegedeeld. Nadat zij gesproken hadden, verliet de geest de door haar bezielde vrouw en hield de muziek op.

Een maand later kreeg het dorpshoofd weder een zoon, wiens langen, opgesmukten naam wij hier niet zullen vermelden. Intusschen was de verloren zoon nog maar altijd niet teruggekomen, zoodat de vader begon te twijfelen aan de waarheid van het berigt dat hij nog leefde. Radeloos van wanhoop wentelde hij zich nu dag en nacht over den grond.

Toen Radja Manoeboeng dilangit eenigen tijd met Nan djomba had zamengewoond, gevoelde hij verlangen om naar zijne ouders terug te keeren. Zijne vrouw echter wenschte eerst de hare te bezoeken en hij stemde hierin toe. Men begaf zich nu op weg, en de wolkengeest strekte den reizigers tot gids en ging daarom voorop; Nandjomba ging in het midden en achteraan kwam haar man. Nan djomba stuitte de zon in haren loop, zoodat het altijd dag bleef voor de reizigers, ofschoon voor het overige menschdom de afwisseling van dag en nacht geregeld voortging. Onderweg kwamen zij onder anderen aan eene plaats, waar de voorbijgangers plagten uit te rusten, en bij hun vertrek betel met toebehooren neer te leggen en een gebed te prevelen voor de sombaon, de (vrouwelijke) beschermgeest van die plek, als een toovermiddel om geluk te erlangen. Op eene andere plaats, waar bijzonder schoon suikerriet groeide, nam de radja een stok daarvan, schilde dien, sneed hem in stukken en noodigde zijne vrouw uit er van te nuttigen. "Eet dat, dochter van oom! zeide hij, gij zijt immers al dorstig." Zij scheen echter eenige vrees te hebben dat hij haar wilde vergiftigen. Eerst nadat hij haar onderrigt had in het gebruik, namelijk dat men het slechts moest uitkaauwen, en het sap inslikken, proefde zij van het riet. Hoe bedreven ook in het vlechten van boombladeren en in tooverkunsten, was zij toch van andere zaken zeer onkundig. Van niets kende zij de

namen, naar zij zeide, zoodat haar man haar niet alleen met den naam van het suikerriet en zijn bovenvermeld gebruik, maar ook met verscheidene andere voorwerpen, die men op reis aantrof, zooals eene waterleiding tot bevochtiging der velden, oebi's enz. bekend moest maken. Aan eenige lieden, dienaars van Radja Singga Oeloebalang, die juist oebi's uitgroeven, verhaalde Radja Manoeboeng di langit, wie hij en zijne vrouw waren. Deze lieden gingen terstond den vorst de komst zijner dochter en van zijn schoonzoon melden. Hij ging hun te gemoet met de bevolking der hoeta (dorp); de vreugdeschoten knalden als maïskorrels, die men bezig is te bakken.

Het geluid der geweerschoten trof de ooren van Radja Manoeksang langit. „Wat mag er toch wel gebeuren in het dorp van mijn ouderen broeder, dat er geweerschoten knallen? als men maar niet misschien een aanval doet op zijn dorp! maar ik weet niet dat hij aanleiding tot strijd heeft met den een of ander!" Zoo ongeveer sprak hij bij zich zelven. Weldra maakte hij zich reisvaardig en begaf zich tot zijn broeder; eene met schietgeweer gewapende bende vergezelde hem. Doch reeds aan de poort van het dorp zijns broeders vernam hij het voorgevallene, de terugkomst van zijn zoon, die drie vogelen was gaan zoeken, en diens huwelijk met zijne nicht. Het bleek nu echter dat dit huwelijk naar Bataksche begrippen bloedschande was. Al de afstammelingen namelijk van een man vormen met elkander eene marga en mogen niet met elkander trouwen. Vader en oom trachtten nu Radja Manoeboeng di langit te bewegen, zich van zijne vrouw te scheiden; men beloofde hem vijf andere vrouwen in de plaats te zullen geven. Maar hij antwoordde: „al stond een mes boven, en een kerfblok onder, al moest mij 't hoofd even als een rijpe vrucht van den romp vallen, daar geef ik niets om; [1] zoo ik echter van haar moet scheiden, dat wil ik niet!" De vader wist geen raad, toen hij deze woorden hoorde. Daarop maakte men muziek; de zoon en zijne gade dansten eene poos. Vervolgens sprak Nan djomba onder het maken van eene sĕmbah: „met eerbied rigt ik het woord tot u, broeder! vorst Manoeboeng di langit! onze vader wil u immers doen huwen (met andere vrouwen); neem mij dan niet tot vrouw! Wij zullen aanleiding tot opspraak geven." „Neen! was het antwoord van haar man;

[1] Dergelijke beeldspraak schijnt in de Bataksche literatuur stereotyp te zijn. Het eerste gedeelte dezer uitdrukking komt ook voor in de Gesch. van Malin Deman, pag. 92.

wat het oog heeft uitverkoren, is ook dat waar 't gemoed naar gehaakt heeft! indien gij van mij gescheiden wordt, zoo is 't beter dat ik u doode! indien gij niet aan mij toebehoort, zoo bezitte u ook geen ander!" Zijne vrouw zweeg op dit gezegde; vervolgens gingen zij beiden weer aan het dansen en toen zij daarmede ophielden, verstomde ook de muziek. De vader van Nan djomba slagtte nu een buffel om de terugkomst zijner dochter door een maaltijd te vieren. Zijn jongere broeder werd hierop teruggeleid naar het dorp, dat hij bewoonde; ook daar werd de komst van het echtpaar door een maaltijd van buffelvleesch feestelijk gevierd. Toen er eene maand na hunne aankomst verloopen was, verzocht Singga Oeloebalang hen te verhuizen en elders een nieuw dorp te stichten. Zij voldeden aan dit bevel en kregen daar zonen en dochters.

Malin Deman is de titel van een verhaal, dat uit de Mĕnangkabosch Maleische literatuur is ontleend. Het is echter geheel en al gebatakiseerd, zoodat slechts enkele eigennamen en plaatsen uit het oorspronkelijke daarin zijn overgebleven. De held der geschiedenis, Malin Deman, is de zoon van Amat Sindar di goenoeng [1], die het dorp Tano Tandjoeng moeara siboekkoek bewoonde. Toen hij groot genoeg was om ter vischvangst te gaan, beval zijne moeder hem eens te gaan visschen. Hij voldeed aan dit bevel, maar kreeg niets in zijn net. Hij zeide nu tot zijn slaaf, Salamat pandjang goemba, die hem vergezelde, dat men naar eene andere plaats, waar het water stil was, moest roeijen en daar het net uitwerpen. "Al stond een mes boven, en een kerfblok onder, zou ik er toch geen lust in hebben mij daarheen te begeven, want men zegt dat daar krokodillen zijn, hunne staarten raken in elkaar gekronkeld en hun ooren flappen tegen elkaar, zoo talrijk zijn zij." "Kom, ik zie dat gij bevreesd zijt, jongere broeder! antwoordde zijn heer, wat baat het dat men den dood tracht te ontwijken? indien gij de portie zijt van een tijger, al blijft gij ook binnen het dorp, hij komt u toch halen; zijt gij de portie van den vijand, en men schiet buiten op elkander, terwijl gij te huis zit, gij wordt toch geraakt; zijt gij de portie van een krokodil, al reikt het water,

[1] Wij geven hier den korteren vorm van dezen naam, zooals die meermalen in het verhaal voorkomt. Bataksche eigennamen zijn dikwijls zeer lang, hetgeen als sierlijk wordt beschouwd. De lange nasleep van zulke namen is echter dikwijls voor geen verklaring of vertaling vatbaar.

waarin gij staat, niet hooger dan de knieën, hij zal u toch pakken." De slaaf had nu geene tegenwerping meer en men roeide naar de bedoelde plaats.

www.libtool.com.cn

Intusschen was Boroe Tapi mombang soero, eene dochter van Batara Goeroe, uit den Hemel neergedaald en ging zich hier op aarde baden. Eenige voorwerpen, die haar toebehoorden, namelijk een wonderring, een tabaksbuidel, eene soort van citroen, hare sĕpah of toebereide betel, en het langste van hare hoofdharen legde zij neder op een paal, die boven het water uitstak. Terwijl zij zich baadde, werden die voorwerpen verslonden door een grooten visch, Ati rangga genaamd. Deze visch ging vervolgens boven op het net liggen, dat Malin Deman uitspreidde, zoodat het hem onmogelijk viel dit op te halen. Zijn slaaf dook nu onder water om de oorzaak hiervan te onderzoeken. Maar zoodra hij beneden was, spuwde de visch op hem en terstond stierf hij. Malin Deman, die zeer bedroefd was, toen hij zijn lijk naar boven zag drijven, kreeg van een kiekendief den raad de punt van zijne kris zijn slaaf in den mond te steken, waardoor hij zou herleven. M. D. deed alzoo met gewenscht gevolg. Hij dook nu zelf onder water, bespeurde den genoemden visch, doodde hem en droeg hem in zijne schuit. De voorwerpen, die de visch had verslonden, vond hij in diens ingewanden en tot zijne verbazing kwamen zij juist overeen met hetgeen hij zelf van dien aard bezat; ook de wonderring paste juist aan zijn vinger. Hij vernam weldra van een ambaroba, eene soort van duif, wie de eigenares was van een en ander. — Kort na zijne tehuiskomst stierf zijn vader en eene maand na de viering van het lijkfeest ging M. D. met zijn reeds bekenden slaaf op reis. Onderweg viel eene vrucht van een zekeren boom voor de voeten van zijn slaaf neder. Schoon door M. D. gewaarschuwd dat deze vrucht vergiftig was, at hij die toch op en overleed dien ten gevolge. Nu zette M. D. de reis alleen voort. Maar de begoe (geest) van den slaaf riep hem terug, zoodat hij bewogen werd het graf nog eens op te delven. Daar hij echter zijn slaaf dood daarin zag liggen, vervolgde hij zijn togt. Hij werd echter nog eens teruggeroepen, zette zich nu op het graf neder en bad de begoe hem toch niet bestendig te kwellen; na zijne terugkomst, beloofde hij, zou hij hem in zijn dorp bij zijn vader begraven. Sedert liet de geest hem met rust. In een dorp, waar een vrouwelijke geest woonde, vernam hij van haar dat Boroe Tapi mombang soero, aan wie het gevondene toekwam,

nu en dan op aarde plagt neer te dalen om een sanggoel (hier: bloemen of bladeren die men in het haar draagt) te halen. Bij de eerste gelegenheid dat zij terugkwam en het dorp bezocht, sprong hij eensklaps voor den dag, omarmde haar en zeide dat hij haar tot oebikookster d. i. tot vrouw, wenschte te nemen.[1] Hare kleederen, waaraan vleugels bevestigd waren, nam hij weg, zoodat het haar onmogelijk werd naar den Hemel terug te vliegen. Tegenspraak baatte haar niet. Nadat zij nu hare gezellinnen gelast had naar den Hemel terug te keeren, reisde M. D. met haar naar zijn dorp. Onderweg vertoefde hij even bij de begraafplaats van zijn slaaf en verhaalde het voorgevallene aan zijne vrouw. Door aanwending van geneesmiddelen, die zij in *boeli boeli* bij zich droeg, gelukte het haar hem weer in het leven te roepen.[2] M. D. bereikte gelukkig zijne woonplaats. Daar werd zijne aankomst door vreugdeschoten, muziek en dans feestelijk gevierd. Eerst dansten de mannen en vervolgens de vrouwen. De vrouw van M. D. muntte daarin zoozeer uit, dat de muzikanten, door bewondering vervoerd, de stokken, waarmede zij op hunne pauken sloegen, uit de hand lieten glippen; haar man grinnikte van genoegen. Alle dorpsbewoners werden op rijst en buffelvleesch onthaald. Den volgenden dag noodigde men ook de bewoners der naburige streek, die onder

[1] Dergelijke verhalen omtrent hemelsche nimfen of jonkvrouwen, die nu en dan op aarde neerdalen om zich te baden en wier van vleugels voorziene kleederen door een minnaar bemagtigd worden, zijn in den geheelen Ind. Archipel verbreid. Men vindt ze in Jav. en Mal. geschriften, ja tot in eene legende der Bantiks van de Minahasse. Ook in andere gedeelten van het Bataksch leesboek komen dergelijke verhalen voor. Zij zijn, naar het schijnt, van Hindoeschen oorsprong. Althans, in de Bahar Danisj, eene verzameling van verhalen in het Perzisch, die geheel of grootendeels aan Hindoesche bronnen is ontleend, leest men zulk eene geschiedenis. Uit het Oosten kwam zij in Europa, waar men haar in het Nibelungenlied en in eenige volksverhalen terugvindt.

[2] *Boeli boeli* zijn zeer kleine aarden of tinnen potjes, waarin men toovermiddelen bewaart, die tot genezing van kwalen en andere doeleinden dienen. Hetzelfde woord beteekent ook in het Makassaarsch dergelijke potjes. De Makassaren bewaren daarin voornamelijk toovermiddelen, waarmede men de harten van meisjes tot zich trekt. Ook hangen zij, bij inwijding van een huis, een boeli boeli, met zekere ingredienten gevuld, aan een der palen, liefst aan den middelsten. De Christenen op Boano hebben grootere en kleinere potjes van dien aard, die weer in mannelijke en vrouwelijke onderscheiden worden. Men houdt ze daar voor de woonplaatsen der zielen van dooden en rigt huisjes voor hen op, waarin men spijzen tot offeranden voor hen neerzet. (Meded. v. h. Ned. Zendel. IV p. 79 en Mak. Woordenb. s. v.) Ook in 't Maleisch beteekent *boeli* zulk een potje.

dezelfde wetten leefden, te gast. Men slagtte een groot varken en liet het niet aan palmwijn ontbreken. Voor de *pardebatá*, d. i. voor hen, die geen vleesch van varkens of honden mogen nuttigen, omdat zij nu en dan door een god bezield worden, slagtte men drie kippen. Men danste en stoeide druk met elkander. Zijn slaaf voerde een zwaardedans uit en was daarin zoo bedreven, dat niemand der gasten zich met hem durfde te meten. Des anderen daags werd het feest voortgezet. Men slagtte nog een paar buffels en de vrouw van M. D. danste weer zoo verrukkelijk dat de aanwezigen zich van bewondering op de borst sloegen. Toen zij ophield, gevoelden de toeschouwers zich teleurgesteld als iemand, die zijn hengel in stukken ziet gaan. Vervolgens dansten allen, die lust hadden, eerst de mannen, daarna de vrouwen. Men ging nu aan den maaltijd, gebruikte betel en de gastheer rigtte de gewone complimenten tot de gasten waarbij hij te kennen gaf dat hij zich gelukkig zou achten, zoo er spijzen waren, waarvan zij iets nuttigden, maar dat zij het hem niet kwalijk moesten nemen, indien die ontbraken, waarop hij nog een en ander, voornamelijk over de aanleiding van het feest, liet volgen. [1] Hiermede was het feest afgeloopen en de genoodigden keerden naar huis.

Na eenigen tijd werd de vrouw van Malin Deman zwanger en voelde zich ongesteld. Hij wist echter een geneesmiddel, dat zij hem opgaf, voor haar te bekomen en zij herstelde weldra. Eene maand later werd zij weder ziek. Zij noemde nu haren man de middelen op, waardoor zij zou herstellen en voorspoedig bevallen. Hij moest haar namelijk het hart van eenige dieren tot spijs bezorgen; te weten dat van een olifant, een rhinoceros, een hert, een wild zwijn, een beer en eene slang [2]. Malin Deman vertrok daarop met zijn slaaf om deze dieren te zoeken. Het eerst troffen zij een olifant aan. „Onderwerp u, olifant Bonggaron! (zoo was zijn naam) ik wil uw hart nemen tot spijs voor mijne vrouw." Zoo sprak hij den olifant toe. „Waarom zou ik mij aan u onderwerpen? indien ik u zelfs maar aanblaas, zijt gij dan niet reeds dood?" was het antwoord. „Wat dit uw zeggen betreft, grootvader! in dit opzigt is men

[1] Dergelijke complimenten pleegt de gastheer steeds, veelal na afloop van het maal, te maken. Zij komen doorgaans daarop neder, dat het onthaal weinig beteekent en de gasten het maar voor lief moeten nemen.

[2] Deze dieren worden hier door bijvoeging van hun verschillende eigen namen nog nader aangeduid.

van de goden afhankelijk; als gij mij doodt, zoo berust ik er in." [1] Nu prevelde hij drie tabas (tooverformulieren) die de strekking hadden den olifant af te schrikken, hem vrees aan te jagen en allen tegenstand onmogelijk te maken. Vervolgens greep hij hem bij een oor, slingerde hem op den grond en sneed hem het hart uit. Door toovermiddelen deed hij hem echter dra herleven. Ook de overige dieren, die hij zocht, ontmoette hij; die zich niet vrijwillig onderwierpen, wist hij door tooverformulieren te dooden, en alle riep hij weer in het leven terug. Zijne vrouw herstelde nu door de verkregene middelen en baarde hem een' zoon, bij wiens geboorte een zeer hevig onweder ontstond, dat bedaarde, zoodra de moeder, naar Bataksche gewoonte, kort na de bevalling, zich bij een vuur had geplaatst. [2] De zwaluw Leang leang mandi, die in de verhalen vaak als boodschapster der goden voorkomt, daalde nu, op last van Boroe Poertie Bongsoe Oloan, neder om te zien of Malin Deman een zoon dan wel eene dochter had gekregen. Ook maakte zij hem bekend dat indien hem een zoon was geboren, hare gebiedster wenschte dat deze den naam zou krijgen: Radja Mogot daoana radja mogot tarlalo moedo. Malin Deman noemde hem aldus en vierde zijne geboorte door een groot gastmaal.

Toen dit kind opgroeide, toonde het zich zeer ongezeggelijk en ondeugend. Eens onder anderen ging hij met open mond naar den hemel gerigt staan, waarop regen, storm en aardbeving ontstonden en verwoesting in de huizen werd aangerigt. Nu gaf de moeder van Malin Deman haar misnoegen te kennen dat

[1] *Oppoe* (naar Mandaïlingsche uitspraak ook *ompoe*) beteekent grootvader of grootmoeder. Het wordt dikwijls, evenals ons *Heer* gebezigd, als men iemand toespreekt, daar de Batak geen andere titels pleegt te bezigen dan verwantschapstermen. Dat dit *oppoe* etymologisch verwant is met verscheidene woorden van dergelijke beteekenis in andere talen van N. I., heb ik in mijne «Mededeelingen over Makassaarsche taal- en letterkunde» (Deel VI van dit tijdschrift) trachten aan te toonen. Op de Philippinen spreekt men, volgens Velarde, krokodillen somtijds met dien naam toe (nono, Tagaalsch = grootvader). Ook de Muscogen, een Indiaansche stam in N. Amerika, noemen het heilig vuur, dat zij vereeren, grootvader en denzelfden titel geven andere stammen in dat werelddeel aan den uil, die een hunner voornaamste heilige dieren is. (Waitz Anthropologie der Naturvölker. Dl. III).

[2] Zoodra de kraamvrouw van haar kraambed opstaat, gaat zij met haar kind met den rug naar een vuur zitten. Een dergelijk gebruik bestaat ook elders in den Archipel hier en daar en op Malaka; vroeger, onder anderen, bestond het ook bij de Alfoeren der Minahasse. Ook op Madagaskar is het in zwang. (Ellis Hist. of Madagascar. Vaughan. Notes on Pinang and Prov. Wellesley in Journal of the Ind. Arch. New Ser. Vol II.)

haar zoon eene vrouw gehuwd had, die hem zulk een vreemd kind had geschonken. De vrouw van Malin Deman nam dit gezegde, dat haar weldra ter oore kwam, zeer euvel op. Eens liet haar man zich door haar het hoofdhaar van ongedierte reinigen en viel daarbij in slaap. Intusschen haalde zijn zoon uit de gulp der sjerp, die zijn vader droeg, de bovenkleederen zijner moeder; zij trok die aan, na haren man zachtjes neergelegd en een tooverformulier gepreveld te hebben, opdat hij haar vertrek niet zou bespeuren en verhinderen. Zij vloog nu, haren zoon medenemende, naar hare ouders in den hemel terug. Hier hoorde zekere Radja Badjoette van hare wederkomst. Eerst wilde hij haar op eene onan (markt, want die worden ook in den hemel gehouden), schaken, maar vond haar daar niet. Batara Goeroe, tot wien hij zich vervolgens begaf, hield de poort van zijn dorp voor hem gesloten en liet hem niet toe, daar hij kwade oogmerken bij hem vermoedde. Hoe het ten slotte met dezen radja afliep, zullen wij weldra zien.

Malin Deman kon zich niet troosten over het gemis van zijne vrouw. Hij nam afscheid van de zijnen en ging op reis om haar te zoeken. De vreemde ontmoetingen die hij op zijn togt had, kunnen wij hier niet alle vermelden, maar bepalen ons tot de mededeeling van het voornaamste. Eens, terwijl hij zich aan den voet van een hoogen boom ophield en over zijne teleurstellingen weende, kwam een geschubde miereneter voorbij. Hij greep dien en zeide: „Onderwerp u, miereneter!" „Waarom moet ik mij aan u onderwerpen? o onze vorst! wat heb ik tegen u misdaan of misdreven?" vroeg de miereneter. „Wel, miereneter! gij hebt eigenlijk niets tegen mij misdaan, maar omdat ik honger heb, wensch ik u op te eten, als geneesmiddel voor mijn hongerigen buik. Indien gij echter in het leven wilt blijven, voer mij dan naar boven in dezen boom!" De miereneter klom nu in den boom en Malin Deman hield zich vast aan zijn staart; zoo werd hij naar boven getrokken. Naauwelijks was hij daar, of een hevige wervelwind deed hem naar beneden storten; zijne beenderen werden verbrijzeld en hij was dood. Toen kwam de geest van zijnen vader tot hem, raakte hem even aan met de kris, die een erfstuk der familie was, en hij herleefde. [1] Daarna beklom hij een hoogen bamboestaak. Deze boog zich echter zoo naar beneden, dat hij weder dood viel. Nogmaals wist de geest

[1] De geesten van overleden bloedverwanten beschermen den mensch, naar het volksgeloof der Bataks.

van zijn vader hem door een toovermiddel in het leven terug te roepen. Hij kwam vervolgens aan de rots Batoe nanggar djati, over welke bevoorregte stervelingen in vroegere tijden den hemel konden bereiken. Daar ontmoette hij een grooten banggit, eene soort van leguaan, dien hij ving om hem tot stilling van zijn honger te verslinden. Malin Deman liet hem echter vrij, daar hij zich bereid verklaarde hem aan zijn staart naar boven op den top der rots te trekken. De wortelen van den hemelschen vijgeboom hingen tot op deze kruin naar beneden. Een kiekendief [1] waarin de geest van zijn vader gevaren was, raadde hem nu langs deze wortels tot de poort van den hemel op te klimmen. Op deze wijze gelukte het hem eindelijk in den hemel te komen. In het dorp, waar de zuster van zijne schoonmoeder woonde, trof hij zijn zoon aan, die hem niet herkende en aan wien hij zich ook niet bekend maakte. Hij onderwees hem dagelijks in de wigchelkunde en het uitvoeren van zwaardedansen. Op zijn verzoek kreeg Malin Deman eenige muzijkinstrumenten, namelijk gongs, pauken en eene soort van clarinet. De verrukkelijke muziek, die hij maakte, deed allen, die ze hoorden, den slaap vergeten. Ook zijne vrouw hoorde hem spelen. Haar zoon had haar reeds het uiterlijk van Malin Deman beschreven, o. a. dat hij zeven zonnevlekken op ééne rij had. [2] Door een en ander ontstond een flaauw vermoeden bij haar dat de muzikant en leermeester van haar zoon geen ander was dan haar echtgenoot. Deze ging daarna met zijn zoon op weg om eene onan te bezoeken. Zijne vrouw, die dit plan vernomen had, wachtte hem onderweg op, met het oogmerk hem vast te houden, indien zij hem als haar man mogt erkennen. Malin Deman voelde toen eene omineuse beweging aan zijn ligchaam en begreep daardoor haren toeleg [3]. Hij sloeg nu een anderen weg in, zoodat zij te vergeefs op zijne verschijning wachtte en door een toovermiddel maakte hij het haar onmogelijk den weg naar huis te vinden. Ook zond hij haar een hevigen

[1] Hoelis hoelis heet de kiekendief, naar het geluid dat hij maakt, wanneer hij, als waarschuwer van den kant van overleden verwanten, zich aan de menschen vertoont.

[2] De Bataks beschouwen zonnevlekken als eene schoonheid.

[3] Het bijgeloof van verschillende volken hecht veel aan dergelijke bewegingen. Wij herinneren hier aan het Javaansche *kédoet* = trilling der zenuwen of trillende beweging van het bloed, b. v. in wenkbraauwen, lippen enz. In het Britsch Museum vonden wij in een MS. (No. 12294, Romance of Gonda Kusuma volgens den catalogus) een stuk, dat daarover handelde.

wind toe, waardoor zij geheel doorwaaid werd en van koude bibberde. Eenige bezoekers van de onan hadden hanen medegebragt, wier namen, zoowel als die van hun eigenaars, worden medegedeeld. Malin Deman was zoo gelukkig alle weddingschappen, die hij bij de hanengevechten aldaar aanging, te winnen. [1] Den volgenden dag wilde zijne vrouw hem in het dorp, waar hij vertoefde, bezoeken. Bij hare nadering gevoelde hij weder eene omineuse beweging aan zijn ligchaam en bewerkte nu door een toovermiddel, dat zij van insecten werd gestoken, zoodat zij het uitschreeuwde van pijn. Malin Deman, die in een paarden manggaboom was geklommen, om haar gade te slaan, schaterde van lagchen. Andermaal begaf Malin Deman zich naar eene onan en toen zij hem weder te gemoet ging, sloeg hij weer een anderen weg in en zond eene groote slang op haar af, die zich om haar heen kronkelde, zoodat zij zich niet kon verroeren. Op de marktplaats trof hij den ons reeds bekenden radja Badjoette aan, van wien hij reeds eene weddingschap bij het hanengevecht had gewonnen. Deze daagde hem uit tot een worstelstrijd. Onder het worstelen slingerde de radja Malin Deman met zulk eene kracht weg, dat hij midden door de lucht zweefde en vervolgens naar beneden zonk, zevenmaal zoo diep als de hoogte is van een arengboom. Hij kwam neder op eene vlakte in de onderwereld, nabij een dorp, waar eene zuster van zijn vader, Roedang Boeloe Begoe genaamd, woonde. Hij prevelde een tooverformulier en zoo gelukte het hem weer boven te komen ter plaatse waar hij het laatst geweest was. Hij hervatte de worsteling met radja Badjoette, maar werd weer, even als vroeger, nagenoeg op dezelfde plek ter neer geworpen. Nogmaals kwam hij boven, nogmaals worstelde hij met zijne partij, doch met even ongelukkigen uitslag. Bij deze derde worsteling viel hij in de wortels van een banjaanboom, waarin hij met zijn hals bekneld raakte. Hij kon zich niet losmaken en bad in zijn nood de goden om redding [2]. Eindelijk gelukte het hem zich van de wortels te bevrijden.

[1] Hanengevechten zijn alleen bij de Mandaïlingsch sprekende Bataks in gebruik, die meerendeels Mohammedanen zijn.

[2] De namen van hen, tot wie hij zijn smeekgebed opzond (*martangijang*) en die hij zijn boezemvrienden noemt, zijn: *Radja Soetan Panalinan*, *Adji Marimboeloe Bosi*, *Adji Oerang Mandopa*; *Adji di Akkola* en *Roedang Boeloe Begoe*, de bovengenoemde zuster van zijn vader. Wij merken hierbij op dat Adji di Akkola eigenlijk beteekent: vorst van Angkola en dat deze, zoowel als Adji Oerang Mandopa, een held is in bekende Bataksche verhalen, die ook in het Mandaïlingsch gedeelte van het leesboek zijn opgenomen. Malin

Boven gekomen ving hij den kamp voor de vierde maal aan en thans moest zijn tegenstander voor hem onderdoen en viel op den grond. Malin Deman nam nu een ijzeren staaf, boog dien sterk, waarbij hij zich zoo buigzaam toonde als een birbirpaddestoel en wond hem om het ligchaam van radja Badjoette, zonder zich om de jammerkreten van den gefolterde te bekreunen. Nu beval Malin Deman zijn zoon zevenmaal op het hoofd van Radja Badjoette te treden, spuwde in diens mond en wierp hem daarop in eene rivier, op eene plaats waar zij diep was. Zoo stierf Radja Badjoette. Malin Deman eischte toen de schulden op, die hij voor de gewonnen weddingschappen had in te vorderen; hen, die niet konden betalen, nam hij als pandelingen mede. Door een tabas verloste hij zijne vrouw van de slang, die zich om haar had geslingerd en door een andere tabas deed hij haar nog eenigen tijd ronddwalen, waarna zij eindelijk toch weer in het dorp van hare moeder teregt kwam. Malin Deman ging nu met zijn zoon, aan wien hij zich nog altijd niet als vader had bekend gemaakt, naar het dorp van vorst Datoe Aram Banoewa. Hij bleef daar een paar dagen en at in dien tijd al de rijst van zijn gastheer op, zoodat ook de overige dorpsbewoners rijst aanbragten, om den onverzadelijken honger der twee vreemdelingen te stillen. Aram Banoewa koesterde een geheimen wrok tegen hen, omdat Malin Deman Radja Badjoette gedood had, terwijl het verboden is bij gelegenheid van een onan oorlog te voeren of een tweegevecht te houden. Toen zij dus in de sopo (het gewone verblijf van vreemdelingen in de dorpen) gegaan waren om daar te overnachten, sloot hij de deur van dit gebouw en omsingelde hen met gewapend volk, dat hen met geweren beschoot. Zij werden echter niet getroffen, maar sprongen uit de sopo op straat, waar zij al hunne vijanden als riet nederhieuwen. Daarop drongen zij in de huizen, waar zij al wat mannelijk was vermoordden. De vrouwen spaarden zij en namen die met nog eenigen anderen buit mede. Malin Deman keerde nu terug naar het dorp zijner grootmoeder en kort daarna werd hij door zijne vrouw ontdekt, terwijl hij zich boven in een ambasangboom verborgen hield, vanwaar hij hare handelingen bespiedde. Door tusschenkomst van zijn schoonvader verzoende hij zich nu met haar, waarbij men overeen kwam dat beiden elk

Deman riep dus de geesten van vrienden of bloedverwanten aan. De twee eerstgenoemde radja's komen ook voor in het laatste gedeelte van dit verhaal.

een buffel ten beste zouden geven tot schadevergoeding voor het onregt van weerskanten gepleegd. De verzoening werd feestelijk gevierd, waarbij het niet aan eten, palmwijn en het gewone dansen ontbrak.

www.tbtool.com.cn

M. D. ging daarna weder op reis met zijn zoon, omdat hij dezen de kunst van oorlog voeren wenschte te leeren. Zij kwamen bij vorst Arang Matoetoeng en begonnen een worstelstrijd met diens schoonzonen. Zij (M. D. en zijn zoon) geraakten hierbij onder hunne partij. De zoon bad in deze verlegenheid zijn grootvader om hulp, die in de wereld der goden van dit midden woonde en M. D. zelf smeekte de straks genoemde Boroe Roedang Boeloe Begoe hem te redden. Zij wisten zich nu weer los te wringen en hunne tegenstanders onder zich te krijgen; deze weerstonden echter aanhoudend en de nacht maakte een einde aan den kamp. De worsteling werd den volgenden dag hervat; M. D. en zijn zoon prevelden de tabas panggobopon d. i. de tooverformule van gebrul. Nu brulden zij zoo geweldig dat de grond trilde evenals een birbirpaddestoel. Het gelukte beiden hunne tegenstanders weg te slingeren. Zij zweefden door de lucht en zonken in de aarde zevenmaal zoo diep als een saguweerboom hoog is. De een raakte hierbij vast in de wortels van een banjaanboom, waar hij het leven liet, en de ander kwam in het hol eener slang teregt, die hem ombragt. De bevolking van het dorp omsingelde nu het verblijf van M. D. om den dood der beide personen te wreken. M. D. verdedigde zijne handelwijze eerst door de toedragt der zaak te verhalen. Toen dit niet hielp, hieuw hij velen neder, de overigen vlugtten en verhuisden uit het dorp. Hij hieuw Aram Matoetoeng het hoofd af en nam dit als zegeteeken mede. Hij legde het op het dak der sopo in het dorp van zijn schoonvader. Deze strooide eenige rijstkorrels op het hoofd van zijn kleinzoon, hetgeen de Bataks plegen te doen, als iemand gelukkig ontkomen is aan een gevaar. M. D. gaf zijn verlangen te kennen om van het hoofd van zijn gedooden vijand een groote *pangoeloebalang* te maken [1].

[1] Een pangoeloebalang of pĕngoeloebalang is een toovermiddel, dat uit allerlei bestanddeelen is zamengesteld. Het voornaamste ingredient is het hoofd van een mensch. Dit toovermiddel wordt beschouwd als een oorlogsgeest, die als voorvechter (oeloebalang) den vijand bestrijdt. II Leesb. pag. 94 wordt echter ook een geest, die zich bij ijzer ophoudt, pĕngoeloebalang genoemd. Hier wordt de toebereiding van zulk een middel beschreven. Sommige Bataksche geschriften handelen uitsluitend over bereiding en gebruik enz. van een pangoeloebalang.

Zijn schoonvader raadde hem daartoe iemand te nemen, die zoo groot geworden was, dat een hem aangegord zwaard niet over den grond sleepte; eene gewone spreekwijze om een zekeren ouderdom aan te duiden. M. D. vond vervolgens op een weiland een veehoeder van dien leeftijd. Hij greep dien knaap en nam hem mede naar zijn dorp, waar hij hem aan een paal van de sopo vastbond. Men ging daarop de ingredienten van de pangoeloebalang zoeken, namelijk ineengerolde jonge bladeren, de van rijpheid geel geworden bladstelen van sommige gewassen, aarde die tusschen twee hoogten was neergestort, aarde, gras enz. die op een verrotten boomtronk lagen, wat in de tagoek [1], wat op den weg omgekomen was, zooals mieren, vlinders en ander dood gedierte, hout dat door beeren vaneen gereten, hout waarin de bliksem geslagen was en welriekende planten en citroenen. Toen dit bijeengebragt was, maakte men dien nacht muziek in het dorp en stopte den aan den paal gebonden knaap en het op het dak der sopo liggend hoofd eten in den mond. De genoemde ingredienten werden bijeengevoegd en in een rijstblok fijn gestampt, waarop men ze in een nieuwen kookpot deed, die met wit doek werd bedekt. Zeven dagen en nachten achtereen maakte men muziek ter eere van den aan den paal gebondene, die intusschen met meel werd gevoed, zoowel als ter eere van het afgehouwen hoofd en van de ingredienten. Nu ging men naar de woonplaats van den sombaon Djanggara i langit en nam den knaap, het hoofd, de andere genoemde bestanddeelen der pangoeloebalang, gongs en pauken mede. Men stak hout in brand en zoodra de vlammen opstegen, werd een met lood gevulde pot op het vuur gezet. Men goot dit lood, toen het vloeibaar was, in den mond van den knaap, die aan een slagtpaal was gebonden. Toen hij dood was, werd zijn lijk verbrand, het verbrande werd door en door gekneed, vervolgens nog eens in eene braadpan op het vuur gezet en daarna deed men de olie, die uit het vet droop, in groote, de verkoolde gedeelten in kleinere potten. Wat van de handen, de voeten en het hoofd verkoold was, ging alles in bijzondere potjes en werd, zoowel als de olie, met de straks vermelde ingredienten bestrooid. Nu begroef men al die potten gedurende zeven dagen. Men dolf ze toen weer op, maakte muziek en keerde terug naar het dorp van waar men gekomen was. Daar werden op de straat matten uitgespreid,

[1] Bamboekoker, waarin men palmwijn bewaart.

waar men de potten op neerzette. Een groote mannetjesbuffel werd aan een paal gebonden: de muziek liet zich weer hooren en Batara Goeroe begon te dansen, en bezong als het ware de pangoeloebalang, waarbij hij namen gaf aan hetgeen in de potten was; zoo noemde hij b. v. de verkoolde overblijfselen der handen Adji panogoe nogoe, die der voeten Adji patirambat enz. Vervolgens dansten M. D., zijn zoon en anderen; de buffel werd geslagt en toebereid en men vergastte zich aan zijn vleesch. Batara Goeroe onderrigtte daarop zijn schoonzoon, welke spijzen als offeranden aan de pangoeloebalang, die in de potten bewaard werd, gebragt moesten worden. De pangoeloebalang wordt namelijk als eene hoogere magt beschouwd, die van zijn bezitter onheil afwendt en voor diens vijanden daarentegen verderfelijk is [1]. Hij wordt daarom ook eene godheid (*oppoe*) genoemd en als zoodanig somtijds aangeroepen.

Eenigen tijd na afloop van het feest gaf M. D. zijn verlangen te kennen naar het verblijf der goden van dit midden (d. i. de aarde) terug te keeren, om iets te vernemen van den toestand zijner moeder en broeders. Men vertrok alzoo uit den hemel [2] en toen men beneden, en bij M. D's familie aangekomen was, werd er feest gevierd, hetgeen op de gewone wijze beschreven wordt. De rots Batoe nanggar djati sloegen zij in stukken, opdat geen ander sterveling zich voortaan eene bruid uit den hemel zoude kunnen halen. De opperkleederen hunner vrouwen verbrandden zij, om haar den terugkeer naar de bovengoden onmogelijk te maken. De rook, die daarbij opsteeg, was zoo sterk, dat de oogen van Batara Goeroe traanden en hij de zwaluw Leang leang mandi naar beneden zond om te onderzoeken wat er gebeurde, waarop zij hem de zaak berigtte. Weldra trad ook de zoon van Malin Deman in het huwelijk. Hij kocht eene dochter van een dorpshoofd Radja Amat sormin di laoet. In de beschrijving van de wijze, waarop dit huwelijk voltrokken werd, is niets eigenaardigs dat onze aandacht trekt. Wij merken slechts op dat er van geen priesterlijke wijding noch van aanroeping

[1] Het is vreemd dat wij niet lezen wat verder met het afgehouwen hoofd van Aram Matoetoeng gebeurde. Ik vermoed dat dit ook in het vuur geworpen werd, even als het lijk van den veehoeder. Mogelijk is op pag. 186 iets uitgevallen.

[2] Tegelijk met M. D. vertrokken ook Radja Soetan Panalinan en Adji Oerang Mandopa (zie boven pag. 262 Noot) uit den hemel vanwaar zij eene vrouw medevoerden.

der goden, noch van tooverceremonien bij de plegtigheid gesproken wordt. De geschiedenis eindigt met den dood van Malin Deman. Vóór zijn overlijden deelde hij zijnen zoon mede dat hij hem eenige familiestukken naliet, waartoe ook een vaartuig behoorde, waarvan het bovenste gedeelte, wanneer het vaartuig bouwvallig werd, in goud zoude veranderen, hetgeen door de uitkomst werd bevestigd.

www.kitlv.uvn.nl

Tot de zeer populaire verhalen behoort ook de geschiedenis van Djonaha [1]. Deze werd gedurig door zijne vele schuldeischers lastig gevallen, maar wist hen door allerlei listen van zijn hals te schuiven. Een paar voorbeelden zullen voldoende zijn om den geest van dit verhaal te doen kennen. Toen men hem eens om de betaling eener schuld van 120 bitsang [2] kwam manen, noodigde hij een der bezoekers uit hem naar een bosch te vergezellen. Hier deed hij alsof hij door zijn blaasroer pijlen blies op eenige vogelen, die op zijne nadering wegvlogen, terwijl hij hun last gaf, naar zijn huis te vliegen, opdat zij daar door zijne moeder toebereid zouden worden. Zijn medgezel gaf zijne bevreemding te kennen en riep uit: „hoe is dat? Djonaha! Is de door het blaasroer geschotene vogel gekregen? Ik zoude zeggen dat ik hem ver heb zien wegvliegen, zonder dat gij hem geraakt hebt! Djonaha wist hem echter te bevredigen of althans den mond te stoppen. Te huis gekomen werden zijne schuldeischers werkelijk op vogelen onthaald, die zijne moeder intusschen op eenige potscherven, die op een treeft waren gezet, had toebereid. Het schijnt dat Djonaha zich als zóó arm wilde voordoen, dat hij zelfs niet dan een gebroken pot had om zijn eten klaar te maken. De gasten meenden dat zij nu de door het blaasroer geschotene vogelen nuttigden, maar Djonaha had, vóór hij naar het woud ging, zijne moeder verzocht zeven kiekens [3] toe te bereiden, en deze waren hun thans voorgezet, zonder dat zij het bedrog merkten. De schuldeischer bood nu Djonaha aan hem zijne gansche schuld kwijt te schelden, indien hij het blaasroer wilde afstaan. Na eenige tegenkanting gaf Djonaha hem dit in betaling. Vóór men van elkander scheidde maakte Djonaha den bezitter opmerkzaam dat de wind niet op het blaasroer mogt blazen, en geen vlieg daarover heen loopen.

[1] Over de beteekenis van zijn naam zie men Tobasche Spr. p. 45.

[2] Zekere waarde, hetzij in goudgewigt of in geld. Zij kan hier niet nader bepaald worden.

[3] Er staat *nalakka indaloe* dat is: kiekens, die zoo oud zijn dat zij over den stamper van een rijstblok kunnen stappen.

In zijne woonplaats teruggekeerd nam de schuldeischer weldra de proef met het blaasroer, maar was niet weinig teleurgesteld, toen hij bij zijn terugkeer van de jagt geen der vogelen vond, van de velen, waarop het blaasroer, naar hij meende, zijne werking had uitgeoefend. Hij begaf zich weldra weder naar Djonaha en eischte dat deze het wapen terug zoude nemen en hem zijne schuld betalen. Maar deze wilde daarvan niets hooren. Na lang over en weder praten kwam men eindelijk overeen het geschil door het *tappoel manoek*, eene soort van godsoordeel, te laten beslechten. Nadat Djonaha offeranden aan eenige goden had aangeboden, doodde hij eene kip. Na eene poos gesparteld te hebben, viel zij eindelijk dood neder met de regterzijde naar boven gekeerd. Deze houding strekte, volgens de afspraak die tusschen beide partijen gemaakt was, tot teeken, dat het pleit ten gunste van Djonaha beslist was. Zijn schuldeischer erkende nu zelf dat hij moest onderdoen, en de genoemde schuld van Djonaha was nu voor goed uitgedelgd. Toen Radja Balingbingan hem op een anderen keer om de betaling eener speelschuld van 100 bitsang kwam manen, stopte hij 4 bitsang in de podex van een' hond, zoog die daaruit in tegenwoordigheid van dengene, die hem maande en wilde ze tot gedeeltelijke afbetaling zijner schuld doen strekken. Radja Balingbingan wilde nu volstrekt dien wonderbaren hond in zijn bezit hebben en drong Djonaha hem dien af te staan. Doch toen hij, naar zijn dorp teruggekeerd, dra bespeurde hoe hij bedrogen was, trok hij met 200 man tegen Djonaha's dorp op, om hem gevangen te nemen. Drie dagen en nachten beschoot men elkander met geweren; drie manschappen van Radja Balingbingan sneuvelden, waarop hij met zijne troepen naar huis trok. Djonaha, die geen enkel man verloren had, hield een vreugdemaal na den aftogt van zijn' vijand. Zeven dagen daarna kwam Radja Oedjoeng Barita uit het dorp Lengga Goenoeng eerst tot Radja Balingbingan, en vervolgens tot Djonaha, om hun zijne bemiddeling in het geschil aan te bieden. Beiden namen die aan, en elk hunner gaf hem ten bewijze daarvan een ring, als pokpang. [1] De zaak liep daarmede af, dat Radja Balingbingan, overeenkomstig de

[1] *Pokpang* bet. iets dat een wapen tegenhoudt of werkeloos maakt. Zóó noemt men vooral het teeken, dat de twistvoerende partijen een' bemiddelaar geven, ten teeken dat de vijandelijkheden geschorst zijn; meestal bestaat het in een mes, maar ook wel in een ring of iets anders, na de teruggave waarvan eerst de vijandelijkheden mogen beginnen. (Woordenb. in v.)

uitspraak van den scheidsregter, den hond behield, maar alle verdere aanspraak op zijne schuld verloor, en bovendien eene zekere waarde als boete aan Djonaha moest betalen. Een dergelijk geval had Djonaka later met een anderen schuldeischer, dat evenzoo tot zijn voordeel afliep. Bij die gelegenheid had Djonaha eenig goud in de podex van eene kip verborgen, waardoor de begeerlijkheid van zijn' maner werd opgewekt om dit dier te bezitten.

Datoe Paksaniodjoeng kwam van Djonaha de betaling eener speelschuld van 1000 realen eischen. Djonaha zeide weder dat hij die niet konde betalen en deed een vergeefsch verzoek aan zijne onderhoorigen, om zich borg voor hem te stellen. Nu nam de schuldeischer Djonaha mede, en daar deze voorwendde, dat hij wegens voetjicht niet loopen konde, legde men hem op bladstengels van een arengboom neder, bond hem stevig vast, en droeg hem aan stokken over de schouders voort. Nadat men eene poos voortgegaan was, hoorde men een ringgaroeng (soort van antilope) schreeuwen. Djonaha wist nu zijn schuldeischer, door hem een sprookje op de mouw te spelden, te bewegen de antilope op te sporen en hem zoo lang op den weg alleen te laten liggen, totdat men teruggekomen zoude zijn. Toen zij weg waren, werd hij door zekeren Gardjo Gardjo gevonden. Dezen verhaalde Djonaha dat zijn oom wenschte dat hij zijne dochter zoude huwen, maar dat hij zelf dit niet wilde; nu had zijn oom hem laten binden, om hem met geweld naar zijn huis te voeren, en tot dit huwelijk te dwingen. Gardjo Gardjo zeide dat hij haar wel zoude willen trouwen, en om zijnen wensch vervuld te zien, maakte hij Djonaha los, en liet zich op den draagtoestel vastbinden. Djonaha keerde nu naar zijne woonplaats terug. Datoe Paksa ni odjoeng kwam met de zijnen welhaast weder op de plek, waar hij Djonaha gelaten had. Hij had de antilope niet gevonden en miste zoo het gehoopte voordeel. Hij nam nu den plaatsvervanger van Djonaha mede en sloot hem, te huis gekomen, met de voeten in een blok, waaruit hij echter spoedig verlost werd, daar zijn oom, Radja Marsomba Dolok, Djonaha's schuld van 1000 realen aan den schuldeischer betaalde.

Nadat de bevrijding van Gardjo Gardjo door een feest was gevierd, trok zijn oom tegen Djonaha op, om diens dorp te veroveren. Voor het tot vechten kwam, werd de zaak in geschil tamelijk lang en breed van weerskanten besproken. Djonaha herinnerde zijne tegenpartij hoofdzakelijk daaraan, dat Gardjo Gardjo zelf gewenscht had zijne plaats in te nemen, en maakte opmerkzaam

op de bepaling van het verdrag, dat naar landsgebruik bij de opgehangene lever van een slagtbeest bezworen was door de vertegenwoordigers van hunne dorpen, die tot dezelfde confederatie behoorden [1], namelijk dat niemand een ander zonder voorafgaande waarschuwing zoude mogen beoorlogen. De strijd bleek echter onvermijdelijk te zijn; zeven dagen en nachten beschoot men elkander; zeven man van Djonaha werden door kogels van den vijand getroffen, maar toch niet gekwetst, van de soldaten van Radja Marsomba Dolok sneefden er zeven, waarop de vierhonderd man sterke aanvallers naar huis trokken. De vorst begroef de lijken zijner onderdanen aan het begin der omheining van het dorp en plantte eene heg van lattojoeng (een boompje met doornachtige bladeren) om hun grafheuvel. In ieders mond had hij het uiteinde van eene fluit gestoken. Indien de Datoe of de Soehoet [2] des nachts die door de dooden had hooren bespelen, zoo ware dit een voorteeken geweest, dat hun dood gewroken zoude worden. Gedurende drie nachten lette men op, maar niemand hoorde eenig geluid van die fluiten. Nu leidden de dorpelingen hieruit af dat zij ongewroken zouden blijven en raadden hun Radja aan, eene boete aan Djonaha te betalen [3]. Zekere Radja Martoekkot Bosi, vorst van het dorp Dolok Korsik kwam zijne bemiddeling aanbieden en beide partijen namen die aan. „Gij brengt ons water, gij brengt ons brandhout, zeven dagen en nachten hebben wij niet hier uit het dorp durven gaan!" sprak Radja Marsomba Dolok, verheugd dat men zich thans buiten de verschansing van het dorp konde begeven, daar de vijandelijkheden geschorst plegen te worden, zoo lang de scheidsregter in een geschil nog geene uitspraak gedaan heeft. Radja Martoekkot Bosi bepaalde daarop het bedrag der boeten, die gedeeltelijk in vleesch en ten deele in geld moeten opgebragt worden. Wat het vleesch betreft, zoo gaf Radja Marsomba Dolok een buffel, die ten behoeve van het verzoeningsmaal spoedig geslagt werd, en waarvan nog eenige stukken naar landsgewoonte aan den gever werden gebragt, (de zoogenaamde *si moelak*). Bij het slagten viel deze buffel op de

[1] Men weet dat in een groot deel der Bataklanden een federatief bestuur bestaat; verschillende dorpen hebben zich namelijk hier en daar tot bondgenootschappen vereenigd.

[2] De *soehoet* is bij een guerilla de persoon die de kosten draagt en, als hij overwonnen wordt, de boete betalen moet. (Woordenb. s. v.)

[3] Eene andere proef door middel van *sattoeng* (bloesemknoppen van pisang), die wij met stilzwijgen voorbijgaan, had ook geen gunstige voorteekens opgeleverd.

regterzijde, waaruit de scheidsregter afleidde, dat er nog meer maners om schulden tot Djonaha zouden komen, hetgeen de uitkomst bevestigde [1].

Later deed Djonaha eene poging om zich akkers, die het eigendom waren van zijne onderhoorigen, door bedrog toe te eigenen. Zij wilden echter zijne aanspraak niet laten gelden, en toen het bleek dat het geschil niet door bemiddeling van menschen te vereffenen was, stelde Djonaha voor dat men de Sombaon [2], die in een banjaanboom bij de badplaats van het dorp woonde, uitspraak zoude laten doen. Dit werd goedgevonden. Toen nu Djonaha op genoemde plaats het woord rigtte tot de sombaon [3], kwam er eene stem boven uit den boom, die den akker der dorpelingen aan Djonaha toewees. Maar de mora [3] verklaarde nu dat de sombaon door deze beslissing onregt pleegde en onwaarheid sprak. „Welaan! laat ons dezen banjaanboom, waarin de sombaon woont, omhouwen!" hiermede besloot hij zijne woorden. De aanwezigen togen dadelijk aan het werk. Reeds waren twee derde gedeelten van den stam gekapt; hetgeen nog van den boom overeind stond kraakte, alsof het zoo dadelijk zoude vallen, toen Djonaha uitriep: „Vaders! gij zijt mijne vorsten! [4] laat deze boom niet door u geveld nedervallen! indien hij valt, zoo sterft mijne moeder. Zij is op dit oogenblik boven in den boom. Gij krijgt mas panoela [5] van mij, ik zal u een buffel en rijst te eten geven, maar laat mijne moeder niet door uw toedoen sterven!" Men staakte nu het verder omhakken. Djonaha voerde zijne moeder naar beneden. Men begrijpt dat hij zelf heimelijk haar in den boom gebragt en met haar afgesproken had, welke rol zij daar zoude spelen. Hij beleed nu zijne schuld, zag van alle aanspraak op de velden zijner onderdanen af, be-

[1] Een dergelijk voorteeken wordt ook in Mandaïlingsche verhalen vermeld.

[2] Over dit woord zie boven pag. 249.

[3] D. i. het hoofd der bewoners van een dorp, die van een andere marga zijn, dan de radja; Djonaha nu was radja.

[4] D. i.: ik bid u! laat u verbidden! Iemand, dien men niet bij name kent of dien men wil onderscheiden, spreekt men aan met *radja nami* = onze vorst!

[5] D. i. eene waarde in goudgewigt voor *panoela*. Het laatste beteekent het bedrag van vleesch, of wel een maal, dat de verliezende partij nog boven de boete aan de overwinnende te betalen heeft, welk maal de beide partijen met de regtsprekenden plegen te deelen. (Woordenb. in v. *toela*.)

taalde hun twaalf bitsang en de geheele bevolking van het dorp, jong en oud, van beide seksen, vergastte zich ten zijnen huize aan vleesch en rijst.

Vervolgens maakte Djonaha zeventien menschenbeelden van het hout van een hajoe saroe marnaëk, eene soort van boom, die vaak tot het maken van slagtpalen gebruikt wordt. Hij kleedde die allen en gaf aan elk betelhuidels en toebereide betel en doschte de mannenbeelden met hoofddoeken en de vrouwenbeelden met sanggoel's (haarwrongen) uit. De eersten voorzag hij bovendien van zijdewapens en de laatsten van een rabi (kapmes). Hij stelde ze op eene rij aan de grens van zijn' akker, ruimde gedurende drie nachten de sprokkels op van het hout, dat bij de ontginning daar omgehakt en verbrand was en zorgde bij het aanbreken van den dag weder te huis te zijn. Na afloop van dezen arbeid verzette hij de beelden, zoodat zij telkens op de grenzen van het reeds gezuiverde en nog te zuiveren gedeelte waren geplaatst. Hij maakte aan de dorpelingen wijs dat de beelden het werk verrigt hadden, dat hij zelf des nachts had uitgevoerd. Toen de akkers bezaaid moesten worden, verklaarde hij dat de beelden geen lust hadden hem hieraan te helpen, omdat zij vermoeid waren van bovengenoemden arbeid. Djonaha en zijne onderhoorigen wierpen nu zelven de rijstkorrels in de pootgaten, nadat Djonaha satti satti had gewijd aan de Boraspati ni tano, de sombaon, de boroe sanijang naga en de debatá na toloe, opdat de rijst goed mogt gedijen. [1] Daarop nam hij eenige korrels rijst van de satti satti en legde die op het hoofd van hen, die hij opgeroepen had, om den grond te bezaaijen zoowel als op zijn eigen hoofd, als middel om de tondi te huis te doen blijven. Middelerwijl bad hij de boraspati ni tano dat hij gezegend mogt zijn en zijn padi welig opwassen. Nadat de opgeroepenen gegeten hadden, keerden zij naar huis. Toen eene poos later de dorpelingen het onkruid uit hunne akkers wiedden, liet Djonaha het op de zijne eerst maar voortwoekeren, doch wiedde ze weldra heimelijk des nachts, en

[1] *Boroe Sanijang Naga* is de naam van zekere vrouwelijke watergeesten. De *Boraspati ni tano* zijn beschermgeesten, die over den grond waken en van wie men een gelukkigen oogst afsmeekt. *Debatá na toloe* zijn de drie voornaamste goden der Bataks, namelijk: *Batara Goeroe*, *Soripada* en *Mangala boelan*. *Satti satti* (van het sanskritsche *santi* = geschenk) is eene offerande, die veelal uit gepelde rijst en nog eenige ingredienten bestaat. (Woordenboek).

vertelde weder dat zijne beelden dit werk gedaan hadden. Het gerucht van die beelden kwam ter oore van Manoetsang Bosi, radja van het dorp Daling Matogoe. Deze ging tot Djonaha om van hem de betaling eener speelschuld van 1000 bitsang te vorderen. Op zijn dringend verzoek gaf Djonaha hem de beelden in plaats van geld ter voldoening van zijne schuld, en herinnerde hem tevens dat hij ze nimmer den naam van hout, maar steeds dien van beelden (gana gana) moest geven; noemde men ze hout, dan zouden zij niet meer willen werken. De radja verzuimde evenwel zijne onderdanen hiervan kennis te geven, waardoor het gebeurde dat, toen hij de beelden uit de sopo [1] naar zijn akker liet brengen, de menigte onder anderen zich uitliet, dat die beelden maar hout waren, waaraan men deze gedaante gegeven had. Zoodra de radja nu bespeurde dat de beelden niets uitvoerden en zijn akker verwilderde, bragt hij ze aan Djonaha terug, en eischte de betaling van zijne schuld. Maar daar het bleek, dat zijn volk het verbod in zijne onwetendheid overtreden had, was hij genoodzaakt van zijnen eisch af te zien.

Toen de rijst op de velden bij het dorp rijp geworden was, had het gebruik van het *mandjoppoet* plaats [2]. Djonaha legde de *pangalomoek ni eme*, dat is: verzoeningsmiddel der padi, [3] eene uit verschillende ingredienten bestaande offerande, onder aan de halmen neder, en terwijl hij die aanbood, uitte hij den wensch dat de oogst overvloedig mogt zijn. Vervolgens sneed hij met een scherp mes eenige halmen af, die in een zak vielen, dien hij open daarvoor had geplaatst, opdat niets van deze dus afgesnedene padi verloren zoude gaan. De Bataks, zegt de schrijver van dit verhaal, gelooven namelijk dat, indien er maar een korrel van de rijst, die voor het mandjoppoet dient, op den grond valt en wegraakt, er in dat jaar sterfgevallen zullen plaats hebben onder de huisgenooten van den bezitter van het veld, of wel dat zijn akker door oorlog verwoest zal worden. In het tegengestelde geval zal hij, die de ceremonie verrigt, met zijn gansche gezin gezondheid en voorspoed genieten, door

[1] Open gebouw in de dorpen, waar men vreemdelingen laat vertoeven, over kleine zaken beraadslaagt, enz.

[2] Hieronder verstaat men het plukken van een stuk of vijf rijstaren vóór den oogst.

[3] Ook de *Tondi* of geest van de rijst kan verstoord zijn, teekent v. d. Tuuk hierbij aan.

den zegen die aan het mandjoppoet verbonden is. Na afloop van den oogst noodigde Djonaha de dorpbewoners bij zich ten eten. Vooraf had hij aan de rijst, die hij hun voorzette, eene dreklucht weten te geven, en maakte hen diets, dat deze stank eigen was aan de rijst, die op de pas ontgonnen akkers groeide. Daar deze rijst hen walgde, maar Djonaha zelf er niets tegen had ze te nuttigen, zoo gaven zij hem uit eigen beweging al hunne op die gronden geoogste rijst. Djonaha offerde nu aan de parsoemangotan of geesten van zijn overledene bloedverwanten, die voor hem verschenen. Ook gaf hij offeranden aan Boroe Sindar Haomasan, de dochter van een der bovengoden, die als djoedjoengan (bezielende geest) voor eene poos in het ligchaam van zijne moeder nederdaalde. Men danste met de toppijon, eene soort van meelkoek, die tot offeranden dient, en de geest begon te spreken. Zij berispte Djonaha streng over het velerlei onregt dat hij begaan had, en voorspelde hem dat hij, zoo hij daarmede voortging, hoe langer hoe armer zou worden. Maar zoo hij zich beterde, en voortaan geen onregtvaardige handeling meer beging, niet meer stal, noch speelde, en geene trouweloosheid meer pleegde, dan zoude het hem welgaan. Djonaha beloofde nu gehoor te zullen geven aan hare vermaningen „mits ik maar gelukkig moge worden, zoo als gij gezegd hebt," sprak hij. De geest beval hem nu de oneerlijk verkregene rijst aan de dorpbewoners terug te geven. Djonaha deed dit dan ook, en gaf hun bovendien een verzoeningsmaal en geschenken. — Vervolgens kondigde Djonaha zijn' onderdanen aan, dat hij van zins was eene langdurige reis te doen, om het Oosten, het Westen, en de *Batak toroe* (onderwereld) te bezoeken. Na eene afwezigheid van drie jaren, kwam hij in zijn dorp terug, en bragt zeven buidels met *timbako lata* (grof gekorvene Tobasche tabak) mede, waarvan hij aan elk gezin van het dorp eene greep schonk. Hij zeide dat hun dit toegezonden werd door hunne overledene kinderen, die thans in de onderwereld leefden. Zij gaven hem nu hun wensch te kennen, dat hij hen daarheen geleiden zoude, daar zij hunne betrekkingen zoo gaarne eens zouden zien. Djonaha beloofde dat hij na zeven nachten aan hun wensch zoude voldoen. Hij geleidde hen toen naar een afgrond, en liet hen langs een rotan, dien hij van inkepingen had voorzien, daarin afdalen; hij zelf, zeide hij, zoude het laatst naar beneden gaan. Zoodra nu allen op de ladder stonden, sneed hij die van boven af, waardoor allen neder-

stortten en hun graf in de diepte vonden. Hij keerde hierop naar huis terug. Toen zijne moeder zijn bedrijf vernomen had, zeide zij: „dat is niet regt van u gehandeld, Djonaha! terwijl gij last hebt van jeukerigheid, kleedt gij u in haar, en als de warmte u hindert, doet gij twee kleedingstukken aan!" (Dat is: gij doet juist niet wat gij behoort te doen.) Kort daarna was Djonaha bezig met fuiken uit te zetten, toen hij in de schemering door een tijger besprongen werd. Zijne moeder wachtte te vergeefs op zijne terugkomst en ging eindelijk naar het water, waar hij zijne fuiken had gespannen. Daar ontwaarde zij het spoor van den tijger, en sprak weenende: „indien gij uwe dorpsgenooten van dezelfde marga niet in een afgrond hadt laten vallen, o Djonaha! zoudt gij nog niet gestorven zijn!"

Ook de schrijver van het verhaal beschouwt aan het slot den dood van Djonaha als eene straf voor zijn gedrag jegens zijn margagenooten.

Onder *Torkan torhanan* verstaat men raadsels, waarvan de oplossing in een verhaal wordt ingekleed. Wij geven hiervan een paar voorbeelden: „Los eens een raadsel op!" zegt iemand. „Goed!" antwoordt een ander [1]. „Door welk middel kreeg een hert de bladeren van een' sipogiboom, die op een droogen akker stond, dien men bij dag bewaakte?" [2] „Het ging aldus toe, luidt het antwoord. Een hert ging slapen op zulk een akker; het hield zich alsof het dood was; de eigenaar van den akker kwam en zag het hert maar altijd daar nederliggen. Hij nam vervolgens bladeren van den sipogiboom en legde die op het hert, ten teeken dat hij er aanspraak op maakte. Nu ging hij naar huis en riep zijne nabestaanden, aan wie hij het geval verhaalde. Zijne dorpsgenooten maakten zich nu gereed met hem mede te gaan. Intusschen stond het hert op, verslond de bladeren van den sipogi, en liep toen snel weg naar de wildernis. Toen nu het gezelschap op den akker kwam, werd men gewaar dat het hert daar niet meer was, en dat het al de bladeren van den sipogiboom had verslonden. De eigenaar zeide nu dat het beest straks daar had nedergelegen, en dat hij het met eenige bladeren van den sipogi had bedekt." „Hebt gij het de kniespieren niet

[1] Dit is de gewone aanhef van zulke stukken in Tobasche geschriften.

[2] Een sipogiboom is eene soort van boom, welks vruchten vooral bij den palmwijn genuttigd worden. Drooge akkers zijn die, waarop men de rijst zaait, in tegenstelling van de saba's (sawah's), waarop zij geplant wordt. (Woordenboek).

doorgesneden?" vroeg zijn gevolg. "Neen," antwoordde hij. Nu begreep men dat de zaak zich moest hebben toegedragen zooals boven verhaald is, en keerde naar huis. "Op deze wijze gelukte het aan een hert, de bladeren van een' sipogiboom, die op een haoema (drooge akker) stond, te eten", aldus sprak degeen die de oplossing had gezocht.

Een andere torhan torhanan luidt alzoo: "hoe kwam het dat een goeppok goeppok [1] een beer tot hare prooi kreeg?" Antwoord: "Dit droeg zich aldus toe. Een goeppok goeppok kroop naar eene steile rots toe. Daar ontmoette zij een beer. "Onderwerp u aan mij! goeppok goeppok! gij zijt mijne prooi!" "Waarom moet ik mij aan u onderwerpen? Wat heb ik tegen u misdaan of misdreven?" "Gij hebt niets tegen mij misdaan; omdat ik honger hebt gekregen wil ik u opeten." "Nu grootvader, eet mij dan op! maar laat ons eerst eene weddingschap aangaan, dat wij ons naar gindsche plek naar beneden laten rollen! [2] Indien gij daar aankomt, zoo eet mij op! maar komt gij er niet aan, zoo zal ik u niet tot spijs strekken." "Wees gij dan de eerste!" sprak de beer. "Het zij zoo," antwoordde de tor. Nu liet zij zich naar beneden rollen en bereikte de bepaalde plaats. "Ik ben hier al aangekomen, grootvader! zeide zij, laat gij u nu vallen!" De beer maakte zich nu gereed, en wilde neerdalen, maar stiet zijn kop zoo geweldig tegen de rots, dat hij omkwam. Nu riep de tor hare vrienden en zij verteerden den beer. Zoo kreeg een goeppok goeppok een beer tot hare prooi."

Als laatste proeve van torhan torhanan geven wij nog deze: Een rimboer gala gala [3] ging naar den kant van een oebiakker. Daar zag zij een mannetjeshert, dat zich onrustig gedroeg, als iemand die niet weet hoe te handelen. Het wilde steeds naar den akker gaan, maar vreesde voor de daar aanwezige menschen. Toen trof het de rimboer aan, die op den top van een basir [4] zat. "Onderwerp u! vriend rimboer! gij zijt mijne prooi, een genees-

[1] Eene soort van langwerpige zwarte tor, die zich bij de minste aanraking ineenrolt.

[2] Het aangaan van weddingschappen is een trek, die ook in fabelen der Alfoeren van de Minahasse dikwijls voorkomt. Zie Meded. v. h. Nederl. Zendelinggenootschap. Dl. VII pag. 379.

[3] Eene soort van juffertje, een insect, dat den Batak ook wel tot spijs strekt.

[4] De basir's zijn lange aangepunte stokken, die men schuins in den grond steekt, om er wilde zwijnen in te laten loopen.

middel voor mijn hongerigen buik, want ik voel bestendig steking daarin; hij is niet gevuld, omdat ik niet naar het oebiveld kan gaan; ik ben bang voor de menschen, die daar werken." "Zoo grootvader!" sprak de rimboer, waarom wilt gij liever slechts een weinig tot uw voedsel hebben, terwijl er veel voorhanden is? immers, zoo gij mij opeet, zult gij wel niet verzadigd worden, maar indien gij eene weddingschap met mij wilt aangaan, zult gij u verzadigen, en ik zal maken dat gij de oebi's tot spijs krijgt; indien gij niet wilt, zult gij honger lijden." "Waarover zullen wij eene weddingschap aangaan? Zeg het, opdat ik het hoore!" "Zoo gij u, antwoordde het juffertje, op het boveneinde van de staak, waarop ik zit, durft nederzetten, zal ik van de menschen daar oebi's voor u vragen, en mij moogt gij daarbij opeten; indien gij het niet waagt hier te gaan zitten, zoo zal ik u niet tot spijs strekken." Het hert stemde toe in het aangaan dezer weddingschap. Het sprong nu op de basir, maar deze drong door in zijne borst, zoodat het stierf. Nu riep het juffertje zijne vrienden en zij aasden op het hert.

Even als andere volken van den Indischen Archipel, hebben de Bataks ook eigenlijk gezegde raadsels, waarvan er vele hier en daar in het Woordenboek zijn opgenomen. Wij willen een paar voorbeelden daarvan geven: "Eet hij veel, dan is zijn tong lang, eet hij weinig, kort;" d. i. het vuur. "Beschut voor den regen, is hij nat," d. i. de tong. "Men zendt een geschenk naar beneden en brengt een geroofde naar boven." Hiermede wordt het hengelen bedoeld. "Een anders omheining ziet men, zijn eigen niet" d. i. de tanden. "Uitgetrokken verwelkt het niet, geplant wil het niet groeijen" d. i. het hoofdhaar. Het ontbreekt ook niet aan zinrijke spreekwoorden, maar de ruimte verbiedt ons die hier te vermelden.

Het Mandaïlingsch hoofddialect onderscheidt zich, behalve door het gebruik van betrekkelijk vele andere woorden en verschil van klankstelsel in het algemeen, vooral ook doordien het de klanken *tj* [1] en *nj* bezit, die in de beide andere dialecten ontbreken. Voor de *nj* heeft men een bijzonder schriftteeken. Tot aanduiding van *k* plaatst men twee horizontale streepjes boven de figuur der *h*, van *tj* boven die der *s*. In het Zuid-Mandaï-

[1] Nagenoeg gelijk de *ch* in het Engelsche *child*, maar met minder sissing.

lingsch bezigt men echter dikwijls, in het Noord-Mandaïlingsch altijd, de *s*, ook zonder deze streepjes, mede tot aanduiding der *tj*. Bovendien verschillen nog eenige weinige letters in gedaante eenigzins van die, welke in het Tobasch en Daïrisch gebruikelijk zijn. Het Mandaïlingsch wordt thans meer en meer verbasterd, voornamelijk door den invloed van Bataks, die den islam hebben aangenomen, en die, als nieuwe bekeerlingen, zooveel mogelijk met Maleische woorden trachten te pralen. Wat de letterkunde betreft, vestigen wij in de eerste plaats het oog op de verhalen. De meeste worden ingeleid door langgerekte aanroepingen van geesten. Men onderscheidt ze in *toeri toerijan*, die met *andoeng*-woorden vermengd zijn en op zingenden toon worden voorgedragen en in *kobar kobaran* of verhalen in de taal van het dagelijksch leven, die sprekenderwijs worden verteld.

De geschiedenis van Radja Oerang Mandopa, die ook in het Tobasch bestaat, luidt in substantie als volgt: Namora di Pande Bosi, vorst van Tano Roera si Tardas, kreeg een zoon, dien hij Radja Oerang Mandopa noemde. Zijne geboorte ging vergezeld van wonderen, die wij hier echter niet nader vermelden. Zij hebben de beteekenis dat zij de toekomstige grootheid van den held voorspellen. Dezelfde wonderen, die hier verhaald worden, komen ook in andere Mandaïlingsche verhalen bij de geboorte van andere helden voor [1]. De wigchelaars (*datoe's*), die zijn vader raadpleegde, vonden den dag van zijne geboorte gunstig; slechts waarschuwden zij, dat indien zijn zoon zoo oud zou zijn dat hij een *garoeng* (soort van bamboezen koker voor palmwijn) naar de *pongkalan* of plaats waar men palmwijn pleegt te drinken, kon dragen, eene noodlottige ziekte zou ontstaan [2]. Als kind hield Radja Oerang Mandopa veel van het spelen met geschuurde kĕmirinoten; eens liet hij zulk eene noot in het water vallen. Zijn vader, die juist aanwezig was, sprong in het water en dook onder om ze te zoeken, maar werd door eene dochter van Ranggapoeri Matoetoeng [3] gegrepen. Op voorwaarde dat hij tot

[1] V. d. T. verwijst ook naar analoge vertellingen in de legenden van Djambi. (Tijdschr. v. N. I. Jaarg. VIII. Dl. IV.)

[2] Op pag. 145 komt een dergelijke trek voor in de geschiedenis van Adji di Angkola.

[3] In het woordenboek (cf. IV Leesb. pag. 48) heet Ranggapoeri een geest, die in de benedenwereld huist en droogte verwekt, die hongersnood ten gevolge heeft. *Matoetoeng* beteekent branden, aan 't branden zijn, en schijnt slechts een attribuut, dat een deel van den eigennaam is geworden.

haar zou terugkeeren, liet zij hem eindelijk los; kwam hij echter niet terug, dan zou hij sterven. Reeds den volgenden dag werd hij ziek en stierf. Toen zijn zoon bij hem gekomen was, herleefde hij voor eene korte poos, en gaf hem intusschen eenige vermaningen en lessen van levenswijsheid. Hij vermaande hem niet bestendig met kĕmirinoten te spelen en spoorde hem aan tot milddadigheid en regtvaardigheid jegens bloedverwanten en margagenooten zoowel als jegens vreemdelingen, opdat het aanzien en de waardigheid van den vorst geen afbreuk zouden lijden in de oogen der menigte. Zijn oudere broeder, Namora di Baladji, verliet zijn dorp, toen hem de dood van zijn broeder ter oore kwam en bezocht diens gezin. Bij zijn terugkeer nam hij Oerang Mandopa mede naar zijne streek, en liet hem daar zijn vee hoeden. Toen O. M. 's middags honger kreeg, keerde hij van de weide naar huis en verzocht zijn oom om een weinig rijst, maar deze stopte hem het hart van een buffel in den mond, zoodat hij weende. Vervolgens gelastte Namora di Baladji aan een slaaf hem te dooden. Deze ging tot hem naar de weide, maar raadde hem integendeel te vlugten, waaraan Adji Oerang Mandopa echter geen gehoor wilde geven. De slaaf keerde terug met het berigt dat hij hem niet meester had kunnen worden, omdat hij hem te sterk was. Nu verklaarde de oom dat hij zelf dan zijn neef zou ombrengen. Hij beval den slaaf hem te binden; deze nam *sende koelimat djantan*, eene kostbare stof, waarvan men sjerpen pleegt te maken. Hij gaf die aan Oerang Mandopa, opdat deze zelf zich de handen daarmede zou binden, want hij (de slaaf) kon het niet over zich verkrijgen zijn vorst zoo te behandelen. Toen nu Oerang Mandopa zich zelf gebonden had, liet zijn oom op het bekken Tinggoewang di langit slaan, hetgeen in de Mandaïlingsche verhalen een stereotype naam is voor dergelijke bekkens. Op het hooren van dit sein kwamen in een oogenblik al zijne onderhoorigen in zijn dorp bijeen, namelijk zij die aan de zeventien rivieren woonden, de goudgravers, Loeboes en kamferzoekers [1]. De vorst zond nu den bovenvermelden slaaf naar

[1] «Welke deze 17 rivieren zijn, kon men mij niet zeggen,» merkt v. d. T. op. Hij vermoedt dat wij hier eene door de overlevering bewaarde herinnering hebben van het uitgestrekt gebied van een vorst uit den ouden tijd. De vermelding van Loeboes in dit Angkolasch verhaal bevreemdt v. d. T., omdat er in 't Angkolasche geen Loeboes zijn. Misschien waren zij er echter vroeger en zijn zij later verdrongen naar het Zuiden, waar zij nog op enkele plaatsen in het Mandaïlingsche worden aangetroffen.

Tano roera si Gala, om zijn *toenggane* d. i. den broeder zijner vrouw, en vader van Dajang Rante Omas, van daar af te halen. De laatste vernam van den slaaf, dat de reden, waarom haar vader ontboden werd, daarin bestond dat Namora di baladji zijn neef om het leven wilde brengen. Zij zond dadelijk eene slavin tot den vorst, met verzoek dat hij die daad zoolang zou uitstellen tot zij zelve bij hem gekomen was. Namora di baladji stemde hierin toe. Bij hare komst verzocht zij hem, Oerang Mandopa aan haar af te staan. Hij weigerde dit, liet hem in eene doodkist van gotihout leggen en zoo de rivier afdrijven. Dajang Rante Omas bleef bij het water staan en zag hoe de kist, die eerst de rivier afgevoerd was, weer stroomopwaarts dreef, tot in hare nabijheid. „Wat nog geliefde! sprak zij, is de aanleiding tot uwe terugkomst hier? is het niet de helft van een borstdoek en één oorring?" zij gaf hem die vervolgens, waarop de kist weder heendreef en zij naar huis keerde.

Ina ni si Pandan Roemare [1] (zooals deze vrouw steeds genoemd wordt) ging in de rivier visschen, maar ving niets; eindelijk kreeg zij de doodkist in het oog en nam die mede naar hare woning. Niet voordat er nog eenige wonderen gebeurd waren, ontdekte zij dat er een kind in was. Zij liet nu eene groote en eene kleine mat uitspreiden, en een prachtig kussen neerleggen. Oerang Mandopa werd daarop in de middelste ruimte van het huis gebragt, en zij brandde daar kostbare benzoë van Baroes. „Indien gij, sprak zij, een kind zijt van iemand uit het gros van het volk, zoo ga naar de groote mat! zijt gij een kind van een *soehoe*, [2] ga dan naar de kleine mat! maar zijt gij de spruit van een vorst, het oudste familiehoofd van een landschap, begeef u dan naar het hoofdkussen!" Oerang Mandopa snelde terstond naar dit laatste en zij vermoedde nu dat hij van vorstelijke afkomst was. [3] Zij bood hem betel aan, die

---

Zóó althans gist v. d. T. Ditzelfde getal van rivieren en dezelfde klasse van onderdanen worden ook in andere Mandaïlingsche verhalen genoemd. Hunne vermelding is mede een der vele stereotype trekken in deze literatuur.

[1] D. i. de moeder van Pandan Roemare. Deze in een lusthof wonende weduwe wordt in vele, ook in Maleische verhalen, te pas gebragt, zegt v. d. T.

[2] D. i. iemand, die de onderdanen vertegenwoordigt, die van dezelfde marga zijn als de vorst.

[3] Hetzelfde middel om den rang van een vondeling te weten te komen vindt men ook in andere Mandaïlingsche verhalen.

hij eerst weigerde, maar op haar aandrang toch nuttigde. Maar nu stierf hij plotseling. Door hem met een levendmakenden wonderbalsem te bestrijken, wist zij hem echter weer te doen herleven. Evenzoo stierf hij eensklaps na het gebruik van een weinig rijst, die zij hem voorzette, en op dezelfde wijze werd hij weer in het leven teruggeroepen. Zij raadde hem daarna zich binnen de sopo schuil te houden, om thans niet gezien te worden door de dochters der begoes'. Terwijl hij daar was, daalden op middagtijd zeven dochters van Batara Goeroe, met een dof geraas als van den donder, op aarde neder. Oerang Mandopa ontwaarde ze en gaf aan zijne verpleegster te kennen dat hij er eene tot vrouw begeerde. Nu gaf zij hem den naam Bajo Radja Bali Hoemosing, waarvan de beteekenis, gelijk van de meeste eigennamen, niet duidelijk is. Op hare aanwijzing wentelde hij zich nu op eene plek, waar men gras, onkruid enz. had verbrand, zoodat hij donkerkleurig werd als een *Paringgi* d. i. een Heidensche bewoner van de kust van Coromandel. Hij ging nu naar het naburig water en hield zich alsof hij zat te hengelen. Toen nu 's middags de dochters van Batara Goeroe zich daar kwamen baden en druk in het water plasten, nam hij het buisje van eene van haar weg, zoodat zij niet meer naar den Hemel terug kon vliegen. Na lang vruchteloos onderzoek waar haar kleed gebleven was, liep de zaak daarmede af, dat zij met hem in het huwelijk trad. Hij begaf zich weldra, weder op aansporing der moeder van Pandan Roemare, naar het dorp van Namora di Baladji. De eerste en eenige, die hem daar herkende, was een buffel, die zijne voeten lekte. Zijne vrouw, Tapi Singgar di mata ni ari heette zij, veranderde door hare tooverkunsten Namora di baladji met al de bewoners van zijn dorp in klapperapen. Na den terugkeer van O. M. tot zijne verpleegster, kwam Dajang Rante Omas, die van zijne wederkomst gehoord had, bij hem en hij nam haar tot tweede vrouw. Tapi Singgar di mata ni ari baarde hem, na eene driejarige zwangerschap, een zoon, die Moget Goenoeng Maromboen genaamd werd. Deze gaf door baldadigheid aanleiding dat Dajang Rante Omas hem beknorde. Zij deed dit in uitdrukkingen, die kwetsend waren voor Tapi Singgar di mata ni ari. Deze trok nu haar hemelsch buis aan en vloog weer naar den Hemel terug. [1] Oerang Mandopa klom, toen hij hare vlugt gewaar werd, in een kokosboom, maar viel daaruit en was dood.

[1] Haar' zoon liet zij op aarde achter.

Dajang Rante Omas brandde hierop benzoë en riep de hulp in van de vertrokkene gade ten behoeve van haar man. Zij liet nu een mondvol betel naar beneden, waardoor Oerang Mandopa herleefde. Bij haar vader Batara Goeroe verontschuldigde zij zich over haar lang uitblijven met het voorwendsel, dat zij intusschen oorlog had gevoerd met den roover van haar buis. Zij werd nu de verloofde van een vorst (soetan) in den Hemel. Oerang Mandopa besloot weldra zich naar het verblijf der Bovengoden te begeven om haar af te halen. Hij ging hiertoe op reis met het doel een boom te zoeken, die tot aan den Hemel reikte. Hij ontmoette eene zeer oude vrouw, die hem omtrent den weg daarheen inlichtte. Later kwam hem een klapperaap tegen, die van hem eischte dat hij zich zou onderwerpen. Oerang Mandopa antwoordde dat hij zich gelukkig zou achten, indien de aap hem wilde verslinden en aldus een einde aan zijn leven werd gemaakt. De aap zeide dat hij slechts in scherts gesproken had en gaf hem een ring van borax, opdat zijne handen vastheid zouden hebben bij het klimmen. Met een tijger en met verschillende andere dieren had hij eene dergelijke ontmoeting; hij kreeg van hen allerlei toovermiddelen, ook de gaven van kracht en onkwetsbaarheid, en zij leerden hem een prevelformulier, dat de uitwerking heeft iemand te doen verstommen. Een *tanggiling* (geschubde miereneter) stond hem toe zijne hulp in te roepen, indien Oerang Mandopa welligt mogt bevinden, dat de weg ten Hemel onbeklimbaar was. Na nu nog een jaar gereisd te hebben, kwam hij eindelijk aan de *Batoe nanggar djati*, de rots, waarover de weg naar den Hemel leidt. Deze was echter zoo glad en glibberig dat Oerang Mandopa gebruik moest maken van het aanbod van den miereneter, die hem nu bij de langste haren van zijn staart naar boven trok. Nu wist Oerang Mandopa echter geen raad hoe hij zijn togt verder zou voortzetten en weende gedurende tweemaal zeven nachten. Toen verscheen hem zijn vader in den droom en maakte hem bekend, dat hij langs de neerhangende takken van den hemelschen vijgeboom (*hajoe ara baroengge*) moest opklimmen [1]. Hij volgde dien raad en kwam zoo nabij de poort van den hemel. Hier deden zich weer een paar andere zwarigheden op, die hij echter gelukkig te boven kwam. Hij

[1] Hindoesche legenden gewagen van een vijgeboom (ficus religiosa) in den hemel, die de geheele aarde overschaduwt. Zulk een boom is ook in de Iranische en andere mythen bekend. Deze Bataksche voorstelling is dus zeker van Hindoeschen oorsprong.

ging nu het dorp van Batara Goeroe binnen; deze was juist bezig met het smeden van metaal en droeg hem op met den blaasbalg het vuur aan te wakkeren. Batara Goeroe keerde later naar huis en liet hem alleen in de smidse achter. Van lieverlede werd het zeer laat en nog altijd werd hij niet ten eten genoodigd, zoo als hij verwacht had. Omstreeks den tijd dat de menschen in hun eersten slaap zijn, nam hij eene fluit op en begon die te bespelen. Tapi Singgar di mata ni ari werd door zijn spel uit den slaap gewekt. Door eene slavin met eene kaars bijgelicht, ging zij naar de sopo, vanwaar het geluid kwam en herkende terstond haar man. Nu liet zij op het bekken Tinggoewang di langit slaan, waardoor alle bewoners van het dorp in opschudding kwamen. Zij verhaalde nu aan Batara Goeroe dat haar aardsche echtgenoot in den hemel was aangekomen. Hij liet een buffel slagten, men hield maaltijd en de gescheidenen waren voor goed vereenigd. Op last van Batara Goeroe keerde Oerang Mandopa twee maanden later naar zijn dorp Tano Roera si Tardas terug en voortaan leefde hij daar ongestoord met zijne beide vrouwen en zijn zoon.

Van de geschiedenis van Adji di Angkola bestaan verschillende redacties in het Noord- en Zuid-Mandaïlingsch. De hier medegedeelde is in eerstgenoemd dialect geschreven. Genoemde Adji di Angkola was de zoon van Datoek Koewala di Baoemi in Tano Roera Pining na rorondan djoeloe. Onder zwaren storm en hevig onweder werd hij geboren en viel bij zijne geboorte door den vloer van het huis. Nog meer wonderen hadden bij die gelegenheid plaats, evenals bij de geboorte van Adji Oerang Mandopa en andere Bataksche helden. De vader liet daarop het reeds elders meermalen genoemde bekken Tinggoewang di langit slaan, om zijne familie bijeen te roepen. Toen zij gekomen was slagtte men drie buffels, het kind kreeg den naam Adji di Angkola en men vierde feest. Na eenigen tijd ontving de vader bezoek van zijn zwager, Datoek Marsottja di langit, die hem verzocht iets van hem te mogen leenen. Zijn gastheer antwoordde hem dat hij gaarne daartoe bereid zou wezen, maar niets bezat dat hij hem kon geven, zoodat de zwager teleurgesteld naar huis keerde. Weldra kwam Bajo Radja Poldoeng na begoe, een ander zwager, met hetzelfde verzoek tot Datoek Koewala di Baoemi. Deze hernam hierop dat hij zelfs geen eten voor zijne vrouw had. Bij verder aandringen bekende hij eindelijk, dat hij nog wel iets bezat, maar slechts weinig. Daarop gaf hij hem

eenig ijzer en lijnwaad. Na verloop van een jaar stierf Bajo Radjá Poldoeng na begoe. Men holde daarop een dikstammigen *sikkam*boom uit en versierde dien met uitgehouwen beeldwerk. Op de eetplaats der begoe's, d. i. op de plaats waar men offeranden neerzet voor de geesten van overleden bloedverwanten, werd een buffel geslagt. Een gedeelte van het buffelvleesch werd aan het volk uitgedeeld. Het overblijvende moest dienen tot *nipe nipe*, waaronder men stukken vleesch verstaat die de naaste verwanten van een doode aan verschillende personen zenden, tot een teeken dat zij uitgenoodigd worden het lijkfeest bij te worden. Men zond die onder anderen ook aan Datoek Marsottja di langit, die toen reeds ontevreden gestemd was, wijl hij gehoord had van hetgeen de overledene vroeger van Datoek Koewala di Baoemi gekregen had. Driehonderd personen, die de uitnoodiging aannamen, bragten volgens gebruik, slagtbeesten mede voor de familie, waarin het sterfgeval was voorgevallen; Datoek Marsottja evenwel niet. Op den zevenden dag werd Bajo Radja Poldoeng na begoe begraven, waarna de gasten naar huis gingen.

Toen Datoek Koewala di Baoemi van het lijkfeest te huis gekomen was, smeedde hij eene kris voor zijn zoon en gaf die aan zijne vrouw ter bewaring. Hij vermaande Adji di Angkola niet langer met kĕmirinoten te spelen. „De bladeren, die wij in de handen houden, zullen welligt verwelken, verschrik daarover niet!" voegde hij er opheldernd bij. [1] Zeven jaren en zeven maanden na dit gesprek daalde op een middag een lage donkere nevel in het dorp neder. De vorst beschouwde dien als een voorteeken dat zijn dood zeer nabij was en haastte zich vóór zijn einde zijn zoon nog omtrent sommige zaken te onderrigten. Hij deelde hem onderscheidene bepalingen van het gewoonteregt (adat) mede in gevallen van diefstal, bij ontvangst van gasten, bij het te leen geven van goederen, enz. Opmerking verdient hieronder de bepaling dat men, als men spijs ergens heen brengt en kinderen ontmoet, die een hunner ouders verloren hebben, hun een weinig van die spijs behoort te geven. Weldra stierf Datoek Koewala di Baoemi. Later bezocht Datoek Marsottja di langit diens dorp weder en kloofde zijne doodkist vaneen, waarover de dorpelingen weenden. Ook nam hij alle buffels, varkens, geiten, honden en hoenders mede naar zijn land. Na verloop van tien nachten kwam hij nog eens terug en nam nu ook Adji di Angkola met zich mede. Kort

[1] Met deze spreekwijze bedoelt hij dat zijn levenseinde nabij is.

vóór hun vertrek ontstond er een zwaar onweder, van hevigen storm en regen vergezeld, hetgeen natuurlijk een zeer slecht voorteeken was. Toen zij eene pleisterplaats bereikt hadden, beval de oom aan Adji di Angkola eene hut van bladeren en takken te maken en die met paalwerk te omgeven. [1] Hij verklaarde dat hij dien arbeid niet verstond, maar de oom dreigde hem met den dood, zoo het niet werd uitgevoerd. Terwijl hij nu bij een banjaanboom stond te weenen, werd hij gezien door een *homang*. Deze soort van geesten pleegt zich in de bosschen op te houden en zich daar met dobbelen te vermaken. De homang had medelijden met hem en bragt het verlangde werk tot stand. Ook ontving hij van den homang een tooverformulier, dat de kracht had iemand te doen verstommen. Toen de oom hem later nog eens dezelfde taak oplegde, kwam de homang hem weder te hulp. 's Nachts overviel hem eens een witte tijger, die eerst in scherts onderwerping van hem vorderde, doch hem niet alleen ongedeerd liet, maar zelfs de gaven van springen en een zwaardedans uit te voeren verleende. Overigens liet de oom hem gedurende de reis telkens rijst koken en water halen en deed zich aan eten en drinken te goed, maar gaf hem niets daarvan. Tegen het einde van den togt moest hij op bevel van den oom zijn abit of opperkleed met een kleed van geklopten boombast verwisselen en veranderde bij die gelegenheid zijn naam in Pardaba gondoeng. Voorts gingen beiden, op verlangen van den oom, eene plegtige overeenkomst aan, dat de oom hem voortaan niet langer zusterszoon en Adji di Angkola zijn tiran niet meer oom zou noemen. Datoek Marsottja di langit wenschte namelijk voor zijne vrouw geheim te houden dat hij hem had medegebragt. Te huis gekomen, ging de oom steeds voort hem slecht te behandelen. Hij liet hem zijne buffels hoeden, maar, toen de zon reeds sterk aan het dalen was, had hij hem nog geen eten gezonden. Eene vrouw, die met rijst naar den akker ging, gaf hem op zijne bede een weinig rijst en kreeg daarvoor van hem een der buffels van de kudde van zijn oom. Hetzelfde gebeurde, toen hij achtereenvolgens de runderen en geiten van Datoek Marsottja di langit moest hoeden. Telkens kreeg hij geen ander eten dan bij zijne tehuiskomst eene portie maïszemelen in een hondentrog; telkens stilde eene voorbijgaande vrouw zijn honger met hare rijst en kreeg daarvoor een stuk

[1] Zulke hutten plegen reizigers tot tijdelijk verblijf te dienen.

vee van de kudde ten geschenk. Bij de ontdekking van zijn verlies mishandelde zijn zoon hem bij herhaling. Eindelijk werd hij gelast in een gala-galaboom te klimmen, die aan den oever eener rivier stond, ter plaatse waar zij zeer diep was. Zoodra hij in den top was, werd de boom geveld, zoodat hij naar beneden viel en door de wieling van het water werd medegevoerd. Echter kwam hij niet om, maar werd door eene soort van paling weer op het drooge getrokken. Hij ging nu naar de sopo, waar zijn oom hem met bevreemding terugvond en kort daarop in tegenwoordigheid van alle dorpelingen tot den hals in den grond liet begraven.

Nan Tagor barita mangon angon, eene van zijne vrouwelijke verwanten, hoorde van zijn treurig lot en verhaalde het ook aan zijne moeder, die zich op de borst sloeg van droefheid. De genoemde Nan Tagor reisde nu naar het dorp van Datoek Marsottja di langit en vond Adji di Angkola in de aarde bedolven, maar nog in leven. Zij besloot den smaad en de mishandeling, hem aangedaan, te wreken. Zij riep hiertoe al hare onderdanen van alle kanten op, liet een buffel slagten en na den maaltijd deelde zij haar voornemen mede. Zij zond gezanten tot Datoek Marsottja di langit om hem den oorlog te verklaren. Men trok weldra ten strijd. Nan tagor had een wondergeweer bij zich, dat met één schot zeven man kon verwonden en zes man dooden. Hiermede legde zij Datoek Marsottja di langit neder. Zijne soldaten namen nu de vlugt. Alleen zij, die bij de bamboe, die buiten de verschansing van het dorp was geplant, zich nederbukten, werden, naar Bataksch krijgsregt, niet omgebragt. Alle bewoners van het dorp van Datoek Marsottja di langit onderwierpen zich weldra. Het dorp werd geplunderd en in brand gestoken en men voerde een aantal gevangenen mede. Bij hare tehuiskomst trad Nan tagor met Adji di Angkola in den echt. Beiden begaven zich vervolgens naar de geboorteplaats van Adji di Angkola. Daar gekomen slagtte men drie buffels, waarvan het vleesch toegewijd werd aan de tondi of levensgeest van beiden. Voortaan bleef Adji di Angkola voorspoedig zijn dorp regeren.

Tot de kortere verhalen behoort de geschiedenis van Djoewara Gandong, eene Angkolasche vertelling. Deze kreeg van zijne schoonzuster het verzoek, zekeren droom, dien zij hem mededeelde, krachteloos te maken, waarmede zij ingewikkeld haar verlangen tot coitus met hem te kennen gaf. [1] Hij voldeed aan haren wensch.

[1] Vreest men dat een onheilspellende droom vervuld zal worden, zoo poogt men dien krachteloos te maken door eene voorstelling van het

Doch toen zij zwanger werd, kwam het aan het licht dat Djoewaro Gandong het gewoonteregt van het land had geschonden. Daarom werd hij ter dood gebragt en opgegeten. Zijne schoonzuster schoor men het hoofdhaar af en zij werd slavin bij het dorpshoofd. „Zoo gaat het, merkt de schrijver aan het slot van het verhaal op, met hen, die zich als 't ware aan bloedschande schuldig maken." Eigenlijke bloedschande was hier niet begaan, want de vrouw behoorde niet tot de marga of familie van Djoewaro Gandong. Maar in Angkola mogt de oudere broeder de vrouw van den jongere niet huwen, noch coitus met haar uitoefenen, en deze wet had Djoewaro Gandong overtreden.

www.libtool.com.cn

In het Mandaïlingsch worden ons ook enkele poëtische stukken medegedeeld, zoo men er dien naam aan mag geven. Door het gebruik van vele versierde uitdrukkingen en woorden uit de andoengtaal zijn zij van de gewone taal onderscheiden. Daartoe behooren: het gezang van een geest, dien men in iemand heeft doen neerdalen; een Angkolasch minnelied, waarin twee personen elkander toezingen; een klaaglied van een meisje, dat kinderen oppast en oud sterft, zonder dat iemand haar tot vrouw heeft genomen, omdat zij te kieschkeurig is geweest, en nog een klaaglied van een meisje dat uitgehuwd wordt. Het meest belangrijk kwamen ons de liederen voor, die hier het eerst en het laatst genoemd zijn. Het eerste bevat eene bijdrage tot de kennis der wijze van geestenbezwering in het Angkolasche. Het laatstvermelde doet ons zien, hoe de gewoonten bij het aangaan van een huwelijk dikwijls een verderfelijken invloed uitoefenen op den toestand der maatschappij. Nadere vermelding van den inhoud dezer zangen, waarin men wel geen aesthetisch schoon zal verwachten, achten wij hier overbodig [1]. Liever gaan wij thans over tot de letterkundige voortbrengselen in het Daïrisch dialect.

---

gedroomde te geven. Droomt iemand b. v. dat men hem afrost, dan laat hij zich den volgenden morgen van een bekende eenige slagen geven, om eene werkelijke afrossing te ontgaan. (Deel IV van het Leesboek p. 104 noot 2). Hetzelfde volksbegrip vindt men ook op Madagascar, bij de Alfoeren der Minahasse en waarschijnlijk in nog andere streken van den Indischen Archipel. Wij meenden eene korte vermelding van den inhoud dezer historie van Djoewaro Gandong, als bijdrage tot de kennis van Bataksche zeden en begrippen, niet achterwege te mogen laten.

[1] Onder de Mandaïlingsche stukken vindt men ook eene weeklagt over overleden verwanten en een ongelukkig lot. Hierin komen enkele gepaste beelden en dichterlijke passages voor. Burton en Ward spreken ook van vierregelige versjes, die de Bataks plegen te zingen en die zeer veel

Dit derde hoofddialect onderscheidt zich van de beide andere door het gebruik van enkele lettervormen, namelijk van de *t* en *w*, die van de figuur dezer letters in het Tobasch en Mandaïlingsch verschillen. Voorts heeft het nog twee klanken, die in de laatstgenoemde dialecten ontbreken, namelijk eene zachte, schoon duidelijk hoorbare *h* aan het einde van sommige lettergrepen en de menigvuldig voorkomende *ĕ* (in uitspraak gelijk aan de *e* in ons woord *beginnen*). Deze vervangt in een aantal woorden de plaats der Tobasche *o* [1]. Naar allen schijn was het Daïrisch oorspronkelijk eene verschillende zustertaal. Zij die haar spraken, werden waarschijnlijk door de Toba's overwonnen en namen van hen het letterschrift over, dat zij eenigzins wijzigden; ook ontleenden zij wel een en ander van hunne godsdienst en beschaving [2]. De letterkundige producten van de Daïriers dragen over het geheel hetzelfde karakter als die van Toba. Het eerste der Daïrische verhalen in Van der Tuuks leesboek heeft tot titel: De oorsprong van dit midden d. i. van deze aarde. Zij heet aldus in onderscheiding van den hemel, waar de Bovengoden of eigenlijke goden wonen, en van de Benedenwereld, het verblijf van Naga padoha, Ranggapoeri en andere wezens. De aarde daarentegen is de woonplaats der middengoden, namelijk menschen en mindere geesten of spoken, enz. De korte inhoud komt hierop neder: Batara Goeroe, de Bovengod bij uitnemendheid, gaf eens last aan zijn knecht Hadji Goeroe, op de jagt te gaan om een zwanger mannetjes reebokje te zoeken, omdat de vrouw van den god, die juist zwanger was, grooten trek daarnaar gevoelde. De jagt was echter vruchteloos; schoon Hadji Goeroe veel wild doodde, hij kon geen zwanger mannetjesreebokje vinden. Hij zond nu eene raaf, die hij bij zich had, uit, om het overal te zoeken. Deze doorvloog alles wat door de goden omvat wordt, d. i. de bovengenoemde drie afdeelingen der wereld, maar slaagde evenmin. Zij kwam eindelijk aan een bodemloozen afgrond en na te vergeefs getracht te hebben zijne diepte te peilen, keerde zij tot Hadji Goeroe terug. Deze liet haar wederom gaan om de diepte te verkennen; maar zij raakte verdwaald en kwam niet terug. Nadat men lang op hare wederkomst gewacht had, keek Batara Goeroe door zijn tooverkijker en ontdekte zoo

overeenkomst hebben met de pantoens der Maleijers, van wie zij ook wel ontleend zullen zijn. (Zie hunne reis, vertaald in dit tijdschrift, deel V p. 298).

[1] De *wj* ontbreekt ook hier, even als in het Tobasch.

[2] Van der Tuuk, Tobasche Spraakkunst p. 80.

dat zij niet dood, maar verdwaald was. Nu daalde hij van den Hemel neder, vergezeld van zijn bediende, die op zijn last een handvol aarde, zeven ronde stukken hout en een beitel medenam. Ook liet hij een bok en een *kolok* (soort van hommel) medegaan [1]. Toen men beneden bij de raaf gekomen was, kon men door de duisternis niets zien. Batara Goeroe riep nu de acht windstreken aan [2], waarop het licht werd. Nu beval hij den bok onder water te duiken en op zijn kop de stukken hout te torschen, waarvan hij intusschen een vlot gemaakt had. Hij wilde met zijn gevolg op dit vlot gaan staan, opdat men zou kunnen verrigten wat men voorhad en op het water niet door duizeling bevangen werd. De bok deed gelijk hem bevolen was en Batara Goeroe hechtte nu de stukken hout aan elkander en plette de medegenomene aarde boven op het vlot. Deze zette zich allengs uit en toen zij zekere uitgebreidheid gekregen had, schiep Batara Goeroe twee boomen, de *barbar sĕma* en de *sibagoeri* [3]. Nu zeide hij: „ik heb nu reeds, o raaf! aarde boven

[1] Hier is het een bok, op wiens horens de wereld (d. i. het aan den schrijver bekende gedeelte van Sumatra) rust. Gewoonlijk is het *Naga Padoha*, eene godheid van minderen rang, die bij de Bataks als drager van de wereld voorkomt. Bij de Dajaks wordt hij *naga galang petak* d. i. de draak, die de aarde stut, genoemd. In Maleische verhalen is het somtijds een stier die deze taak verrigt. Volgens de Bataksche mythe steekt de hommel Naga Padoha onder de armen, zoodat hij zich van pijn beweegt, waardoor hij aardbevingen veroorzaakt (v. d. Tuuk). In het Maleische werk Sariboe Masâil zendt Allah eene reusachtige muskiet en deze bewaakt de slang. Op Witi Lewoe ligt Ndengei, de Oppergod, als slang in een hol en verwekt aardbevingen door zich om te wenden (B. Seemann). Men ziet dat wij hier Maleisch Polynesische variaties hebben van den Indischen *Ananlabhoga*, de wereldslang, die een symbool is van Wisjnoe. Wij merken nog op dat Batara Goeroe en de zijnen hier eene soort van wonderbuisjes aandoen, waarmede zij naar beneden vliegen. Ook in andere Bataksche verhalen, in Javaansche en Alfoersche legenden enz. worden dergelijke buisjes vermeld. Waarschijnlijk zijn zij ook aan Hindoesche mythen ontleend.

[2] Deze worden bij alle toovermiddelen aangeroepen. Hun naam *desa* herinnert aan het Sanskritsche *diç*, dat in het meervoud de hemelstreken, woonplaatsen der acht lokapala, wereldhoedende goden, beteekent. v. d. T. Het aantal dezer hemelstreken wordt overigens bij de Hindoes verschillend opgegeven.

[3] De eerste is een dikstammige boom; zijn hout is zeer geacht, waarom men er dikwijls oorlogsbeelden van maakt. De *sibagoeri* is het laagste en dunste boompje, dat meermalen als zinnebeeld van nederigheid genoemd wordt. Dat B. G. deze twee boomen schiep, beteekent dus eigenlijk dat de godheid het vereerde of aanzienlijke en het verachte deed ontstaan. v. d. T.

dit water geplaatst, ik heb er boomen geplant om u tot zitplaats te dienen; bewoon deze benedenruimte, opdat er iemand zij, die zorg draagt voor deze aarde, die ik gemaakt heb!" De raaf verzocht nu om een medgezel, opdat hij het niet te eenzaam zou hebben. B. G. keerde vervolgens naar den hemel terug en zond een zijner mandizwaluwen [1] om den raaf gezelschap te houden. Deze bleef echter ook nu nog klagen dat hij het te eenzaam had. Batara Goeroe vloog toen nogmaals tot hem naar beneden, liet zich eenige aarde uit den Hemel brengen en formeerde daarvan beelden van een man en eene vrouw. Hij droogde die in de zon [2], zoodat zij hard werden en prevelde vervolgens zevenmaal een formulier over hen, waardoor zij leven ontvingen. Nu sprak hij het vraagformulier over hen uit, dat de kracht heeft iemand tot spreken te noodzaken. Hij rigtte het woord tot hen en zij vroegen hem wat hij van hen begeerde. Daarop deelde hij hun mede dat hij hen geschapen had en beval hun gehoorzaamheid aan zijne lessen. "Woont hier beneden, kleinkinderen! voegde hij er bij; maakt deze door mij gestichte aarde al schooner en schooner! ik zal u leeren wat tot voedsel dient, opdat er zij wat gij kunt eten." Hij onderwees hen nu hoe zij spijzen moesten toebereiden en eten, akkers aanleggen en beplanten en hoe zij zich moesten kleeden. Ook schiep hij ééne zon en ééne maan. Den dag bestemde hij tot tijd van werken en reizen, den nacht tot tijd van slapen. Hij plantte alles wat hier beneden in gebruik en in wezen is. Van alles wat hij gemaakt had, deelde hij de namen mede en zoo ook wat daarvan al dan niet gegeten mag worden. Vervolgens keerde hij weer naar den Hemel terug.

Eenigen tijd daarna ging de vrouw, die B. G. geschapen had, naar de rivier om water te halen. Toen zij haar waterkoker wilde vullen, kwam eene geleding bamboe zich daarin hechten en wilde er niet van losraken. Haar man kwam met den raaf en de mandizwaluw weldra bij haar. De raaf zeide dat hij die

---

[1] De mandizwaluwen zijn de boden der bovengoden. In het Woordenboek s. v. *mandi* merkt v. d. T. op dat, volgens S. Muller, Reizen, I p. 248, *pampoeloe*, dat bij de Dajaks zwaluw beteekent, een der goden van minderen rang is; het daar voorkomende *pampoeloe hawong* wil hij, naar ons inzien teregt, in *pampoeloe hawon* = hemelzwaluw, veranderen. Het sedert verschenen stuk van Potthast in het Tijdschrift v. h. Bat. Gen. Dl. 14 bevestigt de juistheid zijner gissing.

[2] Hier schijnt de schrijver te vergeten, dat Batara Goeroe de zon eerst later schiep. Zie beneden. Of is *ari* hier (p. 18) welligt eene fout? Op pag. 20 staat *mata ni ari*.

bamboe vroeger had gevonden en zij hem tot zitplaats had gestrekt. Hij had die naar beneden geworpen om de diepte van den boven reeds genoemden afgrond te kennen, maar sedert de aarde geschapen was, wist niemand waar dit stuk bamboe gebleven was. Hij raadde het met een kapmes door te hakken. Nu kwam er uit de bamboe een jong mensch te voorschijn, volwassen en schoon van gedaante. [1] De door Batara Goeroe gemaakte menschen zonden nu de mandizwaluw tot hem, om van hem te vernemen wat voor mensch deze nieuweling was. De God daalde neder en ondervroeg hem wie hem geschapen had, maar hij wist het niet. Batara Goeroe beval hem gehoorzaam te zijn aan zijne voorschriften, en na het drietal tot eensgezindheid vermaand te hebben, ging hij weer naar boven.

Eens verzocht de uit bamboe ontstane mensch den man, dien Batara Goeroe geschapen had, hem zijne vrouw af te staan, maar hij wilde daarvan niets hooren; ook eene poging om de vrouw zelve tot ontrouw te bewegen, mislukte. Later werd zij zwanger en gaf haar man te kennen dat zij trek gevoelde naar eene tĕnggolĕnvrucht. [2] Haar minnaar veranderde zich in zulk eene vrucht, zij at die op, en in haar buik werd hij weder een mensch.

Na geruimen tijd beviel de vrouw; haar eigenlijke zoon kwam het eerst ter wereld en vervolgens de persoon, die zich in de vrucht had veranderd. De kinderen werden nu bij het vuur geplaatst. Batara Goeroe kwam weer uit den hemel op verzoek van den vader, beval hem een feest te vieren en na een maaltijd van vleesch en rijst gaf hij aan diens zoon den naam van Napbi Hadji en aan den minnaar der vrouw dien van Napbi Setan. Daarna kreeg de vrouw nog een zoon, dien Batara Goeroe Napbi Mĕhĕmat noemde. [3] Tevens beval hij, zoo zij later nog meer kinderen mogt krijgen, vleesch en rijst te laten toebereiden en na den maaltijd een naam naar goeddunken aan

[1] v. d. T. teekent hierbij aan: «Het te voorschijn komen van een mensch uit een bamboe is een dikwijls in Maleische verhalen vermeld feit. Het wezen dat hier in den tekst uit de bamboe komt, blijkt naderhand eene soort van duivel te zijn. Misschien is zijn wijze van ontstaan te verklaren uit eene poging 't kwaad voor te stellen als uit zich zelven, buiten God om, voortgekomen te zijn.»

[2] Eene roode, zoete en zamentrekkende vrucht. Door Mohammedaanschen invloed, die blijkens het einde van dit verhaal, niet te miskennen is, is hier wel de appel van Eva bedoeld. v. d. T.

[3] Wij achten het bijna onnoodig den lezer opmerkzaam te maken op de Mohammedaansche elementen, in deze eigennamen zigtbaar.

hun kroost te geven. Ook verzocht hij dat men hem naar zulk eene aanleiding niet meer telkens naar beneden zou laten komen. Hij bezocht hen voortaan dan ook niet meer, maar zond zijne bevelen en boodschappen door middel der mandizwaluw tot de menschen. Het getal kinderen werd vervolgens nog vermeerderd met eene dochter, Běroe Alahěn genaamd. Toen allen waren opgegroeid, stierven huune ouders. Men raadpleegde nu Batara Goeroe hoe men met de dooden moest handelen. Hij gelastte de vrouw met 't gelaat naar 't oosten, den man met 't gelaat naar 't westen gekeerd, te begraven, vervolgens een slagtbeest toe te bereiden en een feest te vieren, waaraan hij den naam gaf van lijkafbrenging. Zij hielden dit maal en vergaten ook niet de kleinere gedeelten uit het slagtbeest, zooals oogen, ooren, neus enz. naar 't graf hunner ouders te brengen, waarna zij betel nuttigden.

Eene poos leefden de menschen nu eensgezind met elkander. Maar Napbi Setan stoorde weer hun gelukkig leven door sexuëlen omgang te plegen met Běroe Alahěn. Toen Napbi Hadji hem hierover teregt wees, antwoordde hij dat zijn gedrag niet tegen de zeden was, omdat de ouders van Běroe Alahěn de zijne niet waren en Napbi Hadji berustte in de zaak. Běroe Alahěn kreeg twee dochters, die met Napbi Hadji en Napbi Setan huwden. Door deze huwelijken werd het aantal menschen zoo vermenigvuldigd, dat één huis hen niet meer kon bevatten. Napbi Setan en Napbi Měhěmat stichtten nu ieder voor zich eene *koeta* (= het Tobasche *koeta*, een versterkt dorp) en Napbi Hadji bleef de koeta bewonen die zijn vader had gesticht. Van lieverlede verbreidden de menschen zich over de wereld. De Orang poeteh (Europeanen) stammen af van Napbi Setan; zij die Bataksch spreken, van Napbi Hadji en de Mohammedanen van Napbi Měhěmat. Wat den oorsprong der talen betreft, men deed eerst de krankzinnigen na, waardoor hunne taal overging op hen, die niet krankzinnig waren, en zoo ontstond het verschil der talen. „Zoo men de taal der krankzinnigen niet had gevolgd, dan zou het Tobasch nog de taal zijn. Het Tobasch toch is vroeger de oorspronkelijke taal der menschen geweest" zegt de schrijver. Met een heilwensch aan verhaler en hoorders, een zeer kort overzigt van het verhaal en een paar rijmpjes is hiermede de geschiedenis afgeloopen.

Het medegedeelde is genoeg om te doen zien dat wij hier eene geheel andere geschiedenis der schepping hebben dan de vroe-

ger bekende. [1] Wij willen ook niet uitweiden over de klaardere en juistere voorstelling omtrent de godsdienstige denkbeelden der Bataks, die ons de heer Van der Tuuk door zijn leesboek en woordenboek heeft gegeven en waartoe dit scheppingsverhaal mede eene welkome bijdrage is. De waarde der Chrestomathie in dit opzigt zal ons nog nader blijken, ook bij de beschouwing van andere verhalen.

De korte inhoud der geschiedenis van *Sĕlido* (Deel III. p. 219 vgg.) komt hierop neder: Radja Nampirin kocht zich eene vrouw, Antarĕn Boenga genaamd. Aanvankelijk woonde hij zamen met zijne schoonouders, maar gaf weldra aan zijne vrouw zijn wensch te kennen zelf een dorp aan te leggen. Hij slagtte daarom een varken, noodigde zijne aangehuwde familie ter maaltijd en nadat men gegeten en betel gebruikt had, deelde hij aan de gasten zijn besluit mede. Men had er geen bedenking tegen, maar wenschte hem gelukkige droomen en dat hem in zijn nieuw gesticht dorp een gezegende ouderdom en talrijk kroost ten deel mogt vallen. Hij liet nu door een goeroe of wigchelaar een gelukkigen dag berekenen en zuiverde op dien dag, naar Bataksche gewoonte, eene kleine plek gronds van houtgewas en onkruid, tot een teeken dat hij daar een dorp wilde stichten. Toen de droom, dien hij den volgenden nacht had, voor zijne onderneming gunstig was, zette hij zijne werkzaamheden voort, zoodat het dorp spoedig gereed was om betrokken te worden [2]. Wederom berekende nu de Goeroe een gunstigen dag voor zijne

[1] De heer v. d. T. heeft mij verhaald dat er nog andere, van de hier medegedeelde verschillende, redacties van het scheppingsverhaal in het Bataksch bestaan. Wij achten het onderhavige evenwel verre van onbelangrijk, vooral zoo men bedenkt dat het eenige scheppingsverhaal der Bataks, dat ons tot nog toe bekend was, het magere berigt van Radermacher is in de Werken van het Batav. Gen. Dl. III. Dit berigt is door Marsden in zijn Hist. of Sumatra en in verschillende latere werken overgenomen. Ook in eene legende der Tagalen ontstaan de twee eerste menschen uit eene geleding bamboe. Aarde uit den hemel valt er op het water en zoo ontstaat deze aarde. Een tusschen hemel en aarde vliegende kiekendief speelt in dit verhaal mede eene voorname rol (Labor Evang. etc. en las islas Philipp. por F. Colin Madrid 1668).

[2] «Dit raadplegen van een droom, teekent v. d. T. hierbij aan, is bij de Bataks algemeen; zoo hij niet akelig droomt dan gaat de onderneming door, zoodat hij zeer zelden — immers wie droomt er elke nacht akelig? — van wat hij doen wil, door een naren droom afziet. Daar de Batak ook weet dat men door zware spijzen kort vóór den slaap te gebruiken, akelig droomen moet, zoo dient deze raadpleging van droomen dikwijls als een middel om zich van iets dat men niet wil, af te maken».

verhuizing, waarop hij met zijne vrouw zijne nieuwe verblijfplaats ging bewonen en ook zijne onderdanen daarheen liet komen. Hij noodigde vervolgens zijne geheele familie te gast. [1] Na den maaltijd verzochten hem de sintoewa's [2] mede te deelen wat hij te zeggen had, namelijk de aanleiding tot het gastmaal op te geven. Hij verklaarde nu dat hij zijn dorp feestelijk wenschte in te wijden en dat hij de volgorde wenschte te vernemen van hetgeen bij die inwijding te doen was. Men gaf hem die nu op en hij bragt dienovereenkomstig offeranden aan de pĕngoeloebalang, de sĕmbaĕn, de tapin, de toenggoeng, aan de soemangan of geesten van zijne grootouders, en aan de geesten der geofferde buffels, zwijnen en hoenders. [3] Voor de genoodigden liet hij een buffel en rijst toebereiden en na afloop van het maal keerden zij naar huis.

Eenigen tijd daarna beviel Antarĕn Boenga van een zoon, die Agan Mĕroka genoemd werd; een tweede zoon, dien zij kreeg, heette Hidjo. Toen beide groot geworden waren, stierven hunne ouders. Op huwbaren leeftijd gekomen, kochten zij ieder eene vrouw. De oudste der broeders kreeg verscheidene zonen en dochters, maar Hidjo had slechts één zoon, Sĕlido genaamd. Uit schaamte hierover, dat hij bij zijn broeder in aantal van kinderen achterstond, besloot hij niet langer hetzelfde huis met hem te blijven bewonen, maar een nieuw voor zich te bouwen. Terwijl hij met dit werk bezig was, leende hij van zijn broeder een beitel, dien hij bij het bearbeiden van het houtwerk noodig had. Na dien gebruikt te hebben, legde hij hem neder op de *sĕngkar*, eene soort van zolder, waar men allerlei dingen pleegt

---

[1] Namelijk zijne *koela koela*, d. i. bloedverwanten, uit wier familie men eene dochter tot vrouw heeft, zijne *nianakkĕn* d. i. bloedverwanten, aan wie men eene dochter ten huwelijk heeft gegeven, en zijne *sĕnnina* = personen, die van dezelfde marga zijn, d. i. van denzelfden vader afstammen.

[2] d. i. iemand, die bij eene vergadering meetelt, doordat zijn jaren vergevorderd zijn. (Aldus verklaard in 't Woordenboek s. v.)

[3] Van een pĕngoeloebalang is reeds gewag gemaakt in de geschiedenis van Malin Deman, pag. 264, waar hij volgens Tobasch dialect *pangoeloebalang* heet. *Sĕmbaĕn* is hetzelfde als het Tobasche *sombaon*, zie pag. 249. Het woord *tapin* ontbreekt in het Woordenboek, maar beteekent den geest der badplaats (tapijan) van het dorp. *Toenggoeng* zijn de geesten, die in de straat van het dorp vertoeven en die men om vermeerdering van vee pleegt te bidden. Een offer aan de geesten van geslagte dieren heeft niets wat kan bevreemden, daar men zelfs middelen aanwendt, om den geest van rijst, die verstoord is, te verzoenen.

te bewaren en vergat de teruggave geheel. Toen zijn huis voltooid was, betrok hij het op een dag, dien zijn wigchelaar als gunstig had aangewezen en wijdde het in met een gastmaal, dat hij zijn dorpsgenooten, die van dezelfde marga waren, aanbood.

Agan mĕroka overleefde zijn broeder en bleef steeds het huis bewonen, dat hun vader Radja Nampirin gebouwd had. Een jaar na den dood van Hidjo werd het echter bouwvallig en hij ging daarom aan den bouw van een nieuw huis. Bij deze gelegenheid herinnerde hij zich dat hij een beitel aan zijn broeder geleend en nooit teruggekregen had. Daar hij dien thans behoefde, verzocht hij Sĕlido hem dien te bezorgen. Doch hoe Sĕlido ook zocht, de beitel was nergens te vinden. Sĕlido bood zijn oom aan een anderen beitel in de plaats van den verlorene te maken of wel hem de waarde daarvan te betalen. Maar Agan Mĕroka wilde hiervan niets weten. De beitel was, zeide hij, een erfstuk, dat hij tot aandenken van zijn vader bewaarde. Kon Sĕlido hem dien niet teruggeven, dan zou hij hem dooden. Weenend zeide Sĕlido: „Vergun mij deze maand nog over de zaak te denken,[1] eer gij mij doodt, zoo gij inderdaad verlangt mij om het leven te brengen." Zijn oom stemde hierin toe, maar, indien de beitel dan niet gevonden was, zouden hem het huis, huisraad en de slaven van Sĕlido, alles wat hij bezat, alleen de personen van Sĕlido en diens vrouw uitgezonderd, toebehooren. Stond Sĕlido zijn eigendom niet af, dan zou hij hem ombrengen. Sĕlido verhaalde nu zijn geval aan zijne moeder. „Ik weet er iets op, vader!" zeide zij;[2] ween niet aanhoudend en maak u niet ongerust wegens den beitel! Vervolgens deelde zij hem mede dat de levensgeest van zijn vader tot een wild zwijn was geworden, herinnerde hem dat zijn vader bij zijn leven veel hield van het bespelen eener soort van mandoline, zoo dat hij die zonder ophouden iederen morgen en avond tokkelde en lichtte hem in hoe hij van deze omstandigheid gebruik moest maken om te weten te komen waar de beitel gebleven was. Sĕlido volgde haren raad en ging naar de naburige wildernis, waarbij hij de door zijn vader nagelatene mandoline medenam. Daar zocht en vond hij een door wilde zwijnen gebaanden modderweg, waar hij de mandoline tegen een boom aanzette, waar zich de wilde zwijnen aan plagten te wrijven. Hij zelf klom boven in dien

[1] Welligt vertaalt men beter: er naar te zoeken.

[2] Vader! zegt men ook tot mannelijke personen in het algemeen.

boom, om niet van beneden gezien te worden. Weldra kwamen vele wilde zwijnen over den modderweg. „Deze mandoline lijkt wel op die van den vader van Sĕlido", zeide een der zwijnen, op het zien van dit instrument. Het zwijn speelde eens op de mandoline en ging daarop weer heen. Hetzelfde zeiden en deden ook de overige evers, zoodat de mandoline telkens haar geluid liet hooren. Eén der zwijnen echter bleef alleen achter „Ach! hier zie ik wederom mijne mandoline! sprak het en bespeelde die daarop een tijd lang. Sĕlido meende dat dit varken welligt de geest van zijn vader zou wezen, kroop op handen en voeten van den boom naar beneden en greep het. Nu veranderde zich het dier achtereenvolgens in een tijger, een beer en eene slang, maar S. hield het steeds vast, tot het eindelijk weer tot zijne eerste gedaante terugkeerde en zich rustig hield. Sĕlido vertelde nu het voorgevallene en zeide ten slotte dat het zwijn hem, zoo het waarlijk de geest van zijn vader was, narigt moest geven omtrent den verdwenen beitel; als het daaromtrent geen aanwijzing gaf, dan kon het ook die geest niet zijn en dan zou hij het dooden en opeten. Hierop maakte het varken zich als incarnatie van Hidjo, Sĕlido's vader, bekend en verhaalde dat diens levensgeest reeds zevenmaal gestorven was en nu ten laatste zijne tegenwoordige gedaante had gekregen. [1] Den beitel had Hidjo op de sĕngkar neergelegd en vergeten dien terug te geven. Na deze mededeeling gingen beiden hun weg en tot zijne groote vreugde vond S. het werktuig op de aangewezene plaats. Hij begaf zich vervolgens daarmede naar de sopo en gaf ze aan zijn oom terug. Aan degenen, die daar aanwezig waren, deelde hij gambir uit. Op de gewone vraag naar de beteekenis of bedoeling van dit geschenk antwoordde hij, dat het tot een teeken moest dienen, opdat zij zich steeds zouden herinneren dat zijn oom den beitel van hem terugbekomen had. [2] Vervolgens hield hij

[1] Het volksgeloof der Bataks wil dat ook de geesten sterven en zoo trapsgewijze van een minderen staat als geest tot een hoogeren opklimmen, tot dat zij ten laatste in den bovenhemel (*banoewa gindjang*) aankomen. Daar eerst genieten zij met de eigenlijke goden (*debatá*) eene volmaakte onsterfelijkheid. Bij de incarnatie van Hidjo in een wild zwijn denkt v. d. T. aan de soortgelijke incarnatie van Wisjnoe. Nog meer voorbeelden van het geloof aan zielsverhuizing bij de Bataks vindt men in andere verhalen, vooral in de geschiedenis van den buffel Ranggir, die eindelijk zelf een mensch wordt. Sporen van dit geloof treft men overigens ook bij verscheidene andere volken van den Indischen Archipel aan.

[2] Zoo vragen ook bij alle buitengewone feesten de gasten gewoonlijk naar de beteekenis of bedoeling van het feest.

een vreugdemaal, gohon gohon genaamd, zooals men pleegt te doen, wanneer men voor dreigende rampen bewaard is gebleven.

Intusschen had de handelwijze van zijn oom hem met verbittering vervuld en spoedig had hij een middel bedacht om zich te wreken. Hij gaf hem een buidel met betel en hetgeen daarbij behoort, ten geschenke en berigtte hem dat hij zijne hulp behoefde voor het maken van een golok (kapmes). [1] Toen zijn oom zich hiertoe bereid verklaarde, maakte S. de noodige toebereidselen tot volvoering van zijn plan. Salintoktok, pĕlĕng [2] en palmwijn werden als offerspijzen gebragt aan het ijzer, dat gesmeed moest worden, aan de smidse, den smidshamer, het aambeeld en de nijptang. Onder het aanbieden hiervan prevelde Agan Měroka het gebruikelijk gebedsformulier. Hierin riep hij den pĕngoeloebalang d. i. den geest, die zich bij het ijzer ophoudt, aan, gaf aan het ijzer allerlei schoonklinkende namen en bad dat Sĕlido, de eigenaar van het metaal, een gezegenden ouderdom mogt bereiken. Daarna nuttigde hij zelf de geofferde spijzen [3]. Sĕlido gaf hem bovendien nog een overvloed van ander eten en ruimschoots palmwijn te drinken, zoodat hij na den maaltijd zich meer of min bedwelmd en slaperig gevoelde. Evenwel begon hij den arbeid van het smeden, waarbij Sĕlido het vuur met eene soort van blaasbalg aanwakkerde. Hij trachtte middelerwijl de aandacht van zijn oom van het werk af te leiden en hem nog slaperiger te maken, door hem, onder het eentoonig geluid van den blaasbalg, langgerekte, beuzelachtige vertelsels op te disschen. Agan Měroka viel werkelijk in slaap en toen Sĕlido hem wekte, bleek het dat het ijzer te lang in het vuur was geweest en daardoor geheel bedorven en onbruikbaar was geworden. De oom bood nu aan hem ander ijzer in de plaats of wel de waarde van het bedorvene te geven, maar Sĕlido nam daarin geen genoegen. Beiden besloten nu naar de sopo te gaan en daar hunne zaak aan hun dorpsgenooten, die van dezelfde marga waren, ter beslissing voor te

---

[1] Hij bestemde die golok tot *gĕmgĕmman* d. i. iets wat iemand als vorst toekomt, zoo als zijn grondgebied, zijne insignia enz. Vandaar beteekent het, blijkens 3 Leesb. p. 116 en 1 Leesb. p. 90 ook: hetgeen waarop men bijzonder prijs stelt, wat het meest geliefd is. Tot regt verstand van het volgende meenen wij dit hier te moeten opmerken.

[2] *Salintoktok* is fijngehakt raauw vleesch, dat men met bloed, limoensap en Spaansche peper nuttigt. *Pĕlĕng* bestaat in gekookte rijst met zout en een weinig visch, welk mengsel men laat verzuren.

[3] Het blijkt niet duidelijk of hij ook iets daarvan voor de geesten liet staan.

dragen. Sělido herinnerde toen degenen, die uitspraak moesten doen, hoe zijn oom hem vroeger ter zake van den verloren beitel had willen behandelen en eischte ter vergoeding voor zijn ijzer al het goed van Agan Měroka; wilde hij dit niet afstaan, dan zou hij (Sělido) hem dooden. De regters stonden Sělido zijn eisch toe en Agan Měroka besloot hem zijne bezittingen te geven, om zijn leven niet te verliezen. Beide partijen gaven nu, volgens gebruik, spijzen aan de regters ten geschenke en kregen van deze nog eene vermaning om voortaan geen wrok tegen elkander te koesteren. Sělido gaf daarna een maaltijd naar aanleiding van het onverwacht geluk, dat hem te beurt was gevallen, zooals de Batak pleegt te doen, om daardoor zijne dankbaarheid aan de geesten te toonen en zegen op zijn' rijkdom te erlangen. Deze hier medegedeelde geschiedenis is, volgens den heer van der Tuuk, eene Daïrische omwerking van een oorspronkelijk Tobasch verhaal.

In de Daïrische geschriften treft men ook fabelen aan. Eene daarvan is getiteld: De rhinocerosvogel en het itokvischje [1]. Wij kiezen die ter mededeeling uit, hoofdzakelijk wegens het karakteristieke van den inhoud. Zij luidt dus: Er was een rhinocerosvogel van eene zeer schoone gedaante, *ěnggang soeběrang laoet* [2] genaamd. Op zekeren tijd, toen het weder aanhoudend droog gebleven was, gevoelde hij dorst. Hij zocht nu water in de holten van bamboe of boomen te vinden, maar trof het nergens aan. Daarop zocht hij in geulen van beken of rivieren, maar die waren allen droog. Eindelijk echter vond hij water op de diepste plaats van eene rivier en leschte zijn dorst. Daar werd hij toegesproken door een *etěk sěrpoe* [3], die hem verzocht hem geen leed te doen. Maar de vogel achtte zich gelukkig het vischje gezien te hebben en verklaarde zijn besluit het op te eten, waarvan hij niet af te brengen was. De etěk zag intusschen, dat hooger op in het binnenland regen aan de lucht was en bedacht nu eene list. „Zoo gij mij volstrekt wilt opeten, o rhinocerosvogel! laat ik u dan eerst bezingen, opdat mijne stem, waarmede ik u bezing, u tot herinnering moge zijn!" De vogel nam hierin ge-

[1] Het Woordenboek zegt s. v. *itok*: «Zekere kleine, zich in holen gaarne ophoudende visch.»

[2] Dien naam draagt hij wegens zijn groote vlugt. Men zou hem *zeeoversteker* kunnen vertalen.

[3] Eene soort van itokvischje; *etěk* is de Daïrische vorm van het Tobasche *itok*. *Sěrpu* wordt van stompstaartige dieren in het algemeen gebezigd.

noegen. Nu roemde de etĕk in zijn lied allerlei schoonheden aan het ligchaam van den rhinocerosvogel, waarbij hij vele versierde uitdrukkingen op hem toepaste, die anders bij het aanbieden van eene offerkip gebruikelijk zijn, zoodat dit loflied voor den Batak iets regt kluchtigs heeft. Toen de itok dezen zang ten einde gebragt had, prees de vogel zijn talent en stond hem, op zijn verzoek, toe, nog voor eene korte poos zijn lied te hervatten, eer hij verslonden werd. Terwijl het vischje hiermede bezig was, kwam er op eens veel water in de diepte, waar het zich bevond, als gevolg van den regen, die in het bovenland was gevallen. Terstond zwom de itok eene grot in. De rhinocerosvogel vreesde, dat hij door de watermassa zou meegesleept worden en wegdrijven, waarom hij naar het land vloog. Terwijl hij nu de list van het vischje te laat inzag en op den neus keek, stootte hij zijn kop tegen een boomtak, draaide een oogenblik in de rondte en viel dood neder.

Van eene andere fabel, de Otter en het Reebokje, heeft v. d. T. zelf den inhoud in zijn vierde Deel medegedeeld. Hierin, merkt hij op, is het oud-Indische denkbeeld niet te miskennen, dat eene ramp iemand overkomt als gevolg van eene daad, die hij eenmaal, al is het ook in een vroeger leven, heeft bedreven. Van Indischen oorsprong is ook het bekende verhaal: De twist der dooven, waarvan de heer v. d. T. ons eene Bataksche omwerking geeft. Hetzelfde geldt omtrent den oorsprong der Bataksche Geschiedenis van den wondervogel Saïp ladang. De Maleische historie *Hikájat bájan boedimán* heeft hieraan, volgens v. d. T., ten grondslag gelegen; dit Maleische verhaal nu is niet anders dan eene omwerking van het Perzische *Toti nameh*, (papegaaiboek) waarvan het origineel mede in Indie is te zoeken. Ook hier bestaat groot verschil tusschen de redactie in beide Bataksche hoofddialecten, het Tobasch en Daïrisch. Dat hier de papegaai een geheel andere vogel is geworden, schijnt wel daaruit te verklaren, dat de papegaai den Bataks onbekend is. Zij kennen slechts eene kleine groene soort, die op Nias voorkomt, en die zij daarom: rijstdiefje van Nias plegen te noemen.

Tot de populaire verhalen der Bataks behoort o. a. datgene, waarvan de Daïrische redactie den titel draagt: De twist van Singkam en Barbarĕn. Radja Boenga boenga, zoo luidt het, huwde met Bĕroe Dori angin, de zuster van Singkam, en later nam hij bij haar nog Bĕroe Rĕntjitĕn, zuster van Barbarĕn, tot vrouw. Bij

elke van haar verwekte hij een zoon en beide kinderen geleken in uiterlijk, grootte, stem bij het weenen enz., volkomen op elkander. Na hunne geboorte met een gastmaal gevierd te hebben, gaf hij hun de namen Tanggal en Boeboe. [1] Hij maakte eene soort van wieg voor hen, waarin zij te slapen werden gelegd. Den volgenden dag ging Bĕroe Dori angin naar de rivier om zich te baden. Bĕroe Rĕntjitĕn, die te huis bleef, vond, eene poos na het vertrek van hare medevrouw, haar kind dood in de wieg liggen. Nu nam zij het kind van Dori angin uit zijne wieg en legde het doode in zijne plaats. Toen Dori angin terugkwam en het lijkje vond, wilde zij het niet als haar kind erkennen, maar beschuldigde hare medevrouw de kinderen verwisseld te hebben. Bĕroe Rĕntjitĕn hield vol, dat het levende kind het hare was. De twist tusschen de beide vrouwen werd weldra een twist tusschen Singkam en Barbarĕn, die zich de zaak van hunne zusters aantrokken. De vader, Radja Boenga boenga, mengde zich niet in den strijd, maar de beide broeders wendden zich tot scheidsregters. Het was echter niet mogelijk den twist bij te leggen, zoodat het zelfs tot gevechten tusschen Singkam en Barbarĕn kwam, waarin velen van hun onderdanen sneuvelden. Het gerucht van het gebeurde had zich intusschen verder verbreid en het hoofd van een naburig dorp bezocht de woonplaats der strijdenden en beproefde hun twist te beslechten. Hiertoe werd een kind in eene soort van pauk verborgen en aan beide vrouwen gelastte men dat zij achtereenvolgens die pauk naar den top van zekeren berg zouden dragen. Onderweg gaf Bĕroe Dori angin, door bij zich zelve te spreken, aan hare bekommering lucht, dat zij haar kind niet terug zou bekomen. Maar Bĕroe Rĕntjitĕn liet zich in hare alleenspraak verluiden, dat het levende kind het hare niet was. Na de terugkomst van beiden liet de scheidsregter het in de pauk verscholen kind daaruit te voorschijn treden en vertellen wat de vrouwen bij zich zelve gesproken hadden. Overeenkomstig dit verhaal deed hij uitspraak en zoo kreeg Bĕroe Dori Angin haar kind terug, en was de twist geëindigd. Het verbergen van een kind in eene pauk, om, bij gemis

[1] Men pleegt de kinderen in het naastbijzijnde water te baden en hun daarop een naam te geven. Dezelfde gewoonte bestaat of bestond ook, althans hier en daar, bij de Maleijers in de Padangsche bovenlanden, volgens een Maleisch handschrift der Oendang oendang van Mĕnangkabo, Ook bij vele Dajaks op Borneo en bij de Heidensche Alfoeren in de Minahasse en welligt nog elders in den Archipel vinden wij dit gebruik.

van getuigen, een schuldige op het spoor te komen, is eene bijzonderheid, die dikwijls, in Tobasche zoowel als in Daïrische verhalen, wordt aangetroffen. [1]

Omtrent het verhaal Tagan Dori zegt de heer v. d. T. „De held van dit verhaal is een vraatzieke luijaard, een bij de Bataks nog al dikwijls voorkomend karakter. Het is opmerkelijk dat hier met de op vleesch beluste boschspoken, die hier even bijgeloovig als de menschen worden voorgesteld, ofschoon men voor hen zeer bevreesd is, de draak wordt gestoken. De inhoud van dit Daïrische verhaal doet de Bataks hartelijk lagchen." Den hoofdinhoud van deze geschiedenis kan men in het vierde deel van het werk van v. d. Tuuk vinden. Wij vermelden dien hier niet, omdat wij meenen reeds genoeg medegedeeld te hebben, om de literatuur in het Daïrisch te doen kennen. Om dezelfde reden gaan wij ook de Geschiedenis van Vorst Oewen met stilzwijgen voorbij. Wij vergenoegen ons met de opmerking dat het stuk ons voornamelijk in zoover niet onbelangrijk voorkwam, als men er uit ziet, hoe een Bataksch vorst bij den bouw en de inwijding eener nieuwe woning handelt. Het eenige verhaal in dezen Daïrischen bundel, dat wij nog niet ter sprake bragten, is de geschiedenis van Girsang. Zij is door v. d. T. vertaald en wij deelen haar hier in substantie mede: Het kind van zekeren Girsang was ziek. Een wigchelaar zeide hem dat het door een geest gekweld werd en dat men dien door een verzoeningsmiddel moest trachten te verbidden. Tot de ingredienten van zulk een middel behoort zeer dikwijls een hoenderei. Daar Girsang vernomen had dat de meest geliefde kip van het dorpshoofd eijeren had gelegd, ging hij tot hem, met verzoek hem een ei te verkoopen. Voor den gewonen prijs van een soloep [2] wilde het hoofd hem echter geen ei geven, maar eischte een nalih d. i. 24 soloep. Door den nood gedrongen gaf Girsang hem dit bedrag. De wigchelaar maakte nu het middel gereed en het kind genas. De kip van den vorst begon zich nu als razend aan te stellen en kakelde dag en nacht door. „Deze handeling is niet naar behooren!" zoo kakelde zij. Het hoofd zeide toen tot zijne volgelingen: „mijne kip stelt zich als razend aan; dat wij een feest geven, om de geesten te raadplegen." Hiertoe gingen zij zich baden, nadat zij op den oever der rivier

[1] IV Leesb. pag. 47 en Woordenboek s. v. *king*.

[2] Eene bamboemaat die ongeveer 1½ Amst. pond ontbolsterde rijst kan bevatten.

een kopje met limoensap hadden neergezet, waarmede zij hun ligchaam moesten reinigen. Een *sirahrah rabi*, zeker vogeltje, ging op dit kopje zitten. De vorst wierp naar hem, maar verbrijzelde het kopje, zonder hem te raken. Toen men in 't dorp teruggekeerd was, vertoonde dezelfde vogel zich weder. Men wierp herhaaldelijk naar hem, maar miste hem steeds. Eindelijk ging hij op den nok van het huis van het dorpshoofd zitten. Het hoofd wierp nu een brandend stuk brandhout naar den vogel, maar de kool van het stuk brokkelde af en zette het dak in vlam. Nu verbrandde het huis met alle bewoners en alle goederen, die er in waren. Van het feest kwam niets, want het dorpshoofd was de eenige van het gezin, die in leven bleef.

www.lptool.com.cn

„Waarin heb ik tegen geesten en menschen gezondigd, dat mij alleen 't ongeluk treft, alles zoo op eens te verliezen?" riep het dorpshoofd wanhopig uit. Zijne kip, die bij den brand weggevlogen was, kwam nu tot hem en zeide: „Uw huis is verbrand, omdat gij het gewoonteregt hebt geschonden. Gij, die als hoofd een goed voorbeeld moest geven aan het algemeen, gij hebt het u zelven te wijten en niemand anders" — „Welk gewoonteregt heb ik dan geschonden?" hernam het dorpshoofd. „Een uwer dorpsgenooten zit in nood en komt bij u om een ei; gij wilt hem geen ten geschenke geven en het hem slechts verkoopen. Hij wil er u een soloep rijst voor geven, maar gij wilt een nalih en daar 't leven van zijn kind er mede gemoeid is, geeft hij u wat gij eischt. Nu waarschuw ik u en kakel: uwe handeling is niet naar behooren; maar gij luistert er niet naar. Daarop wilt gij een feest geven, zonder eerst den man teruggegeven te hebben, wat hij u voor het ei had moeten geven. Dat, Heer! is de reden waarom u dit onheil is overkomen!" De kip voegde hier nog bij: „Zoo een dorpsgenoot een ei noodig heeft voor een genees- of verzoeningsmiddel, dan hebbe hij 't maar voor 't vragen; en zoo iemand een hoenderei wil koopen, dan mag daarvoor niet meer dan een soloep ontbolsterde rijst geëischt worden. Daarbij staat het een vorst niet vrij 't gewoonteregt te schenden. Hij moet in alles wat hij te beslissen heeft, regtvaardig zijn, opdat er zegen op zijn rijkdom ruste." Van daar weet men dat de vaste prijs van een hoenderei een soloep ontbolsterde rijst is. Het is niet geoorloofd af te wijken van hetgeen de ouden hebben vastgesteld.

Wij achten thans onze taak geëindigd. Ons doel was slechts de tot nog toe geheel onbekende Bataksche literatuur eenigzins

te doen kennen, voor zoover de thans publiek gemaakte bronnen dit toelaten. De vermelding van zeer enkele platte of minder kiesche bijzonderheden was hierbij niet wel te vermijden. Wij zullen tevreden zijn, zoo deze mededeelingen den eigenaardigen stempel, dien deze Bataksche producten dragen, meer of min aanschouwelijk hebben gemaakt en eenige bijdragen hebben geleverd tot de kennis van volksbegrippen en toestanden van een der merkwaardigste volken van den Indischen Archipel.

www.hotbook.com.cn

ROTTERDAM, 22 *December* 1865. G. K. NIEMANN.

www.libtool.com.cn

BESCHRIJVING DER ZEDEN EN GEWOONTEN

VAN DE

BEWONERS DER MINAHASSA.

DOOR DEN GOUVERNEUR DER MOLUKKEN

ROBERTUS PADT-BRUGGE.

1679.

Is er een gedeelte onzer Oost-Indische bezittingen buiten Java, waar sedert de laatste 25 à 30 jaren een betrekkelijk snelle vooruitgang, zoo ten aanzien van de beschaving der bevolking als van de uitbreiding der kultuur van onderscheidene gewassen plaats heeft, dan voorzeker is dit in de eerste plaats de Minahassa van Manado. Om zich hiervan te overtuigen behoeft men slechts het heden met het verleden te vergelijken.

Onder de min of meer uitvoerige berigten, die tot ons gekomen zijn uit het midden der zeventiende eeuw, toen wij Manado aan ons gezag onderwierpen, verdient de hier voor het eerst uitgegeven beschrijving der zeden en gewoonten van de bewoners dezer landstreek door den gouverneur der Molukken Robertus Padt-Brugge, zeer de aandacht.

Vindt men van hetgeen hij over hen heeft aangeteekend ook bij latere schrijvers gewag gemaakt, het is echter niet te ontkennen dat er in sommige punten nog al verschil bestaat. Wij hebben hier meer bijzonder op het oog de beschrijving der godsdienstige en andere plegtigheden. [1] Waaraan dit verschil is toe te schrijven, òf aan de verandering, die daar in den loop van bijna twee eeuwen plaats heeft gevonden, òf omdat onder de verschillende stammen, waaruit deze Alfoeren bestaan [2], ook verschillende zeden en gewoonten heerschen, durven wij niet beslis-

---

[1] Zie o. a. *Tijdschrift van Ned. Indië*, 1849, II Deel, bl. 387 en vvg.

[2] Er worden negen stammen opgegeven in het *Fragment uit een reisverhaal. Tijdschrift* als boven, 1856, II Deel, blz. 12.

sen. [1]. Valentijn in zijn oud, maar in vele opzigten nog geenszins verouderd werk over de Molukken, deelt ons over hen bijna niets mede; alleen geeft hij eene beschrijving van de Orang Badjoes of Wadjoes, zwervende visscherlieden, die zich onder de kust van Celebes ophouden, volgens opgaven van den predikant Montanus en den gouverneur Padt-Brugge. [2]

Laatstgenoemde deed tegen het einde van 1678 en het begin van 1679, ten tweede male [3] eene reis door zijn gouvernement en vertoefde te Manado van 25 December 1678 tot 23 Januarij 1679, ten einde aldaar onder meer andere zaken, de onderlinge twisten tusschen de dorpshoofden te vereffenen, een nader verbond met hen te sluiten, een ander opperhoofd van wege de Compagnie aan te stellen en eenige bepalingen betreffende het kerk- en schoolwezen te maken. Zijne beschrijving der zeden en gewoonten der Alfoeren is getrokken uit het zeer uitvoerige verslag zijner reis, dat door hem na zijne terugkomst te Ternate, aan gouverneur-generaal en raden van Indië werd opgezonden en tot opschrift heeft:

„Dagregister, Brieven, Resolutien, Actens, Ordres, Instructien en andere voorvallende stucken meer, gehouden, gesonden, ontfangen, verleend, gegeven en voorgevallen op de reyse van den Gouverneur der Moluccos, met het jacht *Amsterdam*, en chaloupen *Eendracht* en *Roode Haen*, met zijn Hoogheyd *Amsterdam*, Coning van Ternate, (tot Tomboecan toe), over Tydore, Macquian, Batchian, Ouby, Xula, Tambocco, Tomeni, Gorontala, Manado, Tagulanda off Pangesare, Ciauw, Sangi enz. beginnende den 1o Augustus 1678 en eyndigende den 8 Maart 1679."

De drie eerstgenoemde eilanden werden slechts terloops aangedaan. Van deze is ons het meest bekend, doch dit is echter het geval niet met de overige daar vermelde deelen der residenties Ternate en Manado en het is juist over deze dat het dagregister veel wetenswaardigs voor de geschiedenis en de

[1] Dat er in 1825 nog godsdienstige en andere gebruiken onder de Alfoeren in de Minahassa bestonden, die thans niet meer in zwang zijn, lezen wij in de *Notulen van de Algemeene en Bestuursvergadering van het Bat. Gen. van K. en W.* Batavia 1863, Deel I, blz. 215.

[2] I Deel, bl. 66 en 67.

[3] In het voorgaande jaar had hij Manado reeds bezocht; hij verbleef er toen van den 4n tot den 20n October 1677. Het was op dezen togt dat het eiland Siauw door hem op de Spanjaarden voor de Compagnie werd veroverd.

kennis van land en volk mededeelt. Het komt ons naar onze bescheidene meening belangrijk genoeg voor, dat hetgeen zoowel dit journaal als dat der reis in 1677 over deze ook thans nog zoo weinig gekende landstreken bevat, worde openbaar gemaakt. Later hopen wij in de gelegenheid gesteld te worden, het onzen lezers te kunnen aanbieden.

BESCHRIJVING DER ZEDEN EN GEWOONTEN VAN DE ALFOEREN, IN HET NOORDERDEEL VAN CELEBES OF MANADO, 1679.

Manado, een klein eilandje, doch zeer hoogen berg, als in deszelfs omkring niet meer dan drie mijlen begrijpende en wel twintig mijlen ver en helder weer uit zee kunnende gezien worden, gelijk het meermalen van Kaudipan [1] gezien wordt, zoo wanneer men wat van den wal is, ligt omtrent twee mijlen van den vasten Celebeschen wal voor een grooten inbogt. Deze volkeren eertijds, al mede weinig in getal en maar 300 gewapende mannen, waren echter zeer strijdbaar en voerden meermalen harde oorlogen met den koning van Boelan [2], waardoor ook vermaard waren, tot zij eindelijk na verscheiden oorlogen, naauwe vriendschap en verbond met denzelven maakten en na de maal staag aan onder den anderen twistig waren, hebbende geen koning, zoo hebben zij zich den koning van Boelan eindelijk onderworpen.

Men verhaalt dat zij op het eiland dat van zich zelven geen water heeft en maar een enkelden berg is, daarenboven nog zeer geplaagd werden van de apen en meerkatten, waarvan het eiland vol is, zoodat zij noch tuinen noch gezaai tot volmaaktheid brengen konden, of de apen waren daarmede eer het half rijp was, weg, zoo dat zij genoodzaakt zijn geworden, dezelve het land ten beste te geven en aan den vasten wal, daar nu onze burgt is, zich te vertrekken, minder wonder dan dat Plinius zegt dat eenige eilanden in de Middellandsche zee, door den

---

[1] Ook Kaidipan of Koedipan, rijk en hoofdnegorij op de noordkust van Celebes.

[2] Het rijk Bolang of Bolaän-Mongondouw grenst onmiddelijk aan de Minahassa; de meer westwaarts op den noorder landtong van Celebes gelegen rijkjes Bolang-Banka of Oeki en Bolang-Itam schijnen daaruit ontstaan te zijn. Eigenlijk is Bolang de naam van het land aan de noordkust, Mongondouw die van het bergachtige binnenland, dat, vroeger aan Bolang onderworpen, thans nagenoeg onafhankelijk is.

overlast en het omwroeten der konijnen, eertijds mede hebben moeten verlaten worden [1].

Hun naam van de Manado hebben zij daarmede overgebragt, gelijk het hier alom een gebruik is, dat door de onzekerheid van vaste verblijfplaats, de naam van het volk aan het land en niet van het land aan het volk overgezet wordt; gelijk zulks ten volle alhier blijkt in alle de benamingen daar een *Ton* voorkomt, zijnde in hunne taal *volk* als *Ton-dano*, *Ton-Sea*, *Ton-Ternaten*, *Ton-Hollande* enz. het welk beteekent *watervolk*, *watervals-volk*, *Ternataansch-volk*, *Hollandsch-volk* enz. Hier van daan heeft het dan de naam, behoudende echter het eiland bij de onzen den naam nog van Oud-Manado [2].

Om dezen hoek achtervolgens ons voorstel beknoptelijk te beschrijven, zullen wij het zoodanig bepalen, dat eerst een streek der lengte van de bogt van Amoera [3] tot Castrikoms-baai toe, trekken, dewelke meest Zuiden en Noorden van den anderen leggen, zoo niet Castrikoms-baai [4] westelijker en strekt, om dat

[1] Waarschijnlijk had de gouverneur Padt-Brugge onder het stellen dezer beschrijving geen Plinius bij de hand, want deze verhaalt wel (Boek VIII Hoofdstuk 48) dat een der Cycladische eilanden wegens de verwoestingen der muizen ontvolkt werd, maar zegt daar van de konijnen alleen, dat zij eene Spaansche stad ondergroeven en elders (Boek II, hoofdst. 11 en VIII, hoofdst. 81) dat zij op de Balearische eilanden groot nadeel aan den landbouw toebragten.

[2] In het Maleisch Manado-Toeah, zoo als dit eiland op de meeste nieuwere kaarten heet.

[3] Amoerang.

[4] De Castricumsbaai is volgens Reinwardts *Reis naar het oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel* (bl. 535—538) een diepe inham in de zuidkust van het noordelijk schiereiland van Celebes; nabij den oosthoek dier baai ligt de door de naburige goudmijnen bekende negorij Kota-Boena, die onder het rijk Bolang-Mongondouw behoort en niet ver verwijderd is van de zuidergrens der Minahassa. De eenige nieuwere kaart, waarop de Castricumsbaai onder dien naam voorkomt, is, voor zoo ver ons bekend is, die van den Baron von Derfelden van Hinderstein, die, hoewel Kota-Boena niet noemende, de baai op die hoogte plaatst, maar zich blijkbaar door een afzonderlijk plan van dien inham heeft laten verleiden, om daaraan in verhouding tot het bestek zijner kaart veel te groote afmetingen te geven. Op Melvill's kaart der Minahassa in zijn Atlas ontbreekt niet alleen de naam Castricumsbaai, maar ook de inham zelf, welks bestaan door Reinwardt als ooggetuige vaststaat; Kota-Boena ligt daar aan eene regt doorloopende kustlijn, hoewel de drie in de baai uitmondende rivieren en de twee eilanden aan hare beide uiteinden zijn aangegeven. De baai ontleent haar naam aan het schip Castricum, waarmede Maerten Gerritsz. Vries in 1643 zijn beroemde reis naar Jeso deed. Wel wordt in het door het Instituut uitgegeven journaal dier reis geen gewag van deze

als meermalen gezegd is, de gansche landstreek in deszelfs lengte veel meerder en de volle helft moet uitgerekt worden, dat aan de Noordzijde in onze nieuwe kaart verbeterd is, doch aan de Zuidzijde nog niet.

www.libtool.com.cn

Zoo zal dan deze Noordhoek in het Westen stuiten aan deze streek, in de breedte hebbende een halve graad, stellende Castrikoms-baai op 30 minuten [1] en de bogt van Amoera op één graad Noorderbreedte alwaar het stuiten zal tegens Mogondo, Boelan en Amoera; [2] in het Noorden, Oosten en Zuiden wordt het door de zee rondom aangespoeld, waaronder men derzelve eilanden rekenen moet.

Hoe en wanneer deze noordhoek door Europeanen eerst ontdekt is, [3] daar of en is er zoo lang geheugen bij deze inwoonders niet, en zoude uit de Spaansche en Portugeesche geschriften moeten uitgehaald worden, dat het voornemen alhier niet en is. Zoo weinig weten deze inwoonders hier af, dat ze de eerste ontdekking hunner landen ons toeschrijven, daar de Castilianen en Portugezen meer dan een eeuw voor ons hier geweest zijn, en

---

ontdekking gemaakt, maar dit dagboek begint eerst bij het vertrek uit Ternate, terwijl uit de daarbij gevoegde zeilorde blijkt, dat aan Vries was voorgeschreven de oostkust van Celebes tot de hoogte van 1° N.B. te volgen. Op dit traject moet de baai gevonden zijn, zoo als kan worden opgemaakt uit eene kaart daarvan op het rijks-archief aanwezig, bevattende de oostkust van Celebes tot kaap Talabo of Falso en noordoostwaarts van dien hoek de Castricumsbaai. De juiste ligging op het noordelijk schiereiland wordt nog naauwkeuriger aangewezen door eene andere kaart aldaar, waarop de zuidkust van dien landtong van Kema tot Gorontalo voorkomt en deze drie baaijen van het noorden naar het zuiden onmiddelijk op elkander volgen: Poelosoecan (Ponosacan of Belang) een zonder naam met Hoek Passalo en de daarvoor liggende Vogelnesteilanden (de baai van Tottek achter kaap Boejat) en de Castricumsbaai.

[1] Volgens Melvill ligt Kota-Boena op ongeveer 0° 50′, Amoerang op 1° 10′ N. B.

[2] Uit dezen niet zeer duidelijk gestelden zin zoude men kunnen opmaken, dat Padtbrugge Amoerang evenmin als Bolang en Mongondouw tot de Minahassa rekent.

[3] Verschillende jaren, voordat Houtman gouverneur der Molukken was, werd Manado door de Nederlanders bezocht om rijst te halen. Met dat doel zond Matelief reeds in Junij 1607 eene Chinesche jonk derwaarts (*Begin en Voortgang. Reis Matelief* bl. 70) en van Caerden in het volgende jaar een schip onder Jan Lodewijksz. Rossingeyn. Ook in 1610 kwamen twee Nederlandsche schepen der vloot van Verhoeff voor Manado, waaruit blijkt, dat die plaats toen reeds door de Spanjaarden bezocht, maar nog niet door hen bezet was. (Van Dijk, *Neerlands vroegste betrekkingen met Borneo*, enz. bl. 268; *Begin en Voortgangh. Reis Verhoeven*, bl. 63.)

zeggen, dat ten tijde, dat den heer Houtman in Ternaten als Gouverneur was, het eerste schip, dat een Comp. schip was, aldaar was verscheenen, doch zeggen niet te weten, waarvandaan het gekomen was, en hadden aldaar voor oud ijzer verversing geruild. Onder anderen hadden zij ook een oud musket in ruiling bekomen, dat tot een bewijs van het eerste schip, dat er gekomen was, lange jaren hadden bewaard en welk musket den tolk Hendrik en Bastiaan [1] zeggen gezien te hebben.

Naderhand zouden er eerst Spanjaarden gekomen zijn, almede als bij geval; welk lang verhaal, wat kapiteins, wat papen met namen en toenamen, wat voorvallen, wat verandering, wat oorlogen binnen 's lands, wat lasten en schattingen zij opbrengen moesten en hoe zij van het Spaansche juk ontslagen zijn en onder 's Comp. bescherming gekomen, geheel overslaan zullen, zijnde eensdeels weinig dienstig tot ons voornemen, anderdeels meest ten tijde van den heer Simon Cos voorgevallen en dienvolgens buiten twijfel ook in de papieren en dagregisters van dien tijd te vinden.

Eenelijk zullen wij hier aanvoegen dat zoo de bovendorpen als de Manaders eendragtelijk verklaren, dat op de overkomst van derzelver inwoonders van oud op het tegenwoordig Manado, de lieden langen tijd hebben geweest, zonder van elkander te weten, namelijk: dat de berglieden zelfs niet wisten, dat aan deze of de Noordzijde eenige zee was, en de strandlieden of Manaders niet wisten, dat er inwoonders in het gebergte waren; zijnde zulks eerst te weten gekomen door het kaf van de padi, die door de stroom afdrijven kwam, waaruit zij besloten dat er in het gebergte menschen mogten wezen, en dat die ook gezaai van rijst moesten hebben. Zoodat van tijd tot tijd verder en verder te landwaart inborende, voornamelijk door hunne varkensjagt, dezelve ook eindelijk hadden gevonden, doch hadden met hen geen vrede of omgang kunnen krijgen, noch hebben, voor en aleer door de Castilianen overheerd, overwonnen en daartoe gedrongen werden.

De gestalte zoo dezer strand- als berglieden is meest eenerlei, zijnde doorgaans eer kort dan lang, hebbende breede borsten en schouderen, dikke armen en kloeke beenen, zijnde vast van spieren en sterk van krachten.

De aard is wel eenvoudig, opregt en boersch, doch hebben almede een weinig van het bedriegen, verkoopende doorgaans

[1] Hendrik Cos en Bastiaan Sawaij waren tolken van Padt-brugge.

hun padi ongewant en dienvolgens met een derde doppen, hetwelk ook oorzaak is, dat de padi eerder bederft en zoo lang niet duren kan als zuiver en wel uitgewande, die men zegt anderzins ettelijke jaren zoude kunnen goed blijven.

Verder zijn zij zeer naijverig den eenen op den anderen en hierom vermag niemand onder hen iets afzonderlijks doen, of krijgt het geheele land tegen. Zijn ook zeer hardnekkig, zullende niet een stap noch stip wijken, van hetgeen onder elkander besloten hebben, het zij dan dat het billijk of onbillijk, redelijk of onredelijk, goed of kwaad, ja schoon het ook geheel strijdig tegen hun belang waren; anders zijn zij zeer openhartig en gastvrij, meer dan men zeggen kan; zijn ook al vrij arbeidzaam en naarstig in hunnen landbouw, daarin naast het koppenhalen hun meeste eer bestaat.

In hunnen godsdienst schijnen zij boven alles een eenvoudig gevoelen van een eeuwig onveranderlijk en onbegrijpelijk wezen te houden, dat onder den naam van Simpon — uitmuntende — uitspreken; alzoo het woord Simpon [1] bij hun ruimer en tot verscheiden zaken betrokken wordt, gelijk vervolgens zullen aanhalen. Of dit woord nu mede gelijk het woord Laos, goed beteekent of eertijds beteekend heeft en hier door het hoogste goed verstaan, is onbekend; dit is zeker, dat al wat goed, nut, eerlijk of dienstig is, hiermede uitdrukken.

Dit wezen, hoedanig dan ook verders van hen begrepen wordt, eeren zij niet in beelden noch eenige gedaantens, maar maken daarvoor langwerpige vierkante afgetuinde plaatsjes op straat en onder den blaauwen hemel; beplantende en versierende dezelve van binnen met eenige bloemen en kruiden, en maken in het midden een verheven werkje van gespleten bamboes in maniere van een altaar, om de eerstelingen hunner vruchten (echter in zoo weinig bestaande, dat men wel ziet, dat het eenelijk een bewijs van dankbaarheid is) aan de geëerde Godheid die het gegund en hen verleend heeft, weder op te offeren.

Nooit zullen zij ook eenigen spijs nuttigen of eeten, of zullen eerst met de drie voorste vingeren van de regterhand vijf of zes korrelen rijst opnemen en leggen het op de toespijs, met aandacht en ingetogen gedachten, als in gebede zijnde, hardop zeggende

[1] Zie over de nog zeer onzekere afleiding van dit woord de opmerkingen van den zendeling Wilken. Volgens hem beteekent het Goden; het wordt, even als Padt-brugge zegt, vooral gebruikt in het gebed bij het eten en drinken. (*Mededeelingen van het Nederlandsch Zendelinggenootschap*, VII bl. 155.)

Simpon! hetwelk, ten besten geduidt, ons toeschijnt alhier te beteekenen ter eere Gods.

Zoo doen zij mede veelmaals, doch niet altijd in het drinken van de sagoeeer, gietende een weinig eerst in een kopje, bamboesje of klappers dopje, hetwelk op den grond strooijende, zoo zeggen zij mede Simpon!

Twee vogelen zijn er echter bij hen in groot aanzien, geloof en waarde, op welkers geschrei zij naarstig achting nemen, alzoo zij deze (als die den hemel van naderbij beschouwen) als hemelsche boden achten, die hen of het goede of het kwade boodschappen en voorzeggen; anders zijn er ook mede die als alle andere Indianen veel op het vogelgeschrei voornamelijk der boschhoenderen acht nemen.

De gouden vogel, bode of engel, die hen gunstig het goede voorzegt, is genaamd bij hen Barakika, zijnde een kleine vogel, hebbende als een baard aan zijn bek van witte en zwarte vederen, kleine pooten en verschijnt niet dan bij dag.

Den anderen noemen zij Kokolebo, die het kwade voorzegt; zijnde van groote gedaante en zwarte veeren, onder dewelke eenige geele vederen gemengd zijn, hebbende insgelijks een vederbaard om den bek, en klapt niet dan bij nacht, hetgeen van het eeuwig besluit mogt zijn, wordende zelden bij dag gezien. Doch geene dezer vogelen eeren zij als iets Goddelijks, maar letten eenelijk op de beteekenis van hun geschrei. Dat de goede geluksvogel klein is en bij dag verschijnt en de ongeluksvogel groot en niet dan des nachts spookt, kan wel zijn omdat den mensch meer kwaads dan goeds in dit leven overkomt, en dat het kwaad ook grooter en lastiger valt dan het goede, dat makkelijk om te dragen is, en dat het licht aangenamer dan de duisternis is, wordende bij allen het licht voor het goede en de duisternis voor het kwaad gesteld.

Van eenige schepping der wereld weten zij niét, maar meenen die van eeuwigheid geweest te zijn en eeuwig te zullen duren, wel met eenige kleine verwisseling en verandering, gelijk zij dagelijks aan hunne brandende bergen gewaar worden, doch zeggen, dat dit maar een kleine verschikking is en omhutseling der deelen, zonderdat het geheel daardoor eenige vermindering of vergankelijkheid onderworpen is. De zon en maan en sterren noemen zij wel man en vrouw en kinderen, oogen van de wereld enz., maar de opper-rigter in het dorp Tomon [1] zeide, dat het

[1] Tomohon.

mede maar ligchamelijke schepselen waren, doch niet wist van of uit wat stof die te zamen gekomen of gevoegd zijn; oordeelende uit de warmte der zon, dat het een ligchaam van vuur moest wezen, doch de maan en konde hij niet weten wat ligchaam of van wat stof die ware; doch aan deszelfs verwisseling, afen toeneming van licht, zeide hij, dat men duidelijk zien en oordeelen konde, dat van de zon ontving en daarom ook bij hen de vrouw van de zon genaamd werd, omdat al haar glans en luister van dezelve ontleende. Wat de sterren aanbelangde, schoon zij die algemeen kinderen van zon en maan noemden, zoo oordeelde hij nogthans beter te wezen, daaraf te zwijgen dan zonder kennis te spreken, achtende het niet geoorloofd te zijn, dat de mensch zoo hoog en vermetel met deszelfs gedachten vloog, zijnde dat het eigenlijke werk van de twee genoemde vogelen. Dit is het eenvoudig gevoelen uit enkelde overdenkingen van een berggast, die anders voor plomp geacht worden en beschaamt waarlijk niet alleen de gemeene Europesche verstanden maar zelfs vele geletterde. Geheel niet van de schepping, gelijk gezegd is, wetende, zoo volgt dat zij gelooven dat menschen en vee van eeuwigheid geweest zijn, en in eeuwigheid voortteeling ook wezen zal, dus gelooven zij ook geen eeuwigheid der zielen, maar meenen dat die te gelijk met het ligchaam vergaan, zoodat het goede en het kwade niet namaals door belooning of straf vereffend en gerigt wordt, het welk in dit leven, en zoo lang de mensch in wezen is, geschiedt. Zoodat het goede gedaan wordt, uit hoope van weder eenig goed van anderen te ontvangen, en dus is de eer en voorspoed in deze wereld de eigenlijke belooning des deugds, en die kwaad doet, wordt ook weder in dit leven door anderen met kwaad vergolden en hebben geen voorspoed of geluk. En stellen mede onder de straffen der zonden alle ligchamelijke kwelling, ziektens en plagen, en dus achten ze deze wereld zelfs een hemel of hel te zijn, en de menschen zelfs of elkanders engelen of duivelen, nadat men wel of kwalijk leeft, en om deze inzigten doen zij het goede en mijden het kwade, doende het goede niet dan door gewoonte naar hun zeggen. In het stuk van wereldlijke bestieringen plagten zij altijd de oudste des volks te kiezen, tot dorpshoofden, en noemden die in hunne taal *Tarelbaram*, en dus was het ook niet erfelijk, noch en wierden derzelver kinderen niet anders dan naar hunnen ouderdom geacht of geëerd. In deze verkiezing der oudsten wierd ook geenszins gelet op afkomst, geslacht of bekwaamheid, maar enkelijk op de

jaren; doch nu en is er eenige jaren hier op zoo heel naauw niet gelet geworden, en zijn er voornamelijk ten tijden van den kommandant Jochem Sipman en door den E. Willem van Cornput verscheiden Hoofden gemaakt, en meest alle die zulks verzochten. Zoodat in Tonsea meer Hoofden dan gemeen volk te vinden zijn, alzoo er vijf of zes regters, in de dertig kapiteinen, ettelijke Kimalahas en niet minder Merinhos zijn; wezende deze boeren hier alom niet wel te vreden, dat een ander die niet meer padi dan zij of somwijlen minder hebben, hooger naam zouden voeren. Niettemin de voornaamste die echter als rigters eigenlijk zijn en Hoofden der dorpen, hebben niet alleen den naam maar ook de daad, en zijn te gelijk Koningen en Priesters die het Simpon waarnemen, dat is de wereldlijke en geestelijke magt; doch bestaat dit laatste niet anders dan in eigen nut en welvaren, dat zij in plaats van godsdienst hebben, wordende echter naauwkeurig onderhouden. Hebbende ook geen kerken noch iets dat daar aan gelijkt, dat (dan) hetgeen bijzonderlijk (als gereeds aangehaald is) ieder voor zich of voor hun buurt, op het midden van de straat, onder den blaauwen hemel altaarsgewijze oprigten. Zoodat al het ander dat godsdienstig bij hun schijnt, wel onder het wereldlijke mag heenen loopen, gelijk in Europa en onder het Pausdom veele diergelijke zaken mede zijn; als biegten, het scheren der papen kruinen, het vleesch verbieden in de vasten, hetgeen in Engeland om dezelfde wereldsche inzigten als nog mede in het gebruik is.

Simpon dan is God en goed; Simpon wordt voor de wereldlijke magt genomen, ook voor het regt en het billijk en dan vervolgens voor al het geene dienstig of nut is. Simpon noemen zij mede den behoorlijken tijd waarin men iets bij de hand moet vatten, hetwelk in hunne bijzonderlijke werken zullen aanhalen. In hunne raadsplegingen volgen zij den sleur van alom, houdende vergadering op de open straat of onder eenigen vermakelijken boom; doch als het regent, onder het huis van den over-rigter, alwaar de rigter alle de andere hoofden en het geheele dorpsvolk, door den openbaren uitroeper bijeen laat komen, alwaar hij en de Hoofden wel voorstellen en het zelve naar hun vermogen trachten smakelijk te maken met lange en verdrietige aanspraken. Alzoo zij nooit een zaak zullen ophalen, of het geschiedt uit den grond, en van zoo langen tijd als er van vader, grootvader of overgrootvader maar eenigzins geheugen is; houdende gedurende huu aanspraak een rottan in handen, waar-

mede zij op de aarde op ieder afdeeling van hun reden of elke komma of scheidstreekje, ook een streek in het zand halen, en daar een reden eindigt of een stip komt, dan voegen zij het woordje *zoo* in hunne taal daarbij, schijnende een naar woord van verwondering of van rust, dat hier alom dusdanig in het gebruik is.

www.libtool.com.cn

De boeren en het graauw nemen na de Hoofden ook de zaken in beraad en overlegging, en wordt niet dan met de meeste stemmen, zonder inzigt van personen, de zaak tot besluit gebragt; daarin zij zoo onveranderlijk alsdan ook zijn, dat om geen redenen ter wereld met hun wil daaraf een voetstap zullen wijken, schoon zulks ook tot hunne schade of verderf strekken zoude. In halszaken en voornamelijk in het doodslagen gaat alhier zeer slordig toe, want hetzelve niet in het algemeen geregt wordt, noch door openbaar vonnis, maar rigten zich de vrienden van den nedergevelden zelve aan den doodslager, welkers vrienden dan wederom den dezen, dan die wederom dengeenen trachten op een oor te leggen [1], dat somwijlen zoo hevig toegaat, dat daardoor heele geslachten vernield worden.

Zoo wanneer iemand van eenig dorp', van een ander dorpsvolk om hals wordt gebragt, zoo wordt dadelijk eisch van vergoeding gedaan, en de breuk [2] onder hen daartoe staande gevorderd, hetwelk zoo het niet voldaan wordt, zoo belagen zij elkanderen over en weder en halen duslange koppen, tot zij zich weder bevredigen, of dat het tot een openbaren oorlog uitbarst.

Die onder hen steelt moet het gestolene aanstonds dubbeld betalen of wordt slaaf van dengeen dien hij bestolen heeft, hij zij vrije of slaaf van een ander. Doch een slaaf vervalt ook aan dengeene, dien hij eenig overlast in het huis doet, en schoon dit zoo zeer niet onder deze boeren van de Manadosche landstreken gepleegd wordt, zoo geschiedt het nogthans zeer veel onder de grensburen, als, die van Boelan, Magondo, Koedipan enz. Zijnde de tolk Bastiaan Sawaij, van dit greepje ook niet zuiver, dat echter een opene deur tot openbare ongeregtigheid is, en te verwonderen dat er geen meerdere onheilen uit ontstaan. Want een slaaf niet wel met zijn heer tevreden, en zachter belofte van onthaling en meerder of ruimer onderhouding van een ander hebbende, zal zijn meester niet ontloopen, maar gaat maar in des anders huis en steelt, of liever neemt in het openbaar, van daar

[1] Beloeren of belagen.

[2] Boete.

eenige goederen, of rigt er eenige moetwil aan, smijtende een gebroken pot, schotel of kop aan stukken, of scheurt en plukt den man, vrouw of kinderen hun klederen aan stukken, of iets anders doende, dat onder den duim al besproken hebben, zoo wordt die slaaf of slavin op datzelfde oogenblik aldaar als goede buit aangehouden en niet wedergegeven. Dusdanig een verschil is er tegenwoordig tusschen den Prins Makkarompus en de vrouw van Boelangitan [1], welke Prinses daar een bijzonder handje van heeft, verschoonende zich de Prinses hier eenelijk mede, dat de slavin als dolzinnig ten haren huize gekomen is, en had haar aan haar kleedje geplukt, een baaitje of halfhemd gescheurd, en dienvolgens was er volgens het gemeen gebruik actie genoeg om haar voor slavin te behouden en nooit weder te geven. Ja, ditzelfde heeft ook Don Martijn Totando, Koning van Taroena, [2] voor weinige jaren bewogen een dusdanigen zijn weggeloopen slaaf naar de Castilianen, te laten doorstooten of om hals brengen.

Die eenig verraad tegen het land of het dorp voorneemt of begaat, over denzelven gaat wel een geregtig vonnis en wordt door den rigter zelven met den zwaarde gedood; maar loopt als dan den rigter groot gevaar door die van deszelfs aanhang, die gemeenlijk zoo lang op hem toeleggen, tot hij mede aan een kant raakt. Hetwelk zoo zij niet te weeg kunnen brengen, zoo draait het gemeenlijk hierop uit, dat zoo het lieden van verscheiden landschappen zijn, daar meermalen om in openbare oorlog komen; doch zoo het in hetzelfde dorp uit tweespalt of aanhang van twistende geslachten zij, zoo scheiden zij zich veel malen van den anderen, en maken dus een scheuring in het volk en de zwaksten een dorp op zich zelven elders, of worden in eenig ander land of dorp ontvangen, waaruit gemeenlijk een langdurigen haat spruit.

Doch geringe en kleine, als ook burgerlijke verschillen onder den anderen worden niet in het dorp zelve, maar in een ander vereffend en bijgelegd, alzoo zij het dus achten beter en buiten alle eenzijdigheid te kunnen beslegt worden.

En is het dat eenige zaak op het staande houden en loochenen aankomt, zoo legt de een den anderen naar hunne landswijze den eed op; bereid denzelven te doen of begeerende dat het

[1] De vorstin van Bolang-Itam.

[2] Rijkje op het eiland Groot-Sangi.

de andere doen zal, als wanneer de schuldige gemeenlijk in kleine zaken terugdeinst en (den) eed weigert; dat dan ook geen schande maar eene eere is, en daarin zijn zij ook buitengemeen opregt en vroom. Doch (zij) zullen het evenwel zoo lang loochenen als zij kunnen, achtervolgens het Italiaansch zeggen, om of er eenig voorval of tijd kwam dat zij niet behoefden te voldoen.

www.libpol.com.cn

Doch in zaken van meerder belang staan zij aanstonds op de gemeene [1] proeven naar 's lands wijze, dat is: met water en vuur, gelijk ten allen tijden de meeste volken plachten. De vuurtoets bestaat in het aangrijpen van eenig gloeijend ijzer, wordende die schuldig geacht, die zijn hand in het aantasten verbrandt.

De waterblijk is dat diegene, die eerst bovenkomt, schuldig en die het langst onderwater blijft, onschuldig wordt geoordeeld; en alzoo diergelijke wijze van blijk van onschuld te beweren, niet alleen onder alle deze Oost- en ook West-Indische volkeren, maar zelfs ook ten allen tijden onder de Grieken, Romeinen en verdere Europeanen bij de eene meer, bij de andere min in gebruik geweest is, lust het ons hier een weinig op uit te spatten [2].

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Die nu van alle die natuurlijke zaken of grapjens niet weten òf niet schrander genoeg zijn, om iets van oordeel te bedenken, om achter een verborgene waarheid te komen òf geen voorbeeld van anderen hebben, die zij daarin zouden mogen volgen, die gaan echter den ouden gang en straffen zoo als het valt, die dan ook schuldig wezen moet en blijven, daarin de Manadosche boeren nog niet dommer zijn dan voor eene eeuw of anderhalf, meest alle onze Europeanen in het stuk der toverheksen waren.

Om de minste beuzeling en schijn van verongelijking, om een woord sprekens, dat eenige provincie of dorp te na gaat, zullen zij aanstonds in de wapenen komen, waartoe zij dan al het volk bijeen doen vergaderen, ophalende van zoolang er eenigzins ge-

---

[1] Gewone.

[2] Wij zullen den gouverneur op dit pad niet volgen, die eenige bladzijden over heeft om aan te toonen, bij welke volkeren en op welke wijze de vuur- en waterproef door hen werd toegepast en de middelen opgeeft, waardoor men op deze of gene wijze die zonder schade kon doorstaan.

heugenis is, uit vertellingen of oude gezangen, alle de vrome en dappere daden hunner voorouderen: hoe die nooit de minste verongelijking leden; hoe zij zich zulks ten hoogsten aantrokken, hoe de wapenen daarop aannamen, hoe manlijk zij zich in den oorlog kweten en droegen. Dus na eene lange reeks van vertellingen van bijzondere voorvallen die niet zoo veel somwijlen te beduiden hadden, komen zij eindelijk tot de zaak, en den hoon, laster, smaad, kleinachting of verachting, ongelijk of schade hun aangedaan; het welk zoo het maar in het minste blijkt waar te wezen, zoo besluiten zij aanstonds en gezamenlijk tot den oorlog. Waarnaartoe zij dan ook als dolle en uitzinnige menschen loopen, halende elk eerst zijn meeste geweer uit het bosch; dit zijn rieten, die wij gemeenlijk Spaansch riet noemen, van een duim of wat meerder dik. Deze snijden zij aan het eene einde scherp en nemen zoo een arm vol mede ten oorlog, om als werpspiesen te gebruiken, hebbende dan nog hun zwaard in derzelver schild steken, die altoos voorzien zijn met een honderd voetangels of anderhalf; zijnde gespleten bamboes van een span lang, regt en aan beide einden gescherpt, hetwelk zij in nood, zoo wanneer wijken moeten gebruiken, stekende dezelve al achteruitdeinzende, wat schuinsch tegen den vijand aan, met het eene scherpe eind in den grond, dat een vervolgende en overwinnende vijand geweldig verlet omdat blootsvoets daardoor moeten, doch met goede schoenen kan men er wel door stappen.

Sommigen zijn voorzien met pieken, doch weinig met schietgeweer, hetwelk zoo zij het al medenemen, is het meer om door het geschiet te verbazen dan te beledigen, alzoo de musketten niet aanleggen voor de borst maar in de eene hand vasthouden, en steken met den anderen hand den brand in, waardoor het musket hen meermalen uit den vuist springt.

In het aanvallen schreeuwen en razen zij ijsselijk, huppelen en springen in het honderd, elk naar zijn welgevallen en niet naar de kunst of wapenoefening van de oost; wrijvende gedurig den eenen arm over den anderen, dat met die metalen armringen een schel en vreemd geluid en geraas geeft, waaronder zij eenige doffe trommels hebben, hetwelk alles onder den anderen zeer schor en wreed, om (te) hooren is.

Zoo wanneer zij overwinnaars blijven en de overhand behouden, zoo keeren zij met groot geroep en gejuigh weder naar hun dorp, nemende ieder de bekomene hoofden mede, stekende door

den mond en strot een rottan en hangen die dusdanig om haar hals, waarmede zij langs de straat met ijsselijk geroep en getier slingeren.

Dan rigten zij verders groote maaltijden aan, daar (zij) hunne vrouwen en dochters dansen laten, en worden zij onderwijl op de borst, armen of beenen daar nog plaats is, met zoo veel hoofden beschilderd, als zij in den oorlog bekomen hebben.

Doch zoo de man zijn ligchaam van voren al vol van zulke schilderijen is, zoo wordt het aan zijn vrouw gedaan, die daarmede ongemeen mooi en opgepronkt is; zij kooken de hoofden dan verders, doch eeten daar niet meer af dan de spieren van de wang en de oogen, zoodat zij in het geheel geen volkomen menscheters mogen genaamd worden. Sommige, doch weinige om als hun dapperheid en onvertzaagdheid te toonen, nemen ook wel een bout daar af mede, dewelke zij dan kooken of braden naar hun welgevallen en daaraf al vrij graag smullen. Het haar en bekkeneel, benevens de pot daar het in gekookt is, worden onder den luifel, tot een gedachtenis in het openbaar opgehangen. Die geen hoofden bekomen hebben, vermogen ook geen rood te dragen, waaraan de helden mede te kennen zijn; want er velen zijn die onder hun tweeën, ja drieën één kop hebben gekregen, en ontstaan hier immers zoo zware verschillen uit, als onder onze Groenlandsvaarders over een walvisch. Bijaldien het genoegzaam blijkt dat er twee of meer tot een kop geregtigd zijn, zoo deelen zij dien broederlijk onder den anderen, zelfs ook de tanden om hun namaals tot cieraat te dienen.

De overwonnenen blijven den overwinnaars geheel onderdanig en moeten naar derzelver pijpen dansen, behoudende niet anders dan hunne padi, die zij in huis hebben, doch die op het veld staat wordt vernield; dragende hierin eene bijzondere zorg, dat zij de opgeleide padi niet vernielen, en daardoor zoo zullen zij ook elkanders dorpen niet in den brand steken, hetgeen meest door de Europeanen, zoo wanneer er eenige onder gemengd zijn, geschiedt. Vrouwen en kinderen eindelijk nemen zij gevangen, dewelke echter daarna, wanneer weder bevredigd zijn, ligtelijk te lossen zijn; tegen iets anders ruilen of ook wel in het geheel vrij geven; doch mannen hoe oud ook of jongelingen slaan zij allen dood, die zij krijgen kunnen en het niet ontvlugten.

Verders bestaat de buit meest in hoofden als gezegd is, haar, armen, beenen, die zij opdroogen en almede te pronk hangen; verroeste degens, onbekwame musketten en verder geweer, potten,

schotels, tafelborden, armringen, trommels enz.; behoudende een ieder het geene bij hem bekomen is.

Doch tot zulk openbare treffinge in het veld komen zij zelden en als zulks eens geschiedt, daar af (ge)waagt al het omleggende land, maar meest moeskoppen zij en beloeren elkander bij nacht ter sluik en in het duister, zoodat meest de onnoozelen het gelag moeten betalen. Want zij bekruipen die geene die zij weten in hunne zaaivelden ergens aan een kanten bezig zijn — die meesttijd op de verre afgelegenheid van hunne tuinen steunen — al zouden zij twee, drie en meerder dagen daar rondsom heenen gluipende, op dezelve loeren, tot dat zij die in een slaap verrassen, in welk geval ook noch vrouw, noch kinderen sparen, zijnde zeer wreed over de overwonnenen.

Wanneer wederzijdsch nu verdriet krijgen of in den openbaren oorlog, of in deze wijze van belagingen en wederzijdsch koppen te halen, of dat er de buren deernis mede krijgen of voor zwaarder ongevallen bezorgd zijn, zoo gaan er eenige van onpartijdige dorpen, zoo wel bij den eenen als bij den anderen, en verzachten eerst (de) wederzijdsche gemoederen, en wordt er dan een vredelievend persoon gesteld, die de zaak wederzijdsch hoort en dan met de strijdende Hoofden het zoodanig vereffent, dat de schuldige in zulk een breuk wordt beslagen, als zij gissen dat het dorp vermogend is te betalen; bestaande meest in hun boeren, goud, gommen [1] of bekkens, armringen, slaven enz.; dit wordt verstaan van die geene, die niet geheel ten onderen zijn gebragt, daarmede zij anders volkomen handelen als slaven.

De vrede dusdanig getroffen en de schuldige gedoemd zijnde, zoo doen zij elkanderen eed op deze wijze; wederzijdsch leggen zij een kruis, of pook, zwaard en musket neder, daar zij dan weder een lang verhaal doen van de nuttigheid des vredes, staande overeind voor dat geweer. Nadat zij dan hunne welsprekendheid hierin hebben voldaan, zoo wenschen zij verders, dat musket, pook en degen, mag dooden hun en hun gansche geslacht, zoo bijaldien niet heiliglijk en onverbrekelijk onderhouden, alles wat nu wederzijdsch onder hun besloten is, na hetwelke zij met een bijzondere aandacht en schroom nog lang luisteren, tot eindelijk door deze en geene aangepord en aangemaand om voort te varen, daar over heenen stapt, sprekende weder eenige woorden en stappen er nogmaals over, en aldus tot drie malen toe, als wan-

[1] Gongs's

neer elkander veel geluk wenschen en omarmen. Deze wijze van eedzweren noemen zij Malua, en is op meest den geheelen noordhoek van Celebes, aan de zuidzijde in het gebruik; doch aan den noordkant is er dat verschil in, dat zij een zwaard, pook en kogel in een grooten schotel met water leggen en dezelfde woorden wel gebruiken en uitspreken, doch in plaats van daarover heenen te stappen, zoo drinken zij tot bevestiging wederzijdsch van het water, gelijk in het voorledenjaarsche dagregister van Boelangitan staat aangeteekend, en zijn in zulke manier van eedzweren, onverbrekelijk in hunne beloften.

www.nbdool.com.cn

Doorgaans nemen zij niet meer dan een vrouw, schijnende hun oude gewoonte zulks mede te brengen, dewelke zij van de ouders koopen voor lijnwaat, oude potten, pannen, koper enz., doch nu slabbakt die gewoonte vrij veel en lijdt in breuke, met een uitlegging geschikt naar hunne zinnelijkheid, dat is, dat men maar een in huis mag hebben, maar daar buiten meerder te hebben zoude nog kunnen bestaan. En aldus zijn er verscheiden, die twee vrouwen tegenwoordig hebben, hoewel anderen daar zeer tegen pruttelen en zeggen dat het in ouder tijden dusdanig niet was noch plagt te wezen; zoodat zelfs de waterlieden [1] en meer anderen om van deze overspeligen onderscheiden, en daar onder niet gerekend te worden, hun haar in het ronde gelijks de ooren (gelijk onze Hollandsche boeren) scheren, tot een vast bewijs en teeken, dat lieden van trouw en maar van een vrouw zijn, en zijn deze in meerder aanzien en worden meest geacht, hoewel de anderen rijker zijn.

Het bruiloften gaat hier toe als elders en meest overal, met eeten, drinken, dansen, spelen, jokken, boerten en vrolijk zijn. Zoodanig een vrouw vermogen zij nimmer noch om geen andere redenen dan hoererij te verlaten, als wanneer de ouders het goed, hetgeen voor dezelve ontvangen en genooten hebben, wederom tot het minste toe moeten uitkeeren, dewelke zoo bijaldien onmagtig zijn, moet zulks door de vrienden geschieden, in gelijke waarde met de ontvangene goederen, en mag alsdan zoo een verlatene vrouw wel weder aan een anderen trouwen en anders niet. Doch zoo het gebeurt dat om zware huistwist of andere zaken, een man met kennis des regters en toestemming des volks zijn vrouw verlaat, zoo behoudt dezelve of haar ouders hetgeen hij daarvoor gegeven heeft, en nemen de ouders haar dan wederom in huis. Om ten

[1] Van Tondano.

eerste te kunnen huishouden en een gezin stigten, zoo brengen de vrienden wederzijdsch wat bij, en bezorgen de vrienden het huis, namelijk des mans vrienden, dat gemeenlijk bij zijn ouders in is, en die van de vrouw, varkens om aan te kweeken, hoenders, bokken of iets dergelijks. Want deze lieden geen gewoonte hebben van elk een huis voor zich te bouwen, maar wonen met vijf, zes of zeven huisgezinnen in een huis en zijn dezelve dusdanig.

www.nbooi.com.cn

Op zware stutten, die zeven, acht en negen voet (de een hooger, de ander lager) boven den grond uitsteken en meest doorgaans zoo dik zijn, als twee mannen mogen omvademen, daarop zoo leggen zij de dwars- en kruisbalken, rustende eenelijk op een inkeping, ter halver dikte des standers, dat verders met goemoets [1] touwen gebonden wordt en is deze zoldering de vloering, dewelke belegd wordt met wokke [2] swalpen, zijnde een slag als die van de jagar boomen elders. Hierop bouwen zij dan voorts met ligter stutten, die zij zeer wel hegten, doch alle niet dan met gezeide touwen binden, om in aardbevingen te kunnen medegeven.

Deze huizen worden zeer hoog gebouwd, om te steilder afwatering te hebben, zijnde nog wel twee zolderingen hoog verbonden, elks ten minsten acht of tien voeten hoog van elkanderen, doch beleggen het nergens mede maar laten het open, gevende voor reden hier af, opdat hun rook nergens verhinderd, maar overal aan het dak en de spanning moet raken, opdat dus te langer duren mogt; kunnende naar hun zeggen dusdanige huizen, zelfs ook het dak, dat wel maar van adap [3] is, doch hoofd aan hoofd digt en rakende bezet, wel dertig jaren duren, dat anderzins geen tien jaren zoude kunnen blijven staan. In het midden laten zij een ruimte van 15, 20 ja 25 voeten breedte, daar de gemeene ingang is, en het welk ook tot een gemeene plaats verstrekt, alwaar hunne groote padi-vaten staan, die de plaats zoo benaauwen, dat men er pas door wringen kan; waarom zij voor dikke lieden trappen hebben, die aan deze vaten staan, daarbij men op dezelve aan den eenen kant klimt, en dus over alle de vaten henen gaat, tot men aan de voorzijde van het huis komt, die op de straat deszelfs uitzigt heeft, alwaar de meeste ruimte

[1] Goemoeti.

[2] De wokka-palm (saribus rotundifolius). Zie von Rosenberg, *Reistogten in Gorontalo*, bl. 76.

[3] Atap.

is, daar ook de tafel vaart [1] daar aan zij eeten of de vrienden onthalen.

Wederzijdsch zijn eigenlijk de huizen of liever kamertjes als celletjes, daarin de huisgezinnen wonen, twee, drie, vier of vijf aan elke zijde, naardat de lieden arm of rijk zijn; zoodat gemeenlijk in een huis zijn en wonen, zes, zeven, acht of negen huisgezinnen; wetende een ieder, hoeveel hij aan het huis te maken of te onderhouden heeft.

Voor of ter zijde (van) ieder zijn deur zijn hunne vaten, waarin hun zaad of padi bewaren, die zij van basten van boomen maken, trekkende den bast van zeer zware boomen, snijdende van boven tot beneden denzelven zoo lang als zij voornemens zijn hunne vaten te maken. Dezen geschilden bast weten zij regt te persen, dat als een vlakke plank wordt, zoodat de dikte van den boom, de hoogte van het vat wordt, dat gemeenlijk vier voeten is en weten de onder- en bovenkant zoodanig met grove rottanhoepen te stijven, dat dusdanig een vat bestendig [2] is om te kunnen houden tien, twintig ja dertig lasten padi, hetwelk vol zijnde, met matten boven digt gesloten wordt; zijnde onder mede zonder bodem, en rust eenelijk op de wokke swalpen, die met goemoet digt bezet zijn, op dat er het zaad niet door mogt vallen. En schoon de huizen op zoo zware stutten staan, zoo nogthans wanneer daar zoo groote vaten op komen, worden die van onderen om de meeste zekerheid, met looze stutten nog onderschraagd, die wanneer die groote vaten weder geledigd zijn, daaronder van daan ook weder worden weggenomen.

Op deze vaten leggen zij de vrienden, die hen komen bezoeken, te slapen, en versnorken elkander daar geweldig mede, elks om het zeerst roemende op hoeveel lasten rijst of padi, hij die en die aanzienlijke personen heeft te slapen gelegd; dat wel een ongemakkelijk slapen geeft, niet wegens de padi, maar om de weegluizen, die door het broeijen van dat zaad, in deze vaten ongemeen wel voortteelen willen, en de Europeanen als met geen olij besmeerd, zoo wel niet onthalen, als wel anders de huiswaard doet.

Elk naar zijn vermogen heeft dan nog een tweede vat, dat altoos vol blijft en waaraf niet gegeten wordt, waarop zij hun doode ouders, eer zij dezelve begraven, gelegd gehad hebben op stroo van padi; een derde vat vergadert de vader ook wel, die huwbare dochters heeft, om op de bruiloft verteerd te worden.

[1] Staat; het is eene scheepsuitdrukking, die thans nog in gebruik is.
[2] Geschikt.

De oudste van het huis is hoofd van alle de andere huisgezinnen, en heeft daar binnen ook de meeste plaats, de anderen hebben alle maar kleine hokjens, zijnde in elks een haardsteedje, waar benevens pas zoo veel plaats is, dat vrouw en kinderen, die alle onder den anderen slapen, behalve dat er een matje tusschenbeiden hangt, zich behelpen kunnen.

Boven is alles open en heeft maar het gemeene dak, werwaarts alle de rook gaat, en zich verders over en door het geheele huis verspreidt. Ieder heeft in zijn kluisje en rondom de haardstede en daarboven zijn spek, rottan (die al gespleten en schoon gemaakt is), eenige visschen als karpers, die zij almede zouten en rooken, en het geen verders door den rook van bederf willen bewaren, hangen. Wordende dag en nacht vuur gestookt, het welk de kluizen zoo benaauwd maakt, en zoo heet, dat men er pas een uur in duren mag, en nogthans zijn zij, voornamelijk de vrouwen en kinderen daar gedurig in, zijnde ook wel het voornaamste middel hunner gezondheid, en waarom de jongmans, die anders buiten slapen, zoo wanneer ziek worden, daarin zorgvuldig bewaard worden, om al het kwaadaardige weder uit te zweeten, en door den rook bekwaam te worden, om daarop een goede poos weder heen te kunnen loopen; de oude afgeleefde mannen houden zich hier binnen ook, en naast aan den haard zeer zorgvuldig, om zoo lang mogelijk te leven.

De vrouwen slapen in deze warme plaatsen nog in zakken, die onder en boven open zijn, en zoo ruim dat de man als hij koude krijgt, daarin mede kruipen mag, dat wat digter sluit dan het dek, daar Mars en Venus mede bekuipt raakten. Hun meeste huisraad bestaat in wat porceleinen tafelborden, schotels, kommen en koppen, en hoewel het zeer weinig is, zoo is het nogthans naar de landstreek van hier alom vrij veel.

De potten, om dagelijks in te kooken, maken de vrouwen van zeer goede bergklei en spannen die van Tondano of het watervolk de kroon boven alle anderen in deugd. Men weet hier in het ronde, noch ook niet in de Molukkos, van potten te draaijen, maar worden met handen en duimen gevormd, en dan verders met platte houten geëffend en gelijk geslagen, zoodat die zoo dik vallen, dat men veel eer een grooten ketel aan het kooken helpen kan, dan dusdanig een hunner kleine potten.

Stoelen noch banken vindt men er niet, dan van bamboes of Indisch riet, en tot cieraat der huizen hangen zij hun trommels op, en verders wat er het voorleden jaar nagelezen is, 't sedert

den algemeenen oogst; zoodat het vol hangt van bosjes padi, turksche tarwe en andere zaden.

Tot cieraat staan ook de doodshoofden in sommige huizen te pronk, doch bij de meeste als gezegd, daar buiten, waar benevens ook de potten hangen, waar in die gekookt zijn; men ziet er ook armen en beenen hangen, die gedroogd zijn, ook het haar der hoofden met huid en al hangen. De Priestershuizen worden bekend en onderscheiden, dat dezelve uitstekende nokken krulsgewijze hebben, waaraf eenige bosjes van goemoet als kwispels hangen; naar straat toe hebben zij ook partij krullen van bladeren hangen, en daar boven en even binnen aan rottan geregen, hangen menigte van kakebeenen van varkens en bokken. Wordende noch vreugdemaaltijd, noch bruiloft, noch geen andere hoogtijd gehouden, waarop eenige varkens of bokken (Babi-Roesa of Nolaas, zijnde Babi-Roesa een slag van een wild varken, met groote omgekromde slagtanden, welke tanden aan de onderste kakebeenen nog vast, aan stijlen in de huizen vast gemaakt worden, om er eenig goed aan op te hangen; Nola is het boschosje, met regte horens, doch heeft bij hen een anderen naam [1]) geslagt, of de priesters die zij het gunnen krijgen de hoofden, en waarom ook met de kakebeenen pronken; hangende voor sommige huizen heele rissen langs heenen aan rottans geregen.

De mans bezorgen zeer ijverig den landbouw, hetwelk jaarlijks weder op een nieuwe plaats, of die weder digt bosch geworden is, geschiedt, om te ruimer asch en een vetter grond te hebben.

Het groote hout, dat na het branden overschiet, wordt onder hunne tuinhuizen opgeleid, om altoos ruimte van brandhout te hebben, en hun voorraad van spek, visch en ander spijs, daarmede te berooken. De grond wordt niet omgehakt noch omgeploegd, als zijnde daartoe door de steenachtigheid onbekwaam, maar wanneer die schoon is, zoo gaan vrouwen en kinderen, en al wat er is, naar het land, waaraf de mans met tuinstaken gaten steken, en vrouwen en kinderen, zoo gedurig aan eenige zaden in de gaten steken, latende dit dus tot de lengte van een

---

[1] Hier wordt bedoeld de antilopesoort Anoa depressicornis of Antilope Celebensis. Volgens Reinwardt (*Reis*, bl. 589) heet die bij de inlanders dangkon en bij de Maleijers sapi oetan. Nederlanders in de Molukken noemen dit dier gewoonlijk wilde koe, tegen welke zeer onjuiste benaming Dr. Pijnappel in genoemd werk bl. 314 opkomt. Hoewel dit reeds in Padtbrugge's tijd in gebruik was, zegt hij te regt, dat het een bok was.

of anderhalf voet, opgroeijen, als wanneer eerst het onkruid uitwieden, en zulks wederom gelijkelijk; sommige toppen alsdan het zaad mede, snijdende het boven met messen af, opdat het door de winden of harden regen niet zoude nedergeslagen worden.

www.nbtool.com.cn

Het boere (ge)reedschap, als hakmessen en messen, maken zij zelfs, en zijn daarom zoo gretig naar ijzer, in plaats van staal mengen zij in de snede stukken van Sineesche pannen, of ander gegoten ijzer, dat al heel goed echt werk geeft.

Verders bemoeijen zich de mannen met jagen, visschen en sagoeeer te trekken, om ruimer toespijs en een goeden dronk gedurig te hebben; ook maken zij hun zout, dat dusdanig geschied:

In zeker tijd van het jaar, dat hun Simpon mede is, gaan zij naar de naaste stranden, en vergaderen aldaar al het hout, dat de zee heeft aangespoeld, of dat op het strand ligt; dit leggen zij aan groote hoopen en steken er den brand in; brandende wordt daarop gestadig veel zeewater gegoten, en de vlam echter zoo lang onderhouden, tot alles asch geworden is. Deze asch gebruiken sommige alleenlijk in plaats van zout; andere en de meesten kooken het tot loog, zijpen het door en laten het zoo lang in hunne aarde potten kooken, tot al de daauw verrookt, en het zout opgedroogd en aan den pot gebakken of liever daarin gesmolten is, welke pot zij dan aan stuk breken en het zout tot hun gebruik bewaren. Simpon is bij hen mede den tijd van bindrotting te mogen snijden, gedurende welken tijd, ieder in het gebied van zijn dorp, zich daaraf voor het geheele jaar moet verzorgen.

Simpon is mede het maken der klederen voor vrouwen en mannen van zekere boomschors, hetwelk dusdanig geschiedt:

De tijd ten naasten bij gekomen zijnde, dat zij het wachten kunnen, om de boomen te gaan schillen, zoo wordt al het volk zulks door den overrigter en priester te kennen gegeven, dat het dien Simpon is, dan vermag er niemand eenig gerugt te maken, noch zelf de Hollanders of andere vreemdelingen eenig musketsschoot doen, daar mede het voorgenomen werk mogt worden ontheiligd. (: Hetgeen hier van deze klederen gezegd wordt, dient mede verstaan van (den) zaaitijd, wiede-, oogsttijd en meer andere diergelijke:) Dan gaan zij met den anderen henen, en schillen zij zekere boomen, daaraf de kool op Ceilon tot het buskruid gebrand wordt, nemende daarvan stukken van een vadem lang en een span breed; deze schors in het dorp gebragt zijnde,

is de Simpon uit, en vervrolijken zich met den anderen, en stampen door het heele dorp, dat men noch hooren noch zien kan, gelijk als het spreekwoord luidt.

Deze schors, een weinig droogachtig, wordt aan de einden een span breed dwarsover gekorven, daar de vrouw met den voet op staat, terwijl de man de bovenste groene schors van de onderste witte afhaalt; zoo het ergens aan eenig uitbotsel of wen hapert, dat snijden zij met een mesje behendig door, en stroopen dus de bovenhuid af.

Hunne rijstblokken zijn grove balken, van anderhalf voet vierkant, daarin drie of vier pannen of holligheden zijn, om hun padi te stampen; op twee zijden van deze blokken hebben zij mede platte en vlakke insnijdingen of groeven; (: te weten aan elke zijde twee, zoo dat twee kleeden gelijk worden gestampt, :) die even de lengte van een vadem hebben, daarin deze schors eerst vlak leggen; de stamper is van onderen vlak en rond, zijnde het vlak doorkorven ruitsgewijze in regte hoeken, anderzins als onze wafelijzers, doch zijn de verhevenheden in het vierkant niet grooter dan een tarwkorrel, en (de) kerven even zoo of nog naauwer. Hiermede stampen zij de schorsen tot de breedte van den vorm, dan vouwen zij hetzelve dubbeld en varen voort; dan wederom in vieren, en aldus vervolgens totdat het zoo breed is, als het wezen moet, doch rekt niet in de lengte. De ruiten van den stamper blijven er in staan, zoodat het geweven linnen gelijkt. Dat zij deze schors eerst een weinig droogen laten, geschiedt, omdat het sap daaraf zeer scherp en bijtend is, vlekkende alles wat het aanraakt, zelfs ook de huid der omstanders, en kan uit geen lijnwaat weder uitgewasschen worden.

Dus worden hunne klederen, en zoo ook al het papier gemaakt, dat van Kajelí, Bool en Tontoly [1] zeer veel komt en Javaansch papier gemeenlijk genaamd wordt; doch wordt dit van een andere bast gemaakt. Deze kleedjes droogen zij daarna en beschilderen dezelve verscheidelijk.

Van deze versleetene kleedjes maken onze soldaten op de Manado hun lont, die onverbeterlijk is.

De vrouwen bezorgen de kinderen, passen op het vee, namelijk op varkens, hoenders en bokken, want ganzen en eenden, duiven, koeijen noch buffels hebben zij niet; kooken het eten te huis

[1] Bwool of Boeol, rijkje op de noordkust van Celebes; Tontoli en Kajeli liggen in het noordelijk gedeelte der westkust en behooren thans tot het gouvernement van Makassar.

en helpen de mannen, als gezegd is, in den landbouw, in het kledenmaken, rijststampen, enz.

Zoo wanneer iemand een zoon of dochter geboren is, wordt zulks door den openbaren uitroeper aan het geheele dorp bekend gemaakt, dat zoodanig eenen op zoo een tijd een zoon of dochter geboren is. Verders wordt er niet gedaan, dan dat zij een manier van belezing gebruiken, dat zij mangoba noemen, opdat de kinderen voor alle ongeval mogten bevrijd wezen; verheugende en vermakende zich verders met trommelen en dansen en zingen onder elkander, en zijn zoo een tijdlang vrolijk. Doch deze bezwering en besmeering doen de strandlieden, maar is onder de berglieden in geen gebruik, die zich eenelijk vrolijk maken en verheugen.

De wieg is als overal door gansch Indië, een kleedje aan den balk vastgemaakt, dat heen en weder gestooten wordt; de kinderen laten zij lang zuigen en wanneer gespeend zijn, worden zij met rijstwater, rijst en vet spek gevoed en met sagoeeer gelaafd. Wordende de jongens nergens anders in geoefend dan in het werpen van gescherpte rieten, in plaats van werpspiesen; verders wat grooter zijnde, gaan zij mede ter jagt, trekken sagoeeer en arbeiden in de tuinen.

De meisjes maken kleedjes (: buiten die van den bast voorheenen beschreven :) van jonge bamboesjes, die zij splijten en kaauwen, om lenig te krijgen, en weten die zoo in den anderen te weven. Van andere liesen en biezen en vezelen maken zij ook de slaapzakken, korven, hoeden, kistjes, matjes, zakken en meer aardige werken, die zij met verscheiden verwen vercieren en met allerlei kleuren van glazen koralen weten op te smokken.

Hun zelven tooijen zij op met menigte van arm- en beenringen, daar de vrouwen van het binnen- en het bergmeer ongemeen van voorzien zijn; hebbende sommige over de twintig ponden koper aan het lijf, waarmede, zoo bijaldien in het watervallen, verdrinken moeten, dat des te gevaarlijker voor haar is, omdat op het water en aan het water wonen en met hun jollen daar gedurig op- en overvaren moeten, willen zij in hunne tuinen wezen of eeten voor varkens of bokken bekomen, dat der vrouwen eigenlijke werk is.

De mannen hebben geen ringen aan de beenen, maar wel aan de armen, en hebben om zulks te vullen, menigte van kettingen om den hals hangen, waaraan onder handsgewijze koperen dingen hangen, zoo groot en ook van gestalte als een okkernoot. De

kettingen zijn van allerlei rommeling te zamen gelapt, van beentjes, steentjes, glazen brokken en koralen, horentjes en gemengd metaal. Sommigen hebben heele kettingen om den hals hangen van kiezen en tanden hunner vijanden, even als waarmede de kwakzalvers in Europa van hunne vrienden, die hun nog geld toegaven, plegen te pronken; gaande getrouwde en ongetrouwde, zoo mans als vrouwen elks op een wijze gekleed, zijnde de geele kledinge de aanzienlijkste, dat van de Chinezen schijnen ontleend te hebben.

www.libtool.com.cn

De meeste ziektens daarmede dezer Manaders gekweld en weggerukt worden, zijn wel meest podagra, verkoudheid, lammigheid, kinderpokjes, heete koortsen, buik- en bloedloop. Om de ziektens te genezen doen zij weinig moeitens, latende de natuur haar gang gaan; maar tot wonden gebruiken zij dit middel: zij nemen het bitterkruid Margosi en wrijven dit met levendige kalk tot een pap, dat tegelijk zuivert en heelt, doende daarmede al goede kuren; hebbende buiten dit tot het een en het ander nog goede kruiden, eigen aan de kwalen.

Wanneer iemand komt te overlijden, het zij oud of jong, man of vrouw, hetzelve wordt de gemeente wederom door openbare uitroeping bekend gemaakt even als op de geboorte.

Van uitersten wil bij monde of anders weten zij niet, of immers hebben het in geen gewoonte, doch giften onder de levende, zelfs op het sterven liggende, geschiedt wel. Doch dit is hun gebruik, dat de vrienden van den overledene elk een varken aan de langstlevende geven, als wanneer zij alle de snorren, die er nagelaten en door den dood zijn ontruimd, gelijkelijk deelen, behalven de doodshoofden, die voor den oudsten zoon blijven, zoo er een is; zoo niet, worden die almede onder de vrienden gedeeld.

De overledene wordt boven den daartoe geschikten ton vol padi, het zij groot of klein, naar elks vermogen op padi stroo gelegd en verders met padi overstrooid, alwaar een wijle gelegen hebbende, totdat zijn doodkist vaardig is, zoo wordt het ligchaam in dezelve gelegd, wel voorzien zijnde met padi, onder en boven, zoodat genoegzaam in padi begraven werd. Van boven tot beneden wordt het huis langs den weg heenen met padi bestrooid, dat boven op matjes geschied en onder eenelijk op den grond. Onder het huis wordt het graf gemaakt, dat ook met padi bestrooid wordt, alwaar gelegd wordt om te rusten. Het graf gestopt, zoo beginnen de gemeene papen (: de wichelaars namelijk van het vogelgeschrei, en waarzeggers naar hunne meeninge, zoo wanneer

niet en liegen.....:) hunne rol, die dan het weeklagen opheffen, en erbarmelijke liederen helder opzingen en weenen, achtervolgens het zeggen van den lierdichter:

www.libtool.com.cn

. . . . . gelijk als bij een doode,
Meer dan de vrienden zelfs, schreid, die men daartoe noode.

Na lang gehuil en gekerm, zoo wordt er een doodmaal aangeregt, daar het dan op onze wijze, lustig op een eeten en drinken gaat, spoelende de rouw met de sagoeeer naar vermogen af en drinken op der dooden gezondheid.

De rouw duurt maar één dag, en achten zij dit genoeg te zijn, alzoo naar hun zeggen de dooden doch [1] moeten vergeten worden, het welke hoe eer het geschied, hoe beter. Het rouwgewaad bestaat in zooveel doeks als zij bijeen slepen kunnen, hetwelk om hun middel winden, en dan naaijen zij allerlei lappen van verscheiden verwen aaneen en bezetten en vercieren het hoofd daarmede en dus eindigt en rouw en leven.

Van dieren, vogelen, visschen, kruiden, ertsen, mineralen en andere zaken slaan wij willens in deze over en zeggen eenelijk, dat hier te lande tweederlei slag van nagelbast valt, het eene wordt genaamd Massoy, het andere Cocly laban [2], want alles hier te beschrijven, kan door de onkunde van de meeste zaken niet geschieden, en acht het Horatius in zijn dichtkunst een groote zaak te zijn:

Wanneer een bosch en 't altaar van Diaan en beeken,
Die langs een lustig veld door menigen bocht breken,
Of Rhijn of regenboog men naauw beschrijven zal.

Maar hier heeft dit geen plaats!

Ook zijn er digte, zware bosschen met zoo veel vreemdigheden; steile, slingerende en glibberige bergen, van zoo zeldzamen aard en wezens; stroomen en beeken, door hare kronkelende watervallen van ontelbare bogten en onnaspeurlijke gangen, zoo dat het geen wonder is, dat men den weg onder zoo veel verscheidenheden niet naauwkeurig kan aanmerken, bezwaarlijker beschrijven en onmogelijk in vlakke prent vertoonen.

Niettemin zoo wordt het alhier in een kaartje vertoond, zoo mede hoe zich het vreemde waterdorp Tondano opdoet en de

[1] Toch.
[2] Koeliet laban.

wijze, hoe zij met hunne vaartuigen, staande overeinde, scheppen, de namen der dorpen kunnen dus alhier overgeslagen worden, terwijl in het kaartje aangehaald staan.

Zoo mede slaan wij over van ieder dorp bijzonderlijk te schrijven, daarin nog al vrij aanmerkenswaardige zaken zijn, en voornamelijk omtrent de watervolkeren, welkers binnenmeer genoegzaam met menigte van omstandigheden zoude kunnen aangewezen worden, door instorting voor ettelijke eeuwen van een of meerder toppen van brandende zwavelbergen zijn oorsprong te hebben, gelijk rondsom noch met ettelijke omzet is, waardoor er ook maar vier of vijfderlei visschen in aarden; zijnde door den koning van Boelan meermalen jonge krokodijlen of kaaimans daar ingezet, om deze meerlieden te beschadigen, doch hebben er niet voortgewild noch kunnen aarden. [1] Niettemin zoo is het water heel gezond; zeer helder en niet merkelijk zwavelachtig, dat anders in dusdanige ingestorte kruinen gemeenlijk is, als op den berg van Taroena, Chiauw, Boeroe en op Ternate en elders. De binnenmeeren zijn door verzinking des gronds verbleven, die dit dan nog eigen hebben, dat na de vermenging van Sal-petra of zeezout òf bloedrood òf melkwit zijn, waarover veelen zich ontzetten, zoo wanneer daaromtrent graven of zoo een binnenmeer doorsteken willen, gelijk de Castilianen voorheen het binnenwater van Gnada op Ternate vermeenden te doen, doch naar hunne inbeelding daaruit melk en bloed voortkomende, zoo hadden zij het aangezien als een wonderdaad, gelijk het daarvoor ook nog geacht wordt, en hadden het laten steken. [2]

Deze verwisseling van verwen met de zwavel kunnen de chemisten of stofscheiders zeer gemakkelijk en duidelijk vertoonen, verklaren en beweren, en zoude zulks alhier mede gedaan hebben, maar alzoo dit verhaal en korte beschrijving van de Manado al vrijlang — buiten meening — gevallen is, slaan het eene en het andere en wat er nog aan gebreken mogt over.

---

[1] Zie ook over deze poging, om kaaimans in het meer te planten, *Tijdschrift van Neerlandsch Indie*, 1856, II, bl. 34.

[2] Volgens *Tijdschrift van Neerlandsch Indie*, 1856, I, bl. 430, zou deze onderneming gestaakt zijn, omdat men bemerkte, dat de waterspiegel van dit meer hooger dan die der zee was.

www.libtool.com.cn

NASCHRIFT.

Onder het afdrukken van dit opstel lezen wij ook in de onlangs in het licht verschenen eerste aflevering van *de Minahassa* door den zendeling Graafland, dat de eilanden nabij Manado het eerst bewoond waren. Over de apen van Oud-Manado zegt hij (bl. 8): "de echte, oude Manadorezen beweren voor wis en zeker, dat "dit hunne voorvaders zijn. Vroeger gingen zij er jaarlijks heen, "om offeranden te brengen, in rijst, pisang, enz. bestaande; "later vonden zij het gemakkelijker, een en ander op een vlot "pisangstammen te plaatsen, en dit met toortsen verlicht, des "nachts onder verschrikkelijk misbaar en met zegenwenschen de "rivier te laten afdrijven; het zou zijn weg naar Manado-toewah "wel vinden." Het vereischt, dunkt ons, geen betoog, dat aan Padt-brugges voorstelling dezer legende, evenzeer wegens hare meerdere waarschijnlijkheid, als wegens hare oudheid de voorrang toekomt, terwijl het opmerking verdient, dat hij aan de bewoners van Manado een anderen oorsprong toeschrijft dan aan die van het binnenland.

www.libtool.com.cn

ADDENDA

BIJ HET

OVERZIGT DER TAAL- EN LETTERKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË

voorkomende op pag. 113 *vgg.*

Bij den overvloed van stof, die in verschillende tijdschriften verspreid is, en de omstandigheid dat menig oud of in Indië verschenen werk hier te lande weinig bekend of moeijelijk verkrijgbaar is, kan het niet verwonderen, dat het Overzigt van de Taal- en Letterkunde in N°. 1 van dit Tijdschrift gegeven, nog voor eenige aanvulling vatbaar moet zijn. Geschriften, na 1864 verschenen, of die over het een of ander gedeelte van den Indischen Archipel handelen, dat niet tot Nederl. Indie behoort, b. v. Sĕráwak, de Philippinen enz., konden wij in het Overzigt niet vermelden en moeten die ook thans uitsluiten. Evenzoo hebben wij ook hetgeen door Europeanen in de inlandsche talen ten behoeve van onderwijs en evangelisatie geschreven is, uitgesloten. Slechts zeer enkele nieuwere geschriften van dien aard hebben wij ter loops vermeld, omdat zij ons om deze of gene reden vermeldenswaardig toeschenen en deze tak van literatuur althans eenige vermelding verdiende. Wilde men echter alle dergelijke geschriften opnemen en het Overzigt over den geheelen Indischen Archipel uitstrekken, dan zou men een boekdeel kunnen vullen en zeker toch nog onvolledig zijn. In het belang der wetenschap meenden wij evenwel nog eene kleine aanvulling te moeten geven van hetgeen bepaaldelijk tot het gebied der linguistiek en inlandsche literatuur behoort; enkele onnaauwkeurigheden, in het Overzigt ingeslopen, zullen wij tevens verbeteren.

De eerste, die eene Maleische woordenlijst heeft gegeven, is Pigafetta, die in gezelschap met Magellaan de eerste reis om de wereld deed. Zijn reisverhaal verscheen niet lang na zijne terugkomst in eene verkorte uitgave, waarvan Ramusio in 1550 eene italiaansche vertaling bezorgde. Andere Maleische woorden-

lijsten, aan verschillende reisbeschrijvingen toegevoegd, gaan wij even als eenige, in vroegere eeuwen verschenen werken, ook thans met stilzwijgen voorbij. Zij zijn van te weinig belang om ze hier te vermelden. Beter schijnt het dat wij trachten nog eenige meerdere volledigheid te geven aan de opgaven omtrent hetgeen in deze eeuw uitkwam. Daarom voegen wij hier nog bij:

Nieuwe Nederduitsche en Maleische Woordenschat en Spraakkunst. Amst. 1802.

A rough sketch of part of an intended essay towards ascertaining, deducing, elucidating and correctly establishing the rudiments of the Juh'wee or Jahwee language, vulgarly called the Malay language. By J. Shaw. Prince of Wales Island 1807.

An alphabet, syllabarium and praxis, in the Malay language and character, by Hendrick Thomasin. Malacca 1818.

J. J. De Hollander. Handleiding bij de beoefening van het Maleisch letterschrift, voor hen, die zich tot de lessen aan de Militaire Akademie willen voorbereiden. De tweede druk verscheen te Utrecht bij Broese. 1859.

Eerste gronden der Maleische taal, door C. van Heerdt. Amst. 1857.

Maleisch handboekje of Hollandsch-Maleisch en Maleisch-Hollandsch woordenboekje. Arnhem 1803. (Bevat ook eenige stukken uit Mal. werken).

Nouveau vocabulaire Hollandais et Malais. Amst. 1802.

Ch. Bougourd. Vocabulaire Français-Malais. Le Havre 1856.

Thomsen Vocabulary of the English and Malay languages. Malacca 1820. Herdrukt in 1827 en waarschijnlijk ook later.

Hikajat si miskin, gelithographeerd te Singapore.

" rasoeloe'llah bĕrtjoekoer. Batavia 1853.

Behalve de reeds in het Overzigt genoemde werken van Abdoellah (wiens naam aldaar abusievelijk: Abdallah is geschreven), worden in dit Tijdschrift (p. 52 van dit Deel) nog vier andere geschriften van minder belang van denzelfden genoemd. Het voornaamste is zijn: Sjaïr dari hal Singapoera tĕrbakar. De drie overige heeft hij geheel of gedeeltelijk uit het Engelsch vertaald.

Uit het Maleisch vertaald door W. Marsden zijn de: Memoirs of a Malayan family, written by themselves. London 1830.

In de Malayan Miscellanies Bengkoelen 1820. Dl. I komt voor: Annals of Achin, translated from an original manuscript. (circa 11 pagina's 8°.)

In de Asiatic Researches XII: een stukje, uit een Maleisch

manuscript overgezet, tot opheldering van de betrekkingen tusschen Měnangkabo en het Maleisch Schiereiland, alsmede: Account of the first arrival of the Portuguese at Malacca, translated from a Malay manuscript.

In het Indisch Magazijn (Tweede twaalftal) gaf P. P. Roorda van Eysinga eene kritiek van de Sjaïr Bidasari, uitgegeven door W. R. van Hoëvell, zoo als in het overzigt vermeld is. Deze heeft daarop ook in het Tijdschr. v. N. I. Jaarg. VII. Deel IV geantwoord.

Eene kritiek van deze uitgave der Bidasari door Dr. De Hollander komt ook voor in de Gids van 1847.

Verhaal van het wonder van de splitsing der maan. Maleische tekst, voorkomende bij Robinson's verhandeling over de spelling van het Maleisch. Werken Batav. Gen. Dl. 26.

Afstamming en literatuur der Maleijers. Indisch Magazijn I en II.

Eene vertaling van de Maleische Hikajat radja Djoemdjoemah staat in het Asiatic Journal van 1823.

Eene woordenlijst van het Maleisch der Padangsche bovenlanden gaf Henny in het Tijdschr. v. h. Bat. Gen. Deel IV.

Wat het Javaansch betreft hebben wij te vermelden: W. J. C. De Senerpont Domis. Hollandsch-Javaansch Woordenboekje, behelzende de woorden, die in het dagelijksch verkeer het meest te pas komen. Samarang 1827.

D. L. Mounier. Beoordeeling van het Javaansch-Nederduitsch Woordenboek van P. P. Roorda van Eysinga. T. v. N. I. V Dl. II.

J. Lipjes. Beschrijving van het ontstaan der zon- en maaneclips, uit de Manik Måjå. T. v. N. I. III Dl. I.

J. A. Wilkens en C. F. Winter. Aanmerkingen op de Javaansche Spraakkunst van Cornets de Groot, tweede uitgave door T. Roorda, gevolgd door taalkundige verhandelingen over de voorzetsels en aanhechtsels. T. v. N. I. VI, Dl. III en IV, VII Dl. II, VIII Dl. II.

Veth. Beoordeeling der Javaansche Spraakkunst van C. de Groot, met eene inleiding over de geschiedenis der beoefening van de Javaansche taal, tot op het tijdstip van hare uitgave. (Gids 1844.)

Kritiek van Mounier's uitgave der Nawålå Pradåtå door P. P. Roorda van Eysinga. T. v. N. I. VI Dl. 3.

L. Rodet. Etudes sur la litérature Javanaise (le Viváha). Journal Asiatique, 1858 II.

Vertaling van eenige uittreksels uit het Boek Rådjå Pirangon, door J. J. De Hollander. T. v. N. I. 1850 II, 1851 I.

Kritiek van A. B. Cohen Stuart's uitgave van Baron Sakender door J. J. B. Gaal (in dit tijdschrift Dl. I) en antwoord daarop van A. B. Cohen Stuart. Ibid Dl. III.

Mededeelingen uit de geschiedenis van Baron Sakender (Indisch Archief Dl. III en IV).

Niet onbelangrijke bijdragen tot de kennis der Javaansche taal bevat ook het stuk van den zendeling Poensen, getiteld: Een en ander over den godsdienstigen toestand van den Javaan (Mededeel. v. h. Nederl. Zendelinggenootschap. Jaarg. 1864).

Eene woordenlijst van het Timoreesch, Koepangneesch en Belloneesch, van de talen van Rotti, Savoe, Solor, Ende en Soemba komt voor in E. Francis. Herinneringen uit den levensloop van een Indisch ambtenaar. II pag. 190—198.

Berigten omtrent enkele handschriften, in verschillende talen van N. I., in de akademische bibliotheek te Leiden aanwezig, vindt men in den Catalogus der bibliotheek van het Koninklijk Instituut van Wetenschappen, door Dr. De Jong.

Opgaven van werken, in verschillende talen van den Indischen Archipel uitgegeven, komen mede voor in Zenker's Bibliotheca Orientalis.

Ten slotte noemen wij nog: The affiliation of the Tibeto-Burman, Mon-Anam, Papuanesian and Malayo-Polynesian Pronouns and Definitives, as varieties of the ancient Himalayo-Polynesian system and the relation of that system to the Draviro-Australian, by J. R. Logan (Journal of the Ind. Arch. New Series III No. 1 1859).

In het straks genoemd Overzigt in No. 1 van dit tijdschrift is voorts het volgende te verbeteren:

Pag. 114 reg. 13 is vóór het woord: werk, bij te voegen: afzonderlijk.

" 119 " 8 v. o. leze men: te huis behoort onder den titel Hitopadeça, als uittreksel van de Pantjatantra.

" 120 " 9 " " " " achter het woord: regt: in zekeren zin.

" 121 " 13 en 14 moeten wegvallen (daar de reeds begonnen druk van het werk wegens den dood des uitgevers niet is voortgezet).

Pag. 121 reg. 16 leze men: P. P. Roorda van Eysinga in pl. van: denzelfden.

" 125 " 4 " " Deel 27 en 28.

" " " 5 vervalt.

www.libtool.com.cn

" 125 " 7 leze men: Ardjoena Wiwáha.

" " " 8 " " Wrětta Santjaja.

" " " 10 " " Boma Kawja.

" " " 13 v. o. is bij te voegen: in dichtmaat.

" " " 11 " " " " " " Het is eene verzameling van verhalen, aan Europesche bronnen ontleend, evenals de Darmå Wasitå, die zedespreuken bevat, door denzelfden uitgegeven.

" 132 " 16 lees: een Boegineesch en een oud Makassaarsch alphabet.

" 137 " 10 leze men: andere, in pl. v.: verwante.

" 143 " 19 en 20 leze men: in pl. v. tegen de heeren: getiteld: de Heeren.

Bij de vermelding van het stuk van Van der Tuuk ibid. pag. 143 reg. 8 v. o. bij te voegen: Het is te betreuren dat de schrijver door omstandigheden van zijn plan heeft afgezien een Maleisch Woordenboek uit te geven. Van zulk een werk toch zou men, ook blijkens den daarvan verschenen prospectus, zeer belangrijke lexicographische bijdragen voor de Maleische taal mogen verwachten.

ROTTERDAM,
30 Maart 1866.

G. K. NIEMANN.

www.libtool.com.cn

EENIGE MEDEDEELINGEN

OMTRENT

BANJOEWANGIE,

getrokken uit het verslag van het gewestelijk bestuur.

Het schoone en vruchtbare gewest Banjoewangie, gevormd uit het uiterst oostelijk gedeelte van het eiland Java, is daarvan aan de landzijde als het ware afgescheiden door bergketenen en wildernissen en heeft daarom geene anderè gemeenschap met andere plaatsen dan van de hoofdplaats over zee en aan de noordzijde langs een slechten en voor rijtuigen ongeschikten weg, gaande over eene lengte van 15 palen door het zoogenaamde bosch van Soembewaroe.

Toen in vroegere jaren de zee nog onveilig werd gemaakt door zeeroovers, die onder anderen nog ten tijde van het Engelsch tusschenbestuur een aanval op het fort te Banjoewangie hebben gedaan, werd van laatst bedoelden weg nog al gebruik gemaakt voor den inlandschen handel; maar in den laatsten tijd wordt hij alleen begaan door enkele reizigers, die zich over land van en naar Banjoewangie wenschen te begeven.

De landaard zoowel als de taal der inlandsche bevolking, bestaande uit ongeveer 43,000 zielen, is de Javasche, beide welke nog niet door de Madoeresche zijn verdrongen of daarmede ineengesmolten, zoo als het geval is in de naburige residentien Bezoeki en Probolingo, als hebbende zich hier nog maar weinige Madoerezen gevestigd, die meer in den handel en in de vischvangst dan in den landbouw hun bestaan zoeken.

Volgens de geschiedschrijvers is het nu ongeveer eene eeuw geleden, dat het destijds hier bloeijende Hindoesche rijk van Blambangan, waarvan nog, hoewel zeer geschondene, monumenten bestaan, door de voormalige Oost-Indische Compagnie werd ten onder gebragt, waarbij het grootste gedeelte der toenmalige talrijke

bevolking omkwam of naar Bali, dan wel om de Zuid naar Poeger vlugtte.

Sedert dien tijd kwam het land onder het Europeesch gezag en degenen, die van de bevolking waren overgebleven, hebben langzamerhand den Islam aangenomen.

De tegenwoordige bevolking mag dus als een nieuw geslacht worden aangemerkt.

De dessa's zijn hier anders aangelegd dan op het overige Java: daar bestaan zij uit aan elkander grenzende, met vruchtboomen en andere inlandsche gewassen beplante woonerven, die individueel bezeten worden en behoorlijk door heggen en paggers van elkander zijn gescheiden; maar hier staan de woonhuizen en padieschuren op een algemeen groot erf, digt bij elkander en onregelmatig, zonder eenige zigtbare afbakening van erfjes, zoodat men langs de tusschen de huizen gelatene, veelal boomlooze ruimte in alle rigtingen vrij door de dessa kan gaan.

Nogtans schijnt ieder huisbezitter zeker regt van nederzetting te hebben op het plekje ground, dat zijn huis draagt en omgeeft, zoodat geen ander hem daarvan kan doen verhuizen of, zoo er plaats is, tusschen de bestaande huizen zou mogen bouwen zonder toestemming der buren.

Afzonderlijke, behoorlijk door paggers afgebakende erven worden zeldzaam in de dessa's aangetroffen en dan alleen bewoond door hoofden, daaronder begrepen dessahoofden. Evenwel zijn er ook hoofden, die hun huis op het algemeene erf tusschen de woningen der dessa-ingezetenen hebben staan.

De geheele aldus ingerigte dessa is veelal omgeven door een pagger.

De oude Regent van Banjoewangie wist omtrent den oorsprong van deze wijze van aanleg der dessa's, die zoo geheel verschilt van hetgeen men elders op Java aantreft, niet anders mede te deelen, dan dat de terreinen, waarop thans de dessa's en kampongs staan, aanvankelijk ontginning in de bosschen zijn geweest van enkele personen, die dezelve met klapper en vruchtboomen beplantten en daar verblijf hielden; dat echter hunne afstammelingen, uit zucht om bij elkander te blijven en onderling hulp te kunnen verleenen, allen op die ontgonnen plek zijn blijven wonen, waarbij het plantsoen langzamerhand moest plaats maken voor huizen, waaraan al meer en meer behoefte kwam; zoodat de ontginning ten laatste in een groot erf vol huizen werd herschapen, waarvan zich de tegenwoordige bewoners als de gemeene bezitters aanmerken.

Toen hem gevraagd werd, of deze wijze van aanleg der dessa's ook niet kon afkomstig zijn uit de tijden, toen deze landstreek nog zoo werd verontrust door zeeroovers, zoodat de veiligheid der bevolking haar noodzaakte om digt bij elkander te wonen in eene soort van versterkte kampen, ten einde beter wederstand te kunnen bieden aan de strooptogten der zeeroovers, en of het zich niet vermoeden liet, dat de paggers, die tegenwoordig nog de geheele dessa omgeven, vroeger sterke palisaderingen zijn geweest, antwoordde hij, dat dit ook wel konde zijn.

Doch wat daarvan zij, zoo is uit deze inrigting der dessa's een eenigzins andere maatschappelijke toestand geboren dan elders op Java wordt aangetroffen.

De staat van afhankelijkheid, waarin elders een deel der dessa-ingezetenen verkeert ten opzigte van een ander deel, dat de erven bezit, en die voortvloeit uit het aan eerstgemelden toegestane gebruik van een gedeelte van het aan de laatsten toebehoorend erf, is hier onbekend.

Een ieder, die toegelaten wordt in de dessa en een plek gronds op het algemeene erf tot het bouwen van een huis bekomen heeft, is gelijkgesteld met de andere ingezetenen; hij geniet dezelfde regten, maar is ook aan dezelfde verpligtingen onderworpen.

Inwoning van vreemde, gehuwde of ongehuwde personen bij anderen en de staat van afhankelijkheid van den huisbezitter, die almede voor deze inwoners daarmede gepaard gaat, zijn hier niet minder vreemd.

In den regel verlaat geen jongman de ouderlijke woning, alvorens hij trouwt, en hij trouwt niet, alvorens hij zich een eigen huis heeft gebouwd of door erfenis als anderzins in het bezit daarvan is geraakt. Van daar ook, dat hier de huwelijken op veel lateren leeftijd gesloten worden dan elders op Java, zoodat men niet zelden ongehuwde jonge mannen en dochters aantreft, die naar aanzien zeker reeds ouder dan 25 jaren zijn.

De verschillende standen, die elders onder de dessabevolking ontstaan zijn uit de verhouding of de betrekking tusschen meesters en afhangelingen, kent men dus hier niet.

Ieder gezin woont in een afzonderlijk huis op het algemeen erf, en in elk huis treft men slechts een gezin aan, bestaande in den regel uit vader, hoofd des gezins, moeder en kinderen.

Zoo min als een gezin meesterschap uitoefent over een ander, evenmin is het ook aan een ander dienstbaar. Er is slechts één stand onder de dessa-bevolking en allen staan gelijk.

Er is slechts een stand: ouden en ongehuwde jonge mannen, die bij de gezinnen inwonen en elders dikwijls vreemden zijn, zijn hier altijd oude vaders of zonen van het gezin, zoodat zij niet gelijk elders een afzonderlijken stand vormen, maar zich als het ware in het gezin oplossen.

www.libtool.com.cn

De stand der menoempangs, pondoks en rajats van elders treft men hier dus niet aan.

Het hoofd des gezins wordt, zoo hij een gewoon dessa-ingezeten is en niet in eenige bijzondere positie verkeert, *pengaïjah* genoemd, hetgeen zooveel beteekent als dienstpligtige werkman; hij is degeen van het gezin, die persoonlijk dienstpligtig is aan den Souverein.

Zijne zonen worden, zoodra zij de jongelingsjaren genaderd en besneden zijn, als wanneer zij naar aanzien den ouderdom van 16 jaren bereikt hebben, *lantjing* (ongehuwde jonge man) genoemd; alsdan zijn zij echter nog maar *lantjingnam* (jonge lantjing) en wordt als zoodanig door het dessahoofd en andere leden van het dessabestuur over hen beschikt, om huisselijke diensten bij hen te verrigten of hunne sawah's te helpen bewerken.

Als zij geheel volwassen zijn, zoodat zij naar aanzien 20 jaren gepasseerd zijn, dan worden zij door het dessabestuur onder de werkbare mannen opgenomen en *lantjing soewek* (volwassen jonge man) genoemd, en dan zijn zij als zoodanig persoonlijk dienstpligtig voor ligte en gemeente-diensten. In tijd van nood worden zij ook door het dessahoofd opgeroepen voor zware diensten.

De diensten, die van de lantjings, zoowel jonge als volwassene, gevorderd worden, laten hun echter tijd genoeg over, om hun vader, den pengayah, in zijn werk te helpen.

De volwassene lantjings verlaten echter vroeger of later de een na den ander het ouderlijke dak om te trouwen; als wanneer zij op zich zelven gaan wonen en zelven pengayah worden.

Voor het geval hunne vrouw in eene andere dessa te huis behoort, gaan zij veelal derwaarts verhuizen.

Wanneer de pengayah zijne krachten voelt afnemen, draagt hij zijne regten en verpligtingen met voorkennis van het dessabestuur aan een zijner volwassen zonen over, liefst aan dengene, die nog ongetrouwd te huis is gebleven, omdat deze, nog voor geen eigen gezin behoevende te zorgen, dat zijns vaders beter kan onderhouden. Bij gebreke van zonen wordt een zijner schoonzonen of neven zijn vervanger. Hij zelf wordt dan

doempo (oude, zwakke), hetzelfde wat elders op Java *djempo* beteekent.

De doempo's blijven bij den in hunne plaats getreden ongehuwden zoon inwonen en helpen hem in zijn werk, zooveel en zoolang hunne krachten dit nog toelaten, maar zijn persoonlijk vrijgesteld van alle diensten.

Ook de ongehuwde en te huis gebleven zoon, die zijn vader als pengayah heeft vervangen, trouwt niet, zoolang hij niet in het bezit is gekomen van een afzonderlijk huis, tenzij door het afsterven zijner ouders en huwelijk zijner jongere broeders en zusters het gezin zoodanig is verkleind, dat hij, zonder bezwaar in het huis zijns vaders blijvende, kan trouwen.

Trouwt de laatst overgebleven volwassen zoon nog tijdens het leven zijner ouders en verlaat hij dan de ouderlijke woning, dan is de doempo, voor zooveel hij in zijn eigen onderhoud en dat van zijn gezin te kort schiet, overgelaten aan de liefdadigheid van zonen, nabestaanden en vrienden; — wordende door iederen landbouwer een gedeelte van de opbrengst zijner sawah's afgezonderd voor het onderhoud van dergelijke oude lieden.

Om in het gemis te voorzien van de erven, die elders de woningen der dessa-ingezetenen omgeven en veelal zoo bijdragen tot hun bestaan, bezitten in dit gewest meest alle wel gestelde ingezetenen tegals of kebonnans buiten de dessa, die zij met klapper- en vruchtboomen en alle andere inlandsche gewassen, die elders op de dessa-erven gevonden worden, beplanten.

De tegals blijven veelal niet in denzelfden staat, maar worden vroeger of later in sawah's of kebonnans herschapen.

De kebonnans worden individueel bezeten krachtens regt van eerste ontginning, erfopvolging of koop, zonder eenige daarop rustende verpligting en met regt van vervreemding, zooals blijkt uit daadzaken. Maar ofschoon daardoor reeds al de voordeelen van den onbeperkten, vrijen eigendom worden genoten, zoo zijn evenwel vele kebonnans op en in de nabijheid der hoofdplaats door de bezitters van het Gouvernement gekocht en daarvoor wettige eigendomsbewijzen verkregen, omdat de inlander hier, welk bezitregt hij ook op den grond mag uitoefenen, toch het Gouvernement erkent als den wettigen eigenaar daarvan, zoodat hij gelooft, dat het Gouvernement of het gewestelijk bestuur het regt heeft om, zoo noodig, ten allen tijde over zijn kebonnan te beschikken, doch niet meer, als hij een wettig eigendomsbewijs daarvan bezit.

De sawah's worden mede individueel bezeten; welk bezitregt is gegrond op eerste ontginning, erfopvolging of toekenning door het dessabestuur; maar daarop rust voor de pengayah's de verpligting om een aandeel in de koffijtuinen te onderhouden en andere zware, hetzij algemeene of bijzondere heerediensten te verrigten.

Zoo lang zij aan deze verpligting voldoen, heeft niemand het regt om hen uit het bezit daarvan te ontzetten, zelf niet met aanwijzing van andere sawah's daarvoor in de plaats.

Er zijn geene voorbeelden, dat sawah's vervreemd zijn, — waartegen uit den aard der zaak dan ook bezwaren zouden rijzen, — maar wel dat het vruchtgebruik voor één of meer jaren door de bezitters aan anderen is overgedragen.

Van de opbrengst der sawah's wordt door de bezitters een tiende vrijwillig afgezonderd als djakat ten behoeve van den dorpspriester en tot onderhoud der oude lieden. Overigens is het bij onderzoek niet gebleken, dat van de sawah's, hetzij vrijwillig of gedwongen, iets wordt opgebragt aan de hoofden.

De sawah's zijn niet opgemeten, ook niet door het inlandsch bestuur; maar derzelver uitgestrektheid wordt door den inlander bepaald naar de opbrengst, zijnde aangenomen dat 16 agems padie, elk van 250 katties, de opbrengst, na aftrek van het snijloon, moet zijn van een bouw van 500 □ rijnlandsche roeden, wanneer namelijk het gewas goed geslaagd is, en daar nu het snijloon hier $\frac{1}{10}$ bedraagt, zoo volgt daaruit, dat men eene onzuivere opbrengst van ongeveer $17\frac{3}{4}$ agems of $44\frac{87}{100}$ pikols padie als die van een bouw aanmerkt, hetgeen bijna overeenkomt met eene genomene proef op een goed geslaagd padieveld bij de dessa Modjoroto, district Banjoewangie, als zijnde daarbij van een opgemeten bouw sawah van 500 □ rijnlandsche roeden $42\frac{80}{100}$ pikols drooge padie verkregen.

In weerwil evenwel van dezen vrij aannemelijken maatstaf voor de uitgestrektheid der sawah's, zoo schijnt men daarnaar toch die uitgestrektheid niet juist in de dessaregisters te hebben opgenomen, zoo als blijkt uit de volgende uitkomsten, verkregen bij opmeting door den opzigter bij de burgerlijke openbare werken J. Flikkenschild van de sawah's van eenige landbouwers.

DISTRICTEN.	DESSA'S.	Namen der Sawahbezitters.	Uitgestrektheid door hen bezeten volgens het dessaregister.	Bevonden bij opmeting.	Meer.	Minder.
			bouws.	bouws.	bouws.	bouws.
Rogodjampi	Rogodjampi . . .	Darsian	3 226/500	2 326/500	»	400/500
		Pa Karsian	3 230/500	2 478/500	»	381/500
		Pa Darmiah	3 226/500	3 80/500	»	146/500
		Tjitrowentjono	3 210/500	3 367/500	157/500	»
		Moortasim	3 231/500	4 153/500	796/500	»
Banjoewangie	Toemoengoengan	Pa Darsan	1	1 487/500	487/500	»
		Makim	1	2 141/500	1 141/500	»

Wanneer een pengayah-sawahbezitter komt te overlijden zonder erfgenamen, die de op het bezit van sawah's rustende verpligtingen kunnen vervullen, dan worden de door hem nagelaten sawah's aan zoodanigen geen sawah bezittenden pengayah of volwassen lantjing afgestaan, die genegen en bij magte is, om een aandeel in de koffijtuinen te onderhouden en alle heerediensten te verrigten; doch die schijnt wel eens niet gevonden te kunnen worden en dan laat het dessahoofd, in afwachting dat zich iemand daarvoor aanmeldt, deze sawah's voor eigene rekening bewerken door boeroets (meestal geene sawahbezittende dessa-ingezetenen) tegen zeker aandeel van de opbrengst.

Hetzelfde heeft plaats, wanneer een pengayah niet langer bij magte is de lasten van het sawahbezit te dragen, hetgeen erkend wordt, bij voorbeeld ingeval hij eene vrouw verliest, welker hulp hij niet kon ontberen bij het onderhoud zijner koffijtuinen en de pluk en bereiding van het product.

In het laatste geval wil hij zijne sawah's ook wel aan een hoofd opdragen of tijdelijk afstaan, als wanneer hij als volgeling (panakawan) bij dat hoofd ze bewerkt tegen een gedeelte van de opbrengst.

Van de te-boek-staande 8416 bouws sawah's worden bezeten:

222 bouws door de inlandsche ambtenaren en geestelijken,

191 bouws door de bezitters tijdelijk aan de hoofden afgestaan.

Voorts:

579 " door 76 petinggihs;

128 " door 76 modins;

239 " door 142 koewoes;

6967 " door 3644 pengayahs; terwijl

90 " zonder bezitters zijn of door de bezitters als voren in handen van het dessahoofd zijn gesteld.

8416 bouws te zamen.

Elk werkbaar man is dienstpligtig, tenzij eene bijzondere positie hem aanspraak geeft op vrijstelling.

De zware heerediensten, hetzij bijzondere of algemeene, worden echter alleen aan de hoofden van huisgezinnen opgelegd, onverschillig of zij al dan niet sawah's bezitten. Zoo zij sawah's bezitten, moeten zij tevens koffij planten en worden dan *orangkoppie* genoemd; geen sawah's bezittende of wel sawah's bezittende zonder, wegens gemis aan geschikte gronden, koffij te kunnen planten, worden zij tevens in de belasting op het bedrijf aangeslagen en worden dan *orangpak* genoemd. De orangpak worden voor alle bedrijven, die zij uitoefenen aangeslagen, zelfs voor dat van landbouwer en wel onder de benaming van *ketanen*, *tanem gogo*, *kebonnan*, blijkende zulks uit de staten van de belasting op het bedrijf.

www.libtool.com.cn

Onder het aanwezig getal van 9320 mannen bevinden zich:

3588 orangkoppie, die sawah's bezitten en dien ten gevolge verpligt zijn tot alle heere- en koffijkultuurdiensten;

56 orangpak, die sawah's bezitten, maar wegens gemis aan geschikte gronden geen koffij kunnen planten en alleen verpligt zijn tot alle heerediensten en het betalen van belasting op het bedrijf;

1370 orangpak, die geene sawah's bezitten en daarom vrijgesteld zijn van de koffijkultuur, maar desniettemin verpligt zijn tot alle heerediensten en het betalen van belasting op het bedrijf;

215 die alleen verpligt zijn tot ligte en gemeente-diensten en het betalen van belasting op het bedrijf, als:

136 zonen en nabestaanden van petinggihs, modins en koewoes,

79 hadjies.

215 te zamen.

1597 die alleen met ligte en gemeente-diensten belast worden, zonder meer, als:

9 koetsiers en loopers van de regentspaardenposterij;

15 personen, bestemd voor de bediening van reizende ambtenaren in de passangrahans;

27 huisbedienden (toekangladen) van inlandsche hoofden;

38 wayang- en gambelanspelers van idem;

619 volgelingen (ponokawans) van idem;

359 volgelingen (robans) van dessahoofden;

174 ontslagen bannelingen gevestigd in afzonderlijke dessa's.

6826 1241

6826 1241

356 volwassen jonge mannen (lantjing toewek), die echter wel eens bij wijze van hulp voor zware diensten gebruikt worden.

www.libool.com.cn

1597 te zamen.

2494 die van alle heere- en kultuurdiensten, mitsgaders van de belasting op het bedrijf zijn vrijgesteld, als:

37 inlandsche ambtenaren;
20 afgetredene ambtenaren;
20 zonen van ambtenaren;
95 nabestaanden van ambtenaren;
63 geestelijken en leeraars in de godsdienst;
93 dessahoofden;
89 dorpspriesters;
172 koewoes (onder-dessahoofden);
38 eervol afgetredene dessahoofden;
67 djoeragans en matrozen van kruisbooten en loodsen;
19 oppassers en beambten bij de recherche;
16 kadjinemans;
23 mandoors bij het etablissement te Soekaradja en lijnwachters;
15 postillons en bedienden bij de brievenposterij;
13 vaste koelies bij de zout- en koffijhuizen;
7 koelies bij den leverancier van voeding der bemanningen enz.
46 bedienden van Europeanen;
1662 ouden en gebrekkigen (doempo).

2494 te zamen.

9320 mannen in het geheel aanwezig.

Wijders zijn er nog 1677 onvolwassen, doch reeds besneden jonge mannen, die zoo als gezegd is, de dorpsbestuurders helpen in het bewerken hunner sawah's en in huisselijke diensten. Ook worden zij wel eens tot het verrigten van ligte diensten bij inlandsche hoofden aangezocht.

Volgens eene gemaakte berekening naar opgaven van de hoofden en een koffijplanter zouden er jaarlijks door ieder gezin 88 dagen arbeids besteed worden aan het voltallig houden en het onderhoud der koffijaanplantingen en den oogst en de bereiding van het product.

De heerediensten, welke van de bevolking werkelijk gevorderd worden, zijn bevonden niet veel minder drukkend dan elders te zijn, en het getal dagdiensten, daaraan besteed door iederen vollen dienstpligtige, overschrijdt ook hier verreweg het maximum van 52, dat bij de nieuwe regeling aan iederen dienstpligtige zal mogen worden opgelegd.

www.kitlv.nl

Een paar voorbeelden zullen dit ophelderen.

Zoo is bijv. bevonden, dat in de dessa Boyolangoe nabij Soekaradja de sawahbezittende pengayah Pa kar in een jaar is belast geweest met het volgende getal dagdiensten:

1. voor het branden van kalk op 9 palen afstands, waartoe hij van de 4 weken eene week arbeid moest presteren, zijnde alzoo met bijvoeging van 2 dagen voor het gaan en komen 117
2. Het onderhoud van den grooten weg naar de noordelijke grens, op een afstand van 13 palen, 2 maal gedurende 4 dagen achtereen 8
3. Het onderhoud van de brug te Watoedodol op een afstand van 12 palen, 3 maal gedurende 5 dagen achtereen 15
4. Het onderhoud van nabijgelegene binnenwegen . . 6
5. Het onderhoud van de brug te Boyolangoe . . . 4
6. Bezetten van een nabijgelegen wachthuis, eens in de 10 dagen 36
7. Het onderhoud van dammen en waterleidingen . . 20

Te zamen . . 206

In de dessa Rogodjampi, hoofdplaats van het district van dien naam, is de sawahbezittende pengayah Pa Darsian bevonden in een jaar te hebben gepresteerd het volgende getal dagdiensten:

1. Voor het bezetten van een nabijgelegen wachthuis, eens in de 15 dagen 24
2. Voor het bewaken van het koffijpakhuis, eens in de 18 dagen 20
3. Onderhoud der wegen 4
4. Onderhoud der bruggen 3
5. Kappen en slepen van timmerhout ten behoeve van 's lands werken (het kappen op een afstand van 6 palen en het slepen op een afstand van 16 palen), waarvoor hij nog geene betaling heeft ontvangen 28
6. Oppassen van regentspostpaarden, waarmede reizende

Transportere . . . 79

Per transport . .	79
ambtenaren te Rogodjampi zijn gekomen	2
7. Presteren van koeliediensten bij het lossen of laden van steenkolen te Banjoewangie, op een afstand van 10 palen, tegen een loon van 25 cents daags, 2 maal 5 dagen, met inbegrip van gaan en komen	10
8. Presteren van diensten bij het laden van koffij te Banjoewangie eenmaal, met inbegrip van gaan en komen.	9
9. Hetzelfde bij het lossen van zout	9
10. Doen van herstellingen aan de passangrahan te Rogodjampi, zonder loon	1
11. Doen van herstellingen aan het zoutpakhuis te Rogodjampi, tegen loon	1
12. Levering van een bos alang-alang voor deze herstellingen; voor de passangrahans zonder, en voor het zoutpakhuis met vergoeding der 10 cents, die hem deze alang-alang gekost heeft	—
Te zamen . . .	111

Op en in de nabijheid der hoofdplaats drukken de heerediensten het zwaarst op de bevolking.

In de kampong Toemengoengan ter hoofdplaats is voorgekomen een pengayah (ontslagen banneling), geen sawahbezittende en belastingbetalende voor het bedrijf van goudsmid, die voor de hem opgelegde koeliediensten bij het bouwdepartement zich liet remplaceren door een ander tegen 50 cents daags, plus het koelieloon ad 25 cents daags.

Het dessabestuur is eenvoudig zamengesteld uit een petinggie (hoofd der dessa), modin (dorpspriester) en een of meer koewoes (onder-dessahoofden), die ieder een bepaald gedeelte der dessa of een gehucht onder hun toezigt hebben. De dorpspriester is hier plaatsvervanger van het dessahoofd en overigens, gelijk elders, belast met het doen vaccineren der kinderen enz.

In elke dessa worden nominative registers aangehouden van de hoofden der huisgezinnen en het daarbij behoorende getal zielen, van de sawah's en sawah's-bezitters en van de koffijplanters.

Volgens het nog vigerende stelsel hebben zoowel de hoofden, behoorende tot het regentschap en districtsbestuur, als die, behoorende tot het dessabestuur, sawahvelden; doch, zoo als uit vorenstaande aantooning reeds is gebleken, zijn zij wegens hun

stand persoonlijk vrijgesteld van alle heere- en kultuurdiensten.

Die sawah's zijn evenwel niet in hun bijzonder bezit, maar verbonden aan hunne betrekking; zoodat zij bij aftreding die aan hunnen vervanger moeten overgeven.

www.libtool.com.cn

Zij laten hunne sawah's bewerken door de hun krachtens Staatsblad 1861, n°. 31 toegekende vaste volgelingen, die roban worden genoemd; wordende alleen dezulken, welke in het district Banjoewangie aan pryais (ambtenaren) dienstbaar zijn, panakawan genoemd.

Van de hoofden, behoorende tot het dessabestuur, hebben alleen de petinggies, en wel ieder, 4 robans; de modins en koewoes hebben daarop geen aanspraak, maar laten zich in de bewerking hunner sawah's helpen door de jonge lantjings.

Wanneer het hoofd het ploegvee en de zaadpadie levert, ontvangt de bewerker als loon maar een derde van het product; maar zoo een en ander door den bewerker zelven geleverd wordt, ontvangt hij de helft.

De ponokawans en robans worden bovendien door de hoofden zonder toekenning van loon nog gebezigd tot het oppassen en onderhouden van hun vee, tot grassnijden voor hunne paarden, tot het onderhouden hunner woningen en de kostelooze levering daarvoor van bamboe en alang-alang, het kappen van brandhout en het doen van nachtwachten te hunnent.

Soms zijn zij uitsluitend belast met de bewaking, verzorging en den oogst van een aan die hoofden toebehoorenden klappertuin (kebonnan) tegen een loon van 2 klappers per boom bij elken pluk.

Onder de robans en panakawans zijn er, zoo als vroeger is vermeld, die zelven bezitters zijn der sawah's, welke zij voor de hoofden bewerken, doch die tijdelijk aan die hoofden hebben afgestaan, *om bevrijd te zijn* van heere- en kultuurdiensten.

Wijders is het gebleken, dat de regent en sommige andere hoofden nog kampongbewoners, geen sawah's bezittende, onder de benaming van toekangladen aan zich hebben dienstbaar gemaakt boven het toegestane getal volgelingen, om bij afwisseling als huisbedienden diensten bij hen te verrigten, zonder eenig loon, zelfs geen voeding. Dit doet denken aan de afhangelingen, die de hoofden elders onder den naam van leendoeng, maggersarie of medje aan zich hebben dienstbaar gemaakt boven het hun toegestane getal dienstpligtigen.

Volgens opgave van het inlandsch bestuur hebben de hoofden

de volgende uitgestrektheid sawah's, hetzij zelven, hetzij tijdelijk van hunne volgelingen in bezit, en is het hierna te noemen getal robans of ponokawans en toekangladen aan hun dienstbaar.

www.libtool.com

HOOFDEN.	SAWAH'S. bouws.	VOLGELINGEN GEBEZIGD VOOR		TOEKANG-LADEN.
		de bewerking van sawah's.	andere diensten.	
1. Regent	81½	41	173	8
2. Pattik	29¾	14	38	6
3. Wedono Banjoewangie	13¾	10	21	3
4. Wedono Rogodjampi	32	15	25	3
5. Kliwon	17¾	8	9	»
6. Mantrie dalem	2	1	12	»
7. Bekel Banjoewangie	9½	5	8	1
8. Bekel Rogodjampi	20	7	7	»
9. Regentsschrijver	8½	5	3	»
10. Districtsschrijver Banjoewangie	13¾	5	5	»
11. Districtsschrijver Rogodjampi	15	10	»	»
12. Hoofddjaksa	21¼	17	9	4
13. Panghoeloe landraad	33¾	10	17	»
14. Panghoeloe mesigit	8	6	3	»
15. Naib te Rogodjampi	6	2	»	»
16. Klein Djaksa	14	8	3	»
17. Mantrie oeloe Banjoewangie	4¾	2	5	»
18. Mantrie oeloe oeloe Rogodjampi	7	7	3	»
19. Schrijver residentie-kantoor	1	1	8	»
20. Zoutverkooppakhuismeester te Banjoewangie.	9	2	11	»
21. Zoutverkooppakhuismeester te Rogodjampi	2	3	3	»
22. Koffijmantri Banjoewangie	1	3	4	»
23. Koffijmantri Rogodjampi	10	5	»	1
24. Vaccinateur Banjoewangie	5	4	3	»
25. Vaccinateur Rogodjampi	5	5	»	»
26. Mantrie goeroe	7	3	5	1
27. Schrijver hoofddjaksa	4	4	3	»
28. Schrijver Pangkoeloe landraad	1	1	3	»
29. Schrijver zoutpakhuis Banjoewangie	3	1	3	»
30. Assessor Landraad.	8¾	4	6	»
31. id.	6	6	2	»
32. Schrijver-kontroleur	»	»	2	»
33. Hoofd der policie bij het etablissement te Soekaradja.	»	»	1	»
34. Hoofd der Mandarezen	4¾	4	5	»
4 Kadjinemans	9	»	»	»
Te zamen	413½	219	400	27

Uit deze opgave blijkt, dat de Regent 14 en de Pattik 2 volgelingen meer en de Wedono van Banjoewangie 9 minder hebben dan bij bovengemeld Staatsblad is toegestaan.

De voornaamste bedrijven, die uitgeoefend worden, zijn, volgens de staten van de belasting op het bedrijf, die van:

	uitgeoefend wordende	
timmerman	door 24	personen,
metselaar	" 29	"
ijzersmid	" 38	"
goudsmid	" 28	"
koperslager	" 10	"
kleinhandelaar, waranghouder.	" 446	"
opvarenden van praauwen van particulieren	" 176	"
visscher	" 137	"
bezitter van kebonnans, tegals, gogos en sawah's . . .	" 681	"
daglooner, waaronder ook die de kebonnans en sawah's van anderen bewerken . . .	" 190	"
terwijl nog verschillende andere weinig voorkomende bedrijven uitgeoefend worden. .	" 86	"
Totaal . .	1845	"

welke te zamen zijn aangeslagen voor *f* 4408.

Door de vele middelen van bestaan, die de rijke bodem, de bosschen en de zee opleveren, kan de betrekkelijk geringe bevolking met weinig inspanning ruimschoots in hare eenvoudige behoeften voorzien.

De ligging van Banjoewangie is daarbij gunstig voor den afzet van hetgeen boven eigene behoefte wordt voortgebragt.

Daaruit is eenige handel geboren. Over de laatste vijf jaren is van de voortbrengselen van landbouw en nijverheid der bevolking gemiddeld 's jaars, na aftrek van den invoer derzelfde artikelen, uitgevoerd eene waarde van:

f	1717	aan djagoeng,
"	1302	" gedroogden visch,
"	3015	" huiden,
"	2076	" pinangnooten,
"	4723	" klappernooten,
"	1616	" keniennooten,
"	324	" kloewenooten,
"	18466	" padie,
Transportere *f*	33239	

Per transport	*f*	33239	
	n	86089	aan rijst,
	n	7916	*n* tabak,
	f	127,244	te zamen

terwijl aan geld gemiddeld 's jaars in 5 jaren meer is in- dan uitgevoerd:

door het Gouvernement	*f*	79,000
n particulieren . .	*n*	23,535
te zamen . .	*f*	102,535

www.libtool.com.cn

HET RIJZEN DER OOSTKUST VAN JAVA,

DOOR

EMIL STÖHR.

Junghuhn heeft in zijn groot werk over Java (Java, zijne gedaante, zijn plantentooi en inwendige bouw) gewezen op de waarschijnlijkheid van het rijzen van den Zuid-westhoek van dat eiland in een betrekkelijk later tijdvak, omdat daar koraalbanken 7 tot 10 el boven de tegenwoordige gemiddelde oppervlakte der zee voorkomen. In 1858 heb ik eenige maanden op het schoone Java doorgebragt, vooral in het oostelijke gedeelte, waar ik de vulkanen beklom en bestudeerde, onder anderen den 8050 el hoogen Idjen, die niet ver van de oostkust gelegen is. Op weinige uren afstands van dezen vulkaan, bij Batoe-dodol, bevindt zich eene uit bazaltische lava bestaande klip, die door de zee wordt bespoeld en waarover de postweg loopt. Van de kust naar het binnenland is deze lava door een vulkanisch gesteente van lateren tijd bedekt en alleen aan het strand komt de oudere lava geheel voor het oog ontbloot voor. Dit gesteente bestaat uit een van den Idjen afkomstigen lavastroom, een van de oudste, onderste stroomen, die in vroegeren tijd uit den berg zijn gevloeid en bijgedragen hebben, om zijn oorspronkelijk geraamte op te bouwen. Tegenwoordig werpt de Idjen slechts zand en asch uit, en bij groote uitbarstingen, zoo als die van 1817, verspreidt hij verwoestende modderstroomen, veroorzaakt, zoo door het uitwerpen van het kratermeer, als door tropische regenbuien; maar werkelijke lavastroomen zijn, voor zoover de geschiedenis reikt, hier niet meer voorgekomen. Bij Batoe-dodol breekt de hooger gemelde lavastroom plotseling af en vormt eenen 12 tot 15 el hoogen wand, zoodat het de schijn heeft, alsof de stroom in de zee vloeijende, daar afkoelende en zich opstuwende, dezen wand had opgerigt. Onder aan den wand, aan de zee, vindt men van bazaltsteen omgeven eene tegen de branding beschutte

kom, een ongemeen lieflijke, stille badplaats, bovenal aanlokkelijk door het daarover hangende struikgewas. Zeer merkwaardig is daar eene bron van zoet, koel water, die uit de gekloofde bazalt voor den dag komt. Voor den Javaan, met zijn voor alles, wat de natuur oplevert, open gemoed, is dit stille plekje met zijne bron eene heilige plaats, waar hij zijne offeranden brengt. Toen ik dat oord bezocht, lagen er dan ook offerbloemen en vruchten en zelfs eenige koperen munt. Die van deze heilige plaats iets zou willen vernielen of verontreinigen, zou zeker door *setang* (duivel) dadelijk daarvoor worden gestraft, want de plaats heeft zulk een roep van heiligheid, dat men zelfs op verren afstand heilig water komt halen.

Maar laat ons terugkeeren tot het beschouwen van de bazaltklip. Zij bestaat uit eene vaste, digte, koolzwarte bazaltmassa, hier en daar met olivien gemengd en met eene platschelpachtige breuk. Hoogerop gaat zij in meer sponsachtig gesteente over. Duidelijk zijn hier concentrische schillen op te merken en de geheele wand is waaijersgewijze in stralen gekloofd. Hierdoor is de geheele massa in teerlingvormige stukken gespleten, die echter op sommige plaatsen naauwelijks eenige teerlingduimen groot zijn, maar waardoor het geheele gesteente uit scherphoekige basaltteerlingen schijnt te bestaan. Junghuhn kent ook de basaltrots, maar heeft de omgeving niet verder onderzocht, waardoor hem de kalksteen onbekend is, die hier later zal besproken worden. Junghuhn noemt in zijn werk de plaats Batoe-toetoel d. i. gestippelde of gevlekte steen, hoewel de kleur van het gesteente geheel gelijkvormig zwart is. De eigenlijke naam er van is Batoe-dodol, van *batoe* steen, *dodol*, eene zoete, donkerzwarte geleiachtige stof, die, in dobbelsteenen gesneden, op de markten als suikergoed wordt verkocht, en aan deze geleiachtige dobbelsteenen heeft de gekloofde bazalt den javaan herinnerd; — ten minste mij werd op de plaats zelf het woord *dodol* zoo uitgelegd.

Zoo ver als de zee met haren golfslag het gekloofde gesteente bespoelt, heeft zich in de scheuren en kloven, kalk afgezet en hetzelfde is ook het geval op andere plaatsen, waar de rots 13 tot 16 el hoog is en die de zee zelfs bij de sterkste stormen niet meer bereiken kan. Dikwijls vindt men daar eene ware breccie of puimsteen, doordien scherphoekige bazaltstukken met een kalkcement zijn verbonden, terwijl ook de daar in zee vallende beek zulke stukken van hoogerop gelegen plaatsen mede-

voert. Niet alleen in de scheuren en kloven heeft zich hier en daar kalk afgezet, maar eene kalklaag, 6 tot 9 el dik, is daar aanwezig, die deels tegen den lavastroom aanligt en hem deels bedekt. De kalksteen komt hier zoo menigvuldig voor, dat er in geen geringe hoeveelheid kalk gegraven en in een oven tot metselkalk gebrand wordt. De kalksteen is broos, geelachtig wit van kleur, vervuld met madreporen en astraceen en eenige niet te bestemmen schelpen. Hij bevat vele holen, die aan talrijke vleermuizen tot verblijfplaats verstrekken. Het is niet twijfelachtig, dat wij hier met een oud koraalrif te doen hebben; en, voor zoo ver met behulp van de medegebragte monsters konde bepaald worden, schijnen de koralen niet te verschillen van die, welke aldaar nog tegenwoordig in de zee leven. Het kalkrif zelf is nergens door bazalt of eenig ander vulkanisch gesteente doorbroken of daarmede bedekt, maar het ligt overal regelmatig op den lavastroom, eene vaste niet verbrokkelde massa vormende. Zelfs zijn veel vulkanische gesteenten van jongeren oorsprong dan de lavastroom hier en daar door de kalk tot eenen puim- of grindsteen verbonden. Het is niet twijfelachtig, dat de kalk de jongere en de lavastroom de oudere vorming is, en dat zich op den lavastroom, die vroeger in zee is gestroomd, later een koraalrif heeft gevormd, dat daarmede omtrent 15 el werd opgeheven. Hier is dus op Oost-Java zonder twijfel een rijzen van den bodem in een betrekkelijk nieuw tijdvak aanwezig, een tot dusver niet bekend voorbeeld.

Junghuhn heeft een dergelijk verschijnsel van den Zuid-westhoek van Java waargenomen en terwijl nu het oprijzen van den Noord-oosthoek insgelijks te bewijzen is, zoo is het niet onwaarschijnlijk, dat geheel Java aan zulk een oprijzen is onderhevig geweest, hetgeen bij een land, zoo rijk aan vulkanen, niet kan bevreemden. Hiervoor pleiten echter ook nog andere omstandigheden. De zeeëngte tusschen Java en Madura verzandt dagelijks meer en zal over eenige tientallen van jaren voor groote schepen niet meer bevaarbaar zijn. Het fort Erfprins, vroeger door de Nederlanders midden in de zeeëngte aangelegd, is heden reeds zoodanig door ondiepten omgeven, dat schepen daar niet meer kunnen aanleggen. Soerabaija, de groote hoofdstad in het oosten van Java, ligt niet ver van de zee aan de monding der Kali-Mas (de gouden rivier), die een arm is van de Kali-Brantas. Tusschen twee armen van den stroom heeft zich de vruchtbare delta van de Kali-Mas gevormd, die wegens zijne

vruchtbaarheid de gouden streek (Betuwe) genoemd was. Die delta is meer dan twaalf vierkante geographische mijlen groot en eene vorming van den jongsten tijd, want de stad Modjopahit, de hoofdstad van het vroegere rijk van gelijken naam, ligt heden met hare bouwvallen acht uren gaans van de zee verwijderd en naar Zollingers waarneming 31 el boven de oppervlakte der zee. Volgens javaansche overleveringen was zij nog in de 13e eeuw aan het zeestrand gelegen; terwijl in 1250 van daar vloten uitliepen, die Singapore moesten veroveren.

De uitbarstingen der nog werkende vulkanen leveren wel is waar zulke ontzettend groote hoeveelheden zand, asch en modder op, die door beken en stroomen naar de vlakte gebragt worden, dat zij eene hoogst aanzienlijke menigte bouwstoffen voor de vorming van een delta aanbrengen. Zoo wordt immers de hoeveelheid zand en asch, die bij de laatste groote uitbarsting van den Kloet in Maart 1864 is gevallen, op vele millioenen vierkante ellen geschat; maar dit verschijnsel schijnt evenwel niet voldoende, om het ontstaan te verklaren van eene zoo uitgestrekte delta in den betrekkelijk korten tijd van zes honderd jaren, te minder omdat de door den Kali-Brantas en zijne takken omspoelde vulkanen, met uitzondering alleen van den Kloet, reeds lang zijn uitgedoofd, zoo als de Wilis, Kawie, Broeboe, Penanggoengan of, zoo als de Ardjoeno, reeds onder de uitgedoofde vulkanen worden geteld, terwijl ook deze voor zoo ver de geschiedenis reikt, geen uitbarsting meer gehad heeft, hoewel er zich nog solfataren op zijn top bevinden. De twee andere naastbij liggende vulkanen Tengger en Smeroe kunnen bij de vorming van de delta naauwelijks in aanmerking komen, omdat zij alleen van de oostzijde door de hoogst gelegen takken van den Kali-Brantas worden bespoeld. Ook de ligging van Modjopahit, 31 el boven de zee, mag niet geheel over het hoofd worden gezien, omdat bij de over het algemeen lage ligging der kusten deze stad vroeger, toen zij nog aan zee lag, bezwaarlijk 31 el boven hare oppervlakte verheven geweest kan zijn. Het is daarom waarschijnlijker, dat de vorming van de delta en de toenemende verzanding van straat Madura aan twee oorzaken moet toegeschreven worden: aan het afvoeren door rivieren en beken van stoffen, die aan de bergen ontleend zijn en tevens aan eene nog voortdurende rijzing van het land.

Ten slotte nog eene opmerking betreffende de steensoorten der vulkanen van Oost-Java. De meeste steensoorten van oudere

dagteekening, de eigenlijke lava's van vroegeren tijd, zijn bazaltische lava's of trachyt-dolerieten. Gewone trachyt is, met eene enkele uitzondering op den Ardjoeno, door mij nergens opgemerkt en ook dit punt vereischt nog nader onderzoek. In alle andere steensoorten heb ik slechts triclinische veldspaat opgemerkt, maar geen sanidin. Dit strijdt met de opgave van Junghuhn, die trachyt als het heerschende gesteente beschouwt. Deze door mij bij de vulkanen van Oost-Java gemaakte opmerkingen zijn door Prölss ook voor Midden-Java bevestigd, terwijl naar zijne onlangs in Leonard's jaarboek (1864 afl. IV) medegedeelde scheikundige ontledingen ook de daar voorkomende lava's tot de bazaltische of trachyt-doleriet lava's blijken te behooren, maar niet tot de trachytische. Boven op deze oudere lava's ligt de jongere vulkanische vorming, zand, asch, lapillen en modder; want geen vulkaan van Oost-Java en zelfs van het geheele eiland braakt tegenwoordig nog vloeibare lava uit, maar alleen losse steensoorten.

www.nbook.com.cn

VERSLAG VAN EEN MALEISCH VERHAAL

BEHELZENDE DE LOTGEVALLEN VAN Samáun.

www.libtool.com.cn

Van dit verhaal [1]) bezit ik een handschrift in klein 4to van 112 bladzijden. 't Begin ontbreekt, daar op de eerste bladzijde reeds gesproken wordt van *Abu Djahal* [2])'s togt tegen *Samáun*. [3]) Van de Sundasche bewerking bezit ik een handschrift in kl. 4to van 140 bladzijden. Hieruit blijkt, dat de held een zoon is van *Halid* (حالد), die als een reusachtig man wordt beschreven, en een afgoden-dienaar was. Het Sundasche handschrift begint met te verhalen, dat *Halid* met zijne vrouw van de afgoden (*wongwongan*) een zoon verzocht, die zich mogt onderscheiden door buitengewone begaafdheden. God zendt daarop den engel Gabriël met een glans naar beneden, zoodat *Halid's* gemalin zwanger werd en naderhand van een zoon beviel, die tot naam *Samáun* ontving. *Samáun* was nog maar 3 dagen oud toen hij begon te spreken, en tot zijn moeder zeide, dat hij hare melk niet wilde gebruiken, omdat zij nog ongeloovig was. Ook zijn vader wilde hij niet erkennen voor deze 't ware geloof omhelsde. Nadat *Halid* en zijne vrouw den Islam hadden omhelsd, daalt Gabriel neder, en beveelt Muhammad den kleinen *Samáun* te bezoeken, daar deze bestemd was een zijner krachtigste bondgenooten te worden. *Abu Djahal* hoorende, dat *Halid* de afgodendienst had afgezworen, gaat hem opzoeken, maar schrikt zoozeer van 't wondervolle jongetje, dat hij met de oogen gesloten uit Halid's

---

[1]) حكاية سماعون

[2]) ابو جهل

[3]) Deze eigennaam is naar een Javaansch handschrift, behelzende de geschiedenis van Jozef, die van een der zonen van Jacob (Simeon). Richardson geeft echter als naam van Simeon: شمعان (*Sim-'ān*) op, maar voegt er 't Hebreeuwsche *Sjamāun* bij. De naam *Samaun* is echter in den Indischen Archipel de gebruikelijke, zoo als ook blijkt uit den naam *Ismangun* bij de Javanen; althans ik ken zekeren *Raden Mas Ismangun* een zoon van *Raden Adipati Danurĕdja* van *Jogjakărta*. Dat de Jav. de ꦔ als *ng* uitspreken is van algemeene bekendheid.

huis vlugtende tegen zijn eigen minister [1]) aan bonste, en dezen om genade bad, daar hij hem voor *Samáun* hield. Abu Djahal wordt daarop door *Sorakal* aangezet *Kiněm*, koning van *Iskanděrijah*, met groote beloften over te halen, Muhammad te gaan dooden. *Kiněm* vertrekt met een talrijk leger naar 't huis van den profeet, dien hij eerst wilde dooden, voor hij kans zag Samáun van kant te maken. Door de groote duisternis echter raakte men verdwaald, en kwam aan Samáun's woonplaats. *Samáun* rigt zoo'n groote slagting [2]) onder den vijand aan, dat er maar drie overbleven, om *Abu Djahal* den uitslag van hunnen togt te boodschappen. *Abu Djabal* beklaagt zich nu bij Muhammad over Samáun, maar Gabriel komt den profeet met de ware toedragt der zaak bekend maken, zoodat de aanklager beschaamd moest afdruipen. *Samáun* gaat hierop *Abu Djahal's* dochter *Nasijah* schaken, en brengt haar bij den profeet, die haar aan *Samáun* tot vrouw gaf. Nu wendt zich *Abu Djahal* tot *Bakti* koning van *Sari* om hulp. Deze vorst nu had een dochter, met name *Marijah*, die op een goeden nacht smoorlijk verliefd was geworden op den profeet, die haar in den droom verscheen. Zij schrijft den Profeet een brief, waarin zij hem hare liefde bekent, en zich aanbiedt hem als slavin te dienen. Deze correspondentie komt ter oore van *Bakti*, die Muhammad deswegen den oorlog aandoet. In dezen oorlog doet *Samáun* groote diensten als éclaireur, ofschoon hij nog maar een knaap was. Hij slaat daarbij een menigte bullebakken, generaals [3]) en voorvechters van Bakti mors dood, en is in 't gevecht zelf zoo gehavend dat er van zijn ligchaam niets anders overbleef dan botten. *Bakti* is eindelijk in 't naauw gedreven, en neemt het besluit, zich in zijn stad terug te trekken na rondom haar brandhout, met olie begoten, te hebben laten stapelen. Zijn dochter vertrekt met

---

[1]) *Sorakal.*

[2]) Zijn zwaard heet hier *Dulpakar*, dat eigenlijk de naam is van Ali's zwaard (ذو الفقر)

[3]) De generaal van Bakti heet hier فاتك اندو; waaruit men de corruptie van 't handschrift kan zien. Het is blijkbaar, dat hier niets anders kan bedoeld zijn dan 't Jav. *patindih.*

hare bedienden heimelijk uit de stad, gaat naar 't kamp van den Profeet, en neemt den Islam aan. Muhammad zendt nu *Ali* [1]) en *Samáun* naar *Bakti* om dezen over te halen, den Islam aan te nemen. De afgezanten vinden de poorten gesloten, en bedienen zich van een hijschmachine [2]) om in de stad te komen. *Ali* en *Samáun* worden bij het binnenkomen door de engelen beschut tegen 't vlammende hout, en dooden eindelijk den ongeloovigen Koning.

www.inbtool.com.cn

Zie daar in 't kort den inhoud van 't verhaal. Wat betreft de handschriften, waartoe ik toegang gehad heb, zij zijn twee in getal. Het eene is zoo als ik boven zeide in mijn bezit, en het andere in 't bezit van een inlander te Batavia, die het mij leende, en daardoor mij in staat stelde, er eenige opmerkelijke plaatsen uit over te schrijven. Een ander handschrift is in 't bezit van D^r. Fraissinet. De beide handschriften, die ik heb kunnen raadplegen zijn zoo verschrikkelijk gehavend door een Bataviaschen afschrijver, dat de taal er van met moeite door een echten Maleijer zoude verstaan worden, daar zij overloopt van Bataviasch Maleisch. [3]) Het zal een heksetoer zijn de taal er van te zuiveren, en nog meer, de eigennamen, die er in voorkomen, allen goed te spellen. Den beoefenaar van 't Maleisch meen ik een dienst te bewijzen met iets uit 't verhaal mede te deelen, mij houdende aan die twee handschriften. Ik kies als taalproeve de beschrijving van *Marijah's* schoonheid, daar men er iets uit leeren kan. Ik neem tot grondslag van den tekst het mij door een inlander geleende handschrift, en geef de varianten uit het mijne, dat ik *b* zal merken. In de spelling heb ik regelmaat gebragt, maar behoud wat er opmerkelijk in is:

---

[1]) Volgens 't verhaal is deze de oom van moeder's kant (مامق) van *Samáun*.

[2]) Het handschrift heeft tweemaal سيغكوتن, dat van 't Jav. *senggot* moet afgeleid zijn. De Sunda tekst heeft *kèrèkan*.

[3]) b. v. *kasasar* (in pl. v. *săsat*), *mesĕm* (in pl. v. *tărsănjum*), *bĕnde pĕrang* (in pl. v. *gănd'ărang părang*), *bĕrguněm tjatur* (in pl. v. برمشاورة) enz. Ook wordt er *ilir* in gebezigd in pl. v. *utara* (*de zeekant* is te Batavia *'t Noorden*).

اد سؤرغ راج برنام راج بقتي نكري ساري نام نكرين ايت مك راج بقتي ايت اد امفون انق فرمفون سؤرغ ترلال امت ايلوله رفان [1] فارسن [2] (دان) ورن مكان ايت سفرت دارين سجورغ چهيان سفرت بولن فرنام امفت بلس هاري بولن دان رمبتن ايت [3] (ايكل٢ فاته٢) فنجقن سفي د [4] (تومت ككين) دان السن سفرت تاج د بنتق [5] (دان) اوجغ كوفقن سفرت داون مڤكس [6] متان [7] سفرت بيج چوكي دان هيدغن سفرت قلم درنچم دان ففين سفرت فاوه د لايغ دان بيبرن ميره دليم دان كڬين هيتم سفرت سايف كمبغ لنتق (داوجقن) تاده أير فينغ دان جڤكتن تيرس دان ددان بيدغ دان [8] (جرين) سفرت دوري لندق تيرس سسون سفرت تلر د كوفس دان فهان سفرت فاه [9](بالغ بسرن) دان بتسن [10] بنتغ فاد دان كولتن سفرت امس بات سبيلن يغ بهارد سفه جك اي منجلغ سفرت كيلت جك اي ميسم سفرت كول ماد [11] (جو) بارغ لكون فنتس دفندغ اورغ مانس دليمت [12] (ميسمن تيادله كچيو انق اورغ ترلال امت) بجقسان لاك تياد[2](له) چلان دان [13] دالم مهاجان حرمة [14] (لاك) كفد ايبندان دان كفد كلورگان ادفون نمان تون فتري ديوي ماريه enz.

AMSTERDAM, 14 Maart 1866.

H. N. VAN DER TUUK.

---

1) *b:* heeft hier دان 2) ontbreekt in *b.* 3) *b:* ايكل‌فاتەمايغ 4) *b:* تاده كريشت دان 5) *b:* لنتق د 6) *b* heeft hier: مات كاك 7) *b* heeft hier: هيتم 8) *b:* جريجين (Jav. *djaridji.*) 9) *b:* بلاغ بسر د تڤه 10) *gelijk een gezwollen rijstaar.* In de Hollander's leesboek (3de druk) bl. 132 r. 10 v. onder is بتسن uitgevallen. 11) *b:* گندس 12) *b* ترلال 13) *b* heeft hier: د ميسم تيادله كوچوان 14) *b:* دان تعظيم

OPGEMERKTE FOUTEN

IN

AUGUST SCHREIBER'S KURZER ABRISS EINER BATTA'SCHEN (LEES: BATAKSCHEN) FORMENELHRE IN TOBA-DIALEKTE, ETC (BARMEN).

www.libtool.com.cn

Dezer dagen is door den heer A. Schreiber een Hoog-duitsche vertaling uitgegeven van een uittreksel uit het 2de stuk van mijne Tobasche spraakkunst, dat spoedig verschijnen zal. De heer Schreiber heeft ongelukkiger wijze de correctie der proeven aan een ander moeten overlaten, omdat hij voor zijn vertrek naar Sumatra zeer veel te beredderen had. Geen wonder dat er in zijn boekje hier en daar onjuistheden voorkomen, die een eerstbeginnende in dwaling mochten brengen. Ik acht het mijn plicht zoo spoedig mogelijk er een opgave van te geven, zonder er voor in te staan, dat niet een enkele onopgemerkt is gebleven.

Bl. 2 r. 6 v. o. lees: *Spirans* in plaats van *Aspirata.*
" 4 " 5 lees achter: *solotton:*, *uloshu* wordt *ulotsu* (§ 13).
" 4 " 10 lees: wordt gelijk aan een volgende *l*, *r* en *m.*
" 4 " 9 v. o. lees: *hàla hòn* (§ 9),
" 4 " 7 v. o. lees: *radjanamí.*
" 8 " 9 lees achter *word:* onder den invloed van een *s.*
" 9 " 1 lees, in pl. v *k*: *k* (§ 10).
" 11 " 13 lees: *gadong*), enz.
" 11 " 15 plaats: (*cf.* § 8 *b*) op den volgenden regel achter *paulah.*
" 11 " 7 lees: *isís* (zie Woordenboek en Bijvoegsel).
" 12 " 3 v. o. lees: *manangho.* iets *stelen.*
" 12 " 2 v. o. lees: *op* iets *vallen.*
" 14 " 1 lees: *een luis.*
" 14 " 6 v. o. lees: *mambajuwi.*
" 16 " 8 plaats achter 't laatste *etwas:* (b. v. naar een muzijkwijze).
" 17 " 16 lees: *mortarih ni gordang.*
" 17 " 7 v. o. plaats achter *zweisilbig:* (§ 22).
" " " 2 v. o. lees: *Vorsetzung.*
" 18 " 2 v. o. lees: *ijolé.*
" 19 " 14 v. o. plaats achter *maridí*: (§ 8).
" 20 " 12 v. o. lees: de stomme *h* of klinkerdrager een medeklinker is.

Bl. 21 r. 2 Achter *Wörter* plaats: (§ 22 III).
" " " 10 v. o. lees een kogel, die opgehouden heeft vaart te hebben.
" " " 3 v. o. lees: *mungkap.*
www.libtool.com.cn
" 23 " 8 lees in pl. v. *dagegen* enz.: als eenvoudig passif van *pamasuh(hon).*
" 22 " 6 v. o. lees: *ta-bahen.*
" 23 " 11 plaats achter *oben:* (zie bl. 12 *Aanm.* onder *g*).
" 23 " 12 lees: *mangamanukhhon.*
" 24 " 20 lees: *papande(hon).*
" " " 25 lees: *pasunut(hon).*
" " " 2 v. o. lees: *wordt.*
" 25 " 13 lees: *patornong(hon).*
" " " 14 lees: *di-patornong.*
" " " 1 v. o. en bl. 26 r. 1 de woorden *die gleichlautende Worte musse in dem selbe Abschnitte neben einander stehen* moeten weg, en waren voor den zetter bestemd.
" 26 " 2 lees: *paonsophon*, iets aan iemand *te zuigen geven.*
" " " 6 lees: *padjudjunghon.*
" " " 8 lees: *paruhon.*
" " " 10 lees: *mangaruhon.*
" 27 " 14 v. o. *jeder* moet weg.
" 28 " 10 v. o. lees: bereiten. — 't Vaak voorkomende *mahusó (naar* iets *vragen*, iemand *ondervragen*) behoort misschien niet tot deze soort van werkwoorden.
" 29 " 16 lees: want *silan* is = *silat* enz.
" 29 " 22 lees: *mangishona* (naar § 14 *mangitsona* uitgesproken, en daarom ook naar § 10 *manginsona* gespeld).
" " " 9 v. o. lees: *mangishona*, *kwalen verwekken* (van een geest gezegd).
" 30 " 13 moet *lehren* weg.
" 31 " 6 v. o. lees: *gumĕradap.*
" " " 3 v. o. lees: *rumangowít.*
" " " 2 " " " *gumarowít.*
" 32 " 12 lees: *manarijur.*
" " " 14 v. o. plaats vóór *gumalombap*: (vgl. bl. 22 onder *c*); b. v.

Bl. 32 r. 7 v. o. lees: *djumalimot.*
" 33 " 9 " " " § 62.
" " " 2 " " " 46 in pl. v. 66.
" 38 " 19 " " " *hamuna* of *hamú.*
" " " 18 " " " *di-buwat hamú.*
" 39 " 1 lees: *door ons Naiposposers wordt aan* hem, aan zekeren geest, *gewoonlijk geofferd*, we plegen aan gemelden geest offerande toe te brengen.
" 40 " 7 lees: 41 in pl. v. 61.
" " " 3 v. o. achter *steken* zet: (bl. 25 boven).
" 44 " 14 lees: in de gedaante van een *hijong*vogelpoot.
" 47 " 1 lees: *mijn dezen slaaf koopmiddel.*
" 48 " 7 moet *panghabahaba* met zijn beteekenis weg.
" " " 17 lees: *pangisi* (bl. 47, 2).
" " " 18 " *pangisí.*
" 50 " 7 v. o. lees: dat zal door hem gezegd worden.
" " " 6 " " " niet meer zal ik door u lastig gevallen worden.
" " " 3 v. o. lees: *si-taruhononhon.*
" 51 " 12 lees: Praedikative bepaling.
" 52 " 10 " *waar begraven wordt*, en zoo verder *waar geslapen wordt*, enz.
" " " 19 lees: 45 in pl. v. 65.
" " " 20 " 45 in pl. v. 65.
" 54 " 3 " *marharowan* (van *ro*) enz.
" 54 " 5 lees: *waarvoor een feest gegeven moet worden.*
" " " 12 " *parsabahulan.*
" " " 17 v. o. lees: maar zuiverder den inhoud van 't werkwoord weder geeft.
" " " 8 v. o. lees: *vlechtkunst.*
" 55 " 2 lees: dat is een handeldrijver van die dom is, d. i. die drijft handel voor een domme.
" " " 8 v. o. lees: *panogonogón* en vervolgens *pamundjungon.*
" 57 " 2 v. o. plaats achter *sarimborbor*: (§ 24).
" 58 " 9 *bei zärtlichen Anreden* moet weg.
" 59 " 2 lees: *bagasnasida* enz.
" " " 4 v. o. lees: 8 in pl. v. 88.
" 60 r. 16 v. o. lees: zijn onbeschoft, en mogen slechts door ouders jegens hunne kinderen gebezigd worden.
" 63 " 8 lees: *diri* met een pronominaal suffix enz.

Bl. 63 r. 17 plaats achter *Leib*: (vgl. bl. 79 nº. 20).
" " " 22 moet *des subjets dabei* weg.
" " " 13 v. o. in pl. v. *Feind* lees: *de aanvaller*.
" 64 " 13 en 2 v. o. de woorden *ebenso bleibt* — tot en met *sind, wie* moeten weg.
" 65 " 8 lees: *paruhaon*.
" " " 9 " het stamwoord (*uha*) is ontstaan uit *huwa* (§ 25 III), en moet = *aha* in beteekenis zijn; van daar in 't Mandailingsch: *parahaon* = *paruhaon; paruhaon* is 't passif-verbale substantif van *maruha* (bl. 18 ond. f).
" 67 " 8 v. o. lees: *si-daro-daro*.
" 68 " vlgd. lees: telkens *djambar baho* in pl. v. *djambar bao*.
" 69 " lees: *hulis-hulis* in pl. v. *huli hulis*.
" 70 " 1 lees: *tunggal panaluwan*.
" 73 " telkens *tangiang* of *tandiang*, en *madjalang*.
" 75 lees: *dia nanghatna*, *dia munghurna*.
" 78 " *marga*.
" " " 7 v. o. lees: *pasundur-sundur bulung*, *na sumigati bulung gaol*, beide deze regels enz.
" " " 3 v. o. in pl. v. *Schreiber* lees: *Verfasser*.
" 79 schrijf in overeenstemming met de door den heer Schreiber verkozen spelling *angha-dotdot*, en vgl. bl. 63; zoo ook *sampah aeh* en *panampah aeh*.
" " " 12 v. o. lees: *hu-paró ma songon na pinamasana on*.
" 80 en 81 lees telkens *tujung*.

In den Bataksehen tekst is nu en dan een *w* of *j* bij vergissing blijven staan; de lezer gelieve die halfklinkers weg te denken, en dus te spellen *banua* in pl. v. *banuwa*, *tian* in pl. v. *tijan*, enz.

Bataksche tekst bl. 11 r. 2 v. o. lees: *anggiá*.
" " " 12 " 4 " " " *boru ni* enz.
" " " 18 " 20 " " " *tu ho*.
" " " 18 " 19 " " " *na i*.
" " " 21 " 9 spel: *di-pansulanghon*.
" " " 22 " 8 v. o. is een *pangolat* achter *dohhon* (dokkon) te plaatsen, en niet 't daar gevonden teeken.

Amsterdam, 24 Junij 1866. H. N. v. D. TUUK.

www.libtool.com.cn

VERSLAG

VAN

DEN STAAT EN DE WERKZAAMHEDEN

GEDURENDE HET INSTITUUTSJAAR 1865/66

UITGEBRAGT IN DE ALGEMEENE VERGADERING VAN 26 MAART 1866.

Mijne Heeren!

Bij het uitbrengen van het gewoon verslag van den staat en de werkzaamheden des Instituuts over het afgeloopen jaar, meent het Bestuur in de eerste plaats te mogen wijzen op de wetenschappelijke voortbrengselen, welke door onze Instelling het licht hebben gezien en ongetwijfeld door U met welgevallen zijn ontvangen.

De voornemens, door het Bestuur in de vorige algemeene vergadering aan den dag gelegd en door U, Mijne Heeren! goedgekeurd, zijn meerendeels ten uitvoer gelegd. Het zou daarom overbodig zijn in herhaling te treden van hetgeen, dank zij de talenten en den ijver van de leden des Instituuts, tot het bevorderen van zijn doel is bijgedragen.

Het korte tijdperk sedert ons laatste uitvoerig verslag noopt het Bestuur thans beknopter te zijn.

Het is een heugelijk feit, dat wij in het afgeloopen jaar van onderscheidene zijden bewijzen van belangstelling hebben ondervonden en niet het minst van de Regering, die door onderscheidene geschenken onze boekverzameling heeft verrijkt en zich bereid toont het streven des Instituuts te steunen door belangwekkende geschriften, voor de openbaarheid geschikt, toegankelijk te maken.

Een nieuw bewijs daarvan verkregen wij onlangs door de toezending van wege het Ministerie van Kolonien van een uittreksel uit een verslag, nopens den toestand van het kleine maar niet

onbelangrijke Banjoewangie, den voormaligen zetel van het ten ondergegane en nog alleen door geschonden monumenten aangewezen Hindoesche rijk van Blambangan, waarvan slechts het zuidelijk deel nog dien naam draagt.

www.inaoor.com.cn

Dit verslag levert een overzigt van den toestand en aanleg der dorpen, van de indeeling der bevolking, afwijkende van die in het overige deel van Java; van de geaardheid van het landbezit en van de regeling der heerediensten en andere wetenswaardige bijzonderheden.

Is de actuële toestand van land en volk van groot gewigt, vooral thans nu meer dan ooit de aandacht en de belangstelling van het publiek op onze heerlijke bezittingen is gevestigd, niet minder leerzaam is de vergelijking van den staat der volkeren van den Archipel, toen eene minder naauwe aanraking met hen aangeknoopt was en westersche zeden en begrippen nog weinig of geen invloed op hen hadden uitgeoefend. Den staatsman kan die kennis nuttig zijn, om de vatbaarheid voor meer ontwikkelde regeringstelsels te toetsen; de taalgeleerde ontleent daaraan de beteekenis van uitdrukkingen, die welligt anders duister zouden blijven; maar inzonderheid zij, die het licht des christendoms trachten te verspreiden, vinden in de schets der vroegere zamenleving van Indische bevolkingen vergelijkingspunten, waarnaar zij den voortgang en de uitwerking van beschaving en verlichting kunnen afmeten. Vooral is dit onbetwistbaar ten opzigte van de akkers, waarop ondanks menige teleurstelling en ten koste van velerlei beproeving en opoffering, door de wegbereiders van licht en waarheid met onvermoeide hand de zaden zijn uitgestrooid, die bij de Indische volkeren de vruchten van ontwikkeling en zedelijkheid moeten doen ontkiemen.

Deze zienswijze heeft waarschijnlijk het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen aanleiding gegeven tot het voorstel om een onderzoek in te stellen naar de godsdienstige en andere Alfoersche gewoonten, die thans niet meer in zwang zijn. [1]

Het is het Bestuur aangenaam door den rusteloozen ijver van ons medelid, den heer Leupe, in staat te zijn gesteld, om de gebruiken en zeden der Alfoeren in de Minahassa in de zeven-

[1] Zie Notulen der Bestuursvergaderingen van gemeld Genootschap van 6 Junij 1863, 1e deel. afl. 2.

tiende eeuw, toen onze voorouders zich in dat deel van den Archipel vestigden, aan de vergetelheid te kunnen ontrukken door eene belangrijke schets van den toenmaligen Gouverneur der Molukkos, Robertus Padtbrugge, tot dus ver in 's Rijks archief bewaard, maar door den heer Leupe opgespoord en bewerkt, in het licht te geven.

Het belangwekkend verslag van den archivaris van het Rijk, onlangs voor het eerst in de Staats-courant verschenen, leert ons, welk een schat van onbekende historische documenten uit de tijden der Oost-Indische Compagnie ontdekt is bij het rangschikken daarvan door den begaafden schrijver van de „Opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indie," den heer Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge.

Het onderzoek, waartoe zijn ambtelijke werkkring ons medelid, den heer Leupe, zoo ruimschoots in de gelegenheid stelt, heeft ook aan het licht gebragt een journaal, door denzelfden Gouverneur van Padtbrugge gehouden van eene reis door het binnenland van de Minahassa naar de Soela- Oebi- en Sangir eilanden, benevens de oostkust van Celebes en het binnenste van den golf van Tomini.

Het grootste deel dier gewesten is te weinig bekend dan dat wij het niet van belang zouden achten, om hetgeen, waarmede dat Journaal onze aardrijkskundige en ethnographische kennis kan vermeerderen, in onze Bijdragen, zij het ook eenigermate verkort, op te nemen, naar gelang onze ruimte in verband tot de uitgebreidheid van de journalen van Padtbrugge dit zal veroorloven.

Wij hebben ons daartoe van de ijverige medewerking van den heer Leupe verzekerd.

„De taal is gansch het volk;" dit gezegde onwederlegbaar hoe vaak ook herhaald, is door ons hooggeacht medelid, den hoogleeraar Dr. T. Roorda, op nieuw helder en krachtig gestaafd, toen hij bij het openen der lessen aan 's Rijks instelling voor de taal-, land- en volkenkunde het voorname doel en de methode van het onderwijs in de Javaansche taal aanwees.

Maar bovenal zijn in de talen der volkeren hunne spreekwoorden eene getrouwe afspiegeling hunner geaardheid, denkbeelden en mate van ontwikkeling. Daarom zal het onzen medeleden welkom geweest zijn, dat de heer H. C. Klinkert te Riouw ons eene verzameling Maleische spreekwoorden met hunne vertaling

in het Nederlandsch heeft geschonken, waarmede gij, Mijne Heeren, reeds kennis hebt kunnen maken als eene bijdrage, die, moge zij al niet zoo rijk zijn als die der Javaansche spreekwoorden, toch de verdienste bezit, van de kennis eener taal, door velen met den verzamelaar het Italiaansch van den Archipel genoemd, uit te breiden.

www.libtool.com.cn

Deze verzameling kan als tegenhanger gelden van die der Javaansche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen, door Mr. S. Keyser, opgenomen in het X^de^ deel, 1862 VI, der Bijdragen van het Instituut.

De heer Klinkert heeft ook zijn oordeel medegedeeld over de Maleische school- en volksleesboeken. Het vonnis, dat hij uitspreekt, is gestreng en ofschoon wij het aan meer bevoegden overlaten om dat onomwonden oordeel ter toetse te brengen, meenen wij toch daaruit het gevolg te kunnen trekken, dat op het uitgebreide veld van het volksonderwijs zooveel te arbeiden overblijft, dat het Bestuur gaarne de gelegenheid aangrijpt de beoefenaren der inlandsche talen aan te sporen en voor hen de Bijdragen open te stellen, om hunne krachten te wijden aan eene taak, die bovenal de zorg van de Regering en de aandacht der taalgeleerden verdient.

Mogen de lofwaardige pogingen des Gouvernements om geschikte leesboeken onder het bereik des inlanders te brengen tot dus ver niet gelukkig geslaagd zijn, het verkondigen der leemten en gebreken van het bestaande is voorzeker het beste middel om de uitmuntende bedoelingen der Regering eenmaal te doen bereiken; de letterkundigen toch zullen ons de overtuiging kunnen schenken, dat de Maleische letterkunde zeer veel bevat, waaruit een werk, dat aan het oogmerk voldoet, kan worden zamengesteld. Zij maken, en wij gelooven teregt, de opmerking, dat bij de bedorvenheid der meeste Maleische handschriften het een eerste vereischte is voor een goed volksleesboek en om daarvoor eenen goeden tekst te leveren, te kunnen putten uit den voorraad handschriften, die hetzij voor een deel hier te lande, hetzij meerendeels in buitenlandsche verzamelingen, vooral in het rijke Britsche museum, aanwezig zijn.

Wij zijn er van doordrongen, Mijne Heeren, dat daaraan beduidende kosten zijn verbonden, die tegemoetkoming vorderen. Immers zeldzaam, zoo ooit, worden de manuscripten, waarop wij doelen, buiten het gebouw der verzamelingen afgestaan, zoodat een persoonlijk bezoek onvermijdelijk is, waaraan tijd en

geld besteed moeten worden. Wij weten het ook, dat de ondernemingsgeest der uitgevers hier te lande door een beperkt getal belangstellenden tekortschiet. Wij kennen derhalve de vele bezwaren, waarmede te kampen is; maar daarom te meer gevoelt het Bestuur, dat het de roeping des Instituuts is, te trachten, zooveel zijne krachten het toelaten, aan die bezwaren het hoofd te bieden, en acht het Bestuur zich geregtigd, namens de leden des Instituuts, den letterkundigen op dit gebied toe te roepen: Weest bemoedigd, het Instituut zal U volgaarne de behulpzame hand bieden; terwijl wij de gelukkige bezitters van vertrouwenswaardige handschriften of andere hulpbronnen met aandrang uitnoodigen, die niet te onttrekken aan de openbaarheid of het onderzoek.

Wordt hieraan gehoor gegeven, dan durven wij ons vleijen, dat zoowel in onze bezittingen als te Singapore, Poeloe-Pinang, Malacca en elders een voldoend aantal exemplaren van eene goede chrestomathie zijnen weg zal vinden.

Het Instituut, aldus tot de opleiding van den Indischen inboorling medewerkende, wijdt zich daardoor aan eene edele taak, waarvoor het Bestuur ieders krachtigen steun inroept.

Met het oog op de bouwstoffen voor zulk eenen arbeid is de aanwijzing hoogst nuttig van hetgeen de openbare verzamelingen bevatten.

Ons taalgeleerd en verdienstelijk medelid, de heer dr. Neubronner van der Tuuk, besteedde reeds vroeger zijnen kostbaren tijd aan een kort verslag der Maleische handschriften van het East Indian house te Londen. Weinige maanden geleden verscheen een dergelijk overzigt in het Engelsch van Maleische manuscripten, aan de Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland toebehoorende. Met dat verslag wenscht het Bestuur ook den Nederlandschen lezer bekend te maken en zal daarvan in de Bijdragen des Instituuts eene vertaling opnemen, aangevuld door den heer van der Tuuk, zoodanig dat de waarde dier vertaling aanmerkelijk zal verhoogd worden.

Meer dan eens, Mijne Heeren, hebben wij van den strijd vernomen, die onder de taalgeleerden is gevoerd over de spelling van het Maleisch. Het Bestuur wenscht en kan zich geene partij stellen bij de steeds bestaande onzekerheid, aan welke theorie de voorkeur moet worden gegeven; integendeel meenen wij aan eigen inzigten, welke geene heerschappij over die van anderen

verlangen, alle vrijheid te moeten geven, en daarom heeft het Bestuur ook de aandacht geschonken aan de klagt, dat inlanders van den Archipel de Maleische drukletters onzer zetters niet gaarne lezen, omdat zij niet geheel overeenkomen met het schrift onder hen gebruikelijk. [1]

www.hbgoal.com.cn

De wijziging, die wij op het oog hebben, betreft hoofdzakelijk de ڎ in plaats van ڎ, de ـ in stede van ـس aan het begin en ـ in plaats van ـ aan het einde der woorden.

Wij hebben onzen drukker uitgenoodigd voor die verandering zorg te dragen en zij, die daarvan gebruik willen maken, zullen niet langer afgeschrikt behoeven te worden of, uithoofde der door hen verworpen drukwijze, de uitgave hunner studien behoeven terug te houden.

Het Bestuur vleit zich hiermede een blijk te geven van zijn streven om het doel des Instituuts te bevorderen en den arbeiders de zware taak te verligten.

Nog eene opmerking zij ons vergund, Mijne Heeren!

Het gebied der letterkunde wordt niet aangeduid door eenig landmerk; de wetenschap is bij uitnemendheid internationaal, zij kan bij eenen wedstrijd niet dan winnen, maar toch meent het Bestuur, dat, zoo in eigen boezem wetenschappelijke instellingen als het instituut in aanmoediging en ondersteuning bij vreemde niet te kort schieten, de Nederlandsche geleerden, inzonderheid de leden dezer instelling, den roem des vaderlands verhoogen door hun licht van hieruit te verspreiden.

Met erkentelijkheid zien wij daarom dan ook de vervulling tegemoet eener toezegging, waarop het Bestuur even hoogen prijs stelt als zij den leden welkom zal zijn en die wij U gaan vermelden.

Het zal zeker wel overtollig zijn de langdurige en naauwe betrekking in het geheugen te roepen met een land, wiens belangrijkheid meer dan ooit aan den dag komt, — het uitgestrekte en rijke Japan.

Even onnoodig mogen wij het achten den naam aan te halen van den schrijver, die ons heeft begiftigd met de proeve eener Japansche spraakkunst, met de kennis der Japansche tractaten, met de mededeeling aangaande de kweeking van den wilden zijdeworm in Japan, op wiens geschriften in het Engelsch (The

[1] De bekende *Abdullah* vertelt in zijne levensbeschrijving (bl. 128, en 132), hoe hij zich verwonderde over de menigte stipjes in een Maleische door Europeanen uitgegeven tekst.

grand study Ta Hio or Dai Gakie) de Asiatic Society als uitgeefster bogen mag en die de Chinesche matrijzen en drukletters, in Nederland vervaardigd, ook aan het buitenland heeft leeren kennen en zich op het gebied dier weinig bekende litteratuur als eene sommiteit kan doen gelden.

Maar indien wij ook daarbij den naam van onzen hooggeachten medebestuurder, den hoogleeraar dr. J. Hoffman, te bekend rekenen, het is juist uit dien hoofde een te uitstekender genoegen, U, Mijne Heeren! de aanstaande verschijning in onze Bijdragen te kunnen aankondigen van een door zijne geleerde pen bewerkt stuk, ten opschrift voerende: „Blikken in de geschiedenis en staatkundige inrigting van *Lioe Kioe* en zijne betrekkingen met China en Japan, naar Chinesche en Japansche bronnen."

Zoo wij, Mijne Heeren, in de eerste plaats gewag maakten van de taal- en volkenkunde in algemeenen zin, wij schatten daarom niet minder de verwante wetenschappen, die zoovele hulpmiddelen aangeven, om den algemeenen band en zamenstemming te grondvesten.

Er zijn er toch, die de volkenkennis onwaardeerbare diensten bewijzen. Wij noemen U er eene: de munt- en penningkunde, waarvan met grond is beweerd, dat haar veld bijna zoo uitgebreid is als dat der algemeene geschiedenis. De studie der munten, wier heerlijke uitvinding de Ouden aan de goden toeschreven, biedt eene vriendschappelijke hand aan de beoefening der ethnographie, en indien wij haar gewigt willen leeren kennen ook voor de kennis van Indië, even als de oude numismatiek voor de Grieksche en Romeinsche kunstvoortbrengselen, de middeneeuwsche voor de orientalische en de hedendaagsche voor de beschaafde westersche maatschappij is geweest, dan hebben wij U te wijzen op het geschrift van den Utrechtschen hoogleeraar H. C. Millies, getiteld: de Munten der Engelschen voor den Oost-Indischen Archipel.

Mogten wij daarin bij geleerdheid en degelijkheid den onderhoudenden vorm bewonderen, waarin het onderwerp, voor velen anders niet zeer aantrekkelijk, door dien hoogleeraar gegoten is, de verwachting wordt daardoor te meer opgewekt, dat een dergelijk werk over de munten van Nederlandsch-Indie in dubbele mate onze litteratuur zou versieren.

Geenszins om daaraan in dit verslag eene ondergeschikte plaats

in te ruimen, maar U, Mijne Heeren, als het ware eene verrassing te bereiden, deelen wij U thans mede, dat de hoogleeraar Millies inderdaad een zoodanig werk gereed heeft en het Bestuur met hem in overleg is getreden, om dat als een afzonderlijk werk des Instituuts, opgeluisterd met vele afbeeldingen te doen uitgeven.

Dit werk zal in de Fransche taal verschijnen; want met alle regtmatige voorkeur voor onze moedertaal moet toch erkend worden, dat vooral geschriften van bijzonderen aard zich tot een engen kring van lezers bepalen en zelden hier te lande de verdiende belangstelling aan een groot aantal inboezemen. De geringe bekendheid met onze taal beperkt de verspreiding buiten onze grenzen; de algemeene taal der beschaafden is ongetwijfeld een geschikter voertuig om voortbrengselen als die van den hoogleeraar Millies tot de wetenschappelijke wereld te brengen.

Wij hopen er in te zullen slagen, eerlang den leden die schoone vrucht van den arbeid des uitstekenden geleerden met zorg bewerkt te kunnen aanbieden.

Wij doen daarmede hoegenaamd niet tekort aan de bijzondere verdiensten van het in 1863 door het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen uitgegeven werk der heeren van der Chijs en Netscher: „De munten van Nederlandsch-Indie." Integendeel beseffen wij de waarde daarvan te meer, omdat de schrijvers een tot dus ver weinig ontgonnen veld hebben betreden en, ginds ver van het middelpunt der wetenschappelijke wereld, met vele bezwaren te kampen en, wat betreft de typographische uitvoering, die zeker te wenschen overlaat, over geringe hulpmiddelen te beschikken hebben gehad. Maar in weerwil daarvan hebben zij eene geschiedenis, beschrijving en afbeelding van de Indische munten geleverd, die inderdaad een schat van bijzonderheden bevat, welke de studie van het Indisch geldwezen kostbare bouwstoffen aanbieden.

Indien wij gevolgtrekkingen mogen maken uit hetgeen het reeds vermelde, minder omvangrijk geschrift van den hoogleeraar Millies bevat, toch hetgeen wij in zijn aangekondigd uitgebreider werk verwachten kunnen, dan zullen wij daarin niet alleen den oorsprong en de lotgevallen der Indische munten aantreffen, maar zullen deze ook de stof leveren voor belangwekkende geschiedkundige aanteekeningen en opmerkingen en alzoo de numismatiek ook van Indië den naam verdienen, haar door een Fransch schrijver gegeven: le flambeau de l'histoire.

Met al wat wij reeds hebben opgesomd, is de voorraad onzer bouw-

stoffen niet uitgeput. Maar voor het oogenblik meenen wij onvermeld te moeten laten de stukken, die óf nog worden ingewacht en toegezegd zijn, óf aan het oordeel der afdeelingen zijn onderworpen.

www.libtool.com.cn

Wij hebben reden van tevredenheid over den intellectuelen oogst, maar ook stof tot verheugen over den geldelijken toestand des Instituuts.

De Penningmeester zal aan de vergadering ter goedkeuring onderwerpen den staat van ontvangsten en uitgaven over het tijdvak, sedert in de algemeene bijeenkomst van 27 Mei jl. de rekening en verantwoording werd goedgekeurd.

Het zal U blijken, Mijne Heeren, dat sedert de laatste rekening en verantwoording de ontvangsten hebben bedragen *f* 1800.79, de uitgaven daarentegen *f* 1984.26; zoodat oogenschijnlijk de laatste onze inkomsten met *f* 183.47 hebben overschreden. Maar wanneer wij U doen opmerken, dat onder die inkomsten nog niet zijn begrepen de contributien van Oost- en West-Indië, die over het afgeloopen Instituutsjaar alleen *f* 2200 bedragen, dan zal het U blijken, Mijne Heeren, dat wij inderdaad nog ver binnen de grenzen onzer inkomsten zijn gebleven.

Aan fondsen, belegd in solide Staatspapier, en aan gelden in kas bezitten wij te zamen *f* 4536. Wanneer wij daarbij tellen het bedrag, dat volgens een onlangs door den Penningmeester opgemaakten en ter verificatie naar Indië gezonden staat het Instituut nog van daar te vorderen zou hebben, ad *f* 5572 waarvan wij hopen spoedig een groot gedeelte ons te zien toevloeijen, en uit West-Indië ongeveer *f* 312 dan, Mijne Heeren! hebben wij niet alleen ons te verheugen in een aanzienlijk batig slot, maar verkeeren onze finantien over 't geheel in eenen benijdenswaardigen toestand.

Ook wat het getal leden betreft, verkeert het Instituut in gunstige omstandigheden. Hebben wij door den dood, door vertrek of andere redenen enkele leden verloren, weder andere hebben zich daarentegen bij het Instituut aangesloten. Het gezamelijk getal leden bedraagt 350, waaronder 13 buitenlandsche leden en 15 wetenschappelijke vereenigingen. De onafgebroken wisseling van werken tusschen ons Instituut en wetenschappelijke genootschappen is een bewijs, dat de onderlinge band duurzaam is.

Het is bovendien het streven des Bestuurs geweest om verdienstelijke mannen, die de Indische taal-, land- en volkenkunde

beoefenen, een blijk te geven van onderscheiding en van onze zucht om hen aan onze Instelling te verbinden.

Als buitenlandsche leden zijn door het Bestuur benoemd:

dr. Reinhold Rost, secretaris van de Royal Asiatic Society, die bekend staat als een der groote taalgeleerden onzer eeuw. Zijn Vocabulary of the Serawak dialect of Dayak and Malay getuigt van zijne kennis en belangstelling in de talen van den Archipel. Zijne bekendheid ook met onze moedertaal kan ons niet onverschillig zijn, als een waarborg dat de voortbrengselen van Nederland door hem zullen kunnen worden gewaardeerd. Meer dan een onzer landgenooten heeft de blijken zijner welwillendheid ondervonden bij een bezoek aan de rijke verzameling van de Asiatic Society;

dr. Logan, redacteur van het sedert vele jaren te Singapore verschenen Journal of the Indian Archipelago. Door dat tijdschrift heeft die heer bijgedragen, om de Indische letter- en volkenkennis meer algemeen te maken, en het is voorzeker geene geringe hulde aan Nederlandsche geleerden, dat de wetenschappelijke werken, te Batavia verschenen, den Engelschen redacteur, mogen zij ook niet altijd aangehaald zijn, ruime hulp in zijnen arbeid hebben verschaft;

de heer Ploos van Amstel, Nederlandsch consul te Melbourne. Deze verdienstvolle vertegenwoordiger van Nederlands belangen in dat gedeelte van het vijfde werelddeel zal, naar wij vertrouwen, met zijnen bekenden ijver ook in die verwijderde streek de belangen des Instituuts voorstaan. Wij zijn overtuigd, dat daartoe de gelegenheid niet zal ontbreken, gedachtig aan het meer en meer toenemend gewigt der nabijheid onzer O.-Indische bezittingen;

de heer H. G. Dalton, med. doct. te Demerary, lid van verschillende geleerde genootschappen, wiens naam niet alleen als geneeskundige in hoog aanzien is, maar die vooral bekend is door zijne wetenschappelijke geschriften en inzonderheid door zijn doorwrocht werk: „The History of British Guyana, with an account of the climate, geology, stapleproducts and natural history," zoowel door landgenooten als buitenlanders op grooten prijs gesteld. Ongetwijfeld zal de heer Dalton in betrekking tot ons Instituut ons gewigtige diensten kunnen bewijzen door zijne uitgebreide kennis der West-Indische volkplantingen in het algemeen.

Ook met de Maatschappij van Nijverheid te Haarlem, the Royal geographical Society te London, the Smithsonian Institution te Washington en het Verein für Erdkunde te Dresden heeft het

Bestuur betrekking aangeknoopt, waardoor het Instituut in het bezit harer werken komt.

De kaart van de bogt van Tomini, oorspronkelijk in 's Rijks archief berustende en door het Instituut uitgegeven, is aan verschillende vereenigingen of besturen in het buitenland, die de chartologie in bescherming nemen, ten geschenke toegezonden met de toelichtingen van de heeren Obreen en Leupe.

Sedert het uitbrengen van zijn vorig verslag heeft het Bestuur geene berigten van heeren Commissarissen in Indië ontvangen. Inmiddels hebben wij nogmaals aangedrongen op inlichting aangaande den juisten toestand van zaken aldaar, het Instituut betreffende, met magtiging, in overeenstemming met eene reeds vroeger aan heeren Commissarissen verleende bevoegdheid om voor de behoorlijke regeling van ondergeschikte aangelegenheden over de vereischte gelden te beschikken ter billijke remuneratie van wien zij daartoe bestemmen. Hierdoor hoopt het Bestuur het oogmerk te bereiken om heeren Commissarissen tijd en moeite te besparen en de geregelde afdoening van zaken te bevorderen.

Bij de jongste beraadslaging over de herziening van het Reglement des Instituuts is het der algemeene vergadering gebleken, dat onze statuten eenige meerdere vrijheid behoorden te laten aan de opdragt onzer belangen in Indië en daarom door haar besloten de bevoegdheid te geven, zoowel leden-Commissarissen als gedelegeerden in Indië aan te stellen.

Volgens eenen staat, door den heer Penningmeester opgemaakt, die nader in Indië zal behooren geverifieerd en waarschijnlijk gewijzigd moeten worden door omstandigheden, die het Bestuur thans nog niet kent, zou het Instituut nog uit Indië te vorderen hebben een bedrag van *f* 5572. Wij vertrouwen weldra in het bezit te komen van volledige berigten uit Indië en eene afdoende regeling te mogen verwachten.

Ook heeren Commissarissen in West-Indië hebben wij nogmaals de belangen des Instituuts aanbevolen, niet alleen uit een geldelijk oogpunt, maar vooral ten aanzien van hetgeen naar hun gevoelen zou kunnen verrigt worden, om de kennis der West-Indische bezittingen door middel der Bijdragen van het Instituut te doen toenemen en de belangstelling in die kolonien op te wekken.

Het Instituut heeft door den dood van een der Commissarissen

te Paramaribo, den heer E. J. Slengarde, een gevoelig verlies geleden. Wij hopen, dat het lid des Instituuts, dat den verdienstelijken overledene zal vervangen, op eene voordragt, welke wij nog tegemoet zien, het Instituut in zijne pogingen krachtdadig zal willen steunen.

www.libtool.com.cn

De gedrukte notulen der Bestuursvergaderingen vermelden de werken, grootendeels geschenken, waarmede de bibliotheek is vermeerderd.

Wij rekenen het ook onze taak, U, Mijne Heeren, mede te deelen, dat door het Bestuur is besloten, de uitgaaf der Bijdragen en werken des Instituuts te doen geschieden te dezer stede, en dat daarvoor reeds eene overeenkomst is gesloten, waardoor zonder meerdere, waarschijnlijk met minder kosten, het doel wordt bereikt, dat het drukken en uitgeven van de geschriften des Instituuts onder het onmiddellijk oog der redactie geschieden kan, en de bezwaren, steeds aan eene verwijderde pers verbonden, vermeden worden; terwijl ook het voordeel is verkregen, dat die Bijdragen en werken het eigendom des Instituuts worden.

De heer Martinus Nijhoff treedt op als uitgever. Hij heeft zich verbonden, om de Bijdragen en werken in den handel verkrijgbaar te stellen. Het Instituut zal in het vervolg als eigenaar deelen in de voordeelen van zoodanigen verkoop.

Wij achten het de vermelding waard, dat ruim een dertigtal exemplaren der Bijdragen aan anderen dan leden des Instituuts verstrekt worden. De uitgebreide relatien, die, zoo als bekend is, de uitgever bezit en hem in staat stellen tot verspreiding van wetenschappelijke werken, waarborgen ons, dat hierin het middel zal worden gevonden, om niet alleen daaruit eenig geldelijk voordeel voor het Instituut te putten, maar, wat meer is, om den arbeid des Instituuts meer onder de algemeene aandacht te brengen en te doen gedijen.

Tot dus ver liet de toezending van Bijdragen en werken te wenschen over en dikwerf vernam het Bestuur klagten over onregelmatige ontvangst. Daarin is thans op afdoende wijze voorzien.

Het voorschrift der artt. 4 en 7 van het herzien Reglement roept U, Mijne Heeren, thans, om te voorzien in de opengevallen plaatsen in ons Bestuur.

Hoezeer wij moeten berusten in de beweegredenen, die ons hooggeacht medelid, den Hoogleeraar Dr. Taco Roorda, hebben

bewogen uit het Bestuur te treden vóór het jaar, daartoe aangewezen, betreuren wij zijn besluit.

Weinig tijds slechts heeft de vice-president Jhr. Mr. H. C. van der Wijck die plaats bekleed. Zijn voornemen om zich naar het buitenland te begeven, heeft hem onttrokken aan eenen werkkring, dien hij met ingenomenheid voor ons Instituut had aanvaard.

Indien, Mijne Heeren, wij niet moesten eerbiedigen den regel, bij onze statuten aangenomen, welke telken jare de vervanging vordert van bestuursleden, die eerst na een jaar herkiesbaar zijn, dan zouden wij zijne toepassing met leedwezen zien, nu dat tijdstip ook is gekomen voor onzen tegenwoordigen voorzitter.

Al is het dat bescheidenheid hem doet wenschen, in dit ons verslag niet uit te weiden over zijne verdiensten jegens het Instituut, sedert een aantal jaren bewezen, den onverflaauwden ijver voor de belangen dezer instelling, zijne volharding ook in tijdperken van verzwakte belangstelling, toch mogen de overige leden des Bestuurs zich niet laten weêrhouden, hem regtmatige hulde te brengen en warmen dank te betuigen, volkomen zeker dat bij het verlaten van den Voorzittersstoel zijne zeer gewaardeerde medewerking en steun ons zullen bijblijven.

Nog een enkel woord ten slotte. Het tegenwoordig verslag is het eerste, dat volgens het nieuwe Reglement, art. 19, uitgebragt wordt. Dat Reglement door de algemeene vergadering goedgekeurd, heeft kracht van uitvoering bekomen, nadat aan het Bestuur, 't welk het Zijnen Koninklijken Beschermheer aanbood, gebleken was, dat geene goedkeuring van regeringswege volgens de wet vereischt werd. Het Reglement is kort en duidelijk. Het handhaaft de grondslagen, waarnaar het Instituut is opgerigt. Geene verandering hoegenaamd is daarin gebragt. Het op te treden bestuur zal dus kunnen voortbouwen op de fundamenten, welke door de oorspronkelijke oprigters gelegd en zamengevat zijn in art. 1 van het Reglement.

Ziet daar, Mijne Heeren, eene korte maar getrouwe schets van den toestand des Instituuts.

Zijn er redenen om van velen grootere belangstelling, meerderen ijver, krachtiger steun te wenschen, voorzeker er is ook stof tot opregte verheugenis. Gevoelen wij uit liefde voor deze instelling de leemten, die aanvulling behoeven, wij erkennen toch volgaarne de waarde van de voorregten, die het Instituut

te beurt vallen, en al is het, dat wij een woord van opwekking en aansporing niet overtollig achten, onze dank aan allen, die het Instituut door hunnen arbeid of hunne geschenken in bloei hebben doen toenemen, is voorzeker niet minder warm en opregt.

www.libtool.com.cn

Met die ondersteuning en met dien wil om deze instelling te blijven schragen, zijn wij, Mijne Heeren, zeker, dat hare toekomst in onze handen ligt. Wij blijven het spoor volgen, aangewezen door de uitstekende oprigters des Instituuts, met open oor en oog voor de wenken of behoeften van den sedert verloopen tijd.

Treden wij dan, door het tegenwoordige bemoedigd, vol vertrouwen een nieuwen jaarkring in, naar ons bescheiden streven de bestemming, het doel en het verband der wetenschappen bevorderende, ook door de beoefening der Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indie!

www.libtool.com.cn

BLIKKEN IN DE GESCHIEDENIS

EN STAATKUNDIGE BETREKKINGEN VAN HET EILAND

GROOT-LIOE-KIOE.

NAAR CHINESCHE EN JAPANSCHE BRONNEN,

DOOR

J. HOFFMANN.

De voornaamste oorspronkelijke bronnen, waaruit men voor deze Bijdrage geput heeft, zijn:

1°. Een aardrijkskundig boekwerk in 1786 te *Yedo* uitgegeven onder den titel van *San-Kok tsoe-ran* [1] of Algemeen overzigt der drie rijken (t. w. *Korea*, *Lioe-kioe* en *Yezo*) blz. 8—14, en wel de oorspronkelijke Japansche tekst, niet de vertaling, die onder den titel *San-Kok tsou ran, ou aperçu général des trois royaumes, traduit de l'original Japonais Chinois* par J. Klaproth, Paris 1832, bestaat, maar niet te vertrouwen is.

2°. De Japansche Encyclopedie *Wa-Kan san-sai dzoe-e* [2], uitgegeven in 1714. Vol. 13, blz. 19—22.

3°. De Japansche Staatsalmanak *Boen-sei Boe-kan* en *Man-en* of *Ban-en Boe-kan* [3]), d. i. Ridderspiegel voor het tijdvak *Boen-sei* (1818—1829), en voor het tijdvak *Man-en* (1860).

[1] 三國通覽.

[2] 倭漢三才圖會.

[3] 文政武鑑. 萬延武鑑

De naam *Lioe-kioe* of *Lieoe-khieoe*, volgens de uitspraak van sommigen *Loe tschoe*, Engelsch *Loo-choo*, *Lew-chew*, *Doo-choo*, in den mond der Japanezen daarentegen die de *l* missen, *Rioe-kioe*, is eigenlijk Chineesch, wordt 琉球 geschreven en beteekent, volgens deze schrijfwijze, juweel. Naar men beweert is oudtijds onder den naam *Lioe-kioe* een zwemmende draak (琉ゝ 虬ㇰ), of het paleis van den draak (龍宮), of ook het juweel van den draak (龍球) als beheerscher van den oceaan verstaan. In het Japansch heet Groot *Lioe-kioe* met de onderhoorige groep van eilanden ook *Okino-sima*, d. i. eilanden van de ruime zee, welke naam verschillend door Chinesche klankteekens wordt uitgedrukt [1]. Groot *Lioe-kioe* draagt thans den naam van *Oki nawa-sima*, waarvoor de ideographische teekens 沖繩嶋 gebezigd worden.

Volgens het Algemeen overzigt der drie rijken is *Lioe-kioe* — de schrijver bedoelt daarmede het eiland Groot *Lioe-kioe* — in drie provinciën (省 *Seng*) verdeeld en telt 36 onderhoorige eilanden.

De landstreek van het centraal-gebergte (中山, *Tschoeng schan*) heet de middelste hoofd-provincie (中頭省, *Tschoeng t'eoe-seng*) en heeft 14 onderhoorige steden (府, *foe*).

De landstreek ten zuiden van het gebergte (山南, *Schan-nan*) heet Eiland-grotten-provincie (嶋窟省, *Tao-ku seng*) en heeft 12 onderhoorige steden.

De streek ten noorden van het gebergte (山北, *Schan-pĕ*) heet 's Lands hoofd-provincie (國頭省, *Koeĕ t'eoe seng*) en heeft 12 onderhoorige steden.

De eilanden *Ki-kai* (奇界), *Oho-sima* (大嶋), *Tókoeno-sima* (德嶋) enz. worden door de bevolking van *Satsuma* onder den naam van *Mitsino-sima* (道嶋) begrepen.

---

[1] 屋其惹嶋° 惡鬼納嶋.

De plaats waar het koninklijk of landsheerlijk kasteel zich verheft, heet 首里 *Schèoe-li*, d. i. hoofdwijk; de voorstad, *Ma-kiri* (間ヶ切).

www.libtool.com.cn

Aanm. De inboorlingen, die den naam van *Lioe-kioe* uitspreken als *Loe-tschoe* en *Doe-tschoe*, zeggen in plaats van *Scheoe-li* of *Schioe-li* meestal *Schioe-di*, van daar de Engelsche schrijfwijze *Sheudi* en *Shu-i* en *Shuey*.

Napha, de naam der hoofdstad gelegen aan de bogt, die den naam van *Napha-kiang* (那覇江) verkregen heeft, is ontstaan uit den oud Japanschen naam *Nabe-* of *Naba-wra*, die „bijbehoorende bogt" beteekent.

GESCHIEDKUNDIGE OPGAVEN.

De oudste beheerscher van *Lioe-kioe* was uit een geslacht, dat zich den naam van 's Hemels kleinzoon (天孫 *T'ién-sun*) had toegekend. Hij regeerde het land langen tijd, en de waardigheid bleef eenige jaarduizenden aan zijn huis verbonden.

Het volk kende schrift noch de tijdrekening naar maanjaren; men telde den tijd slechts naar de wassende en afnemende maan, en de jaren naar het bloeijen en verdorren der gewassen. Het kenmerkte zich door diepliggende oogen, eenen langen neus en zag er eenigzins verwijfd uit. De mannen gingen zonder knevel en baard, hadden de handen getatoeëerd, droegen mutsen van vogelvederen en tooiden zich met parelen en kostbare steenen. De vrouwen beschilderden het aangezigt met figuren van draken en slangen, bonden het haar op den top met lint zamen en droegen mutsen van eene witte stof en kleederen van haar.

In 610 na Chr. geb., het 4de jaar *Ta-nié* der Chinesche tijdrekening, werd *Lioe-kioe* door Chinezen veroverd en de koning gedood (Chin. Annalen).

Toen tegen het midden onzer twaalfde eeuw het regerend

geslacht verzwakte, stond een "plaatselijke gouverneur (*ngan szé*)" tegen hetzelve op; de beheerscher werd door een' minister vermoord, en zijn troon door dezen bemagtigd.

www.libtool.com.cn

Deze overweldiger werd evenwel op zijne beurt door den gouverneur van *Napha* uit den weg geruimd, en de bevolking verhief dezen tot beheerscher van *Lioe-kioe* (1188). De nieuwe vorst was van Japanschen bloede, en onze bronnen deelen het navolgende dienaangaande mede. In het jaar 1165, zijnde het jaar *Yei-man* der Japansche jaartelling, was de Japansche held *Fatsiroo Tametomo* (八郎爲朝), die (1156) naar het eiland *Ohosima* (Barneveldseiland) der provincie *Idzoe* verbannen was, van daar naar *Lioe-kioe* geweken. Hij dempte de onlusten, die daar heerschten, herstelde den vrede, en de bevolking onderwierp zich aan hem uit ontzag voor zijn' heldenmoed. Later eene betrekking aanknoopende met de jongste zuster van den gouverneur van *Ta-li* (大里, d. i. groot-wijk), verwekte hij bij haar een' zoon (1166), die, toen *Tametomo*, door heimwee gedreven, naar Japan terug keerde, bij de moeder achterbleef en te *Napha* opgroeide. Daar hij reeds als jongeling van 16 jaren door begaafdheden en schranderheid boven anderen uitblonk, werd ook hij, even als zijn vader, door de bevolking op den voorgrond gesteld en geëerd en tot gouverneur van *Napha* aangesteld. Op twee-en-twintigjarigen leeftijd onderdrukte hij het oproer, dat den regerenden vorst troon en leven gekost had, en werd nu zelf als "landsheer (國主, *Koeĕ-tschoe*)" erkend (1188). Hij regeerde 51 jaren, stierf 72 jaar oud (1238—1239) en wordt onder den posthumen naam van *Schun T'ién-wang* 舜天王), d. i. Hemelsche koning *Schun*, als de stichter der tot op den huidigen dag onafgebroken regerenden dynastie door de *Lioe-kioeërs* vereerd. Ter zijner gedachtenis is een tempel gesticht, die den naam draagt van 舜天大

神宮, *Schun T'ién Tá-schin-koeng*, d. i. hal van den grooten geest van *Schun-T'ién*.

Opvolging van de koningen van *Lioe-kioe*, volgens het *San-Kok tsoe-ran*.

www.libtool.com.cn

1. 舜天王,	*Schun T'ién-wang*, 1188,	regeerde	51	jaren.
2. 舜馬順熙,	*Schun Ma schun ki*,	"	11	"
3. 義本,	*I-poen*	"	11	"
4. 英祖,	*Ying-tsoe*	"	4	"
5. 大成,	*Ta-tsch'íng*	"	9	"
6. 英慈,	*Ying-tsze*	"	4	"
7. 玉成,	*Yu-tsch'íng*	"	33	"
8. 亞威,	*A-wei*	"	13	"
9. 察度,	*Tsch'a-toe*	"	46	"

De laatstvermelde, opgegeven als "Heer van het centraal-gebergte (中山主, *Tschoeng-schan-tschoe*)," waarvoor andere bronnen den titel *Tschoeng-schan-wang*, of koning van het centraal-gebergte, bezigen, heeft voor het eerst de investituur van zijden der Chinesche dynastie *Ming* ontvangen, en wel in het 28ste jaar *Hong-woe*, gelijkstaande met het 2de jaar *Woo-yei* der Japansche tijdrekening, zijnde J. C. 1395. Reeds in 1392 (het 25ste jaar van *Hong-woe*) was zijn zoon, vergezeld van jonge lieden uit de voornaamste familien naar China (*Foe tscheoe foe*) gegaan, waar zij het onderwijs in Chinesche wetenschappen genoten. Vóór dien tijd heeft, gelijk de Chinesche berigtgever uitdrukkelijk aanmerkt, *Lioe-kioe* geen verkeer met China gehad.

Aanm. Daar de som van de regeringsjaren der voorafgaande negen koningen slechts het jaartal 1370 oplevert, dus een tekort van ten minste 25 jaren bevat, zoo moet in de opgave van den Japanschen schrijver eene fout zijn ingeslopen.

10. 武寧,	*Woè-ning*	regeerde	10 jaren.

11. 尙思紹, *Schang Sse-schao* regeerde 16 jaren.
12. 尙巴志, *Schang Pa tschi* " 18 "

Onder de regering van dezen vorst werd de staat ten zuiden en die ten noorden van het gebergte met dien, van het centraalgebergte tot één koningrijk *Lioe-kioe* vereenigd.

www.libtool.com.cn

Even als zijne voorgangers bragt deze koning geregeld schatting aan China en was een voorstander van Chinesche beschaving en regtspleging, waardoor de vroegere, in het oog der Chinezen barbaarsche zeden en gebruiken meer en meer verdrongen werden.

13. 尙志, *Schang Tschi* regeerde 5 jaren.
14. 尙思達, *Schang Sze-t'a* " 5 "
15. 尙金福, *Schang Kin foe* " 4 "

Tijdens de regering van dezen vorst, en wel in het 3de jaar van het Japansche tijdvak *Foo-tok* (1451), kwamen afgevaardigden van *Lioe-kioe* den Japanschen *Sjoo-goen* YOSI-MASA, die in dit jaar zijne waardigheid aanvaard had, geschenken aanbieden, bestaande in duizend risten kopergeld [10000 tael] en in landsproducten. Het was voor het eerst, dat afgevaardigden van dit rijk naar Japan kwamen. Van dien tijd af hebben de Lioe-kioeërs jaarlijks de Japansche haven *Hioo-go* of *Fioo-go* in de provincie *Sets'* bezocht om handel te drijven.

16. 尙寧威, *Schang Ning-wei* regeerde 1½ jaar.
17. 尙眞, *Schang Tschin* " 50 "
18. 尙清, *Schang Tsing* " 29 ", overleed in 1555 (het 34ste jaar *Kia-tsing* der Chinesche jaartelling).

19. 尙元, *Schang Yuên*, in 1558 door afgevaardigden van China met een leenbrief begiftigd, regeerde 29 (?) jaren, overleed, volgens eene Chinesche opgave, in het 1ste jaar *Wan-li* (1573, waaruit volgt dat hij slechts 17 jaren regeerde), werd in 1576 opgevolgd door zijn zoon 尙永, *Schang Yoeng*, en deze door

20. 尚寧, *Schang Ning*, in 1603 door China beleend; hij regeerde 32 jaren [1].

[1609]. Deze koning werd door een leger van *Satsuma* gevangen genomen en naar Japan gevoerd. Na een verblijf aldaar van drie jaren keerde hij echter wederom in zijn rijk terug, en sedert dien tijd heeft zich elk opvolgend geslacht aan Japan onderworpen. — De verovering van *Lioe-kioe* door Yosi-fisa, vorst van *Satsuma*, had plaats in het 37ste jaar *Wan-li* der Chinesche tijdrekening, zijnde het 14de jaar *Koi-tsjoo* van Mikado *Go-yoo-sei*, J. C. 1609.

www.libtool.com.cn

De nadere opgaven door de Japansche Encyclopedie omtrent dit feit medegedeeld, komen op het navolgende neder:

Minamoto Yosi-fisa, uit het vorstelijk huis *Simatsoe*, [2] vasal des *Sjoogoen* en landsheer van *Satsuma*, stevende, nadat hij in *Kwantoo* (Yedo en omliggende provinciën) eene proclamatie had uitgevaardigd, met eenige duizenden krijgslieden naar *Lioe-kioe*, veroverde de hoofdplaats *Napha* en bragt koning *Schang-Ning* gevangen naar Japan (*Satsuma*). Na een verblijf van drie jaren herkreeg de koning zijne vrijheid en keerde in zijn land terug. Sedert dien tijd bleef de jaarlijksche schatting niet meer uit, en telkens wanneer een *Sjoogoen* zijne waardigheid aanvaarde, kwam er een prins van *Lioe-kioe* en bood hem landsproducten aan.

Na de terugkomst in zijn land zond koning *Schang Ning* (in 1612—13) een' brief naar China van den volgenden inhoud:

„Brief van den Koning van het rijk *Lioe-kioe* aan Zijne Excellentie den militair gouverneur van *Fo-kien* in het rijk *Tá Ming*.

[1] Daar onder deze koning *Lioe-kioe* door de Japanezen veroverd werd en dit in 1609 plaats greep, zoo kan de opgave van de regeringsjaren der vijf hier opgenoemde koningen, die niet verder dan 1595 reikt, niet juist zijn.

[2] 嶋津ノ源ミナモト義ヨシ久ヒサ

„Eerbiedige verklaring: Mijn klein rijk is van het land Satsuma in Nippon naauwelijks driehonderd mijlen verwijderd en het heeft daarom sedert drie eeuwen aan hetzelve op bepaalde tijden eenige weinige landsproducten ten geschenke gebragt en naar zijne vriendschap als nabuur gedongen.

www.libtool.com.cn

Eens gebeurde het evenwel, dat ontaarde landbouwers verzuimden de schatting op zijn tijd op te brengen, en ten gevolge daarvan werd een leger uit het land Satsuma naar mijn klein rijk afgezonden, en de hemel wilde, dat het verwoest werd en dat ik zelf het ongeluk had te worden gevangen genomen, omdat ik niet gezorgd had „den moerbeziënboom te dekken."

Drie jaren bleef ik in het land Satsuma. De landsheer SIMATSOE IYE-FISA [1], naar buiten een vriend van krijgshaftigheid, maar tegelijk een man vol vaderlijke liefde en zorg voor de zijnen, behandelde mij zoo hoffelijk, alsof ik zijn edelste gast was. De innigheid der hoffelijke tegemoetkoming bragt in drie jaren eene volkomene eensgezindheid te weeg. Maar de vorst liet het niet daarbij; hij zond mij in mijn land terug en op markt en straat weergalmde de zang van mijn volk over het veld. Was dit geen geluk?

Dezelfde vorst heeft mij ook woorden toevertrouwd, om ze aan Uwe Excellentie mede te deelen; zij luiden: Neem rijken, waar ook in de wereld gelegen, groot of klein, het eene dat goud en edelgesteenten bezit, heeft misschien gebrek aan gefaçonneerde kostbare zijde stoffen. Een ander bezit gierst en rijst, maar kan welligt niet in zijne behoefte aan gereedschappen en vaatwerk voorzien. Is er ergens overvloed en verspreidt men dien niet; dan is er gebrek; en heeft men geen toevoer van elders, zoo kan een volk in zijne behoefte niet voorzien, terwijl

---

[1] 嶋津家久. Hij was de kleinzoon van Yosi-fisa.

zijne eigene ruilgoederen daar liggen te bederven. Is het nu niet veel beter in plaats van werkeloos daar te zitten wachten tot de eigen goederen bederven, dat men deze omzet tegen zulke die men behoeft, en dat een iegelijk voldoening vinde?

www.nbtool.com.cn

Japan is niet zonder edele metalen, juweelen, gereedschappen en vaatwerk, ook zijn bodem is goed en vruchtbaar; maar zijne panden (voortbrengselen van nijverheid en kunst) bereiken niet de schoone harmonie van sierlijkheid en eenvoudigheid, die aan het bloeiende Chinesche rijk eigen is.

Daarom heb ik in last als raadgevend middelaar tusschen beide rijken (China en Japan) op te treden en te bewerken:

1°. Dat het aan Japansche handelschepen vergund worde de kustlanden van China te bezoeken.

2°. Dat Chinesche handelschepen naar mijn klein land komen om te verkeeren en koophandel te drijven.

3°. Dat één afgevaardigde (van het Chinesche gouvernement) hierheen gezonden worde, om telken jare den omzet van goederen, die men heeft of behoeft te bewerkstelligen.

Zoo doende zullen niet alleen de onderdanen van beide staten verrijkt worden, het gevolg daarvan zal ook dit zijn, dat China geen gewapende magt zal moeten op de been brengen tegen een aanval van den kant van Japan; want, als deze drie voorstellen niet worden ingewilligd, zal Japan legioenen van krijgslieden van *Kioe-sioe* uitzenden, om een inval in China te doen, en een tiental Chinesche steden, die het naast bij Japan zijn, zullen er voor moeten boeten. Al dit is het, wat de *Sjoo-goen*, de groote boom van *Nippon* [1] wil, en wat de landsheer (van Satsuma) voornemens is in het werk te stellen, ten einde een verkeer tusschen beide rijken in het leven te roepen.

[1] Het huis van den *Sjoo-goen* wordt met den stam en de takken van een boom vergeleken, welks bladeren de krijgslieden zijn.

Mogt de heer militair-kommandant het eerste van de drie voorstellen inwilligen, dan wensch ik nederig, dat mijn klein rijk, hetwelk zoo grootelijks door de uitmuntende Chinesche beschaving begunstigd is, zich aan Japan's staatkunde moge aansluiten (d. i. in het aan Japan verleende voorregt moge deelen). Zulks strookt immers met de menschlievendheid, die het hemelsche hof (de keizer van China) ook jegens de verst-afgelegenen aan den dag legt, en den geringsten toedraagt.

www.libtool.com.cn

Wordt onze wensch vervuld, dan zullen wij stiptelijk de pligten nakomen, die naburige landen jegens elkander hebben; nooit zal er eenige dubbelhartigheid in ons opkomen, nooit vergeten worden, dat het verre gewest (China) het oog naar elders (op ons) gevestigd houdt.

Terwijl ik nederig dit schrijven aanbied, geef ik de verzekering mijner opregtheid en (tot U) opziende, roep ik uwe aandacht in. — Geheim!"

Aanm. De geheime nota van den koning van *Lioe-kioe*, — zij was in het Chineesch gesteld en is in de Japansche Encyclopedie vol. 13 bld. 21, 22 opgenomen, — verdient onze aandacht, aangezien zij den aard van den staatkundigen band, waardoor *Lioe-kioe* destijds aan Japan gehecht was, voldoende toelicht. Het stuk draagt, naar het ons toeschijnt, alle kenteekenen van echtheid, en zelfs de bedreiging met een Japanschen inval in China strookt met de Japansche geschiedenis van dien tijd. Weinige jaren vroeger (1592) hadden de Japannezen met 150000 man eene schitterende expeditie naar *Tschao-siën* (Korea) ondernomen, het geheele schiereiland veroverd en bij elke ontmoeting het Chinesche hulpleger verslagen. In 1593 kwam, wel is waar, een vrede met China tot stand; maar toen in 1596 gezanten van China aan het hof van den *Sjoo-goen Fide-yosi* kwamen en dezen een gouden zegel, eene Chinesche konings-

kroon benevens een leenbrief aanboden, waarin de keizer van China den Japanschen *Sjoo-goen* als zijnen vasal en koning van Nippon erkende, brak *Fide-yosi* den vrede met de bedreiging, den beheerscher van China zelven tot vasal te zullen maken; en werkelijk werd in het daarop volgende jaar eene tweede Japansche expeditie naar Korea ondernomen, die aan een Chineesch hulpleger van 120000 man het hoofd bood. — Hoe het voorstel van den koning van *Lioe-Kioe* aan het Chinesche hof opgenomen is, daarover bewaren onze bronnen het stilzwijgen; wij vinden alleen vermeld, dat in het 44ste jaar *Wan-li* (1616) Chinesche afgevaardigden naar *Lioe-kioe* gezonden zijn om den koning op te wachten.

Vervolg van de lijst der Koningen van Lioe-kioe van 1620 tot 1712.

21. 尙豐, *Schang-Foeng*, regeerde 20 jaren.
22. 尙賢, *Schang-Hiën*, " 7 "
23. 尙質, *Schang Tschi* " 21 "
24. 尙貞眞, *Schang Tschin* " 41 "
25. 尙益, *Schang Yi* " 3 jaren. Hij overleed in het 2de jaar *Sei-tok* der Japansche jaartelling, d. i. in 1712. Na hem hebben tot 1786 nog vier vorsten uit deze dynastie over *Lioe-kioe* geheerscht, wier namen de schrijver van het *San-kok tsoe-ran* verklaart niet te kennen. "De vorsten van het rijk," zoo vervolgt die schrijver, "ontvingen telkens bij de aanvaarding van het bestuur de investituur van den kant van Japan; één hunner werd ook door een Keizer der Tataarsche dynastie van China beleend en ontving van diens afgevaardigde een koninklijk zegel. — [Volgens de Chinesche annalen was het in 1719, in het 58ste jaar der regering van Keizer *Kang-hi*, dat *Lioe-kioe* tot een Chineesch leen verklaard werd.] Het zegel, waarvan hier sprake is, bevatte, gelijk uit nevensgaande afbeelding blijkt,

www.libtool.com.cn



Staatszegel van Lioe-kioe van 1719.

in oud-Chineesch schrift de woorden 琉球國王之印 *Lioe-kioe koeĕ-wang tschi yin*, d. i. zegel van den koning van het rijk *Lioe-kioe*. Hetzelfde opschrift is ter zijde van het Chinesche ook in Mandschu-schrift uitgedrukt.

Daar evenwel, zoo vervolgt de Japansche schrijver, de plegtigheid eener dusdanige installatie slechts eenmaal plaatsgreep en men nooit met China ingenomen was, heeft men zich ook aan de Chinesche wijze van leven en doen niet gewend. Daarentegen heeft de nabijheid van Japan en het drukke handelsverkeer met *Satsuma* ten gevolge gehad, dat *Lioe-kioe* zich van lieverlede naar de zeden en gebruiken van het grooter rijk (Japan) geschikt heeft. Zoo zingt men daar liederen en slaat de maat even als bij ons (in Japan). Men heeft er groote bruggen, cyclopische muren enz.; men houdt zich aan de Japansche wijze

van schrijven en bedient zich alom in het rijk van het Japansche *Firagana*-schrift. Ik ben zelf, vervolgt de Japansche schrijver, in het bezit van Japansche gedichten vervaardigd door den *Lioe-kioe*-schen prins *Yomi-Tanza Tomo-tsoene*, die in het 1ste jaar *Mei-wa* (1766) als afgevaardigde naar Japan kwam. — Al hetgeen ten bewijze strekt, dat *Lioe-kioe* zich ook ten opzigte zijner vorming aan Japan onderworpen heeft.»

www.tibtoo.com.cn

[In het oorspronkelijk volgen eenige proeven van *Tomo-tsoene's* dichtkunst, waarover wij meenen te mogen heenstappen.]

»De geschenken, die de vorst van *Lioe-kioe* aan het Japansche hof zendt zijn voorwerpen als: sabels, goede paarden, *Scheoe-tai hiang* (zeker reukwerk), amber, geurige koek, linnen *T'ai-p'ing poe*), stoffen van Musa paradisiaca geweven (Jap. *Ba-seoo foe*), tafels van parelmoer, lakens (*Raeja*), grulfloers (Jap. *Tsirimen* vulgo. *Gieram*) en eene soort sake (*Avamori saké*).

Als tegengeschenk geeft het hof te Yedo vijfhonderd *Mai* of schuitjes zilver (het *Mai* is *f* 6,88 c. waard) en vijfhonderd stuks zijdestoffen; buitendien ontvangt de eerste afgevaardigde tweehonderd *Mai* zilver en zijn ze met hun tienen, dan wordt aan het gezantschap driehonderd *Mai* gegeven."

Voor nadere bijzonderheden verwijst de Japansche schrijver naar de beide boeken 中山傳信錄, *Tschoeng-schan tschoeën sin-lu*, of getrouw overzigt der overlevering van het Centraal-gebergte, opgesteld in 1721, en 琉球事畧 *Lioe-kioe sze-lio* of beknopt verhaal van de zaken van *Lioe-kioe.*»

Uit de bijgebragte opgaven blijkt, dat *Lioe-kioe* feitelijk aan Japan cijnsbaar is; en dit wordt officieel bevestigd door den Japanschen Staats-almanak van 1818—1829 waar, deel 1, bld. 41 verso, aan het slot der rubriek, die de genealogie en statistiek bevat van het vorstelijk huis van *Simatsoe*, dat over

Satsuma heerscht en te *Kagosima* resideert, in geprononceerde letters te lezen staat:

薩摩大隅日向三國主兼領琉球國

www.hbtbook.com.cn

d. i. de drie landsheeren, die van *Satsuma*, die van *Ohosumi* en die van *Fioega* zijn tevens voogden over het rijk *Lioe-kioe.*

Hetzelfde is herhaald in den Staatsalmanak van 1860 (*Banen Boe kan*, vol. 1 bld. 45 recto), en men vindt deze opgave in elke geographisch-statistische beschrijving van het Japansche rijk, aan het slot van het artikel over de drie voorstendommen *Fioega*, *Ohosumi* en *Satsuma.*

Volgens de Japansche annalen heeft *Lioe-kioe* aan het hof te Yedo afgevaardigden met schatting gezonden in de jaren 1651, 1682, 1764, 1790, 1797, 1806, 1832, 1842 en 1850.

De Regent van *Lioe-kioe*, met wien de Amerikaansche expeditie onder commodore PERRY in Junij 1853 te doen had, heette *Schang Ta-mu.* Toen de expeditie, na eene afwezigheid van 20 dagen, een tweede bezoek aan *Napha* bragt, vond men hem vervangen door een jonger lid zijner familie, *Schang Hung hiun;* beide behoorden dus, zoo als uit hun geslachtsnaam *Schang* (尚) blijkt, tot de koninklijke familie, die sedert omtrent 1381 over *Lioe-kioe* geheerscht heeft. Dit geldt ook van den Regent *Schang Foeng-i*, die den 6 Julij 1859 eene overeenkomst met Nederland gesloten heeft.

Het bij deze gelegenheid door den Regent gebezigde zegel bevattende de inscriptie 琉球國之印, *Lioe-kioe koetschi yin*, d. i. zegel van het rijk *Lioe-kioe*, verdient de aandacht, daar de titel van Koning (王, *wang*), dien de Chinesche Keizer Kang-hi in 1719 aan het koninklijk huis van *Lioe-kioe* had toegekend, daarin is achterwege gelaten.



Staatszegel van Lioe-kioe van 1859.

Naar het beweren van Japanezen, die geacht kunnen worden het politieke verband, waarin *Lioe-kioe* met Japan staat, van nabij te kennen, is thans de regerende tak van het huis *Schang* uitgestorven en de zoogenoemde Regenten behooren tot een zijtak van dit geslacht. Daar de bestuurders van *Lioe-kioe* niet regtstreeks onder den *Taikoen* te *Yedo*, maar onder de voogdij staan van de vroeger vermelde Japansche landsvorsten met den vorst van *Satsuma* aan het hoofd, kon het gouvernement te *Yedo*, te regt aan commodore PERRY ten antwoord geven: „Lew-Chew is a very distant country, and the opening of its harbour cannot be discussed by us." [1]

[1] Narrative of the Expedition of an American squadron to the China seas and Japan, under the command of Commodore M. C. Perry. Vol. I, bladz. 363.

BESTUUR.

Aangaande het bestuur van *Lioe-kioe* bevat het in 1786 uitgegeven Algemeen overzigt der drie rijken de volgende opgave:

1. „Degenen die den titel van koningszonen of prinsen (王子, *Wang-tsze* of *Wang-si*) voeren, zijn zonen of jongere broeders van den heer (主, *Tschoe*). Zij behooren tot den eersten der negen rangen en bekleeden daarin den eersten der drie graden."

Aanm. Terwijl deze schrijver aan het hoofd van den staat den titel van koning (王, *wang*) onthoudt, vindt men elders [1] de volgende waarschijnlijk op vroegeren tijd betrekking hebbende opgave:

De koning (王, *wang*) heet 中ナカ 山サン 王ワン, *Tsioe-san wau*, = Chineesch *Tschoeng-schan-wang*, d. i. koning van het centraal-gebergte.

De koningin, 中ナカ 婦フ 君キミ, *Tsioe-foe-kimi*, = Chineesch *Tschoeng-foe-kiun*, d. i. middelste vorstin.

De prinsen heeten 王ワン 子シ, *Wan-si*, = Chineesch *Wang-tsze*, d. i. koningszonen.

De erfprins heet 中ナカ 城クスク *Naka-koes'koe*, [2] d. i. de middelburg.

2. „De zoogenoemde *Ngan-szé* of *An-si* (按司, regters) zijn de gouverneurs (領主 of bevelvoerende heeren ter plaatse waar zij resideren. Zij staan gelijk met den hoogen Japanschen adel (大名 *Dai-mioo*), bekleeden den eersten graad van den

---

[1] De Jap. Encyclopedie, vol. 13 bld. 22 recto.

[2] *Naka-Koes'koe*, of in het Chineesch overgezet, *Tschoeng-tsch'ing*, is eigenlijk de naam van het kasteel, dat oudtijds door den erfprins bewoond werd en welks bouwvallen door leden der Amerikaansche expeditie in 1853 bezocht en in Commodore PERRY'S Narrative Vol. 1 pag. 170 onder de namen van «*Nagagusko*» en «*Chun-ching*» beschreven en afgebeeld zijn. Het woord *Naka-koes'koe* is blijkbaar Japansch, zijnde *Koes'koe* eene verbastering van *Kosiki*, dat onder anderen «kasteel» beteekent.

tweeden rang en genieten over het algemeen een inkomen van 2000 *kok* (石), omtrent 24000 gulden.〃

3. 〃De zoogenoemde *San sze kwan* (三司官 of de drie ministers zijn:

T'ién-tsao-sze (天曹司) of de bestuurder van het hemelsche departement.

Ti-tsao-sze (地曹司) of bestuurder van het aardsche departement.

Jin-tsao-sze (人曹司) of bestuurder van het menschelijke departement.

Zij staan gelijk met de Japansche *San koo* (三公) of drie graven, die onder den titel *Dai-zeo dai-zin*, *Sa-dai-zin* en *Oe-daisin* den staatsraad aan het hof van den Mikado uitmaken, en bezitten den eersten graad van den eersten rang.〃

4. 〃Agnaten (親方 *T'sin-fang*, Japansch *Oya-kata*). Zij hebben den tweeden graad van den tweeden rang.〃

5. 〃Krijgsoversten, genoemd *Ts'in yun schang* (親雲上), in het Lioe-kioesch *Pai-kin*. De klassen, waartoe zij behooren, zijn de derde tot zevende, elke met twee rangen.〃

6. 〃Dorpszonen (里之子) *Li-tschi-tsze* of Japansch *Satono-si*, zijn de legitieme zonen van den nieuwen adel, die elk een dorp of gehucht besturen. Zij behooren tot de achtste klasse met een eersten en tweeden graad.〃

7. 〃De gemeene krijgslieden heeten *Tschu-teng* (筑登), Japansch *Tsoek-too*, en behooren tot den eersten of tweeden graad der negende of laatste klasse.〃

www.libtool.com.cn

De aangehaalde namen kenmerken zich als een mengsel van oorspronkelijk Chinesche en van Japansche woorden, de eerste uitgesproken naar de Chinesche ambtstaal, in afwijking van het verbasterd dialect, waarnaar het Chineesch in Japan wordt uitgesproken. Hetzelfde verschijnsel, dat zich ten opzigte der taal in Japan voordoet, wordt ook bij de bevolking van *Lioe-kioe* opgemerkt: de gemeene man schrijft daar zijne taal met het Japansche letterschrift *Hira-gana*, de meer beschaafde klasse bedient zich van het Chinesche karakterschrift, dat zij òf volgens een bepaald Chineesch dialect leest, of in het Japansch overzet, waarbij een dialect gevolgd wordt, dat waarschijnlijk de volkstaal van *Satsuma* is, of deze toch zeer nabij komt. „Dat het Japansch op *Lioe-kioe* goed verstaan wordt, heeft men, volgens de opmerking van sommigen [1], vooral aan boeddhistische geestelijken te danken, die uit *Lioe-kioe* naar Japan gekomen, gedurende hun verblijf aldaar Japansch geleerd hadden." Behalve het Chineesch en het Japansch moet er evenwel, naar men beweert, [2] ook eene eigene *Lioe-kioesche* volkstaal bestaan, waaromtrent echter niets naders wordt medegedeeld. Wel brengt de Japansche encyclopedie t. a. pl. een lijstje van zestien woorden bij, die voor eene proeve der *Lioe-kioe*-taal moeten doorgaan — en wij meenen ze, daar het Japansche origineel niet ligt te verkrijgen is, hier te moeten overnemen; doch daar ze bijna alle blijkbaar òf van Chineschen, òf van Japanschen oorsprong zijn, kan daaruit niets omtrent de beweerde oorspronkelijke volkstaal worden afgeleid. De bedoelde woorden, zoo als het origineel ze met Chinesche karakters en Japansch katakana heeft uitgedrukt, zijn:

[1] Jap. Encycl. vol 13, bld. 22 r.
[2] Ibid.

Chineesch.		Lioe-kioesch.
日	zon,	オテダ *O teda.*
月	maan,	オツキカナシ *O tsuki ka nasi* (d. i. naam (*nasi*), van (*ka*), de edele (*O*), maan (*tsuki*), in het Japansch *Tsuki*, maan.)
佛	Boeddha,	ホトケカナシ, *Fotoke ka nasi* (Japansch *Fotóke.*)
神	God,	カメカナシ *Kame ka nasi* (Jap. *Kami.*)
水	water,	オヘイ, *O fei* (Jap. *Midzoe.*)
火	vuur,	オマツ *O matsoe* (Jap. *Fi.*)
酒	sake,	オサケ *O sake* (Jap. *Sake.*)
飯	gekookte rijst,	メシ, *Mesi* (Jap. *Mesi.*)
男	man,	オケカ, *O keka* (Jap. *Otóko*, *On-nóko.*)
女	vrouw,	オイナゴ, *O inago* (Jap. *Onnago.*)
父	vader,	セウマイ, *Seo mai* (Jap. *Kaso*, *Tsitsi.*)
母	moeder,	アンマア, *An maa* (Jap. *Haha.*)
兄	oudste broeder,	スイザ *Soeiza* (Jap. *Ani.*)
弟	jongere broeder,	オツトウ, *Ottoo* (Jap. *Oto-oeto*, *Otóto.*)
刀劍	zwaard,	ホウテウ, *Fooe teoe* (Jap. *Fooe-teo*, mes.)
衣服	kleeding,	イフク, *I-foek* (Chin. en Jap. *I-foek.*)

De overeenstemming van de meeste der opgenoemde *Lioe-kioe*-woorden met de Japansche door ons tusschen haken bijgevoegd, komt nog sterker uit, wanneer men het bij sommige van de *Lioe-kioe*-woorden gevoegde voorvoegsel *O*, dat niets anders dan eene uitdrukking van eerbied is, daarvan afscheidt. Dat het er niet wezenlijk bij behoort, blijkt uit de *Lioe-kioesche* Bijbelvertaling, waarin de bedoelde woorden zonder dit voorvoegsel voorkomen. Men vindt daar *Tedan* en *Teidan*, zon, Luk. XXI, 25. XXIII, 45. — *Tsuki*, maan, Luk I, 26. — *Kami*, God, I, 9. —

www.libtool.com.cn

Fi, vuur, Luk. III, 16, 17. XXII, 55. *Midzoe*, water, Luk. III, 16. VI, 48. In het voorafgaande lijstje, waar *Fei* (= *Fi*) voor „water" en *Matzoe* (= *Midzoe*) voor „vuur" doorgaat, zijn door den Japanschen schrijver de beide Chinesche karakters met elkander verwisseld.

www.libtool.com.cn

Sake, wijn, Joh. II, 3. — Voor „man" is Luk. XI, 20 en Joh. IV, 16 het woord *Otto* gebezigd; voor „vrouw" Luk. XI, 27 en Joh. II, 4, *Onago*; voor „vader" Luk. XI, 2 *Oya* en *Tsitsi*; voor „broeder" Luk. XII, 13, *Suiza*.

De bijbelvertaling in het Lioe-kioesch, die wij hier geraadpleegd hebben, is, naar wij weten, het werk van den bekenden verdienstelijken zendeling Dr. BETTELHEIM, die zich sedert 1847 te Napha op Groot *Lioe-kioe* heeft opgehouden. De tekst, waarnaar het werk in 1855 door middel van houtsnee is uitgegeven, is door hem eigenhandig met Japansch Kata-kana-schrift geschreven, en het werk verdient — afgezien van de waarde uit een christelijk oogpunt, als eene bron voor de kennis der Lioe-kioe-taal, zoo als die thans gesproken wordt, vooral in aanmerking te komen. Wat wij van dit werk bezitten, zijn het evangelie van Lukas en dat van Johannes, de Handelingen en de Brief aan de Romeinen; afzonderlijk uitgegeven boekwerken, die ons door de welwillendheid van den WelEerw. heer L. W. JOHNSON in 1855 uit Hong-Kong toegezonden zijn. Er was ook eene vertaling bijgevoegd van het Evangelie van Lukas in het Japansch, afkomstig van denzelfden zendeling, wiens naam evenwel bij geen der werken genoemd is.

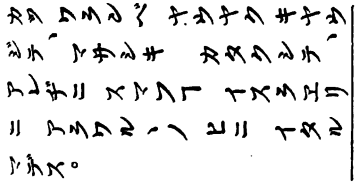
Daar wij dus van dezelfde hand eene overzetting van denzelfden tekst zoowel in het Japansch als in het Lioe-kioesch ter beschikking hebben, kunnen wij de tot eene onderlinge vergelijking van beide talen noodige gegevens hier bijbrengen. Uit de

tekstproeven, die wij hier laten volgen, zal blijken dat het Lioe-kioesch werkelijk een bloot dialect is van het Japansch.

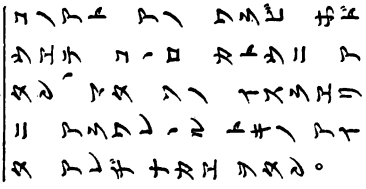
www.libtool.com.cn

Lukas I, 80. En het kindeken wies op, en werd gesterkt in den geest, en was in de woestijn tot den dag zijner vertooning aan Israël.

Japansch.

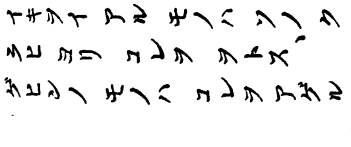


Lioe-kioesch.

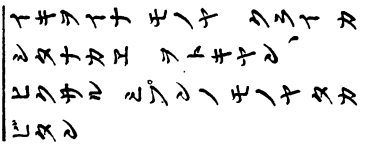


Lukas I, 52. Hij heeft magtigen van de troonen afgetrokken, en nederigen heeft Hij verhoogd.

Japansch.

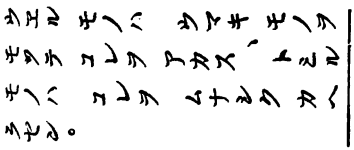


Lioe-kioesch.

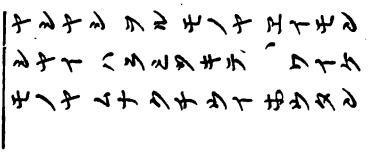


Luk. I, 53. Hongerigen heeft Hij met goederen vervuld; en rijken heeft Hij ledig weggezonden.

Japansch.



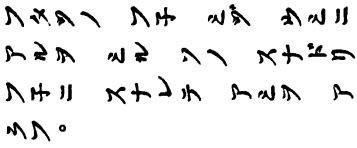
Lioe-kioesch.



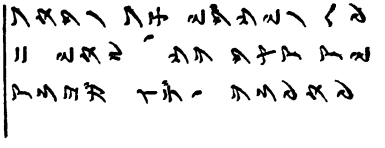
Luk. V, 2. En hij zag twee schepen aan den oever van het meer liggende, en de visschers waren daaruitgegaan, en spoelden de netten.

www.libtool.com.cn

Japansch.

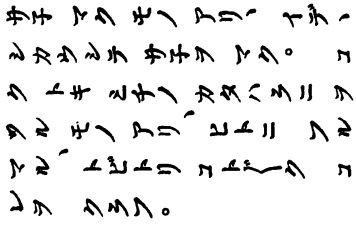


Lioe-kioesch.

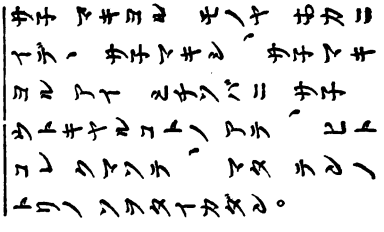


Luk. VIII, 5. Een zaaijer ging uit, om zijn zaad te zaaijen; en als hij zaaide, viel het ééne bij den weg, en werd vertreden, en de vogelen des hemels aten dat op.

Japansch.

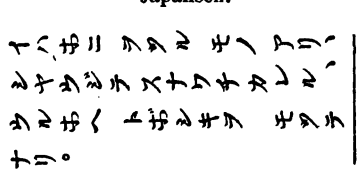


Lioe-kioesch.

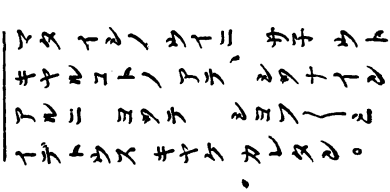


Luk. VIII, 6. En het ander viel op eene steenrots, en opgewassen zijnde, is het verdord, omdat het geene vochtigheid had.

Japansch.

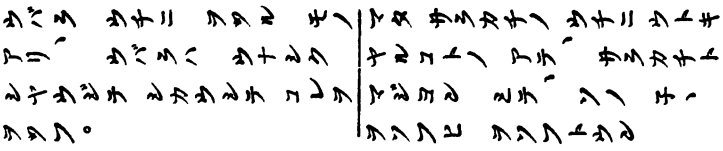


Lioe-kioesch.



Luk. VIII, 7. En het andere viel in het midden van de doornen, en de doornen mede opwassende, verstikten hetzelve.

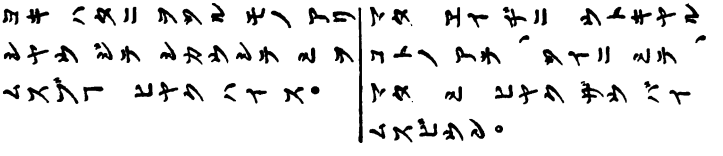
Japansch. Lioe-kioesch.



www.libtool.com.cn

Luk. VIII, 8. En het andere viel op de goede aarde, en opgewassen zijnde, bragt het honderdvoudige vrucht voort.

Japansch. Lioe-kioesch.



www.libtool.com.cn

EEN WOORD

OVER

HET OPSTEL VAN DEN HEER H. C. KLINKERT,

„IETS OVER DE MALEISCHE SCHOOL- EN VOLKSLEESBOEKEN." [1]

Wie timmert aan den weg, heeft allemans gezeg, dus ook ieder die als schrijver voor het publiek optreedt. Nu zijn er menschen die hun oordeel met bescheidenheid weten te uiten, opdat de belanghebbende er zijn voordeel mede doe. In den regel zijn dit de bevoegde beoordeelaars. Zij spreken met kennis van zaken en willen hunne meening niet als *de* waarheid, hunne beschouwingen niet als de eenige goede aan anderen opdringen, omdat zij zeer goed weten dat elke zaak van verschillende kanten bezien kan worden.

Maar er is ook eene andere soort van recensenten, die misschien minder gedreven worden door het verlangen voor het algemeen nuttig te zijn en die nogtans hunne stem zoo luid mogelijk verheffen om het werk en den naam van anderen te verguizen. Zulke personen doen veel kwaad, want zeer zelden heeft iemand, die eene recensie leest, den tijd, den lust, de geschiktheid en de gelegenheid het beoordeelde werk er naast te leggen en zelf na te gaan of hetgeen de recensent zegt, juist en waar is.

Ieder die over geschriften van een ander oordeelt en die zelfs veroordeelt, moet het onderwerp, waarover hij schrijft, goed kennen, want de recensent stelt zich alsdan boven den schrijver. En mogt de recensent zijne eigene bekwaamheden te hoog ge-

[1] Ofschoon het Bestuur van het Koninklijk Instituut de Bijdragen niet openstelt voor een twistgeschrijf, heeft het evenwel gemeend deze kritiek niet te mogen weigeren, omdat het zich door de opname van het opstel des heeren Klinkert (zie bladzijde 88—112 1e stuk 1e deel 2e volgreeks) tot plicht rekent den heer Gonggrijp de gelegenheid te geven zijne bezwaren daartegen te doen kennen.

taxeerd hebben, dan moet althans blijken dat hij in zijne dwaling ter goeder trouw is geweest, dat hij de waarheid toch heeft lief gehad en niet opzettelijk heeft geschreven wat onwaar is.

Het Koninklijk Instituut voor de taal- land- en volkenkunde van Ned. Indie heeft den heer H. C. Klinkert de eer bewezen zijn opstel over de Maleische school- en volksleesboeken, bekroond en uitgegeven door het N. I. gouvernement, in de Bijdragen te plaatsen. Omdat die recensie in dit tijdschrift is opgenomen, omdat de heer K. een paar door mij geschreven schoolboeken beoordeelt en hij, zooals uit zijne woorden blijkt, een antwoord van mij verwacht, mag ik niet nalaten mij te verdedigen tegen eenige beschuldigingen in zijn opstel vervat. Ik zal mij alleen bepalen tot hetgeen mij regtstreeks aangaat. De heeren Netscher e. a. mogen, wanneer zij daartoe lust gevoelen, zelf den heer K. teregtwijzen.

Op de beschuldiging door den heer K. tegen het gouvernement en het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen ingebragt, dat de Maleische school- en volksleesboeken niet in handen van bekwame beoordeelaars gesteld worden, zal ik alleen aanstippen dat de geschiedenissen uit het O. T. in 1861 gedrukt vooraf, behalve door anderen, ook door den heer H. von de Wall beoordeeld zijn. Ongetwijfeld heeft deze, even als elk recensent, daarin wel het een en ander gevonden dat hij liever anders gesteld had gezien, maar wanneer het oordeel van den heer von de Wall zoo ongunstig ware geweest als dat van den heer K., dan zou het gouvernement (dat het oordeel van den heer von de Wall zeer op prijs stelt) dat boek niet hebben laten drukken.

Na zich over een schoolboekje over aardrijkskunde van den heer E. Netscher, tamelijk ongunstig uitgelaten te hebben, komt den heer K. „bij 't onverschillig grijpen uit zijne kast" een boekje van mij in handen. Wat zegt Recensent (die zeker zoo onverschillig grijpt om de orde in zijn opstel te bevorderen) van dat boekje? Vooreerst dat: „de Arabische aanhef voor een Maleisch schoolboekje gedrukt met Romeinsch karakter en inhoudende de geschiedenissen vermeld in het O. T. eene imitatie is van den stijl der Maleijers, die wel een weinig heeft van humbug." Met die beschuldiging van humbug kan Rec. mij alleen schaden bij hen, die niets weten van Maleische litteratuur, want iedereen die slechts een paar maanden Maleisch geleerd heeft, is met den gewonen aanhef: „In den naam van den allerbarmhartigsten God,

enz." bekend. Bovendien is die aanhef, zoo ergens dan zeker gepast in een boek, waarin de geschiedenis van "profeten" vermeld wordt. Vindt de heer K. eenige imitatie van den stijl der Maleijers niet goed wanneer men voor Maleijers schrijft? In dat geval kan ik hem mededeelen dat de Maleijers er niet zoo over gedacht hebben, want een paar duizend exemplaren van deze *hikajat anbi* (zooals die onder de Inlanders genoemd wordt) waren al spoedig verkocht, zoodat ik zelf, toen ik naar Europa vertrekken wilde, vruchteloos moeite gedaan heb nog een paar exemplaren te krijgen. De heer K. moge mijn werk "een onsmakelijk geregt" noemen, de gustibus non est disputandum. Het bewijst alleen dat de smaak der Maleijers anders is dan de zijne, en het strekt hem juist niet tot eer dat hij hunnen smaak nog niet beter kent. Bovendien houdt de heer K. zich onkundig van het bestaan van hetzelfde werk gedrukt met Arabisch karakter. Indien de heer K. bevreesd is dat het gouvernement te veel geld zal uitgeven, kan ik hem geruststellen door de mededeeling dat ik voor dit deel, gedrukt met Arabische karakters, geene belooning heb verlangd.

Ik zou den heer K. zeer dankbaar zijn voor de goede bedoeling dien "humbug door de vingers te zien met een legio spelfouten er bij," wanneer niet bleek dat hij wel degelijk "den S. wegens zijne spelling onverdiend wil zwart maken" en wel uit de lijst van de, volgens den heer K., foutief gespelde woorden. Meende de heer K. misschien dat de lezers van de Bijdragen hem enkel op zijn woord gelooven zouden, wanneer hij zegt: *zeman* is eene spelfout, moet zijn *zaman; ganap* is fout, moet zijn *genap* enz.? Ieder die het Maleisch en de spelling met Arabische karakters verstaat, zal toch dadelijk zien dat de woorden, die de heer K. als eene halve bladzijde vol spelfouten opgeeft, geenszins zoo te noemen zijn, daar het o. a. genoeg bekend is dat de korte onbepaalde klank, die in het Arabisch schrift met het teeken *Fatha* wordt geschreven, niet zuiver in ons letterschrift kan worden uitgedrukt, evenmin door de *a* als door de *e*. Waar die klank volgens de uitspraak der Inlanders meer naar de korte *a* zweemt, heb ik *a* geschreven en omgekeerd. Zoo schrijf ik ook het achtervoegsel voor den caus. vorm altijd *kan*, want ofschoon dit niet geheel moet worden uitgesproken als het Hollandsche woord *kan*, zoo heeft de uitspraak toch meer overeenkomst daarmede dan met het Hollandsche *ken*. Aan Maleijers behoeft men de ware uitspraak natuurlijk niet te

leeren, daarom vond ik ook niet noodig teekens boven de letters te schrijven, waarvan de heer K. zich voor de *e* bedient. Want wie *kĕn* of *kăn* wil schrijven moet dan ook, even als de heer von de Wall, consequent blijven en elke afwijking die de Maleische uitspraak of de Arabische letter van de onze heeft (de *ain*, de *ta bersimpoel* enz. enz.) door een teeken uitdrukken. Maar alsdan ontstaan nieuwe bezwaren — men schrijft geen Romeinsch karakter meer maar vormt eigenlijk een nieuw alphabet, ieder volgens zijne begrippen. En dit nadeel is m. i. veel grooter dan het voordeel dat er tegenover staat.

Wanneer nu de heer K. beweert dat *rindah* (laag, nederig) moet zijn *rendah*, dan beroep ik mij op ieder die Maleisch verstaat, om te beslissen of in dit woord niet veelmeer de korte *i*-klank dan de korte *e*-klank wordt gehoord? Zegt hij dat *terlalo* moet zijn *terlaloe*, ik herinner hem dat dit woord geene *wau* aan het eind heeft, 't geen voor de eerste spelling pleit. Verkiest echter iemand *terlaloe* te schrijven, nimmer zou ik zulks in eene recensie als eene *spelfout* aanteekenen; ja zelfs wanneer de heer K. *hidjaoe* schrijft in plaats van *hidjoe* (groen), dan verwonder ik mij wel over den wansmaak, die hem eene zoo leelijke spelling doet verkiezen, maar ik mag nog niet zeggen *hidjaoe* is eene spelfout en moet zijn *hidjoe*. Doch genoeg hierover.

Dat de heer K. mij verwijt dat ik den stijl der Maleijers navolg, klinkt zeer zonderling als men ziet dat de zucht tot navolging zoo bijzonder sterk bij Rec. ontwikkeld is. Immers zijne recensie is eene jammerlijk mislukte navolging van een zeer verdienstelijk opstel van den heer Neubronner van der Tuuk, waarin deze het publiek opmerkzaam maakte op de grove gebreken van de Maleische bijbelvertaling door o. a. (als ik mij wel herinner) de gelijkenis van den verloren zoon, zooals die in het Maleisch is geschreven, in het Hollandsch te vertalen, ten einde goed te doen uitkomen wat bespottelijken onzin de Maleijer uit onze heilige schriften zou kunnen lezen. Maar daartoe behoefde de heer van der Tuuk de volzinnen niet uit hun verband te rukken en die anders dan er in het Maleisch stond weder aan elkaar te lappen. Daartoe verdraaide hij de zinnen en de woorden niet, en dat heeft de heer Klinkert wèl gedaan.

Wie zich daarvan overtuigen wil, legge mijn werk naast de recensie van den heer K. en zie wat onzin hij mij op blz. 95 der Bijdragen laat zeggen „hoe op Gods bevel de hemel open

ging op de wijze der bloemen en zonneschermen", terwijl er in het Maleisch staat: "" Maka langit..... berkambanglah menoedong boemi "" d. i. letterlijk: "En het uitspansel werd uitgespreid, het aardrijk overdekkende". Niet alleen is de uitdrukking "berkambang" geenszins verkeerd gekozen in den zin, maar de heer K. moest om verkeerd te kunnen vertalen de woorden "menoedong boemi" uit den zin weglaten, als of die er niet stonden.

Een paar regels verder laat de heer K. mij zeggen: "Het voorkomen van die sterren was van zooveel verschillende soorten dat de meeste van hun voorkomen niet te tellen waren (di tepermanai!)" Recensent moet gezien hebben wat aan iedereen terstond in 't oog valt, dat het woordje *di* eene drukfout is, maar hij heeft liever niet willen opmerken dat de gewone lijst van drukfouten achter het werkje ontbreekt. Doch ook die fout gaf nog niet de minste aanleiding tot zijne dwaze vertaling van den zin: "Komedian deri pada itoe maka Toehan Allah mendjadikan segala binatang berdjenis-djenis roepanja sampej tiada tepermanai kabanjakan roepanja." Waaruit niemand anders lezen kan dan woordelijk: "Daarna schiep God de dieren van zooveel verschillende soorten (of vormen) dat de veelheid hunner soorten niet te tellen is."

Verder laat de heer K. mij zeggen: "Daarop nam God een klomp was-aarde (*tanah lilin*, de S. bedoelt zeker *tanah liat*, klei) en gaf daaraan een vorm naar een mensch en riep hem aan of vermeldde hem (seboet akandia) *Adam* dat is een aardenkind (anak tanah). Zoo deed God de menschen zijn eigen voorkomen volgen" enz.

De vraag is hier niet of ik, zes jaren geleden, toen ik die bijbelsche geschiedenis schreef, geene andere of betere woorden had kunnen kiezen, maar of ik werkelijk ooit dien onzin geschreven heb, zooals de heer K. beweert. En dan kan ik bewijzen, dat dit geheel bezijden de waarheid is. Het is toch niet aan mij te wijten dat de heer K. de uitdrukking *tanah lilin* niet kent of veinst die niet te kennen. Ieder Inlander zou hem op zijne navraag daaromtrent geantwoord hebben dat *tanah lilin* eene vettige kleisoort is, licht van kleur en zeer geschikt om daaruit beeldjes enz. te vormen. Ook zal de heer K. zeker honderd malen het woord *seboet* hebben hooren bezigen in den zin van *noemen*. En met de grootste kwaadwilligheid kan men den zin: "Dimikianlah Toehan Allah mendjadikan orang ma-

noesia menoeroet roepanja sendira" niet vertalen, zooals de heer K. gedaan heeft. Die woorden drukken klaarblijkelijk alleen de bijbelsche zegswijze "aldus schiep God den mensch volgens zijn eigen beeld" uit. Het woord *beeld* Gods meer letterlijk te vertalen zou stuitend zijn voor den mohammedaanschen lezer.

Maar niet enkel door het verdraaijen en verkeerd vertalen van woorden maakt K. zich schuldig aan het schrijven van onwaarheid. Hij laat, meer dan eene halve bladzijde aaneen, zinnen vol nonsens zóó op elkander volgen, dat het allen schijn verkrijgt alsof die zinnen in het Maleisch ook zoo volgen. En alsof dit niet reeds erg genoeg ware, zegt hij ten slotte zelf: "Mijn schrijven zou te uitvoerig worden als ik den S. *verder op den voet wilde volgen* en ik zal dus slechts hier en daar eene greep doen."

Ieder die het boekje bezit, kan zich overtuigen dat die zinnen volstrekt niet, zooals de heer K. beweert op elkander volgen, zoodat hij het 9e gebod wel eens mogt nalezen met de verklaring in den catechismus er bij.

Het is niet moeijelijk, zelfs uit de werken der beste classici (hoeveel meer uit maleische boeken!) eenige regels te kiezen, waarvan men, zonder nog de woorden veel geweld aan te doen, eene allerzonderlingste vertaling kan maken. Maar dit bewijst alleen dat de vertaler, òf uit onkunde òf uit moedwil, slecht vertaald heeft, niet dat de schrijver onzin heeft geschreven.

Welke nu de reden zij van de verkeerde vertaling door den heer K. in zijn opstel geleverd, zeker is het dat hij als recensent zoo niet vertalen mogt.

En kon de heer Klinkert zich opwerpen tot beoordeelaar van het werk van anderen, gedrukt in 1861? Hoe is het mogelijk dat hij zoo geheel vergeten heeft wat jammerlijke taal hij op dien tijd te Samarang schreef. Wie lust heeft eene proeve van ellendig Maleisch te lezen, zie de vier Evangeliën (zegge, helaas de Evangeliën) vertaald door den heer Klinkert en gedrukt te Samarang bij G. C. T. van Dorp 1861. Sla het boek open waar ge wilt — aan de lezing van eene halve bladzijde hebt ge meer dan genoeg — en gij zijt overtuigd dat de man, die zich nu geroepen acht de Maleische leesboeken door het gouvernement in 1861 uitgegeven, op hoogen toon te veroordeelen, op dienzelfden tijd een boek in de wereld zond dat in taal en stijl ver beneden het slechtste dier afgekeurde schoolboekjes staat. Of de heer Klinkert thans beter schrijft weet ik niet, ook niet of later

Maleisch door hem geschreven en gedrukt is. De Maleische spreekwoorden toch — hoe belangrijk ook — zijn niet als zijn werk maar als dat van Maleijers te beschouwen.

Het spijt mij dat ik zooveel over die recensie heb moeten zeggen. Het was geenzins mijne bedoeling alles goed te keuren wat op dit gebied door het N. I. Gouvernement werd uitgegeven. Er is inderdaad kaf onder het koren en ik heb gehoord dat men in Indie reeds bezig geweest is het een van het ander te schiften. Ook in mijne eigene boeken en boekjes, zou ik wanneer ik ze thans voor een nieuwen druk herzien moest, wel woorden en zinnen vinden, die ik zou willen veranderen of wijzigen. Maar wat mij hindert is dat de heer Klinkert het regt meent te hebben mij aan te vallen, dat hij te mijnen koste aardig wil wezen en daartoe niet schroomt mijne woorden te verdraaijen. Evenwel zou ik van zijn geschrijf niet zooveel notitie genomen hebben, wanneer het niet opgenomen ware in een tijdschrift dat op een te hoog standpunt staat om te dulden dat onwaarheid straffeloos daarin worde geplaatst. Het is voor den heer K. zeer nuttig eens eene teregtwijzing te ontvangen.

Delft, 8 Mei 1866. J. R. P. F. GONGGRIJP.

www.libtool.com.cn

KORT VERSLAG

DER MALEISCHE HANDSCHRIFTEN,

TOEBEHOORENDE AAN DE ROYAL ASIATIC SOCIETY TE LONDEN.

A. Verzameling van Raffles.

N°. 1. (Gr. folio, 460 bladz.) bevat de حكاية هغ توه Omtrent den held zie men *Malayan Annals*, hoofdstukken XIV en XVI, vertaald door Leyden. Een kort uittreksel vindt men in Crawfurd's *History of the Indian archipelago*, II bladz. 51. Handschriften van dit werk, die bij een uitgave van dit verhaal van nut konden wezen, zijn in het bezit van den heer J. Pijnappel te Leiden en den heer E. Netscher, resident van Rijow [1]. De laatste hoofdstukken van dit verhaal vindt men in n°. 2607 der handschriften van het India office te Londen, beginnende daar waar de koning van Mălaka het voornemen aan den dag legt een zijner zonen koning te maken op berg *Siguntang* [2].

Dit geschrift is hoogst belangrijk, daar het een getrouw tafereel

[1] Ik maak ook van andere manuscripten melding omdat, naar mijne meening, geen Maleisch geschrift uitgegeven mag worden zonder dat men de beschikking gehad heeft over verscheidene handschriften, die over hetzelfde onderwerp handelen. Op de teksten naar één handschrift, zooals onder anderen door den heer J. J. de Hollander openbaar zijn gemaakt, kan men toch niet vertrouwen. Aanhalingen, die ik ergens gevonden heb, zal ik ook aanteekenen, omdat het bij de uitgave van een Maleischen tekst nuttig kan zijn die tevens te raadplegen.

[2] Zie n°. 66 van mijn *Kort verslag der Maleische handschriften in het East India House*, te Londen, waar de lezer een volledige verslag zal vinden van deze laatste hoofdstukken. Daar de nommers der daarin beschrevene handschriften nu veranderd zijn, zal ik het nommer opgeven waaronder de stukken thans in de verzameling (heden in het *India office*) voorkomen.

van het Maleische leven bevat; het is in echt Maleisch geschreven.

N°. 2. (Gr. folio, 288 bladz.; de laatste vier bladzijden zijn door een afschrijver met kreupelrijmen opgevuld.) Dit handschrift schijnt een afschrift te zijn, dat door een inlander van Java is vervaardigd, daar een groot aantal woorden, die tot het Maleisch van Java behooren, er in voorkomen, bijvoorbeeld: *uribang*, bloem van de hibiscus rosa Sinensus; *bòpèng*, van de pokken geschonden; *kulon*, west [1], enz. Het is ook vol van Javaansche titels, als *dĕmang*, *ngabehi*, *kanduruwan*, enz. Het is wijders op menige plaats te zeer bedorven om bij de uitgave van het werk gebruikt te kunnen worden. De afschrijver heeft dikwijls woorden, die hij niet begreep, in gelijkluidende of daarnaar zweemende woorden veranderd [2]. Het is echter bevreemdend, dat er hier en daar uitdrukkingen in voorkomen, die minder bedorven zijn dan in het Javaansch; bijv. *nantaboga* (bladz. 188) in plaats van het Javaansche *antaboga*, eene verbastering van het Kawische *anantabhoga*. Wat den inhoud betreft, zoo valt op te merken dat slechts voor een zeker gedeelte het Javaansche gedicht is gevolgd, terwijl er dikwijls plaatsen in voorkomen, die niet anders te verklaren zijn, dan door aan te nemen, dat een oorspronkelijk Javaansch handschrift is vertaald of gevolgd, dat niet zooveel afweek van het oorspronkelijk Kawische gedicht als hetgeen door den heer A. B. Cohen Stuart is openbaar gemaakt. Ofschoon het ongetwijfeld uit het Javaansch ontleend is, bevatten de eerste en de laatste bladzijden zaken, die noch in het Kawische, noch in het Javaansche werk worden aangetroffen, terwijl ook geen spoor gevonden wordt van de inleiding, waarin van den koning Djaja Baja, gedurende wiens regering *Mpu Sĕḍah*, de Javaansche schrijver, leefde, met groote lof wordt gesproken. Bovendien is de titel *Bărata-jayda* (*Bhārata-juddha*) die de Javaansche omwerking draagt, in het Ma-

[1] Ook Hollandsche woorden, als bijvoorbeeld بلاو (*blaauw*) komen er in voor.

[2] Zoo vinden wij telkens دريم in plaats van دريا (*aalmoezen, giften* van een koning aan priesters en bedelmonnikken.)

leisch niet bekend. De groote oorlog tusschen de *Korawa's* en *Pandawa's* zoo dikwijls er in de Maleische verhalen op toegespeeld wordt, heet in 't Maleisch altijd *pĕrang Pĕndawa Djaja*, *de oorlog van de zegevierende Pandawa's*. Tot aan bladzijde 134 gelijkt de inhoud van dit handschrift niet op dien van het Kawische en Javaansche gedicht. De Maleische schrijver zegt in den aanvang dat zijn werk, ofschoon de geschiedenis bevattende van de *Pĕndawa Pantja kalima* [1] een groot aantal schoone verhalen vooraf bevat en later het verhaal, getiteld *Hikajat Pandawa Djaja*. Deze verhalen, zegt hij, maken eene verzameling uit van Javaansche tooneelstukken (*lălakon*), waaraan hij geene bijzondere namen geeft. Bij eene volgende gelegenheid zal ik een overzicht van het geheele handschrift geven, en het alsdan in drie deelen verdeelen. Het eerste zal in het kort den inhoud vermelden van bladzijde 1—134, zijnde het gedeelte dat noch in het Kawische noch in het Javaansche werk wordt aangetroffen. Het tweede gedeelte zal meer uitvoerig zijn, daar het de moeilijke plaatsen van het Kawische gedicht zal kunnen ophelderen en, zal wat van bladzijde 134—208 gevonden wordt, het verhaal namelijk van den grooten oorlog, bevatten. Het derde gedeelte zal slechts een kort verslag geven van hetgeen van bladzijde 208 af tot aan het einde voorkomt. Dit gedeelte wijkt in elk opzicht af van de Javaansche redactie [2], die eindigt met eene lofspraak op koning *Djaja Baja*, waarvan in dit handschrift geen spoor gevonden wordt. De boekerij van het India office te Londen bezit twee handschriften, die over hetzelfde onderwerp handelen, maar alleen eene beschrijving van den oorlog bevatten. Zij dragen de nommers 2384 (klein 4to, 234 bladzijden), en 2605 (8vo, 176 bladzijden). Beiden maken ons in den aanvang met de voornaamste helden bekend, die in het werk voorkomen, en spreken daarna van de zending van *Kăsna* [3] om de helft van

[1] Vertaling van *pantja*.

[2] Van de Kawische redactie zijn op last van het Nederlandsche gouvernement niet meer dan twaalf gesteendrukte exemplaren vervaardigd.

[3] *Krĕsna*.

het koningrijk te vragen ten behoeve der vijf zonen van *Pandu*[1]. Ten einde den lezer in staat te stellen over het verschil van lezing in de drie handschriften te oordeelen, worden hier eenige proeven medegedeeld.

www.libtool.com.cn

De namen van de heilige mannen (*rĕṣi*), die *Kăṣna* vergezelden, toen deze als bemiddelaar naar Hastinapura vertrok, zijn in nº. 2603: چکرس en چنتیک , نراد , رم فرسو ; in nº. 2384, ادیکاون , چتیک , جترکتر en رما فرسو , en in dit handschrift, رام فرسو en بروسي , کنفي , کوار [2]

De plaats, waar de Javaansche redactie spreekt van een menschoffer door ieder der strijdende partijen gebracht, luidt in nº. 2384 als volgt:

کتله هاري سيڠ درفاک۲ هاري مک مکاڠ ۲ مملنتس کوت
کروا ايت برهمان سکترا نمان دان ممفالس کوت فندو ايت
انق سڠ رنجون دان سڠ رون نمان تله سده ممفالس کوت ايت
مک فندوا فون کلورله در دالم کوتان مڠادف متهاري مات دان سرت
ممبلاکڠکن سوڠي فنچاک ايت enz.

Nº. 2603 heeft:

تله هاري سيڠ مک مکاڠ ۲ ممفلس کوتان ادفون اکن ممفلس
کوت کروا ايت برهمان سکنتر نمان دان اکن ممفلس کوت فندو
ايت سڠ ايراوان تله سده مک فندو فون کلورله در دالم کوتان
مڠادف متهاري مات دان ممبلاکڠکن سوڠي فنچاک enz.

Dit manuscript heeft:

کتله هاري سيڠ مک مکاڠ۲ اکن ممالیس کوتان ادفون فمالیس
کوت کوراو برنسکترا نمان مک فمالیس کوت فندا و ايت انق سڠ

---

[1] Leyden (As. Res. X. 178) maakt gewag van de volgende afzonderlijke verhalen omtrent de *Pāndawa's*. 1º Het verhaal omtrent hunne hazardspelen; 2º. dat omtrent het leenen van een *balej*; 3º. dat omtrent het verkoopen van kalk.

[2] In het Kawische gedicht heeten zij *Paraçurāma*, *Kanwa*, *Djanaka* en *Nārada*. Het Javaansche bevat dezelfde namen, doch in overeenstemming met de Javaansche uitspraak gespeld.

ارجون رفان ترلال ايلق اروان نمان سكتله سده ممالس مك ايفون
كلورله در دالم كوتان مغادف كمتهاري مات ممبلكاڠي سوڠي فنچهاك
enz.

www.libtool.com.cn

Het Kawische gedicht heeft: ***tuwin paḍa tlas makaryya bhisweng*** [1] ***tgal paprangan*** | ***rawan ngaran i kang tawur nrĕpati pandawa murwani*** | ***kunang tawur i sang nrĕpeng kuru ja kārilud brahmaṇa*** | ***rikan sira çināpa sang dwidja sagotra matijālaga.*** „Daarop verrichten zij allen eene offerande op het slagveld, ***Rawan*** was de naam van het slachtoffer van den koning der Pandawa's beginnende; het slachtoffer van den Kuruvorst, was een ***brahman*** . . . . . daarom werd hij gevloekt door den tweemaal geborene om met zijn gansche gezin in het gevecht te sterven." Deze merkwaardige plaats zal misschien de aandacht van sommige beoefenaars van het Sanskriet trekken, aan wie het moge gelukkĕn die te verklaren. In nº. 21 (zie beneden) heb ik de plaats niet kunnen vinden. [2]

---

[1] In plaats van ***bhisuwa*** (***bhisuweng*** is ***bhisuwa*** + ***ing***) heeft een manuscript op palmbladen, dat in mijn bezit is, ***bhisu-eng*** (***bhisua*** + ***ing***). Ik zou hier ***bhiṣawa*** (***abhisawa***) willen lezen. De Maleische tekst geeft geene verklaring, zoodat het blijkbaar is dat men zich door de Javaansche redactie heeft laten leiden, waarin ***sagotra*** de naam van een persoon is geworden. Bovendien wordt ***Rawan*** vereenzelvigd met den zoon van ***Arḍjuna*** (genaamd ***Irawan***) die later door een boozen geest vermoord wordt (XII 17). Het woord فماليس in de Maleische redactie is waarschijnlijk een zelfstandig naamwoord gemaakt van ممالس, dat voorkomt in de ***Hikajat Kumala bahrin*** in den zin van den kwaden invloed van een geest ***afwenden*** van iemand, die verondersteld is door een geest bezocht te zijn of daardoor gekweld te worden (vergelijk het Ngadju-Dajaksche ***palis***). فمالس moet dan opgevat worden als te beteekenen ***wat ter afwending van den kwaden invloed van geesten aangewend wordt.***

[2] Op dit menschoffer vindt men in de ***Pandjatandăran*** bl. 46 r. 4 v. o. de volgende toespeling:

ادالله فدزمان درماراج تتكل مريكيت هندق فركي مڤرڠ سبوه نكري
مك كات اهل النجومن يڠ برنام كسنا جكلو تونك بونه انق تونك
اين بوتكن قربان نسچاي دافتله نكري ايت مك سبب ضرورة

N°. 3. (Groot folio van 244 bladzijden aan het einde defect) bevat de حكاية رڠڬ اري كود نستاف Het is een van de *Panlji*-verhalen, dat de lotgevallen van *Inu Kartapati*, prins van *Kuripan*, bevat. Dit manuscript begint met de geboorte van een zoon van den koning van Kuripan, die *Asmára ning rat ondákan Djaja* genoemd werd. Daarna wordt de geboorte verhaald van *Lăsmining Puri Tjandra-kirana*, de prinses van Daha, die ook *Puspaning rat* werd genoemd [1], en verloofd was aan den zooeven genoemden prins van Kuripan. Deze prinses werd in hare jeugd door Batara Kala weggevoerd, en met haar gevolg in een woud gebracht, waar zij haren naam en dien van hare kameniers veranderde. De prins van Kuripan gaat, vergezeld van zijn gevolg, zijne bruid opsporen. Bij zijne omzwervingen voor dit doel nam hij den naam aan van *Rangga Arija Kuda Năstapa*, terwijl ook al zijne volgelingen hunne namen veranderden.

N°. 4. (folio van 246 bladzijden, afgebroken eindigende) en n°. 73 (klein 4to van 420 bladzijden). Beiden bevatten de حكاية باين بديمان eene navolging van het persische *Papegaaije-boek*. Bij eene vergelijking van de inleiding, waarin van den eigenaar van den papegaai (met name خواجه ميمون) gesproken wordt, vond ik dat de lezingen bijna dezelfde zijn. Ik bezit een exemplaar (folio van 90 bladzijden), waarin de papagaai dertien verhalen doet. De bibliotheek van het *India office* te Londen bezit twee handschriften van dit werk (n°. 2604 en 2606). Het eerste bevat twee-en-twintig verhalen, doch het laatste slechts tien, terwijl de inleiding omtrent *Khodjah Meymūn* er aan ontbreekt [2]. Volgens Abdu-llah [3] den Munsji zou dit geschrift ook

---

دالم ايت مك دبونهڤله انقن تيادله برداس كارن كيت مملهراكن پاو اورڠ باڤق (*Dărmaradja* is de naam, waaronder *Judhisthira* in de Mal. verhalen bekend is). In 't Tamilsche origineel heeft de heer Reinhold Rost deze plaats niet gevonden.

[1] Vergelijk onder n°. 14.

[2] Zie verder: Kort verslag der Maleische handschriften van het E. I. House.

[3] Zie zijn reisverhaal, bladz. 95 der editie te Singapore uit-

Hikajat Kodjak Mejmūn (naar den eigenaar van den papegaai) heeten. De beide handschriften van het India office te Londen schijnen van dezelfde redactie te zijn, en slechts te verschillen in de eigennamen, die in nº. 2606 vermaleischd zijn. Beide deze handschriften wijken in lezing evenwel af van het mijne.

www.libtool.com.cn

Nº. 5 (folio van 315 bladzijden) bevat de حكايت دامر بولن Het is eene navolging in proza van het Javaansche gedicht, waarvan het begin is openbaar gemaakt door den heer J. J. de Hollander in de Bloemlezing bladz. 158 en vv. aan het einde van zijn werk „Handleiding bij de beoefening der Javaansche taal- en letterkunde" (Breda 1848). Eene vertaling — het schijnt althans dit te zijn — van het Javaansche gedicht vindt men in het werk van Roorda van Eysinga over Indië (Breda 1843) bladz. 502 van het 3e boek van het 1e deel. Nº. 11 (folio van 151 bladzijden, die slechts ten halve beschreven zijn, terwijl misschien de andere helft voor eene vertaling is vrijgelaten) bevat hetzelfde verhaal, doch aanmerkelijk verkort.

Nº. 6. Zie nº. 31.

Nº. 7 (folio) bevat:

I. (71 bladzijden) تعريبد ساري De tekst van dit gedicht is met eene Hollandsche vertaling en aanteekeningen uitgegeven door Dr. W. R. van Hoëvell in het 19e deel der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen, en is ook afzonderlijk verkrijgbaar gesteld. Een beoordeeling daarvan vindt men in het *Indisch Magazijn* en *de Gids* van 1847, terwijl aanhalingen uit een ander handschrift voorkomen in Roorda van Eysinga's *Maleisch-Nederduitsch Woordenboek*, onder بوكن , جمجم , كنديرو كندرو راون , دغر , دافت en كنيم Een ander exemplaar is vervat in nº. 36 (folio van 130 bladzijden, waarvan het slot afgebroken is). Beide manuscripten kunnen tot verbetering van den uitgegeven tekst dienen. Om

---

gegeven. (Deze reis is herdrukt in het 4e stuk van Meursinge's Maleisch leesboek, terwijl daarvan door Dulaurier eene fransche vertaling is geleverd.)

de verschillende lezingen te doen kennen wil ik een paar aanhalingen mededeelen.

In de door van Hoëvell uitgegeven tekst vindt men bladz. 3, regel 9 van onder:

www.libtool.com.cn

Satălah (baginda sampej) [1] *kapantey | di-lihatnja părahu (di atas lantey)* [2] || *langkap (lah sakalijan)* [3] *kadjung dan lantey | (báik)* [4] *lah putări duduk bărdjuntej* ||

Bladz. 5, regel 5 van boven:

Tidurlah anakku bulang hulu | bijarluh ajahnda bărdjalan dăhulu || *(anakku pandang)* [5] *hatiku pilu | bagej di hiris dăngan sambilu* ||

Bladz. 6, regel 4:

Sămbilan bulan sămbilan hari | (ku kandung) [6] *di dalam (kutan duri)* [7] ||

Bladz. 6, regel 2 van onder:

Bărdjalan-lah baginda (ladju manulih) [8] *| rasanja hăndak (bărbalik)* [9] *kămbali* ||

II. (69 bladzijden) شعر كن تمبوهن Dit gedicht is tweemaal uitgegeven door J. J. de Hollander: in de Bloemlezing der eerste uitgaaf van zijne „Handleiding bij de beoefening der Maleische taal- en letterkunde" en ook afzonderlijk in 1856 te Leiden, blijkbaar echter naar een afschrift dat op Java vervaardigd, en zeer verminkt is. De redactie van dit manuscript heeft nauwelijks iets gemeen met die uitgave, maar komt meer overeen met die van het gedicht, waarvan uittreksels in de Bloemlezing aan het einde van Marsden's Spraakkunst voorkomen. De koning, waarvan in den aanvang gesproken wordt, wordt hier *Sări nara-indăra di Tjampaka Djadjar* genoemd, maar in gemelde uitgaaf *Ratu Sotja windu pura nagara.* Als eigennamen van

---

[1] In nº 7 staat *sampej baginda* en in nº 36 *sampey tuwan turun.* [2] nº 36: *tărlalu băsej.* [3] nº 36: *dan.* [4] nº 7 en 36: *náik* (de ware lezing). [5] nº 7: *anak kupandang.* [6] nº 7: *ku-kandung.* [7] nº 7: (*badan*) *diri* (de ware lezing). [8] Eene emendatie van den uitgever, in plaats van de woorden van het manuscript, *sajang tardjalan.* Nº. 7 bevat de juiste lezing (*sajang tardjali*). [9] nº 7, *balik.*

vrouwen komen hier *Kin Tădahan* en *Kin Pangalipur* voor; terwijl de naam van de heldin somtijds, ter wille van rijm en maat, tot *Kin Tăbuk* verkort is. *Wira Dandani*, *Wira Păndapa* en *Wira Kărta* vindt men opgegeven als eigen-namen van mannen. De namen van den held, den prins die op de heldin verliefd was, zijn *Puspa Kăntjana*, *Raden Inu* [1], *Anak Mantări*, *Inu Bangsawan*, *Raden Inu Kărtapati* [2] en *Anak Inu*. De schoonheid van de heldin wordt vergeleken bij die van *Djanuwati* [3], van de godin der liefde (*jangjang kasuma*), en van de hemelsche nymf *Nila-utama*. In plaats van *taman* (*lusthof*) wordt in dit handschrift dikwijls gebruik gemaakt van het Kawische *lălangun* [4]. *Paduka Mahádewi*, *Paduka Matur* (?), en *Paduka Liku* zijn de namen van ondergeschikte vrouwen van den ouden koning. De pages van den koning, die gebruikt worden om boodschappen te doen, worden hier *pangălasan* genoemd, in plaats van *bădnwanda*. Bovendien is het einde van 't verhaal in deze redactie niet zoo tragisch. *Indra* roept het minnende paar in het leven terug, en spreekt de heldin aan met *anak galuh* [5]. Een van de voorgestelde karakters is *Si-Tuguk* [6], die beschreven wordt als eene soort van Falstaff, met een dikken buik en tuk op aardigheden. Er bestaat ook eene redactie in proza, bekend onder den naam van حکایت اندا کن فنورت (vgl. onder n°. 3 en n°. 14). In dit stuk is de heldin de dochter van een koning van *Wanggar*, en de hofjuffer die met haar sterft, wordt hier even als in de gedrukte uitgaaf *Kin Bajan* genoemd. Eene harer meest beminde dienaresse draagt den naam van *Antarăsmi*, en wordt door haar

[1] Rijmt op *tarmangu* (vergelijk het uittreksel in de Bloemlezing achter Marsden's Spraakkunst).

[2] Een naam van *Pandji*.

[3] De naam der beminde van *Samba* (Zie onder n° 15).

[4] Bijv. *mari-lah ămas aringsun*, *kita mandi kalălangun*, en *tăngah hari baginda bangun*, *părgi mandi kalălangun*. In de inlandsche verhalen wordt dikwijls gewag gemaakt van tuinen, waarin een badplaats een hoofdvereischte is.

[5] In de Pandji-verhalen wordt de prinses van Daha, de aanstaande vrouw van Tjekel, gewoonlijk *Raden-galuh* geheeten.

[6] Ook in de Pandji-verhalen komt dit karakter voor.

aangesproken met *kakak* of het Javaansche *ĕmbòk*, (oudere zuster). De voornaamste bedienden van den held zijn *Panta Wira Djaja* en *Djaran Angnoka*. De plaats, waar de heldin gedood wordt, is hier het bosch (Jav. *alas*) *Putjangan*. De minnaars worden in het leven terug gebracht door *Bătara Kala*, die hen in lotusbloemen verandert en daarop in een wolk van wierook hult. De heer H. C. Millies te Utrecht heeft een manuscript van deze redactie. Het is niet waard gepubliceerd te worden, maar kan toch van nut zijn bij eene nieuwe uitgaaf van het gedicht, waarvan, indien ik mij wel herinner, ook een manuscript is in de bibliotheek van het *King's college*. Het is boven allen twijfel dat het gedicht zoowel als het verhaal tot den zeer uitgebreiden cyclus van verhalen behoort, waarin de lotgevallen van *Pandji* verhaald worden [1].

III. (26 bladzijden) شعر سلندغ دليم. Dit gedicht is aan de westkust van Sumatra bekend onder den naam van شعر سري بنيين [2]. Ik bezit hiervan twee manuscripten (8vo van 36 bladz. en klein 4to van 68 bladz.). Eene redactie in proza vindt men onder nº. 2715 der manuscripten van het India office te Londen, en is door mij beschreven in het kort verslag der Maleische handschriften van het E. I. House. De heldin heet *si-lindung dalima* denkelijk naar haren vader, die zich in een granaatappel had *verborgen* (*geincarneerd*), doch zie de aant. hierachter. De Men. naam *bunijan* drukt 't zelfde uit. (Zie Bataksch Wetb. bl. 404 in de rechtsche kolom r. 14.)

IV. (10 bladzijden) شعر ايكن تمبرا. Dit is eene verzameling van erotische verzen in den mond gelegd van twee visschen, (een *tambăra* en een *kakap*) die wanhopig verliefd blijken te zijn.

Nº. 8. Zie onder nº. 17.

Nº. 9 (folio van 160 bladz.) even als nº. 37 (151 blad-

[1] Zie Raffles, IIe dl., bladz. 88 en vv., en 1e dl. blz. 335 en 392; Cohen Stuart's, *Djaja Lĕngkara*; en Roorda's *Lotgevallen van Raden Pandji* in deze Bijdragen deel II blz. 167 en vv en nieuwe volgreeks deel VII, blz. 1 en vv.

[2] (*Sări Bunijan*) Aan het einde van dit manuscript wordt de moeder van de heldin ook aldus genoemd.

zijden, aan het einde afgebroken) en nº. 55 [1] (klein 4to van 262 bladzijden), bevat de حكايت اندرا فترا Dit verhaal bevat de lotgevallen van *Indăra Putăra*, zoon van *Bakărma Puspa* [2]), koning van *Samanta-pura*, en is vol wonderbaarlijke vertelsels. De held wordt weggevoerd door een gouden paauw; hij wordt door den koning *Shahsiyan* naar *Bărma Săqti* gezonden; hij doodt een reus of demon op den berg *Indăra Kila* [3]; hij vindt de wonderzee in het midden der wereld (*tasik samudăra*); hij ontmoet de prinses *Kumăla Rătna Sări;* hij wedijvert met prins *Lela Mangărna* in het ten toon spreiden van bovennatuurlijke vermogens; hij wordt weggevoerd door een genius (genaamd تمربوک), wiens zoon (تمرجلس geheeten), hij doodt; hij ontmoet achtereenvolgens bergen van goud en andere kostbare metalen, de wonder- en de liefdezee; hij vertoeft gedurende een maand in een spelonk; doodt een slang (مندود geheeten) en een demon (غورقسا genaamd); hij ontmoet *Dărma Gangga*, die hem bekend maakt met bovennatuurlijke middelen om zijne vijanden te overwinnen; hij ontmoet ook *Bărma Săqti* enz. Ten laatste keert onze held terug, en wordt tot koning verheven van *Samanta-pura* onder den titel van sultan *Indăra Mangindăra*. Nº. 55 eindigt met een groot aantal erotische verzen, die in de andere teksten niet worden gevonden. Vele aanhalingen uit dit werk vindt men in *de Maleische spraakkunst* van Werndly (bladz. 133, 157, 162, 170 (2 maal), 171, 174 (3 maal), 176, 185, 186, 191, 193, 194 en 195; in *het Maleisch-Nederduitsch Woordenboek* van Roorda van Eysinga (onder *pantas*, *pandej*, *pudji* en *gărak*); en in de aanteekeningen van dr. van Hoëvell

www.libtool.com.cn

[1] Een ander exemplaar is in het bezit van dr. Reinhold Rost, (klein 4to 148 bladz.)

[2] Natuurlijk zijn de meeste eigennamen, die in dit verslag voorkomen, zoodanig getranscribeerd als zij door een Maleier op het eerste gezicht zouden worden uitgesproken.

[3] Waar *Ardjuna* als kluizenaar boete deed om bovennatuurlijke wapenen te verkrijgen. Dergelijke eigennamen verdienen wel in een woordenboek opgenomen te worden, daar zij zeer dikwijls voorkomen.

op *de Sair Bidasari* (bladz. 289, 305, 333, 335, 348, 352, 375 en 399). Als proeve van de lezing der drie handschriften, mogen de volgende aanhalingen dienen.

www.libtool.com.cn

No. 9:

اد سُوڠ راج دنكري سمنت فوري برنام راج بكرم بسف ترلال بسركر جائنن براف راج۲ يڠ تعلق كفد راج دان ممبري افتي كفد سكنف تاهن سهدان امفت فوله راج۲ يڠ مماكي ماكت كامكلن دباوهن دان ببراف هلبالڠ حاضر دڠن سنجتان ددالم كلتان دمكينله كبسارن راج ايت حتي سكله براف لمان مهاراج بكرم بسف دالم كرجائن مك كلترين راج ايتفون حامللہ برنام كلتري راج فتري ججمما رتنا ديوي ادفون سكله براف لمان مك تونفتري ججمما رتنا ديوي ايت حامل enz.

No. 27:

مك اد سُوڠ راج دنكري سمنت فوري برنام مهاراج بكرم فسف اكن راج ايت ترلال بسر كرجائن سهدان ببراف راج۲ يڠ تعلق كفد نكند ايت مفنتر افتي كفد ستاهن سكال سهدان امفت فوله راج۲ مماكي كله يڠ كامكلن ننتيكلس اد حاضر دڠن سنجتان دباوهٔ مهاراج فسف دمكينله كبسارن بكند دياتس تفمت كرجائنن ايت مك اد ببراف لمان مك كلتري مهاراج بكرم فسف يڠ برنام تون فتري ججمم رتن ديوي ايتفون برانق سُوڠ لاك۲ enz.

No. 55:

اد سُوڠ راج دنكري سمنت فور برنام راج بكرم بسف دان اكن راج ايت ترلال بسر كرجائنن سهدان ببراف راج۲ يڠ تعلق كفدان ممبري افتي كفدان كنف تاهن سهدان امفت فوله راج۲ يڠ مماكي كله كامسان دباوهن دمكينله كبسارن مهاراج بكرم بسف سبرمول مك كلتري مهاراج بكرم بسف يڠ برنام تون فتري جنجم رتن فون حامللہ enz.

No. 10. (folio) bevat eene verzameling afschriften van ver-

dragen tusschen de Nederlandsche Oost-Indische compagnie en onderscheidene inlandsche staten in den Indischen archipel gesloten. Het eerste verdrag is dat, gesloten tusschen den admiraal Speelman en den koning van *Gowa* (Mangkasar), en het laatste dat, aangegaan tusschen die compagnie en den koning van *Djohor* en *Pahang*.

www.libtool.com.cn

No. 11. Zie onder no. 5.

No. 12. (folio van 444 bladzijden) bevat de حكاية برما كسهدان Slechts zelden zijn verhalen in hoofdstukken (فصل) verdeeld, waarvan men er hier zestien aantreft. In den aanvang van het verhaal vindt men eene soort van overzicht, waarin omtrent den held verhaald wordt, dat hij een groot koning was, die den berg Qāf, China, en de landen der mindere goden (*dewa*) bezocht en menschen en geesten aan zijn gezag onderwierp. Op bladz. 2 wordt van een staat *Samanda-puri* gewag gemaakt. De koning van dezen staat heette *Sărijawan*, en stamde af van *Indăra Dewa Maharáma Rupa*, terwijl zijne gemalin van menschelijke afkomst was. Hij had twee zonen: *Radja Ardān* en *Radja Marsádan*. De beide prinsen gingen met een groot gevolg naar het bosch *Samanta Baranta*, waar een *dewa*, *Saráma Dewa* genaamd, gewoon was zich te vermaken. Deze god haatte den koning, hun vader, die oorzaak was dat vroeger zijn verblijfplaats was verwoest. Hij veranderde zich daarop in een oud man, en bezocht als zoodanig de prinsen, hun zeggende dat hij hen wilde dienen. Ten einde hen van hun gevolg, waarmede zij zich op de jagt bevonden, te scheiden, veranderde de god zich in een olifant, die door *Ardān* zoo driftig vervolgd werd, dat hij zijn broeder ver vooruit was, en ten laatste zich geheel alleen bevond. De god vloog toen met den prins de lucht in, maar werd door den jongen held gedood. Nadat *Ardān* weder op het ondermaansche was teruggekeerd, maakte hij kennis met een *rĕsi*, *Baju Rama* genaamd, die hem mededeelde, dat hij zijn land gedurende vele jaren niet zoude terugzien. De vorst bleef in de woning van den heiligen man, die hem in allerhande soorten van bovennatuurlijke kennis onderwees. *Mar-*

sádan ging zijn broeder opsporen. Bij zijne omzwervingen kwam hij te *Indăra pura*, waar hij de eenige dochter van den koning huwde, en zijn schoonvader [1] als koning opvolgde. *Ardan* heeft een groot aantal ontmoetingen van dergelijken aard; hij bevrijdde eene prinses met haar gevolg, enz. *Bărma Sjahdăn*, de held van het verhaal, is de zoon van *Marsádan Sjăh*, koning van *Kalingga dewa* [2], en zijn oudste broeder wordt hier *Rádja diradja* genoemd. Dit werk is vol met *pantuns*, waarvan sommigen aandacht verdienen. Wijlen P. P. Roorda van Eysinga bezat een handschrift (2 deelen in folio) dat hij bij een voldoend aantal inteekenaren zou hebben uitgegeven. Waar het gebleven is weet ik niet. J. J. de Hollander zegt in zijne "Handleiding bij de beoefening der Maleische taal- en letterkunde" 3e uitgaaf, bladz. 332, ik weet niet op welken grond, dat zekere *Sjeikh Ibn Abu Omar* de schrijver is.

No. 13 heb ik niet kunnen vinden. Ook Dulaurier heeft dit nommer niet opgegeven in zijne lijst van de titels der handschriften van deze verzameling (Zie Journal asiatique 3e serie, X. 69).

No. 14 (folio van 456 bladzijden: op den rug van den omslag staat *charang kurina*) bevat de حكاية چارغ كلين Het is een verhaal, behoorende tot den *Pandji*-cyclus. Het begin handelt over den koning van Kuripan, die twee zonen had, waarvan de oudste *Kărta Buwana* heette en de jongste *Raden Asmara Djaja*, bijgenaamd *Ondakan Rawisărăngga*, de verloofde van de prinses van Daha, *Raden Puspita-ning Rat* [3]. De naam, waaronder dit verhaal doorgaat, is de aangenomen naam van de prinses, toen zij, als man verkleed, uit haar vaders paleis vluchtte om den prins te volgen.

---

[1] *Bakarmă Dáli radja* geheeten. De eigen naam *Bakărma* komt zeer dikwijls in Maleische verhalen voor, en is eene verbastering van het Sanskritische *wikrama;* hij wordt dikwijls verward met *Pakărma*.

[2] In het handschrift (bl. 32) leest men كالڤك ديو

[3] Vergelijk boven onder no. 3.

No. 15 (kl. fol. van 180 bladzijden) bevat de حكاية مهاراج بوم. De intrigue van dit verhaal is ongeveer dezelfde als die van de *Bhaumakawja* [1]) welk gedicht de lotgevallen van *Boma* (Sanskriet *Bhauma*, *zoon der aarde*) bevat. Hij was de zoon van *Bisnu* (*Wiṣṇu*) bij de godin *Părtiwi* (Sanskriet *pṛthiwī*, *aarde*) en werd een machtig koning, die zelfs de goden schrik aanjoeg. Toen hij volgens het gebruik der demonen, de boetelingen plaagde, zond *Kăsna* (*Kreṣṇa*) zijn zoon *Samba* tegen hem. *Boma* wordt ten laatste door *Hanoman* gedood, na zelf *Samba* en *Ardjuna* gedood te hebben. De twee helden evenwel werden in het leven teruggebracht door *Nărada* (*Nūrada*), die voor dit doel door *Batara Guru* afgezonden werd. De beroemde episode [2] van *Dărmadewa* en *Dărmadewi* is hier op dezelfde wijze als in het Kawi-gedicht ingevlochten. *Dărmadewa* volgde *Bisnu*, toen deze zich in *Kăsna* verlichaamde, en werd *Samba*, terwijl *Darmadewi*, na zich verbrand te hebben, *Djanuwati* [3] werd en op die wijze met haren vroegeren minnaar vereenigd. Dit verhaal wordt ook حكاية كڠ كسب genoemd. Het handschrift der Royal Asiatic society (zie ook onder no. 21) wijkt slechts weinig af van dat van het India office te Londen (no. 2905, 4to van 120 bladzijden). Raffles maakt in zijne History of Java 1e dl., blz. 388, 1e uitgaaf, gewag van de Javaansche redactie onder de titels *Buma kalantaka* en *Embatali*. De eerste naam is ongetwijfeld *Bhauma-kalāntaka* (*de dood van den demon Bhauma*, *Kala* wordt in het Javaansch gebruikt om demonen en Titans aan te duiden), zooals opgemaakt moet worden uit het kawi-gedicht blz. 233, waar men vindt *Bhaumān taka* (*het einde* of *de dood van Bhauma*, daar de held sterft door de hand van *Wiṣṇu*). De Kawi-tekst draagt bij Raffles (ter

[1] Uitgegeven door Friederich in de Verhandelingen van het Bataviaasch genootschap.

[2] Op deze episode wordt dikwijls in Maleische verhalen en gedichten toegespeeld (zie no. 7, II).

[3] *Yadjanawati* is haar doorgaande naam in het Kawi-gedicht, waarin zij nimmer *Dărmadewi* genoemd wordt.

aangehaalder plaatse) den naam *Anrakasura*, die veranderd moet worden in *Narakāsura* (*de demon Naraka*, de gewone naam van *Bhauma*).

www.libtool.com.cn

N°. 16 (folio van 26 bladzijden). Een ander handschrift is n°. 62 I (158 bladzijden). De beide handschriften wijken slechts zeer weinig van elkander af. Zij bevatten de حكاية لمايتيم. Dit werk is in 1821 te Batavia door den heer P. Roorda van Eysinga uitgegeven. De episode van de zingende paauwen is door Meursinge in het 3e deel van zijn Maleisch leesboek uit een ander handschrift medegedeeld. In de bibliotheek van het India office te Londen zijn hiervan twee handschriften genommerd 2429 en 2430 (?). De heer J. Pijnappel te Leiden bezit ook een handschrift. Eene nieuwe uitgave van dit werk is wenschelijk, daar de door den heer Roorda van Eysinga bezorgde, sedert lang uitverkocht is. Aanhalingen vindt men in de Maleische spraakkunst van Werndly, bladz. 142, 157, 170, 171, 172, 180, 182 en in de voorrede XL, XLI.

N°. 17 bevat:

I. het 7de boek van de بستان السّلاطين (*artinja kăbun sagala radja radja*); zie ook n°. 70 I. N°. 42 (folio van 440 bladzijden, en op den rug *Makota sagala radja radja*) bevat slechts vijf boeken van dit werk, en n°. 8 (folio van 367 bladzijden) vier boeken en eenige weinige bladzijden van het vijfde boek. Dit exemplaar is geschreven met klinkerteekens. Dit belangrijk werk, waarvan slechts zelden een volledig exemplaar wordt aangetroffen, is verdeeld in zeven boeken, ieder een zeker getal hoofdstukken bevattende. De schrijver noemt zich zelven *Nūruddīn ibn' Ali ibn Hasandjī*, zoon van *Muhammad* van den stam van *Hamid*, en afkomstig van *Rānīr* (zie n°. 78, IV). Hij schreef het te Atjih in het jaar 1040 volgens de Mohammedaansche tijdrekening, op bevel van Sultan *Iskandar* II. *Alijuddīn Muïayat*[1] *Sjāh Djohan bărdawlat ḷillu-llahi fi'l'ālam*[2].

---

[1] مغاية.

[2] *De schaduw van God op de wereld* (ظلّ اللّه في العالم).

Het 1ste boek, uit verscheidene hoofdstukken bestaande, handelt over de schepping van hemel en aarde; het 2de, insgelijks verscheidene hoofdstukken tellende, over profeten en koningen; het 3de, zes hoofdstukken bevattende, over rechtvaardige koningen en bekwame staatsdienaren; het 4de, met twee hoofdstukken, over godvruchtige koningen en heilige personen [1]; het 5de, met twee hoofdstukken, over onrechtvaardige koningen en onverstandige staatsdienaren; het 6de, met twee hoofdstukken, over bekende milddadige mannen en helden; het 7de, met vijf hoofdstukken, over 't verstand en over alle soorten van wetenschap, als geneeskunde, gelaatkunde, geschiedenis enz. Overal vindt men een groot aantal verhalen ingelascht, die zouden kunnen dienen voor een nieuw Maleisch leesboek. Dit werk geeft meer dan het belooft, wat in de Maleische letterkunde een groot wonder mag genoemd worden. Het twaalfde hoofdstuk van het 2de boek bevat een kort overzicht der geschiedenis van de Maleische Staten; het dertiende de geschiedenis van *Atjih* tot op den tijd van den schrijver. In het eerste hoofdstuk van het 4de boek vindt men verschillende verhalen omtrent den vermaarden *Ibrahim Ibn Adham*, gedeeltelijk overeenstemmende met het verhaal, dat in 1822 te Batavia door P. P. Roorda van Eysinga, en in 1846 te Breda door D. Lenting, onder den titel *Geschiedenis van Sultan Ibrahim, vorst van Irak* is gepubliceerd [2]. Ik bezit ook een handschrift (4to 194 bladzijden), dat evenwel slechts de vier eerste hoofdstukken van het zevende boek bevat.

II. Een onvolledig exemplaar van de تاج السّلاطين (Zie onder no. 42.)

No. 18. (Folio van 202 bladzijden) شجرة ملايو Deze verzameling van geschiedkundige verhalen is voor het grootste gedeelte door Dulaurier in zijne *Chroniques Malayes* bekend ge-

---

[1] اولياء.

[2] De titel van de Soendaneesche omwerking is *Hikajat Suruttan Olija Ibĕnu Ibrahim walijullah*, waarvan een exemplaar (klein 4to, 90 bladzijden) in mijn bezit is.

maakt, en vertaald door Leyden (*Malay Annals*, uitgegeven door Sir Stamford Raffles). Dit handschrift bevat evenwel hoofdstukken, die niet in andere exemplaren worden gevonden, en ook niet door Leyden zijn vertaald. Het voorlaatste hoofdstuk bijvoorbeeld handelt over de zamenzweering van *Sang Naja* tegen de Portugeezen te Mălaka. Er zijn verschillende redacties van deze kronijken, zoo als men zien kan uit de verschillende lezingen, die Dulaurier opgeeft. N°. 35 (folio met 117 bladzijden), n°. 89 (folio met 120 bladzijden) en n° 68 (klein 4^to^) eindigen met den dood van *Hang Kasturi*. De inleiding van het laatste nommer wijkt geheel af van die der andere nommers; eigenlijk is het slechts eene verkorting. In n° 76 (klein 4^to^) vindt men alleen een gedeelte, beginnende met het hoofdstuk over de plunderingen van een Mangkasaarschen prins (كرايغ مجوكوء), en eindigende met de verovering van Malaka door de Portugeezen. N° 80 (4^to^ van 312 bladzijden), en n° 5 van de Farquharverzameling (klein 4^to^ van 259 bladzijden) eindigen ook beiden met de verovering van Malaka door de Portugeezen. Er zijn vele exemplaren van dit werk [1], zoowel in Nederland als in Indië, in de gouvernements-bureaux en in het bezit van particulieren.

N° 19 (folio van 331 bladzijden) en n° 20 (folio 365 bladzijden) bevat de حكايت دالغ فقود كلمار. Dit is weder een van de *Pandji*-verhalen. De titel is naar den naam, waaronder de prins van Kuripan bekend stond, toen hij door Bătara Indăra in eene vrouw was veranderd. De aanvang van het tweede deel sluit niet aan met de laatste woorden van het eerste, zijnde القصه مك تركبتله فركتاءن كتله ايت مك فقيرن كسوم اكغ فون اعندیک اده كاكغ امفو كدو بكمان بچار كاكغ كدو N°. 43 (klein folio

[1] Het is boven allen twijfel, dat het werk voor een groot deel slechts eene fabelachtige geschiedenis bevat, daar zelfs de geschiedenis van Mălaka niet vrij is van den invloed der Pandjiverhalen. Men zie bijvoorbeeld het hoofdstuk, waarin verhaald wordt, dat de koning van Mălaka naar het hof van Madjapahit gaat en met de prinses *Tjandăra kirana* (vergelijk n° 3) trouwt. Vgl. Bataksch leesboek IV bl. 115 vv.

van 142 bladzijden; op den rug van den omslag staat *Hikayat Pangeran keruma Agung*) bevat hetzelfde, doch alleen het laatste gedeelte [1]. De eerste woorden zijn

القصه مک ترسبتله فرکتائن سري ڤغيرن کسوم اڠ ددالم نکري فکمباڠن
www.libtool.com.cn
سهاري دڠن ممالُ بون دڠن سکل کدينن enz. De naam van den held is in dit deel دالڠ فودق لمار nº 51 (klein 4to van 149 bladzijden; op den rug van den omslag staat *Hikayat Dalang pudak Asmara*) is hetzelfde, maar de gewone aanhef der Mal. verhalen ontbreekt; de eerste woorden zijn

القصه مک ترسبتله فرکتائن سري بڤاتِ اڠ کريفن سلام اي برفترا
اکن انقد بکند رادن اينو کرتافات enz.

Nº. 20. Zie onder nº 19.

Nº. 21. (klein folio van 669 bladzijden) bevat de حکاية فنداو ليم Dit is eene verzameling van los zamenhangende verhalen, waarvan het grootste gedeelte betrekking heeft op de personen, die in den strijd tusschen de Kaurawas en de Pāṇḍawas betrokken waren. Om dit geschrift te onderscheiden van dat, hetwelk alleen op den oorlog betrekking heeft, zou ik het laatste حکاية فرڠ فنداوَ جايَ willen noemen, op grond van de populariteit van dezen titel (zie onder nº. 2) en het eerste حکاية فنداو فنچ کليم [2]. Wat den inhoud van dit nommer betreft, het is ontwijfelbaar dat het een geheel ander werk is en in geen enkel opzicht gelijk aan nº 2 of aan de twee handschriften van het India office te Londen (zie onder nº. 2). In den aanvang wordt de geboorte verhaald van *Parásu Rama* en *Dewa Bărata*, zonen van بسنو روفن en de hemelnymf, *Manik* [3]. Vervolgens wordt gewag gemaakt van *Santanu* en de geboorte van zijne

[1] Dit gedeelte wordt dikwijls afzonderlijk aangetroffen, zooals blijkt uit de opgave van *Baḥru-ddin* (lijst van Maleische geschriften, te Soerabaija aanwezig), waarin wij vinden een حکاية ڤغيرن کسوم اڠ.

[2] Deze titel ontleen ik aan de eerste bladzijde van nº. 2, waar de schrijver dezen naam bezigt voor het gedeelte van zijn werk, dat niet rechtstreeks over den oorlog handelt.

[3] Denkelijk moet men *Menaka* lezen.

kinderen, die naar visch stonken, daar zij uit den buik van een visch waren gesneden, die het zaad van *Santanu* had ingezwolgen. Op bladz. 2 geneest *Parasára* de stinkende prinses, *Durgandini*, en noemt haar daarna *Sajodjana Suganda* (op een afstand van een *jodjana* welriekend) haar vervolgens tot vrouw nemende. Zij wordt de moeder van *Bijasa*. Een ander gedeelte van het verhaal handelt over *Bǎsmaka*, koning van *Mandira-sapta*, die drie dochters had, *Amba*, *Ambi* en *Ambalika* geheeten. *Amba* wordt de vrouw van *Dewabrata*, die haar bij ongeluk doodt. Daarop doet hij de gelofte zijn leven aan eene vrouw over te zullen geven, verbrandt het lichaam zijner gade en begeeft zich vervolgens tot zijn broeder, *Parasurama*, die hem troost en zijn naam in *Bisma* verandert. Op bladz. 34 vinden wij gewag gemaakt van de geboorte van *Dǎstaráta* [1], *Pandu Dewa Nata* [2], en *Widura Sǎqma* [3]. *Dǎstarata* werd blind geboren, daar zijne moeder, toen zij door *Bijasa* bezocht werd uit vrees hare oogen sloot. Het lichaam van *Pandu* was wit als kristal, daar zijne moeder zich met een witte sluier bedekte, toen zij hem ontving. *Widura Sǎqma* werd kreupel geboren, daar zijne moeder hem aan zijn been getrokken had. (?) Op bladz. 38 wordt de geboorte van *Kǎrna* verhaald. Hij was de zoon van *Sangjang Rawi* [4] en *Dewi Pǎta* [5]. Daarna vindt men gewag gemaakt van de bijeenkomst van *Bisnu* en de godin *Pǎrtiwi* (zie onder nº. 15) en van de geboorte van *Dǎrmadewa* en *Dǎrmadewi* (zie ook onder nº. 15). Op bladzijde 91 vinden wij de geboorte van *Kǎsna* (*Krěsna*) en *Kakǎrsana* (een bijnaam van *Baladewa*). De laatste hoofdstukken betreffen den strijd tusschen *Boma* en *Samba* (zie onder nº. 15). Ofschoon dit geschrift slechts eene verzameling is van verhalen, zonder eenige intrigue, die het den naam van *hikajat* zoude kunnen geven, is het

---

[1] *Dhrětarāstra.*
[2] De Maleische naam van *Pāndu.*
[3] *Widura.*
[4] De God Zon.
[5] In plaats van *Pǎrta*, sanskriet *Prěthā*, d. i. *Kuntī*.

niettemin zeer belangrijk, daar het ons met bijna al de personen bekend maakt, die in de *hikajat pĕrang Pandáwa Djaja* en de *hikajat Maháradja Boma* optreden.

N°. 22 (folio van 720 bladzijden; het begin ontbreekt) bevat de حكاية سري راما Het is eene zeer uitvoerige bewerking van de Geschiedenis van *Rama*, waaruit Marsden uittreksels mededeelt in de Bloemlezing achter zijne Spraakkunst. Een veel kortere tekst is in 1843 te Amsterdam door P. P. Roorda van Eysinga uitgegeven. In een handschrift, op het Ministerie van Kolonien te 's Gravenhage vroeger berustende, vindt men een redactie, die even uitvoerig is als dit handschrift. Het zijn twee klein-4to deelen (gemerkt: *Ned. Kolonien. Handschriften* C n°. 1), waarvan het eerste 475 en het tweede 654 bladzijden bevat. Deze Handschriften zijn thans 't eigendom geworden van de Leidsche akademische boekerij; hoe zij er in genommerd zijn, weet ik niet.

N°. 23 (folio van 698 bladzijden) en n°. 45 (4to van 278 bladzijden). Twee exemplaren van de حكاية چيكل وانيغ فاتِ De tekst van het eerste nommer stemt overeen met die van een handschrift, behoorende aan het Ministerie van Kolonien te 's Gravenhage (folio van 185 bladzijden en gemerkt: *Ned. Kolonien. Handschriften C* n°. 21; het eindigt afgebroken), maar is uitvoeriger. N°. 45 schijnt van dezelfde redactie te zijn als de beide exemplaren van het India office te Londen (n°. 2875, klein folio, en n°. 2691, groot-4to [1]). Een andere tekst is vervat in n°. 27 (folio van 347 bladzijden) en n°. 28 (folio van 348 bladzijden; op den rug van den omslag leest men *Hikayat Dalang Indra Kesuma*). Deze beide deelen zijn verdeeld in hoofdstukken, die ieder een verhaal bevatten, dat samenhangt met het hoofdverhaal. De 54 eerste verhalen en het begin van het 55ste verhaal maken het eerste deel uit, terwijl het tweede deel begint met het 56ste verhaal. De titel van dit Pandji-verhaal,

[1] Zie „Kort verslag der Mal. Handschriften van het East India House te Londen".

چيكل enz., is ontleend aan den naam, dien de held aannam bij zijne omzwervingen ter opsporing van de prinses van Daha, waarbij hij zich voordeed als een man van de laagste klasse. Dit is een van de belangrijkste Maleische geschriften, daar het bijna op elk Maleisch geschrift invloed heeft uitgeoefend. Bij vergissing heeft deze reeks van verhalen den naam van حكاية ناي كسوم ontvangen naar het begin, waarin van een *Bătara Naja Kăsuma*, een inwoner van den Indra-hemel, gesproken wordt als zijnde de grootvader van *Kărtapati*.

No. 24 (twee folio deelen van 446 en 450 bladzijden) bevat de سلسلة راج٢ دتانه جاو Het eerste deel begint natuurlijk met Adam, wiens zoon was Sjith (شيث), wiens zoon was *Nurtjaja*, wiens zoon was *Sangjang Wĕnang*, wiens zoon was *Guru*. Deze had vier zoons en eene dochter: *Sangjang Sambu*, *Bărahma*, *Mahádewa*, *Bisnu* en *Dewi Sări*. *Bisnu* werd koning van Java, onder den titel van Prabu Seta? (سيت). Daarop volgt een hoofdstuk, handelende over den Ratu *Sela Părwata* van *Giling Băsi*. Aan het eind van dit deel leest men dat *Pangeran Dipati* den titel aanneemt van *Susunan Mangku Rat Senapati*, enz. Het tweede deel zegt in den aanvang dat *Susunan Mangku Rat* zich te *Banju Mas* bevond en den Dipati van Tĕgal beval te halen. Dit deel eindigt met de regering van *Susunan Pakubuwana* te *Kărtasura*. Uit dit werk heeft Dulaurier twee aanhalingen gegeven in het *Journal asiatique* van 1846.

No. 25 (folio van 304 bladzijden). Dit Pandji-verhaal gaat door onder den naam van حكاية اندغ[1] مالت رسمي; een naam, dien de heldin aannam toen zij het leven van eene boeteling leidde. Het begin handelt over den prins van Kuripan, *Kuda Djaja Asmara* geheeten en bijgenaamd *Kărtapati*, die verloofd was met de prinses van Daha, *Raden Galuh Tjandăra kirana puspaning rat*. Een god, die op genoemde prinses verliefd werd, vroeg haar van Batara Guru tot vrouw, maar eene weigering

[1] Naar het Javaansche *endang* (eene vrouwelijke boeteling of non).

ontvangende, daar zij de vrouw moest worden van *Kărtapati*, liet hij haar met hare beide kameniers in een bosch vallen, waar zij leefde als een boeteling en haren naam en dien van hare volgelingen veranderde. Later werd zij vereenigd met den prins (hier telkens *Raden Inu* genoemd) die zijn vader onder den titel van *Părabu Anom ing Kuripan* opvolgde, terwijl de oude koning zich om boete te doen in het bosch terug trok.

www.libtool.com.cn

N°. 26 (folio van 239 bladzijden). Dit *Pandji*-verhaal is bekend onder den naam van حکایت فنج ویل Het begin is bijna hetzelfde als dat van n°. 23, waarbij de geboorte verhaald wordt van *Inu Kărtapati* en de *Raden Galuh Puspaning rat*, bijgenaamd *Tjandăra kirana*. Toen hij zijne beminde, die door Batara Kala in een bosch was weggevoerd, ging zoeken, nam hij den naam aan van *Mesa* [1] *Taman Pandji Djajeng Kăsuma*. In den verderen loop van het verhaal (bladz. 73 van het handschrift) wordt hij *Sira Pandji Wila Kăsuma* genoemd, of ook wel kortaf *Sira Pandji*. Na vele wederwaardigheden wordt hij koning van geheel Java [2]. Werndly maakt in zijne *Maleische boekzaal* gewag van een *Hikajat Mesa Taman Wila Kăsuma* en van Hoëvell geeft in zijne aanteekeningen op de *Sair Bidasari* aanhalingen uit een *Hikajat Pandji Wila Kăsuma*, bladz. 301, 326, 334, 339, 362, 363 en 374.

N°. 27 en 28. Zie onder n°. 23.

N°. 29 (folio, 645 bladz.; aan het einde afgebroken). Dit Pandji-verhaal is op het binnenste schutblad getiteld *Hikajat Naga Bersru*. Ik durf niet zeggen dat dit juist is, daar ik er niet in geslaagd ben de aanleiding van dien titel te vinden. Leyden spreekt in zijne Verhandeling over de Indo-Chineesche natien (As. Res. X) van een *Hikajat Naga Bisaru* [3], of de

---

[1] Het Javaansche *Maesa* (*Mahiṣa*, buffel) komt zeer veelvuldig voor in eigennamen van Javaansche personnaadjes en wordt dikwijls overgezet door het Javaansche *kĕbo*, dat dezelfde beteekenis heeft.

[2] *Amulĕr djagad djawa* (Jav.).

[3] Dit *bisaru* en *bersru* van den titel zou ik willen verklaren door برسرو in den zin van tot de goden *roepende smeeken*.

geschiedenis van eene prinses van Daha, die in eene slang veranderd en naar een moeras verbannen werd. [1]. Het is jammer dat hij geene verklaring van dezen naam geeft. Zonder twijfel behoort dit verhaal tot den Pandji-cyclus. In den aanvang wordt verhaald, dat de koning van Kuripan voor zijn zoon, *Raden Inu Kĕrtapati*, de hand vraagt van de prinses van Daha, *Tjandĕra-kirana*. De held wordt hier meermalen *Sira Pandji* en *Sĕri Pandji* genoemd.

www.libtool.com.cn

N°. 30 (klein folio van 74 bladzijden, de onjuiste titel op den rug van den omslag, *Salasilah nabi Muhammed*, is ontleend aan de eerste woorden, die *Nūru-ddīn* tot een afstammeling van den Profeet maken) bevat de دفتر شجرة چربون. Het is een genealogisch verslag van de koningen van Cheribon (eigenlijk *Tji-rĕbon*). Het begin is een verward verhaal omtrent *Sjeykh Nūru-ddīn*, bijgenaamd *Sukunan Gunung Djati*, een der apostels van den Islam op Java. Waarschijnlijk is het verhaal uit een bijzonder dialect van het Javaansch daar de taal van dit werk alles behalve Maleisch is en vermengd is met Javaansche en nu en dan ook met Soendaneesche woorden. Behalve de genoemde *Sukunan* („Eerwaarde") worden andere vermaarde apostelen, zooals de Suhunan's *Kali Djaga*, *Ampel Danta* en *Bonang*, hier voorgesteld als menschen, die wonderkrachten bezitten, terwijl de verovering van Madjapahit, *Bantĕn* (Bantam), en *Padjadjáran* (dat hier ook bij zijn ouden naam *Pakuwan* wordt genoemd) in 't kort wordt verhaald. *De Panĕmbahan Sura-Sokan*, ook *Mowlānā Hasanu-ddīn* geheeten, voert, volgens deze kronijk, den islam in Padjadjaran, de Lampongs, *Indărapura*, *Bangkaulu* (Benkoelen) en *Balo* in. Zijn andere broeder, de *Panĕmbahan Pakung wati* bestuurt het land van Krawang tot Cheribon, hij zelf dat van Bantam tot Krawang. In dit handschrift wordt nu en dan gebruik gemaakt van de tongletters ڈ en ڑ [2]. Hieruit kunnen misschien bouwstoffen

[1] Hieruit zou men moeten opmaken, dat er te lezen is ناک بسر راو

[2] Bijv. منوڈیڠکن en بڑاڑ (*bhatára*).

verzameld worden voor een werk over de geschiedenis van Java. De laatste bladzijden handelen over de koningen van Cheribon tot aan sultan *Anom*.

www.libtool.com.cn

N°. 31 (folio van 411 bladzijden) bevat de حكاية كاه قباد De held is de zoon van *Sjăh Partsād* [1] *Indăra Lăqsana*, koning van *Thăraf* [2], gelegen in de nabijheid van den berg *Qāf*. Ofschoon deze koning zeer machtig was, werd hij genoodzaakt schatting te betalen aan den ape-koning *Balija Indăra* [3], wiens residentie *Kurdari* (كورداري) was. De oudste zoon des konings in den aanvang *Qubād Lela Indăra* [4] doch later *Sjāh Qubād Djohan Arifin* genaamd, kan de schande zijns vaders niet verkroppen en besloot hem van zijne ondergeschiktheid aan den ape-koning te verlossen. Op verschillende wijzen wordt hij daarin door geesten bijgestaan, die blijken zijne bloedverwanten te zijn en tegen den machtigen vijand oorlog voeren. Aan het einde is het manuscript afgebroken. De laatste woorden zijn

مک بکند کاه قباد فون ممبري تيته اکن انق راج٢ توجه فوله دان
کفد سري فادک کاندراءن دان کفد راج مڠرن چندرا دان کفد
سکل راج يڠ سلقسا توجه ريب انم راتس ايت کفد بچار همب
بايکله سکل سودار همب

Een ander exemplaar, waarin eenige der eigennamen anders

---

[1] فرصاد

[2] طرف

[3] Volgens de Maleische geschiedenis van Rama is deze dezelfde als *Bali* (de broeder van *Sugriwa*). Maleische geschriften leenen van elkander eigennamen; zoo vinden wij bijv. *Indăra kila* (berg, waar *Ardjuna* als boeteling leefde), *Mintaraga* (naam van een grot, waar *Ardjuna* boete deed), en andere eigennamen uit het Kawi-gedicht *Wiwāha* (in het Maleisch حكاية داتي بيل كواچ naar een Titan, die door Ardjuna overwonnen werd) ook in andere geschriften. Zulke eigennamen behoorden in de woordenboeken opgenomen te worden.

[4] Werndly maakt in zijne *Maleische boekzaal* gewag van een verhaal, dat denzelfden naam draagt. Bij *Bahruddin* (lijst van Maleische geschriften, te Soerabaya aanwezig) vindt men een حكاية راج قبات ليلا

worden opgegeven, gaat door onder den naam van حکایة شهرالقمر (N°. 6, groot folio van 414 bladzijden). De vader van den held wordt hier *Sjäh Pärmat Indärä Läqsana* genoemd en de residentie van den ape-koning *Kärdar* (کردر). Een geheel verschillende redactie vindt men onder I (85 bladzijden, aan het einde afgebroken) van n°. 58. Het draagt den titel حکایة راج کماه جوهن اندرا مغندرا De held wordt hierin de zoon van *Bakärma*[1] *Tjandära*, koning van *Baranta Indära* genoemd. Eene proeve van de verschillende lezingen der n^os^. 6 en 31 laten wij hier volgen:

N.°. 6:

ادسبوه نکري اتوق نمان همفر بوکت قاف نکرين ايت ترلال بسر کوتان درفد بات فوته فنجڤن کوت ايت تيڠ بولن فد فرجلانن دان نام رجان کماه فومت اندرا لقسان ادفون اکن بکند ايت اصلن درفد جن برمول اکن بکند ايت ترلال بسر کرجائنن باپق منترين توجه راتس دان باپق هلبالڤن تيڠ کتي دان رعيتن تياد ترکير٢ لاڠ باپقن ادفون اکن نکري ايت ترلال جاؤه درفد نکري يڠ لاين٢ جاڤنکن نکري مانسي يڠ اد اکن همفر کفد نکري بکند ايت ادفون بکند ايت سننتيکلس اي مغنترکن افتي کفد راج کرا درفد ساڤت جاؤه درفد نکري يڠ لاين کهدان دمکينله ملان مک سبب راج ايت مغنتر افتي کفد راج کرا کارن ادسوات راج کرا کردر نام نکرين دان رجان برنام مهاراج بليا اندرا enz.

N°. 31.

ادراج سبوه نکري طرف نمان همفر بوکت قاف دان نام بکند ايت راج کماه فرصاد اندرا لقسان برمول اکن بکند ايت ترلال امت بسر کرجائنن دان کوتان درفد بات هيتم تيڠ بولن فرجلانن جاؤهن برمول اکن بکند ايت اصلن درفد جن دان باپق منترين توجه راتس دان هلبالڤن سفوله کتي رعيتن تياد ترکير٢ لاڠ باپقن ادفون اکن نکري

[1] Zie onder n°. 12.

ايت ترلال امت مشهور كفد سكل مانسي دان جن فري ممبغ ديرء
اندرا چندرا سكليين فون تياد دافت همفر كفد نكري بكند تتاف اكن
بكند ايت سنتيكس موسم مڠنتركن افتي كفد راج كرا دمكيناله اصلن
يڠ جاد بكند ايت مڠنتركن افتي كفد كرا ايت القصه اد سبوه نكري
كورداري نمان نكري ايت دان نام رجان مها راج بليا اندرا enz.

www.libtool.com.cn

No. 32 [1] (? folio) bevat:

I (11 bladzijden). Een verslag van verschillende ceremonieën, gewoonten en wetten, bijv., van de voornaamste staatsdienaren, die een koning behoort te hebben, de vlaggen, die zij voeren, enz.

II (5 bladzijden). Een kort verhaal omtrent *Indărapura*, dat door *todak*-visschen [2] wordt aangevallen en de list, waardoor zij eene nederlaag leden.

III (5 bladzijden). De eerste komst van de Portugeezen, en hunne krijgslist om van Malaka bezit te nemen [3]. Eene vertaling hiervan door Sir Stamford Raffles vindt men in de Asiatic Researches XII bladz. 115.

IV Gekleurde platen voorstellende de vlaggen, gevoerd door den vorst en zijne voornaamste staatsdienaren (behoorende bij I).

V (63 bladzijden). Een verhaal waarvan het begin meer doet denken aan een hoofdstuk dan aan een afzonderlijk geschrift. De eerste woorden luiden:

القصه ترسبتله فركتاءن اد سبوه نكري برنام طوغان فوري رجان برنام
سلطان اممس ديو مك راج ايت ترلال امت بسر كرجاءنن سكترين
برنام فتري انتن چهيريم مك تون فتري ايتفون ساعت هندق
برانق enz.

[1] Dulaurier spreekt in zijne lijst van twee deelen, beide bevattende اندغ, doch ik heb slechts één deel gevonden, waarvan het nommer op den rug was uitgewischt. Dit nommer is bij gevolg op verre na niet zeker.

[2] Hetzelfde wordt verhaald van Singapoera (zie *Malayan Annals*, bladz. 83) en van Barus volgens de *Sair Radja Tungtung* (سعر راج تڠتڠ)

[3] Hetzelfde verhaal vindt men ook in een van de laatste hoofdstukken van no. 1.

De laatste woorden zijn:

حتي راج طاهر فري فون برفلق برچيم كفد راج ديو بسنو برتاڠس٢ن
لل بكند فون تورن برجالن حتي بكند راج سلطان اممس ديم فون
دودقله يڠ بكما سلمان

Het verhaalt de lotgevallen van *Dewa Bisnu*, zoon van den koning, van wien in het begin gesproken wordt; waarschijnlijk moet de titel zijn حكاية ديو بسنو (Zie nº. 38 van Keasbery's lijst hierachter).

Nº. 33 (folio) bevat:

I (11 bladzijden). Eene verzameling van wetten, beginnende met bepalingen omtrent het vinden van goederen en wat er mede gedaan moet worden.

II (44 bladzijden). Wetten, waarvan sommigen tot het zeewezen betrekking hebben.

III (8 bladzijden). Uittreksels uit een wetboek, aanvangende met het omheinen van bebouwde velden.

IV (6 bladzijden) باب فد مڤتاكن كتيك رَجڠ Omtrent de omineuse hoedanigheden der maanddagen, die naar 't bijgeloof bijzondere namen dragen (grootendeels die van dieren). Hetzelfde vindt men in II van nº. 74.

V (3 bladzijden) باب فد مڤتاكن كتيك توجه Over de zeven omineuse tijdstippen. Hetzelfde vindt men onder XVI en XXXVII van nº. 34 en IV van nº. 74.

VI (6 bladzijden) فصل فد مڤتاكن كتيك ليم Over de vijf omineuse tijdstippen (vergelijk het Bataksche woordenboek, bladz. 419). Hetzelfde vindt men onder X en XXXV van nº. 34 en V van nº. 74.

Nº. 34 (folio; het nommer is uitgewischt; op den rug van den omslag leest men *undang undang*) bevat:

I (1 bladzijde). Een fragment uit een wetboek.

II (1 bladzijde) باب فد مڤتاكن ناڭ مڠيدر دريڽ. Over den draak, die zich ronddraait in de lucht en wiens positie men moet kennen, vooral wanneer men oorlog voert (vgl. Bat. Wdb. bl. 327).

III (3 bladzijden). Toovermiddelen en tegengiften.

IV. (15 bladzijden). Maleische wetten, beginnende met het omheinen van bebouwde velden. Het gedeelte, dat op het zeewezen betrekking heeft, is uitgegeven door Dulaurier in het zesde deel van Pardessus's *Collection de lois maritimes*.

www.tibtoon.com.cn

V. (7 bladzijden). Verdrag tusschen admiraal *Speelman* en *Hasanu-ddīn*, koning van Gowa en andere hoofden van Mangkasar (vergelijk n°. 10).

VI. (1 bladzijde). Kronijk van Mangkasar, beginnende met اينله اصل يڠ فرتام مول٢ يڠ كرجائن دتلق ايت برنام كرايڠ لوي د سيرؤ enz.

VII. (1 bladzijde) contract van *'Aliju-ddīn* van Gowa met de maleische kooplieden.

VIII. (3 bladzijden). Vervolg van VI (vervolgd in XII en XVIII).

IX. (9 bladzijden). Een hoofdstuk uit de wet over het erfregt (فرائض)

X. (2 bladzijden). Zie VI van n°. 33.

XI. (6 bladzijden). Gebruiken en wetten, beginnende met de plichten van den *Băndhara*, *Tumănggung* en andere Maleische waardigheidsbekleeders.

XII. (2 bladzijden). Vervolg van VI.

XIII. (1 bladzijde). Een fragment over het nalaten van gebeden naar 't geen de Profeet daarover zegt.

XIV. (1 bladzijde, 54ste bladz.). Voorschriften voor het gebruik van toovermiddelen.

XV. (1 bladzijde). Over omineuse dagen (نحس).

XVI. (3 bladzijden). Hetzelfde als V van n°. 33.

XVII. (1 bladzijde) [1] فصل فد مڤتاكن رجال الغيب

XVIII. (4 bladzijden). Vervolg van VI (vervolgd in XIX).

XIX. (3 bladzijden). Een fragment van een werk over bijgeloovigheden en vervolg van VI (vervolgd in XXVI), over toovermiddelen, beginnende met de middelen om eene vrouw te verleiden enz.

---

[1] Zie Herklots, *Custom's* enz. bladz. 395.

XX (11 bladzijden). Recepten tegen ziekten, beginnende met een opgave van den geregelden loop van 't vrouwelijke semen (ترتيب مني فرمغون).

www.nbtool.com.cn

XXI (bladzijde 78.) Opgaaf van omineuse gebeurtenissen, op iederen dag der maand te verwachten.

XXII (bladzijde 79). Recepten, beginnende met een tegen maagpijn.

XXIII (bladzijde 81). De letters van het alfabet en hunne geheimzinnige beteekenis er onder geschreven.

XXIV. Regels voor 't hoofd der Maleijers te Mangkásar, zijn gezag enz.

XXV. Middel om onwillige vrouwen tot zijn wil te brengen.

XXVI (bladz. 82). Fragment van eene kronijk (VI) vervolgd in XXVIII.

XXVII. Vervolg van XXIV.

XXVIII. Vervolg van VI.

XXIX. Geheimzinnige letterverbindingen, toegeschreven aan profeeten, engelen en heilige personen.

XXX (bladzijde 98). Een uitspraak van den wijzen *Loqmān* omtrent dè toekomst van een pas geboren kind.

XXXI (bladzijde 99). Over de omineuse beteekenis van aardbevingen, onweder en eklipsen, naar den datum hunner verschijning. Een brokstuk uit een gelijksoortig werk vindt men in de Bloemlezing van de Hollander, bladz. ٢١٨.

XXXII (bladz. 103). Omtrent het kiezen van den grond om er een huis op te plaatsen, dien te bebouwen, enz.

XXXIII (bladzijde 106). Middelen om te weten, hoe man en vrouw te zamen leven.

XXXIV (bladzijde 110). Middelen om te weten, hoe men gestolen goed kan terug krijgen.

XXXV (4 bladzijden). Zie VI van nº. 33.

XXXVI. Astrologische tabellen van de planeten voor de dagen der week.

XXXVII. Zie V van nº. 23. Op bladz. 120 vindt men eene verklarende tabel.

XXXVIII (bladzijde 121). Eene afbeelding ter verklaring der positie van den draak. (Zie II).

N°. 35. Zie onder n°. 18.

N°. 36. Zie onder n°. 7.

www.libtool.com.cn

N°. 37. Zie onder n°. 9.

N°. 38 (klein folio van 87 bladzijde), n°. 59 (klein 4^to van 138 bladzijden), en n°. 71 (klein 4^to van 196 bladzijden) bevat de حكاية كليله ودمنه [1]. Aan het laatstgenoemde nommer ontbreekt de inleiding. Eenige fabels uit dit boek zijn gepubliceerd door J. J. de Hollander in zijne Maleische Bloemlezing bladz. 18 en volgende. Ik bezit van dit werk een handschrift (4^to van 205 bladzijden) waaruit ik het verhaal heb ontleend, dat achter de *Pandjatandăran* (bl. 138) is geplaatst. Eene opgave van de verschillende lezingen dezer vier handschriften zal hier niet misplaatst zijn. De lezer kan hierbij vergelijken de fabel, te vinden op bladzijde 18 van het zoo even genoemde werk van de Hollander.

N°. 38:

اد سيكر دندغ برسارغ دياتس سفوهن برقس مها بسر ادفون برقس ايت
برلوبغ مک د لوبغ فوهن برقس ايت اد سيكر اولر بسر ددالم كايو
ايت ديم د سان مک افبيل دندغ ايت برانق دماكن اولر ايت
دمكين جو سلمان مک دندغ ايت فركي كفد صحابتن سيكر سريكال
مک كت سريكال ايت افاته كهندقم داتغ كفداک مک كات
دندغ ايت هي تولنک ادفون اک داتغ اين تله ببراف كال اک
برانق دماكن جو اوله اولر بسر ايتله مک اک اين داتغ كفدام
مغدوكن حالک

N°. 59:

---

[1] Keasbery (lijst n°. 20) spreekt *Gulila Dumina* uit, en Abdullah heeft كليلا دان دمينا (Vgl. Aant. op de *Pandjatandăran*, bl. 16). Op de westkust van Sumatra is het bekend onder den naam van حكاية سترووبه (*si-tăruhuk*) naar den naam van den stier, die de vriend van den leeuw werd.

اد سيكر دندغ برسارغ دياتس فوهن برقس مهابسر ادفون فوهن برقس ايت اد برلوبغ فوهن برقس ايت اد سيكر اولر بسر ديم د سان مک تيف٢ دندغ ايت برانق دماكن اولر ايت دمكين جو سلمان مک دندغ ايتفون فرڭي كفد سيكر سريڭال مک كات سريڭال هي دندغ اف كهندق اڭكو داتڭ كفداک مک كات دندغ ايت هي تولنک ادفون اک داتڭ اين كارن تله براف كال اک برانق دماكن جو اوله اولر بسر ايتفون مک اک داتڭ كفدام مڭدوكن حالک

www.libool.com.cn

N°. 71:

مک ادالة سيكر دندغ برسارغ دياتس فوهن كايو بسر مک ادله فوهن ايت برلوبغ٢ مک اولربغ بسر سيكر دالم لوبغ كايو ايت انبيل برانقله دندغ ايت داتڭله اولر دماكنن هابس سننتيكس له يڭ دمكين ايت مک دندغ فون امت حيرانله اكندرين لال اي مڭادف كفد سريڭال كتان هي هنديک افاله داي افاياک سننتيكس دالم فرچنتائنک انبيل اک برانق دماكنن اوله اولر ددالم كايو ايت

Mijn manuscript [1]:

اد سيكر دندغ برسارغ دياتس كايو برقس مهاتڭک مک اد سيكر اولر ديم فد رڭا كايو برقسا ايت تتكل دندغ ايت برانق مک دماكنن اوله اولر ايت اكن انق دندغ ايت دمكينله سديكال مک دندغ ايتفون ترلال دكچت مک دندغ فون فرڭيله كفد سريڭال مڭدوكن حالن دمكين كتان سننتيكس همب برانق دماكنن اوله اولر ايت تولڭله بچاراكن اولهم اكنداک مک اوجر سريڭال هي هنديک

Het blijkt hieruit dat het manuscript, waaruit de Hollander eenige fabels medegedeeld heeft, ontleend moet zijn aan eene andere redactie dan deze vier manuscripten. Al deze redacties zijn uit het Perzisch [2].

[1] De lezingen hiervan vindt men nagenoeg woordelijk terug in 't handschr. der Leidsche Akademische boekerij (n°. 1729, kl. folio van 305 bl.). In dit handschrift zijn echter zeer vele uitlatingen, terwijl het aan 't einde ook veel korter is dan 't mijne.

[2] De Tamilsche omwerking is vertaald door *Abdullah den*

N°. 39. Zie onder n°. 18.

N°. 40 (folio van 320 bladzijden) bevat de حکایة میس لارکسوم De held is de zoon van een koning van کوناتن in West-Java. Deze koning had twee vrouwen. De jongste, *Amas Adjĕng*, schonk hem een zoon, جناکرنیت geheeten. Zij belasterde de oudste vrouw door den koning te doen gelooven dat zij gepoogd had hem te vergeven. De oudste vrouw des vorsten wordt door haren zoon verdedigd, die daarom in ongenade valt en in de gevangenis wordt geworpen. De belasterde koningin wordt naar een woud gevoerd om daar gedood te worden, maar de scherprechter liet haar, uit medelijden met haren toestand, in een grot achter, waar بتاربناو haar wat zij noodig had bezorgde. Zij werd daar van een zoon verlost, die den naam ontving van راذن میس اریا مڠکوستر 't Verhaal eindigt afgebroken en op eene zonderlinge wijze; het schijnt niet afgewerkt te zijn. Ik houd het niet voor waarschijnlijk, dat dit verhaal hetzelfde is als dat, waarvan door *Bahru-ddĭn* onder den titel van حکایة کسیر فنچ لارکسوم melding wordt gemaakt, daar dit een Pandji-verhaal schijnt te zijn.

N°. 41 bevat een Maleische vertaling van een Javaansche *Wukon* [1]. Het is een ellendig geschrift dat zonder het oorspronkelijk Javaansche onleesbaar is.

N°. 42 [2] en n°. 64. Twee exemplaren van تاج السّلاطین Dit werk is met een Hollandsche vertaling uitgegeven door P. P. Roorda van Eijsinga (*De kroon der koningen*, Batavia 1827). Vele aanhalingen in de Maleische spraakkunst van Werndly zijn

---

Munsji en uitgegegeven te Malaka. Het is op dezelfde wijze ingedeeld als de *Pantjatantra*, en draagt de uit 't Tamil verbasterde titel *Pandjatandĕran*. Een nieuwe uitgave hiervan is onlangs bij Brill te Leiden verschenen.

[1] Zie Raffles History of Java I, blz. 475 en volgg. Tijdschrift voor Indische taal-, land en volkenkunde (Batavia, deel VI en VII).

[2] Zie ook n°. 17 en 47 II.

ontleend aan een beter manuscript dan het door Roorda van Eysinga gebruikte [1].

N°. 43. Zie onder n°. 19.

N°. 44. (4to van 303 bladzijden) bevat de حكاية چابت تڠكل een *Pandji*-verhaal; de titel is ontleend aan eene banier (*tunggul*), wiens noodlottige invloed eene groote sterfte in het land [2] veroorzaakte, en die door den held werd uit den grond gerukt (*tjabut*). Het begint met den god *Naja Kăsuma* (zie onder n°. 23), die in de wereld nederdaalde en den naam aannam van *Mesa Părta Djaja Kălana Bandjáran*. Hij wordt koning van Madjapahit, onder den titel van *Părabu Wira Kărta*, na de eenige dochter gehuwd te hebben van den ouden koning, die zich om boete te doen terug trok. Zijne zonen werden koningen van *Kuripan*, *Daha*, *Gagălang* en *Singasari*. In het vervolg van het verhaal zijn *Kărtapati* en *Tjandarakirána* de hoofdpersonen. Bij zijne tochten noemt de prins zich *Kiramang Pandji Wauhan* [3] (?) en de prinses van Daha, toen zij het leven van eene boeteling leidde, nam den naam aan van اندغ كماي دفوري (vergelijk onder n°. 25). Het verhaal is opgevuld met Javaansche woorden en uitdrukkingen. *Pun titijang* [4] (de mensch) wordt hier even als in het Balineesch als nederig voornaamwoord eerste persoon gebruikt.

N°. 45. Zie onder n°. 23.

N°. 46. (Groot 4to van 306 bladzijden) bevat de حكاية ديو مندو De vader van den held is *Kărma Indăra*, koning van *Kangsa Indăra*. Deze koning had hooren vertellen van zekeren witten

---

[1] In mijn bezit is 't laatste hoofdstuk van dit werk, maar van een geheel andere en betere redactie.

[2] Vergelijk Cohen Stuart's *Djaja Lĕngkara*, blz. 153.

[3] Het manuscript: واوهن Door Jaquet wordt in het Journal asiatique, 1833, melding gemaakt van een *Hikajat Mesa Kiramang*.

[4] Vergelijk het gebruik van *ulun* als voornaamwoord van den eersten persoon, zijnde hetzelfde als *ulun* (Lampong) en *úlună* (Malagasysche spelling *olona*) welke allen *mensch* beteekenen; en verder *ngwang* (voornaamwoord eerste persoon) en *wwang* (*mensch*) in het Kawi.

olifant, en beval *Părba Indăra* dien te vangen. Deze, hierin niet slagende, wordt van het hof verwijderd, en verlaat zijn gezin. Hij komt in een gehucht, waar zekere *Sjeikh Djădid* in godsdienstige afzondering leefde, en zet zich aldaar neder. Hij verwekte daar later eene dochter, *Siti* [1] *Mangărna Lela Tjahja* geheeten, op wie de nieuwe koning, *Pakărma* [2] *Radja*, verliefd werd, toen hij bij toeval in haar vaders kluis kwam. *Siti Mangărna* baarde vervolgens een zoon, die de held van dit verhaal is. Deze prins verlaat zijne woonplaats en zwerft rond om zijne kennis van de wereld te vermeerderen. Bij deze omzwervingen ziet hij den witten olifant, die eene prinses was, *Lela Rătna Kumala* geheeten, en door een demon, genaamd *Dewa Răqsa Malik*, getransformeerd, omdat hij, toen hij haar tot vrouw wenschte, door haren vader werd afgewezen. Een ander handschrift van dit verhaal is in de boekerij van het India office te Londen; de inleiding hierin wijkt zeer van het begin van dit handschrift af. Volgens de laatste woorden van dat handschrift van 't *India office* gaat dit verhaal ook door onder den naam van حكاية راج كڤس اندرا فكرم راج

N°. 47. (4to) bevat:

I. De حكاية ميس اندرا ديو كسوم De held is de zoon van een koning van Kuripan en *Sakărba* [3], dochter van *Indăra*, koning van Kăling, die zich zelf tot koning van de geheele wereld (چكرا برات وات) had gemaakt. Na de koningen van Gudjrat, Mogol, Abyssinia, Matjulipatam, Bengalen enz. aan zich onderworpen te hebben, zond hij eene vloot uit om Java te veroveren, terwijl hij zelf met zijne zonen door de lucht daarheen vloog. *Mesa Indăra Dewa Kăsuma* verzette zich tegen den veroveraar. Onder de plaatsen, door den Indischen koning belegerd, komt *Padjadjaran* voor, de koning waarvan een zoon, *Amas*

[1] Ar. سِتِّي. De Javanen hebben het ook met 't Sanscr. en Kawische *kṣiti parfum* verward (vgl. 't gebruik van *ganda wida* of *bida* in eigennamen van vrouwen). [2] Zie onder n°. 12.

[3] Eene verbastering van Sanskritsche *Suprabhă*. (Bat. leesb. IV, bl. 113).

Tanduran geheeten, en twee dochters, *Raden galuh Kumuda Rāsmi* en *Raden galuh Dewi Rina* (?), had. Het begin van dit verhaal is alles behalve duidelijk. Bovendien is het opgevuld met Javaansche uitdrukkingen, zooals bijv. *mangambah djumantara* [1] (de lucht betreden).

II (64 bladzijden). Fragmenten van de تاج السّلاطين (zie nº. 42).

III (18 bladzijden) معجزة رسول الله ممثّل بولن Een ander exemplaar vindt men no. 62. Dit kort verhaal omtrent het wonder van Mohammed, waarbij hij de maan in twee helften door zijne mouwen liet gaan, is door Robinson uitgegeven aan het einde van zijne „ Principles to elucidate the Malay orthography „ [2]. Er zijn vele handschriften van deze legende [3] (vgl. R. v. Eysinga's Indie, 3de boek I deel bl. 407).

IV (5 bladzijden) حكاية فرتن كلام Over de plichten eener gehuwde vrouw, waaromtrent de heldin van dit verhaal den profeet raadpleegt [4]. Een exemplaar is in het bezit van den heer H. C. Millies; daarin wordt de eigennaam فرتنا geschreven (vgl. Keasbery's lijst, nº. 32).

Nº. 48 (klein 4to van 210 bladzijden) bevat de شرح يڠ لطيف اتس مختصر جوهرة التّوحيد [5] Het is uit het arabisch van *Ibrahim Laqâní* vertaald door den *Sjeykh Sjihābu-ddin*, bijgenaamd de pelgrim en zoon van *Abdu-llah Muhammed*, bijgenaamd de Maleyer (الجاوي).

Nº. 49 (4to van 56 bladzijden) [6]. Een gedicht waarvan de

---

[1] Sanskr. *dyumāntara*.

[2] Bladz. 222 en volg. van de Hollandsche vertaling door E. Netscher.

[3] Een is in 't bezit van den heer H. C. Millies te Utrecht, en een ander (klein 8º van 28 bladzijden) in mijn.

[4] Het is ook bekend onder den naam van حكاية بردان كلمه zooals door de Hollander op blz. 315 zijner Handleiding wordt opgegeven.

[5] Een andere commentaar op dit werk draagt den naam van اتحاف المريد شرح علي جوهرة التوحيد

[6] Het opschrift (*Karangan Buntan*) op den rug van den omslag schijnt een gissing te zijn.

titel onzeker is. Het bevat een gedicht op een koning van Bintan (?), de beschrijving der pracht van zijn paleis, van zijn tuin enz. De eerste coupletten luiden:

www.libtool.com.cn

الحمد للّه فوج يڠ كدي * بڠ اللّه توهن يڠ كاي
برکة محمد سيد الانبيا * برتمبه دولة راج يڠ ملي
دولة مکت تله سجهترا * د فرنتهکن فادک ادند سودار
عارف باللّه تاجم بجار * امفام تمس منراڠي نکار
کامل فرنته سلطان مود * ممرنتهکن کرجاٴن فادک ککند

De laatste zijn:

براڠکتله کدو ماکت عالم * مڤارق فترا مکلق کدالم
دايرڠکن نصب وزير الاعظم * مڤنترکن فترا دار السلام
سجهترا له فکرجاٴن دلي ماکت * دولة استعادة ددالم کوت
دڠن انکرا توهن سمست * سوات فون جاڠن مار سڤکيت
سلسيله فترا دلي سمفاين * کلورله هداڠن برلاين
برفوله سمبرف برددايين * ممبري ايافن هلبالڠ سکلين
تمتله قصه دلي يڠ غنا * دکاڠ فقير همب يڠ هين
دمتري ددالم قرطاس چين * سجقن لارت باڤق تاٴکنا
تمتله رنچان دلي ماکت * دکاڠ ضعيف همب کفست
جک اد سجق [1] يڠ لت * برباڤق امفن دلي ماکت

N°. 50 (klein 4to van 96 bladz.) bevat de حکاية تميم الدّاري de lotgevallen van *Tamîmu-ddari*, een inwoner van Madinah en oorspronkelijk een christen. Het is getrokken uit de تاريخ الحجرات Hij werd, terwijl hij des nachts baadde, hetwelk de profeet had verboden, door een geest (*djin*) naar het land der geesten, die ongeloovig waren weggevoerd, en verbleef daar zeven jaren en vier maanden. Bij zijne omzwervingen ontmoet hij den Antichrist (دجّال) die hem verschijnt in de gedaante van een groote teef, zwanger met blaffende jongen, en dik wordende zoo zij

[1] Uitspraak van سجمع

slechte tijdingen omtrent de Muzelmannen verneemt en kleiner wanneer zij gunstig zijn; verder ontmoet hij op een zeker eiland vrouwelijke menscheneters met de engelen *Djabarāil* en *Mikâil* en den profeet *Kilir* (خضر), die eene verklaring geeft van de wonderlijke zaken die *Tamîm* ziet, en niet begrijpt. Hij ontmoet ook een vogel, die hem heerlijken drank uit zijn bek toereikt. Deze vogel is de vogel van *Isḥâk*, die den dolenden geloovige op den rechten weg brengt. Hij ziet een man uit een vijver een ton zonder bodem vullen, zijnde een woekeraar. Bij zijn terugkomst op dit ondermaansche, vindt hij zijne vrouw hertrouwd en geraakt daarover met haren echtgenoot in twist. *'Umar* (عمر) kon dezen twist niet uit den weg maken, daar *Tamîm*, omdat hij gedurende zijne afwezigheid zich niet geschoren noch zijne nagels geknipt had, geheel onkenbaar geworden was. *'Ali* (علي) herinnert zich toen eene mededeeling van den profeet omtrent een teeken, waardoor men de identiteit van *Tamîm* kon bewijzen, namentlijk eene witachtige vlak zoo groot als een *dărham* achter de knie.

N°. 51. Zie onder n°. 19.

N°. 52 (4to van 140 bladzijden) bevat de حكاية راج باب
In den aanvang wordt gesproken van een koning van *Gunung bărapi rantow pandjang tăbing bărukir* met name طاهير شاه فري
Hij had veertig vrouwen, waarvan slechts eene, *Indăra Sori* geheeten, zwanger werd. Daar hij de overige negen-en-dertig vrouwen uithoofde van hare onvruchtbaarheid wegzond, wenschten zij hem een varken tot zoon toe. Na eene zwangerschap van zeven jaren verloste de koningin van een mannetjesvarken van eene schrikwekkende gedaante en slagtanden, die zoo geel waren als een rijpe pisangvrucht [1]. De koning beval zijn staatsdienaar zijn zoon in het bosch te voeren, waar het jonge varken, bijgestaan door eene prinses, die in de nabijheid boete deed, den koning der varkens overwon. Na zijne overwinning werd hij door de prinses gebaad en in hare verblijfplaats als haar

[1] باب تڠكل ترلال هيبة رفان تارڠن كونڠ سفرت فيسڠ مكلق

zoon behandeld. Na haar verlaten te hebben, werd hij door een *djin* weggevoerd enz. Dit verhaal is vol van *pantuns*, en de tekst is niet erg corrupt. Voor zoover ik het gelezen heb, is de taal echt maleisch. Na vele lotgevallen keerde de held in menschelijke gedaante in zijns vaders residentie terug, en werd toen *Indăra Bărma Kala* genoemd.

www.libtool.com.cn

No. 53 (klein 4to) bevat de:

I (98 bladzijden) [1] de حكاية مسكين De tekst is gesteendrukt te Singapore uitgegeven. Er zijn vele handschriften van dit verhaal. Het mijne is door een Bataviaschen afschrijver zeer verminkt; zoo bij voorbeeld heeft hij سمايم veranderd in سمبيغ (vgl. Keasberry's lijst n°. 6 en 37).

II (26 bladzijden) شعر ايكن Het begint met vermaningen aan kinderen, en is eene ellendige rijmelarij in den mond of bek gelegd van een aantal visschen. Dit gedicht kan bij de verbetering der bestaande Maleische Woordenboeken ten opzichte der verkeerde uitspraak van visschnamen van dienst zijn. Ik bezit hiervan een handschrift.

No. 54 (klein 4to van 293 bladz.) bevat de حكاية احمد بسنو In het begin is eene soort van korte inhoudsopgave, waarin verhaald wordt dat de held door een geest, genaamd طبر سقتي op een dwaalspoor werd gebracht; dat hij gedurende zijne omzwervingen kwam op den berg *Langkări Rătna*, waar hij twee prinsen van de geesten zag; dat hij twee princessen *Săkanda Kumála Indăra* en *Bumája Indăra* ontmoette; met den koning *Makuta Indăra* ter zake van de eerstgenoemde prinses streed en op bevel van dien vorst geworpen werd in het meer *Indăra Sătunang*, waar hij door een slang werd verzwolgen, in wiens buik hij de princes *Băranta Maja* ontmoette. Eene menigte andere avonturen van dergelijken aard worden hier verhaald. De held was de zoon van *Sahfar Tsaf Indăra* [2], koning van *Burangga Dewa*. In

[1] De titel *Angkasa Dewa* op den omslag is eene fout. Het verhaal begint met een persoon van dezen naam.

[2] سحفر صف اندا.

een der hoofdstukken wordt van طبر سقتي gezegd, dat hij koning was van een staat, gelegen in de spelonk van den berg *Dewa Rangga Indăra*.

www.libtool.com.cn

N°. 55. Zie onder n°. 9.

N°. 56 (4to van 412 bladzijden; op den rug staat *Badiulzaman Anak Hamzah*). Het begin behelst de lotgevallen van بديع الزمان, die de zoon genoemd wordt van *Hamzah* [1], daarna worden de lotgevallen verhaald van zijnen vader en van *'Umar Maja*, met wiens dood het verhaal eindigt. Waarschijnlijk is het een gedeelte van de حكاية حمزة

N°. 57 (4to van 332 bladzijden) bevat de حكاية اندرا كياڠن *Mangindăra Tjuwatja*, koning van *Indăra Părtjangga*, had twee zonen *Radja Sjâh Djohan Mangindăra Rupa* en *Radja Thakir* [2] *Djohan Sjâh* geheeten. Nadat de koning gedroomd had van een wonderbaarlijk muziek-instrument, dat maar eenmaal aangeslagen, honderd negentig maal speelde, en verlangd had het te bezitten, gingen de twee jonge prinsen het zoeken. Zij worden als zoon aangenomen door een geest, راج سلم geheeten, die hen bekend maakte met de plaats, waar zij het wonder-instrument konden vinden. Hij veranderde hunne namen, en noemde den oudste *Indăra Mahădewa Săqti* en den jongste *Bisnu Dewa Kaindăra-an*, bijgenaamd *Indăra Lăqsana*. De broeders worden daarna gescheiden, terwijl ieder, met behulp van den *djin*, hun pleegvader, vele grootsche daden verricht. Uittreksels uit dit verhaal vindt men in de Maleische Bloemlezing achter Marsden's spraakkunst, getrokken uit een handschrift dat slechts zeer weinig van het hier vermelde in lezing verschilt. De titel op den rug van dit laatste, *Indra lajangan*, is eene fout. Die moet zijn *Indara Kijángan*, zooals in de door Marsden uitgegeven uittreksels voorkomt.

[1] De Hollander heeft in zijne *Bloemlezing* eenige uittreksels uit de *Hikajat Hamzah* opgenomen, terwijl een ander uittreksel gevonden wordt in de *Beknopte Maleische Spraakkunst* van Roorda van Eysinga, uitgegeven te Breda in 1839 (bladz. 102 en volgg.). Een vertaald brokstuk bij Newbold, II 319 v.v.

[2] طاهر.

N°. 58 (klein 4to) bevat:

I. Zie onder n°. 31.

II (34 bladzijden) حكاية فتري جوهر مانكم, dat een uitvoeriger redactie is van dit verhaal dan dat door de Hollander uitgegeven (Breda 1845), en meer overeenstemt met het manuscript, waaruit aanhalingen voorkomen in het Maleisch-Nederduitsch Woordenboek van Roorda v. Eysinga (Zie onder de woorden *haram*, *hadji*, *tjijoem*, *tjoeri*, *khijanat*, *khemah*, *darah*, *dapat*, *dakap*, *dandam*, *diri*, *ridla*, *ramboet*, *zadah*, *salesey*, *selam*, *sanis tjaja*, *soerat*, *sajid*, *sisi*, *sjetan*, *tsahib*, *pandei* en *sahaja*). In dit handschrift wordt de broeder der heldin منب شاهد genoemd. Op de Westkust van Sumatra gaat de heldin [1] door onder den naam van *Djohor Malègan*, welke naam ook voorkomt in de lijst van *Bahru-ddîn*. Van de Sumatrasche redactie [2] bezit ik een incompleet exemplaar.

N°. 59. Zie onder n°. 38.

N°. 60 (klein 4to van 106 bladz.) bevat de حكاية شاه مردان [3]. Een ander exemplaar vindt men onder n°. 66 (klein 4to van 223 bladzijden). De held neemt bij zijne omzwervingen den naam aan van *Indăra Djaja*. Dit zeer bekende verhaal gaat daarom ook door onder den naam van حكاية اندرا جاي. Een gedeelte is door de Hollander medegedeeld in de eerste uitgaaf van zijne Handleiding bij de beoefening der Maleische taal- en letterkunde (bladz. ١٦٧–١٩٦). Het verhaal wordt ook

---

[1] Deze naam komt ook voor in n°. 63 (zie aldaar).

[2] Omtrent de Javaansche redactie zie men Rafles, History of Java I, blz. 394 en vv.

[3] De Persische uitspraak, *sjâ-i mărddn*, heeft den naam شيخ مردان doen ontstaan, die voorkomt in de aanteekeningen van den heer van Hoëvell op de Sair Bidasari. Op de westkust van Sumatra wordt شاه عالم uitgesproken *sa-i alam*; van daar een diergelijke verwarring in den eernaam van het dwerghert (*sjă-i ā'lam di rimba* en *shaykh 'ālam di rimba*). 't Jav. *saidin* in den titel van den *susuhunan* (gevolgd door *panata gama*) is ook Perz. (شاهِ دين).

naar den naam van den vader des velds حكاية بكرم دتي راج [1] genoemd. Deze titel vindt men ook bij Leyden (Asiatic Res X) bedoeld met *Hikayat Bikermadi* (*tya*). Een vertaald uittreksel omtrent de schepping der wereld vindt men in nº. 60 van den *Indo-Chinese Gleaner*. Een ander handschrift wordt aangetroffen in een deel, dat de *Hikajat Palanduk Djănaka* bevat, en op de bibliotheek van het *India office* te Londen (nº. 2673?) berust. Ik bezit een handschrift (38 folio-bladzijden).

www.ibtool.com.cn

Nº. 61 (klein 4to van 150 bladz.) bevat de حكاية شمس البر (*sjamsu-lbarri* [2]). De held „de zon der aarde" [3] genaamd, is de zoon van *Dărma Dikara*, koning van *Purwa Tjakăra Nagara* in Hindostan. Dezen naam verkreeg hij, omdat hij bestemd was een machtig koning te worden, heerschende over de aarde en de zee, van waar hij ook den bijnaam „de maan der zee" [4] ontving. Twaalf jaren oud zijnde werd hij weggevoerd door een ongeloovigen *djin*, waardoor hij vele wederwaardigheden ondervond, vóór hij te huis terugkeerde. Bij zijn terugkeer volgt hij zijn vader op onder den titel van *Sultan Qamru-lbahri*.

Nº. 62 (4to) bevat:

I. Zie onder nº. 16.

II. Zie onder nº. 47 III.

III. (Omstreeks 60 bladzijden) كريب مسائل Het bevat een duizendtal vragen, die Muhammad door een geleerden jood van den stam Khaybar werden voorgelegd. Nadat daarop door den profeet voldoende was geantwoord, omhelzen vele joden den Islam. Het is uit het Perzisch vertaald. Een handschrift van dit geschrift (klein 4to van 156 bladzijden) vond ik te Barus in het bezit van den Tuwanku van *Sigambo-gambo*. Ook is een exemplaar in het bezit van H. C. Millies

[1] *Wikramâdditya*. In nº. 60 en de uittreksels in de Handleiding van de Hollander vindt men بكرم دنت جاي

[2] 't Handschrift spelt شمسو البرين en vervolgens ook قمر البحرين

[3] Het handschrift verklaart den Arabischen naam door *artinja matahari di darat*.

[4] قمر البحر wordt verklaard door *bulan jang di tăpi láut*.

te Utrecht. Het is een hoogst belangrijk opstel, daar het ons het populaire gevoelen der Maleiers omtrent vele punten van het Mohammedaansche geloof doet kennen. Strenge priesters veroordeelen het zoowel als de حكاية محمد حنفيه.

www.fbtbook.com.cn

IV (8 bladzijden) چرتڑا نبي الله موسي مناجة دبوكت طور سين Mozes's opgang naar de Sinai.

V (5 bladzijden) حكاية فاطمه كاون is eene verhandeling over de plichten eener gehuwde vrouw, die door den profeet aan zijne dochter worden voorgehouden. Een handschrift van dit stuk is in het bezit van H. C. Millies te Utrecht.

VI (6 bladzijden) حكاية رسول الله برچوكر De profeet wordt door Gabriel geschoren en zijn haar door hemelsche nymfen bijeenvergaard om er amuleten van te maken. In 1853 is dit verhaal in 12mo bij Lange en Co. te Batavia uitgegeven.

No. 63 (4to van 349 bladzijden; op den rug staat *Radja 'adil*). Het bevat de حكاية بختيار [1] De onjuiste titel moet aan het begin worden toegeschreven, waarin een „rechtvaardig koning" wiens naam niet genoemd wordt, maar die over Turkistan heerschte, gedwongen wordt zijn gebied te verlaten en daarna door een onrechtvaardig koning wordt gevangen genomen. Dit handschrift bevat evenwel een andere redactie dan die, waaruit de Hollander voor zijne *Bloemlezing* (bladz. 131 en vv.) een stuk ontleend heeft en in zijne *Handleiding tot de kennis der Maleische taal* (Breda 1845) heeft getranscribeerd. De persoon, die het kind vond, waarvan de koningin bij hare vlucht met haar gemaal verloste, en dat zij genoodzaakt was achter te laten, wordt hier رسدس genoemd. Op bl. 128 vv. vindt men 't zelfde verhaal als II no. 58 ingevlochten. Het 21ste verhaal is de geschiedenis van *Bibi sabarijah* (bij Enschedé te Haarlem). Mijn handschrift volgt 't Persische verhaal vrij getrouw. Het laatste verhaal in dit handschrift bevat de geschiedenis van Salomon en de

[1] Het oorspronkelijke Perzische verhaal is door Lescalier vertaald (Bakhtiyar, ou le Favori de la Fortune, Paris 1805).

koningin van *Sabā* [2]. De tekst is over het algemeen goed, en slechts hier en daar corrupt. Vooral de inleiding wijkt aanmerkelijk af van die van andere mij bekende redacties. Ik bezit een exemplaar (folio van 50 bladzijden), waarin het getal verhalen door *Bakhtijār* verteld, negen bedraagt. De redactie van dit handschrift verschilt van die welke de Hollander gebruikt heeft. Dit verhaal is ook bekend onder den naam van حكاية ازباح of حكاية زاده بخت (naar den vader van den held ازادبخت in 't Persisch), en ook حكاية غلام; deze laatste titel vindt men in de handschriften van de Leijdsche Bibl. (N°. 1723 kl. 4to 488 bl. en n°. 64. N°. 1718, folio 335 bl.).

www.libtool.com.cn

N°. 64. Zie onder n°. 42.

N°. 65 (klein 4to van 152 bladzijden) bevat de شعر اغريني een gedicht waarvan de intrigue aan het Javaansch is ontleend. Het behoort tot de *Pandji*-verhalen [1], en behelst de lotgevallen van *Pandji* en *Angărèni*, dochter van den patih, op wie hij

---

[2] Van deze geschiedenis bestaat op de westkust van Sumatra een uitvoerig verhaal, حكاية فتري بُلقس. Ik bezit hiervan drie handschriften, allen geschreven in het Menangkabowsch.

[1] De andere verhalen, die tot deze cyclus behooren en niet in deze verzameling aanwezig zijn, zijn: 1° حكاية فنج جاييغ كسوم (*djajeng kăsuma* is Javaansch en beteekent „zegevierend op het slagveld" en wordt in het Maleisch dikwijls veranderd in *djaja kăsuma*), waaruit de heer van Hoëvell aanhalingen heeft medegedeeld in zijne aanteekeningen op de *Bidasari* (bladz. 301, 326, 334, 362, 363 en 374). 2°. حكاية فنج كميرغ (naar een aangenomen naam van *Tjandărakirana*, toen zij in mannekleêren omzwierf om de staten, die zij ontmoette, aan zich te onderwerpen). 3°. حكاية ميس تندرامن (n°. 2602 der verzameling op het *India office* te Londen). 4°. حكاية كسير فنج چترا (?) 5°. حكاية 5°. حكاية چاغ ميس كمبر كساريغ بركلر رات انم اغ ملايو كسير فنج لاركسوم (zie onder n°. 40). 6°. (zie II onder n°. 7). 7°. حكاية جاي لڤكار (eene Makassaarsche vertaling vindt men in Matthes's *Makassaarsche Chrestomathie*). Er zijn nog meer verhalen, die tot deze reeks behooren, zooals uit sommige handschriften in het Britsche museum kan worden opgemaakt.

na verloofd te zijn geworden aan *Sĕkar Tadji*, prinses van *Kădiri*, verliefd werd. Zijn vader liet *Angăreni* ter dood brengen terwijl *Pandji* op de jagt was [1]. Dit geschrift schijnt de geschiedenis te bevatten, die de intrigue aan de hand heeft gegeven van de تمبوهن كركن (zie onder n°. 7). Het einde van dit handschrift schijnt niet afgewerkt. Het is zoo zeer met Javaansche woorden opgevuld, dat het voor een Maleier onverstaanbaar zou wezen.

www.libtool.com.cn

N°. 66. Zie onder n°. 60.

N°. 67 حكاية راجه٢ فاسي Door Dulaurier uitgegeven in zijne *Chroniques Malayes*. Eene lijst der landen, die van *Madjapahit* afhankelijk waren, is uit dit handschrift door denzelfden in het *Journal Asiatique* van 1846 bekend gemaakt.

N°. 68. Zie onder n°. 18.

N°. 69 (klein 4to van 128 bladzijden). Volgens hetgeen op den rug van den omslag staat, zou de titel zijn باب العقل كفد كسكل اورغ بسر٢ Het is een zedekundig werk, dat regels bevat voor ministers en voorname staatsdienaren ten opzichte van hun gedrag, wanneer zij in functie zijn. Het is met verhalen doorweven. In het begin van het handschrift wordt gezegd dat het verhaal afkomstig is van Sultan *'Aliju-ddin Sjāh*, zoon van *Mantsŭr Shāh*, koning van *Pătani*. Op bladz. 10 vindt men een verhaal omtrent de schranderheid van het dwerghert (*pălanduk* [2]), dat een geschil beslechtte tusschen een kaaiman en een jongman over de vraag of de kaaiman den jongman, die hem gered had toen hij op het punt stond van op het droogę te sterven, mocht opeten. Het laatste verhaal loopt over zekeren Sultan *Al'ālam Sjāh*.

---

[1] De intrigue wijkt in de hoofdzaak niet af van het Javaansche verhaal waarvan Taco Roorda een uitvoerig verslag heeft gegeven (zie *Lotgevallen van Raden Pandji* in de Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van N. I. deel VII, Nieuwe volgreeks). Vergelijk ook Raffles, History of Java II, 88.

[2] Deze vertelling schijnt door Delondre vertaald te zijn in n°. 55 van Leon de Rosny's *Revue orientale*.

N°. 70 (klein 4to) bevat:

I (186 bladzijden) 't zevende boek van I van n°. 17. Dit handschrift schijnt bij abuis ingebonden te zijn bij een gedeelte van een ander werk (denkelijk de *Bustanu 'lārifin*). Op bladz. 163 vindt men het verhaal *Sili 'Abasah* (zie n°. 76).

www.libtool.com.cn

II (8 bladzijden). Eene kleine verzameling verhalen [1], die waarschijnlijk tot eene uitgebreider collectie behooren (tot I?). Het eerste verhaal handelt over Mozes en *Qārūn*, die eene zwangere vrouw omkocht om te verklaren dat Mozes overspel met haar gepleegd had. Het tweede over zekeren بلهم die Mozes door boetedoening trachtte te overschaduwen. Het derde verhaalt den dood van Mozes. Het vierde handelt over eene vrouw, ربيعة geheeten, die tienvoudig terug ontving wat zij aan de armen had gegeven. Het vijfde verhaalt van een man (met name دانی مسر) die de genade van God aan de regtvaardigen zag.

N°. 71. Zie onder n°. 38.

N°. 72 (klein 4to van 44 bladzijden; op den omslag staat *Kitab rasul*). Het bevat de حکایة مهاراج علي eene omwerking van de *geschiedenis van koning Schedel* [2] (حکایة راج ججمه); de intrigue is dezelfde als die van de حکایة بسف وراج [3]. Er is eene menigte handschriften van dit verhaal. H. C. Millies te Utrecht bezit een exemplaar (klein 8to) waarvan de titel حکایة علي پادشاه (de Perzische *p* is hier vreemd; vgl. Keasberry's lijst n° 24) luidt. Van de geschiedenis van koning *Schedel* vindt men ook een exemplaar in de boekerij van het India office te Londen, zijnde het derde verhaal in de حکایة لیم فصل

---

[1] Dergelijke kleine verzamelingen, waarvan de titel zeer willekeurig gekozen is en niet uit den inhoud is op te maken, zijn dikwijls in het bezit van arme personen, die niet in staat zijn uitvoerige handschriften als de *Bustānu-ssalāthīn*, *Tadjussalāthin* en dergelijken te koopen. Eene gelijksoortige verzameling is de حکایة لیم فصل (in n°. 2603 der bibliotheek van het India office te Londen).

[2] Vertaald in de *Asiatic Journal* 1823.

[3] Door Fraissinet uitgegeven onder den titel van *Geschiedenis van vorst Bispoe Radja* (Breda 1849).

(nº. 2603). Ik bezit van deze legende twee handschriften, waarvan het eene klaarblijkelijk door een Bataviaschen afschrijver is verknoeid.

Nº. 73 zie nº. 4.

www.libtool.com.cn

Nº. 74 (klein 4to) bevat:

I. Wetten van Mălaka, Djohor en Salangor.

II (11 bladzijden) zie IV van nº. 33.

III (1 bladzijde). Voorschriften, beginnende met een tegen eene soort van melaatschheid.

IV. (10 bladzijden). Zie V van nº. 33.

V (8 bladzijden). Zie VI van nº. 33.

VI. Fragmenten uit een godsdienstig werk. Op de laatste bladzijden vindt men gekleurde tabellen, voorstellende de *vijf omineuse tijdstippen* (behoort bij V).

Nº. 75 (klein 4to; op den rug staat *undang undang*) bevat:

I (6 bladzijden). Een fragment uit een wetboek. Het eerste hoofdstuk handelt over lieden die tuinen bezitten, maar nalatig zijn ze te omheinen.

II. Een fragment uit een juridisch werk, beginnende met regels omtrent koop en verkoop (بيع), en eindigende met de wet over het erfregt (فرائض).

III (2 bladzijden). Een fragment uit een Arabisch werk over wetgeving met interlineaire Maleische vertaling.

IV (15 bladzijden). Een Arabisch-Maleisch Woordenboek. Onder ieder Arabisch woord is de Maleische beteekenis gesteld. Aan de laatste zeven bladzijden ontbreekt evenwel het Maleisch. Ik bezit een volledig exemplaar en bovendien een gedeelte van een ander gelijksoortig werk.

Nº. 76 (klein 4to) bevat:

I. Zie onder nº. 18.

II (9 bladzijden) حكاية سلي عبكله Het is eigentlijk slechts een verhaal dat genomen is uit I nº. 70, maar dat ook dikwijls afzonderlijk wordt aangetroffen. Twee handschriften zijn in mijn bezit (klein 4to van 20 bladzijden en klein 8vo van 24 bladzijden).

III (23 bladzijden). Een fragment uit een theologisch werk, beginnende met de offeranden (قربان).

IV (klein 8vo van 13 bladzijden). Fragmenten uit een werk, bevattende Maleische wetten, beginnende met goederen op den weg gevonden.

N°. 77 (klein 4to) bevat:

I (4 bladzijden) شعر فیفت دان اڠکڠ

II (61 bladzijden). Zee-wetten.

III (20 bladzijden). Bevelen uitgevaardigd door Sultan Aḥmad *Tādju-ddīn Halim Sjāh* van *Kădah* (قدح), waarvan sommigen betrekking hebben op het beteugelen van den zeeroof (Mohammedaansche tijdrekening 1133).

N°. 78 (klein 4to) bevat:

I (62 bladzijden) شعر فرڠ اڠکرس د بتاوي Een gedicht, bezingende de verovering van Java door de Engelschen onder lord Minto. De eerste woorden luiden:

دڠركن تون سوات القصه * جندرل مسكالق [1] امفون مكس

تتكل بكند بربوت جكس * د مستر كورنيلس [2] ساڠت فركسا

بربوت بينتڠ د مستير كورنيلس * برهمفله كونن سكلين [3] فرنچس

Het eindigt met de beschrijving van eene markt en is vol van Bataviaasch-Maleische woorden.

II (2 bladzijden). Een minnebriefje [4] op rijm, waarvan de volgende regels als proeve kunnen dienen:

ككند ملايڤكن قرطاس سچارک * دتربڠكن اڠن ريحان العُلق

ڬنت فرتمون يڠ امت بايُک * كفد ادند وجه يڠ تحقيق

N°. 79 (klein 4to) bevat:

---

[1] 't Hollandsche *Maarschalk*.

[2] *Meester Cornelis* is de naam van een kwartier van Batavia, alwaar kazernes zijn.

[3] 't Engelsche *French* (op de westkust van Sumatra *părantjis* uitgesproken). Te Batavia gebruikt men echter meer *Prasman* (Franschman).

[4] Onder n°. 2609 (bibliotheek van het India office te Londen,

(46 bladzijden). De lofformules, waarmede Maleische brieven plegen te beginnen, en verschillende naar gelang van den rang der personen, aan wie zij gericht zijn. De gegeven proeven zijn bijna allen in het Arabisch (vervolgd in III).

www.libtool.com.cn

II (7 bladzijden). Fragmenten van een Mohammedaansch wetboek, bevattende de boeten op toegebrachte wonden. De مثقال wordt hier verklaard door انم کوفڠ امس فوته نکري قده ياڤيت تيڠ سوک ريل Elke Arabische term wordt verklaard door eene maleische zinsnede, die er onder gesteld is en waarin de grootte der geldboete bepaald wordt. Eén voorbeeld volsta: سحاق (wond aan het pericranium) wordt verklaard door:

لوک فوتس داڠڠ لال سمڤي فد سلافت تولڠ امفت مثقال هرڬان امفت ايکر اُنَت

III (49 bladzijden) vervolg van I. Het besluit met het model van een brief aan den Gouverneur-generaal van Ned. Indië en de raden van Indië. I en III zijn dus fragmenten uit de *kitâb tarâsul*, een boek dat voorschriften bevat voor het schrijven van brieven (vgl. Newbold II p. 338 v.v. en Mathes, Mak. Wdb. onder *tarasolo*).

IV (7 bladzijden) رسالة شفاء القلوب (een zinnebeeldige titel „het geneesmiddel des harten"). De schrijver noemt zich zelven *Núru-ddîn Ibu 'Alî Ibn Ḥasandjî* [1] *Ibn Muḥammad Ḥamîdi* [2]. Het is eene verhandeling over de beteekenis, die gehecht moet worden aan het woord شهادة Volgens zijn zeggen schreef hij het ten einde hen te bestrijden, die omtrent Gods wezen verkeerde denkbeelden koesteren.

---

18 bl.) vindt men ook een minnebrief, waarvan de titel nog moet worden vastgesteld. De eerste verzen luiden:

سلام دعا درفد ککند * يڠ دفلهراکن الله تعالي
داتڠ کفد تون اداند * بدن يڠ سوچ سدي ترعالي
ايو هي امس مانس شهدا * تمباهن فولق اداند يڠ ملي
تله ترمذکور ددالم داد * اورڠ يڠ عارف مندافتکندي

[1] حسنجي

[2] حميدي (Zie omtrent dezen schrijver Aant. 1, op blz. 462).

V (8 bladzijden). Eene verhandeling, die ik om den titel te kunnen opgeven, geheel zou moeten doorlezen. Zij begint met den besten tijd, waarop het bouwen van een huis, en het sluiten van een huwelijk moet plaats hebben, en eindigt met het aanbevelen van toegevendheid jegens slaven, ook wanneer zij strafbaar zijn. Het is gericht tot *Ali*, elk gedeelte eindigende met يا علي

www.libtool.com.cn

VI (2 bladzijden). Vragen en antwoorden omtrent de beteekenis van سقشي (getuigenis); misschien behoort dit stuk bij IV.

VII (9 bladzijden) رسالة فد مپتاكن صفة دوفوله Eene verhandeling over de hoedanigheden van God.

VIII (34 bladzijden) محمدة الاعتقاد [1] Dit werk is verdeeld in twee inleidende hoofdstukken (مقدم), vier boeken (باب) en een slothoofdstuk (خاتم).

Het eerste inleidende hoofdstuk: فد مپتاكن اعتقاد اكن عالم دان اللّه سبحانه و تعالي

Het tweede inleidende hoofdstuk: فد مپتاكن اكم

Het eerste boek: فد مپتاكن ايمان دان سكليين رُكنن

Het tweede boek: فد مپتاكن اسلام دان سكل رُكنن

Het derde boek: فد مپتاكن توحيد

Het vierde boek: فد مپتاكن معرفة

IX (15 bladzijden). Arabisch fragment uit een commentaar op den *Qur-ān*, met Maleische vertaling.

N°. 80. Zie onder n°. 18.

B. Verzameling van Farquhar [2].

N°. 1 (klein 4^to^ van 51 bladzijden; van binnen staat *Cherita*

[1] Het wordt vertaald door اعتقاد ارتين فوهن In een noot van den afschrijver wordt de schrijver شيخ نورالدّين genoemd (dezelfde als de schrijver van IV?).

[2] De handschriften van deze verzameling zijn niet genommerd. Ik heb dezelfde cijfers genomen, die voorkomen op de lijst van Dulaurier, met uitzondering van twee deelen, die hij overgeslagen heeft.

sultan Iskander). Het bevat een vrij goed exemplaar van de اندغ٢ راج ملاک beginnende met hetgeen voor den souverein is gereserveerd. Het zeventiende hoofdstuk handelt over personen, die op de jacht gaan.

www.libtool.com.cn

N°. 2 (klein 4to van 202 bladzijden, aan het einde defect). Het bevat de حکایة راج اسکندر ذوالقرنین De laatste bladzijden vermelden de geschiedenis van het verslaan door Alexander van een koning, die een vereerder der zon was. Een klein uittreksel uit dit verhaal vindt men in de *Maleische Bloemlezing* van Roorda van Eysinga aan het einde van zijne *Beknopte Maleische Spraakkunst*, Breda 1839, blz. 120—123. Onnoemelijke aanhalingen, daaruit ontleend, vindt men in de *Maleische Spraakkunst* van Werndly; voorts in het *Maleisch-Nederduitsch Woordenboek* van Roorda van Eysinga, en ook in de aanteekeningen van van Hoëvell op de *Sair Bidasari*.

N°. 3 (klein 4to van 175 bladzijden) سعر کمفني ولند برفرغ دغن چين vermeldende de oorlog der Nederl. Oost-Indische compagnie met de Chinezen en den welbekenden moord der Chinezen te Batavia onder Valkenier. Het is uit het Javaansch vertaald.

N°. 4 (klein 4to van 80 bladzijden) عادة سکل راج٢ ملايو Dit belangrijke werk werd opgesteld op verzoek van den *Senjor Gornador* دبرين (*de Bruijn?*) te Malaka, in het jaar 1193 der Mohammedaansche tijdrekening. Het is een verslag van Maleische gebruiken gedurende de zwangerschap der vrouwen van vorsten, de geboorte hunner kinderen enz. Na eene inleiding vervolgt het aldus:

القصه فري مپتاکن عادة سکل راج٢ ملايو يڠ فرب کل راج يڠ بسر٢
تتکل سلتري بکند ايت حامل سمفي توجه بولن لمان مک دفتکل
بيدن اوله بکند

Op bladz. 71 vindt men eene uitvoerige beschrijving van de lijkbaar eens konings.

N°. 5. Zie n°. 18 der verzameling van Raffles.

N°. 6 (klein 8vo) bevat:

I (17 bladzijden). Een erotisch gedicht, waarvan ik den titel niet durf vast te stellen. De eerste verzen luiden:

دغركن تون كوات رنچمان * فقير مغارغ كوات بين
اوصل يغ مانس مود ترون * لاك جوهري بجقسان

www.libtool.com.cn

En de laatste:

دغ كاجي دودق مپوچ * منكت اون تيك لانس
افانه داي دغن بود * قلمن فانه فرطاكن هابس

II (14 bladzijden). Een minnebrief op rijm. De laatste verzen zijn volkomen dezelfde als die der twee laatste bladzijden van II van nº. 9, en beginnen met:

تون كولت كيا لراغن * كاملة كام ممبله دير
فانه فارغ لأوت تمؤدان * اورغ مموكت بتوركس باتغ
كمفي كمارغ د ركلق دندم * كاكه ترايكت بنچمان داتغ
تتف بوله فاكركن دليم * دغ جوده ددالم فون
متهاري توجه بولن ليم * بهاروله كده دغنم تون

De laatste verzen zijn:

اغكركس لأوت ملاك * كنالة ريبت دتنجغ تون
تاجمله كركس هلت كنجات * هندق مربت پاو تون

III (11 bladzijden). Hetzelfde als I van nº. 9.

IV. (27 bladzijden). Volgens het slot zou de titel شعر فنتن zijn. De eerste verzen zijn geheel dezelfde als die van II van nº. 9.

V (23 bladzijden) Een gedicht zonder titel, beginnende:

كود دأون برد نديغن * باكيكن فوتس ركس تلين
مود بغساون برتنتاغن * باكيكن فوتس ركس هتين

De laatste woorden zijn:

انچمي علي فركي كبغك * كارت برموت لاد كبيج
هارة كمال تيدق كسغك * كاجه دتلن كيولر ليد

Nº. 6* (klein 4to) bevat:

I (14 bladzijden). Hetzelfde als I van nº. 6.

II (19 bladzijden) Een minnebrief op rijm. De laatste verzen zijn:

مرفات برتلر ليم * برتكر دياتس تنجڠ بالي
منجباد بسي افاله كيت * هندق دتمفا توكڠ يڠ فندي
توكڠ برنام نخود براهم * فافن فنتولب برڬنتڠ
چيت تيدق فد يڠ لأين * كفد تون تمفت برڬنتڠ
بهاڤت كتاڠن درفساڠن * لنتڠكن باتڠ تيڠ دفا
فسن فتري دركياڠن * اين سكارڠ هندق برجمف

www.libtool.com.cn

N°. 7 (klein 8vo van 55 bladzijden). Volgens het slot zoude de titel سعر جوهن انق راج فيرق moeten zijn. Het is eene tragische liefdesgeschiedenis, waarin de held sterft [1].

N°. 7* (klein 8vo van 55 bladzijden). Een ander exemplaar van n°. 7.

N°. 8 (klein 4to van 175 bladzijden, aan het einde defect. Van binnen staat: *Presented bij Colonel W. M. G. Colebrooke* 6th *July* 1832) bevat de بداية الهداية [2] De Maleische schrijver noemt zich *Muḥammad sajn* [3], zoon van *Djalálu-ddín*, een Atjinees van de secte van *Sjafi'i*. Eene aanhaling uit dit geschrift vindt men in de aanteekeningen van van Hoëvell op de *Sair Bidasari*, bladz. 378, waar voorkomt blz. 983 van het handschrift; waaruit kan opgemaakt worden, dat het een zeer uitgebreid werk is. De schrijver van dit werk zegt dat hij zijn onderwerp genomen heeft uit de امّ البراهين van *Abu 'Abdillah Muḥammad ben Jusuf Assanúsi Alḥasani*.

[1] Op bladz. 45 vindt men:

ملك الموت داتڠ درحضرة * منجنجڤكن فرمان تراڵل برت
جوهن سكرا لال له معرت * كمبال فولڠ كنكري اخرة

معرت is een frequente spelling van معراج (vgl. Aant. op de Pandjatandăran bl. XXII), en beteekent in poezy *sterven* van vorstelijke personen, wier overlijden met een hemelvaart wordt vergeleken.

[2] Hiervan wordt ook gewag gemaakt in de lijst van *Baḥru-ddín*.

[3] Deze is ook de schrijver van een Maleisch werk getiteld كشف الكرام في بيان النية عند تكبيرة الاحرام; ik zag hiervan een exemplaar te Batavia, klein 4to van omtrent 30 bladz.

N°. 9 (klein 4to) bevat:

I (17 bladzijden) ڤعر بوڠ Een gedicht waarin bloemen *pantuns* zingende op deze wijze optreden:

مول برمدح كنتم دليم * وجهن كفرت بولن فرنام
لقسان ديوي نيل اوتام[1] * كليين عالم تياد اكن كام
دليم دكوربای * بڤان جاتنه كدالم كولم
تياد كسيهن ممندڠ كهيا * دودق برچنت كيڠ دان مالم
ميهوتي مدح بوڠ فندن * منتڠ درجا ترلال حيران

II (7 bladzijden). Eene verzameling *pantuns*, aldus beginnende:

نخود راكم رقنا كولي * بوڠ تنجڠ دياتس كوت
راج مأنكم إنتن بدوري * دجنجڠ بايك جاد مأكت

(Zie n°. 6, II).

N°. 10 (klein 4to van 53 bladzijden) اندڠ راج ملاك وقتو اي كرجائن ددالم نكري ملاك هڤك كمفي كنكري جوهر Dit werk verdient uitgegeven te worden. De taal is zuiver en de tekst, voor zoover ik die heb nagegaan, niet corrupt.

AANTEEKENINGEN.

1. *Over den schrijver van IV (en VIII?) van n°. 79 der verzameling van Raffles.*

De schrijver, die zich ook الرّانيري noemt, naar *Ránír*, de plaats waar hij woonde (مسكنًا), schreef, behalve de *Bustanu-ssalathín* (n°. 17), ook de volgende werken:

I (n°. 39, groot 4to; secretarie te Batavia):

درة الفرائد بشرح العقائد يايت متياريغ تركاڠ فد مپتاكن كنل اعتقاد

II (n°. 3 klein 4to; secretarie te Batavia):

---

[1] *Nila utama*, naam van eene hemelnymf (*Tobasch spraakkunst* § 30, VII, b).

هدية الحبيب في ترغيب والترهيب يائيت هلوَن اكن نبي محمد صلي اللّه عليه وسلّم فد مپتاكن مڠكماري سكل عمل كبجيكن دان منجاؤهي درفد سكل عمل كجهاتن

www.libtool.com.cn

III (nº. 24, bibliotheek van de secretarie te Batavia) اسرار الانسان في معرفة الروح والرحمن ondernomen onder *Iskandar II.* *'Alá uddín*, en ten einde gebracht onder de koningin *Tádju-l'álam Tjafijatu-ddín*'.

IV (nº. 14, bibliotheek der secretarie te Batavia) جواهر العلوم في كشف المعلوم

V. فتح المبين علي الملحدين ارتين كمفاتن يڠ امت پات اتس سكل ملحد zamengesteld op bevel van sultan *Muqul Maáját Sjáh* [1] tegen de stellingen van de pantheïstische sekte, waarvan de aanhangers door genoemden koning van *Atjih* werden ter dood gebragt, nadat hunne boeken vóor de moskee *Bajturraḥman* waren verbrand. Ik zag een exemplaar te Barus (klein 4to van 40 bladzijden), waaraan ik deze aanteekening heb ontleend.

VI. نبذة في دعوي الظّل مع صاحبه ارتين رسالة فد مپتاكن دعوي بايڠ٢ دڠن يڠ امفون دي eene wederlegging van de kettersche stellingen van *Sjamsu-ddín*. (Vgl. VII).

VII. تبيان في معرفة الاديان فكانه ماءالزلال علي قلب الضمان الي الطريق الرحمن ارتين مپتاكن سكل اكم مك اداله سؤله٢ ايريڠ امت سُجق ممو سكن هات يڠ دهاك كفد جالن توهن يڠ برنام رحمن vervaardigd onder koningin *Tádju-l-'álam Tsafijatu-ddín Sjáh* [2]; dochter van sultan *Iskandar Muda Djohan bărdawlat*, zoon van sultan *'Alau-ddínn Ali Ri-'áját Sjáh*, zoon van sultan *Farmán Sjáh*, zoon van sultan *Mulafar* [3] *Sjáh*, zoon van sultan *'Indjat Sjáh* [4]. Het is verdeeld in twee boeken. Het

[1] مقل مغاية شاه

[2] تاج العالم صفية الدين شاه

[3] مظفر

[4] عناية شاه

eerste geeft een verslag van de godsdiensten van Adam tot Mohammad, en het tweede deelt de kettersche stellingen mede van verschillende Mohammedaansche secten. Het doel van den schrijver was de meeningen te bestrijden van *Sjamsu-ddîn* van Pasej [1] en zijne aanhangers. Een exemplaar in klein 4to (van 72 bladzijden) is in mijn bezit.

www.libtool.com.cn

VIII ماءالحياة لأهل الممات Een fragment van dit werk vindt men in een handschrift, toebehoorende aan het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen (n°. 55 ?)

IX حجّة الصديق لدفع الزنديق Een exemplaar van dit werk vindt men in de bibliotheek van het Bataviaasch genootschap (n°. ?).

X. صراط المستقيم zie Roorda van Eysinga's *Indie*, 3de boek I bl. 413—435. Een handschrift is ook in mijn bezit; vgl. n°. 14 v. *Keasberry's lijst*.

De meeste van deze werken zijn gericht tegen de populaire geschriften van *Hamzah* van *Barus* [2] en van den bovengenoemden *Sjamsu-ddîn* van *Pasej*. Voor zoover mij bekend is zijn de werken van *Hamzah* de volgende:

I اسرار العارفين Ik zag hiervan een exemplaar te Barus (klein 8vo van 24 bladzijden). Ik heb slechts de voorrede gelezen, waarin gezegd wordt, dat het een uittreksel is van een grooter werk van denzelfden schrijver, dat denzelfden titel draagt, en dat er drie werken onder dezen titel bestaan: de beide genoemden, het uitvoerige en het verkorte, en één handelende over عشق, عاشق en معشوق Dit is alles wat ik er uit kon overnemen, daar de eigenaar mij het werk zelfs niet voor één dag wilde leenen.

[1] Of zooals de Arabische inleiding vermeldt الشمطراي *Sjamatará* is eene Arabische verbastering van *Samudára*, den ouden naam van *Pasej*, hetgeen ten gevolge had, dat de Portugeezen, die op hunne schepen Arabische loodsen aan boord hadden, het geheele eiland *Sumatra* — een naam waarmede inlanders, die niet gewoon zijn met Europeanen om te gaan, onbekend zijn — genoemd hebben.

[2] الفنصوري *Fansúr* is de oude naam van *Barus;* van daar heet de Baruskamfer (*kapus Barus*) in het Arabisch كافورالفنصوري

II شعر سبورغ فيغي een allegorisch gedicht [1], waarin van de ziel van een mensch als van een vogel wordt gesproken (*kalow tărbang siburung pingej*, *'alámat badan di makan ulat* [2], indien de *pingej* wegvliegt, is het een teeken dat het lichaam door de wormen opgegeten zal worden). Dit *pingej* heeft aanleiding gegeven tot de verkeerde titels *pipit* en *pingit* (zie de Hollander's *Handleiding* bl. 307).

www.libtool.com.cn

III شعر فراه Een allegorisch gedicht, waarin van den mensch gesproken wordt als van een schip op de golven heen en weder slingerende. Een klein fragment is in mijn bezit.

IV شعر سيدغ فقير Een exemplaar is in mijn bezit (klein 4to van 14 bladzijden). Het is ook een allegorisch gedicht, waarin van den mensch gesproken wordt als zijnde armzalig en behoeftig.

V كشف السر التجلي السبحاني, eene korte verklaring van het wezen, de hoedanigheden en de werken van God. Werndly kende het (zie zijne Boekzaal, blz. 354). Het wordt ook vermeld in het tweede boek van de *Tabján* (zie VII op bl. 463) als een werk dat verbrand verdient te worden [3].

VI كتاب منتهي فد مراجناكن سبدا نبي Hiervan wordt gewag gemaakt in de *Tabján*. Het schijnt eene verklaring te zijn van de gezegden van den profeet.

VII شعر داكغ Een fragment is in mijn bezit. Het heeft dezelfde strekking als n°. III.

De werken van *Sjamsu-ddín* [4] van *Pasej* zijn:

---

[1] De gedichten van *Hamzah* waren nog in den tijd van Valentijn bekend; deze schrijver wist echter niet dat *Hamzah* een inlander van *Barus* was (zie zijne *Beschrijving van Sumatra*, blz. 21).

[2] 't Rijm is onvolledig, zelfs wanneer men aan de Menangkabowsche uitspraak van *ulat* als *ulèq* denkt.

[3] De andere werken, waarvan de schrijver van de *Tabján* op dezelfde wijze spreekt, zijn de مرأة الحقيق, de حرقة, de حق اليقين, de دائرة الوجود, de سرالربوبية en de تحفة المرسلة (zie in noot 4). Ik waag mij, zonder van den inhoud kennis te hebben genomen, niet aan de vertaling van diergelijke titels.

[4] Hij noemt zich somtijds ابن عبد الله en schijnt te *Atjih*

I. مرأة المحققين كتاب فري نسبة ارتين بڤس مخلوق دڠن حق تعالي Het wordt vermeld in het tweede boek van de *Tabján*. Een zeer corrupt exemplaar berust op de akademische bibliotheek te Leyden (nº. 1332). De sultan, onder wiens regering het stuk werd opgesteld, wordt daarin enkel مرحوم ماکت genoemd.

II. شرح رباعي حمزة الفنصوري Ik zag te Padang hiervan een exemplaar (8vo van 16 bladzijden), doch de eigenaar wilde er geen afstand van doen. Het is een commentaar op de alles behalve duidelijke gedichten van gemelden *Hamzah*.

III. مرأة المؤمن Werndly (Maleische boekzaal) kende het. Hij zegt er van dat het verdeeld is in 211 vragen en antwoorden, en een verklaring bevat van de voornaamste godsdienstige termen. In de voorrede van zijne spraakkunst komt eene kleine aanhaling uit dit werk voor.

2. *De handschriften van het India office te Londen (vroeger waren al die handschriften in het East India house) waarvan geen gewag is gemaakt in mijn „Kort Verslag der Maleische van het E. I. House te Londen."*

1. حكاية مهاراج بوم (Zie nº. 15 van de verzameling van Raffles).

2. Een ander exemplaar van de حكاية فرڠ فنداوجاي (Zie nº. 2 van de verzameling van Raffles).

3. سمرقندي (17 bladzijden in nº. 2906 [1], 4to). Arabisch

(Ar. كلية) geleefd te hebben. Een naamgenoot van hem is شمس الدّين الحاذق محمد ابن فضل الله die gezegd wordt de schrijver te zijn van de in noot 3 op de vorige bl. vermelde تحفة المرسلة

[1] De overige 51 bladzijden van dit deel bevatten: 1º. de verschillende standen van het lichaam bij het bidden; 2º. de toepassing van de vijf letters van الحمد op de vijf verplichte gebeden; 3º. formulieren van gebeden voor een doode; en 4º. over het huwelijk (حكم نكاح).

met interlineaire maleische vertaling. Het bevat de eerste voorschriften van den Islâm in vragen en antwoorden. Het begin luidt: „Indien men u vraagt: wat is de *imân?* moet het antwoord zijn: ik geloof in God, enz.„ De schrijver is ابو اللّيث محمد ابن ابي نصر ابن ابراهيم bijgenaamd de *Samarqander* (سمرقندي). Dit boekje is algemeen onder den naam van *Samarqandî* bekend. Exemplaren met eene interlineaire Javaansche vertaling [1]) zijn in West-Java zeer talrijk. Een commentaar daarop (شرح علي السمرقندي) is aanwezig in de bibliotheek van het Bataviaasch Genootschap (nº. 29); het is voorzien van een interlineaire Javaansche vertaling. Twee exemplaren in het Soendaneesch, waarvan een in Arabische karakters, zijn in mijn bezit.

4º. (nº. 2672, folio) bevat:

I (133 bladz.). Een ander exemplaar van de تعرجارن تمكس Het is van dezelfde redactie als het andere handschrift (nº. 2610).

II (127 bladz.). Een ander exemplaar van de حكاية بودق مسكين (of حكاية فارغ فوتغ zoo genoemd naar een wonderhakmes, dat de held bezat). Het schijnt van dezelfde redactie te zijn als nº. 2877 [2].

---

[1] Een exemplaar bevindt zich in de bibliotheek van het Bataviaasch genootschap (nº. 26).

[2] Er kunnen nog andere Maleische handschriften zijn in de bibliotheek van het *India office*, die ik over het hoofd heb gezien, daar de Perzische, Arabische en Maleische handschriften door elkander liggen. Ik hoop dat de gebreken in dit verslag door anderen zullen worden opgeruimd, en dat men ook aandacht zal willen schenken aan de hoogst belangrijke handschriften der overige Londensche boekerijen. De uitgave van een nieuw Maleisch leesboek wordt thans dringend gevorderd, daar de door Marsden, Meursinge en de Hollander uitgegeven teksten geen vertrouwen verdienen, omdat zij dikwijls slechts aan één handschrift ontleend zijn. Slechts door eene zorgvuldige vergelijking van vele manuscripten is het mogelijk een tekst te geven, waarop men zich verlaten kan, ten einde in staat te zijn de Maleische spraakkunst op betere grondslagen te vestigen dan tot nog toe is gedaan.

Aant. 3. De eigennaam *si-lindung dalima* (III n°. 7 verzameling van Raffles) is beter op te vatten als te beteekenen *die den granaatappel* in schoonheid *overschaduwt*. Zoo heeft men in Men. verhalen als eigennaam van een prinses: *si-lindung bulan* (*die de maan* in glans of schoonheid *overschaduwt*; vgl. de Bataksche eigennaam *nan-tjilok mata ni ari*, vgl. Bat. Wdb. en lb. IV bl. 157). In de proza redactie van 't gedicht, waarvan de heldin سلندغ دليم heet, komt de eigennaam سيدغ دليم ook voor (bl. 15 Handschrift van 't India office). De vader der heldin heet aldaar *Dewa Lăqsana*, en had zich in een granaatappel geincarneerd, die door *Sări Bunijan* opgegeten de oorzaak harer zwangerschap was (bl. 12).

Aant. 4. (bij V van n°. 62 veazameling van Raffles.) De heer Engelmann deelt mij mede, dat hiervan ook een Sundasche redactie bestaat, waarvan hij een exemplaar bezit (kl. 4to 36 bl.). Hierin worden de raadgevingen van den profeet behalve aan zijn dochter *Fâṭimah* ook gegeven aan een vrouw, die er *Murtasijah* heet. Ik vermoed, dat deze eigennaam niets anders is dan een vrouwelijk gemaakt مرتضي (een bijnaam van Faṭimah's man, *'Alî*); zoodat die 2de vrouw in de Sundasche redactie uit misverstand ontstaan is. Opmerkelijk is het echter, dat ض hier *s* geworden is, daar die medeklinker in 't Sund. evenals in 't Jav., *l* uitgesproken wordt (b. v. *malarat* = Ar. مضرة). Daar nu ض door de Perzen en Muhamedanen van 't Indische continent als sibilant wordt uitgesproken, zoo is het niet onwaarschijnlijk, dat de Sundasche redactie onder den invloed van een Kling of Bengalees is geweest. Het maken van vrouwelijke eigennamen door middel van den uitgang *ah* is overigens zeer bekend [1]. Zoude men hier uit ook niet 't Mal. *rubijah* kunnen verklaren als gevormd uit رَبِّي

[1] In 't Javaansch heeft men *Bulkijah* in pl. van *Bulqis* misschien door een Menangkabowschen vorm *Bulkih* (vgl. Tob. Spr. bl. 51).

(*Mijn Heer!*), daar toch de inlanders over 't algemeen zoo weinig van 't Arabisch weten, dat zij er niet aan denken konden, dat ربّي eigentlijk God toebehoort? Op de Westkust van Sumatra noemt men een vrouw, die op de 5 gezette tijden bidt (سمبهيغ فرض), den Koran leest, in 't kort in de vreeze des Heeren leeft — een zeldzaamheid bij de dames — *rubijah*, terwijl *mande rubijah* er — zonderling genoeg! — een verbloemende benaming is van een koppelaarster of houdster van een publiek huis (*mandè* beteekent *moeder*). Dit *rubijah* schijnt ook met ربيعة (II van nº. 70 verz. Raffles) bedoeld te zijn. De gewone bijnaam van *Fâṭimah* in 't Mal. is الزّهرا; van daar zegt men van een onkuische vrouw: فرمفون بدبح چلاک يغ تياد براولہ ناوُغ دباوہ فنجر فاطمہ الزّهرا

www.libtool.com.cn

Aant. 5. Bij قدء in pl. v. كدء (zie II nº. 79 en III nº. 77) vgl. Aant. op de *Pandjatandăran* bl. XXII.

Aant. 6. (Nº. 2. Verz. Raffles). De heer Cohen Stuart meldt mij in een brief van 26 September, dat hij naar aanleiding van een uitlegging hem door een Balinees verstrekt, tot dezelfde correctie gekomen is van *bisuwa* in *bhisawa*. Het schijnt hem ontgaan te zijn, dat ik reeds in *Taco Roorda's beoefening van 't Javaansch bekeken* (bl. 22 n. 2) die lezing heb voorgesteld.

Aant. 7. (II van nº. 7. Verz. Raffles). Vgl. bij *inu* Bataksch leesb. IV bl. 213.

Aant. 8. (Nº. 14. Verz. Raffles). *Rawi sărăngga* als bijnaam van *Pandji* moet *zonnestraal* beteekenen, en dus in tegenstelling van *tjandrakirana* (*maanstraal*), den bijnaam van zijne verloofde, gekozen zijn (vgl. 't gebruik van *mata ni bulan* of *bulan* in 't Bataksch van een *dochter*, en van *mata ni ari* van een *zoon*). 't Woord *sarangga* (of *sarăngga?*) moet een verbastering zijn van *sărangga* (*licht*), zoodat *rawisarangga* letterlijk *zonnelicht* beteekent.

Aant. 9. (No. 30. Verz. Raffles). *Tji-rĕbon* is Sundeesch, en eigentlijk naam van een rivier. De Javanen hebben het omdat zij het niet verstonden in *tjĕrbon*, *tjrĕbon* enz. verknoeid.

www.libtool.com.cn

Aant. 10. (No. 65. Verz. Raffles in de noot). *Djajeng kăsuma* is vertaald naar de opvatting van de inlanders, die op dezelfde wijze *Djajeng sĕkar* (*sĕkar* = *kusuma*) verklaren. De heer Cohen Stuart deelt mij de volgende zeer belangrijke opmerking mede: „Ik zou eerder geneigd zijn daarbij te denken aan een geheel veld, dan aan 't slagveld, en *kusuma* opvatten in den zin van *een vrouw* (vgl. Bat. leesb. IV, bl. 127 n. r.). Zulke eernamen, ontleend aan erotische overwinningen zijn toch bij den Javaan ook niet vreemd: ik heb te *Sălă* gekend een *Djajeng Rĕsmi* [1] (*overwinnaar in de liefde*), *Djajeng Rana* (dit laatste woord in den zin van *pudendum muliebre* [2]), enz. „

[1] Moet echter *schoonheid* en niet *liefde* beteekenen (vgl. Tob. Spraakkunst bl. 52. Aant. 2).

[2] In 't Mal. beteekent *rana* (رَانَ) een *princes*, en is een verbastering van *rătna* (zie Tob. Spraakk. bl. 51).

LIJST

VAN

MALEISCHE HANDSCHRIFTEN

www.nbtool.com.cn

TE SINGAPORE BIJ DEN ZENDELING KEASBERRY VERKRIJGBAAR, MET OPGAVE VAN DEN PRIJS IN DOLLARS EN VERDER IN ENGELSCH GELD.

(De titels zijn hier onveranderd gelaten, maar in een noot onder de bladzijde, voor zoover ik er in staat toe ben, verbeterd.)

Malay Copied Manuscripts.

	Pages.	Doll.	Cts.	Pd. st.	Sh.	d.
1 Maratul Tulab [1]	795.	24	85.	7	10	—
2 Chikil Vol I [2]	620.	16	50.	4	19	—
3 " " II [2]	713.	22	39.	6	15	—
4 " " III [2]	702.	22	06.	6	13	—
5 Kalana Puja Burgnat . . .	596.	18	88.	5	14	—
6 Ahmad-Mohamad-Si miskin [3] .	557.	17	71.	5	8	—

[1] Hiermede is bedoeld de مرأة الطلاب في تسهيل معرفة احكام الشرعيّة للملك الوهاب ارتين چرمن سكل مريک يڠ منتت علم فقيه فد مودهکن مڤنل سكل حکم شرح الله. Een goed handschrift in mijn bezit (folio 535 bl.). Een ander exemplaar is in de Leidsche Academische boekerij (nº. 1633), dat vrij corrupt moet zijn, altans naar 't stuk te oordeelen, dat S. Keijzer er uit medegedeeld heeft (in deze *Bijdragen* 7de dl. Nieuwe volgreeks bl. 211 v. v.). Meursinge heeft aan dit exemplaar ook zijn *Handboek van 't Mohammedaansch Regt* ontleend.

[2] Nº. 23 Verz. Raffles.

[3] Zijn twee werken in een band.

I de حکاية احمد دان محمد In mijn bezit een handschrift (kl. 4to 170 bl.). Talrijke aanhalingen uit een andere redactie in Roorda van Eysinga's *Mal.-Nederduitsch Wdb.* Het bevat de lotgevallen van *Aḥmad* en *Muḥammad*, zonen van *Radja Pandita*, die hen als kinderen naliet, na zijn rijk aan zijn jongeren broe-

		Pages.	Doll.	Cts.	Pd. st.	Sh.	d.
7	Sri Rama Vol I [4]	103.	4	09.	1	5	—
8	" " II [4]	323.	10	69.	3	6	—
9	" " III [4]	422.	13	66.	4	4	—
10	Khoja Miemon [5]	244.	8	32.	2	11	—
11	Panton Ikat-ikatan [6] . . .	176.	6	28.	2	—	—
12	Bayan Budiman [7]	201.	7	03.	2	3	—
13	Sajahara Malayu [8]	390.	12	70.	3	18	—
14	Saratal Mustakin [9]	350.	11	50.	3	12	—
15	Bujangga Maharaja Indra Maha Rupa [10]	236.	8	08.	2	8	6
16	Tungkorak [11]	86.	3	59.	1	4	—

www.libtool.com.cn

---

der, met name قرب سقار, die vorst was van *Păringgăndani*, vermaakt te hebben. Uit de vergelijking van de lezingen van mijn handschrift, en die der aanhalingen bij Roorda van Eysinga in zijn Wdb. blijkt het, dat er verschillende redacties van dit verhaal moeten bestaan. Mijn handschr. is niet vrij van Jav. invloed, en zegt in 't begin uit 't Jav. vertaald te zijn (vgl. Winter's Jav. zamenspraken I bl. 353, 364).

II, zie I nº. 53 Verz. Raffles, en vgl. nº. 37 van deze lijst.

[4] Nº. 22 Verz. Raffles.

[5] Nº. 4 Verz. Raffles en nº. 12 van deze lijst.

[6] Ik bezit een diergelijke maar kortere verzameling, die te Singapura schijnt geschreven te zijn, en weinig om 't lijf heeft.

[7] Zie nº. 4 Verz. Raffles.

[8] Nº. 18 Verz. Raffles.

[9] Hiermede is bedoeld X van Aant. 1 (bl. 464). Een aanhaling te vinden in de Aant. op de *Geschiedenis aan Sultan Ibrahim* (bl. 7 en 8), van Hoëvell's Aant. op de *Sair Bida Sari* (bl. 338, 362). Een stuk te vinden in R. v. Eysinga's *Beknopte Mal. Spraakkunst* (Breda 1839, bl. 125). Een handschrift in mijn bezit (kl. 4to 376 bl.).

[10] Zie *Kort verslag v. d. Mal. handschr. van het E. I. house te Londen.*

[11] تغكورق Mal. = Ar. جمجمه (zie nº. 72 Verz. Raffles).

		Pages.	Doll.	Cts	Pd. st.	Sh.	d.
17	Indra Bangsawan [12] . . .	79.	3	37.	1	2	—
18	Shayer Singapora turbakar [13] .	62.	2	86.	—	18	—
19	Shamardan [14]	167.	6	01.	1	16	—
20	Gulila Dumina [15]	100.	5	00.	1	10	—
21	Kanun [16]	81.	3	43.	1	1	—
22	Zat-Baktin [17]	160.	7	40.	2	5	—
23	Iskander [18]	129.	6	16.	1	18	—
24	Ali Badasah [19]	120.	4	60.	1	10	—
25	Johar Manikam [20]	72.	3	15.	1	1	—
26	Tajul Salatin [21]	123.	4	69.	1	10	—
27	Amat-Ul-Nasib	150.	5	50.	1	16	—
28	Indra Putra [22]	518.	16	54.	5	—	—

www.libtool.com.cn

Bij de Javanen *kabar naraka* (Mededeelingen van 't Zendelinggen. IX bl. 236), daar vooral de helpijnigingen er in verhaald worden.

[12] Een handschr. in 't bezit van E. Netscher te Rijow met ook deze titel, doch een ander, in 't bezit van H. C. Millies te Utrecht, heet حكاية اندرا بڤسو

[13] Dit gerijmel van Abdullah is te Singapore gelithografeerd.

[14] N°. 60 Verz. Raffles.

[15] N°. 38 Verz. Raffles (vgl. Aant. op de Pandjatandăran bl. XIV).

[16] Een uittreksel uit een diergelijk geschrift in Roorda van Eysinga's *Beknopte Maleische Spraakkunst* (bl. 115.).

[17] N°. 63 Verz. Raffles.

[18] N°. 2 Verz. Farquhar.

[19] Zie onder n°. 72 Verz. Raffles.

[20] Zie II van n°. 58 Verz. Raffles.

[21] N°. 42 Verz. Raffles.

[22] N°. 9 Verz. Raffles. Een handschrift is ook in 't bezit van H. C. Millies te Utrecht (kl. 4to 403 bl.). Dit exemplaar is naar de hand te oordeelen op Java door een Europeaan afgeschreven, die er ons stelsel van spellen heeft toegepast, terwijl er etymologische gissingen in voorkomen, die tot verkeerde opvattingen zouden kunnen aanleiding geven; b. v. كأنق٢ in pl. كانق٢, zoodat men *ka-anak-*

	Pages.	Doll.	Cts.	Pd. st.	Sh.	d.
29 Shayer Ibadat [23]	301	9	03.	2	15	—
30 Dulizan	184.	8	36.	2	11	—
31 Usol [24]	19.	1	00.	—	6	—
32 Partana Islam [25]	67.	3	01.	—	18	6
33 Kutika Rakaat Duliaya . .	31.	1	20.	—	8	—
34 Grak Phirasat [26]	7.	1	00.	—	6	—
35 Tabir mimpi	13.	1	00.	—	6	—
36 Shayer Bujong	14.	1	00.	—	6	—
37 Hikayat miskin	76.	6	00.	1	16	—
38 Dewa Bisnoo [27]	109.	6	60.	2	2	—
39 Undang Undang Malacca [28] .	124.	5	50.	1	16	—

In the malay mission Library at Singapore, most of which are 4° or folio sizes. *

---

anak zou uitspreken (Tob. Spraakk. bl. 47, 1 d). In 't *Indisch Jaarboekje* voor 1849 een stuk in verzen medegedeeld door Roorda van Eysinga.

[23] Vermakelijke theologie op rijm; van deze soort zijn er meer met een titel even onzeker, maar even verveelend.

[24] Denkelijk de اصول الدّين door Werndly reeds opgegeven.

[25] Zie IV van n°. 47 Verz. Raffles.

[26] De weinige zorg aan deze lijst besteed stelt mij niet in staat te beslissen, of dit niet slechts eenige hoofdstukken bevat uit de تعبير ممف Vgl. 't volgende n°. (Keasberry heeft كرق فرلمة bedoeld).

[27] Zie V van n°. 32 Verz. Raffles.

[28] N°. 1 Verz. Farquhar.

---

* De beoefenaar van 't Maleisch, die in 't bezit mocht zijn van 't Engelsche origineel, houde zich liever aan deze vertaling, daar zij vele verbeteringen en vermeerderingen bevat.

Amsterdam, 27 Junij 1866. H. N. v. d. Tuuk.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

95STE BESTUURSVERGADERING

VAN 17 JANUARI 1866.

Tegenwoordig de heeren Jhr. Cornets de Groot van Kraaijenburg (Voorzitter), E. Francis, Jhr. Gevers Deynoot, prof. J. Hoffmann, P. J. Bachiene, P. J. B. C. Robidé van der Aa, A. P. Godon en J. Millard (Secretaris).

De president opent de vergadering met de mededeeling, dat de heer dr. T. Roorda zijn ontslag als bestuurslid ingezonden heeft, waarvan aanteekening wordt gehouden.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden voorgelezen en goedgekeurd.

De vergadering doet aanteekenen, dat zijn ingekomen verzoeken tot ontslag als lid des Instituuts van de heeren dr. Baron van Hoëvell, P. Vreede Bik en Hope Loudon.

Op voordracht van dr. Neubronner van der Tuuk wordt tot buitenlandsch lid des Instituuts benoemd dr. Reinhold Rost, secretaris van "the Royal Asiatic Society at London."

De Voorzitter geeft kennis, dat ingevolge art. 32 van het bestaand reglement, het in de algemeene vergadering van den 27sten Juli herzien reglement aan de goedkeuring van Zijne Majesteit den Koning, als Beschermheer des Instituuts, is onderworpen, en dat daarop is ontvangen een brief van 's Konings Commissaris in de provincie Zuidholland, dd. 20 December a. p. no. 9266, hoofdzakelijk behelzende, dat de gevraagde Koninklijke goedkeuring volgens de bestaande wetgeving niet wordt vereischt, daar de wet van 22 April 1855 (*Staatsbl.* No. 32), blijkens art. 15, niet van toepassing is op vereenigingen, die, gelijk het Instituut, vóór het in werking treden dier wet bestonden.

Het herzien-reglement wordt daarop verklaard te zijn in werking getreden van den 1sten Januari ll. af.

Vervolgens wordt ter tafel gebracht het bij de bestuursleden in rondlezing geweest zijnde ontwerp van een huishoudelijk reglement, dat tot eene breedvoerige discussie aanleiding geeft; waarna de artikelen van dat concept, overeenkomstig den uitslag der stemming van de aanwezige leden des Bestuurs, gearresteerd worden, zooals zij als aanhangsel van de notulen dezer vergadering hierbij gevoegd zijn, met aanteekening, dat voorloopig in advies is gehouden een door den heer Francis gedaan voorstel, om te bepalen, dat voor de inning der achterstallige en jaarlijksche contributiën der leden buiten Nederland gevestigd, door den Penningmeester aan de respectieve agenten of commissarissen zullen worden toegezonden ingevulde kwitantiën en deze voor haar globaal bedrag bij de boeken pro memorie zullen worden belast.

Uithoofde de tijd thans te ver is verstreken voor de behandeling der nog aan de orde gestelde punten, wordt de beraadslaging daarover verdaagd tot aanstaanden Zaturdag, den 20sten dezer.

Bijlage.

HUISHOUDELIJK REGLEMENT,

KRACHTENS HET LAATSTE LID VAN ART. 8 VAN HET REGLEMENT.

ART. 1.

De tijd en de plaats van iedere vergadering des Bestuurs worden ten minste drie dagen vooruit aan de leden bekend gemaakt.

De gewone vergaderingen zullen in den regel gehouden worden op den derden Zaturdag der maanden Januari, Maart, Mei, Juli, September en November.

Alle convocatie-biljetten aan de leden en bescheiden aan benoemde commissien worden hun vrachtvrij bezorgd.

ART 2.

Op eene der laatste vergaderingen vóór de algemeene vergade-

ring in Maart wordt door den Secretaris een concept voor het op die vergadering te geven verslag ingediend en dit door het Bestuur vastgesteld en doet de Penningmeester rekening en verantwoording aan het Bestuur met toetsing aan de vastgestelde begrooting. Ook worden dan de drietallen voor de aftredende leden opgemaakt en de voorstellen besproken, welke op de algemeene vergadering mochten te doen zijn.

www.biblobel.com.nl

ART. 3.

Indien voor stukken in de Bijdragen en voor afzonderlijke werken een honorarium wordt toegekend, geschiedt zulks op voorstel van den Secretaris, zoo noodig met een vast te stellen getal gratis-exemplaren.

ART. 4.

Voor het drukken, uitgeven, bezorgen en verkrijgbaar stellen der Bijdragen wordt met eenen te 's Gravenhage gevestigden uitgever overeengekomen. Met dezen wordt, bij voorkeur van anderen, telkens afzonderlijk gehandeld omtrent het drukken, uitgeven, bezorgen en verkrijgbaar stellen van afzonderlijke werken. De Voorzitter en de Secretaris sluiten, namens het Bestuur, de overeenkomsten naar door het Bestuur goedgekeurde grondslagen.

ART. 5.

De Bijdragen beslaan in den regel jaarlijks tusschen de 30 en 40 vellen druks van 16 paginas. Daarvan verschijnt, zooveel mogelijk, elke twee maanden een zesde gedeelte in het licht.

ART. 6.

De afzonderlijke werken worden, zooveel mogelijk, in overeenstemming met de schrijvers en bewerkers uitgegeven.

ART. 7.

De vragen, bedoeld in par. *c.* van art. 1 van het Reglement, worden door den Secretaris voorgesteld.

ART. 8.

De Adjunct-secretaris verricht de werkzaamheden, waarmede hij door den Secretaris belast wordt; ook staat hij den

Penningmeester en de Secretarissen der afdeelingen ten dienste, voor zoover de Secretaris daartegen geen bezwaar heeft.

Nevens de registers der boekerij houdt hij een register aan van afgegeven boeken en geschriften.

Hij zorgt in het bijzonder voor het voltallig houden der werken en tijdschriften en het erkennen der ontvangst van toezendingen.

Hij ondersteunt den Secretaris in het regelmatig onderhouden van briefwisseling met de Commissarissen of gedelegeerden in de kolonien en met de genootschappen, instellingen of personen, waarmede betrekking bestaat.

Hij onderteekent de uitgaande stukken bij verhindering van den Secretaris en treedt telkens voor hem op, wanneer daartoe reden is.

96STE BESTUURSVERGADERING

VAN 20 JANUARI 1866.

Tegenwoordig de heeren Jhr. Cornets de Groot van Kraaijenburg (Voorzitter), Jhr. Gevers Deynoot, J. Hoffmann, E. Francis, A. D. van der Gon Netscher, A. P. Godon en J. Millard (Secretaris).

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden na eenige wijziging goedgekeurd.

Blijkens een brief van den 18den dezer geeft de heer Jhr. H. C. van der Wijck kennis, dat, uithoofde van een voorgenomen tijdelijk verblijf buiten 's lands, hij zich genoopt acht zijn ontslag te verzoeken als lid van het Bestuur en Vice-President des Instituuts.

De vergadering, hoezeer met leedwezen dit bericht vernemende, verleent onder dankbetuiging het verlangde ontslag.

Wordt voorgelezen een brief van de 3de afdeeling des Instituuts, gedagteekend den 20sten dezer, terugkomende op het

reeds vroeger gedane voorstel tot vereeniging van de 2e met de 3e afdeeling. Wordt besloten voorloopig die afzonderlijke afdeelingen in stand te houden en het voorstel in de volgende algemeene vergadering in nadere overweging te nemen.

Naar aanleiding van art. 16 van het herzien-reglement, bepalende dat de belangen van het Instituut in de koloniën worden opgedragen aan leden-commissarissen of gedelegeerden, deelt de voorzitter mede, dat blijkens bericht van het lid, den heer H. J. Bool, door hem nog niet van den commissaris, den heer N. P. van den Berg, diens functien waren overgenomen, waartoe hij echter geheel bereid was, mits hem de middelen verleend werden, om bij de uitvoering dier taak zich de vereischte hulp te verschaffen.

De vergadering, overwegende dat bij een brief, dd. 25 October 1865, heeren commissarissen met aandrang zijn verzocht geworden den staat van zaken in Indië, het Instituut betreffende, te willen toelichten, maatregelen te beramen om den achterstand te doen aanzuiveren en bericht in te zenden nopens de overgave aan den heer Bool der betrekking van commissaris, tot dus ver bekleed door voornoemden heer van den Berg, op welk schrijven binnen kort een antwoord kan worden tegemoet gezien, besluit in afwachting van dat antwoord de regeling dezer aangelegenheid te verdagen tot na de aanstaande algemeene vergadering.

Inmiddels wordt den secretaris opgedragen ook heeren commissarissen in West-Indië te verzoeken, eenig verslag te doen toekomen omtrent hunne verrichtingen aldaar in het belang des Instituuts, en in het bijzonder den heer Mr. E. A. van Emden uit te noodigen, eene voordracht in te dienen ter vervulling der betrekking van mede-commissaris te Paramaribo, opengevallen door het overlijden van den heer E. J. Slengarde.

Hierna wordt door een der bestuursleden de wensch geuit, dat het Instituut in het bezit gerake van werken of geschriften betreffende vreemde kolonien en de betrekking met buitenlandsche genootschappen van gelijken aard als het Instituut worde onderhouden.

De secretaris deelt mede, dat, ter bereiking van het laatstgemelde doel, aan onderscheidene buitenlandsche instellingen de voorslag is gedaan tot ruiling van werken, en dat, wat het eerste aangaat, door den secretaris, op uitnoodiging van het Bestuur, weldra een voorstel zal worden ingediend ter aanschaffing

van periodieke of andere werken, als met den aard dezer instelling overeenkomende.

Vervolgens bericht de secretaris, dat ter plaatsing in de Bijdragen des Instituuts door dr. Niemann is aangeboden een stuk over de Bataksche letterkunde en dat door dr. Neubronner van der Tuuk zijne medewerking op het gebied der Indische letterkunde is toegezegd; waarvoor dien heeren de dank des bestuurs betuigd zal worden.

Door het lid des Instituuts, den heer Leupe, zijn ingezonden de volgende stukken:

I. De Maleische tekst met klankteekens van een contract, gesloten door den admiraal Steven van der Hagen met den kapitein en de hoofden van Hitoe op Amboina in 1605 en later vernieuwd door den gouverneur Frederik Houtman in 1620.

II. Eene bijdrage tot de geschiedenis van den zeeroof in den Indischen Archipel in de jaren 1800—1802.

Wordt besloten het eerste stuk in handen te stellen van dr. Niemann ten fine van advies, en het tweede te verzenden naar de 3e afdeeling, met verzoek deswege haar gevoelen te willen mededeelen.

Wordt voorlezing gedaan van eene missive van de Nederlandsche maatschappij ter bevordering van nijverheid, gedagteekend Haarlem 20 November jl. no. 977, het bericht behelzende, dat door haar is besloten tot het oprigten te Haarlem van een museum van grondstoffen en natuurvoortbrengselen uit de Nederlandsche overzeesche bezittingen en koloniën, met verzoek om deze onderneming te ondersteunen, zoowel door aanbeveling als door toezending van daarvoor geschikte voorwerpen.

Hiervan wordt aanteekening gehouden en besloten, der voormelde maatschappij van de belangstelling en medewerking des Instituuts bij voorkomende gelegenheid de verzekering te geven.

De secretaris deelt mede, dat de minister van marine mondeling en de minister van koloniën bij een brief dd. 25 November 1865 aan het Instituut hunnen dank hebben doen betuigen voor de toezending der kaart van de bogt van Tomini en der reis naar Gorontalo van den heer von Rosenberg, uitgegeven door het Instituut.

De rangschikking der heeren leden van het Bestuur, in het bijzonder ter bepaling van het jaar hunner aftreding, eenig verschil van gevoelen veroorzaakt hebbende, wordt het nader toelichten daarvan opgedragen aan het bestuurslid, den heer

Bachiene, die aanneemt in eene volgende vergadering deswege verslag te doen.

De begrooting van uitgaven en ontvangsten voor het volgende Instituutsjaars wordt door den penningmeester aan het oordeel des bestuurs onderworpen en na eenige beraadslaging vastgesteld.

Wijders wordt besloten de huur van het lokaal voor de vergaderingen des Instituuts voorloopig te verlengen tot ultimo April, in afwachting eener meer geschikte gelegenheid.

Hierna wordt deze bijeenkomst gesloten.

97STE BESTUURSVERGADERING

VAN 24 MAART 1866.

Tegenwoordig de heeren Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg (Voorzitter), Prof. J. Hoffmann, A. D. van der Gon Netscher, P. J. B. C. Robidé van der Aa, A. P. Godon en J. Millard (Secretaris).

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Verzoeken om ontslag als lid des Instituuts zijn ingekomen van de heeren J. W. M. Smissaert, H. D. Potter en G. C. Bosch Reitz.

Tot nieuwe leden des Instituuts worden benoemd, de heeren: Mr. C. J. E. graaf van Bylandt, te 's Hage, Jhr. Mr. H. A. van der Goes, te 's Hage, Prof. H. Kern, te Leiden, Prof. J. P. N. Land, te Amsterdam, Dr. C. P. Tiele, te Rotterdam, Weitzel, te 's Hage, G. R. P. F. Gonggrijp, te Delft, Mr. H. Beth, te 's Hage, Dr. J. A. van Dissel, te Samarang en S. van Dissel, te Japara.

Wordt voorgelezen een brief van den heer D. Scheltema, gedagteekend Haarlem 18 Maart ll., berichtende dat hij, de overtuiging gekregen hebbende dat, hoezeer te vergeefs, het bestuur zijne beste pogingen heeft aangewend om hem weder in

het bezit te stellen der meermalen besproken kleine kaart van de Karimon-Java-eilanden, in het verlies daarvan thans berust en met zijne contributie als donateur zal voortgaan.

Zijn ingekomen de volgende brieven van den minister van koloniën:

www.nbtoof.com.cn

Een brief dd. 26 Januari ll. nº. 14, mededeelende, dat zich niet in het archief van dat departement bevinden de stukken door het bestuur aangevraagd, met name: het dagregister eener reis, door den heer E. Francis, als gouvernements-commissaris van Menado in de jaren 1846 en 1847 gedaan naar de Sangir- en Talaut-eilanden en verschillende andere deelen der Molukkos; het rapport door hem in het jaar 1828 uitgebracht over eene nieuwe regeling van het bestuur der Buitenbezittingen, en het dagregister van den heer Francis, als president van Sumatra's westkust, gehouden van de verrichtingen van het civiel bestuur in den oorlog met de Padries gedurende de jaren 1834—37.

De minister drukt de meening uit, dat aan het verlangen des bestuurs beter en volledíger zou kunnen worden tegemoet gekomen, indien voor het beoogde doel de tusschenkomst van het Indisch bestuur wierd ingeroepen, om voor rekening des Instituuts afschriften te bekomen der aangehaalde stukken.

De vergadering besluit den minister van koloniën den dank des bestuurs aan te bieden, met het verzoek het Indisch bestuur te willen machtigen tot het doen afschrijven dier stukken, wanneer de heeren commissarissen des Instituuts in Indië zich daartoe aanmelden.

II. Een brief dd. 8 Maart ll. nº. 393, ten geleide van een uittreksel van een verslag, door den 4en inspecteur der cultures op Java in het vorige jaar uitgebracht nopens den toestand van de afdeeling Banjoewangie, tegen de openbaarmaking waarvan bij den minister geene bedenkingen bestaan.

Wordt besloten dat stuk in de Bijdragen des Instituuts op te nemen.

Door den secretaris wordt medegedeeld, dat door hem behoudens de goedkeuring des bestuurs, met den heer H. C. Millies, te Utrecht, eene briefwisseling is geopend ten aanzien der uitgave door het Instituut van een door dien hoogleeraar in de Fransche taal voltooid werk over de munten van den Oost-Indischen Archipel; evenzoo met den heer Dr. Neubronner van der Tuuk over de uitgaaf eener Maleische chrestomathie, geschikt voor de inlandsche bevolking van den Indischen Archipel.

De vergadering verleent machtiging aan den secretaris om deswege in verder overleg te treden en onder nadere sanctie des bestuurs omtrent de voorwaarden dier uitgave overeen te komen.

www.libtool.com.cn

Wijders wordt met belangstelling vernomen, dat door prof. Hoffmann ter plaatsing in de Bijdragen des Instituuts zal worden ingezonden een stuk, getiteld: *„ Blikken in de geschiedenis en staatkundige inrigting van Lioe-Kioe en zijne betrekkingen met China en Japan. Naar Chinesche en Japansche bronnen.„*

De secretaris bericht, dat, dewijl herhaaldelijk klachten zijn ingebracht over het gebruik van sommige Maleische drukletters, die, als strijdig met het gewone schrift der Inlanders, voor hen niet altijd duidelijk of leesbaar zijn, door hem inlichtingen zijn ingewonnen omtrent de kosten eener wijziging, met het voorstel den drukker des Instituuts op te dragen, de vereischte veranderingen in te voeren.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

Wordt voorgelezen het antwoord der 3e afdeeling van het Instituut, dd. 23 Februari ll., inhoudende, dat het aan haar ten fine van rapport toegezonden werk van den heer Leupe: *„ Bijdragen tot de geschiedenis van den zeeroof in den Oost-Indischen Archipel* 1800—1802, „ door de meerderheid geacht wordt, als eenige belangrijke historische feiten betreffende, geschikt te zijn om, eenigermate verbeterd, te worden opgenomen in de Bijdragen des Instituuts, hoezeer de beslissing daarover aan het hoofdbestuur overlatende.

De vergadering draagt den secretaris op, om, naar gelang de ruimte in de Bijdragen de plaatsing toelaten zal, op voorschreven stuk bij voorkomende gelegenheid te letten.

Wijders wordt aanteekening gehouden der mededeeling van dr. Niemann, betreffende den door den heer Leupe aangeboden Maleischen tekst met klankletters van het accoort, gesloten door den admiraal Steven van der Hagen met den kapitein en de hoofden van Hitoe op Amboina in 1605, en later vernieuwd door den gouverneur Frederik Houtman in 1620.

Bij het deskundig onderzoek is gebleken, dat uit een linguistisch oogpunt dat oude archiefstuk geenszins belangrijk en niet alleen in slecht en verbasterd Maleisch gesteld is, maar ook dat de daarbij gebruikte klankteekens geene bijzondere opmerking verdienen boven andere Maleische handschriften met klankteekens.

Wordt besloten daarvan den heer Leupe onder dankbetuiging mededeeling te doen.

Ten aanzien van de stukken, vermeld in de notulen der Bestuursvergadering van den 21en October 1865, door den heer Leupe ingezonden, wordt het bericht medegedeeld, dat van wege de 2e afdeeling des Instituuts een gunstig advies is ontvangen, tot plaatsing, hoezeer eenigermate verkort, van *„ Beschrijving der zeden van de Alfoeren in de Minahassa* door den gouverneur der Molukkos, Padtbrugge," waarbij aanvankelijk gevoegd was doch later teruggenomen is *„een togt van den gouverneur door het binnenland der Minahassa."* Naar aanleiding daarvan werd de aandacht gevestigd op de journalen van Padtbrugge zijner reizen naar de Soela-, Oebi- en Sangir-eilanden, benevens den oosthoek van Celebes en het binnenste van de golf van Tomini.

De opname dezer journalen, doch eenigermate verkort, in eenige volgende nos der Bijdragen wenschelijk geacht zijnde, wordt den sekretaris opgedragen daartoe de medewerking van den heer Leupe in te roepen.

Aan de vergadering wordt mededeeling gedaan van eene door den president en den sekretaris met den heer H. L. Smits aangegane suppletoire overeenkomst, bepalende:

1°. dat als uitgever der Bijdragen van het Instituut zal optreden de heer Martinus Nijhoff alhier;

2°. dat exemplaren der Bijdragen door hem in den handel zullen worden verkrijgbaar gesteld tegen 20 cent per vel, waarvan de helft ten voordeele des Instituuts door den drukker Smits telken jare in de maand Juli zal worden verantwoord, wordende hiervan echter uitgezonderd zoodanige deelen, die platen of kaarten bevatten, waarvoor een nadere prijs zal worden vastgesteld;

3°. dat de heer M. Nijhoff wordt toegestaan op de omslagen der Bijdragen aan te kondigen de werken door hem uitgegeven.

Deze overeenkomst wordt door het Bestuur goedgekeurd.

De heer Bachiene draagt aan de vergadering voor zijn gevoelen over de rangschikking der leden van het Bestuur, ten opzichte van de jaren van aftreding, waarover in vroegere bijeenkomsten eenig verschil was ontstaan.

Na eenige discussie wordt overwogen, dat in de algemeene

vergadering van 27 Mei 1865, bij de keuze van nieuwe Bestuursleden niet bepaaldelijk voor ieder lid is aangewezen geworden de voorganger, die vervangen of de plaats in het Bestuur welke aangevuld werd; dat toen de heer Veth, bij diezelfde gelegenheid als Bestuurslid aangewezen, die benoeming niet aangenomen en alzoo geene zitting gehad heeft, evenmin ten aanzien van den heer Robidé van der Aa, later in de Algemeene Vergadering van 26 Julij 1865 tot directeur gekozen, kon worden bepaald het jaar zijner aftreding; dat evenwel door het bedanken der heeren Jhr. H. C. van der Wijck en Dr. T. Roorda en de nieuwe keuze van bestuursleden ter vervanging van hen, die reeds vier jaren gefungeerd hebben en niet herkiesbaar zijn, de gelegenheid bestaat, om het door de algemeene vergadering begane verzuim te herstellen door de tegenwoordige leden des Bestuurs, in het vorige jaar verkozen, te rangschikken naar het aantal stemmen door hen verkregen, derhalve:

de heeren J. Millard, A. D. van der Gon Netscher en A. P. Godon, aftredende in het jaar 1869;

de heeren Jhr. Mr. W. T. Gevers Deynoot, J. Hoffmann en P. J. B. C. Robidé van der Aa, aftredende in het jaar 1867;

de heeren P. J. Bachiene en E. Francis, aftredende in 1868;

en wijders door de volgende lijst van candidaten voor de opengevallen plaatsen, als:

ter vervanging van den heer Cornets de Groot van Kraaijenburg:

de heeren Dr. P. Bleeker, G. H. Uhlenbeck, J. M. Obreen, aftredende in 1870.

ter vervanging van den heer Mr. W. Wintgens:

de heeren G. H. Uhlenbeck, J. M. Obreen, Mr. J. E. Banck, aftredende in 1870.

ter vervanging van den heer H. C. van der Wijck:

de heeren J. M. Obreen, Mr. J. E. Banck, A. W. Egter van Wissekerke, aftredende in 1870;

ter vervanging van den heer Dr. T. Roorda,

de heeren Dr. G. K. Niemann, J. J. Meinsma, Mr. P. A. S. van Limburg Brouwer, aftredende in 1868.

Wordt besloten dienovereenkomstig aan de aanstaande algemeene vergadering een voorstel te onderwerpen.

Vervolgens wordt de rekening en verantwoording van den Penningmeester, onderzocht door de heeren Bachiene en van der Aa, ter nadere goedkeuring van de bedoelde algemeene vergadering gearresteerd, zoomede kennis genomen van het aan haar

in te dienen, door den sekretaris ontworpen, algemeen verslag van den staat en de werkzaamheden van het afgeloopen Instituutsjaar.

Daarna wordt de bijeenkomst gesloten.

98STE BESTUURSVERGADERING

VAN 23 APRIL 1866.

Tegenwoordig de heeren Francis, die in den aanvang het presidium waarneemt, Prof. Hoffmann, Dr. Niemann, Jhr. Gevers Deynoot, Egter van Wissekerke, Obreen, Dr. Bleeker, Robidé van der Aa en Godon, terwijl de laatste, bij afwezigheid van den heer Millard, zich met het secretariaat belast.

Keuze van een voorzitter voor het Instituut. Met meerderheid van stemmen wordt die betrekking aan den heer Bleeker opgedragen, die evenwel verklaart om verschillende redenen niet in staat te zijn die functie te aanvaarden. Bij eene herstemming erlangt de heer Gevers Deynoot de meeste stemmen, die zich deze keuze laat welgevallen en het voorzitterschap aanvaardt.

Keuze van een onder-voorzitter. De heer Bleeker wordt met meerderheid van stemmen tot deze betrekking gekozen, die verklaart haar te aanvaarden.

De heer Robidé van der Aa geeft zijn wensch te kennen, in het huishoudelijk reglement nog een artikel op te nemen, betreffende den aankoop van boeken en handschriften voor de bibliotheek.

In verband met de kwestie der ineensmelting van de 2de en 3de afdeeling geeft de heer Robidé van der Aa in overweging de afdeelingen op te heffen en in plaats daarvan in den winter vier bijeenkomsten te houden, bestemd voor voordrachten en

discussie. Dit onderwerp wordt aangehouden om in eene latere vergadering te worden behandeld.

De heer Obreen meent, dat het behoort tot de taak van het Instituut om te trachten eenige gelijkvormigheid tot stand te brengen in de spelling van Indische plaatsnamen. Bij de gedachtewisseling, die hierover plaats heeft, stelt de heer Robidé van der Aa voor het benoemen eener commissie om eenige regels vast te stellen voor de spelling dier namen, welk voorstel in eene volgende vergadering een punt van overweging zal uitmaken.

99STE BESTUURSVERGADERING

VAN 24 JULI 1866.

Tegenwoordig de heeren Jhr. Gevers Deynoot (voorzitter), van der Gon Netscher, prof. Hoffmann, Robidé van der Aa, dr. Niemann, Obreen en Godon. De heer Bachiene met kennisgeving afwezig, terwijl de heer Millard door zijne buitenlandsche reis verhinderd wordt de bijeenkomst bij te wonen.

De notulen der vergaderingen van 24 Maart en 23 April jl. worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter deelt mede dat door den secretaris, gebruik makende van de bevoegdheid hem bij art. 13 van het reglement gegeven, eene voordracht is ingediend tot benoeming van een adjunct-secretaris. Voor die betrekking wordt door den secretaris voorgesteld de heer J. Boudewijnse, welk voorstel door de vergadering wordt goedgekeurd.

De nieuw benoemde adjunct-secretaris, in het gebouw aanwezig, wordt onmiddellijk daarna ter vergadering toegelaten en door den Voorzitter geïnstalleerd.

De Voorzitter bericht verder de ontvangst van:

I. De volgende werken voor de bibliotheek.

Bijdragen tot de kennis van het landelijk stelsel op Java, bijeenverzameld door S. van Deventer, 3e deel.

Bijblad op het Staatsblad van Nederlandsch Indië, deel VIII, afl. 3.

Het regt in Nederlandsch Indië, deel XXII, no. 3.

Regerings-almanak en Naamregister van Nederlandsch-Indië over 1866, aangeboden door het departement van koloniën.

De twist van Sang Maima en Datu Dalu in het Tobasch, naar een handschrift op boombast gedrukt, aangeboden door den heer dr. van der Tuuk.

Bijdragen tot de kennis der Alfoersche taal in de Minahassa, aangeboden door den heer dr. Niemann.

Tijdschrift voor nijverheid en landbouw in Ned.-Indië, deel X, XI, XII, afl. 1.

Journal of the Asiatic society of Bengal. Part I en II, no. IV, 1865.

Bulletin de la société de geographie, afl. Mei en Juni 1865 en April, Mei en Juni 1866.

Verslagen van het Indisch Genootschap der algemeene vergaderingen van 27 Maart, 13 April en 29 Mei 1866.

Tijdschrift voor Ned. Indië, afl. April tot Juli 1866.

Revue maritime et coloniale, afl. Juli 1866.

II. Eene missive van de Royal Geographical Society te Londen, houdende kennisgeving der ontvangst van het Tijdschrift van het Instituut.

III. Missives van de heeren J. R. P. F. Gonggrijp, C. van Bylandt, C. P. Tiele, J. P. N. Land en dr. P. Swart, berichtende de aanneming van het hun opgedragen lidmaatschap.

IV. Eene missive van den heer C. L. Daniels, waarbij deze, uithoofde van aanhoudende ziekelijkheid, bedankt voor het verdere lidmaatschap van het Instituut.

V. Eene missive van den commissaris des Instituuts te Paramaribo, den heer E. A. van Emden, tot zijne mede-commissarissen voor Suriname voorstellende, de heeren J. F. A. Cateau van Roseveldt, chef van het bouwdepartement en F. Carstairs, oud lid van den kolonialen raad.

De vergadering overweegt het denkbeeld van den heer van Emben om, met het oog op de vele mutatiën, die onder het personeel in de kolonie plaats vinden, het getal commissarissen

op drie te bepalen. Nadat zij daaraan hare goedkeuring heeft gehecht, besluit zij:

1°. den heer J. F. A. Cateau van Roseveldt te benoemen tot lid van het Instituut.

www.libtool.com.cn

2°. overeenkomstig de gedane voordracht te benoemen tot commissarissen des Instituuts in Suriname de heeren J. F. A. Cateau van Roseveldt en F. Carstairs.

VI. Een opstel van den heer Leupe, ter opneming in de Bijdragen, getiteld: *„Expeditie tegen Siauw,"* ontleend aan het Journaal van Robertus Padt-Brugge.

Op voorstel van den Voorzitter wordt zoowel ten opzichte van dit opstel als van de volgende de vraag besproken: of het onderzoek en de beoordeeling zal worden opgedragen aan de afdeelingen dan wel aan een lid van het algemeen bestuur. Met het oog op de omstandigheid dat sommige afdeelingen niet geconstitueerd zijn, zoodat te verwachten is dat niet spoedig van haar een advies zou ontvangen worden, wordt besloten de stukken in handen te stellen van een of meer leden van het bestuur.

Ten opzichte van het opstel van den heer Leupe wordt de heer dr. Niemann uitgenoodigd, die zich daartoe bereid verklaart, het bestuur omtrent de opneming in de Bijdragen van advies te dienen.

VII. Eene missive van den hoogleeraar H. Schlegel, te Leiden, ter opneming in de werken van het Instituut aanbiedende een verslag van den heer C. H. B. von Rosenberg omtrent zijn jongsten reistocht naar de Aroe-Key en nabij gelegen eilanden.

Dit reisverhaal wordt gesteld in handen van de heeren Robidé van der Aa en van der Gon Netscher om het bestuur over de uitgave daarvan te adviseeren en bepaaldelijk over het wenschelijke eener afzonderlijke uitgave dan wel eene opname in de Bijdragen.

In het geval eener afzonderlijke uitgave, verklaart de heer van der Gon Netscher zich bereid eenige afbeeldingen van bewoners der Aroe-Key-eilanden af te staan om aan het werk te worden toegevoegd, van welk aanbod het bestuur in dat geval gaarne gebruik zal maken.

VIII. Eene missive van den heer Levyssohn Norman te Batavia, die namens den heer C. T. M. de Grijs, tolk voor de Chineesche taal te Samarang, het Instituut ter publiceering aanbiedt eene door dien heer vervaardigde vertaling der Chineesche wetboeken, met aanteekeningen.

De heer Hoffmann, die zich daartoe welwillend bereid ver-

klaart, wordt uitgenoodigd het bestuur omtrent de wenschelijkheid der uitgave van dezen bundel stukken te willen inlichten.

IX. Eene missive van den heer J. van Leeuwen, secretaris van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, die ter plaatsing in de Bijdragen aanbiedt een opstel van den heer H. C. Klinkert te Riouw, getiteld: *Pelgrimsreis van Abdullah ben Abdul Kadir Moensji naar Mecca.*

Op uitnoodiging van den Voorzitter neemt de heer Niemann op zich ook omtrent de plaatsing van dit opstel het Bestuur in te lichten.

X. Eene missive van den heer J. R. P. F. Gonggrijp te Delft, ten geleide van eene kritiek der recensie van den heer Klinkert over de Maleische school- en volksleesboeken (zie bladz. 88—112, 1e stuk, 1e deel der 3e volgreeks).

Daar de vergadering van oordeel is, dat na de opname van het opstel des heeren Klinkert, eene kritiek daarvan door het Bestuur niet mag geweigerd worden, wanneer althans de vorm geen hinderpaal oplevert, wordt tot de plaatsing besloten en de heer Obreen uitgenoodigd te willen nagaan of de kritiek, zooals zij is ingezonden, kan worden opgenomen. Mocht de heer Obreen verandering noodig achten, dan zal daartoe de toestemming van den heer Gonggrijp gevraagd worden.

XI. Eene missive van den heer H. von de Wall, houdende bericht dat hij gereed is met de samenstelling der Maleische samenspraken. Zij bevatten de meest verschillende gesprekken tusschen personen van alle standen der Maleische samenleving. De door het Bestuur verlangde lijst van rangen en titels is in den vorm van een gesprek gebracht, waarin de attributen van de verschillende hoofden worden opgegeven. De heer von de Wall heeft zich daarbij moeten bepalen tot het voormalig rijk van Djohor, terwijl hij later misschien op de kleine Maleische staatjes op het schiereiland terugkomt.

Daar volgens de mededeeling des heeren von de Wall het concept wordt overgeschreven om daarna gecorrigeerd en waarschijnlijk nog eens overgeschreven te worden, besluit het Bestuur hieromtrent nader bericht in te wachten.

XII. Eene missive van den heer Frederik Muller te Amsterdam, voorstellende om, ofschoon het werk van den heer van den Chijs *Neêrlands streven tot openstelling van Japan voor den wereldhandel* gereed is, met de uitgave tot het najaar te wachten, daar het tegenwoordig tijdstip voor de uitgave hoogst ongunstig

is en het werk, thans uitgegeven, niet het verdiende belang zou wekken.

Daar de vergadering de juistheid der opmerking van den heer Muller niet kan ontkennen, wordt overeenkomstig zijn voorstel beslist, terwijl verder wordt bepaald dat aan den heer van der Chijs te Batavia hiervan kennis gegeven en aan commissarissen te Batavia verzocht zal worden den heer van der Chijs het vroeger bepaalde honorarium uit te keeren.

De heer Robidé van der Aa biedt het Bestuur aan eene onder zijn toezigt vervaardigde vertaling van een opstel van den heer Zollinger: *Togt naar het gebergte Bator*, in der tijd opgenomen in Petermanns *Mittheilungen aus Justus Perthes' geographischer Anstalt*. Onder dankzegging aan den heer van der Aa wordt besloten de vertaling op te nemen in de Bijdragen.

De heer Robidé van der Aa geeft in overweging in het huishoudelijk reglement, vastgesteld in de Bestuursvergadering van 17 Januari jl., nog een artikel op te nemen, waarbij aan den secretaris, in overleg met den voorzitter, de bevoegdheid wordt gegeven boeken en handschriften voor de bibliotheek aan te koopen, mits zich houdende aan eene daarvoor jaarlijks op de begrooting aangewezen som. Tot ondersteuning van dit voorstel wijst de heer van der Aa er op dat het geval zich kan voordoen dat plotseling de gelegenheid bestaat eenige belangrijke bescheiden aan te koopen; eene gelegenheid die zich niet altijd zoo lang vooraf heeft laten voorzien, dat de secretaris daaromtrent het bestuur heeft kunnen raadplegen.

De heer van der Gon Netscher wenscht dat in het huishoudelijk reglement ook nog een tweede nieuw artikel wordt opgenomen, waarin namelijk bepaald wordt dat de bibliotheek van het Instituut éénmaal per week voor de leden toegankelijk is en waarbij aan den adjunct-secretaris de verplichting wordt opgelegd op den dag en het uur, dat de bibliotheek voor de leden opengesteld is, in het locaal aanwezig te zijn. Op die wijze zullen toch de leden, wanneer zij weten dat op een vastgestelden tijd, die op het schutblad van de Bijdragen kan worden medegedeeld, iemand van wege het Bestuur in het locaal aanwezig is, van de bibliotheek gebruik kunnen maken.

De vergadering besluit dus na artikel 7 van het huishoudelijk reglement te laten volgen:

Art. 8.

De secretaris is, in overleg met den Voorzitter, bevoegd boeken en handschriften voor de bibliotheek aan te koopen, mits zich houdende aan de daarvoor jaarlijks op de begrooting aangewezen som.

Art. 9.

De bibliotheek is éénmaal per week voor de leden toegankelijk, op den dag en het uur op het schutblad van de Bijdragen te vermelden. De adjunct-secretaris moet op dien tijd in de bibliotheekzaal tegenwoordig zijn.

Art. 8 wordt dan art. 10 en de aanhef daarvan zal aldus moeten luiden: „De adjunct-secretaris verricht verder de werkzaamheden enz."

De Voorzitter stelt aan de orde de bespreking van het denkbeeld van den heer Obreen (zie notulen van 23 April jl.), dat het namelijk geacht zou kunnen worden tot de taak van het Instituut te behooren om te trachten eenige gelijkvormigheid tot stand te brengen in de spelling van indische plaatsnamen.

De heer Niemann meent dat men bij de verwezenlijking van dit denkbeeld op vele bezwaren zal stuiten, hoe wenschelijk het overigens ook moge geacht worden eenheid en gelijkvormigheid in de spelling der indische plaatsnamen te brengen. Van vele streken van den archipel kent men nog niet de inlandsche talen, zoodat dien ten gevolge ook de schrijfwijze der plaatsnamen zeer onzeker is. Het gevolg daarvan is dat thans tusschen vele deskundigen in die schrijfwijze groot verschil bestaat, dat alleen opgeheven kan worden door uitbreiding onzer kennis van de inlandsche talen. Dr. Niemann gelooft daarom dan ook dat het brengen van eenheid in de spelling aan den tijd moet overgelaten worden, want door nu hieromtrent iets vast te stellen, zou men een werk verrichten, dat bij uitbreiding onzer kennis van de talen van den indischen archipel gedurig blijken zou wijziging te behoeven.

De heer Obreen verklaart, dat het minder in zijne bedoeling ligt om door het Instituut de spelling van indische plaatsnamen te doen vaststellen, maar om door dit Genootschap te doen onderzoeken in hoever het mogelijk zal zijn tot eenheid in die spelling te geraken.

Daar de uitslag van dit onderzoek voornamelijk afhankelijk is van de keuze der personen, die het Bestuur hiertoe zou meenen te moeten uitnoodigen, wordt besloten dit onderwerp tot eene latere bijeenkomst aan te houden.

www.nbtool.com.cn

De heer Robidé van der Aa bericht, dat hij in overleg met den voorzitter, op de auctie der bibliotheek van den heer Lauts ten behoeve van het Instituut eenige handschriften heeft aangekocht, o. a.:

Een rapport van den heer Cambier over Bitjoli, een rapport over Billiton van den heer J. J. van Sevenhoven, die in 1823 dat eiland bezocht en verder eenige officieele stukken over de Molukken.

Naar het oordeel van den heer Robidé van der Aa zouden de beide eerst bedoelde stukken zeer geschikt zijn door het Instituut te worden gepubliceerd. Op grond daarvan wordt het rapport van den heer Cambier gesteld in handen van de heeren van der Aa en Obreen en dat van den heer van Sevenhoven in handen van den heer Gevers Deynoot om het Bestuur daaromtrent te adviseeren.

In geval eener publiceering van het eerst bedoelde rapport, geeft de heer Obreen in overweging daaraan toe te voegen eene kaart van Halmahiera, die reeds door hem ter tafel wordt gebracht.

De heer Godon meent de aandacht van het Bestuur te moeten vestigen op het onbeantwoord blijven der aan commissarissen te Batavia gerichte missives, dat hij meent te moeten toeschrijven aan de moeilijkheid, die de inning der contributie van de in Indië gevestigde leden voor commissarissen oplevert, zoodat hij in overweging geeft in de wijze van invordering der contributie in Indië eene verandering te brengen en wel commissarissen van die inning te ontheffen en de incasseering der contributie op te dragen aan den alhier woonachtigen kassier, den heer der Kinderen, die door zijne relaties met Indië daartoe allezins in de gelegenheid is.

De vergadering vereenigt zich met dit denkbeeld en besluit alzoo de invordering der contributie van de in Indië gevestigde leden over het thans loopende jaar 1866 aan bedoelden heer der Kinderen op te dragen. Commissarissen zullen dien ten gevolge van de finantieele zorg ontheven zijn, met dien verstande evenwel dat alsnog de overmaking der aan het Instituut

toekomende gelden voor contributie der Indische leden tot en met het jaar 1865 wordt ingewacht.

Eindelijk wordt nog besloten te benoemen tot leden van het Instituut, de heeren:

Jhr. mr. J. K. W. Quarles van Ufford, referendaris bij het departement van Koloniën, te 's Gravenhage;

W. Wijt, lid der firma M. Wijt en Zoon, te Rotterdam;

en N. Graafland, zendeling en directeur der kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Tanawangko (Minahassa).

De vergadering wordt daarna door den Voorzitter gesloten.

VERBETERING VAN EENIGE DRUKFOUTEN IN DE MALEISCHE SPREEKWOORDEN.

www.liptool.com.cn

No.	8	*lees:*	برڤڤناڠن
"	11	"	دنستا
"	12	"	منمڤ
"	23	"	اتو اورڠ كاي۲
"	24	"	تياد اي كدر
"	25	"	انييان
"	27	"	هندق تندق كڤد
"	52	"	دڤتاكن فد
"	61	"	هندق دبوڠ تاكت
"	78	"	نيور

" 162 Hier zijn twee spreekwoorden op één nummer gekomen, zoodat van hier af de nummering verkeerd is.

In de Opheldering en.

Lees overal: *transscriptie.*

No. 10 *lees:* *bĕrdawat.*
" 12 " *mĕnimpa.*
" 13 " *bĕrbalik.*
" 18 " *kakajaānnja.*
" 24 " *koeman.*
" 26 " door hem.
" 34 " gaar te koken.
" 35 " *kabadjikan.*
" 38 " *tĕrlĕbih.*
" 56 " *tjanggoeng.*
" 60 " *ataw.*
" 67 " *ataw.*

In het opschrift *lees:* verklaring *in* het Maleisch.

No. 145 *lees:* de wijsheid.
" 156 " is.

VERBETERING VAN EENIGE DRUKFOUTEN IN HET STUK OVER DE MALEISCHE SCHOOL- EN VOLKSLEESBOEKEN.

www.libtool.com.cn

Pag. 90 reg. 7 v. ond. lees: *Sondershausen.*
" 97 " 6 v. bov. " *balja.*
" 98 " 1 en 4 v. bov. *lees:* oppassers.
" 101 " 16 v. ond. lees: *baar.*
" 102 " 4 v. " " *omwikkeld.*
" 102 " 1 v. " " *niet meer.*
" 104 " 18 v. " " Singapoera, zoo ook op andere plaatsen, waar die naam voorkomt.
" 106 reg. 8 v. bov. lees: *pĕladjaran.*
" 108 " 8 v. ond. voor *hare* lees: *hun.*
" 108 " 2 v. " lees: *eine.*
" 109 " 5 v. " " Javaansche.
" 110 " 19 v. " " eenigzins.
" 111 " 7 v. bov. " *djuga.*
" 112 " 13 v. " *Ja toewan de Ruiter!* moet zijn: *Ja toewan de Ruiter! oedjarnja* voor *Maka oedjarnja: Ja toewan de Ruiter!*
" 112 reg. 13 v. bov. voor *Ja* lees: *Ija.*
" 112 " 14 en 15 v. bov. voor *kapadaja* lees: *kapadanja.*
" 112 " 16 v. bov. lees: *bĕrtĕmoe dĕngan.*

De gaping op pag. 24 kan niet ingevuld worden daar de S. het bedoelde voorwerp dan eens *tampat kajoe*, dan weêr *doelang kajoe* en soms ook *doelang ketjil* noemt. Wat moet het nu wezen? In het Nederl. zeker *nap*, doch het Mal. verklaart dit niet.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

TOGT NAAR HET GEBERGTE BATOR.

UIT ZOLLINGERS SCHRIFTELIJKE NALATENSCHAP. (*)

I. HET EILAND BALI.

Onder het bestuur der Oost-Indische Compagnie was Bali beter bekend dan in den tegenwoordigen tijd, daar het verkeer met dit eiland destijds veel levendiger was dan thans. Men vindt daarvan het bewijs in de werken van Valentijn en Rumphius, welke laatste onder anderen een groot aantal namen van Balineesche planten heeft opgegeven. In de achttiende eeuw werden er vooral soldaten op Bali aangeworven of gekocht; ook slaven kwamen in menigte van daar, inzonderheid vrouwen, die in de Europeesche huizen zeer gezocht waren. Nog tegenwoordig heet eene buurt te Batavia het Balineesche dorp.

Dit alles heeft echter sinds lang opgehouden, daar bij de vele staatkundige veranderingen, die de revolutie ook in Java en de overige deelen van den Indischen Archipel te voorschijn riep,

(*) Hoewel de verdienstelijke Heinrich Zollinger in 1859 overleed, zag bovenstaand opstel eerst vijf jaar later het licht in Petermanns *Mittheilungen aus Justus Perthes' geographischer Anstalt.* Reeds in 1858 bevatte dit tijdschrift een artikel van Zollinger over de geographische gedaante en geologische vorming van den Indischen Archipel, waarin hij hoofdzakelijk zijne beschouwingen over de ringvulkanen van Oost-Java, Bali en Lombok uiteenzette. Dit opstel was vervaardigd kort na zijn uitstap naar den Bator en ging verzeld van de toezegging aan Dr. Petermann, dat later andere bijdragen tot de kennis van Neerlandsch-Indië zouden volgen. Door zijn kort daarop gevolgd overlijden werd Zollinger verhinderd die belofte gestand te doen. Evenwel was de beschrijving zijner reis naar het gebergte Bator toen reeds voltooid, maar dit handschrift kwam eerst geruimen tijd daarna in handen van den heer Petermann door bemiddeling van Dr. E. Stoehr uit Zurich, welke natuurkundige voor eenigen tijd onze kolonie bezocht. Wie zich herinnert, hoe onderhoudend en leerrijk Zollinger zijne togten naar de kleine Soenda-eilanden Bali, Lombok en Soembawa in het *Tijdschrift voor Neerlandsch-Indië* en in de *Verhandelingen van het Bataviaasch genootschap* beschreven heeft, zal het billijken, dat wij het verhaal zijner

de betrekkingen met Bali bijna geheel op den achtergrond geraakten. Eerst nadat verschillende omstandigheden aanleiding hadden gegeven tot drie krijgstogten naar dat schoone en merkwaardige eiland, werd er de aandacht weder op gevestigd. Tot de voornaamste oorzaken dier expeditiën, behoorde de strandroof, die met den grootsten euvelmoed uitgeoefend en door de Balineesche vorsten aangemoedigd werd, hoewel zij zich bij plegtige verdragen verbonden hadden, dien te keer te gaan.

Ofschoon ik hier een algemeen overzigt vooraf moet laten gaan, kan ik niet bij historische bijzonderheden stil blijven staan en ben ik verpligt, mij te bepalen tot datgeen, wat tot regt verstand van mijn opstel onmisbaar is. Het gevolg van de laatste expeditie in 1849 was, dat al de vorsten van Bali door verdragen zich jegens de Nederlandsche regering verpligtten den strandroof en den slavenhandel te laten varen, terwijl Boeliling, een rijk in het noorden des eilands, door regt van verovering eene onmiddelbare Nederlandsche bezitting werd. Djembrana, een tweede rijk ten zuidwesten van het vorige, stelde zich in 1856 vrijwillig onder Nederlandsch gezag, voornamelijk om zich aan zijne omringende vijanden te onttrekken.

De laatste krijgstogten en de daarop gevolgde vreedzame betrekkingen hebben eene mate van kennis van het eiland Bali verschaft, die vroeger onmogelijk was te verkrijgen, maar evenwel op verre na niet volledig heeten kan. Men bezit thans talrijke mededeelingen betrekkelijk het eiland van den voormaligen regeringscommissaris Koopman (*), van mij zelven, van Baron van Hoëvell (in zijne onvoltooide *Reis over Java en Bali*, die zeer levendig geschreven is, doch waarbij de auteur zich blijkbaar te veel op de waarheidsliefde en kunde van zijn eenigen

---

laatste reis naar Bali aan het Nederlandsche publiek mededeelen. Wij achten ons daar te meer toe geregtigd, omdat het gebergte Bator slechts weinig door Europeanen bezocht is. Het eenige, wat dienaangaande, voorzoover ons bekend is, in onze koloniale tijdschriften werd medegedeeld, is in het *Natuurkundig tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*, D. VIII een kort opstel van den heer de Seyff, die in 1854, dus drie jaar voor Zollinger, die berggroep bezocht. Hij kwam echter niet verder dan tot de op den kam van het ringgebergte gelegen dessa's Kottadalam en Panalokkan en miste de gelegenheid, in den krater af te dalen, terwijl Zollinger niet alleen door langdurig verblijf, maar ook door natuurkundige kennis, beter in staat was, de merkwaardigheden van dit gebergte op te nemen. R. A.

(*) Zollinger doelt hier waarschijnlijk op de mededeelingen omtrent Bali van Abdullah Bin Mohamad al Mazri, afkomstig uit de nalatenschap van

zegsman verlaten heeft) van Friederich, van den assistent-resident Waanders te Boeliling, van kapitein de Seyff en anderen. Zeer belangrijk zijn inzonderheid de verhandelingen van Friederich, welke uitstekende indoloog (hij is leerling van Lassen) door de regering naar Bali werd gezonden, om daar de ethnographie in in haar ruimsten omvang (geschiedenis, godsdienst, letterkunde, taal, enz.) te onderzoeken. De heer Lauts heeft getracht een algemeen overzigt van het eiland te geven; in zijn werk: *Het eiland Bali en de Balinezen*, komen vele belangrijke geschiedkundige bijzonderheden uit den vroegeren tijd voor, doch uit de wijze van behandeling van het onderwerp blijkt maar al te zeer, dat het eene compilatie is en dat het den schrijver aan eigen aanschouwing faalde.

www.libtool.com.cn

De beste kaart van het eiland zal wel die zijn, welke zich in den atlas van Melvill van Carnbee bevindt. Het nautische gedeelte, de omtrekken der kust en de voornaamste plaatsen in de nabijheid laten weinig te wenschen over, doch des te meer de afbeelding der binnenlanden, waarvan inzonderheid het centrale en het westelijke gedeelte bijna onbruikbaar zijn.

Ik zelf heb Bali voor 't eerst bezocht in 1845 in gezelschap van den commissaris Major en met den *Bromo* het eiland omgevaren; in 1846 maakte ik den geheelen veldtogt in Boeliling mede, begaf mij vervolgens naar Lombok en keerde over Bali naar Java terug (*). Later heeft de heer Bosch, gecommitteerde voor de zaken van Bali en Lombok, herhaaldelijk de goedheid gehad, mij op zijne togten naar Boeliling en Djembrana mede te nemen. Mijn laatste bezoek gold het Bator-gebergte, bij welke

---

Huskus Koopman en door den heer van Hoevëll vertaald en uitgegeven in het *Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië* voor 1845, D. II. Wat de overige door hem vermelde opstellen betreft, dat van Friederich vindt men in deel XXII en XXIII der *Verhandelingen van het Bataviaasch genootschap*, terwijl van Bloemen Waanders, Zollingers medgezel op den togt naar den Bator, in het *Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkskunde*, Deel VIII, de zeden en gewoonten der bevolking van Boeliling beschreef. R. A.

(*) Zollinger bezocht in 1845 de rijken Bangli en Karang-Assem en hunne hoofdplaatsen, terwijl hij destijds den Goenoeng Seraja, een uitgebranden vulkaan aan den noordoosthoek van het eiland, beklom; zijne beschrijving dezer togten is benevens mededeelingen over Bali in het algemeen opgenomen in het *Tijdschrift voor Neerlandsch-Indië* voor 1845, D. IV. In het volgende jaar verzelde hij de eerste Balineesche expeditie en ondernam een togt naar de watervallen, die men op de reede van Boeliling van de bergen ziet stroomen, zonder dat het hem gelukte, die te bereiken. Deze reis,

gelegenheid ik den assistent-resident van Bloemen Waanders verzelde. 't Is vooral deze togt, waarvan ik thans eene beschrijving zal geven, na een vlugtigen blik op den tegenwoordigen toestand van het eiland te hebben geworpen.

www.libtool.com.cn

Bali is het eerste der kleine Soenda-eilanden ten oosten van Java en beslaat volgens Melvill van Carnbee eene oppervlakte van 104 vierkante mijlen. Over 't geheel ligt het eiland iets zuidelijker dan Java; de lengteas zijner gebergten loopt van het oost-zuid-oosten naar het west-noord-westen, hoewel men bij de afzonderlijke groepen afwijkingen van die algemeene rigting waarneemt. Uit een geologisch oogpunt bestaat Bali uit: 1. de centrale vulkanische keten, wier westelijk gedeelte echter nog geheel moet onderzocht worden; mogelijk zal men daar nog porfier- of diorietvormingen ontdekken; 2. de vlakten van het zuiden en zuidoosten, die vulkanische alluviaal-vormingen zijn; 3. de tertiaire kalkvormingen, namelijk de noordwestelijke hoek van het eiland, het tafelland in het zuidoosten (volkomen gelijkende op de zuidelijke tafellanden van Banjoewangi, Lombok en Soembawa) en op Noesa Pandita (hetgeen *kluizenaars-* of *priesterseiland* en niet *bandieteneiland* beteekent.) Bali bevat negen rijken: in 't noorden van 't westen beginnende Boeliling en Karang-Assem (dat in den noordoosthoek ligt en thans aan het vorstelijk huis van Lombok is ten deel gevallen); in het oosten Klongkong, Gianjar en Badong (het zuidoostelijk einde); in het zuiden naar het westen Mengoei, Tabanan (het grootste rijk) en Djembrana; in het binnenste van het oostelijke gedeelte ligt eindelijk het bergland Bangli, dat nergens aan de zee grenst. Sedert lang zijn Bangli en Badong op vriendschappelijken voet met de Nederlandsche regering; Boeliling, Karang-Assem en Klongkong waren daarentegen de voornaamste vijanden.

De bewoners van Bali behooren alle tot het Maleische ras. Zij schijnen mij iets slanker en krachtiger gebouwd te zijn dan de Javanen, ten minste de mannen, die zich ook door eene vrijere houding onderscheiden. Het getal der inwoners werd vroeger

---

waarvan een beknopt verslag geplaatst werd in deel XXII der *Verhandelingen van het Bataviaasch genootschap*, leverde evenwel minder belangrijke resultaten ten aanzien van Bali dan van Lombok, waar hij de hooge piek, den Goenoeng Rintjani, beklom; zijne uitvoerige berigten over laatstgenoemd eiland vindt men in het *Tijdschrift voor Neerlandsch-Indië* voor 1847, D. II. Van zijne togten naar Bali met den heer Bosch verscheen daarentegen, voorzoover ons bekend is, niets in druk. R. A.

veel te hoog geschat, waartoe de overdreven opgaven der Balineezen zelve ten deele aanleiding gaven. Sommigen spraken van een millioen en meer, anderen van 800,000 zielen. De meest juiste raming is waarschijnlijk die van den heer Bosch, welke tot 450,000 daalt, 't geen nog altijd meer dan 4000 zielen op de vierkante mijl uitmaakt.

www.inntoo.com.cn

De Balineesche taal bezit de eigenaardigheid, dat twee verschillende dialecten of zelfs talen, het Hoog- en het Laag-Balineesch, naast elkander staan. Het eerste heeft overeenkomst met het Hoog-Javaansch en maakt daarmede waarschijnlijk één taalstam uit, waaronder zich vreemde elementen vermengd hebben. Het Laag-Balineesch schijnt de oorspronkelijke taal der bevolking te zijn en nadert door vele eigenaardigheden tot de talen der oostelijke eilanden, bijv. door zonderlinge verdubbelingen, door het wegvallen van medeklinkers, door de opeenhooping van klinkers en tweeklanken, enz. Het Kawi is de godsdienstige schrijftaal, doch wordt niet uitsluitend door de priesters gekend en gelezen. (*)

Het is zeer opmerkelijk, dat de bewoners van Bali, geheel omringd door Mohammedaansche volken, trouw hebben kunnen blijven aan eene Hindoe-godsdienst, de Siwa-vereering. Het volk is nog in vier kasten gesplitst, doch van de strenge afschieding der kasten bij alle handelingen des levens bemerkt men niets; zij heeft er nooit bestaan of is weder verdwenen. De Balineezen zijn verdraagzaam en bemoeijen zich niet met de godsdienst der Mohammedanen en Chineezen in de kustplaatsen; zij laten ook de Europeanen met rust, maar zouden desniettemin voor zendelingen een zeer onvruchtbaar terrein opleveren, want zij verlangen, dat andersdenkenden ook hen ongemoeid laten.

De gebergten op Bali kunnen in drie duidelijke kenbare groepen gesplitst worden. Deze zijn:

1. het verwarde en onbekende labyrinth in 't westen, dat door een bergzadel ten zuiden van Teboenkoes van de volgende groepen gescheiden wordt;

2. de centrale vulkanische groep tusschen de rijken Tabanan

(*) Het Sanskriet, waarvan de kennis op Java geheel is verloren geraakt, is op Bali nog steeds de heilige taal der priesters, die haar aan niemand anders mogen leeren. Deze Bramanen waren zeer verwonderd, toen zij in Friederich het overtuigend bewijs zagen, dat hunne geloofsgenooten in Hindostan de kennis dier taal aan Europeanen hadden medegedeeld. R. A.

en Boeliling tot aan het hoogland van Tjatjor in het rijk Bangli, gerigt van het oost-noord-oosten naar het west-zuid-westen; en

3. de noordoostelijke vulkanische groep van den Bator en den Agoeng in de rijken Boeliling, Karang-Assem en Bangli. 't Was deze groep inzonderheid, die het hoofddoel onzer reis zou zijn.

www.libtool.com.cn

II. DE REIS NAAR BATOR.

Den 28sten Augustus 1857 scheepte de heer Bloemen Waanders zich te Banjoewangi op eene kanonneerboot in, om naar zijne standplaats terug te keeren. Wij zeilden Straat Bali noordwaarts uit, medegevoerd door de geweldigde strooming, die tweemaal daags noord- en zuidwaarts door deze straat gaat, even als in de oostelijk gelegen straten, waar zij nog heviger is en soms eene snelheid van acht zeemijlen in het uur bereikt. In Straat Bali volgt op de meridiaandoorgangen van de maan de zuiderstrooming naar het noorden en vier à acht uur later de terugvloed naar het zuiden, welke laatste in verband staat met de eb, gelijk de eerste met den vloed. Zoo voeren wij den met jonge koraalriffen omzoomden noordwestelijken uithoek van Bali rond en stevenden tusschen dien hoek en het kleine, van water ontbloote kalkeiland Poeloe Menjagan (dat is *herteneiland)* door voorbij de St. Nikolaasbaai. Deze heeft op den achtergrond nog eene smalle, naar het oosten gekromde, verborgen bogt, die Banjoewedan (*warm water*) wordt genoemd, omdat aan haar oostelijk einde eene warme zwavelbron uit de koraalriffen opborrelt, wier monding echter bij vloed onder water staat. Het bronwater heeft, zoolang de eb gaat, eene temperatuur van 46 tot 48° C.

Aan gene zijde van den oosthoek der St. Nikolaasbaai houdt de kalkformatie op, ofschoon de koraalriffen zich nog iets verder oostwaarts uitstrekken; nu dalen talrijke smalle en scherp gespleten vulkanische bergruggen tot aan het strand af, een van welke met een kalen bergkop aan het einde het voorgebergte Goenoeng Goendoel vormt. Het is vreemd, dat men bij die ruggen geene gezamenlijke rigting naar een gemeenschappelijk middenpunt waarneemt, ofschoon eenige zich hier en daar in twee of drie takken splitsen. Het geheele westelijke gedeelte der noordkust van Bali langs de eerste berggroep is eene schrikwekkende wildernis, waar men wel plantengroei, maar geen water of bewoners aantreft.

De streek verandert eenigzins van voorkomen, wanneer men het handelsplaatsje Teboenkoes nadert, dat eene goede ankerplaats achter een rifachtig eilandje bezit. Ten zuiden toch van Teboenkoes bevindt zich in de bergketen eene opening, die tusschen de westelijke en de centrale groep eene duidelijke scheiding maakt. De kuststreek loopt verder zacht op en wordt bewoonbaarder en beter bebouwd. Het gebergte der centrale groep schijnt een zamenhangend geheel. Aan de noordzijde vertoont het zich als een onafgebroken vulkanische muur, die tot eene hoogte van meer dan 3000 voet opstijgt. Daarachter verheft zich eene rij kegelvormige bergtoppen, wier hoogste en westelijkste door de inboorlingen Batoe Kaoe genoemd wordt (volgens den heer Waanders schrijven de inboorlingen Batoe Kahoe, doch zij spreken de *h* niet uit) en op de zeekaarten als de Piek van Tabanan bekend staat. Het woord *batoe*, dat in het Maleisch een *steen* beteekent, wordt dikwijls voor een afzonderlijken top in de beteekenis van *berg* gebruikt. Verder volgen achter elkander in de rigting naar het oost-noord-oosten de bergtoppen Batoe Lesson, een berg, die nog geen naam heeft, Batoe Brattan, Parang Boelia en Goenoeng Tapsai (Tapsahi, volgens de Balineesche schrijfwijze). In den noordelijken muur onderscheidt men in de rigting naar het oosten inzonderheid den Silangdjana.

In den namiddag van den 29sten bereikten wij Tabean (*), eene belangrijke strandplaats, tegen welke in 1846 de hoofdaanval der Nederlandsche krijgsmagt gerigt was, waarbij zij tot den grond verwoest werd. De jonge vorst wachtte reeds met zijn

(*) In de door den heer Waanders (*Tijdschrift voor Indische taal-, land en volkenkunde*, D. VIII. bl. 115) gegeven lijst der dessa's van Boeleleng (dus spelt hij dien naam) heet deze plaats Pabejan (Boeleleng). Het is de voor den algemeenen handel opengestelde haven, die veelal eenvoudig Boeleleng genoemd wordt, even als die naam van het rijk ook dikwijls op de hoofdplaats Singaradja wordt overgebragt. Zoo spreekt men ook van de haven Sangsit, hoewel deze plaats volgens de kaart van Melvill even als Singaradja op eenigen afstand der kust ligt, terwijl het op de lijst van Waanders afzonderlijk vermelde Pabejan (Sangsit) de eigenlijke aan het strand gelegen haven zijn zal. Dit Pabejan moet ongetwijfeld *haven*, *kust* of iets dergelijks beteekenen. In 1861 is eene regeling tusschen het Nederlandsch gezag en het inlandsch bestuur tot stand gekomen, waarbij de door den vorst van Boeleleng geheven in- en uitgaande regten (*bandarijen*) zijn afgeschaft; sedert zijn Boeleleng, Sangsit en Teboengkoes vrijhavens, maar daarentegen de vroeger eveneens opengestelde havens Pengastoelan, Hantoeran, Koeboeklod en Lirang in het belang eener goede handels-policie voor vreemde schepen gesloten. R. A.

gevolg aan het strand, om den heer Waanders te ontvangen. Na een korten rit kwamen wij te Singaradja, dat twee paal zuidwaarts van de kust en 180 voet boven de zee ligt; het is de hoofdplaats van het rijk Boeliling en de verblijfplaats van den assistent-resident.

www.libtool.com.cn

Ons voornemen was, het vermaarde Bator-gebergte te bezoeken, om dit naauwkeuriger te leeren kennen. De heer Waanders zond een brief aan den vorst van Bangli, in wiens rijk het middengedeelte van dit gebergte gelegen is, om hem kennis te geven van ons voornemen en hem te verzoeken, dit van zijn kant te willen bevorderen. Den 4den September braken wij op en trokken naar het zeven à acht paal oostwaarts aan zee gelegen Koeboeklod (*), waar de pachter der bandarijen, een Chinees uit Banjoewangi, ons vriendelijk ontving en naar zijn beste vermogen onthaalde. Na eene nachtrust, die door geweldige gevechten met de ratten verstoord was, zonden wij den volgenden morgen onze bagage onder geleide der policiebeambten vooruit en begaven ons te acht uur op weg in gezelschap van onze bedienden, een jongen Chineeschen schrijver van onzen gastheer en den tolk van den heer Waanders, een zeer fatsoenlijk man uit de kaste der Bramanen, met name Ida Anam. Ieder man dezer kaste voert den bijnaam Ida, terwijl de priester van beroep Pedanda genoemd wordt.

Wij reden eerst zuid- en oostwaarts door de rijk bebouwde vlakte en kwamen daarop in het heuvelland, waar wij in eene zuidoostelijke rigting naar boven reden en vervolgens onze reis zuidwaarts vervolgden. In de vlakte zijn rijst, maïs, katoen, indigo en boonen de voornaamste gewassen, die men aankweekt. Het heuvelland bestaat uit stroomen van trachiet-lava, bezaaid met verharde vulkanische uitwerpsels, als steentjes, zand en asch. De meeste van deze heuvels zijn kaal; slechts in de laagten ziet men houtgewas, maar daar dan ook de onuitroeibare Imperata met Andropogonsoorten. Wij waren in 't midden van het drooge jaargetijde; sinds lang reeds had het niet meer geregend, zoodat wij op deze openliggende hoogten verschrikkelijk van het stof en de hitte te lijden hadden. Ter regterzijde liepen soortgelijke vlakke ruggen naar beneden, tusschen welke het vermaarde Djagaraga lag; daar werd de Nederlandsche krijgsmagt in 1848 teruggeslagen en moest onder even groote hitte, gekweld door

(*) De Balineesche taal bezit verscheiden cerebrale letters uit het Sanskriet en zoo is hier ook de slot-*d* een cerebrale klank.

den dorst en door den vijand bestookt, den terugtogt aanvaarden. Rondom ons was het gras reeds door den zonnegloed verteerd of zoo verdord, dat de geele halmen en bladeren het oog spoedig vermoeiden. Het was eene alleraangenaamste verrassing, wanneer men hier en daar in een laagte groen en schaduw aantrof. Er zijn planten, die zelfs bij de grootste hitte en droogte heerlijk groen blijven, hoewel de meeste bladerloos worden en als het ware winterrust genieten. Onder de onveranderlijke, altijd groene gewassen telt men de meeste Capparideeën, de Stadmannia sideroxylon, de Azadirachta Indica, vele Euphorbiaceeën (Briedelia, Glochidion, Emblica, enz.), de prachtige Spathodea gigantea, klimmende Mimosa's, Bauhinia's en pepersoorten; de orchideeën schenen daarentegen met uitzondering van eene Vanda geheel verdwenen te zijn en de varens, waaronder het prachtige Platycerium, waren zamengeschrompeld en als verstorven. Nog aangenamer lachte het dorp Bila met zijne waterleidingen, groene rijstvelden en palmboomen ons toe. Hier vertoonde zich reeds de Rubus fraxinifolius, dien ik nog nooit zoo laag (600 of 700 voet) gezien had.

Ruim kwart over negenen kwamen wij in het groote dorp Tamblang aan (895 Rijnlandsche voet boven de zee), waar wij onder den fraaijen vijgeboom op het dorpsplein uitrustten en ontbeten. Hier moesten wij andere dragers krijgen. De oude maakten zich snel uit de voeten, maar de nieuwe kwamen in weerwil van de bevelen van het districtshoofd slechts langzaam en in onvoldoend getal. De staatkundige en maatschappelijke toestanden zijn op Bali zeer zonderling en verwikkeld. Er bestaan eigenlijk geene districten als administratieve indeelingen van het land, maar een aantal mannen, aanzienlijk door geboorte of stand, hebben elk hunne onderhoorigen, die wijd en zijd verspreid zijn. Er kunnen in een dorp onderhoorigen van verscheidene dier hoofden (pembukkel) wonen; het dorp staat dan als zoodanig onder het hoofd, dat daarin de meeste onderhoorigen telt, doch de overige bekreunen zich niet om zijne bevelen. Dit is echter nog niet alles. Eenige dorpelingen zijn wegens de kaste, waartoe zij behooren, vrij van alle heerediensten; andere zijn er van bevrijd, doordien zij bepaalde diensten aan de hoofden bewijzen of eene zekere belasting betalen; dus blijft er alleen de laagste klasse over, op welke de verschillende heerediensten nederkomen. Zoo was het hier ook met het verder vervoeren van onze bagage. Degenen, die niet dienstpligtig waren, stonden

rondom ons en lachten om onze verlegenheid en zij, die het wèl waren, hielden zich ziek of hadden zich verscholen. Eindelijk zonden wij de weinigen, die men had kunnen bijeenkrijgen, met onze bedden en dranken vooruit en zetten zelven, het lange wachten moede, onze reis voort, terwijl wij Ida Anam en de policiebeambten als onderhandelaars achterlieten.

www.libtool.com.cn

Niet ver boven Tamblang trokken wij voor de eerste maal door een diepe kloof met zeer steile wanden aan beide zijden; tot nog toe waren wij bijna ongemerkt van den eenen bergrug op den anderen gekomen. Dit is tot aan den top van den berg de eenige plaats, die in den regentijd bijzondere omzigtigheid vereischt, om er te paard over te trekken. Spoedig daarop kregen wij het gehucht Tangkid in het oog en nog iets hooger te twaalf uur het dorp Klampoak (de naam van eene Jambosa-soort, even als *klampok* in het Javaansch). Dit is het laatste dorp op het grondgebied van Boeliling; het ligt 1569 voet boven de zee.

Hoogerop verandert het land merkbaar van karakter; de bergruggen worden steiler en smaller en de kloven dieper; ook begint men zamenhangende bosschen te zien. Waar die gedund zijn, treft men dikwijls Erythrina-boschjes aan, aangelegd om schaduw te geven en den grond door de bladeren dezer snelgroeijende boomen te bemesten. De open plekken in de bosschen zijn tot eene groote hoogte met Imperata en Andropogon begroeid; ook vindt men er kreupelhout, inzonderheid de fraaije bloeijende Melastoma. Op 2500 voet hoogte vertoonde zich de Elsholtzia elata (Z. M.), op 3000 voet de Homalanthus giganteus (Z. M.), op 3500 voet de Rubus Horsfieldii (Miq.) en de Euphorbia Javanica (Jungh.), welke planten ook op de oostelijke gebergten van Java groeijen, doch niet zoo laag als hier. Men vindt daar bijv. de Euphorbia niet beneden de 6000 voet. Het meest verraste mij hier eene nieuwe soort van een anders in Nepaul te huis behoorend Compositeeëngeslacht, die ik Gerbera Waandersiana genoemd heb. Ik vond haar slechts tusschen de 2800 en 3500 voet. Hier en daar verhief zich eene eenzame hut, waar de reizigers uitrusten en koffij, rijst, vruchten, vermoedelijk ook opium koopen kunnen.

Het eerste dorp in het rijk Bangli was Latang (*), meer dan

(*) Op de kaart van Melvill heet dit dorp Lalong. Men kan echter niet veel op de naamspelling dier kaart vertrouwen, want voorzoover de vroeger vermelde dessa's daarop voorkomen, heeten die daar: Goeboeklor, Tamelan, Tankil en Klampokan in plaats van Koeboeklod, Tamblang, Tangkid en

4000 voet boven de zee. Het ontleent zijn naam aan de Urtica grandidentata (Miq.), die heviger brandt dan eenige Europeesche brandnetel. Men maakt er heggen van rondom de dorpen en ik ken geen beter middel tot afwering van half naakte menschen. Op dit gewas groeit in overvloed eene soort van warkruid (Cuscuta macrantha Don.), waaraan de Balineezen op zinrijke wijze den naam gegeven hebben van Bon-tan-pòwit (dat is *slingerplant zonder oorsprong*), daar zij het parasietisch karakter zeer goed bespeurd hebben.

www.nbtool.com.cn

Te drie uur kwamen wij in het dorp Da-Oessa (naar den naam der Gendarussa vulgaris; de heer Waanders schrijft Dahoessa). Het ligt op een smallen bergrug ter hoogte van 4266 voet; in een diepe kloof daar naast moeten de bewoners hun water halen. Het vergezigt naar 't noorden over de zee moet prachtig zijn, indien het niet beneveld is; doch er trokken nu wolken zamen en des avonds viel er zelfs stofregen. Wij bragten hier den nacht door en namen onzen intrek bij het dorpshoofd, die ons vriendelijk ontving en ons huisvestte in zijn voorhuis, dat wel open lag, doch door gordijnen bewoonbaar gemaakt was. Gordijnen vindt men op Bali overal, al bestaat de legerstede slechts uit platgedrukte bamboezen. Het zijn groote, bonte, meestal geele of roode katoenen doeken, waarop dikwijls voorvallen uit de godenleer zijn afgebeeld. Zij worden aan koorden opgehangen; als ringen bedient men zich daarbij van Chineesche munten met een vierkant gat in het midden, waarvan er 200 op een gulden gaan en die aan een touwtje geregen worden. (*) Wij hadden nu een onderkomen en men bereidde ons ook eten: rijst, kippen en eijeren met groenten en Spaansche peper. Dranken hadden wij bij ons. Doch waar bleef de bagage? waar het keukenge-

---

Klampoak, zoo als zij door Waanders in overeenstemming met Zollinger genoemd worden. Ook het volgende dorp heet bij Melvill Baossa, terwijl de naam Daoessa behalve door Zollinger en Waanders ook door de Seyff gegeven wordt. De spelling Latang komt ook voor op Zollingers profielteekening van het gebergte Bator, die zijn eerste opstel in Petermanns *Mittheilungen* van 1858 verzelde. Op dit kaartje heet echter de op Daoessa volgende dessa Bantang (in Melvills atlas Bandan) dat dus juister schijnt dan de vorm Batang, zoo als die hierachter in den tekst gevonden wordt. Daarentegen geven wij de voorkeur aan de zoowel op Zollingers kaart als in zijne beschrijving voorkomende spelling Kintamani, welk dorp de Seyff, die het echter niet bezocht, even als Melvill Tjintenmani noemt. R. A.

(*) Volgens den heer Waanders hebben twee honderd dezer Chineesche duiten of kepengs naauwelijks de waarde van een halven gulden. R. A.

reedschap, de lamp, de vorken, lepels, borden en glazen? Alles werd in groote en kleine kommen opgedragen; de groote dienden te gelijk voor schotels en borden en de kleine voor lepels; als vorken gebruikten wij onze vijf vingers of een stuk bamboes, dat wij als een tang bogen. Wij waren zeer te vreden en genoten eene goede nachtrust, ofschoon het kraaijen der hanen en het knorren der varkens van onzen gastheer ons vroegtijdig wekte. De nacht was niet koud, want de thermometer daalde slechts tot 14,8° C., waarschijnlijk uithoofde van de wolken, die ons omringden.

www.libtool.com.cn

De bagage was op den morgen van den 6den nog altijd niet aangekomen. Wij bestelden nieuwe koelies en daar wij wisten, dat zij hier zonder vertraging zouden geleverd worden, hielden wij ons niet op, maar zaten reeds om zeven uur te paard. Wij bleven lang in de wolken, die ons met een ligten regen bevochtigden, vooral toen wij door den hollen weg langs het dorp Batang reden. Eindelijk hoorden wij op 4500 voet hoogte de eerste Casuarinen ruischen. Langs den weg groeide de heerlijke Echinosperma, fraaijer dan onze vergeet-mij-niet. De grond werd van hier af kaler en begon hoe langer hoe duidelijker eene dikke geele aschlaag te vertoonen, hier en daar met stukken obsidiaan en puimsteen vermengd. Omstreeks half tien kwamen wij in een hollen weg, van waar het aan de andere zijde naar beneden ging over gladde trachietblokken. Wij hadden den kam van den buitensten ring van het Bator-gebergte overschreden en bevonden ons nu in den ketel. Te tien uur hielden wij halt bij de dessa Kotta-dalam. (Kotta beteekent *stad* en dalam *diep*; de inboorlingen willen er dus waarschijnlijk mede zeggen, dat het eene plaats is, van waar men in de diepte nederziet.) Het ligt ter hoogte van 5271 voet; vier wegen kruisen zich hier naar het zuidoosten, zuidwesten, noordwesten en noordoosten, waarvan drie den kam van het gebergte volgen. Hier moet de reiziger bij helder weder een wonderschoon en verheven uitzigt genieten, want hij laat op eenmaal den blik weiden over den uitgestrekten bergketel met zijne hellingen, bosschen, weilanden en steile rotsmuren; tegenover hem ligt de kale en donker gekleurde Bator met zijne dampende of rookende kraters en het liefelijke donkerblaauwe meer, dat aan den anderen kant den voet van den vulkaan omvat. In de nabijheid verheft zich ter linkerzijde de bergtop Soekawana met zijn tempel, verderop de steile dubbele top van den Toeloek Bioe en daarboven de reusachtige kegel van den

Goenoeng Agoeng. Dit alles was echter helaas voor ons oog verborgen; slechts van tijd tot tijd zagen wij een gedeelte van den Bator, een der uiteinden van het meer of een stuk van den buitensten ring. www.libtool.com.cn

Na ontbeten te hebben, vervolgden wij kwart vóór elven onze reis langs een gladden, bijna effenen, weg, die langs de binnenhelling van het ringgebergte loopt; regts en links hadden wij voortdurend grasland en beneden ons kleine gerolde steenen en asch. Plotseling zagen wij een gezelschap ruiters en voetgangers op ons afkomen. Het bleek de broeder van den vorst van Bangli te zijn, dien de vorst had afgezonden, om den heer Waanders te verwelkomen en voor zijne behoorlijke ontvangst te zorgen. Deze beleefdheid was des te vleijender, daar de jonge prins zeer Hollandsgezind is, een weinig Maleisch spreekt en zekere mate van weetgierigheid aan den dag legt. Hij heet Dewa Hokka. Dewa is de titel der mannen, die tot de tweede kaste behooren. De vorsten van Bali zijn nu eens uit de eene, dan eens uit de andere kaste gesproten; die van Klonkong en Gianjar behooren tot dezelfde kaste; de overigen worden Goesti genoemd en zijn uit de derde kaste herkomstig. Onze nieuwe leidsman bragt ons naar het dorp Kintamani, dat op een der bergruggen aan de binnenzijde van den ketel gelegen is, 4572 voet boven de zee. Na een kort oponthoud trokken wij des namiddags van daar verder en bewogen ons andermaal niet verre van den bergkam in eene oostelijke rigting voort, totdat wij aan eene plaats kwamen, waar die rand lager wordt en aan de zuidzijde de geringste hoogte bezit. Van hier loop een smal pad links naar beneden, dat nu eens meer dan eens minder steil, doch nergens anders moeijelijk was, dan daar, waar de diepe, uiterst fijne en hier graauwe asch onder de voeten der paarden wegzonk. Het laatste gedeelte der helling was het langste, steilste en onaangenaamste wegens de vele asch, die ons in den mond stoof. Wij waren blijde, toen wij den bodem van den ketel, een vasten zandgrond, onder de voeten hadden; hij gaf denzelfden hollen klank als de zandzee in het Tenger-gebergte. Wij reden nog een kort eind in oostelijke rigting voort en hadden links van ons de laatste vertakkingen der lavastroomen, regts eerst velden en dan de hooge rotsmuren van den ketel. Des namiddags om half drie bereikten wij het dorp Bator, het hoofddoel van onze reis en het middelpunt onzer uitstapjes.

III. HET BATOR-GEBERGTE.

Wij zullen eerst een blik op onze nieuwe verblijfplaats slaan. Het dorp Bator ligt aan den zuidervoet van den berg. Het is digt bij de vertakkingen der lavastroomen, ja er op gebouwd; aan de west- en oostzijde wordt het er door ingesloten, en enkele takjes loopen tusschen de verschillende afdeelingen van het dorp door. Er bestaat onder de bewoners geene overlevering, hoe oud die lava is.

De eerste gedachte van den bezoeker is eene opwelling van verwondering, dat iemand op de gedachte kwam, zich hier neder te zetten, waar hij elk oogenblik moet vreezen, dat een vuurstroom uit den berg zal te voorschijn komen. Op onze vragen dienaangaande gaven de inwoners ten antwoord, dat een door de goden (dewa's) bezielde persoon (een bezetene) deze plaats aan de priesters had aangewezen als eene bijzonder gelukkige en door de goden begunstigde plek. Zouden de priesters welligt hebben ingezien, dat zij van deze plaats eene bijzondere magt over het menschelijk gemoed konden uitoefenen?

Het dorp telt omtrent 100 gezinnen in even zoovele woningen. Gelijk de meeste Balineesche dorpen is het in verscheidene afdeelingen gesplitst, die door muren omgeven zijn, welke elders uit gedroogde stukken leem, hier uit lavablokken bestaan. De rijen huizen loopen meestal met hunne gevels van het noorden naar het zuiden. De voornaamste bouwstof is bamboes en het dak bestaat uit verdord gras. Dikwijls ziet men stronken van boomvarens als pijlers en trappen gebezigd. Midden in het dorp is een ruim plein met eene soort van open loots, eenige treden boven den grond, die voor vergaderingen, maar inzonderheid voor de hanengevechten dient. Rondom dit gebouw wordt elken morgen eene soort van markt gehouden, daarin bestaande, dat eenige vrouwen er levensmiddelen, tabak, enz. verkoopen. Daartegenover aan de oostzijde ligt de woning van den vorst, alwaar wij onzen intrek namen. Zij bestaat uit eene reeks van ommuurde, vierkante pleinen, die door zeer smalle deuren gemeenschap met elkander hebben, waarbij men schier altijd een trap op of af moet gaan. Op het middenste plein stond het eenvoudige huis, gebouwd in den trant van al de andere, met het eenige onderscheid, dat de voorgalerij en de bamboezen wanden wat steviger fondamenten hadden. Er waren drie bedden van bamboes met gordijnen, boven welke slaapplaatsen toover-

spreuken (mantra) hingen, op lontarbladeren geschreven. Ik nam de mijne mede en hoop, dat zijne hoogheid deswegens den zegen der goden niet gemist zal hebben.

www.libtool.com.cn

Het viel moeijelijk, genoegzaam voeder voor de paarden te bekomen, want bruikbaar gras is in deze zand- en lavastreken een zeldzaam artikel, ten minste in dit jaargetijde. Eveneens hadden wij op het vereischte oogenblik zelden water genoeg, daar het van een grooten afstand gehaald moest worden en de bevolking daarvan niet zooveel als de Europeanen gebruikt. Tegenover onzen gastheer stonden wij in eene zonderlinge verhouding. Hij wilde voor alles zorgen; dit geschiedde in dier voege, dat de bevolking volgens landsgebruik het noodige moest leveren, zonder er betaling voor te bekomen. Het laat zich dus begrijpen, dat die levering niet altijd snel en tijdig plaats had. Wij poogden nu onze behoeften te laten koopen; dit ging beter, doch Dewa Hokka nam zulks kwalijk en dwong de inwoners, het ontvangen geld terug te geven. Hij stond eenmaal verstomd, toen wij hem een gebraden speenvarken opdischten, want in het dorp waren er geene te krijgen, omdat eene oude godspraak het houden van zeugen in Bator verboden had, en aan den anderen kant had hij het niet laten halen, daar wij het zelf in een ander dorp gekocht hadden. Maar het was nu eenmaal gebraden en smaakte uitstekend, want onze tolk Ida Anam verstond de kookkunst meesterlijk. Gewoonlijk aten zoowel hij, de Bramaan, als Dewa Hokka, de Shatria, met ons, een afdoend bewijs, dat hier van het dwaze kastenvooroordeel der Indiërs slechts weinig was overgebleven. Ida Anam bewees alleen, dat hij tot de hoogste kaste behoorde, door dadelijk het eten te staken, wanneer een der overigen ophield; dan nog te blijven eten, zou onteerend voor hem geweest zijn; daarom at hij in het begin zooveel mogelijk, ten einde niet te kort te komen. Dat hij geen visch at, was alleen het gevolg van de merkwaardige omstandigheid, dat een der goden dit eens aan zijne familie verboden had; ik weet niet meer waarom.

Dewa Hokka echter at lang en veel; hij dronk zoowel jenever en brandewijn als champagne en bourgogne mousseux, alles met denzelfden smaak en graagte; hij hield ook bijzonder veel van ingelegde vruchten. Wij onderhielden ons veel met dezen jongen prins, die vroeger door zijn broeder gehaat werd en zooveel gevaar liep, dat hij zich naar Banjoewangi had begeven, om zich onder Nederlandsche bescherming te stellen. Op onze

vraag, op welken voet hij thans met zijn broeder stond, gaf hij ten antwoord: „Goed, ten minste naar het schijnt, want hoe het er in den buik van mijn broeder uitziet, weet ik niet." De Balinees beschouwt toch het hart niet als den zetel der gemoedsaandoeningen, maar den buik.

www.lbtool.com.cn

Aan den noordkant van het dorp ligt de tempel, een der grootste en ruimste, dien ik op Bali gezien heb, en ook een der beroemdste, want van heinde en ver komen afgevaardigden met offeranden, om hier te bidden; verscheidene vorsten hebben zelfs eigen woningen te Bator, daar zij er elk jaar gezanten heenzenden. Ik moet echter vooraf uiteenzetten, wat een tempel (eene roemah Dewa, *woning der goden*) op Bali is. Men moet daaronder geen soort van huis verstaan, waarin godsdienstige handelingen verrigt worden. De tempels, die ik gezien heb, bestonden uit een meer of minder groot aantal pleinen, door muren, of heggen omgeven, terwijl alle gezamenlijk omringd zijn door een hoogen gemeenschappelijken muur. De gebouwen daarbinnen zijn van tweederlei soort. De eerste bestaat uit vierkante steenen pijlers met eene nis in het bovengedeelte, of uit huisjes ter grootte van een bakoven, die echter niet hol zijn, maar boven met eene soort van beschot gedekt zijn. Dit zijn de woningen der goden, vóór welke de godsdienstplegtigheden plaats hebben en waarin de geschenken en offeranden, die uit rijst, bloemen, vruchten en muntstukken bestaan, worden gesloten. De andere soort van gebouwen bestaat uit groote opene, doch overdekte lootsen, met bamboezen rustbanken door het geheele gebouw, waarop de bezoekers kunnen zitten, eten, spreken en slapen ter gelegenheid der feesten, die dikwijls dagen achtereen duren. De poort is bijna altijd het fraaiste gedeelte van een Balineeschen tempel. Gewoonlijk is die eenigzins boven den grond verheven en, gelijk het overige van het gebouw, uit baksteenen opgetrokken. Zij bestaat in de eerste plaats uit massieve zijposten met achthoekige onderstukken. De bovenbouw is soms in den vorm van eene obelisk met onderscheidene verdiepingen. Boven den ingang is de vorm meestal die van een trapgevel. De afzonderlijke afdeelingen vertoonen altijd weder den achthoekigen vorm in steeds kleinere afmetingen. Soms zijn de wanden der poorten of de kroonlijsten in relief gebeeldhouwd, een andermaal zijn er standbeelden voor de pijlers geplaatst, zoo als te Bator; ook vindt men die wel in het inwendige der tempels.

De tempel van Bator was gesloten; wij mogten er niet

binnentreden, maar zagen hem toch tot in zijne verborgenste hoeken van de naburige lavahoopen, die hooger zijn dan de oostelijke muren. De wanden zijn opgetrokken van vulkanische duifsteen, die zoo zacht is, dat men die met een mes kan snijden, doch in de lucht spoedig hard wordt. Die steen was in den vorm van groote baksteenen gehouwen en van verschillende kleuren: bruin, rood, okergeel en grijs, ja zelfs wit. Men had de kleuren symmetrisch gerangschikt en aldus een sierlijken muur tot stand gebragt. Verschillende stukken dier duifsteen waren moeijelijk van baksteenen te onderscheiden, vooral op eenigen afstand. Ik moet nog met een woord verklaren, waarom de tempel gesloten was. Het dorp lag namelijk onder een banvloek en was vervloekt. (sebell). Eene vrouw was bevallen van tweelingen, een jongen en een meisje. Men beschouwt dit als een blijk van den toorn der goden, terwijl daarentegen alles in orde is, wanneer de kinderen van hetzelfde geslacht zijn. De priesters maakten de ramp bekend en sloten den tempel. Zulk een vloek kan naar hun goedvinden van twee tot vier maanden duren. De ouders moesten gedurende al dien tijd met de jonggeboren kinderen hun verblijf houden op de begraafplaats, waar hunne bloedverwanten hun over den muur heen de noodige levensmiddelen toereikten. Geen man uit het dorp mogt op reis gaan en dus ook niet als koelie gebruikt worden, hetgeen den bewoners zeker aangenamer was dan ons. Er zijn nog vele andere bijzonderheden met zulk een vloek verbonden, die waarschijnlijk voordeeliger voor de priesters is dan voor het volk.

In het dorp Bator bevonden wij ons onder in een omvangrijken bergketel, die aan alle zijden is ingesloten door een hoogen rand van ongelijke hoogte, terwijl de bodem over het algemeen waterpas ligt, maar hier en daar door producten van vulkanische werkingen bedekt is. De ketel heeft een elliptischen vorm; zijne lengteas is van O. 30° Z. naar W. 30° N. gerigt en wordt door de breedteas nagenoeg regthoekig gesneden. De uiteinden der lengteas vallen ongeveer op de hoogste plaatsen van den rand en die der breedteas op de laagste. Naar mijne berekeningen, die evenwel op niet volkomen naauwkeurige opmetingen berusten, heeft de bovenste rand in de lengte eene doorsnede van 12 en in de breedte van 9 geographische minuten. Het midden van den ketel wordt ingenomen door een hoogen eruptiekegel, wiens centrum slechts een weinig meer naar het noorden dan naar het zuiden valt. Dit is de eigenlijke Goenoeng Bator;

zijn grondvlak is niet volkomen cirkelrond, daar de voet vrij sterk naar het westen en nog meer naar het noordoosten uitsteekt.

De Bator is dus door een smallen dalgordel van afwisselende breedte omringd. Deze is het breedst in het oosten, waar men een zoetwatermeer vindt, terwijl in het zuiden lavamassa's, daarentegen in het westen en voor de helft ook in het noorden kale zandvlakten de diepte aanvullen. Dit zijn de hoofdtrekken van den karakteristieken bouw dezer bergstreek, die op eenige ondergeschikte punten na de treffendste overeenkomst heeft met het Tenger-Gebergte op Java. Levert dit laatste door grootere afmetingen, enkele stoute natuurtooneelen en door de bijzondere eigenaardigheid van de zandzee een indrukwekkender tafereel op, zoo bezit het Bator-Gebergte ontegenzeggelijk eene hoogere schoonheid door scherpe contrasten, afwisselende vormen en het schilderachtige der afzonderlijke partijen.

Wij moeten nu een blik op de afzonderlijke deelen werpen. Ik heb reeds gezegd, dat de buitenste ring van het Bator-Gebergte een rand van ongelijke hoogte vormt. Als grondslag voor mijne opmetingen van de omliggende punten diende mij onze woning, waar ik gedurenden den ganschen tijd van ons verblijf waarnemingen deed. Eene berekening, gegrond op drie waarnemingen op overeenkomstige uren te Koeboeklod, gaf eene hoogte van 3245 voet, maar de hypsometer van Tastre naar de constructie en berekening van Regnault 3213 voet. Daar het huis van den vorst op een lavastroom een weinig boven het diepste gedeelte van het dal en dus ook eenigzins boven den waterspiegel van het meer ligt, kan de hoogte daarvan op 3230 voet geschat worden.

Op den buitenrand is de Soekawana, het hoogste punt in 't westen, 5441 voet hoog. Het dorpje Panalokkan aan de binnenzijde van den zuidelijken rand ligt 4132 voet hoog, zoodat het laagste punt in 't zuidwesten weinig hooger dan 4000 voet zal zijn. Van Panalokkan loopt de rand weder op en bereikt in 't oosten in den top van den Goenoeng Abang eene hoogte van 6776 voet. Deze top is noordwaarts door een bergzadel met een tweeden en lageren top verbonden, die met den Goenoeng Abang te zamen ook Toeloek Bioe (*bioe* is de Balineesche naam van den pisang) genoemd wordt. De rand daalt nu plotseling en bereikt in het noordoosten de grootste laagte beneden de 4000 voet (tusschen 3600 en 4000 voet); van daar klimt de kam langzaam en vrij gelijkmatig tot aan den Soekawana.

Even als de kam van den rand zijn ook de buitenzijden zeer afwisselend. Van den Soekawana daalt het gebergte slechts weinig en gaat onmerkbaar tot een vlakken bergrug over, die een eigenaardig hoogland, het plateau van Tjator, en den verbindingschakel met de centrale groep der Balineesche bergen vormt. Naar het zuiden loopt het gebergte met een groot aantal afgeronde ruggen in de zuidelijke vlakte uit. Deze ruggen zijn zoo weinig steil, dat men volgens de verklaring van den heer Waanders daarover met geringe moeite een rijweg tot naar Bangli zou kunnen aanleggen. Naar het oosten neemt echter de steilheid der hellingen snel toe en bereikt haar maximum in den buitenkant van den Toeloek Bioe. Ook de wanden van de noordoostelijke zijde zijn nog zeer steil en worden naar het westen slechts iets meer hellend; al deze zijtakken loopen regtstreeks tot in de zee en hebben daardoor eene groote diepte aan hun voet, zoodat de schepen er slechts een onveiligen ankergrond vinden. Regt benoorden den Soekawana breekt een uiterst steile kegel, de Goenoeng Tadjoen, door den buitenwand; deze heeft op den top geene opening. Hoe zachter de hellingen zijn, des te kaler zijn zij gewoonlijk ook en of tot bouwland gemaakt of in weiden herschapen; hoe steiler daarentegen de wanden zijn, des te meer bosch treft men daarop aan; inzonderheid zijn de buitenzijden van den Goenoeng Abang, vooral de oostkant, met digt boschgewas bezet.

De binnenzijden van den ketel hebben twee verschillende vormen: òf de rand loopt van den kam tot den dalbodem naar beneden zonder noemenswaardige afbreking, òf hij vormt een hoogen trap, die vervolgens loodregt in de diepte afdaalt. Deze tusschentrap begint in het noordwesten en loopt onder den Soekawana heen naar het oosten tot aan het zuideinde van het meer. Daar houdt hij op en de wanden loopen nu in het oosten en noordoosten met een enkel hellingsvlak naar den dalbodem af. De grootste breedte heeft de trap in het zuidwesten, waar het dorp Kintamani op het bijna effen oppervlak gebouwd is. Terwijl de kloven in den buitenwand van den ketel uiteenloopen, rigten die van den binnenkant boven den trap zich naar een gemeenschappelijk punt. In het westen zijn de hellingen bijna geheel met Erythrina-bosschen bedekt. Verder naar het zuiden wisselen bosch en Imperata-partijen met bouwlanden af tot aan het oostelijke einde van den trap. Dat gedeelte, hetgeen in het zuiden tegenover het dorp Bator ligt, is door kloven ter

regter- en linkerzijde eenigermate van het geheel gescheiden; het is bovenop goed bebouwd en, van onderen gezien, hoogst schilderachtig, daar het verscheiden steil afgescheurde, golfvormig naast elkander liggende en aan de randen begroeide ruggen vertoont. De binnenwanden van den trap loopen loodregt neder. Men kan bijna hetzelfde zeggen van de binnenwaarts gekeerde helling van den Toeloek Bioe, die uit verschillende volkomen loodregte deelen bestaat. De wanden in het noordoosten en noorden hebben zachter hellingen en zijn met gras begroeid.

Voorzoover wij het gesteente van den buitensten ring aan de binnenzijde onderzochten — op vele plaatsen ligt het geheel bloot — vonden wij nergens eene zamenhangende steenmassa, behalve aan de oostelijke oevers van het meer, waar trachietblokken op sommige plaatsen de onderlaag uitmaken. Overal elders vertoonden zich van den voet tot aan den kam lagen dier vulkanische duifsteen, waarvan ik reeds gesproken heb en die de grootste verscheidenheid van kleuren aanneemt. Hoe digter bij de oppervlakte, des te zachter is de duifsteen en gaat daar in los puin en asch over, die de laatst uitgeworpen stoffen van den Bator zijn. Puimsteen en obsidiaan zijn in talrijke kleine stukken door elkander over de duifsteen verspreid, doch de eerstgenoemde stof heeft de overhand en is soms bijna uitsluitend aanwezig. De dikte dier uitwerpsels wisselt af tusschen eenige weinige duimen en zes voet. Hier en daar vertoont zich eene roodachtige kleur, zoo als bijv. aan den Goenoeng Abang, waar ook de donkerste en hardste varieteiten gevonden worden, terwijl men tegenover het dorp Bator de grijze en witte kleuren aantreft. De massa duifsteen van den Goenoeng Abang heeft dus boven het meer de buitengewone dikte van 3546 voet.

De bodem van den ketel, die niet door het meer en de lavastroomen bedekt is, is juist ten westen van het dorp Bator het breedste. Daar liggen nog gehuchten en hutten, omringd door bouwlanden. Verder naar het westen wordt net dal smaller, de kasuarinen-bosschen naderen elkander en eindelijk blijft er aan den noordkant slechts eene smalle strook over, die den Bator van den buitenring scheidt.

Waarschijnlijk verheft de berg Bator zich nog omtrent 3000 voet boven den bodem van het dal en is dus nagenoeg 6000 voet hoog, Zijn bovengedeelte is bijna cirkelrond, doch heeft, naar ik gis, van het zuidoosten naar het noordoosten eene eenigzins grootere middellijn. De ten westen en noordoosten vooruit-

springende punten zoowel als een deel der noordzijde van den voet zijn met kasuarinen begroeid; al het overige is kaal, in het bijzonder de geheele zuidzijde, de kraters en de top van den kegel. Al deze kale gedeelten zijn roodachtig of donker gekleurd naar mate van den ouderdom der uitgeworpen stoffen. De jongste lavastroomen zijn donkerbruin en de oudere graauwachtig rood; de asch heeft eene bleekroode kleur als baksteenen. Ter halverhoogte van den berg vertoonen zich aan de zuidzijde drie kraters. De westelijkste is de wijdste; hij rookte op enkele plaatsen, die wit of geelachtig beslagen schenen. Onmiddellijk in 't zuidoosten ligt iets lager een tweede, meer spitse, maar minder omvangrijke trechtervormige kegel. Naar het zuidoosten volgt op iets verderen afstand de derde krater, vlakker en van boven open; deze schijnt reeds geruimen tijd gerust te hebben. Vergis ik mij niet, dan ligt er in het noordoosten nog eene vierde zijopening. De top is door een wand in twee kraters verdeeld, doch gedurende den tijd van ons verblijf stegen daaruit voortdurend zulke zware dampen op, dat wij den omtrek van den noordoostelijken krater en den scheidsmuur geene enkele maal duidelijk hebben kunnen zien. Bij eene vroegere reis van den heer Waanders over dit gebergte was daarentegen de westelijke en onderste krater het meest in werking. Tijdens een togt van den heer Bosch viel er een fijne aschregen. In het algemeen is de grootste werking der uitbarstingen naar het zuiden gerigt.

Tusschen het dorp en den berg Bator ligt eene merkwaardige rots, die als een eiland boven de lavazee uitsteekt. Men kan die van den zuidkant gemakkelijk beklimmen; op haar top is zij met gras en langs hare hellingen met geboomte begroeid. Deze rots, aan den noordelijken steilen kant welligt meer dan 100 voet hoog, verschaft een heerlijk gezigt op den berg, het dorp, de lavazee, het meer en het ringgebergte, boven hetwelk de top van den Goenoeng Agoeng zich in 't oosten, eenigzins naar 't zuiden, majestueus verheft. Er is waarschijnlijk geen plek in den ketel, vanwaar men een zoo volledig en te gelijk zoo verheven en verrukkelijk overzigt van het geheel kan hebben. Dit punt wordt Padang Sila, *het rotsveld*, genoemd.

De kolossale Goenoeng Agoeng (*groote berg*), de Piek van Bali der zeekaarten, volgens Melvill van Carnbee 10511 voet hoog, is hier overal zigtbaar. Hij verheft zich, even als de Semeeroe ten zuiden van het Tenger Gebergte, in het oosten, eenigzins zuidwaarts van het Bator-Gebergte, doch ligt digter bij,

want hij is slechts door eene smalle en diepe kloof van den Abang gescheiden. Tot eene groote hoogte is hij aan den west- en zuidwestkant met fraai bosch begroeid, maar op de bewoonde zijden meer met grasvelden bedekt. Het hoogste gedeelte van den top, dat eene duidelijke insnijding vertoont, is evenwel kaal, geelachtig van kleur en met vulkanische stoffen overdekt, want daarboven is een krater, die bezocht wordt door de inboorlingen, welke daar, even als op de meeste dergelijke vuurbergen, eene heilige bidplaats hebben.

Naar het oosten volgt in dezelfde lengteas de laatste vulkanische berg van Bali, de Goenoeng Seraja. Deze is, minder wegens zijne hoogte dan wegens zijn omvang, een ontzaggelijk gevaarte en het overblijfsel van een vulkaan, die verwoest en waarschijnlijk ingestort is. In 1845 beklom ik dezen berg van de noordzijde met luitenant van Stampa, die van daaruit den omtrek en de paden, die naar Karang-Assem konden leiden, verkende. De wanden zijn in het binnengedeelte alle loodregt, maar toch begroeid. Sporen van vulkanische werking uit den nieuweren tijd ziet men er niet.

Lavastroomen, die een onafgebroken zamenhang der vloeibare massa vertoonen, welke werkelijk uit den krater gestroomd is, zijn in den Indischen Archipel een zoo zeldzaam verschijnsel, dat het hier eene opzettelijke vermelding verdient. Aan den Bator vertoont het zich zoo duidelijk, dat het zelfs aan de naauwkeurige definitie van Leopold von Buch beantwoordt. Wel heeft mijn vriend, Dr. Emil Stoehr, ook bij den Idjen en den Widodarin zulke stroomen gevonden, doch van andere lavasoorten, de oudste producten dezer bergen, die zich in de historische tijden niet meer gevormd hebben. Sedert ik nu de stroomen van den Bator gezien heb, komt het mij ook waarschijnlijk voor, dat er bij de uitbarsting van den Tambora ten minste drie van die stroomen naar het noorden zijn gevloeid. Wel kon ik bij mijn bezoek van dien berg niet op de plaats zelve komen, doch van de stoomboot de stroomen als lange zwarte streepen door de Imperata-velden van den top tot de zeekust volgen.

Reeds het eerste uitstapje naar Boekit Tjatoe, de naar het westen uitspringende punt van den Bator, liet geen twijfel meer bij mij over. Den 8sten September reden wij eerst door het dal terug naar het westen en beklommen toen langzamerhand de zachte hellingen van den berg. Aanvankelijk reden wij tusschen hooge grassoorten, hier en daar door kasuarinen overschaduwd,

die ook op den bodem van het dal nog voorkomen. Slechts op de noordelijke hellingen van den Ardjoeno en den Waliran zag ik ze op Java zoo laag afdalen. Nog tot digt bij de laatste boomen konden wij te paard blijven zitten. Daarna volgden wij een vlakken rug, kwamen toen op eens buiten het begroeide gedeelte en hadden de naakte steile bergwanden voor ons. De vlakke rug, waarop wij ons bevonden, bestond uit los zand, vermengd met stukken lava, die er even los in lagen. Hij liep in eene spitse punt uit, die aan beide kanten diepe kloven met loodregte wanden had. Het hoogste plantje was eene verschrompelde Imperata. Daarop volgden de Pteris lanigera Bl., een Andropogon en een Polygonum corymbosum. In de kloof stegen de Pteris aurita Bl. en een Anaphalis het hoogst op. Wij bevonden ons op eene hoogte van 4128 voet. De plantengroei stijgt aan de oostelijke en noordelijke zijde welligt tot 4500 voet, doch in geen geval hooger.

Voorzoover wij de massa van den berg rondom ons en hoogerop konden nagaan, bleef zij overal, zoo als ik haar beschreven heb. Zij is bedekt met eene verharde korst van naauwelijks een duim dikte, gelijk aan de ijskorst op de sneeuw, en van eene roodachtige kleur als baksteen met eene graauwachtige tint. Zij brak dikwijls onder onze voeten door, zoodat wij dan achteruitgleden, zelfs op zeer zwakke hellingen. Hoogerop is de eigen zwaarte van dit bekleedsel voldoende, om het los te doen gaan; dan glijdt een gedeelte in de diepte en sleept eene massa zand en steenen mede, zoodat er weder eene nieuwe diepe kloof ontstaat. Daarom houd ik het beklimmen van den top voor bijna onmogelijk. Ik spreek hier niet van mij zelven; mijne krachten en mijne gezondheid verboden mij elke poging van dien aard; doch zelfs, wanneer men de volle krachten van den mensch, schoon weder en een gevaarloozen toestand van den berg vooronderstelt, zoude de poging nog altijd zeer gevaarlijk blijven. De steilste hellingen van den Semeeroe vormen een hoek van 31°, doch de bovenste van den Bator zeker geen van minder dan 40°. De korst der oppervlakte moet telkens doorbreken en iedere afbrokkeling doet de vrucht der inspanning verloren gaan, al ging er ook geen levensgevaar mede gepaard. Wij bevonden ons onmiddelijk aan den voet van den ondersten westelijken krater, doch konden minder van zijne gedaante waarnemen dan van de hoogere punten van den ring. Wij ontbeten in de schaduw der kasuarinen; onze geleiders gebruikten echter niets, want dit zou eene oneerbiedigheid jegens den Dewa Bator geweest zijn. Zij

waren blijkbaar met ontzag vervuld, en het was roerend te zien, hoe zij hoogerop gingen en de medegebragte bloemen, vooral de Tagetes erecta en de in de nabijheid groeijende Dodonaea triquetra, offerden; zij legden deze bloemen op eene onderlaag van palmbladeren neder.

www.libtool.com.cn

Op den terugweg gingen wij zoo ver mogelijk oostwaarts en bereikten eindelijk den jongsten lavastroom. Dewa Hokka wees ons naauwkeurig de plaats aan, waar die voor acht jaar (derhalve in 1849) ten oosten van den ondersten krater uit den berg gevloeid was, en verhaalde ons, dat hij zelf vuur en ook vlammen had zien uitbarsten. De stroom had zich naar de naaste kloven gerigt en deze ten deele gevuld, was voorts hare bedding en benedenste armen gevolgd, totdat hij den bodem van het dal bereikte, waar er door de eigen zwaarte der massa eene stremming in zijn loop ontstond en zijne uiteinden platter en dikker werden. Aan een van die afgeronde stompe einden kon men duidelijk zien, dat er verscheidene stroomen over elkander heen gevloeid waren. De bovenste laag was hard en vrij effen, ofschoon op het gevoel pijnlijk scherp, ongelijk van dikte, van 1 tot 6 duim, en even als het overige der afgekoelde en met blazen vervulde lava veel donkerder van kleur dan het bovenste zand, bijna als klei bevattend magneetijzererts. In deze bovenlaag waren een aantal spleten, die bij de afkoeling zullen ontstaan zijn; zij waren bijzonder fraai aan het uiteinde der stroomen, waar zij het netwerk van barsten vertoonden, dat men bij gebroken ijs kan waarnemen. De onderste lagen waren in alle rigtingen gesprongen en gekloofd. De langste arm van dezen stroom had zich tot in de nabijheid van het voetpad door het dal uitgestrekt.

Terwijl men aan de westzijde van den Bator een onafgebroken lavastroom met groot gemak volgen kan, ziet men aan den oostkant de werking der opgestuwde stroomen in hunne zeer merkwaardige en veelvuldige vormen. De weg naar het meer loopt digt langs den voet van den rotswand van den buitensten ring, daar de geheele ruimte tusschen het dorp en het meer met lavamassas is opgevuld. Men rigt zich van het dorp eerst zuidoostwaarts en vindt daar eenige liefelijke kleine dalen, uit welke men weder op en over de lavablokken gaat. Somtijds hebben de stroomen zich tot in de bogten van den bergwand verlengd, dan weder den bodem van het dal onbedekt gelaten. Daar echter, waar de wand van duifsteen loodregt oprijst, staat ook de opgestuwde lavamassa er als een muur tegenover en laat een tusschen-

ruimte open, wier breedte van 4 tot 10 voet afwisselt, terwijl de hoogte der lava aan de linkerhand tot zelfs 30 voet bedraagt. Deze holle weg is voorzeker niet door menschenhanden aangelegd, want de vadsige inboorling zou de wenschelijkheid van een dergelijk werk niet ingezien, maar zijn weg over de lava genomen hebben, zoo als hij tegenwoordig nog doet. De werktuigelijke middelen, waarover hij beschikken kan, zouden ook niet toereikend geweest zijn, om de groote en tusschen elkander in geklemde blokken op zijde te werken. De bodem van dit pad is bovendien, ofschoon hier en daar door het gebruik uitgesleten, even oneffen en hobbelig als de oppervlakte der omringende massa.

www.tiboo.com.cn

Landgrebe bespreekt in zijne *Geschichte der Vulkane* (*Th.* II, *s.* 83) een gelijksoortig verschijnsel van den Etna. Hij zegt daarover het volgende: „De lava, die tot in de nabijheid der „muren van een Benedictijnerklooster was gevloeid, drong niet „tegen de muren aan, maar bleef er vóór staan, zoodat er „eene ledige ruimte van verscheiden duimen tusschen den muur „en de lava overbleef." Verder zegt hij: „De dampen, die zich „voortdurend uit de oppervlakte der lava ontwikkelen en eene „groote spankracht bezitten, kunnen, wanneer zij een hinderpaal „voor zich hebben, die loodregt omhoog rijst, niet naar alle „zijden ontwijken, waardoor hunne spanning nog toeneemt. In „het hier bedoelde geval konden zij slechts langs den muur omhoog stijgen; zij beletteden dus het verder voortvloeijen van de „lava en zoo ontstond er tusschen den muur en den lavastroom „eene loodregte, meer of minder hooge, onaangevulde ruimte." Iets dergelijks moet ook hier hebben plaats gehad, doch op eene oneindig grootere schaal, zoodat de dampen der lava hier bezwaarlijk als de eenige oorzaak kunnen beschouwd worden. De vraag doet zich voor, of het meer niet evenzeer eene rol hierbij gespeeld heeft. Het komt mij waarschijnlijk voor, dat het meer zich eenmaal verder naar het westen uitstrekte; welligt heeft het dorp zelfs aan zijn oever gelegen. Vloeiden nu lavastroomen dwars door de bedding van het meer, dan drongen zij het van het dorp naar het oosten terug. In zulk een geval kan het water tot het kookpunt verhit zijn geworden; de massa damp kan het voordringen van de lava tot aan den wand van den ketel onmogelijk gemaakt hebben, ja door hare geweldige opstijging hebben bijgedragen tot het ontstaan van de zonderlinge gedaanten, welke vele lavablokken langs den weg vertoonen. Niet alleen rijzen zij dikwijls loodregt op als een muur, maar niet zelden

is hun uiteinde veel hooger dan de daarachter gelegen laag. Een der zuilen aan den weg trekt in het bijzonder de aandacht door hare grootte en vorm; zij gelijkt op een regtopstaanden dierenklaauw met duidelijk van elkander gescheiden teenen. Andere hebben den vorm van torentjes en obelisken of hangen in zware massas over den hollen weg heen. Overal is het ondervlak glazig en scherp en tot tallooze droppels, kegels en zelfs lange stukken uitgerekt, zooals het gewelf van een druipsteenhol. Men ziet er duidelijk aan, dat eene taaije vloeibare massa snel is afgekoeld en de vormen, welke zij ten gevolge van hare zwaarte begon aan te nemen, door die afkoeling behouden heeft. Deze massas hebben eene treffende overeenkomst met de jongste half vloeibare massas, welke de Bromo op Java in brokken heeft uitgeworpen. De lava van den Bator is echter zwaarder en bevat meer blazen, die evenwel kleiner en gelijkmatiger zijn dan in de lava van den Bromo. De kleur wordt in de lucht allengs helderder en graauwachtig rood; daar echter, waar de lava voortdurend door menschen wordt betreden, wordt zij ten laatste glanzig en bijna donkerbruin.

Voorbij het uiteinde van het meer loopen de lavamassas tot in een dal aan den zuidkant en bereiken daar bijna eene hoogte van 40 voet boven den waterspiegel. Drie stroomen zijn van het zuiden uit duidelijk als nieuw onder de overige massa te herkennen. De eerste en jongste is de reeds beschrevene ten westen van het dorp Bator. De tweede was naar den noordelijken oever van het meer gerigt, waarin hij met drie armen eindigde; hij kwam beneden den derden oostelijken krater uit eene diepe kloof te voorschijn. De derde en oostelijke stroom, wiens oorsprong aan den westkant door uitstekken van den berg verborgen is, is naar de noordoostelijke kromming van het meer gerigt. Zoowel de oude als de nieuwe lavastroomen zijn alle uit de zijden van den berg tusschen 3600 en 4400 voet hoogte voortgekomen, geen uit de kraters van den top, die slechts zand en asch, eene enkele maal half vloeibare blokken, schijnen uit te werpen. Ook stroomden zij niet boven uit de zijkraters, maar baanden zich een weg door spleten aan hun voet.

Bij het dorp Bator heeft de mensch een eigenaardig gebruik van de lava gemaakt. Naar den kant van den heuvel Padang Sila vonden wij over eene groote uitgestrektheid aan de zijden van den weg talrijke vierkante plekken grond, die met losse muren van lavablokken ter hoogte van drie à vier voet omgeven

en tot eene soort van pleintjes gemaakt waren, die door kleine, smalle openingen gemeenschap met elkander hadden. De inwoners verklaarden, dat zij, wanneer er in tijd van oorlog een aanval op het dorp gedaan werd, met have en goed derwaarts de wijk namen. En inderdaad, zoolang er geene vuurwapens in 't spel komen, is het eene bijna ongenaakbare vesting. Het gaan op die lavapunten, zoo scherp als messen, viel ons Europeanen met schoenen en kousen reeds bezwaarlijk, wat moest het dan niet zijn voor de bloote voeten der krijgslieden van dit land!

Hoe kaal en naakt de lava ook bij den eersten oogopslag schijne, er groeijen toch eenige eigenaardige gewassen op; ook heeft zich hier en daar op een bedekt hockje wat zand en aarde verzameld, waar eenige planten een kommerlijk bestaan vinden. Talrijk zijn de steenvlechten (Parmelia), die zich aan de lava hechten; ook komt een Stereocaulon in ontelbare hoeveelheden voor, doch deze planten vielen even als eene mossoort tot stof, zoodra men ze aanraakte en wilde afplukken. Op zonnige plekjes vertoonde zich eene grassoort, die geheel vrij op de lavablokken groeide en ook daar slechts wast, de prachtige Gynura Batorensis R. Z. Even opmerkelijk is op dergelijke plaatsen de aanwezigheid van de merkwaardige Horsfieldia aculeata Benn., hier Toenjoeng langit genoemd, dat is het Nelumbium, hetgeen naar den hemel gerigt is. Eene prachtige Wendlandia verspreidde zoete geuren. Eene kleine Zornia was ook niet zeldzaam. In de beschaduwde diepten zag men Adiantum- en Oleandersoorten en de Dianella montana Bl. In zandige bekkens groeiden eene Eriosolena (Wickströmia), de Dodonaea triquetra, eene Hymenachne en eene Nephrolepis (Pakoe pidpid rambat der Balineezen) met eetbare knollen, die echter, zelfs gebraden, nog een seherpen zuren smaak bezaten. Dit is alles, wat ik van planten in deze woestenij ontdekken kon.

Ik heb reeds gemeld, dat het ons te Bator moeite kostte, genoegzaam water te bekomen. In het dorp is geen druppel aanwezig; de inwoners moeten het water halen van eene plek op den weg naar het meer, op bijna een paal afstands, waar het op sommige plaatsen uit den duifsteenwand druipt en zich in uitgeholde gaten of in holle bamboezen verzamelt. Van daar brengen de vrouwen het in potten met ronde buiken naar huis. Men ziet ze reeds in den vroegen morgen in rijen bij de kleine bronnen zitten, om hare beurt af te wachten. Dit duurt lang, want er is ruim een uur noodig, om een pot vol water te ver-

zamelen. Deze plaatsen zijn groener dan het overige van het dal en sommige verdienen zelfs den naam van liefelijk. Groene mossen, Adiantum, Galium en Plantago tieren daar welig en verscheidene soorten van vijgen geven rijkelijk schaduw. Eene hoogte in de nabijheid is eene geliefkoosde plaats voor hanengevechten. Het water heeft eene temperatuur van 16° C., is kristalhelder en komt voorzeker van eene hoogere plaats naar beneden. Reeds bij het afdalen van den kam naar Bator troffen wij ter halver hoogte eene plaats aan, waar ook water doorzijpelde, ofschoon niet genoeg, om het te kunnen bijeenzamelen. Uit het meer kan het niet komen, daar de plaatsen, waar het verzameld wordt, alle hooger liggen dan de waterspiegel.

Den 9den September bezochten wij het meer zelf. Nadat wij het lavalabyrinth waren overgetrokken, kwamen wij in een dal, hetgeen daar, waar de bovenste trap zijn oostelijk uiteinde heeft en de wanden van den buitenrand hoog oprijzen, in het ringgebergte indringt. Langs den oever van het meer loopen velden, en verder landwaarts in ziet men boschjes en inzonderheid vele Vitex-struiken. Te negen uur kwamen wij in het dorp Kadissan, waar wij halt hielden aan het meer en eenige punten, die een bijzonder fraai gezigt opleverden, opnamen en uitteekenden, vooral den aan de overzijde gelegen Bator. Eene zandige, zacht hellende vlakte liep naar het meer af, dat om half tien eene temperatuur van 17° C. bezat. Wij hebben de diepte van het water niet gepeild, want de uitgeholde en wrakke boomstammen, waarvan de inboorlingen zich bedienen, waren niet geschikt, ons tot een togtje uit te lokken. De inwoners beweren, dat de diepte 100 vadem bedraagt. Ik weet echter niet, wie hier ooit een dieplood zou hebben uitgeworpen, en vooralsnog beschouw ik die verzekering eenvoudig als eene verklaring, dat het meer zeer diep is. Behalve uit tamme eenden en strandreigers bestaan de bewoners van dit water uit twee soorten van wilde eenden, eene kleine (Melibis) en eene groote (Majong). Van visschen bragt men ons eene soort van Silurus (Koejoech), die tamelijk groot wordt. De mollusken, die er in groote menigte worden aangetroffen, zijn kleine bekende soorten van Planorbis, Limnaeus en vooral van Melonia. Van planten vindt men er twee à drie Algen, een hooge naakte Scirpus, de Typha angustifolia R. Br., eene Nistella, een Ceratophyllum (?) en een Potamogeton. De dorpen hebben aan het meer eene schoone ligging, doch worden ontsierd door ontzaggelijke hoeveelheden mest en door de vele kwaadaar-

dige brandnetels, die overal den doorgang stremmen. Behalve de gewone lage netels zijn er andere, zoo hoog als heesters, die niets beter zijn, en Latoeng njin, *kokosnetels*, genoemd worden. De heerlijke Clerodendron odoratum (Koembang baoes), die hier in overvloed voorkomt, is geene voldoende vergoeding voor die onaangenaamheden.

Omstreeks half elf kwamen wij in het dorp Abang. De weg daarheen loopt eerst langs den lagen oever en vervolgens over groote, woest door elkander geworpen blokken trachietlava. Het voetpad steeg hier en daar tot 50 voet boven het meer en ter regterzijde verhieven zich de bergwanden ter hoogte van duizend voet en meer. Abang ligt op eene kleine vlakte eenigzins landwaarts in en digt aan den voet van den Toeloek Bioe, die naar het dorp Goenoeng Abang genoemd is. Regt tegenover het dorp eindigt de middenste der nieuwe lavastroomen, die volgens de verzekering der inwoners ook van 1849 dagteekent. Het meer moet in de verschillende jaargetijden een anderen waterstand hebben, hetgeen thans bij laag water duidelijk was waar te nemen. Tusschen Abang en Kadissan waren aan steile, maar toch aangespoelde plaatsen van den oever duidelijk banken te zien van doode zoetwatermollusken van dezelfde soorten, als thans nog die wateren bevolken. Het waren alleen schelpen van de reeds genoemde geslachten. Vermoedelijk verzamelt zich in den regentijd meer water in het bekken dan er verdampt, terwijl in het drooge jaargetijde het omgekeerde plaats vindt. Ik vond echter geene sporen, dat het waterpas op den langen duur over het algemeen zou gedaald zijn. Ik geloof met de bewoners der omstreken, dat de onmetelijke dampwolken, die de kraters voortdurend omhoog zenden, uit het water van het meer gevormd worden, hetgeen inwendig in de schoorsteenen der kraters doorzijpelt en misschien zelfs tot den onderaardschen vuurhaard doordringt. De Balineezen beschouwen den berg als verblijfplaats van den god (dewa) Bator en het meer als de woning zijner gemalin, Dewi Bator. Een half uur verder oostwaarts ligt het dorp Troeni-jan en aan het noordelijke einde Songan. Wij keerden van Abang langs denzelfden weg naar Bator terug.

Den 10^{n} September wilden wij den Goenoeng Abang beklimmen, om van daar een beter inzigt in den bouw der noordelijke en oostelijke gedeelten van het gebergte en van de buitenzijden te bekomen. Wij gingen vroeg op weg en reden zuidwaarts langs een steil naar boven slingerend pad tot op den

eersten trap. De weg was als belegd met groote trachietplaten, zooals ik die op den hollen weg bij Kottadalam aantrof. Ik vermoed, dat dit het werk van menschenhanden is, om den weg over de losse asch te vergemakkelijken, want in 't ronde blijkt overal, dat duifsteen de massa van het gebergte uitmaakt. Boven op den trap zag het er veel aangenamer uit, dan ik verwacht had. Er waren daar hutten en velden en vrij veel koffijboomen onder fraai bloeijende Erythrinen. Weldra bereikten wij digt bij den kam het dorpje Panalokkan (dat volgens den heer Waanders *schoonzigt* beteekent), omringd van diepe grachten, palissaden en heggen van bamboes en brandnetels, tot bescherming tegen vijanden en tijgers. Het dorpje verdient zijn naam, want het is hier een der heerlijkste plaatsen voor een algemeen overzigt van het Bator-Gebergte, en op den naburigen kam verkrijgt men het gezigt op het heerlijke laagland in 't oosten en zuiden tot aan den blaauwen oceaan. Wie echter uit het zuiden van Bangli komt, geniet bij het einde van den bovensten hollen weg de verrassing, die door het ruime uitzigt over het binnenste van het gebergte wordt te weeg gebragt. Wij genoten evenwel niets van dit alles, daar de zuidoostenwind zware wolken over het gebergte heendreef. Wij lieten den weg naar Bangli aan onze regterhand liggen en volgden een smal voetpad, dat met geringe uitzonderingen den kam van den rand volgt. Hoog en nat gras sloeg over ons heen en maakte ons natter dan eene regenbui zou gedaan hebben. Wij zagen op dit pad meer uitwerpsels van tijgers, dan ik op al mijne reizen nog ooit bijeen had gezien. Dit gezigt maakte ons niet bijzonder vrolijk, te minder, omdat wij, wanneer de wind den wolkensluijer een weinig ophief, den afgrond zagen, boven welken wij als het ware zweefden. Wanneer het paard een noodlottigen zijsprong had gedaan, zou de ruiter in eene diepte van meer dan 1000 voet gestort zijn en te gelijk den dood en een graf gevonden hebben. Bergkop na bergkop werd door ons omgetrokken of overgereden, altijd in de hoop, dat wij eindelijk den steilen berg zelven voor ons zouden zien, doch altijd door volgden er in het wolkenkleed nieuwe koppen, de uiteinden der ruggen, die aan de buitenhelling te niet loopen. Daar vonden wij de huid van een pas verscheurd stekelvarken, hetgeen waarschijnlijk door een tijger gedurende den nacht verslonden was. Iets lager stond op één kalen voorheuvel een jong hert, dat op het geroep van een boer spoedig de vlugt nam. Wij kregen ook eekhoorntjes te zien, doch zeer weinig apen,

die men op Java nog ter hoogte van 8000 voet aantreft. De bergrug werd nu zoo smal en steil, dat wij te negen uur de paarden moesten achterlaten, om te voet door gras en struikgewas verder naar boven te klimmen. De steile buitenhelling was met bosch bekleed, dat digter was dan in de lagere streken en welks slingerplanten, mossen, varens en orchideeën eene grootere vochtigheid aanduidden. Deze laatsten stonden alle in bloei.

Weldra begon het klimmen mij moeijelijk te vallen. Door mijne leverziekte viel het ademhalen mij zwaar en elke vier of vijf minuten, ja met nog korter tusschenpoozen, moest ik stil houden, om adem te scheppen. De heer Waanders kon het aan mij zien, dat mijne krachten uitgeput waren en dat het verdere klimmen slechte gevolgen voor mij zou kunnen hebben. Hij spoorde mij tot den terugkeer aan en wilde mij vergezellen, indien ik er alleen niet toe in staat was. Ik gaf hem den barometer over, rustte wat uit en nam toen langzaam den terugweg aan, terwijl ik hier en daar eenige planten verzamelde. Op den eersten bergkop, die eenigermate vrij was van gras, strekte ik mij uit, waar mij spoedig eenige zonnestralen verkwikten en droogden; somwijlen ook beurde mij het gezigt op over het heerlijke tafereel voor en beneden mij, want de wolken verminderden, doch bleven den berg nog omhullen. Nadat ik mij aan de beschouwing van het Bator-Gebergte had verzadigd, reed ik nog iets lager naar eene hut op een bouwland aan de buitenhelling van den berg. Het bleek een veestal te zijn, die echter de sporen droeg, dat er ook menschen gewoond hadden. Een weinig regenwater in een houten trog onder den drup van het strooijen dak stelde mij ten minste in staat, mij te wasschen en te verkoelen. Op de kanten van het bouwland vond ik eene Equisetum-soort en rondom de hut groeide een Chenopodium, dat als groente gebruikt wordt. Doch spoedig gaf ik mij aan het *dolce farniente* over en rustte in de zon uit, totdat de heer Waanders terugkwam.

Hij had een moeijelijken togt gehad, die weinig leerrijks opleverde. De berg werd hoogerop zeer steil en was geheel met wolken omhuld, die half in regen overgingen. Op 5708 voet hoogte vond hij een dampat dewa (godenhuisje) en op den top ook een, doch hij had daar geen enkel oogenblik een vrij uitzigt genoten. Hij bragt mij verscheidene planten mede en daaronder eene heerlijke vondst, eene van die als festoenen neder-

hangende Cystandraceeën (vroeger Bignonia), die zoo karakteristiek zijn voor de Indische eilanden. Ik had reeds op den Rindjani van Lombok een exemplaar gevonden, en nu bragt de heer Waanders mij er nog twee met hare donkere bloedroode bloesems. De plant is nieuw en ik noemde haar ter eere van haren vinder Agalmyla Waandersiana R. Z.

www.libtool.com.cn

Wij sloegen een anderen terugweg in en gingen de rotshelling af, die tusschen de dorpen Abang en Kadissan ligt. Hoe halsbrekend het pad ook van beneden scheen, was het dit toch niet, want het lag meest tusschen duifsteenmassas en slingerde zeer gemakkelijk naar het dal. Wij waren tegen den avond te huis, doch onze leidsman, Dewa Hokka, die aanhoudend achtergebleven was, kwam eerst in den nacht. Hij had daarboven lang gebeden, geofferd en uitgerust en daarop den terugweg naar het dorp Abang ingeslagen.

Om mijne beschrijving van het Bator-Gebergte te besluiten, moet ik hier nog een bezoek op den Soekawana bespreken, dien wij op onze terugreis beklommen. Van Kottadalam uit valt het gemakkelijk, den naburigen top te voet of te paard te bereiken, ofschoon het laatste gedeelte door een muur en een greppel van de helling gescheiden is. Dergelijke greppels vindt men hier in het gebergte dikwijls dwars over den weg, een sprekend bewijs van den treurigen staatkundigen en maatschappelijken toestand des lands. Eigenlijk zijn het twee met gras begroeide toppen, die den naam Soekawana dragen; zij verschillen weinig in hoogte met elkander. De westelijke alleen is eene bidplaats (dampat dewa) geworden. Er stonden inderdaad fraaije beelden rondom, zoo als ik er op Bali uit een oogpunt van kunst zelden beter gezien heb. Bij sommige stonden opschriften op het voetstuk; andere waren omgevallen of verminkt, hetgeen ons zeer verwonderde, daar eene dergelijke schending van gewijde voorwerpen niet in het karakter van het volk ligt. Alleen oorlogsgeweld in deze soort van grensversterking kan tot verklaring daarvan strekken, te meer daar er tusschen Bangli en Boeliling van ouds vijandschap bestaat. Het uitzigt is prachtig; behalve het inwendige van het gebergte ligt ook de geheele noordelijke helling voor het oog bloot. De landstreek tot aan de zuidkust en het gebergte in het westen tot aan de bergen van Banjoewangi was daarentegen voor onze blikken verborgen. In het oosten zagen wij nog duidelijk den Rindjani op Lombok.

Eer wij voor goed den Bator verlaten, moet ik nog het een

en ander mededeelen, van 't geen wij waarnamen. De bevolking van Bator, althans hare jongere leden, viel ons alleen lastig door nieuwsgierigheid, die op straat enkele malen zeer grof werd en dus op eene eenigzins onbeleefde manier moest worden te keer gegaan. Overigens schijnen de bewoners vredelievend en verdraagzaam, doch meer uit vadsigheid dan uit goedhartigheid. Aan de vrouwen ben ik de verklaring verschuldigd, dat zij in het geheele gebergte afschuwelijk leelijk zijn, evenals de vrouwen in het Tenger-Gebergte tot de leelijkste en donkerkleurigste van Java behooren. Ik herinner mij niet, dat ik op onzen togt in deze bergstreek ook maar één bevallig gezigtje gezien heb. De menschen en de woningen zien er bijna overal armzalig en morsig uit; helaas het gebruik van opium, de wijze van bestuur en de luiheid dragen daartoe meer bij dan Arcadische gezindheid. De landbouw in het dal berust hoofdzakelijk op het aanfokken van paarden, runderen, geiten en varkens en op het verbouwen van uijen en mais. De kleine witte en roode uijen van Timor (Allium Ascalonicum) dienen vooral tot ruilmiddel voor de artikelen, die herwaarts gebragt worden. Twee uijen kosten ¼ duit, een kokosnoot 6 duiten: derhalve worden 24 uijen tegen 1 kokosnoot geruild. Verder zijn rijst, katoenen stoffen, opium, aarde-, ijzer- en koperwerk gezocht. In geringer hoeveelheid vindt men hier tabak, ricinus (2 soorten), boonen, komkommers, koriander, koffij en de met groote zorgvuldigheid aangeplante onontbeerlijke bamboes, die in het Bator-Gebergte niet in 't wild schijnt te groeijen. De meest voorkomende vruchten zijn manga's (Mangifera Indica en foetida), pisangs, papaya's, goejaven, granaatappelen, pompelmoezen en sinasappelen; maar vele vruchten der vier laatstgenoemde soorten zijn hier naauwelijks meer eetbaar. De betelpeper komt hier ook voor. Het Paritium tiliaceum levert grof touwwerk. Voor het oog kweekt men den fraaijen Hibiscus venustus (Koembang pidhmò der Balineezen), de Plumiena obtusifolia bij grafplaatsen, de Morus nigra, de Rosa Indica en centifolia (de witte varieteit). Verscheidene dier planten zijn waarschijnlijk door Indische priesters hier overgebragt, gelijk op het lage land de Nymphaea lotus en de Cochlospermum gossypium DC.

Het klimaat is in den ketel niet altijd aangenaam en ongetwijfeld hangen de wolken er gedurende den regentijd weken lang, zonder dat de zon doorbreekt. Wij genoten toch zelden één uur, dat het uitzigt naar alle zijden onbelemmerd was; ook

de dampwolken van den krater omhullen dikwijls verwonderlijk snel het gansche dal of drijven in ontzaggelijke kolommen over den rand heen. De krater vergenoegde zich gedurende ons verblijf, nu en dan des nachts dof te rommelen. De laagste thermometerstand, dien ik heb waargenomen, bedroeg 16° C. en de hoogste 24° C., beide waarschijnlijk wel een gevolg van de aanhoudend bewolkte lucht. De winden waren zeer ongestadig, doch meestal zuidoost; op den bodem van het dal gevoelt men intusschen zelden hevigen wind.

www.libpol.com.cn

IV. DE TERUGREIS OVER HET HOOGLAND VAN TJATOR. (*)

Bij ons vertrek hadden wij het verdriet niet, dat wij op koelies moesten wachten; zij waren reeds den avond te voren aanwezig. Wij hadden den 11den September met uitrusten en inpakken doorgebragt en namen den 12den in de vroegte de terugreis aan. Onze vriend Dewa Hokka vergezelde ons tot op de hoogte, waar wij onder de belofte, hem nogmaals te zullen komen bezoeken, van hem scheidden.

Van Kotta-dalam wendden wij ons, na den Soekawana bezocht te hebben, naar het zuidwesten, daar wij nog het westelijke

(*) Op de kaart van Melvill vindt men in het noordoosten van het rijk Tabanan, westwaarts van de piek van dien naam, de twee plaatsen Tadjoera en Tadjoer. Ongetwijfeld zijn die identisch met Zollingers hoogland en dorp Tjator. Zoo als deze reiziger echter zelf aanmerkt, zijn de binnenlanden van Bali op de bestaande kaarten geheel verkeerd aangegeven. Het blijkt uit zijne reisbeschrijving, dat deze landstreek Tjator tot Bangli behoort en veel oostelijker gelegen is, niet ten westen maar ten oosten, van hetgeen Zollinger als de centrale berggroep van Bali onderscheidt en onzes inziens naar den hoogsten top gevoegelijk het gebergte Tabanan kon genoemd worden. Ten noorden en noordwesten van zijn Tadjoer en Tadjoera plaatst Melvill de drie meeren Barattan, Boeyan en Tamblingan. Volgens een brief van Zollinger aan Petermann, medegedeeld in diens *Mittheilungen* voor 1858, bl. 39, liggen echter deze drie kratermeren eveneens oostelijker te midden der centrale berggroep. Zollinger zoude in 1858 met de heeren Waanders en Stoehr een togt naar dit geheel onbekende gebergte van Bali ondernemen, welk plan echter niet werd uitgevoerd wegens de onlusten, die gedurende dat jaar in Boeliling uitbraken en zelfs door troepen, hoezeer zonder ernstigen strijd, moesten bedwongen worden Terwijl hij reeds op zijn togt naar den Bator over zijne verzwakte gezondheid klaagde, bezweek hij weldra aan zijne leverkwaal, zonder dat hij het door hem aan Petermann toegezegde opstel over de nog zoo onnaauwkeurig bekende geologische gesteldheid van Madoera, welk eiland hij in het begin van 1857 bezocht had en tot voltooijing zijner onderzoekingen nog nader wilde leeren kennen, had kunnen vervaardigen. R. A.

hoogland van Bangli wilden doortrekken. De weg ging zachtkens naar beneden door graslanden en liep om eene wijde halfketelvormige diepte, uit wier kloven en waterloopen zich in den regentijd allengs de grensrivier van Boeliling en Bangli ontwikkelt, die bij Koeboeklod in zee valt. Vervolgens liep de weg weder opwaarts en zagen wij hoe langer hoe meer, eene zacht naar het zuidoosten en het noordwesten afhellende vlakte zich voor ons uitbreiden. Zij was open, bijna overal bebouwd en nagenoeg van geboomte ontbloot, daar er alleen langs de wegen en heggen boomen te zien waren. Het was, alsof wij een Europeesch landschap voor oogen hadden, want hoog in de lucht zong eene soort van leeuwerik vrolijk zijn lied (reeds te Bator had mij elken morgen het slaan van een vink verblijd). Tot in de verte strekten zich velden van mais, uijen, pataten en rijst uit, die hier geheel op de wijze van Europeesche graansoorten verbouwd waren, namelijk zonder onderwaterzetting. Het stof der roode aarde vloog onder den ploeg der boeren omhoog. Ofschoon het geheele tafereel eentoonig was, maakte toch het nieuwe en vaderlandsche karakter van deze streek, gepaard aan de rust, die er heerschte, een aangenamen indruk. Wij lieten het dorp Blantih (de Balineesche naam van den Homalonthus giganteus) ter zijde liggen en kwamen tegen den middag in Tjator aan, dat reeds op het grondgebied van Bangli ligt.

Dit dorp, dat zeer morsig is, was nu bovendien vervloekt, omdat een man uit een boom was gevallen en zijn hals had gebroken. De naaste omgeving was een bosch van brandnetels, hegbamboes (eene zachte en bladerrijke soort, tijeng soeda mala bij de Balineezen), frambozen, varens, enz.; men kon er naauwelijks doorheen dringen. Te midden daarvan verhieven zich als eerwaardige overblijfselen van het oorspronkelijk woud twee vergrijsde kasuarinen, hier op 4315 voet hoogte. De omstreken leverden weinig van belang op; merkwaardig was echter de vondst eener uiterst kleine slakkensoort (Succinea minuta Mss.) in de spleten van boombast. Om botanische schatten te verzamelen zou een togt naar de naburige bergen noodig zijn geweest, waartoe wij echter den tijd niet hadden. Tjator (een Sanskrietsch woord, dat *vier* beteekent) ligt aan het westelijk einde van het hoogland en aan den oostelijken voet van den laatsten top der centrale berggroep van Bali, den Tapsai. Op zijne hellingen loopen de grenzen der rijken Boeliling, Bangli, Mengoei en Tabánan te zamen en met betrekking tot deze streek zijn alle

kaarten van Bali geheel foutief. De Tapsai verlengt zich naar het noorden in eene reeks van zeven in hoogte afnemende koppen, aan wier oostelijken voet eene diepe kloof eene beek bevat, die zich met de bovengenoemde vereenigt en de grensscheiding uitmaakt. Van achteren grenst de Tapsai aan den Parang Boelia en den Tieng-tali, zonder dat ik echter iets zekers kan mededeelen over hunne wederkeerige ligging. Er bestaat eene groote verwarring in de namen der toppen dezer berggroep, zoodat een naauwkeurig onderzoek daaromtrent noodig is. Wij vroegen, of de naam van het dorp ontleend was aan het hier plaats hebbende zamenkomen der vier rijken, doch men ontkende dit en verklaarde integendeel, dat die naam een gevolg was van de omstandigheid, dat hier in het dorp veelal lieden uit de vier rijken bijeenwaren, daar er dikwijls vlugtelingen uit de andere rijken kwamen en zich eenigen tijd te Tjator ophielden

Den 14den deden wij een uitstapje naar het zuidwesten. Wij reden langs den voet van den Tapsai. De vegetatie in de bosschen vertoonde een geheel ander karakter dan in het gebergte van Bator; zij was digter, had meer verscheidenheid en verried de aanwezigheid van meer vocht. De kasuarinen komen ook nog voor aan den Tapsai, doch vermengd tusschen loofboomen en dan voornamelijk op de steilste hellingen. De meerdere vochtigheid bleek inzonderheid uit een grooter aantal orchideeën en saprijke urticaceeën (Elatostemma, enz.) Ik zag hier ook de in 't westen van Java zoo veelvuldige Fagraea auriculata Bl. en de Hoya macrophylla. De Rubus fraxinifolius groeide overal in zoo groote menigte, dat wij onze hoeden vol met zijne vruchten naar huis bragten; zij komen met aardbeziën overeen, doch zijn flaauw van smaak, zoodat wij ze met wijn, suiker en kaneel aten. Wij gingen eene steile en diepe kloof door, op wier bodem een fraai riviertje de grensscheiding tusschen Bangli en Mengoei uitmaakt. Eene soortgelijke kloof met rivier vormt zuidwaarts de grensscheiding tusschen Mengoei en Tabanan.

Weldra kwamen wij in het gehucht Bon (de Balineesche benaming voor eene slingerplant), dat uit zes à acht huizen bestaat, de hoogste bewoonde plaats in het rijk Mengoei is (op meer dan 4000 voet) en er onbeschrijfelijk ellendig en morsig uitziet. Desniettemin had men ook hier eene plaats tot het verkoopen van opium. Het verbruik van dit vergif is zoo diep in het Balineesche volksleven ingeworteld, dat het langzaam maar zeker

ligchaamskrachten, gezondheid, energie, eergevoel en welvaart ondermijnt.

De open plekken verschaften een heerlijk uitzigt naar het zuiden over het zacht afhellende land tot aan de zee. Het tafelland in het zuidoosten en het eiland Pandita met zijne witte kalkranden en hooge branding lagen in scherpe omtrekken voor ons. Aan de oostzijde zag men tot aan de heuvelen van het eiland Lombok. Het zag er hier niet uitlokkend of gastvrij uit en wij haastten ons derhalve terug te keeren, zoodra de heer Waanders zijne opmetingen geëindigd had.

Den 14den steeg de thermometer te Tjator tot 22,3° C. en den 15den des morgens te zes uur stond hij op 9,25° C. In ieder geval bezit het plateau van Tjator een veel koeler klimaat. De afwezigheid van boomen bevordert de verwarming door de zonnestralen, maar evenzeer de uitstraling. Daarenboven is het aan de veelvuldigste en sterkste winden van het eiland, die uit het zuidoosten, blootgesteld, zoodat ook de boomen in den omtrek, meestal Erythrina's, bijna alle eenigzins naar het noordwesten overhellen. De hevige werking der zuidoostenwinden ziet men ook aan de geteisterde, kale en met Usneeën begroeide kruinen dezer boomen, op welke zich de Vanda insignis (de maagden-orchis, Angreq dóo der Balineezen) in onnoemlijk aantal gevestigd heeft. Dewijl het dorp vervloekt was, moesten de koelies weder van elders bijeengeroepen worden. Het dorpshoofd wilde zelf een togt naar het laagland doen, daarom vertrouwden wij hem onze bagage toe. Wij maakten zijne vrouwen gelukkig met onze ledige flesschen en lieten aldus op deze afgelegen bergen achter, wat Mill het zekerste kenteeken der Europeesche beschaving noemt.

Den 15den sloegen wij eene noordelijke rigting in en reden lang over een met gras begroeiden bergrug voort voorbij het versterkte grensdorp Pengadjaran. De weg werd nu smaller en was met geboomte begroeid; aan beide zijden stroomde in de diepte een tak der rivier van Boenkoelan. (*) Het bosch vertoonde geene kasuarinen meer, doch anders eene groote verscheidenheid van boomen; ik zag echter alleen de fraaije Spathodea en eene Sauraja in bloei. In de laagte aan de rivier, waar wij

(*) Deze rivier is dezelfde, die Zollinger te voren de rivier van Koeboeklod noemt. Het door hem op zijne reis naar den Bator niet vermelde Boenkoelan is een vrij aanzienlijke plaats op geringen afstand van de kust en de kleine haven Koeboeklod. R. A.

ontbeten, vertakt zich oostwaarts eene waterleiding, die de velden van het eerste dorp op het gebied van Boeliling besproeit. Dit dorp heet Tagal, waar ik bijna 2000 voet boven de zee nog de laatste Dodonaea vond; nergens nog had ik die plant zoo laag aangetroffen. Over landwegen en over eene tweede waterleiding kwamen wij omstreeks twaalf uur bij Klampoak weder op den ouden weg. Wij ondervonden nu op de lage en kale heuvels eene verschrikkelijke hitte, ofschoon een frissche zeewind eenige verkoeling aanbragt. Om half één waren wij te Tamblang terug en te twee uur te Koeboeklod.

www.libtool.com.cn

In het groote dorp Boenkoelan heerschte eene aanmerkelijke beweging uithoofde van een hanengevecht, 't geen ook de jonge vorst naar landsgebruik bijwoonde. De hanengevechten vervullen op Bali de rol van het beursspel bij ons; zij verslinden ongeloofelijk veel tijd en zijn het nationale vermaak van het gansche volk. Zij worden geregeld door ingewikkelde wetten, die tot in de kleinste bijzonderheden afdalen, en indien zij openbaar wierden gemaakt, eene karakteristieke bijdrage tot de kennis van het volk zouden leveren. Na bij onzen Chineeschen gastheer thee te hebben gedronken, keerden wij denzelfden avond naar Singaradja terug.

Den 17den September scheepte ik mij aan boord van mijn kotter *Klara* in en ligtte des nachts om één uur het anker. Des namiddags nam ik op zee de bijna totale zonsverduistering van 18 September waar. Den tweeden nacht staken hevige landwinden uit het zuidwesten op en wij kwamen met moeite voorbij den Goenoeng Goendoel en den meer westelijken Goenoeng Pelakkis, aan wiens voet, even als bij het naburige Banjoewedan, warme bronnen ontspringen. Omstreeks twee uur na den middag bevond ik mij aan den ingang van Straat Bali. Een scherpe koude wind belette ons, die binnen te loopen, zoodat ik eenige uren bij de loodsen, die aan den noordwesthoek van Bali gestationeerd zijn, voor anker ging liggen. Zou die koude storm uit het zuiden niet het gevolg geweest zijn van de afkoeling der zuidwaarts gelegen luchtlagen door de zonsverduistering? Regt over Straat Bali heen vloog den ganschen dag met eene ongeloofelijk snelle vaart eene smalle wolkstreep, die zich boven de meer noordelijk gelegen verwarmde oppervlakte van het land en de zee geheel oploste, maar zich in het zuiden aan den ingang der straat weder even regelmatig op nieuw vormde. Overigens was het geheele luchtgewelf in het rond onbewolkt. Des

avonds beproefde ik andermaal de straat binnen te zeilen. Wind en stroom streden hevig met elkander en mijn notendop kon slechts een klein zeil aan den boeg voeren. Des avonds te negen uur lieten wij in de straat digt onder de kust van Java het anker vallen en eerst Zondag morgen den 20sten kwam ik na eene afwezigheid van drie en twintig dagen op de reede van Banjoewangi aan.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

INHOUDS-OPGAVEN

VAN DE

TIJDSCHRIFTEN TOEGEWIJD AAN HET ZEEWEZEN.

Is het eene waarheid — zoo als een geacht schrijver zegt (*) — dat wanneer men over het een of ander onderwerp iets weten wil, het eene afschrikkende moeite kost alle deelen van eenig uitgebreid tijdschrift door te zoeken; eene moeite die men zich in de uiterste noodzakelijkheid getroost als men de zekerheid heeft het verlangde op die wijs te zullen vinden, maar waar men bezwaarlijk zijn tijd voor zal over hebben, indien men vreezen kan een nutteloos werk te gaan verrigten, — dan voorzeker kan het geen nutteloos werk genoemd worden wanneer men opgeeft wat in de tijdschriften, die hetzij regtstreeks of zijdelings in verband staan tot onze overzeesche bezittingen, omtrent die bezittingen voorkomt, ten einde op die wijze het onderzoek gemakkelijker te maken.

Het kwam ons voor dat hiertoe gerekend moeten worden de tijdschriften toegewijd aan het zeewezen. Hoewel wij vertrouwen dat deze aan een groot gedeelte onzer lezers niet geheel onbekend zullen zijn, moeten wij toch daar tegenoverstellen, dat eenige, slechts afgaande op den titel, meenen daarin uitsluitend stukken het zeewezen betreffende te zullen vinden, waardoor zij onbekend blijven met vele meer of minder belangrijke stukken die daarin over onze overzeesche bezittingen zijn opgenomen. Wij hebben ons voorloopig bepaald, uit deze tijdschriften op te geven wat daarin gevonden wordt over onze Oost- en West-Indische Bezittingen en die aan de kust van Guinea gelegen, en betrekking heeft op de geografie, hydrografie, land- en volkenkunde enz. dezer landen.

(*) Zie deze Bijdragen: Inhouds-opgaven, door J. P. Gz., 2e deel, bl. 272.

Wij hebben zoo veel mogelijk getracht aan de opgegeven rubrieken getrouw te blijven, hoewel dit vooral voor de geografie en hydrografie, — daar somtijds beide in een stuk voorkomen — niet altijd mogelijk was. Maar daar het doel dezer opgaven alleen strekken moet, om het onderzoek gemakkelijk te maken, zal zoo wij vertrouwen onze opgaven daaraan beantwoorden. Echter vermeenen wij nog te moeten opmerken dat wij niet hebben opgenomen de korte aanteekeningen over klippen, reven, banken enz. die in de meeste deelen dezer tijdschriften nog afzonderlijk voorkomen, daar ze te veel plaats zouden beslaan; niettemin wenschen wij er onze lezers opmerkzaam op te maken ten einde die des verkiezende te kunnen naslaan.

Een enkel woord over deze tijdschriften, waaruit de volgende opgaven zijn getrokken, zal onzes inziens niet ongepast zijn. Het tijdschrift uitgegeven onder de redactie van de heeren *S. E. Tromp* en *C. Verveer*, beleefde vier jaargangen, het eerste deel verscheen in 1831. Het werd door de heeren *J. C. Pilaar* en *J. M. Obreen*, als een tweede reeks vervolgd, waarvan het eerste deel in 1841 het licht zag. Elf deelen kwamen achtereenvolgens hiervan uit, het laatste deel evenwel — daar de heer *Pilaar* intusschen overleden was — onder redactie van den heer *Obreen*, waarna het tijdschrift overging in handen van den heer *J. Swart*.

De berigten en verhandelingen over onderwerpen der zeevaartkunde, bestaan reeds sedert het jaar 1788, en werden sedert 1818, door den hoogleeraar *J. T. L. Schröder* uitgegeven en bij den Zeemans Almanak gevoegd, doch deze waren sedert eenige jaren niet in het licht verschenen. Nadat het eerstgenoemde tijdschrift, door de Heeren *Tromp* en *Verveer* uitgegeven, had opgehouden te bestaan, gaf genoemde hoogleeraar in de jaren 1837—1840, een deel, onder den titel Verhandelingen en Berigten enz. (nieuwe volgorde) in het licht; de volgende deelen verschenen onder redactie van de Heer *Jhr. G. A. Tindal* en *J. Swart* tot aan het jaar 1852. Sedert werd het door laatstgenoemde alleen voortgezet tot aan zijn overlijden, dat den 14 Maart 1866 plaats had en wordt nu door zijn zoon, die denzelfden naam draagt, vervolgd. Van de verhandelingen en berigten zijn nu in het geheel zes-en-twintig deelen verschenen.

Men zal in de door ons opgegevene stukken nog al een merkelijk verschil ontwaren in de spelling der Indische plaatsnamen. Wij hebben ons niet durven veroorloven daarin verandering

te brengen, maar kunnen bij deze gelegenheid niet nalaten den wensch te uiten, dat men eene vaste spelling voor de plaatsnamen — zooveel mogelijk op de taalkunde gegrond — aannam (*).

LEUPE.

www.libtool.com.cn

NEDERLANDSCH OOST-INDIE IN HET ALGEMEEN.

GEOGRAFIE.

Bepaling van eenige punten in Oost-Indië, aan boord Z. M. Fregat *de Zwaan*, op eene reis naar de Molukken, en vergelijking met vorige waarnemers, door den heer J. M. Soeterneer, opper-stuurman bij Z. M. Marine. — Pilaar en Obreen 1841. 1e deel, bl. 410.

Oppervlakte der voornaamste eilanden in den Oost-Indischen Archipel en de Nederlandsche bezittingen, berekend naar de beste hydrographische en topographische kaarten en opnemingen, door den luitenant ter zee, Jhr. P. Melvill van Carnbée. — 1844, 4e deel, bl. 458.

(*) Ten opzigte der spelling van de plaatsnamen acht de redactie het niet ondienstig hier op te nemen een besluit van het Indisch Bestuur, opgenomen in het Bijblad op de Indische Staatsbladen van 1863, luidende:

Spelling van de namen van plaatsen op de Kaarten van Java.

BESLUIT.

No. 31. Buitenzorg, 29 Julij 1863.

Gelezen de missive van het militair-departement van 6 Julij 1863 no. 4, waarbij de aandacht wordt gevestigd op het gemis van een beginsel bij de spelling van Indische plaatsnamen en op het daaruit voortspruitende ongerief bij het invullen dier namen op de ten gevolge der topographische opnamen van Java en Madura vervaardigde of nog te vervaardigen kaarten.

Overwegende:

dat om eene juiste transscriptie in Europesche letters van Indische plaatsnamen te verkrijgen, men allereerst zoo naauwkeurig mogelijk moet weten, hoe de inlander met zijne letters den naam van eenige plaats schrijft en hoe in het zuiverste dialect van de taal, welke de landtaal is van de streek, waarin de bewuste plaats ligt, die naam wordt uitgesproken;

dat men vervolgens die letters en uitspraak, zoo naauwkeurig en overeenstemmend mogelijk, met onze klinkers en medeklinkers moet trachten terug te geven;

dat de toepassing van dit algemeene beginsel afhankelijk is van de landtaal, waarmede men in ieder geval te doen heeft;

dat de Indische talen geene medeklinkers hebben, welke niet door onze medeklinkers kunnen teruggeven worden;

De hoogte der bergen en ware peilingen naar aardsche voorwerpen, uit een zeevaartkundig en hydrographisch oogpunt beschouwd, door denzelfden. Met eene kaart. — 1846. 6e deel, bl. 348, 401.

Extract uit de journalen van den luitenant ter zee, den heer J. Modeira, gehouden aan boord van Z. M. korvet *Triton*, van November 1825 tot Augustus 1829, op eene reize naar en in de Oost-Indiën. — Tindal en Swart 1841. 2e deel, VIII. bl. 180.

Tafel der geographische ligging der voornaamste plaatsen in Nederlandsch-Indiën, volgens de laatste bepalingen. Overgenomen uit den Almanak en Naamregisters van Nederlandsch-Indiën voor den jare 1843. — 1844. 4e deel, XXIV. bl. 499.

Lengte- en breedte-waarnemingen gedaan in de Oost-Indiën, aan boord van Z. M. brik *Postillon*, onder bevel van den luitenant ter zee 1e klasse, J. Schröder. — XXV. bl. 501.

Over eenige minder bekende ankerplaatsen in Oost-Indiën. — XLIII. bl. 728.

---

dat ter overwinning, zooveel mogelijk van de moeijelijkheden, welke de uitspraak en derhalve ook de transscriptie van enkele Indische klinkers opleveren, telkens bij iedere taal zekere conventionele schrijfwijzen zullen moeten aangenomen worden;

dat het niet wenschelijk voorkomt namen van plaatsen, die door het gebruik zoo zeer verbasterd zijn, dat zij in hun oorspronkelijken vorm schier onherkenbaar zijn, zoo als Grissee, Cheribon, Borneo enz. enz., op kaarten met den oorspronkelijken naam aan te duiden.

Is goedgevonden en verstaan:

Eerstelijk. Het militair-departement te verzoeken, aan de heeren A. B. Cohen Stuart en K. F. Holle, ieder voor zooveel hem aangaat, te doen toekomen de lijsten van namen, die op de kaarten van eigenlijk Java en de Soendalanden moeten geplaatst worden, zoo naauwkeurig mogelijk met Javaansche en Soendasche karakters geschreven.

Ten tweede De heeren A. B. Cohen Stuart en K. F. Holle te verzoeken, de in art. 1 bedoelde lijsten aan het militair-departement terug te zenden, nadat zij de daarop voorkomende namen met romeinsche karakters zullen hebben overgeschreven, daarbij in acht nemende de Soeracartasche en Bandongsche uitspraak dier namen, en zoo veel mogelijk eenvoud bij het gebruik van conventionele letterteekens tot het uitdrukken van die Javaansche en Soendasche klanken, welke aan ons alphabet vreemd zijn.

Ten derde. Aan het militair-departement te kennen te geven, dat de regering bereid is telkens, wanneer noodig en mogelijk, dergelijke hulp te verleenen, ten aanzien van de transscriptie van plaatsnamen uit andere deelen van den Indischen archipel dan Java.

Afschrift, enz.

Regeling van de geographische dienst in Nederlandsch-Oost-Indië. Overgenomen uit de *Javasche Courant* van 26 April 1862. — 1862. 22e deel, X, 2e afd., bl. 287.

www.libtool.com.cn

JAVA.

Zon-Eklips van 15n April 1847 te Batavia, de uitgang waargenomen door de luitenants ter zee J. Groll en H. D. A. Smits. — Pilaar en Obreen 1847. 7e Deel, bl. 354.

Over eenige eilandjes en baaijen op de Zuidkust van Java, van het landschap Panaraca, in het bijzonder over de Padjitan-baai, met eene kaart van dezelve door wijlen den kapitein ter zee C. Eeg. — Schröder, 1837—1840. 1e Deel, IX. bl. 628.

Goede ankerplaats in straat Sunda, nabij de Zutphen-eilanden, door den luitenant ter zee P. A. J. Bloijs van Treslong Prins. — Tindal en Swart 1845. 5e Deel, XIII. bl. 207.

Zon-eclips van den 15n April 1847, waarvan de uitgang waargenomen is te Batavia, door de luitenants ter zee J. Groll en H. D. A. Smits. — Tindal en Swart 1847. 7e Deel, XLVI. bl. 733.

Korte aanteekening betrekkelijk de Tijd-inrigting te Batavia, door Jacob Swart. — 1851. 11e Deel, XVI. bl. 176.

Verslag eener reize met het Barkschip *van Bosse*, van Rotterdam naar New-York, Batavia en terug, door W. van der Hoeven. — Swart 1856. 6e Deel, XXI. bl. 196.

Indische Staatsbladen, betreffende de bepalingen der Reeden van Pangool, Patjitan en Wijnkoops-baai enz. 1862. — Swart 1862. XV. 1e afd. bl. 262.

CELEBES.

Rapport van den luitenant ter zee 1e klasse J. Schröder, kommanderende Z. M. Brik *de Postillon*, aan den kommandant van Z. M. Zeemagt in Oost-Indië, omtrent deszelfs reize van Makasser, beoosten en benoorden Celebes en Borneo langs naar Batavia in het jaar 1842. — Tindal en Swart. 3e Deel 1843. XXXIII. bl. 672.

Ankerplaats in de rivier van Gorongtalo (Goenong tello) in de Tominie-bogt op het eiland Celebes, door den kapitein-luitenant ter zee, C. F. Stavenisse de Brauw, kommandant van Z. M. Brik *de Haai*. Met eene kaart. — 1847. 7e Deel, XVII, bl. 396.

Het vastzeilen van Z. M. Brik *de Haai*, op de Angelikas droogte, door denzelfden. — 1848. 8e Deel, XLV. bl. 702.

Rapport van het vastzeilen van Z. M. Schoonerbrik *Lansier*, op een tot heden onbekend rif, beoosten Sandelbosch-eiland. Met kaarten. — XLVI. bl. 713.

Eenige aanteekeningen op eenen togt langs de Oost-kust van Celebes, door P. van der Velden Erdbrink, luitenant ter zee. — Swart, 13e Deel 1853. XX. 1e afd. bl. 238.

Eene opmerking aan boord van Z. M. fregat *Prins Hendrik der Nederlanden*, betrekkelijk de reede van Kema, door den kapitein ter zee kommandant C. F. Stavenisse de Brauw. — 14e Deel 1854. XXI. 2e afd. bl. 264.

Kort verslag eener reize van Texel van New-Castle naar Kema, en verdere beschrijving der reis naar Passoeroeang en Menado, van het schip *Jacob Roggeveen*, door J. Vos van Marken. — 22e Deel 1862. XVII. 1e afd., bl. 318.

MOLUKSCHE-EILANDEN. NIEUW-GUINEA.

Extract uit het journaal van den kapitein-luitenant E. G. van de Plaat, op eene reize van Soerabaya over Timor-Koepang naar de Moluccos, met Z. M. Brik *Meermin*, in de maanden September, October en November 1839. — Pilaar en Obreen, 1841. 1e Deel, bl. 320.

Als voren, op eene reis van Amboina door straat Patientie naar Ternate, met Z. M. korvet Nehalennia, in de maanden Januarij en Februarij 1840. — 1843. 3e Deel, bl. 98.

Als voren op eene reis van Ternate langs de Noordkust van Celebes door straat Macasser en de Java-zee naar Batavia, Maart 1840. — Id. bl. 98.

Over eenige eilanden ten Noord-Oosten van Nieuw-Guinea gelegen, door kapitein Hunter van het schip *Marshall Bennett*. — 1845. 5e Deel, bl. 195.

Verslag van de reis gedaan door H. B. M. Ship *Samarang*, tot het opnemen der eilanden van den Oostelijken Archipel, gedurende de jaren 1843—1846, onder bevel van den kapitein sir Edward Belcher. — 1849. 9e Deel, bl. 175, 227.

Reis van Z. M. Schooner *Circe* naar Nieuw-Guinea, door J. M. J. Brutel de la Rivière, luitenant ter zee 1e klasse. — Met eene kaart. Obreen 1851. 11e Deel, bl. 353.

Waarnemingen gedaan op eene reis naar eilanden gelegen be-

westen en beoosten Amboina, in het bijzonder naar de Westkust van Nieuw-Guinea, en ontdekking van eene straat aldaar, volgens de berigten der luitenants ter zee Kolff, Boers en Kool. — Schröder, 1837—1840. 1e Deel, bl. 484.

www.libtool.com.cn

Extract uit het journaal, gehouden aan boord van 's Rijks fregat *Zaan*, op eene reis naar en door de Moluksche-eilanden van Mei tot November 1837. Medegedeeld door J. M. Soetermeer, opperstuurman 1e klasse. — Tindal en Swart, 1841. 2e Deel, XXV. bl. 680.

Verslag van eenen kruistogt volvoerd in den jare 1836 met Z. M. fregat *Diana*, onder de bevelen van den kapitein ter zee A. Anemaet, in den Oosterschen Archipel, bewesten het eiland Nieuw-Guinea door Q. M. R. Ver-Huell, kapitein ter zee. — 1844. 4e Deel, XV. bl. 299.

Reis naar Banda, de Ceram-laut-eilanden, het Zuid-Westelijk gedeelte van Nieuw-Guinea, de Aroe- en de Zuid-Wester-eilanden door Z. M. schoonerbrik *Egmond*, onder bevel van den luitenant ter zee 1e klasse C. P. de Brauw, in de maanden Februarij, Maart, April en Mei 1852. — Swart. 1854. 14e Deel, XV. afd. bl. 199.

Reis door genoemden brik in Julij, Augustus en September 1852, van Amboina naar Batchian, Ternate, Menado, en de bogt van Tominie, en over Kema en Ternate terug, door denzelfden. — XVI. 1e afd. bl. 237.

Reis van Amboina naar de Zuid-West en Noordkust van Nieuw Guinea, gedaan in 1858 met Z. M. stoomschip *Etna*, onder bevel van G. Roijer, kapitein-luitenant ter zee, met eene voorrede van den Hoogleeraar G. Lauts. — 1861. 21e Deel, XXXVIII. 1e afd., bl. 341.

Vervolg en slot. — 1862. 22e Deel, II 1e afd. bl. 73.

BORNEO.

Extract uit het journaal van den kapitein-luitenant ter zee E. G. van der Plaat, gedurende eenen kruistogt van Riouw naar de Westkust van Borneo en terug, in de maand Junij en Julij 1840. Met eene kaart. — Pilaar en Obreen. 1842. 2e Deel, bl. 404.

SUMATRA

Opgave van de lengte en breedte van eenige plaatsen, gelegen

op en in de nabijheid van de Oostkust van Sumatra, en de Noord-Oostkust van Java, volgens de waarnemingen gedaan door den heer J. P. Machielsen, schout-bij-nacht, kommanderende Z. M. korvet *Amphitrite*, gedurende de jaren 1832 tot 1835. — Schröder. 1857—1840. 1e Deel, XII. bl. 641.

www.dbnl.org

RIOUW.

Extract uit het journaal van den kapitein-luitenant E. G. van der Plaat, op eene reize door straat Banca naar Riouw, met Z. M. brik *Meermin* in de maand Mei 1840. — Pilaar en Obreen. 1842. 2e Deel, bl. 400.

Beschrijving der straten Riouw, Bolang en Tioen, opgenomen en in kaart gebragt door de officieren en adelborsten van Z. M. korvet *Nehalennia*, onder directie van den kapitein ter zee E. G. van der Plaat, in den jare 1840. Met kaarten. — 1843. 3e Deel, bl. 15.

Extract uit het journaal van den kapitein-luitenant ter zee E. G. van der Plaat, op eene reis van Riouw naar Singapore en terug, door de straten Riouw en Banca naar Batavia, in de maanden November en December 1840. — bl. 103.

Bepalingen van de hoogste en zigtbaarste punten in de vaarwaters van Rhiouw, Sincapore en Linga, door den luitenant ter zee 2e klasse J. Vos. Met eene kaart. — bl. 304.

Beschrijving der straten Riouw, Boelang en Tion, opgenomen door den kapitein-luitenant ter zee (thans kapitein ter zee) E. G. van der Plaat in 1840. — Tindal en Swart. 1843. 3e Deel, XVI.

KOKOS-EILANDEN. (*)

Zie Java. Hydrografie — Pilaar en Obreen. 1843. 3e Deel. bl. 233.

Berigt betrekkelijk het aandoen der Kokos-eilanden, en opmerkingen ten aanzien dier eilanden als eene noodhaven en tot herstelling van schade, door J. J. Duintjer, gezagvoerder van de brik *Dankbaarheid*. — Tindal en Swart. 1844. IX. bl. 126.

(*) Hoewel deze eilanden sedert eenige jaren niet meer onder ons gebied behooren, hebben wij — daar deze berigten van Nederlanders afkomstig zijn — ze echter opgenomen.

Aanteekeningen betreffende het aandoen en verwijl op de kokos-eilanden, benevens aanduidingen wat zij den zeeman als noodhaven aanbieden, door J. W. Retgers, gezagvoerder van het Nederlandsch barkschip *Java's welvaren*. — 1845. 5e Deel, XXVIII. bl. 618.

www.liboo.com.cn

HYDROGRAFIE.

Klippen in den Nederlandsch Oost-Indischen archipel, door den luitenant ter zee jhr. P. Melvill van Carnbée. Met een plan van de baai van Riouw en eene kaart van de Zuid- en Oostkust van Linga. — Pilaar en Obreen. 1845. 5e Deel, bl. 55, 111, 181.

Opgave der kaarten welke bij het depot der zeekaarten te Batavia ten dienste der zeevaart verkrijgbaar zijn, door denzelfden. 1846. 6e Deel, bl. 127, 187, 273.

Volledig stel kaarten en boeken voor het bevaren van den Nederlandschen Archipel, door denzelfden. — bl. 342.

Eenige berigten en mededeelingen betrekkelijk de Oost-Indische Hydrographie door Jacob Swart. — Tindal en Swart. 1841. 2e Deel, XII, bl. 245. XXI, bl. 496. XXVIII, bl. 791.

Over het doen van opnemingen, door den luitenant ter zee der 1e klasse B. G. Escher. Met eene kaart van de baai Segoro Wedie. — XX, bl. 480.

Beknopt overzigt van de waarnemingen der watergetijden in den Nederlandsch Oost-Indischen archipel gedaan, gedurende het jaar 1839 enz., door den luitenant ter zee der 1e klasse W. Baron Constant Rebecque. — 1843. XXXII, bl. 645.

Rapporten en berigten betrekkelijk de Oost-Indische Hydrographie, door J. Swart. Met een kaartje van de Lucipara-eilanden in de Banda-Zee. — 1844. XXXI, bl. 518. XLVI, bl. 747.

Als voren. Met kaarten van een gedeelte der Westkust van Celebes van Macassar tot Parre-Parre, door F. A. A. Gregory.

Van de eilanden ten Z. en Z.-O. van Saleijer.

Van de Roovers-baai op Tannah-Tjampea.

Van straat Boneratoe, door den luitenant ter zee P. J. Uhlenbeck, en

Van een gedeelte der Westkust van Sumatra, van Tapanoely tot Sinkel, door den luitenant ter zee P. Dibbets en nader herzien. — 1845. 5e Deel, XXIX, bl. 627.

Als voren. — 1847. 7e Deel, XXVIII, bl. 478.

Als voren. Met eene schets van de doorvaart tusschen het eiland

Tagulanda en de nabij hetzelve gelegene kleine eilanden Boeang en Passigie, door den kapitein-luitenant C. F. Stavenisse de Braauw en den luitenant ter zee 2e klasse L. Schuyt Korver.

Plan van de baai van Mangantoe, door de luitenants ter zee 2e klasse H. Budde, G. A. de Lange en den stuurman C. Schwartz.

Plan van de baai van Taroena (Westkust Sangir) door genoemde heeren Budde en Schuyt Korver.

Schets van de ankerplaats aan de Z.-O. zijde van het eiland Salibaboe, door de luitenants ter zee C. W. F. Moeth en G. A. de Lange.

Schets van de kust tusschen Har en Ely op Kei-eiland en de ankerplaats voor hetzelve, door den gezagvoerder J. J. Kingdom en den 1sten stuurman J. C. Saurman.

Kaart van het eiland Wammer en een gedeelte van Wokam, met de passage tusschen deze eilanden, door de beide laatstgenoemden. — 1848. 8e Deel. XV. bl. 156, 388.

Rapport van de commissie tot verbetering der zeekaarten, van hare verrigtingen gedurende het afgeloopen jaar 1845 enz. — 1846. 6e Deel. XXXIV. bl. 738.

Als voren, over het jaar 1847, alsmede eene opgave van de in dit jaar aan de zeekaarten dezer gewesten gemaakte verbeteringen, en van ingezonden bijdragen in het belang der hydrographische kennis van dezen archipel. — 1848. 8e Deel. XXXVII. bl. 554.

Rapport als voren, over het afgeloopen jaar 1848. — 1849. 9e Deel. XL. bl. 675.

Als voren, over het jaar 1849. — 1851. 11e Deel. II. bl. 37.

Als voren, over het jaar 1850. — 1852. 12e Deel. III. bl. 18.

Uittreksel uit het verslag als voren, over het jaar 1851. — 1853. XXI. 13e Deel. 1e afd. bl. 253.

Als voren, over het jaar 1852. — 1854. 14e Deel, 2e afd. bl. 1.

Als voren, over het jaar 1853. — XIII. 2e afd. bl. 183.

Als voren, over het jaar 1854. (Opgaaf der in 1854 bekend geworden of nader bepaalde gevaren enz.) — 1855. 15e Deel. XII. 1e afd. bl. 193 en 203.

Als voren, over het jaar 1855. — 1856. 16e Deel. XXVI. bl. 284.

Als voren, over het jaar 1856. — 1857. 17e Deel. XXIV. 1e afd., bl. 367.

Als voren, over het jaar 1857. — 1858. 18e Deel. XXIX. 1e afd., bl. 348.

Als voren over het jaar 1858. — 1859. 19e Deel. XXIII. afd. bl. 370.

Als voren over het jaar 1859. — 1860. 20e Deel. XXVI. afd. bl. 479.

Als voren over het jaar 1860. — 1861. 21e Deel. XVIII. afd. bl. 266.

Als voren over het jaar 1862. — 1863. 23e Deel. XVIII. afd. bl. 264.

Hydrographische en andere werkzaamheden van den schout-bij-nacht E. B. van den Bosch in de Oost-Indien. Overgenomen uit het Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie voor Mei 1848. — 1848. 8e Deel. XL. bl. 579.

Onnaauwkeurigheid van de Engelsche zeekaarten van den Oost-Indischen archipel, door P. Melvill van Carnbée. — 1849. 9e Deel. XXXVI. bl. 579.

Nieuwe of verbeterde uitgaven van zeekaarten van sommige gedeelten van den Oost-Indischen archipel, door de commissie voor het verbeteren der Indische zeekaarten. — 1855. 15e Deel. IX. afd. bl. 125.

Zeekaarten uitgegeven door de commissie als voren. — 1860. 20e Deel. XXIII. bl. 422.

Bepalingen van den localen invloed van het scheepsijzer op de kompassen, waargenomen aan boord van Z. M. houten stoomschip *Sindoro* te Paramaribo (West-Indië) en aan boord van Z. M. stoomschip *Celebes* ter reede Sinkawang (Borneo) in Oost-Indië. — Swart. 1855. 15e Deel. II. afd. bl. 17.

Zie verder over Hydrografie: de zakelijke verslagen van de verrigtingen der Nederlandsche Marine in Oost-Indiën hier achter.

JAVA.

Over het aandoen van Java, door A. C. Edeling. — Tromp en Verveer. 1832. 2e Deel. bl. 145.

Over den loop der stroomen in de straat Sunda en het uitwerken in de west-mousson. Als voren. — 3e Deel. bl. 223.

Berigt betreffende het stooten op eene klip in straat Sunda, eenige voorvallen op eene reis van Java herwaarts, alsmede het met goed gevolg aandoen der Cocos-eilanden als noodhaven ter herstel van averij. — Pilaar en Obreen. 1843. 3e Deel, bl. 233.

Aanteekeningen voor Straat Baly tot Januarij 1844. — 1844. 4e Deel. bl. 379.

De vijf vadem banken in de Java-zee nabij straat Banka, door den luitenant ter zee P. A. J. Blois van Treslong Prins. — 1846. 6e Deel, bl. 258.

www.dbook.com.cn

Nieuwe ondiepten op de reede van Batavia. — Tindal en Swart. 1843. 3e Deel. XXXVIII. bl. 854.

Nieuwe baken in het vaarwater naar de reede van Batavia, door Jacob Swart. — 1844. 4e Deel. XXXII. bl. 521.

Zeevaartkundige beschrijving van Straat Sunda en derzelver opneming met de schooner *Krokodil*, onder bevel van den luitenant ter zee 1e klasse J. A. G. Rietveld in 1841, door den luitenant ter zee 2e klasse E. H. Boom, dienende aan boord van voornoemd schip. — XXXIV. bl. 581.

Omschrijving der vaarwaters en kusten behoorende bij eene kaart van de N. O. kust (van) Java en N. W. kust (van) Bali, opgenomen gedurende eenen kruistogt met Z. M. schooner *Krokodil* in den jare 1842, door den luitenant ter zee 1e klasse J. A. G. Rietveld. — XXXV. bl. 603.

Kort rapport over de wijze van zamenstelling der kaart van het eiland Java en vaarwaters rond hetzelve, door den luitenant ter zee P. Baron Melvill van Carnbée. — 1845. 5e Deel. XXXIII. bl. 794.

Uittreksel uit het journaal van het schip *Gertrude*, wegens het vastraken op de Meinders droogte, door den gezaghebber van dien bodem. — 1846. 6e Deel. XXII. bl. 500.

Klip van Pamanoekan, benoorden Java J. S. — 1847. 7e Deel. XVIII. bl. 335.

Vaarwater tusschen de Boompjes-eilanden en den hoek van Indramayoe. J. S. — XIX. bl. 338.

De reede van Batavia door P. Bruining, Oud-Zeeofficier I. — 1852. 12e Deel. X. bl. 201.

Als voren. II. Met schetsen betreffende deze reede. — 1853. 13e Deel. XV. 2 afd. bl. 372.

Iets over de waarnemingen der Nederlandsche zeelieden en de toepassing daarvan op de kaart naar Java, door den luitenant ter zee 1e klasse J. van Gogh, Directeur der afd. Zeevaart aan het Kon. Nederl. Meteorol. Inst. te Utrecht. — 1857. 17e Deel. XXV. 1 afd., bl. 372.

De Souburg en de Eendragtsklip in Straat Sunda, door Jacob Swart. — 1859. 19e Deel. XXIX, 1 afd.

Het in- en uitzeilen van het gat van Tjilatjap, zamengesteld door den luitenant ter zee J. Groll. — 1862. IV. 1 afd. bl. 187.

CELEBES.

www.libtool.com.cn

Aanwijzing betrekkelijk het vaarwater van het eiland Tanakeke, zoo ook uit het westen komende tusschen de twee noordelijkste eilanden van de Drie Gebroeders door, naar de reede van Macassar, door den kapitein-luitenant ter zee A. C. Edeling. Met kaarten. — Tromp en Verveer. 1832. 3e Deel, bl. 121.

De straat Allas. Overgenomen uit het Nautical Magazine, April 1838. — 1844. 4e Deel, bl. 375.

Aanteekeningen voor straat Macassar. — Pilaar en Obreen. 1844. 4e Deel. bl. 382.

Hydrographische opgaven omtrent de gevaren in de zeeën van Sooloo en Celebes en de straat van Macasser, door H. Martindall, gezagvoerder van het schip *Sultana*. — 1846. 6e Deel, bl. 267.

De baai van Gorong Talo, door J. Spanjaard, luitenant ter zee der 1e klasse. — 1848. 8e Deel, bl. 184.

Over de bank de Bril (bezuiden Celebes) medegedeeld door den luitenant ter zee 1e klasse J. Schröder. — Tindal en Swart. 1844. 4e Deel. XXXVII. bl. 651.

Aanteekeningen over de vaarwaters bij Celebes enz. door M. L. Moggenstorm. Met eene schets der baai van Bima (eiland Sumbawa.) 1845. 5e Deel. XXX. bl. 706.

Zeilaanwijzing of beschrijving der vaarwaters van Makasser tot in de baai van Paré Paré, door de luitenants ter zee J. van Gogh en H. A. Modderman. — 1853. 13e Deel. XVIII. 1 afd. bl. 225.

Kort verslag eener reize van Texel via New-Castle naar Kema, en verdere beschrijving der reis naar Passoeroeang en Menado, van het schip *Jacob Roggeveen*, door J. Vos van Marken. 1861. — 1862. XXII. 1e afd. XVII. bl. 318.

MOLUKSCHE EILANDEN. NIEUW-GUINEA.

Eenige aanteekeningen betrekkelijk de baai van Timor Koepang, door den luitenant ter zee 2e klasse F. A. A. Gregory. Met een plan van deze baai. — Pilaar en Obreen. 1841. 1e Deel, bl. 157.

De baai van Wahaai op het eiland Ceram en de baai op het eiland Rotti. Met kaart en plannen dezer baaijen. — 1842. 2e Deel. bl. 184 en 277.

Verslag over de Wolfrots in de Moluksche wateren, door den kapitein ter zee C. P. Stavenisse de Braauw. — 1847. 7e Deel. bl. 17.

Berigt wegens de zamenstelling van de kaart der Moluksche eilanden en vaarwaters, benevens een bijblad met verschillende plannen, volgens de laatste Hydrographische waarnemingen en berigten te zamengesteld door F. A. A Gregory, luitenant ter zee 2e klasse enz. — Tindal en Swart. 1847. 7e Deel. XIII. bl. 271.

Eiland in de Gillolo doorvaart door K. van den Erve, gezagvoerder van de *Albrecht Beiling*. — 1852. 12e Deel. XX. bl. 393.

Aard- en zeebevingen in den Molukschen archipel om en nabij de Banda-eilanden, ontleend aan de Javasche Couranten. Overgenomen uit de Staats-couranten no 65 en 66. — 1853. 13e Deel. X. 2e afd. bl. 257.

Reede van Amahai in de Elpapoetie-bogt op Cerams zuidkust, door P. J. Mossel, kapitein-luitenant ter zee. Met een kaartje van deze bogt. — 1862. 22e Deel. XXIV. 1e afd. bl. 427.

SUMATRA.

Opname van Sumatra's Westkust, tusschen Poloe Biberang en Singkel, door den luitenant J. P. L. Groeneijk en den adelborst der 1e klasse, A. G. Harteveld in 1841. Met eene kaart. — Pilaar en Obreen 1846. 6e Deel. bl. 177.

Memorie betrekkelijk het vaarwater tusschen Padang en Sinkel, door J. W. Moll, kapitein ter zee enz. — Schröder 1837—1840. 1e Deel. XXIV, bl. 659.

Kort rapport over de wijze van zamenstelling der kaart van de vaarwaters en eilanden tusschen Sumatra en Borneo. Eerste gedeelte, bevattende de vaarwaters van Riouw, Singapore, Linga enz., door den luitenant ter zee, 2e klasse, P. baron Melvill van Carnbée. — Tindal en Swart, 1846. 6e Deel. XIX. bl. 419.

Tweede gedeelte, bevattende het zuidelijk gedeelte der Chineesche zee 1844. Als voren. — XXX. bl. 640.

Opname van de Lampong-baai en een gedeelte der Zuidkust van

Sumatra, door den luitenant ter zee, P. A. J. Blois van Treslong Prins en den adelborst J. J. Boelen. Met eene kaart. — 1847. 7e Deel. I. bl. 1.

Over de zamenstelling der kaart van de vaarwaters tusschen Sumatra en Borneo, door den luitenant ter zee 2e klasse, H. D. A. Smits. — XIX. bl. 422.

Bepaling der legging van eenige reven in de Lampong-baai, door de officieren aan boord van Z. M. schroefkorvet *Medusa*, onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee, C. J. Berghuis. — 1857. 17e Deel. XIV. 1e afd. bl. 199.

www.libtool.com.cn

RIOUW.

Eenige aanteekeningen betrekkelijk het vaarwater in Straat Banka en de daarvoor bestaande kaarten, door den luitenant ter zee Jhr. P. Melvill van Carnbée. — Pilaar en Obreen. 1844. 4e Deel. bl. 25.

Beschrijving van de vaarwaters tusschen Singapore en Linga, met daarbij gevoegde aanmerkingen op Horsburgh's Indian Directions enz., door C. W. M. van de Velde, adelborst 1e klasse, belast met het beheer van het depôt der zeekaarten te Batavia. — Tindal en Swart, 1843. 3e Deel. XVII.

Toevoeging en verbeteringen voor den zeemans-gids voor de straten Banka en Gaspar, door H. D. A. Smits, luitenant ter zee 2e klasse. — 1848. 8e Deel. XXXVIII. bl. 569.

Iets omtrent de kaart en gids van Straat Banka, door den heer Smits 1847, door D. Boes Lutjens. — 1849. 9e Deel. XXXIV. bl. 167.

LAND- EN VOLKENKUNDE.

Etablissementen der Nederlanders in den Oost-Indischen archipel. Overgenomen uit de Annales Maritimes et Coloniales 1843, uit het journaal van den corvets kapitein Dubouzet, geattacheerd geweest aan de expeditie der corvetten de *Astrolabe* en de *Zelée*. — Tindal en Swart, 1844. 4e Deel. XLII. bl. 693.

Nederlandsche Etablissementen in de Oost-Indië. Als boven 1844. Uit het rapport van den kommandant van het fransche oorlogskorvet *L'Héroine* Favin Léveque, bevattende Java, Sumatra, de Moluksche eilanden enz. benevens den handel der Nederlanders op Japan. — 1845. 5e Deel. II. bl. 50.

Eenige aanteekeningen en beschouwingen betrekkelijk de zeerooverS en hunne rooverijen in den Indischen archipel, alsmede iets aangaande Magindanao in den Soolo-archipel door F. A. A. Gregory, luitenant ter zee. — 1846. 6e Deel. VII. bl. 132.

Eenige berigten van hetgeen de Franschen, Engelschen en Spanjaarden onlangs verrigt hebben, ten aanzien van Soolok en het gedeelte van Borneo dat onder Borneo Proper of Soolok behoort enz. als voren. — XVIII. bl. 386.

Eenige berigten over de Oost-Indische zeeroovers. Overgenomen uit de Mail-editie van het Bataviaasch Handelsblad no 10 1861. — 1861. 21e Deel. XXXIV. 1e afd. bl. 304.

Uittreksel uit het algemeen rapport van den inspecteur der geneeskundige dienst aan den minister van marine, betreffende de geneeskundige dienst der zeemagt 1853. Van den gezondheidstoestand van het Indisch eskader. — 1855. 15e deel. I. 2e afd. bl. 6.

Als voren over 1854. Oost-Indisch eskader. — 1856. 16e deel. II. 2e afd. blz. 69.

JAVA.

Beklimming van den berg Karang. (Een fragment). — 1844. 4e Deel. XXXVIII. bl. 653.

Geneeskundige plaatsbeschrijving der Sunda-eilanden en van Batavia met deszelfs reede enz. Zie Antilles. West-Indië. — 1846. 6e Deel. XVII. bl. 367. XXXIII. bl. 722.

MOLUKSCHE EILANDEN.

Verslag van een bezoek op het eiland Kisser een van de Sarawatti-groep in den Indischen archipel, getrokken uit een brief van G. W. Earl, enz. — Tindal en Swart. 1844. 4e Deel. III. bl. 25.

BORNEO.

Iets over het noodzakelijke en voordeelige eener Nederlandsche vestiging op de Oostkust van Borneo door G. M. Bleckmann, luitenant ter zee. — 1853. 13e Deel. XIV. 2e afd. bl. 343.

MARINE. MARITIEME ETABLISSEMENTEN. DOKKEN. STOOMVAART, ENZ.

Rapport aan den Directeur-Generaal van de Marine, wegens eenige mengsels, waarvan in Oost-Indië gebruik wordt ge-

maakt bij het breeuwen en smeren van schepen, door den kapitein ter zee J. C. Rijk. — Tromp en Verveer, 1832. 2e Deel. bl. 48.

Stoomvaart in Oost-Indië, door den luitenant ter zee P. A. J. Blois van Treslong Prins. — Pilaar en Obreen. 1845. 5e Deel. bl. 89.

Korte aanteekeningen van het bestuur der Nederlandsche Marine en Oost-Indië, onder den vice-admiraal E. G. van de Plaat van 1852 tot 1855. — 16e Deel. III. 2e afd. bl. 88.

Iets over de Marine van Nederlandsch-Indië. — 1856. IV. 2e afd. bl. 97.

Iets over de Marine in de Nederlandsche Oost-Indische koloniën, door een Nederlandsche zee-officier ingezonden. — 1861. 21e Deel. IX. 2e afd. bl. 231.

JAVA.

Iets over de Maritime Etablissementen op Java en de stoomvaart in Nederlandsch-Indië, door Fabius, luitenant ter zee 1e klasse. Met 2 platen. Naschrift op bovenstaande. — Tindal en Swart. 1849. V. bl. 106. X. bl. 168.

Reglement voor het Loodswezen in straat Balie. Oost-Java. — Uit de Javasche Courant van 31 October 1849. — 1850. 10e Deel. X. bl 72.

Drijvend droog dok te Soerabaija. Overgenomen uit de Nederl. Staats-Courant no 46. 1850. — XLIII. bl. 683.

Reglement voor het Droogdok te Onrust. — 1856. 16e Deel, XXXII. 1e afd. bl. 327.

Het verslag der commissie van enquête, omtrent de zeemagt, die Nederland behoeft. — 1862. Deel XXII, 2e afd. XIV. bl. 349.

Beknopt overzigt van en beschouwing over de enquête, over de aangelegenheden der zeemagt 1862, door J. Modera. — 1863. XXIIIe Deel. 2e afd. I. bl. 3.

Nota voor de commissie van voornoemde enquête. Als voren. — II. bl. 15.

Over maritieme of oorlogshavens op het eiland Java, door D. G. Muller, oud secretaris-generaal van het Departement van Marine. — 1863. 23e Deel. VI. 2e afd. bl. 105.

MARITIEME EXPEDITIEN.

Expeditie tegen de zeeroovers in de Indische wateren. — Pilaar en Obreen. 1844. 4e Deel. bl. 123.

Verhaal van den kruistogt van Z. M. stoomschip *Phoenix*, onder bevel van den luitenant ter zee 1e klasse J. W. Stoll, tegen de zeeroovers in November 1843, door den luitenant ter zee P. A. J. Blois van Treslong Prins. — bl. 344.

Algemeen rapport van den schout-bij-nacht E. B. van den Bosch, kommandant en inspecteur van de zeemagt in Nederlandsch-Indië, over de krijgsverrigtingen van de expeditie tegen Balie, aan Zijne Exc. den Minister van Marine. — 1846. 6e Deel, bl. 439.

Herinneringen uit Indië door P. Melvill van Carnbée. Uittrekselen uit de Javasche Couranten van vroegere jaren, over eenige minder of meer algemeen bekende wapenfeiten in de Indische wateren. — 1847. 7e Deel. bl. 25, 105, 210 en 452.

Als voren. — 1848. 8e Deel. bl. 42.

Gevecht met de zeeroovers bij het eiland Kangeang — 1851. 11e Deel.

Omstandig verhaal van een opstand van 84 Javaansche rekruten tegen de equipage van 's konings korvet *Mandarijn* uit 40 Europeanen en 13 Javanen bestaande, op de Noordkust van het eiland Celebes, in den jare 1808, door Q. M. R. Ver-Huell, kapitein ter zee. — Tindal en Swart. 1843. 3e Deel. XXXI. bl. 627.

Verslag van de Nederlandsche Expeditie naar Balie, volgens de Staatscourant van 25 September 1846, benevens het verslag van den heer E. B. van den Bosch, schout-bij-nacht, kommandant van Z. M. zeemagt in Oost-Indië en inspecteur der Marine, met het daarbij overgezondene plan van de reede van Bililing. — 1846. 6e Deel. XXXIX. bl. 783.

De Expeditie naar Soolo (Indischen Archipel) in 1848, met Bijlagen en eene schetskaart der versterkingen van Soolo, door den kapitein-luitenant ter zee van Braam Houckgeest. — 1848. 8e Deel. XLII. bl. 782.

Zakelijk verslag van de verrigtingen der Nederlandsche Marine in Oost-Indië gedurende het jaar 1856. — 1860. 20e Deel. II. 2e afd. bl. 15.

(Men heeft het voornemen de door de zeemagt in Oost-Indië gedane diensten bij wijze van beknopt jaarlijks overzigt te verzamelen en daarmede terug te gaan tot het jaar 1841 na de opheffing der koloniale marine.)

Als voren, over het jaar 1857. — IV. 2e afd. bl. 96.

Als voren, over het jaar 1858. Met eene schetskaart der Reteh-

rivier en een dito figurative-schets van het vijandelijk terrein en de plaats gehad hebbende operatiën. — 1861. 21e Deel. 2e afd. bl. 39.

Als voren, over het jaar 1862. — 1864. 24e Deel. 2e afd. I. bl. 3.

Als voren, over het jaar 1861. — 2e afd. XII. bl. 213.

Als voren, over het jaar 1863. — 2e afd. XV. bl. 327.

Als voren, over het jaar 1860. Met eene kaart. — 1865. 25e Deel. 2e afd. II. bl. 49.

Als voren, over het jaar 1864. Met twee kaarten. — 1866. 26e Deel. 2e afd. VI. bl. 69.

Eene opmerking betrekkelijk de beschrijving van den Bandjermasingschen krijg door W. A. van Rees. — 2e afd. VI. bl. 225.

HANDEL. SCHEEPVAART. NIJVERHEID. KULTUUR.

Eenige aanteekeningen omtrent de vaart en handel van Java op Banjermassing, gelegen op het eiland Borneo, benevens eenige bijzonderheden omtrent dat eiland enz. — Tindal en Swart, 1845. 5e Deel. III. bl. 88.

Staten betrekkelijk den handel van Java en Madura, en den Nederlandschen handel op China in 1846. — 1847. 7e Deel. XX. bl. 432.

Mededeeling aangaande eenige resultaten, welke genomene proeven met steenkolen van de zuid-oostkust van Borneo en van Maros nabij Makasser hebben opgeleverd, door F. A. A. Gregory luitenant ter zee 1e klasse. — 1848. 8e Deel. III. bl. 48.

Extract uit eene missive van den gouverneur-generaal Joan van Hoorn, aan de heeren Seventienen dd. 30 November 1707, betrekkelijk het aanplanten van de koffijboom op Java, medegedeeld door den heer P. L. de Munninck. — 1849. 9e Deel. XLVIII. bl. 795.

Mededeelingen betreffende de Nederlandsche overzeesche bezittingen, gedaan door den Minister van koloniën in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, op den 20e Junij 1850. — 1850. 10e Deel. XXXVI.

Oost-Indië in het algemeen. — bl. 517.

Bezittingen buiten Java. — bl. 545.

Onderzoekingen betrekkelijk buitenlandsche houtsoorten, door H. A. van der Speek Obreen, directeur van den school van scheepsbouw. — 1854. 14e Deel. XVI. 2e afd. bl. 221.

Opmerkingen gemaakt op eene reis door eenige bosschen in Duitschland, in verband met de bosschen en hout-ontginning op Java, door den luitenant ter zee 1e klasse J. W. G. Jordens. — 1855. 15e Deel. IV. 2e afd. bl. 38.

Handel en scheepvaart op de Aroe-eilanden. Oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel. Overgenomen uit de Javasche Courant van den 3n Augustus 1860. — 1861. 21e Deel. III. 1e afd. bl. 14.

Uittreksel van het verslag over de fabriek voor de Marine en het stoomwezen te Soerabaija in 1858, en mededeelingen over haar oorsprong en inrigting, door den directeur D.L. Wolfson, kapitein-luitenant ter zee bij het Indische zeewezen. — I. 2e afd. bl. 3.

GESCHIEDENIS.

Iets over den togt van Jacob Roggeveen, door C. Verveer. — Tromp en Verveer. 1832. 2e Deel. bl. 1.

Cook en Columbus, naar het Engelsch uit het Colonial Magazine, door R. M. Martin, met bijvoeging van den Nederlandschen ontdekker Abel Janszoon Tasman, door Jacob Swart. — Tindal en Swart. 1843. 3e Deel. VI. bl. 216.

Beoordeeling van het gedrag der Hollanders jegens hunnen beroemden landgenoot Cornelis Houtman, in de Revue des Deux Mondes van October 1841, onder het opschrift: Vestiging der Hollanders in Oost-Indië, door X. Marmier. — XIII. bl. 299.

Instructie of lastbrief voor den schipper-commandeur Abel Jansz. Tasman in 1644, medegedeeld door Jacob Swart. — 1844. VI. bl. 65.

Abel Jansz. Tasman, door G. Lauts. — XIV. bl. 275.

Naschrift op bovenstaande, als voren. — XXX. bl. 517.

Jan Huigen van Linschoten, als voren. — 1845. 5e Deel. XIV. bl. 259.

Eenige mededeelingen betrekkelijk Abel Jansz. Tasman, door P. L. de Munninck. — XXV.

De beschuldiging der Duitsche schrijvers betrekkelijk de Nederlandsche geheimzinnigheid met opzigt tot Nederlandsch-Indië, onderzocht door den hoogleeraar G. Lauts. — 1847. 7e Deel. V. bl. 74.

Iets over de journalen van den eersten togt door de Nederlanders

naar de Oost-Indiën gedaan (1595—1597) door J. J. Dodt v. Fl. — VI. bl. 94.

Overzigt van de reis in de Nederlandsche Oost-Indische Bezittingen, door Z. K. H. Prins Willem Frederik Hendrik der Nederlanden, gedurende het jaar 1837, door jhr. J. P. Cornets de Groot, Algemeene secretaris des Indischen Bestuurs. — XVI. bl. 389.

Beoefening der Aardrijkskunde in Nederland, door G. Lauts. — 1848. 8e Deel. XXXI. bl. 472.

Iets over de nu ontbondene commissie der lengte en over eene verzameling van kaarten door de eerste leden dier commissie te zamengesteld, als voren. — 1850. 10e Deel. XLIX. bl. 760.

Het verbranden van Z. M. korvet *Sumatra* ter reede van Kema (Celebes). Overgenomen uit de Staatscourant van 15 Augustus 1854. — 1854. 14e Deel. XXIV. 2e afd. bl. 287.

De reizen naar Oost-Indië in de 17e eeuw, door P. A. Leupe, kapitein der Mariniers. — 1855. 15e Deel. XV. 2e afd. bl. 332.

Brief van jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg, naar aanleiding van een stukje in de verhandelingen geplaatst door den kapitein der Mariniers Leupe, getiteld: Het Colegio Naval Militar te San Carlos (Isla de Leon, Spanje.) — 1859. 19e Deel, bl. 478.

Beknopte Alphabetische naamlijst van eenige Nederlandsche zeehelden en zeelieden, die in 's lands dienst voor het vaderland zijn gesneuveld of gestorven. Naar chronologische orde gerangschikt door J. P. C. van der Mark. — I. 2 afd. bl. 1. (Hierin komen onderscheiden personen voor die zich in Oost- en West-Indië verdienstelijk hebben gemaakt, doch de naauwkeurigheid der opgaven laat veel te wenschen over.)

Naam der straat tusschen Nieuw-Holland en Nieuw-Guinea door G. Lauts. — 1861. 21e Deel. XXXI, 1e afd. bl. 275.

LEVENSBERIGTEN.

Het leven van Jhr. Hendrik Alexander Ruijsch, vice-admiraal enz.. beschreven door Q. M. R. Ver-Huell, kapitein ter zee blz. 257. — Tindal en Swart 1841. 1e Deel. XIII.

(Ruijsch was aan boord van het linie-schip *Utrecht*, kommandeur J. P. van Braam, en bij de expeditie onder dien bevelhebber in Oost-Indiën 1783—1786 tegenwoordig.)

Levensbijzonderheden van Constantijn Johan Wolterbeek, vice-admiraal enz., beschreven door D. G. Muller, commies bij het Ministerie van Marine. 1846. 6e Deel. XVI. blz. 269.

(Wolterbeek nam een werkzaam aandeel in de gebeurtenissen in Indië van 1789—1792 en van 1817—1821.)

De vice-admiraal Koopman, door Mr. J. C. Voorduijn, raadsheer in het Provinciaal Geregtshof in Utrecht. 1855. 15 Deel. XIV, 2e afd. blz. 319.

(Koopman was in Indië van 1819—1821, en nam deel aan de overwinning te Palembang. Van 1835—1838 voerde hij het bevel over Z. M. zeemagt in Indië en bewees daarin geene onbelangrijke diensten.)

Levensberigt van P. baron Melvill van Carnbée. — 1857. 17e Deel. VIII. 1e afd. bl. 142.

Het leven van Jan Frederik Daniel Bouricius, vice-admiraal enz., door Q. M. R. Ver-Huell, schout-bij-nacht. — 19e Deel. 1859. VI. 2e afd. 1859. VII. 2e afd. bl. 137, 233.

(Bouricius nam deel aan de derde Balische expeditie in 1849 als kommandant en voerde het bevel over Z. M. zeemagt in Indië, van 1855—1859.)

Levensschets van den vice admiraal A. W. de Man, door Jhr. H. A. van Karnebeek, gepens. schout-bij-nacht enz. — 21e Deel. 1861. VII. 2e afd. bl. 202.

(De Man nam een werkdadig aandeel in de gebeurtenissen in Indië, 1819—1821.)

De schout-bij-nacht J. C. Berghuis. — 1862. XXII. Deel 2e afd. VIII. bl. 239.

Jhr. W. J. C. ridder Huijssen van Kattendijke, door den luitenant ter zee M. Rochussen. — 1866. 26e Deel. IV. bl. 25.

De heer Frederik Hendrik van Vlissingen. (*) Schets van zijn leven in Indië. — 1857. 17e Deel. XIII. 1e afd. bl. 192.

NEDERLANDSCH WEST-INDIEN.

GEOGRAFIE.

Verslag eener in het jaar 1829, gedane reis door Z. M. stoompakket *Curaçao*, onder bevel van den luitenant ter zee J. Le

(*) Schrijver van een ontwerp van eene kolonisatie voor de eilanden Sumatra, Borneo, Celebes en Boeroe, uitmakende een deel der O.-I. bezittingen.

Jeune, van Vlissingen naar Suriname. — Tromp en Verveer. 1831. 1e Deel. bl. 1.

Verslag der bewegingen van genoemden bodem gedurende het verblijf in de West-Indiën, alsmede van de terugreis naar Nederland. — bl. 79.

Reis met Z. M. korvet *Pallus* van Curaçao naar Suriname, over de eilanden St. Eustatius en St. Martin, in de maanden October en November 1830. — Pilaar en Obreen. 1845. 5e Deel. bl. 41.

Als voren, met Z. M. brik *Mercuur* van Curaçao over de eilanden St. Eustatius en St. Martin, in de maanden Junij en Julij 1840, en langs dezelfde eilanden terug van Suriname naar Curaçao, in de maand November van hetzelfde jaar. — bl. 51.

Als voren, van Curaçao over de eilanden St. Eustatius en St. Martin, naar Curaçao in de maanden Mei en Junij 1841. — bl. 106. (Bovenstaande zijn uittreksels, uit de Journalen van den luitenant ter zee G. Vogelpoot.)

Uittreksels uit journalen, gehouden aan boord van Z. M. brik *de Snelheid* en Z. M. transportschip *Dordrecht*, door den luitenant ter zee 2e klasse, C. P. de Brauw. — Tindal en Swart. 1843. 3e Deel. XI. bl. 290.

Rapport omtrent 's Konings schooner *de Wesp*, gedurende deszelfs reis van Santa Crux de Teneriffe naar de kust van Guyana, de rivier van Suriname en Paramaribo, door den luitenant ter zee 1e klasse von Römer. — 1846. 6e Deel. IV. bl. 101.

Reis van den gouverneur van Suriname op de Cosiwini-rivier, in gezelschap van den kommandant der zeemagt en eenige anderen, in December, door den luitenant ter zee D. L. Wolfson. — 1848. 8e Deel. XXXVI. bl. 541.

Rapport der reis van Z. M. fregat *Prins van Oranje*, naar de West-Indiën en Noord-Amerika, door den kapitein ter zee D. Bijl de Vroe. — 1852. 12e Deel. XLVII. bl. 729.

HYDROGRAFIE.

Eenige zeevaartkundige opmerkingen behoorende tot het generaal rapport der eerste reize naar de West-Indiën, van Z. M. transportschip *Merwede* in het jaar 1839, door den luitenant der 1e klasse W. Stort, bevelhebber van dien bodem. — Tindal en Swart. 1842. 2e Deel. V. bl. 120.

Zeevaartkundige beschrijving van de Nederlandsche West-Indische

bezittingen, door J. Modera, luitenant ter zee 1e klasse, enz. — 1844. 4e Deel. XVIII. bl. 343.

Opgave van geobserveerde miswijzingen der Kompassen aan boord van Z. M. brik *Venus* 1844, in de West-Indiën door den heer F. A. Johr, kommandant van voornoemde brik. — 1845. 5e Deel. IX. bl. 184.

www.nbtoor.com.cn

Beschrijving van eene kaart der kust van Nederlandsch Guyana, opgemaakt volgens de laatste waarnemingen, journalen en berigten, door den luitenant ter zee 2e klasse, J. Vos. — XVII. bl. 413.

Rigting en kracht van den stroom waargenomen aan boord van Z. M. Brik *Venus*, gedurende twee reizen naar en uit de West-Indiën in de jaren 1840—1844, medegedeeld door den heer F. A. Johr, kommandant van voornoemde brik. — XXI. bl. 485.

Nieuwe betonning in de monding der rivier Suriname, door den kapitein ter zee D. Bijl de Vroe. — 1847. 7e Deel. XLIII. bl. 683.

Rapport aan Zijne Excell. den Gouverneur van Suriname, omtrent de bevaarbaarheid der Coesoewini-kreek. Als voren. — 1848. 8e Deel. XXIV. bl. 379.

Aanteekeningen op eene reize naar de West-Indiën in 1847, ter vergelijking met vroegere opgaven betrekkelijk de vaarwaters aldaar, door J. Modera kapitein-luitenant ter zee. — 1849. 9e Deel. bl. 137.

Uittreksel van het afzonderlijk journaal van opname en verificatie der Hydrographie van de kusten der kolonie Suriname, gehouden door W. Stort. Bevelhebber van Z. M. zeemagt in de West-Indiën. — 1853. 13e Deel. VIII. 1e afd. bl. 159.

Als voren, over den jare 1853. — 1854. 14e Deel. XIV. 2e afd. bl. 201.

Als voren, over den jare 1854. — XXVII. 2e afd., bl. 384.

Zeevaartkundige beschrijving van de kust van Guyane tusschen Cayenne en Demerary, behoorende bij de kaart dezer kust, zamengesteld volgens de laatste waarnemingen en berigten door den luitenant ter zee 2e klasse J. Vos. 1853. 13e Deel. XXV. 2e afd., bl. 319. Met eene kaart van de monding van de rivier Demerary.

Aanwijzing tot het doorvaren der geul naar de rivier Marowyne, behoorende bij de kaart volgens de opname der officieren van Z. M. stoomschip *Sindoro* in 1856. Met eene kaart door den

luitenant ter zee J. J. de Hart. — 1858. 18e Deel. IX. 1e afd. bl. 193.

www.libtool.com.cn

ST. MARTIN.

Beschrijving en plan van de klip het Oorlogschip, gelegen voor de Philipsburg-baai van het eiland St. Martin enz., opgenomen in de maand Maart 1835, door den luitenant ter zee 2e klasse A. J. Bisschop Grevelink, dienende op Z. M. Brik *Echo*. Met kaart. — 1841. 1e Deel bl. 122.

HANDEL. SCHEEPVAART. NIJVERHEID. KULTUUR.

Verslag omtrent den staat der bosschen en de houtsoorten in de kolonie Suriname, en beschrijving van de gouvernements houtvelling aan de rivier Coppename, door de onder-constructeurs der Marine H. Buijs en P. F. Jansen, van wege het departement van Marine, in het jaar 1839 derwaarts gecommitteerd. — 1842. VI. bl. 128.

Berigten aangaande het hout-etablissement van Andresa aan de rivier Coppename enz., door H. F. M. van Cleef. — XXIII, bl. 624.

Reis van de luitenants ter zee 2e klasse jhr. J. W. E. F. van Raders en D. L. Wolfson, naar Demerary, Grenada, Guadeloupe, Marie Galande en Barbados, tot onderzoek van nieuwe toestellen voor de suikerbereiding en van eenige punten den landbouw en de landhuishoudkunde betreffende, medegedeeld door laatstgenoemden officier. — Tindal en Swart. 1847. 7e Deel. XII. bl. 243.

Vervolg en slot. — XXXVIII. bl. 613.

Overzigt van den handel en de scheepvaart op Suriname in 1846. — XXI. bl. 442.

In- en uitvoerregten te Suriname 1849. Uit de Staatscourant. — 1849. 9e Deel. XXVI. bl. 499.

Mededeelingen betreffende de Nederlandsche overzeesche bezittingen enz. West-Indië (Zie Oost-Indie, handel enz.) — 1850. 10e Deel. XXXVI, bl. 586.

Opbrengst der cochenille, gedurende de na te noemen jaren voor gouvernements-rekening geproduceerd op Curaçao, Bonaire en Aruba. (1844—1847). XXXVIII.

Algemeene beschouwing der voormalige en tegenwoordige han-

delsbetrekkingen van Curaçao, met de tegenover liggende vaste kust van Amerika, gelijk mede voor de toekomst mede over de landengte van Panama, met de Stille Zuidzee en Oost-Indie door den kapitein ter zee D. Bijl de Vroe. — 1852. 12e Deel. XLVIII. bl. 779.

www.iboek.com.cn

LAND- EN VOLKENKUNDE.

Geneeskundige plaatsbeschrijving der Antilles enz. door den heer Hombron, geneeskundige bij de expeditie naar de Zuidpool en den Oceaan, onder bevel van den heer Dumont d'Urville, naar het fransch, door E. de Vries, ambtenaar bij de maritime directie te Amsterdam. Overgenomen uit de Annales Maritimes et Coloniales N° 12 voor 1844. — Tindal en Swart. 1846. 6e Deel. V. bl. 110.

Uittreksel enz. Zie Oost-Indië. Land- en Volkenkunde. 2. Van den gezondheids-toestand van het West-Indische eskader. 1853. — Swart. 1855. 15e Deel. I, 2e afd., bl. 9.

Als voren over 1854. 2. Van het West-Indisch eskader. — 1856. 16e Deel. II. 2e afd.

GESCHIEDENIS.

Naamlijst der gouverneurs van Suriname en Curaçao sedert 1816. — 1852. 12e Deel. XXVIII. bl. 423.

STATISTIEK. ENZ.

Reglement tot afwering van besmettelijke ziekten te Suriname. — Tindal en Swart. 1846. 4e Deel. XLI. bl. 183.

Kosten enz. welke door het Gouvernement worden te goed gedaan voor de eeredienst en het lager onderwijs in de Nederlandsche West-Indische eilanden. — 1850. 10e Deel, XXXVII, bl. 632.

Vrijmoedige gedachten omtrent de Nederlandsche zeemagt in de West-Indiën in verband met de behoeften van de koloniën aldaar. — 1857. 17e Deel. I. 2e afd. bl. 3.

KUST VAN GUINEA.

GEOGRAFIE.

Expeditie naar de kust van Guinea, onder bevel van den luitenant

ter zee 1e klasse P. Bruining in 1844 en 1845. — Pilaar en Obreen. 1845. 5e Deel. bl. 450.

Vervolg en Slot. — 1846. 6e Deel. bl. 7.

Berigten en opmerkingen wegens de kust van Guinea, ten gevolge de reis derwaarts met Z. M. schooner de *Lancier*, in het jaar 1844, door den luitenant ter zee 1e klasse E. M. C. Baak, officier aan boord van gemelden bodem. — Tindal en Swart. 1845. 5e Deel. bl. 132.

Verslag eener reize naar de Westkust van Afrika, Rio de Janeiro en Rio de la Plata, door Z. M. schroefstoomschip *Cornelis Dirks*, onder bevel van den luitenant 1e klasse J. F. Koopman 1859—1860. — 1863. 23e Deel. IX. 1e afd. bl. 169.

Vervolg en slot. — XXII, bl. 297.

HYDROGRAFIE.

Eenige zeevaartkundige opmerkingen, omtrent de kust van Guinea van af kaap Apolonia tot en met St. George del Mina, vergezeld van meteorologische tabellen, door W. Stort, luitenant ter zee 1e klasse, en behoorende bij deszelfs algemeen rapport van de gedane reize naar genoemde kust in den jare 1838, aan boord van Z. M. transportschip *Merwede*. — 1842. 2e Deel. IV. bl. 103.

HANDEL. SCHEEPVAART. ENZ

Mededeelingen betreffende de Nederlandsche overzeesche Bezittingen enz. Nederlandsche Bezittingen ter kuste van Guinea. Zie Oost-Indie. Handel. enz. — 1850. 10e Deel. XXXVI. bl. 626.

www.libtool.com.cn

100ste BESTUURSVERGADERING

VAN 15 SEPTEMBER 1866.

Tegenwoordig de heeren Jhr. Gevers Deynoot (Voorzitter), Millard, Godon, Bachiene, Egter van Wissekerke, Francis, van der Gon Netscher, prof. Hoffmann, dr. Niemann, Obreen en de Adjunct-secretaris. De heer Robidé van der Aa tengevolge van eene buitenlandsche reis afwezig.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter bericht de ontvangst van:

I. De navolgende boekwerken:

Annuel report of the board of regents of the Smithsonian institution for the year 1864.

Journal of the Asiatic society of Bengal, part. I en II nº. 1, 1866.

Proceedings of the Asiatic society of Bengal, nº. I—XI for 1865 with title, index and appendix, nº. I—III for 1866.

Proceedings of the Royal geographical society.

Erster Jahresbericht des Vereins für Erdkunde zu Dresden.

Zeitschrift der Deutschen morgenländischen Gesellschaft, 20e dl. afl. 1—3.

Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, 4e dl., nº. 2—4.

Bulletin de la société de géographie, afl. Juli en Aug. 1866.

Tijdschrift voor Ned. Indië, afl. Aug. en Sept. 1866.

Tijdschrift uitgegeven door de Ned. maatschappij ter bevordering van nijverheid, 3e reeks, 7e deel, 7e en 8e stuk.

Verslagen en mededeelingen der Koninklijke academie van wetenschappen, afd. Letterkunde, 10e dl., 1e en 2e stuk, afd. Natuurkunde, 1e deel 3e stuk.

Catalogus der boekerij van de Koninklijke academie van wetenschappen, te Amsterdam, 2e deel 1e stuk.

Revue maritime et coloniale, afl. Augustus 1866.

Catalogue d'une précieuse collection de livres relatifs à l'etude de la linguistique et des langues et litterature orientales, qui se trouvent chez F. A. Brockhaus.

www.libtool.com.cn

Van den heer Jhr. Cornets de Groot van Kraaijenburg, een exemplaar der: Grammaire Javanaise van P. Favre.

Van dr. Favrot, een exemplaar van zijn geschrift: Mahomet, les sciences chez les Arabes.

Van dr. H. N. v. d. Tuuk, een exemplaar van: Kurzer Abriss einer Batta'schen Formenlehre im Toba-dialecte, in het Duitsch vertaald door A. Schreiber.

Van dr. J. A. van Dissel te Samarang, een exemplaar van: Uitnemende en zeer wonderlicke zee- en landtreise van d'Heer Ludowick di Barthema, uitgegeven in 1654.

Van het Ministerie van kolonien: Souvenir du Japon, afl. 9 en 10.

Verslag van den handel, de scheepvaart en de inkomende en uitgaande rechten op Java en Madura over 1864.

Jaarboekje Celebes 1866.

De opstand van Amir.

Een woord over de invoering van het metriek stelsel van maten en gewigten in N. I. door G. Warnar.

Verzameling der merkwaardigste vonnissen gewezen door de krijgsraden te velde in de Z. en O. afd. van Borneo, gedurende 1859—1864.

II. Missives van de heeren dr. Kern, W. Wijt en Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford kennisgevende van de aanneming van het hun opgedragen lidmaatschap.

III. Eene missive van den heer Reinhold Rost te Londen, houdende dankbetuiging voor zijne benoeming tot buitenlandsch lid van het genootschap.

IV. Eene missive van La commission des monuments et documents historiques et des bâtiments civils, departement de la Gironde, voorstellende ruiling van werken. Het Bestuur, van oordeel dat het belang van het Genootschap medebrengt zijne betrekkingen met buitenlandsche maatschappijen en vereenigingen

zooveel mogelijk uit te breiden, vereenigt zich met het gedane voorstel en besluit de genoemde instelling het Tijdschrift en de werken van het Instituut geregeld te doen toezenden.

www.libtool.com.cn

V. Eene missive van het lid des Instituuts, den heer E. W. A. Ludeking te Makassar, berichtende de spoedige afzending van een opstel, getiteld: „Schets der residentie Amboina", om door het Instituut, wanneer het Bestuur meent dat daartoe termen zijn, als een afzonderlijk werk te worden uitgegeven. Wordt besloten de ontvangst van de toegezegde bijdrage af te wachten.

VI. Eene missive van den heer J. van Leeuwen te Amsterdam, 1°. toezendende twee lijstjes van drukfouten in de beide opstellen van den heer Klinkert, opgenomen in de Bijdragen 3e reeks, 1e deel, 1e stuk, blz. 37—112;

2°. namens den heer Klinkert ter opneming in de Bijdragen aanbiedende een uittreksel uit een Maleische hikajat.

Hieromtrent wordt besloten: de lijstjes van drukfouten op te nemen in het eerst verschijnend nommer der Bijdragen en het ter publiceering aangeboden opstel in handen te stellen van den heer dr. Niemann om het Bestuur omtrent de wenschelijkheid tot opneming daarvan in de Bijdragen te adviseeren.

Naar aanleiding van eene missive van den heer Frederik Muller te Amsterdam omtrent de uitgave van het werk van den heer van der Chijs: Neêrlands streven tot openstelling van Japan voor den wereldhandel, deelt de heer Millard mede dat aan het werk is toegevoegd eene voorrede van den heer Keyser, als secretaris van het Instituut, gedagteekend Juni 1864. Daar de vergadering meent dat het Instituut thans moeilijk een werk kan uitgeven dat eene voorrede bevat, die reeds twee jaren geleden geschreven werd, te meer omdat na dien tijd in onze verhouding tegenover Japan het een en ander gebeurd is dat vermelding zou verdienen, wordt den heer Millard opgedragen eene nieuwe voorrede aan het werk toe te voegen waarin het gebeurde van de laatste jaren met een woord wordt aangestipt.

De Voorzitter deelt mede dat de heeren Robidé van der Aa, van der Gon Netscher en Obreen gunstig hebben gerapporteerd omtrent de uitgave van het werk des heeren von Rosenberg (zie

de notulen der vorige vergadering) en dat door hen wordt voorgesteld het reisverhaal uit te geven als een afzonderlijk werk. De vergadering vereenigt zich met dit voorstel en besluit verder aan het werk toe te voegen eenige afbeeldingen van bewoners der Aroe-Kei-eilanden, die tot dit doel door den heer van der Gon Netscher worden afgestaan.

De Voorzitter brengt vervolgens rapport uit omtrent de publiceering van het verslag des heeren J. J. van Sevenhoven over Billiton. Naar het oordeel van den Voorzitter is het rapport zeer oppervlakkig te noemen, zoodat hij in overweging geeft nog niet tot de opneming in de Bijdragen te besluiten. Daar de heer Francis verklaart dat hij gelijktijdig met den heer van Sevenhoven op Billiton is geweest, wordt hij uitgenoodigd ook zijn oordeel over het rapport te doen kennen.

De heer Niemann deelt mede dat hem de Pelgrimsreis van Abdullah naar Mecca (zie de notulen der vorige bestuursvergadering) zeer geschikt voorkomt ter plaatsing in de Bijdragen, behoudens eenige aanteekeningen waar vergissingen of omissien voorkomen. De vergadering besluit daarop het opstel, voorzien van de vereischte aanteekeningen, den secretaris ter hand te stellen ter opneming in de Bijdragen.

Naar aanleiding van de door den heer de Grijs aangeboden hollandsche vertaling der chineesche wetboeken bericht de heer Hoffmann dat in 1810 te Londen door Sir G. Th. Staunton is uitgegeven: Ta-tsing-leu-lee; being the fundamental laws and a selection from the supplementary statutes of the penal code of China; translated from the Chinese and accompanied with an appendix consisting of authentic documents and a few occasional notes. Van dit werk werd in 1812 door F. Benouard de St. Croix eene fransche vertaling bezorgd. De heer de Grijs heeft, omdat zoowel de engelsche als de fransche vertaling moeilijk te verkrijgen is, de chineesche wetboeken op nieuw en thans in het hollandsch vertaald. Die arbeid is, naar het oordeel des heeren Hoffmann, wel waard door het Instituut als afzonderlijk werk te worden uitgegeven. Sommige leden kunnen evenwel het nut van de hollandsche vertaling niet inzien, omdat het hier de strafwetboeken geldt, die niet speciaal voor ons van nut kunnen worden geacht, en zouden daarom aan eene overzetting

in het engelsch de voorkeur gegeven. Nu evenwel eene engelsche vertaling reeds vroeger is uitgegeven, achten zij de hollandsche overzetting vrij overbodig. De beslissing van deze zaak wordt tot eene volgende bijeenkomst aangehouden.

De Voorzitter stelt aan de orde de bespreking van het denkbeeld van den heer Obreen dat het geacht zou kunnen worden tot de taak van het Instituut te behooren, om te trachten eenige gelijkvormigheid tot stand te brengen in de spelling van indische plaatsnamen. Op nieuw worden door den heer Niemann, die daarin door den heer Millard wordt ondersteund, bezwaren tegen de uitvoerbaarheid van dit denkbeeld geopperd, waarop de heer Obreen verklaart zijn voorstel in te trekken.

Niets verder aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de vergadering.

101ste BESTUURSVERGADERING.

VAN 17 NOVEMBER 1866.

Tegenwoordig de heeren Jhr. Gevers Deynoot (Voorzitter), dr. Bleeker, Obreen, v. d. Gon Netscher, Francis, dr. Niemann, Robidé van der Aa, Egter van Wissekerke, Bachiene, prof. Hoffmann en de Adjunct-secretaris. Afwezig de heeren Millard en Godon; eerstgenoemde door ongesteldheid, de tweede omdat hij zich uit de stad heeft moeten begeven.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter deelt mede dat is ingekomen:

I. De navolgende boekwerken:

Bulletin de la société de géographie, afl. September 1866.

Verhandelingen van het Koninklijk instituut voor ingenieurs 1865/66, afl. 1 en 2.

Algemeene verslagen en notulen van hetzelfde instituut 1865/66.

Kaart van de buitenkust van Nova Guinea zooals die is bezield door het fregat de Geelvink, de chaloup de Kraanvogel en de pantjalang Nova Guinea, anno 1705. Met geschied- en zeevaartkundige toelichting van P. A. Leupe en J. M. Obreen.

www.libinod.com.sg

II. Eene missive van den heer S. van Dissel te Banjoemaas, berichtende de aanneming van het hem opgedragen lidmaatschap.

III. Eene missive van commissarissen van het Instituut te Paramaribo, houdende kennisgeving dat de heeren F. Carstairs en J. F. A. Cateau van Roseveldt de hun opgedragen betrekking van commissaris aanvaarden en dat commissarissen binnen kort de leden in West-Indië zullen bijeenroepen om de belangen van het Instituut, voor zoover die kolonie betreft, te bespreken.

IV. Eene missive van de heeren van den Berg en Levyssohn Norman, commissarissen van het Instituut te Batavia, dd. 28 Augustus 1866, in antwoord op het schrijven van het bestuur van 28 October 1865. Commissarissen deelen in hunne missive mede dat de heer Bool, die vroeger werd aangewezen om den heer van den Berg als commissaris te vervangen, voorloopig het boekenfonds in bewaring heeft genomen, doch niet verder wenschte te gaan, daar hij nog steeds eene bepaalde benoeming is wachtende. Zij geven verder te kennen dat ook de heer Levyssohn Norman met 1° Januari 1867 van de betrekking van commissaris ontheven wenscht te worden en verzoeken daarom dat het Bestuur den heer Bool machtige tegen dat tijdstip het gansche beheer over te nemen. Ter vervanging van den heer Levyssohn Norman vestigen commissarissen de aandacht op den heer dr. L. W. G. de Roo, conrector aan het gymnasium Willem III.

Ter voldoening aan het verlangen om eene opgave te ontvangen van de veranderingen en verbeteringen, die in de gedrukte ledenlijst noodig zouden zijn, leggen commissarissen eene lijst over van de personen, die door hen als leden van het Instituut worden aangemerkt.

Commissarissen maken bij hunnen brief over een wissel op de Nederlandsch-indische handelsbank te Amsterdam, groot *f* 2421,82 Ned. Courant, in mindering van hetgeen het Instituut uit Indië te vorderen heeft en zenden verder het Bestuur toe:

1°. een afschrift van een onlangs op de algemeene secretarie opgemaakt voorloopig register van alle manuscripten, bij de afdeeling Inlandsche zaken bewaard wordende; 2°. een schrijven van den heer van Marle over den oorsprong van den naam van het landgoed Djattie-kalangan en 3°. een schrijven van den regent van Probolingo over de namen der drie hoofdplaatsen.

Na aandachtige overweging van den inhoud der missive van commissarissen, besluit het Bestuur:

1°. aanteekening te houden van het verlangen van den heer Levyssohn Norman om ook met ult°. December 1866 van de functien van commissaris ontheven te worden, terwijl het Bestuur, zoodra het in 't bezit zal zijn gesteld door commissarissen van eene volledige rekening en verantwoording van het door hen gehouden finantieel beheer tot ult°. April 1866, hun décharge zal verleenen.

2°. den heer Bool, ten opzichte van den twijfel of hij al dan niet als commissaris is benoemd, te herinneren dat in de Bestuursvergadering van 17 September 1864 een schrijven is ter tafel gebracht van commissarissen, waarbij de heer v. d. Berg zijn verlangen mededeelde als commissaris te worden vervangen en waarbij tevens werd voorgesteld die functien aan den heer Bool op te dragen, met welk voorstel het bestuur zich vereenigde.

3°. den heer Bool te verzoeken met het einde van dit jaar, zoo dit niet reeds vroeger mocht hebben plaats gehad, de administratie van de heeren v. d. Berg en Levyssohn Norman over te nemen en verder het Bestuur te onderrichten of hij kennis draagt van de aanbeveling van den heer dr. L. W. G. de Roo tot zijn mede-commissaris, tegen wiens benoeming als zoodanig, ingaande met 1° Januari 1867, in dat geval bij het Bestuur geene bedenking bestaat.

4°. Commissarissen mede te deelen dat op de door hen overgelegde lijst van personen, die als leden van het Instituut kunnen aangemerkt worden, een aantal namen gemist worden, zoodat het Bestuur daaromtrent gaarne eenige inlichtingen ontving, omdat zoo zij hun ontslag als leden van het Instituut mochten genomen hebben, dit wel zou zijn aangeteekend.

5°. Commissarissen de goede ontvangst te berichten van den wissel, groot ƒ 2421,82 en verder van de bovengenoemde bescheiden.

6° het door commissarissen gezonden afschrift van een voorloopig register van alle manuscripten, bij de afdeeling Inlandsche

zaken bewaard wordende, te stellen in handen van de heeren Robidé van der Aa en Egter van Wissekerke om aan het Bestuur voorstellen te doen omtrent eene keuze van stukken die voor openbaarmaking geschikt zouden zijn.

De heer dr. Niemann brengt verslag uit omtrent het opstel van den heer Klinkert, getiteld: "Korte inhoud van de Hikayat Langlang Boewana." De heer Niemann acht dit opstel minder geschikt in de Bijdragen te worden opgenomen "omdat het niet anders is dan een onbeduidend verhaal, gelijk er zoovele in de maleische litteratuur zijn. Het bevat niets karakteristieks, niets eigenaardigs dat men niet ook in andere dergelijke producten aantreft; daarbij is de bron, waaruit het ontleend is, schoon zeker wel hindoesch, geheel onbekend. Indien de heer Klinkert goedvond de hier gegevene inhoudsopgave merkelijk te bekorten en daaraan toe te voegen eene korte mededeeling van bijzonderheden omtrent taal en stijl van het H. S. en de schrijfwijze der daarin voorkomende eigennamen in maleisch karakter, dan zou men het misschien als eene bijdrage tot de maleische taal kunnen opnemen."

Naar aanleiding van dit rapport wordt besloten den heer J. van Leeuwen te Amsterdam, door wiens tusschenkomst het Bestuur het opstel ontvangen heeft, de bijdrage van den heer Klinkert terug te zenden, met verzoek deze met den inhoud der gemaakte opmerkingen bekend te willen maken.

Met betrekking tot het opstel des heeren Leupe, getiteld: "Expeditie tegen Siauw", waaromtrent de heer Niemann ook verzocht was zijn oordeel te doen kennen, deelt dit Bestuurslid mede: "Daar wij omtrent de genoemde expeditie, behalve het weinige dat men daarover in de bekende werken van de Jonge en van Dijk vindt, zeer luttel weten, is het uit een historisch oogpunt niet van belang ontbloot het stuk te publiceeren. Daarbij komt dat het hier en daar verspreide bijzonderheden bevat van geografischen, ethnografischen en nautischen aard, berichten omtrent den politieken toestand in een gedeelte van Noordoost Celebes in het laatst der 17de eeuw, omtrent het christendom aldaar enz." Om deze redenen wordt door den heer Niemann voorgesteld het stuk in de Bijdragen op te nemen met welk voorstel de vergadering zich vereenigt.

De heer Francis, in wiens handen gesteld is het rapport van den heer van Sevenhoven over Billiton, bericht dat dit rapport niet geschikt is in zijn geheel opgenomen te worden, dat het evenwel bijzonderheden bevat die nog belangrijk kunnen geacht worden, zoodat hij naar aanleiding van het bedoelde rapport en ook van hetgeen in het werk van den heer de Hollander voorkomt een stuk heeft opgesteld, dat hij thans ter tafel brengt. Sommige leden geven echter de voorkeur aan een overdruk van een rapport, ook al moge het niet in zijn geheel belangrijk te noemen zijn, boven een uittreksel of overzicht daarvan. Het rapport van den heer van Sevenhoven heeft evenwel historische waarde, zoodat daarom aan eene publiceering gedacht zou kunnen worden. Wilde men evenwel naar aanleiding van dat rapport een opstel vervaardigen, dan zou men — aldus was de opinie van sommige leden — zich niet enkel tot dat rapport en het bekende werk van den heer de Hollander moeten bepalen, maar zou men ook moeten letten op hetgeen in andere werken omtrent Billiton is medegedeeld, o. a. ook op de berichten die in het Tijdschrift van Nederlandsch Indië zijn opgenomen. Het Bestuur besluit daarop het rapport van den heer van Sevenhoven en het naar aanleiding daarvan vervaardigde opstel van den heer Francis in handen te stellen van den heer dr. Bleeker, ten einde het Bestuur van advies te dienen.

De Voorzitter herinnert dat nog eene beslissing moet genomen worden omtrent de namens den heer de Grijs ingezonden vertaling der chineesche wetboeken. De bezwaren, die reeds in de vorige bijeenkomst tegen de uitgave van dezen zeer lijvigen bundel stukken werden voorgedragen, worden op nieuw medegedeeld, dat namelijk het werk voor ons van weinig belang kan geacht worden omdat het niet de burgerlijke wetten maar de strafwetten geldt, die enkel in China van toepassing zijn en dat, daar reeds vroeger eene engelsche en fransche vertaling verschenen zijn, thans eene hollandsche overbodig is te achten. Met meerderheid van stemmen wordt daarop beslist dat de door den heer de Grijs geleverde arbeid, die voorzeker verdienstelijk is te noemen, op grond van die bezwaren door het Instituut niet zal worden uitgegeven. De heer Hoffmann neemt op zich den heer de Grijs van dit besluit kennis te geven en hem te verzoeken te willen opgeven hoe het manuscript zal worden

teruggezonden, terwijl in afwachting daarvan de stukken door den heer Hoffmann in bewaring worden genomen.

De Voorzitter deelt mede dat door de vergadering nog eene beslissing moet genomen worden over het geven van diploma's aan nieuw benoemde leden. De Voorzitter en de Secretaris worden uitgenoodigd daaromtrent in de volgende vergadering een bepaald voorstel te willen doen.

Aan de orde is vervolgens het voorstel van den heer Robidé van der Aa (zie Notulen van 23 April jl.) tot het opheffen der afdeelingen en in plaats daarvan het houden van algemeene vergaderingen, bestemd voor voordracht en discussie. Tot ondersteuning van dit voorstel wordt er op gewezen dat er verscheidene onderwerpen van zuiver wetenschappelijken aard zijn, die juist ter behandeling op de vergaderingen van het Instituut geschikt zouden wezen en dat in den vorigen winter met goed gevolg door het Zendelinggenootschap te Rotterdam vergaderingen zijn gehouden waarin de heeren Veth, Kern, Tiele en Neurdenburg als sprekers zijn opgetreden.

Na eenige wisseling van denkbeelden wordt de heer Robidé van der Aa uitgenoodigd een geformuleerd voorstel hieromtrent te willen indienen, dat in de volgende bijeenkomst een punt van overweging en beslissing zal kunnen uitmaken.

De heer Robidé van der Aa deelt ten slotte nog mede dat hij ten behoeve der bibliotheek heeft aangekocht de volgende handschriften:

Bijdragen tot de kennis van de kolonie Suriname of dat gedeelte van Guiana hetwelk bij tractaat ten jare 1815 aan het koningrijk Holland is verbleven door Mr. A. F. Lammens, tijdvak 1816—1822.

Algemeen verslag van de residentie Soerakarta over het jaar 1832 van den resident H. Mac Gillavry.

Niets verder te behandelen zijnde sluit de Voorzitter de vergadering.

www.libtool.com.cn

INHOUD.

Blz.

De boschnegers in de kolonie Suriname. Hun leven, zeden en gewoonten. Door A. M. Coster te Paramaribo . . 1

Eenige Maleische spreekwoorden en spreekwijzen, verzameld en opgehelderd door H. C. Klinkert 37

Iets over de Maleische school- en volksleesboeken, bekroond en uitgegeven door het Nederlandsche Gouvernement. Door H. C. Klinkert 88

Overzigt der taal- en letterkunde van Nederlandsch Oost-Indië. Door Dr. G. K. Niemann 113

Mededeelingen omtrent de letterkunde der Bataks. Door G. K. Niemann 245

Beschrijving der zeden en gewoonten van de bewoners der Minahassa. Door den gouverneur der Molukken Robertus Padt-Brugge 304

Addenda bij het overzigt der taal- en letterkunde van Nederlandsch-Indië, voorkomende op pag. 113 vgg. Door Dr. G. K. Niemann 332

Eenige mededeelingen omtrent Banjoewangie, getrokken uit het verslag van het gewestelijk bestuur 337

Het rijzen der oostkust van Java. Door Emil Stöhr . . 352

Verslag van een maleisch verhaal, behelzende de lotgevallen van Samaun. Door H. N. van der Tuuk 357

Opgemerkte fouten in August Schreiber's Kurzer Abriss einer Batta'schen (lees: Batakschen) Formenlehre in Toba-Dialekte etc. (Barmen). Door H. N. van der Tuuk 361

Blikken in de geschiedenis en staatkundige betrekkingen van het eiland Groot-Lioe-Kioe. Naar Chinesche en Japansche bronnen. Door J. Hoffmann 379

Opmerkingen aangaande de taal van Lioe-Kioe. Door J. Hoffmann 395

Een woord over het opstel van den heer H. C. Klinkert, „iets over de Maleische school- en leesboeken." Door J. R P. F. Gonggrijp. 402

Kort verslag der Maleische handschriften, toebehoorende aan de Royal Asiatic Society te Londen. Door H. van der Tuuk 409
Verbetering van eenige drukfouten in de Maleische spreekwoorden 493
Verbetering van eenige drukfouten in het stuk over de Maleische school- en volksleesboeken 494
Togt naar het gebergte Bator. Uit Zollingers schriftelijke nalatenschap 497
Inhoudsopgaven van de Tijdschriften toegewijd aan het zeewezen. Door P. A. Leupe 536
Algemeene vergadering der leden van het instituut, gehouden te 's Gravenhage den 27n Mei 1865 147
Algemeene vergadering der leden, gehouden te 's Gravenhage op 27 Julij 1865 150
Verslag van den staat en de werkzaamheden gedurende het instituutsjaar 1864—1865 155
Naamlijst der leden 173
Oorsprong van het instituut 181
Reglement van het koninklijk instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië 186
Het instellen van afdeelingen 190
Bepalingen voor de afdeelingen 191
Vragen 194
Catalogus van de boeken 198
Inhoud der Bijdragen en werken 219
Verslag van den staat en de werkzaamheden gedurende het instituutsjaar 1865—66, uitgebragt in de algemeene vergadering van 26 Maart 1866 365
93e Bestuursvergadering van 21 Augustus 1865 230
94e Bestuursvergadering van 21 October 1865 233
95e Bestuursvergadering van 17 Januari 1866 475
96e Bestuursvergadering van 20 Januari 1866 478
97e Bestuursvergadering van 24 Maart 1866 481
98e Bestuursvergadering van 23 April 1866 486
99e Bestuursvergadering van 24 Juli 1866 487
100e Bestuursvergadering van 15 September 1866 . . . 563
101e Bestuursvergadering van 17 November 1866 . . . 567

www.libtool.com.cn

ERRATA.

Blz. 311, regel 14 v. b. staat: gouden vogel, lees: goeden vogel.

Blz. 319, regel 11 v. o. staat: kruis, lees: kris. In het H. S. komt echter duidelijk kruys voor, zoodat de meening was dat deze wapens over kruis gelegd werden.

www.libtool.com.cn

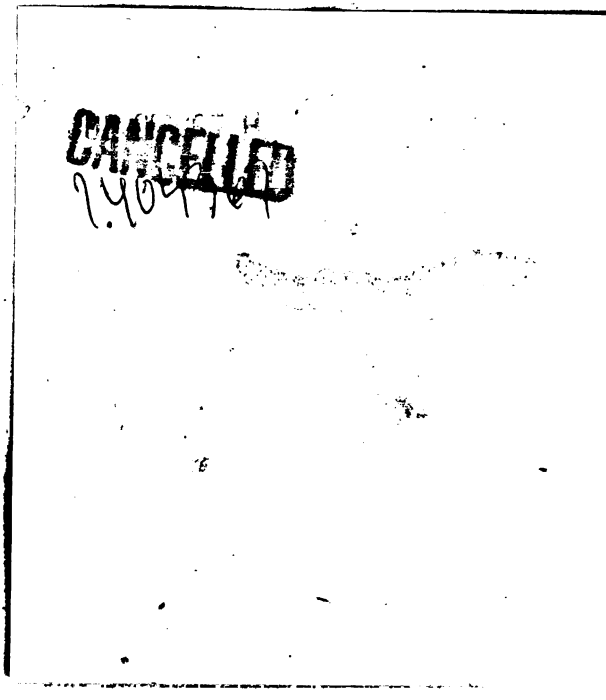
www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn



www.libtool.com.cn



2044 105 181 648

www.libtool.com.cn